

**СЛОВНИК
української
МОВИ**

XVI - першої половини XVII ст.

13

Національна Академія Наук України
Інститут українознавства ім.І.Крип'якевича

СЛОВНИК української МОВИ

XVI - першої половини XVII ст.

Випуск 13

И - І

Львів
2006

оцифровано - balik2 20/11/2018

ББК 4У (03)
С 48

Тринадцятий випуск є складовою частиною Словника української мови XVI — першої половини XVII ст. — першої в історії української культури праці, яка подає інформацію про книжну і народнорозмовну лексику української мови цього періоду. Випуск містить 911 слів на літери И-І; тут подано їхню семантичну, граматичну і стилістичну характеристику. Ілюстративний матеріал наводиться з урахуванням хронології, територіального поширення і жанрових особливостей писемних пам'яток. Уперше в українській історичній лексикографічній практиці у цитованому матеріалі збережений наголос слів.

Редакційна колегія

к.ф.н. Д. Гринчишин (відп. ред.),
к.ф.н. У. Єдлінська, д.ф.н. Л. Полюга,
к.ф.н. Н. Остап, к.ф.н. Г. Войтів,
проф. М. Флаєр (Гарвардський університет),
к.ф.н. М. Чікало,
к.ф.н. О. Кровицька (секретар)

Редактори 13-го випуску

Г. Войтів, Д. Гринчишин, У. Єдлінська,
О. Кровицька, Л. Полюга, М. Чікало

Рецензенти

д.ф.н. М. Худаш, к.ф.н. І. Ощипко

Словник української мови
XVI — першої половини XVII ст:
У 28-ми вип. / НАН України
Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича;
відп. ред. Д. Гринчишин.
Вип. 13 (И — І)

Укладачі кандидати філол. наук
О. Захарків, М. Чікало, Г. Дидик-Меуш,
Н. Остап, І. Черевко
Львів, 2006. — 242 с.

Від редакційної колегії

Тринадцятий випуск уклали
кандидати філол. наук
О. Захарків (и — изгудливъ),
М. Чікало (издавати — иродовъ),
Г. Дидик-Меуш (иродъ — историчный),
Н. Остап (история — июнь),
І. Черевко (І)

Комп'ютерна верстка — О. Тріль

Комп'ютерний набір — Л. Голощук, О. Тріль

Консультували: д.і.н., акад. НАНУ Я. Ісаєвич,
к.філос.н. І. Паславський

Редакційна колегія складає щиру подяку консуль-
тантам, рецензентам і всім тим, хто своїми
порадами та допомогою спричинився до підго-
товки та публікації цього випуску

Випуск опублікований завдяки сприянню Українського Наукового Інституту
Гарвардського Університету

ISBN 966-02-2705-1 (серія)
ISBN 978-966-02-4428-3 (Вип. 13)

© Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича
НАН України, 2006
© О. Захарків, М. Чікало, Г. Дидик-Меуш,
Н. Остап, І. Черевко

И¹ 1. Десята літера алфавіту на означення голосного звука “i”.

2. Має числове значення $\bar{и}$ – 8: Порохѹ пѣшечного $\bar{и}$ фасокъ (1552 *ОВін.З.* 131); За скринкѹ г(р) $\bar{и}$ (Львів, 1607-1645 *РДВ* б зв.); неха(и) длѣжници повѣдаю(т) што кому бы(л) винень... Ми(х)нови до бозка. злоты(х) г... // ...ѡ(т)цевского до(л)гѹ злоты(х) $\bar{и}$ (Одрехова, 1614 *ЦДИАЛ* 37, 16, 13-13 зв.).

И², I, Ī спол. I. (зв’язує члени речення)
1. (перелічувальний) i: И здесе были в нас земане полонский и мѣщане и люди волосныи (Мельник, 1501 *AS I*, 146); да есть емоу ѡ(т) на(с) ѡрикъ, съ вѣсемъ доходомъ, и дѣтемъ его и ѡноучатомъ его и прѣдноучато(м) его и пращѡрѣто(м) его вѣсемѹ родоу его (Хуші, 1505 *Cost. DB* 9); С корѣчомъ платъ идеть на воеводѹ в которо(и) корѣчме шинъкѹють пиво ѡ(д)но або ме(д) або ѡбоє и пиво и медъ (1552 *ОКЗ* 39); “Увожаеве сугъ слѣпыи слѣпымъ слѣпого // ажъ водить, оба у яму упадутъ ся”, погынеть и пупъ, и убогый (XVI ст. *НС* 145-146); во всем латынский костел наукъ духа святаго сопротивляется, и древней и нынѣшней (1608-1609 *Виш. Зач.* 221); Тысь бовѣмъ и Мнѣхѡ(м) порѡдки поставилъ. И сѣтью науку до вѣры мнѡги(х)

оуловилъ (Львів, 1616 *Бер. В.* 90); Двѣ аббѣвѣмъ сѣтѣ наособливей злѡсти,... змѡза грѣха телѣсногѡ, и ненаѡви(ст) блѣжнегѡ. Зарѡвнѡ то двѣ... спрѡсны(м) чѣнить и на тѣлѣ и на дѣши (Львів, 1646 *Жел. Сл.* 5); oskreptaw u zyw babusinu reidku (бл. 1650 *ШКН* 179).

2. (підсилювально-перелічувальний) (уживається для поєднання однорідних членів у заперечному реченні) ні...ні: Прето потріба вѣшей... мл(с)ти мѣти... // пѣлноє баче(н)е...на нѡвый вѣкъ сво(и) в котѡромъ не толко часѹ якого до(л)гого, але и дна и годѣны єдѣное не стравити дѡрмо, а бе(з)-потрѣбне шкѡда (Острог, 1587 *См. Кл.* 1 зв.-2).

3. (єднальний) i, та: мы стефан воевода,... знаменито чиним... оже прѣидоша прѣд нами и прѣд оусими нашими молдавскими бояре крѣстина, дочка воиславина, и сестричича єи, настасѣа,... и продали свою правѣю ѡтнинѹ (Сучава, 1503 *Cost. S.* 259); Би(л) намъ чоло(м) маршало(к) нашъ па(н) юрѣи иванови(ч) ильничача и повѣди(л) пере(д) нами штѡ(ж) бояре наши микола и ѡревинка прода(л) емѹ землю свою ѡ(т)чиннѣю (Берестя, 1506 *Арх. Р.* фотокоп. 10а); Гора замѣковаа высока досыть и прыкра (1552 *ОКЗ* 30); єдѣнь

м(с)ць и єдины звѣзды на(д) всѣ(м) сіаю(т) (Львів, 1585 УЄ № 5, 11 зв., на полях); та(к) же... коня сивого... и сверепѣ гнедѣю... взяли (Луцьк, 1587 ЛНБ 5, II 4046, 63); еще еси пе(р)цолубецъ... // ...цѣкролюбець, и дрѣги(х) брѣдєнь гор'ко и сла(д)колюбецъ (п. 1596 Виш. Кн. 249-249 зв.); видимъ сл(н)це которое великѣю горячо(ст)чи(н)итъ и м(с)ць якъ те(ж) свои ѿ(т)мѣнности показѣтъ (Київ, бл. 1619 Аз. В. 2); Дѣло: Рѡссійски и Пѣлски, стрѣлба великаа зовѣтса (1627 ЛБ 34); В которы(х) и докторством годнесъ ѣ ѣччоныи цноты и наукою фраз вывышшоныи (Венеція, 1641 Анаф. 21); аби въ тихъ млинахъ кривди и перешкоди нѣ от кого не било, подѣ неласкою войсковою (варуемъ)? (Чернігів, 1650 АИЗМ 14);

(*поєднує два присудки, іноді при наявності повторного підмета*) і, та: и вставши на(ш) слѣга, іюн талма(ч), и заплати(л) ѡси тоти вышєписаніи пинѣзи,... ѡ рѣкы слѣзѣ нашємѣ, владѣ, снѣ станинѣ (Бадевці, 1503 Cost. S. 255); а іс выпустивши глас великій, и іспоустил дѣа (Володимир, 1571 УЄ Вол. 68); А тотъ Янѣй,... взявши вѣдомость о той торбе, же понесена до замку, и он там пошолъ просячи, абы было отдано (Львів, 1605-1606 Перест. 36); сведчачий,... пришедши до застановєня певного... // ...и того... теръмину назначоного пилновалъ (Луцьк, 1638 АрхЮЗР 8/III, 595-596);

(*поєднує формально однорідні присудки з результативним зв'язком – у сполуч. и такъ*) і так, і в результаті, і таким чином: тепѣрь, наоуживаюса рѡскошій тогѡ свѣта, а на ѿста(т)кѣ малый чѣсь попрацоую, и та(к) за оувєсь вѣ(к) пріимоу заплатѣ (Острог, 1607 Лѣк. 109);

(*у сполуч. и другие, и иншиє, и иные, и инниє, и прочіи*) і (та) інші: костел

латынский..., за хитрость и мудрость воздушных духов и от стихий мира изобрѣтенный философский поганский аристотелский и других, подобных ему, разум ухватився (1608-1609 Виш. Зач. 224); котораа цр̄ко(в) бо(ж)я здєсє в мєстє лвовє ѡспєниє прч(с̄)тыя вл(д)чца нш̄єа б̄цы... распаласа на полы и чоґо б̄жє вхова(и) бы коли(ж) колвє(к) до ко(н)ца са не ѡбалила и шкоды побит(т)я люде(и) и и(н)шы(х) речє(и) цр̄ко(в)ны(х) не попсовало (Львів, 1547 ЛСБ 12); домъ при земъли ж // гнилы(и) а тамъ бли(з)ко того домѣ в горо(д)ни замъкне(н)є гдє порохи и и(н)шиє по(т)ребы кѣ стрельбе ховають (1552 ОКан. 3. 18 зв.-19); Александръ боґю м<и>л<о>стью корол полский, великий кн<а>зь лит<о>вский рѣский, кн<а>жа прѣское, жомойтский и иных (Мельник, 1501 AS I, 146); Крѣче(т): Птѣхъ котѡры(м) пѣрдвы ѡбивають, и иное птѣство, подобєнь соколѣ (1627 ЛБ 56); дошло на(с) вѣдати же рознїє... пода(т)ки витягаю(т), и в напоя(х) ро(з)нии ѡтяженя и и(н)ниє ексирс(с)и (!) попо(л)няю(т) (Ірклїїв, 1650 ЛОИИ 238, 2, 69/27, 1); а кто бы сѣ покѣсиль <нашего даанїа и потвѣрженїа порѣш>ити, таковыи да єсть проклат ѡт господа боґа... и ѡт сватых вї апостоль врѣховних, петра и павла и прочїи (Сучава, 1503 Cost. S. 261);

(*у сполуч. и иное таковое*) і таке інше, і тому подібне: не вси тѣи, котѡрыи в' прѡпасти, и в' ѡгнь и в' мѡре впадають, и прѣз' вѣшь речѣныи смертѣлныи припадки, // якѡ то зїмно, и гѡлодъ, и йное таковѣ, з' того свѣта схѡдѣтъ, вѣдлѡгъ розказан'а Б̄ж̄ґо тѣє терпѣтъ (Київ, 1627 Тр. 39-40);

(*поєднує два однорідні члени речення, другий із яких, експліцитно не виражений, співвідносний із підрядним реченням*) і, та:

мешане таглые и которые стацыи по(д)-
воды... по(д)нимають... на слджьбѣ поль-
нью є(з)дити не пови(н)ни (1552 *ОКан. З.*
22); Видеши ли... тое щастие... и хто тя
ним во жизни сей коруновал (1608-1609
Виш. Зач. 229); на Пблnochъ зъ Нѣмцами,
и котѳрыи оучасництво зъ нѣми маю(т),
отираѣт'са (Київ, 1623 *МІКСВ 75*).

4. (*приєднувальний*) (*приєднує до попе-
реднього тексту зв'язані змістом окремі
члени речення*) і: Писа(л)..., па(н) Томило
Ма(н)цеви(ч)... ѿ то(м), што(ж) я ..., на-
сла(в)ши мо(ц)но, кгва(л)то(м) пови(н)но-
го [сл]угу сво(г)[о] [А](н)дрея Барана, а
при не(м) атамана своего бо(л)гако(в)ско-
го Ивана Должка и при ни(х) многи(х)
слу(г), боя(р), по(д)даны(х),... на (в)ла(с)-
ны(и) кгру(нтъ)... пна Але(к)са(н)дра а пна
Ма(т)фея..., и в то(м) кгру(н)те... гри(д)-
ню... и ста(и)ню спалили (Житомир, 1582
АЖМУ 39); на то(т) ча(с) тые два люде
запа(л)чивы ѳве(с) свѣтъ праве рядили,
для чо(г) и(м) королеве всѣ и княжата...
помагали, и ве(с) сона(т) ры(м)ски(и) (1582
Кр. Стр. 78 зв.); Гѳдными та приѳдѣлъ
звѣрхности дѳрами, Архієрѣйскимъ чѣ-
номъ; и в' нѣмъ гѳнорами (Львів, 1642 *Бут.*
5 зв.);

(у *сполуч. и овшемъ*) і зрештою, і на-
віть, і більше того: маеш ли каризы флян-
дрскои фарбы? Такъ есть пане // маю при-
стойныи и добрыи на(д) которыи лѣпши(х)
не машь в мѣсте и овшемъ ани в Англїи
(к. XVI ст. *Розм. 49 зв.-50*); Виделемъ южь...
же в' Рїме бє(з) жадного слѣшного фѳнда-
мѣнтѳ, и овшемъ прѣз наибѳлший гвѳлтъ
бє(з) лѣчбы артыкѳловъ Вѣры нѳвыхъ што
днѣ наковѳныхъ и намъ накинѣных', в' тѣхъ
рѣчах'... на(и)дѣт'са (Єв'е або Вільна, п.
1616 *Прич. отех. 7 зв.*); А ижъ цѣрковъ...
кѳждомѳ и на кѳждый дѣнь и часъ,...

поминати свѳи(х) оумѣршихъ не заборон-
нѣеть, и ѳвшемъ похвалѣеть (Київ, 1625
Коп. Ом. 157);

(*з'єднує компоненти складеного числів-
ника*) і: та продали тотъ монастырь и то-
ти патъ сель... за тисащюу и патъ сътъ
златъ татарскихъ (Сучава, 1503 *Cost. S. 259*);
Желиза ши(н) сто семъдесатъ и шесть а
пѣшъкаръ взалъ на шроты (1552 *ОКан.З.*
21); проса ко(п) два(д)ца(т) и пя(т) вы-
(т)равлено и потоптано (Берестя, 1566
ЛНБ 103, 401/IIIc, 1572, 24); Иначе не
довѣдаешъся, только аж з Кгреции при-
няли вѣру христіанскую уперед нѣжли
ляхове з Нѣмецъ рымскую двайцѣтма и
пѣтма лѣты (Львів, 1605-1606 *Перест. 25*);
личба шестсотныхъ лѣтъ докончевалася,
а шестдѣсѣть и шестая до выполнения сво-
его сближается (Київ, 1621 *Коп. Пал. 315*);
Въ Петровщину по двадцѣть золотыхъ
было жито и по 4 (1636-1650 *ХЛ 78*);
ѳ(т)повѣдѣл': Здѣетмисѳ ѣж' ѳ(т) поро-
жѣна мѳегѳ маю лѣтъ чотырѣдѣсѣтъ и па(т)
(Київ, 1646 *Мог. Тр. 943*); Ув Омѣ(л)єня-
(т)и Мартина... пнзе(и) золоты(х) два(д)-
ца(т) и два (Житомир, 1650 *ДМВН 194*);

(*уживається для приєднання другого ком-
понента у складеному дробовому числів-
нику – у сполуч. и полъ*) з половиною: а
фѳнтов тридцѣт и пол фѳнта на вагѳ без-
мѣновѳю (Несухѳїже, 1550 *AS VI, 5*); при-
да(м) два штѣбры и полъ (к. XVI ст. *Розм.*
28 зв.);

(*приєднує другий компонент у складних
метрологічних назвах, які вказують на
кількість або розмір чого-небудь*) і: шо-
фа (!) таѳ... въ ширъки полъ д̄ сажъна ѳ
вы(ш)ки члѣвка стоячого и двѳхъ паде(и)
(1552 *ОКЗ 37*); в не(м) было две ко[пѣ] и
десе(т) гроше(и) лито(в)ски(х) (Житомир,
1582 *АЖМУ 40*); меду ведеръ 17 и четверть

(Локачі, 1593 *АрхЮЗР* 1/1, 370); веле ва-
жить той грошъ чтыри солды и шесть
пѣназе(и) (к. XVI ст. *Розм.* 30 зв.); Вѣз-
номѣ и шла(х)тѣ и Писареви злоты(и) и
гро(ш) ѿ (Львів, 1616 *ЛСБ* 1047, 5 зв.);
Жито тогды по чтыри злотыхъ османа,
просо по три и по 10 осмака (1636-1650
ХЛ 81);

(у *сполуч. и паки*) а також, і теж: На
баснотолкование Иоановѣх словес восте-
чет, како Христос // духа святаго послати
обѣща, и паки: “Он мя прославит, яко от
моего примет”, и паки мудростию христо-
телскую (!) мѣрити... пресущественное...
мое божество будетъ (1596 *Виш. Кн.* 199-
130);

(у *сполуч. и тежъ, и тыжъ, тыжъ и*)
і, і теж, а також: мы з особливое ласки
нашое и теж дла его слѣдѣбы, воловщинѣ
людем его и теж людем боар его отпѣс-
тили (Львів, 1509 *АС* III, 70); налий намъ
штобысмы пили нали(и) твоємѣ кривномѣ
и тежъ иишы(м) заедно (к. XVI ст. *Розм.*
11); Ты якъ вѣлце потѣнжнѣй в' оучин-
кѣ горліво(м)... Бось повскресиль Дрѣкар-
ню припалѣю пыломъ Балабана, цнѣтъ
ве(л)ки(х), рѣчю и тѣжъ дѣло(м) (Київ,
1618 *Вѣзер.* 15); мѣл'ва, гѣмонъ, гѣ(к) ѿ(т)
мѣвы лю(д)скои, ѡкри(к) и ты(ж) трвога
(1596 *ЛЗ* 56); Граждѣнскій: Тѣтъ котѣ-
рый до справѣ мѣсткихъ належи(т): и
тыж' обычаѣный, двѣрскій, рострѣпный
(1627 *ЛБ* 28); Спѣхом тыжъ и фортѣ-
ною ѡныхъ не горшѣса (Київ, бл. 1619
Аз. В. 316).

5. (*приеднувально-протиставный*) (*ужи-
вається для приеднання відокремленого
члена речення з додатковою інформаці-
єю*) (у *сполуч. и то*) і то, та й то: Томѣ
неборакови в' м(с)цѣ ра(з) трафи(т)са на-
питиса ѿ то бѣ(з) бракъ, што знаѣде(т)...

тѣе глѣще(т) (п. 1596 *Виш. Кн.* 255); лед-
во килька их было, и то сопротивниковѣ
православию нашему (Львів, 1605-1606 *Пе-
рест.* 38); з такѣю горѣчюстѣю пѣсма стѣго
читана(м),... забав)лѣлиса, и(ж) и на по-
кармъ не помѣслили, а(ж) вторѣго... дна
...не та(к) з хѣти аппѣтитѣ, яко з потрѣбы
ѣживѣли, и то аж по захѣдѣ слнца (серед.
XVII ст. *Кас.* 12 зв.).

II. (*зв'язує речення*) А. (*сурядні*) 1. (*роз-
повідний*) а) (*налізує речення у послідов-
ній розповіді*) і: привели нас к дѣба над
дорогою, на конец пола Бѣлотинского
и рек князь Андрѣй (Острог, 1506 *АС* III,
38); А ѡбраховавши кошты и(х) знашли
пя(т)деса(т) тисечѣ серебрянко(в)... // И
напо(л)нило ся все место замѣша(н)я. и
вто(р)гнули ѡднѣста(и)не на рыно(к) (Хо-
рошѣв, 1581 *Є. Нег.* 133 зв.-134); ѣченики
ѣслыша(в)ши и(ж) петрѣ бы(л) в неи по-
слали к нему дву(х) мужо(в) абы са не
лени(л) до них при(и)ти. и вѣста(в)ши
петрѣ шо(л) з ними и коли пришо(л) зве-
ли его на кгано(к) и приступили к нему
вси вдовици плачучи (II пол. XVI ст. *КА*
50); Книги бѣдѣтъ ѡтвѣрѣны и Сѣдѣа
нелицемѣрный сѣде(т), маючи ѡколо се-
бе незличѣное мнѣзство слѣгѣ... тогды...
нѣса згѣнѣт'... и бѣде(т) нѣбо нѣвое (Київ,
1637 *УЄ Кал.* 40);

(у *сполуч. и пакъ*) і, і теж: прѣтопопа
виле(н)ски(и) ѿтец григо(р)ко(в) котѣри(и)
григо(р)ко митрополита на градѣ це(р)ков-
нѣю приве(л), и па(к) воевода на(д)горо(д)-
ский в то(и) справѣ межи ними змѣша(л)-
са и запечатали ва(м) це(р)ко(в) имене(м)
нарече(н)ного и(х) митрополита ипатия
(Львів, 1599 *ЦДІА Лен.* 823, 3, 67, 6);

б) (*уживается на початку кожного зі
сурядних речень для підсилення висловлю-
ваної думки*) і: И не грѣши у перецѣ роди-

телюмъ своимъ и каждому, кто естъ бур-
шій, и панумъ не перечъ,... и служи до
смерти каждого (XVI ст. *НЄ* 18); ото в'хб-
димо въ ієр(с̄)ли(м) и та(м) въ ієр(с̄)лимѣ
снѣ члѣкїи ...и вѣдадѣ(т) его пѣгано(м) и
насмѣю(т)са з него, и зрѣна(т) его, и оубї-
ю(т) его (к. XVI ст. *УЄ* № 77, 15); И зы-
шоль дожчъ, и пришли рѣки, и зашумѣли
вѣтрове, и приперлися до оногo дому, и
упалъ, и было розвалене его велико (1603
Пит. 94); И маестатове вколо гробу сто-
ять: И шестокрылнїи, въ порядьку ся бо-
ять (Львїв, 1630 *Траг. п.* 170); И грошей не
мало съ полаты побрала, и не вѣдаемо,
гдесте подѣвали (Путивль, 1638 *АЮЗР* III,
11).

2. (*еднальний*) і: И князь Василей то пе-
редъ Нами созналъ, ижъ тотъ домъ жи-
домъ присудилъ и тую чотырнадцать зо-
лотыхъ они ему заплатили (Берестя, 1507
РЕА I, 72); Нижъли коло замѣкѣ слоновъ
жа(д)ного не(т) и воды на ѡбла(н)ка(х)
нетъ (1552 *ОЖЗ* 118); бор'зо пакъ ѡтво-
рилиса оуста и прїшоль страхъ на в'сѣхъ
живоущихъ ѡколо его (1556-1561 *ЛЄ* 210);
а што вже по(л)но въ ерусалиме надки
ваше(и) и хочете на на(с) зне(с)ти кро(в)
члѣвка того (II пол. XVI ст. *КА* 25); Од-
нак каялся того и по вѣскресенїи своемъ
Христос прилучил его до своихъ апосто-
лов (Львїв, 1605-1606 *Перест.* 47); Поча-
токъ слѡ(в) твои(х) правда, и на вѣки всѣ
сѣды справедливости твоѣи (Київ, 1619 *Гр.*
Сл. 230); Але ярина добра была, и тымъ
же ся толко люде и рятовали (1636-1650
ХЛ 80); Встѣвши загрозыл вѣтромъ и мѣ-
рю, и была тишина великаа (Київ, 1637
УЄ Кал. 387); ведаеть пан воевода счо чы-
нит, и ми тут же з ним сполне розказуемъ
(1649 *ШКН* 180);

(*еднальний з резултативним відтїнком*)
і, отже: которая... поѡ(т)бирала маетнос-
ти цр̄ковныи... и ни при чо(м) цр̄кви по-
ѡставѣлиса (1509-1633 *Остр. л.* 131); а не
мѣ(л) есми своєї печати и я проси(л) пана
дми(т)ра а пана ѡле(х)на ѡ и(х) мл(с)ти
печати (Вїнниця, бл. 1520 *ПИ* № 12);
Скоштовѣле(м) наврѣхѣ ро(з)кы або жезла
котѡрїи бы(л) в рѣцѣ моеї, трѡшечкы ме-
дѣ, и ѡто а оумираю (поч. XVII ст. *Проп.*
р. 289); А сѣмого дна, ѡгблїть всѣ вѡло-
сы своѣ,... и вѣмыеть тѣло свое водѡю и
чысть бѣдетъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 693);
Второгѡ дна рѣклъ бг̄гъ: нехай се ста-
нетъ оутверженѣ мѣжи водѣми... и ста-
ла са твѣрдъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 2);

(у сполуч. и аж) і аж: а полотно они
на рогатїны побрала, и аж против пас-
товника Троецкогo поколотыи рогатїна-
ми тые полотно есмо понаходили (Луцьк,
1575 *АрхЮЗР* 8/VI, 424);

(у сполуч. и тыжъ) і, і теж, а також:
Свѣча братская завше мае(т) быти в цр̄(р)кви,
и ты(ж) свѣчѣ маю(т) быти бра(т)ские ко
ѡ(т)проваженю мертвѡго ко гробѣ (Львїв,
1602 *ЛСБ* 369);

3. (*перелїчувальний*) і: и оубїли его на
с̄мрть, и в вѡдѣ вкїнули, и за тѣе мешцѣнъ
стрѣтили зї старшихъ (1509-1633 *Остр. л.*
130 зв.); Ино если то бѣдет дворѣ нашо-
мѣ не шкодно и мы то тобѣ дозволаем и
на том мѣстцѣ в замѣкѣ нашом собѣ дом
справил (Краків, 1512 *АБ* III, 100); дрѣ-
чаниновъ дво(р) де(р)жить ба(л)це(р) и
дрѣги(и) дво(р) бо(н)даревое о(н) же де(р)-
жить и трети(и) дво(р) збѣдовалъ на пла-
цы ѡхрїмовѣскомъ (1552 *ОЛЗ* 181 зв.);
Прото школы на всѣхъ мѣстехъ закла-
дуются и шпиталѣ будуются и церкви му-
руются (Львїв, 1605-1606 *Перест.* 43); и

П̄на рѣцко́го хотѣли(с)те забити, и мѣсѣли(с)мо ѡ(т)кѡповатиса и выдали(с)мо... злоты(х) чѣв (Львѣв, 1615 *ЛСБ* 1047, 4 зв.); и сѣхъ оубойшиса, и зѣвстиди(ш)са, и ѡчи твоѣи ѡ(т) ни(х) ѡ(т)вратишь (Чернѣгѣв, 1646 *Перло* 125).

4. (приеднувальний) а) (приеднує до попереднього тексту зв'язані змістом прості речення) і: князь Федоръ мовил: тоє подворье заставила мачоха твоя брату нашомѣ,... и мы держим тоє подворье в тых п̄назех, и листъ записный на то маєм (Луцьк, 1503 *АС I*, 150); Ино мы з ласки наше за его к нам верную службу тоє село Тулеговичи со всим с тым ему дали, какъ на насъ держано, и твоя бы милость ему в то увазанье даль (Вильна, 1506 *АЛРГ* 120); Кгды хрестіане триоум'фѣю(т) оутѣшаютьса выхвалѣю(т) га воскр(с)шаго из мертвы(х), ишли сщѣнници вси со кр(с)ты ѡ(т) зѣм'ковои цркви до храмѣ воскр(с)ніи хѣва на нѡвое мѣсто, и людѣи мнѡжество велѣкое было (1509-1633 *Остр. л.* 131 зв.); Желехъ за нестанемя своимъ на тотъ рокъ завитый и шлюбом ѡпвненый в невыполненью шлюба против нас господара и въ кривде, а ѡбъжалованю княза Романовомъ ѡпал и вырокъ наш тогож дня и на томъ рокѣ мел быти против него стагнен (Вильна, 1565 *АС VI*, 284); ѡ(т)повѣди(л) хс и ре(к) еи. к(д)ыбы ты вѣдала да(р) бжїй, хто ти мови(т) дай ми п̄ти ты бы просила оу него, и да(л) бы ти въду живоую (к. XVI ст. *УС* № 31, 67); потомкове... княжат руских... упали в великое лакомство, около панования великую хтивость взяли и роздѣлилися: едины тут zostали, а другіе у полных краях панства осѣли, и тые долъше... трвали (Львѣв, 1605-1606 *Перест.* 26);

А Сидор митрополит кѣвѣвскїй,... хотѣль тую згоду в Руской земли становити и которого, повѣдають, утоплено. И так тая незгодная згода внивошо ся розсипала (Там же, 44); Третьегѡ дня рекль бгъ: нѣхайса зберѣтъ воды котѡрии сѣтъ под' нѡбомъ на одно мѣсцѣ. А нехай са оукѣже сѣша. И сталосе такъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 23 зв.);

(у сполуч. и да) і хай: и да (б)де(т) мл(с)ть г(с)да бга вседержителя во тро(и)цы единого (Львѣв, 1547 *ЛСБ* 10);

(у сполуч. и еще) і ще: И еще Олекса ставив... инших людей сторонних (Бориспіль, 1615 *АБМУ* 12);

(у сполуч. і так, и тако) і так: і так есмо ихъ полапаты и пойматы не могли (Овруч, 1629 *АрхЮЗР* 4/1, 82); и тако блгословеніе (!) пріе(м)ши, и ла(с)кѣ собѣ оу ни(х) зьеднѣвши. въ свои полаты з мѣро(м) са въ(з)вращали (п. 1596 *Виш. Кн.* 241);

(у сполуч. и теж) і теж: и теж к тому придали есмо ей пола нашего дворного гнидовского на двадцат бочок (Вильна, 1503 *АС I*, 125);

б) (приеднує до попереднього тексту зв'язані змістом складнопідрядні речення) і: а дла лѣпшей справедливости и печат есми свою привѣсилъ к семѣ моемѣ листѣ и тѣж просил есми тых кн'а'зей и панов выше писаных, абы печати свои привѣсили к семѣ момѣ листѣ (Луцьк, 1506 *АС I*, 132); а они оуслышавши тоє възрадовали(с) и обещали емоу дати сребрьники, и гладаль такового часоу якъ бы имь его выдаль. И оу прѣвы(и) днѣ ѡпрѣсночный, коли пасхоу пожирали (1556-1561 *ПЄ* 184 зв.); панъ Матис Хотылевскїй оповедал нам то, иж ...рачилъ Его Милост небожчик княз... и

порѣчилъ отправаѣ чинити и просилъ пань Матыс Хотылевскій, абыхмо тое его шповеданье и показанье листовъ небожчика княза Романа Его Милости ѿ ведомост и в памет свою взяли (Мельці, 1571 *AS VII*, 405); А была тая долина Єрозалиме где стерва и и(н)шиє плюга(в)ства вывожено и для того тое ме(ст)цо в обридло(ст) пришло и(ж) та(м) перве(и) балвохва(л)ци де(т)ки свои Молохови балвану ѿферовали палили (Хорошів, 1581 *Є. Нег.* 5 зв.); нѣкоторые вда(ч)не прина(в)ши слова его ѿкре(с)тили са... и трывали в нао(у)це апосто(л)ско(и) и въ сполє(ч)но(с)ти и в лама(н)ю хлѣба и в молитва(х) и пришо(л) тогды на всѣ(х) стра(х) бо много чудо(в) и знаме(н) бывало через апо(с)толо(в) (II пол. XVI ст. *КА 11*); а со(т)ни(к)... розказа(л) абы тьи которыи могу(т) плиты напере(д) вы(с)каковали и на бере(г) выходити... и та(к) са стало же вси бе(з) ѿ(б)разы вышли на зе(м)лю (Там же, 152); теды найдутся 52 роки от вознесенія до собору апостольского на котором Петръ святыи не в Рыме, але во Іерусалиме, не бискупомъ рымским, але апостолом Христовым найдуется... и з того знати, ижъ не былъ старшии Петръ святыи от апостоловъ, але ровнии всѣм (Львѣв, 1605-1606 *Перест.* 52); Прѣтѡжъ пришѣдши до него ѡбѣдѣли егѡ, мѡвчачи: Пáne ратѣи насъ, гѣнемо. И рѣклъ имъ, чемъ такъ боазлѣвы есте маловѣрныѣ (Киѣв, 1637 *УЄ Кал.* 387); што ижъ такъ, а не иначе(и) было, поменены(и) во(з)ны(и) сознал. И проси(л) поменены(и) манифе(с)туючи, абы тая его манифестация и во(з)ного реляция до кни(г) принятіє и записаные были, што и е(ст) записа(н)но (!) (Житомир, 1650 *ДМВН* 197);

(у сполуч. и для того) і для того, і тому: И для того х̄с... // тоую надѡйнеишоу стѡсть оу вѣдомы(х) рѣча(х) оуоставиль к(т)ѡрыиса зъ многи(х) въ єдноу злоучаю(т) (Львѣв, 1585 *УЄ* № 5, 113 зв.-114, на полях);

(у сполуч. и абы) і аби, і щоб: И абы показалъ всѣмъ въ яковѡй чтїи и поважєню маєть бѣити мѣна ѡ(т) всѣ(х) с(т) Бжїа Цр̄ко(в) велїкаа и Ап(с)лскаа (Киѣв, 1619 *Гр. Сл.* 227);

(у сполуч. і ачь) і якщо, і коли: І ачь тое чина(т) кторы и(ж) кѡлвекъ смертєлныи грѣхы; а вшако(ж) два соу(т) прѣве проти(в)ны тѣи хвалебнои стѡсти (Львѣв, 1585 *УЄ* № 5, 113 зв., на полях);

(у сполуч. и аще) і якщо: И аще вопросит его кто о отлученіи себѣ от мира вины, обрящєт извѣт, прощения не имущь (1615-1616 *Виш. Поз. мысл.* 239);

(у сполуч. и бы) аби: И бы якїи роздѣмъ велїкости с'стигати: Того малєнькїи живѡтъ Панєньскїи змѣщаетъ (Львѣв, 1616 *Бер. В.* 69);

(у сполуч. і где) і коли: і где до skutъку тое спущєньє прийдєтъ, то аръхимандрїцтво и манастыръ Жидичинскїи ему владностию нашою поддаємы (Луцьк, 1589 *АрхїОЗР* 1/1, 251);

(у сполуч. и гдебы, и гдыбы) і якби: И гдебы были отданы листы его власныє, до его королевской милости пана нашого (писаные,) на прошлом сойме, подобно бы показалася не одного справа (Вільна, 1599 *Ант.* 917); и гдыбысмо зъ Кнїгъ азѣка латїнскогѡ хотѣли всѣ Грѣцкїи вѣбрати слова, сталъ бы са ѣкъ єдїнъ ѡ(т) ѣныхъ (Киѣв, 1623 *МІКСВ* 74);

(у сполуч. и кгда) і коли: И кгда южъ миноуло лѣ(т) немало, соушею бли(з)ко

прилѣглаа крайна была навѣжена (Острог, 1607 *Лѣк.* 84);

(у *сполуч. и дла*) і дла: и дла того не спѣ(м) яко и(н)шій але чу(и)мо и бу(д)мо тре(з)выми... бо тыи... которыса ѿпиваю(т) вночи са ѿпиваю(т) (II пол. XVI ст. *КА* 493);

(у *сполуч. и егда*) і коли: і егда пришьель вечерь рекль господарь винограда // к' пристав'никоу своему (1556-1561 *ПС* 86-86 зв.);

(у *сполуч. и еше*) і ще: І еше до(л)гь мо(и) котри(и) є(м) винє(н) кравчикови яцкови борисовичѣ в яворовѣ три золотые по(л)ски(х) с того(ж) дому заплатити конє(ч)но (Львів, 1594 *ЛСБ* 265, 1);

(у *сполуч. и если, и если бы, и естли ж бы, и естли бы*) і якщо, і якщо б: и если не бы(л) Бѣ, народове з' славою на спотка(н)є комѣ выходіли (Київ, 1625 *Сур. Сл.* 126); И если бы створєніє не пріймовало... д'жджѡв', зѣмна и вѣтровъ, до тоѣ ѡ(т)нѡвы нѣгды бы не пришло (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 152); И естли бы на Волын и на Подлаше хотел ити, тогда и гетман наш великий... кѣ оборонє напротив того неприатєла нашего бѣдет (Краків, 1538 *АС IV*, 156); И если ж бы нѣкако з воли м'и-л'о'ст'и'вого б'о'га не бѣдет мѣти пан Богѡш с панею своею дѣтей, и пан Богѡш не маєт инде нигде того имѣна ѡбернѣти (Луцьк, 1506 *АС I*, 132);

(у *сполуч. и жебы*) і щоб: И же бысь вѣдалъ же ти тѣе не порѡжне повѣдаю (Київ, 1625 *Злат. Н.* 127 зв.);

(у *сполуч. и зась*) і також: И зась тоє(ж) мов'лю и пока(з)ѡю, Што при Хѣ мови(л) єм и показова(л) (1599-1600 *Виш. Кн.* 206);

(у *сполуч. и иже*) і оскільки: И иже аще изволитъ прычетникъ отъ нашего синѣ-

кглита бивати, сему и отъ когоже никакоже възбранєну быти (Вільна, 1599 *Ант.* 551);

(у *сполуч. и коли*) і коли: и коли петръ заколата(л) ѡ ворота двора вышла слухати служєбница именем родѣа (II пол. XVI ст. *КА* 64);

(у *сполуч. и скоро*) і як тільки: и скоро... его м(л) ты(х) слѣгъ мои(х) до себе едѣчи ѡбачи(л) заразо(м) росказа(л) слѣга(м) свои(м) за тыми слѣгами моими гони(т)и (Володимир, 1575 *ЖКК I*, 56);

(у *сполуч. и тежъ, и тыжъ, и тѣж*) і теж, і також: и те(ж) на(с) и солта(н) то(т) с ними доклада(л) абы(х)мо ему призволи(ли) тую его землю игѣменѣ и старце(м) пусты(н)ски(м) прода(ти) (Київ, 1508 *ПИ* № 4); И тыжъ до дрѣка(р)нѣ ремєсници и люде ѡченєе показалиса которая то школа и друка(р)на посполиты(х) людии именемъ и накладо(м) вѣчне славити и множити са маєть (Львів, 1587 *ЛСБ* 83); и тѣж просил єсми тых кн'а'зей и панов выше писаных, абы печати свои привѣсили к семѣ момѣ листѣ (Луцьк, 1506 *АС I*, 132);

(у *сполуч. и хотъ, и хота, и хотай*) і хоч: И хѡтъ то и нѣкотѡрыи пѡстрахи всѡуда... до надчєнѣа и направєн'а многихъ людєй Бж(с)твенное ѡповѣдаєт' Писмо, Єдна(к) чл'колюбїє Бжїє яко набѡлей звитажає(т) (Київ, 1627 *Тр.* 39); и хота стережено ѡ воро(т) вде(н) и вночи абы его заби(ли) а ѡченики вз(в)ши его вночи чере(з) му(р) его выпу(с)тили звѣсив(в)ши в коши (II пол. XVI ст. *КА* 48); и хотай бы(м) былъ аггломь. любве же не маючи не є(ст) мнѣ за тоє заплаты ѡ(т) ба (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 13);

(у *сполуч. и што*) і що: и што перед тымъ с того сѣла Птиче люди хоживали

к городской работе до Крѣманца, ино с того есмо их вызволили (Львѣв, 1509 *АС* III, 70);

(у *сполуч. и штобы*) і щоб: и штобы теж выше трохсот лаштовъ князь... выготовал, то пан Рѣбин, або справца его на тот же рок, перед Великоднемъ за три недели, по томѣж мѣль за каждый лашть,... в ъстильзѣ платити (Володимир, 1545 *АС* IV, 420);

(у *сполуч. и якъ*) і як: И якъ з' пѣль и з' збѣжъ дойзрѣлыхъ гды кто зобрѣвши кѣлосы БГѣ на офѣрѣ приноситъ, вшелагого благословѣнства пѣле достѣпѣть (Киѣв, 1637 *УС Кал.* 292).

5. (у *ролі протиставного сполучника*) але, а: И питали есмо в ни(х) свѣткѣ(в) и они свѣткѣ(в) в себе не поведѣ(ли) (Киѣв, 1508-1523 *ПИ* № 5); пискали есмо ва(м) и не пласали есте плакали есмо вамъ и не рыдали есте (1556-1561 *ПЄ* 53 зв.); Мѣвилемъ повѣдѣаетъ по ѣно(м) заблоужѣ(н)ю еѣ конѣчномъ, абѣ са до мене наве(р)ноула, и не навер'ноуласѣ (Острог, 1607 *Лѣк.* 72).

Б. (*підрядні*) (*вживається на початку речень із підрядними у препозиції*) **1.** (*умовними*) то: а если вы не ѣ(т)пѣскаѣете члѣвко(м) грѣхо(в) и(х), и ѣ(т)цѣ вашъ не ѣ(т)пѣсти(т) вамъ грѣхо(в) ваши(х) (I пол. XVII ст. *УС Кан.* 38); если то у другое почуемъ, – и дома сидити не будешъ! (1649 *ШКН* 180).

2. (*часовими*) то, тоді: А гды Пила(т) сѣдѣ(л), и послала до него жона (XVI ст. *УС Трост.* 66); к(д)ы прч(с)таѣ породивши сѣна своего и бы(л) оумытый оу водѣ, то е(ст) оу коупели (XVI ст. *УС Трост.* № 31, 60), А к(д)ыжъ ѣбачили соусѣде ѣно(г) слѣпого и оула(к)ли(с) (Там же, 73).

3. (*з'ясувальними*) то: Що есть богу немило, и вы понехайте (к. XVI ст. *Укр. п.* 86);

4. (*допустовими*) то: то(т) котѣрый по коутоуе(т) за свои злѣсти, хѣтѣбы и не ро(в)ное свои(м) злѣсте(м) показа(л) покаѣнѣе, и зѣ то сѣмое боуде(т) мѣти ѣ(т)поуще(н)е (Острог, 1607 *Лѣк.* 34);

5. (*причиновими*) то, тому: а не мѣл есмо своеи печати и я просил пана Дмитра а пана Олехна о их милости печати (Вѣнниця, 1506 *АрхЮЗР* 8/IV, 174); И(ж) де(и) тѣе брѣтство водлѣ(г) присто(и)ности епѣкпѣское мнѣ че(с)ти чинѣти не хотѣ(т) и ѣ(т)толь мнѣ е(ст) жалъ противъ бра(т)ства того (Берестя, 1590 *ЛСБ* 144).

И³ част. 1. (*підсилювальна*) а) (*також*) і, й: и ты бы и нѣ(к)нѣ им кривды не чинил и новины не ѣводил (Мельник, 1501 *АС* I, 146); Егда пакъ вѣросла былина и пло(д) оучинила тогды са оуказаль и коуколь (1556-1561 *ПЄ* 62); не то(л)ко свѣчѣ мѣ(и), ѣле старѣ(и)са жѣбы и горѣла (Вѣльна, 1596 *З. Каз.* 83 зв.); Тот же и ве Лвовѣ науки вызволеные языка словенскаго и кгрецкаго выдруковати подалъ (Львѣв, 1605-1605 *Перест.* 28); Реклѣ бы зайсте Кролѣ, же не естѣ то мой дѣтокѣ, але котѣрый вѣ той гонѣтѣвѣ мѣ(ж)не стѣвитисѣ бѣдетѣ, и звѣтажи(т), томѣ наготѣвана естѣ тѣѣ Корѣона. Такѣ и тѣтѣ (Киѣв, 1637 *УС Кал.* 158); Соуть досѣтъ и ѣнѣшѣ побожнѣе sprawy (Венецѣя, 1641 *Анаф.* 22); которые то разы на ты(м) трупе и я са(м), ура(д), туде жѣ стоячи, ѣ(г)ледале(м) (Житомир, 1650 *ДМВН* 199);

(*також* і) і: Тобѣ же, прочита(те)лю, трѣдолюбѣ ради ѣ(т)вл(д)ки хѣ, бѣдетѣ мѣзда бо(л)шаѣ стокро(т) нежели твой трѣ(д) и тобѣ, сѣчениче за собранѣе сѣбора вторѣѣ ра(в)но постигне(т) (1599-1600 *Виш. Кн.*

202); Жычѣ вамъ шасливиои ночи и мы вамъ (к. XVI ст. *Розм.* 25);

(у *сполуч.* **такъ же и, также тыжъ и, такожере и, теж и, тыжъ и**) також і: земени(н)... тыми созналъ слови, и(ж)... продалъ... име(н)е... з кгрунты... такъ же и зо вшелякими пожи(т)ки... за певную суму пизе(и) (Житомир, 1584 *АЖМУ* 137); Сходѣтиса маю(т) хлопята до школы дня велѣкаго на ѳ-ю годинѣ абы вси стали. Та(к)же ты(ж) і и(н)шихъ дне(и) мѣнши(х), яко постанови(т) даска(л) (Львів, 1587 *ЛСБ* 87, 3); а мы також(д)ере и ѱ(т) на(с) есмы дали..., іюнѣ талмачѣ, тоє пра(д)реченное село, що на тѣтовѣ, на има рѣсѣни (Бадевці, 1503 *Cost.* 256); Бо тежъ и бискѣпъ янѣшъ еє збѣдовалъ (1552 *Окр.З.* 146 зв.); Што ѱповеда(в)ши, менова(л) те(ж) и дерева бо(р)тного дубового немало... постинаного и вниве(ч) попсованого (Житомир, 1650 *ДМВН* 192); Припѣмню тѣжъ и ѱного Бл̄горѣдного и оудѣтного мѣжа Гермогена Колистѣнского Рожѣного В(ш)М(л̄) (Київ, 1623 *МІКСВ* 84);

(у *сполуч.* **а и**) а також, а також і, а теж і, а...також: а и словом ѱ том казали есмо тобѣ ѱт нас мовити томѣ нашомѣ дворанинѣ Ивашкѣ (Мельник, 1501 *AS I*, 146); на том тот слѣжебникъ его... присегѣ вчинил, иж..., никомѣ ничего не ѱтпѣстил, ани втаил, а и себе с того пожиткѣ не вчинил (Вільна, 1553 *AS VI*, 141);

(у *сполуч.* **а тежъ и**) а також, а також і, а теж і: па(н)... Деде(р)кало... поведель, и(ж)..., па(н) Петръ Семашко по(д) юри(с)дицею тутошнего повету... не подле(г), та(к) и судови кгро(д)скому... суди(ти) не належи(т), а те(ж) и ѱ позве, которы(и) бы бы(л) слушне пну Семашкови данъ..., не ведає(т) (Житомир, 1584 *АЖМУ* 91);

(у *сполуч.* **або и**) або й, або також, або теж: Повиньни черкасыцы бояре... ездити съ старостою або и безъ старости... противъ люде(и) неприятельскихъ (1552 *Очерк.З.* 8);

(у *сполуч.* **або тежъ и**) або й, або також, або теж і: а ѱстатокъ пнзе(и) на кожѣхи або тежъ и на се(р)маги выбираютъ з винъ жидовскихъ (1552 *ОЛЗ* 170);

(у *сполуч.* **але и**) але й, але також, але теж: Стѣвшиса теды гѣдными на пѣршій ласки Бжеѣ стѣпень встѣпити, не застановлѣмоса на томъ брѣтѣе, але и на дрѣгій зъ того встѣпити пѣилнеса приготѣвмѱ (Київ, 1657 *УЄ Кал.* 74);

(у *сполуч.* **ба и**) ба й, та й, навѣть і: Южъ та(м) было заровно каждому станови. Якъ попови та(к) хлопови ба и шля(х)тичови (1636 *Лям. о приг.* 7 зв.);

(у *сполуч.* **та и**) та й: Sut woly ta y koro-wy (Яворів, 1619 *Гав.* 17);

(у *сполуч.* **такъ (так) и**) так і, так також і: я... // ...ѣ волторокъ пять ралъ волловъ такъ и вчорашнего дня в середѣ две рале воловъ... на томъ кгрѣнте... боронечи его забра(л) (Луцьк, 1587 *ЛНБ* 5, II, 4046, 65-65 зв.); Для того... твой костел... святыни не имѣет, ... ибо духу святому гнезда смиренного ся в твоєм сердцѣ... тако и во всем родѣ послушенства костела латынского не имѣет (1608-1609 *Виш. Зач.* 221);

(у *сполуч.* **якъ (яко) и**) як і: ѱ котѣромъ то чѣстѣ правдѣвомъ якъ и ѱ пѣршо(м) омѣлно(м), ... вѣдати потрѣба, ѣжъ Мытарства и Чисцѣвый огѣнь не сѣтъ тѣежъ и едно (Київ, 1625 *Коп. Ом.* 156); таа история взата е(ст) с книгъ... которы погинули яко и много иных (II пол. XVI ст. *КА* 528, на полях);

(у *сполуч.* той што и; той, що и; той ж, що и) той, що й, такий, що й: Гаж-дѣніе: Злохдлѣніе, гѣмба... лаанье, зелжывость. Тбежъ значи(т) што и хдлѣніе (1627 *ЛБ* 25); Тако(ж) кого жона сказать то ты(м) же ма(ж) що и килоу каже(т) // мазати (XVI ст. *УТ* фотокоп. 5-5 зв.); Во(з)дѣ(х)... до накрываня по(д) евъгелие(м) телету че(р)воного, того(ж), що и стиха(р) (Львѣв, 1637 *Инв. Усп.* 64);

(у *сполуч.* где, там и; колко толко и; такъ, яко и; тамъ, где и; який, такий и; яко, так и) де, там і; як, так і; скільки, стільки й; як, так і; там, де й; який, такий і: И и(н)де мѣви(т): абѣвѣ(м) где бѣде(т) трѣ(п), тѣмъ са зберѣ(т) и брли (Вильна, 1596 *З. Каз.* 13); Та(к)же сѣкъ букви(ч)ныи змѣшаи з вино(м) и з водою ко(л)ко вина то(л)ко и воды, тым поздоровлае(т). которыи плюю(т) крѣвлю (XVI ст. *УТ* фотокоп. 5 зв.); Пише(м) ѣцтivity(м) и славе(т)ны(м) пано(м) мещано(м) лвовски(м) вси(м) посполите та(к) стары(м) яко и млады(м) (Сучава, 1558 *ЛСБ* 22); для того не казалъ собѣ сокровища на земли збирати, але на небесех, абысмо там сердца нашѣ ховали, где и скарбы наши (Львѣв, 1605-1606 *Перест.* 50); Бо якій часѣ зимы маюють дѣрева ѣвоцъ в'ндѣтрѣ себе захѣванный, такіи и лѣтѣ зъ себе выдаюють (Київ, 1637 *УС Кал.* 173); маюють они, яко князь Коширскій, так и князь Ковелскій, по тыи границы межи тых сѣл, выше писаных на вечныи часы держати (Краків, 1538 *АС IV*, 150);

(у *сполуч.* такъ, яко тежъ и; яко, такъ тежъ и) як, так і; як, так теж і: такъ писанямъ яко тежъ и пре(з) ѣсобѣ... нѣкоторы(х) до на(с) присланы(х)... за вшелякую зычливо(ст) велице дякѣмо (Устя,

1612 *ЛСБ* 438, 1); жаловали намъ подданыи наши... на данников... яко ѣ бортных, так теж и в пашных землах... якобы мели <великии кривды> моим подданнымъ чинити (Острог, 1520 *АС III*, 196); Такъ по Церквахъ въ зебраню, якъ тежъ и зѣособна: Ночь тая през свѣтло пѣкне была оздобна (Львѣв, 1630 *Траг. п.* 174);

(у *сполуч.* не еденъ толко... але и; не одинъ... але и; не токмо... но и; не толико... но и; не толко... лечъ и; не толко... але и; не тылко... але и) не самий (тільки)... але й; не тільки... але й: Стефанъ абовѣмъ св. на збориску образоборцовъ стоячи... не одного толко бискупа Римского вспоминаеть, але и другихъ патриарховъ (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 564); также дворъ епископии выискавши въ замку Луцкомъ направилъ не однимъ деревомъ, але и муромъ (Краків, 1595 *АСД I*, 199); а ты, Скарго, с латынским костелом не токмо дабы еси глупства духовнаго носити учил и наукѣ апостола Павла послѣдовал, но и еще сопротивно бореш (1608-1609 *Виш. Зач.* 221); маеть сего ѣчити... не толіко ми(р)ски(и), но и вы(ш)ше ми(р)скихъ (Львѣв, 1587 *ЛСБ* 87, 2 зв.); тѣа то любѣвъ, поневажъ е(ст) звѣзкомъ з'єднѣаючимъ члѣнки црковныи не тѣлко до живѣхъ прѣтагѣетьса, лечъ и до оумѣрлыхъ (Київ, 1625 *Коп. Ом.* 163); Кони ѣли не толко худые хлопы, але и панове (1636-1650 *ХЛ* 81); Не тѣл'ко бовѣмъ дѣбра ихъ, але и самѣй живо(т) выдирѣають, на жѣдныи Контрѣкты // ...зъ ними не позволяють (Київ, 1648 *МІКСВ* 346); и не ты(л)ко за спрѣвы, але и за оумыслы соу(д) прѣймовѣати боудемо (Острог, 1607 *Лѣк.* 102);

(в *єліптичній конструкції* – замість *сполуч.* не тилко... але і) не тільки... але й:

Рече Члвкъ: Не тилко слихалъ ї видалъ ї многимъ людемъ смерть на конѣ задавалъ (XVI ст. *Сл. о см.* 334);

(у *сполуч.* не толко... але теж и; не тылко... але тежъ и) не тільки... але також і: Виделемъ... же в' Рїме... прѣз найблшій гвалтъ бе(з) лїчбы артыкѣловъ Вѣры нѣвѣхъ... намъ накїненыхъ, в' тїхъ рѣчахъ котѣры не то(л)ко до вѣры намней не налѣжатъ, але тѣжъ и явнїй в себе фа(л)шъ замыкаю(т) на(и)дѣетъса (Єв'е або Вїльна, п. 1616 *Прич. отех.* 7 зв.); не тїл'кѣ при бѣкѣ хвѣомъ, знайдѣючі са роздѣли, але тежъ, и намъ потѣмкомъ, ондѣ [Маннѣ] зоставили перетлѣмачѣндо: абїхмѣ латвїи и рїхлїи, дѣши наші, тымъ ...покармомъ, посилали и кормили (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 4);

б) (*ще*) і, й: а на твердость того и печат нашу казали есмо приложити к сему нѣашому листу (Вїльна, 1503 *AS I*, 125); коро(л) его мл(ст) весполо(к) з... паны радами своими... ѣвали(ли)... подато(к) грошовы(и) поголовны(и) по два гроши з головы а пото(м) и по третему грошу (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 45); Плакаль бы подобно и далїи (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 3); а потом и другїе хлопи, которїи при них были, з кїями припали и протестанта и челядника его, ... мордовали (1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 531);

(у *сполуч.* еще и) ще й: Потомъ еще и болшого ся зла важиль Миколай (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 749); Штѣ жъ еще рекѣ и то: Ижъ Бѣ... в(ш) м(л) ѣбдаровати рачїхъ рѣздо(м) высѣки(м) (Київ, 1633 *МІКСВ* 72);

в) (*вже*) і, й: и те(ж) тыи вси сѣгра(н)ники пере(д) нами та(к) злюби(ли)... вже в тої землї стѣго никола на десе(т) ле(т)

и(м) по(д)писо(в) не писати ани кримити то(л)ко нѣшчею дѣлати а тогды(ж) и написа(ти) (Овруч, 1513 *ЦДІАК* 220, 1, 4); заты(м) и по(в)торе ласцѣ ся вїши(м) млстятя(м) ѣ(т)даю (Кам'янець, 1606 *ЛСБ* 405);

г) (*тож*) і: Не оустала Побожность и сталость оу Вѣрѣ Хотѣ пренаслѣдованье ах терпиш без мѣрї ѣ презацнїи Народе і а гдеш (!) тѣлѣ лѣта гдѣс мѣл в рѣках скипетры праве все(г) свѣта (Венеція, 1641 *Анаф.* 22);

(у *сполуч.* и... же) тож, і: Поведаетъ, же имъ волно конѣедерация допустила, (О, проклетая конѣедерация, и на то жесь уроблена!) (Вїльна, 1599 *Ант.* 85);

г) (*навіть*) і: А што са дотычетъ ѣныхъ сорока копѣ грошей, которыхъ княз Вишневскїй ѣномѣ Дривинскомѣ и жоне его не додалъ, к томѣ са и самъ призналъ (Краків, 1538 *AS IV*, 154); О помазаньцахъ Божыхъ трудно и слова мовити: тые тежъ мало винни (Вїльна, 1599 *Ант.* 855); Абовѣмъ такесъ в' оной засмаковалъ; Жесъ и здорѣва з' сѣмптомъ не жаловалъ (Львів, 1642 *Бут.* 9 зв.); А самого Іса и мови его страшно бѣло и слѣхати (I пол. XVII ст. *Сл. о зб.* 28);

(у *сполуч.* або и) або й, або навіть: еслї са... в' бѣгъ... пѣстатъ, ... поровнати са // могѣтъ, аѣ ѣ и мнѣгихъ оупередїти (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 164-165);

(у *сполуч.* ажъ и) аж навіть, якщо навіть, якщо й: И якъ южъ былъ в лодѣ, тогды сталаса боура великаа ѣ(т) вѣтроу. ажъ и влѣны са вливали в лодю (1556-1561 *ПЄ* 142);

(у *сполуч.* але и) але й, але навіть: тогосвѣтнїи матки ради бы жебы и(х) снѣве были слѣвными богатыми и мѣдрыми, але и сами не знаю(т) што з ними чїна(т), бо

...дѣтій... не ѿмѣю(т)... пилновати ѿ(т) пекелного шатана (!) (Височани, 1635 УЄ № 62, 17 зв.);

(у *сполуч. даже и*) аж до, навіть і, і навіть: состависа школа... велики(м) стáранье(м) и накладо(м), и пѣлностью Мешанъ лво(в)ских рѣского нарѣдѣ... якъ стáндѣ дѣховного, такъ же ѿсобъ княже(ц)кихъ,... всего по(с)полѣтого народѣ даже и до ѿбои(х) вдовиць (Львѣв, 1587 ЛСБ 87, 1);

(у *сполуч. и бы*) навіть, хоч би: Теды не дамъ тѣлу моему вытхненья: Анѣ начамъ и бы знакъ отпочненья (Львѣв, 1630 Траг. п. 171);

(у *сполуч. и такъ*) і так, і без цѣго, і просто: Та(к)же оу кого каше(л) соухии оува (*зам.* оувари. – *Прим. ред.*) оу водѣ или хота и та(к) гризеть главоу и перси оуздоровлае(т) (XVI ст. УТ фотокоп. 4 зв.);

(у *сполуч. и тотъ*) і той: але и по(п) теды и тотъ не оумѣеть гоубы ѿтворити противко ни(х) (к. XVI ст. УЄ № 31, 182 зв.).

2. (*уточнювальна*) і, теж: А и онъ то стоитъ за стѣною нашею (поч. XVI ст. *Песн. п.* 51); тою ж дорогою поехавши... до долины Глубокое, в которой долине и озеро стоитъ (Київ, 1571 ЗНТШ XI, 16); але ма ты(м) дароуѣ, бо(м) то не с хѣти оучини(л), але з жáлю... дла чѣго и примоусилем' себе написати тобѣ то(т) лѣсть (Острог, 1607 Лѣк. 114); преподобний теодосій единого отъ братѣй посылалъ до Константинополя, абы ему уставъ Студійского монастыра переписавши принесть. Што ся и стало (Київ, 1621 *Кон. Пал.* 1010); И на то(м) да(л) тое мое сознане с по(д)писо(м) руки мое(и) вла(с)но(и), што е(ст)

и до кни(г) записано (Житомир, 1649 ДМВН 182);

(у *сполуч. и до*) і до, та й до: А ѿсобливѣ знаючи до себе поцтивое захова(н)е... жоны мое(и)... о(с)ста(т)нею волею моею ѿписѣю... все ѿ(д) мала и до велика што ко(л)ве(к)... рѣхомое... по (м)не зо(с)тане(т) (Вінниця, 1565 ЛНБ 103, 17/Іс, 1943, 16); А нинѣ латыни от дѣтска и до старости той хитрости и учения лживого учатся (1600-1601 *Виш. Кр. отв.* 161); позванный... жида мо(р)дѣхана... до везе(н)я... взя(л)... // ...и мае(т)нос(т) е(г) вла(с)ную всю ѿ(т) мала и до веля ѿобра(л) (Вінниця, 1610 ЛНБ 5, II 4052, 148-148 зв.);

(у *сполуч. и то*) і то, та й то: людемъ ѿтъ замѣкѣ розышо(д)шиса по пашънамъ а по пасекамъ запе(р)лиса в замѣкѣ невесты а дети множество ихъ а мѣжовъ ѿ(д)но нѣ и то малого(д)ныхъ кѣ ѿбороне (1552 *ОБЗ* 142 зв.); Сталося звѣта(ж)ство ха на(д) цр(с)тво(м) мои(м) признаваю але ѿблещены(х) въ има его зовѣмы(х) хр(с)тѣа(н) мало, и ве(л)ми мало, и то еще ѿ(т) свѣже(и) пáмати по во(з)несенїи ѣго на н(ѣ)са ча(ст) нѣкаа тѣю (!) теплѣтою вѣры ра(з)ждеже(н)наа, нѣгде ѿ(т) рѣда хр(с)тѣа(н)ского на звѣта(ж)ство мбего цр(с)твá ѿбрáласа (1599-1600 *Виш. Кн.* 204 зв.).

3. (*підсилювально-обмежувальна*) (у *сполуч. аж и, и аж*) аж: князь Андрѣй... з родѣ, з молодости лет своихъ аж и до смерти своее смыслѣ и роздѣмѣ прирѣженого, людского не мел (Вільна, 1546 *AS IV*, 450); а они слышав'ши то выш'ли едѣнъ за ед'нымъ почав'ши ѿ(т) старшихъ ажъ и до мен'ши(х) (1556-1561 *ПЄ* 377 зв.); такъ та ѿ дѣше и бѣсы оуплѣтавши в' свои сѣтки где хочоу(т) прова́да(т) пре(з) грѣхы смрѣдные, пре(з) рѣскоши и а(ж) до пѣкла (поч. XVII ст. *Проп. р.* 189);

(у *сполуч. и такъ же*) все одно, *діал. і* так: и ва(м) же ли та(м) подобае(т) ω(т)-ити, и та(к) же помрете (до 1596 *Виш. Кн. 267*);

(у *сполуч. хотъ же и, хотя бѣ и, хотя бы и, хотяи и, хочъ и*) хоча навѣтъ і, хоча б навѣтъ і: ωте(ц) владыка... мало поважи(л) самъ... ω вые(з)де... не веда(л) не выѣха(л) а хотъ же и высла(л) посла(н)цы его... знако(в) жа(д)ны(х) показовати... не хотели (бл. *Киева, 1585 ЦНБ ДА П /216, 4*); А хотя бѣ и не было слѣх ω людехъ неприятельскихъ ωдѣнакъ же для осто-рожности ωтъ нихъ а хотя бы и не рани(л) ани би(л) то(л)ко наехалъ а граби(л), такъ же кгва(л)тъ маеть заплатити (1566 *ВЛС 36*); Гблѣби... хотѣи и дѣти оу нѣхъ берѣтъ ...засъ до Панѣвъ своѣхъ вертаютъ са (Київ, 1637 *УС Кал. 340*); А егда и вы мѣсите, хочъ и не хочете, та(к) же я(к) и родители ваши помрѣти, готовѣте(ж) са на исхо(д) ко бѣдѣщемѣ вѣкѣ (до 1596 *Виш. Кн. 267*).

ИАКЪ *див. ЯКЪ.*

ИАНЦИНКЪ *див. ГИАЦИНЪ.*

ИБЕРИ, ИБЕРОВЕ *мн.* Иберійці: вспоминае(т) мо(и)се(и) туба(л)каина бы(ти) пе(р)ши(м) ковале(м) и реме(с)нико(м) крѣ(ш)щѣ желѣзного халибо(м) прилеглы(и) в сусе(д)ствѣ иберове языятицы кото-ры(и) те(ж) въ свои(х) краина(х) маю(т) досы(т) всего крѣщѣ, и ты(м) ся баве(т) ω(т)толя маю(т) и прозви(з)ска власные, бо ибери выкладаю(т)ся на лати(н)ское *foslores* по нашому копачи (1582 *Кр. Стр. 31*).

ИБЕРОВЕ *див. ИБЕРИ.*

ИБО *спол. (цсл. ибо) 1.* (*приеднуе підрядні з'ясувальні речення*) бо, адже, а: То(т) же то жиды писати наоучиль, ω(т) пра-вои сторѣны, до лѣвои, ибо первей пиеали

ω(т) ωбои(х) ко(н)цій (Львів, поч. XVII ст. *Крон. 16 зв.*); Прида(л) тако(ж) нѣмна. по-лим'пилюу(с). к' десѣте(м) м(с)цемъ, два, то е(ст) стыче(н), і лютого, ибо первѣй ед-но ихъ десѣтъ бѣло (Там же, 72); все емѣ тѣе Бгѣ ω(т)кри(л) и Дхѣ егѣ стѣй, ωпо-вѣдѣлъ, ибо Іѡа(н) стѣй былъ в' захвичѣ-ню (Чернігів, 1646 *Перло 131 зв.*).

2. (*приеднуе підрядні речення причини*) бо, тому що: Поступай, латинниче, от лжи в лжу, ибо ея свойство не стояти на одном мѣсту, заце нѣст сушая, но обходити стра-ны и скитатися (1588-1596 *Виш. Кн. 134*); тотъ огонь... страшливый. ибо шѣмѣчи гѣ-ри(т) (Львів, поч. XVII ст. *Крон. 28*); Вѣс-крсѣтъ же Бгѣ всѣхъ мѣртвы(х)... и свѣтель покажетъ пѣче слнца; в' тѣлахъ // безъ-стр(а)стны(х); не потребѣючи телесно(г): по(ка)рмѣ не по(д)лѣгли смѣткѣ... анѣ бѣ-лезни; якѣ то Прѣве(д)ныи, ибо щокѣл-векъ похѣдитъ ω(т) стихій; то по(д)дано бѣдетъ по(д) власть разѣмнои дѣшѣ (Чер-нігів, 1646 *Перло 144 зв.-145*);

(*зі співвідносним словом*) що: Щасли-вый есть костел латынский для того, ибо ...на широкий гостинец премудрости ми-ра сего выскочил (1608-1609 *Виш. Зач. 224*).

ИВА *ж.* Назва певної рослини: *abi-ga[ae]*, ива зеліе (1642 *ЛС 62*); *aiuga*, ива зеліе (Там же, 76); *chama(e)reuce*, ива трава (Там же, 119).

ИВАНОВЕЦЪ *ч.* Иберис: *iberica herba*, ивановець трава (1642 *ЛС 223*).

ИВЕРЪ *ч.* Скіпка, *діал. ивер:* Есть на-писано у книзѣ Моисеовой, ажъ одинъ члѣвѣкъ у день суботный прятавъ иверѣ и трѣскы и принюсъ, што бы чинивъ огонь (XVI ст. *НС 164*).

ИВИНЪ *ч.* *Ibis*: *ibis*, ивинъ птица (1642 *ЛС 223*); То сѣтъ котѣрыхъ з' пѣства ес-

ти не маєте: мѣски, и кра́кѣмра, пѣгáча, и мѣра, и ивѣна, и лебѣда... вдѣда тѣжъ и нетопыра (серед. XVII ст. *Хрон.* 118 зв.).

ИВОЛГА ж. Иволга, вивѣльга: chlorion, иволга птица (1642 *ЛС* 120).

ИГЕМОНЪ, ИГЕМОНЪ ч. (*цсл.* игемонъ, *гр.* ηγεμών) володар, правитель: Їс же пак' сталь пре(д) игемономъ,... и пыталъ его игемонъ рекоучи. ты ли еси црѣ иоудейскыи (1556-1561 *ПЄ* 117); игѣмонъ, вѣжъ, староста (1596 *ЛЗ* 51); И если тѣ оуслышано бѣдетъ оу игѣмона, мѣ его на то приведемъ, жѣ васъ беспѣчными оучѣни(м) (Киѣв, бл. 1619 *О обр.* 82).

Див. ще **ГЕМОНЪ.**

ИГЕМОНЪ *див.* **ИГЕМОНЪ.**

ИГЛА, ИГЛА ж. (*пристрій для шиття*) голка: побра(но)... // цвахи шве(ц)кии, иглы, шпильки, звонъки (Луцьк, 1573 *ТУ* 154-155); Максимъ се(р)гиевичъ... ме(л)... тесемъ шпилекъ иго(л) ка(рт) строки е(д)вабъное всего того потросе (Берестя, 1583 *Митн. кн.* 29); они все позоставовавши житейское,... жити се в общизни присягали, не хотечи не толко што инъшее отъ имѣний и маетности своее мити, але и до самое иглы и еще до меншихъ не мити своего (Дубно, 1592 *АрхЮЗР* 1/VI, 93); якъ игла, до огна вкѣненаа ѱ(д)мѣнѣвши фáрбѣ оборочáетъса в' огонь: еднáкъ натѣра желѣза не гѣнетъ, и зостаѣтъ, тáкъ и в' встаню з мѣртвыхъ, вси члѣнки встанѣтъ, же и вѣлосъ не згѣнетъ, якъ есть пѣсано (Вѣльна, 1627 *Дух. б.* 131); игла – acus (I пол. XVII ст. *Своб.* 28); acus, игла (1642 *ЛС* 67).

Див. ще **ИГОЛКА.**

ИГЛЕНЫЙ *див.* **ИГЛЯНЫЙ.**

ИГЛИНЫЙ *прикм.* Голковий: лацнѣ(и)ше есть вѣистин'ноу вельбоудоу [оужищоу

дебеломоу] скрозѣ иглиныи оуши проити. нижли богатомоу в цр(с)тво бѣе внѣйти (1556-1561 *ПЄ* 301 зв.).

Див. ще **ИГЛЯНЫЙ, ИГОЛНЫЙ.**

ИГЛИЦА ж. 1. Назва певних рослин: асагос, иглица зелѣе нѣкое (1642 *ЛС* 64); сора regia, иглица трава (Там же, 364).

2. Голка-риба: belone, иглица рыба (1642 *ЛС* 101).

ИГЛЯНЫЙ, ИГЛАНЫЙ, ИГЛЕНЫЙ *прикм.* Голковий: снаднѣй // есть велбуду [оужищу дебелому] скрозѣ оухо игленое проитѣ, нижлѣ богатому до црства бѣжѣя внѣйти (Володимир, 1571 *УЄ Вол.* 63-64); чомъ лехъче, мовить, “комѣлѣ пруйти скрузь игляное ухо, нѣжъ богатому у царство небесное увыйти...” (XVI ст. *НЄ* 123); Лáтвѣй ест', мѣвить Пáнь, Велблѣдови чере(с) иглáное оухо пройти, нижли богáтомѣ в' Цр(с)тво Нб(с)ное внѣйти (Киѣв, 1632 *МИКСВ* 286); ѱ(т)о(ж) троу(д)нѣ(и)ше богáтомоу сп(с)тѣса, нѣ(ж)ли проволочи ли(н)вѣ тоую пре(з) оу(ш)ко игленое (1645 *УЄ* № 32, 197).

Див. ще **ИГЛИНЫЙ, ИГОЛНЫЙ.**

ИГЛАНЫЙ *див.* **ИГЛЯНЫЙ.**

ИГНАЦИКТОВЫЙ *прикм.* (*про колір*) гѣацинтовий: Кды слнце все свѣтлое ѱболокы котѣрые емоу соу(т) протѣвныи, ѱдараѣючи, то(т) семи циркоу(л) або по(л)ѱбрѣ(ч) патма припрáвными фа(р)бами, то е(ст) тѣмночрѣвною, зеленою, жлѣтою, блѣдожо(л)тою, игнацѣктовою ро(з)дѣлѣный вывѣди(т) (поч. XVII ст. *Проп. р.* 270).

ИГО с. (*цсл.* иго) перен. (*тягар, ноша*) ярмо: иго хѣво есть лег'ко (1556-1561 *ПЄ* 52); вѣз'мѣте иго мое на себе, и наоучитеса ѱ(т) мене (Там же, 55); возмѣте иго мое на себе, иго бо мое блго и брѣма мое

легко е(ст) (Устрики, I пол. XVII ст. УЕ № 29515, 324).

ИГОЛКА ж. 1. Шпилька: *acicula*, иго(л)-ка, шпѣлка (1642 ЛС 66).

2. Колючка: *asuncula*, боди(л)це, иго(л)-ка (1642 ЛС 67).

ИГОЛНИКЪ, ЫГОЛНИКЪ, ЫГОЛЬНИКЪ ч. (футляр для голок) гольник: сермягу серую новую, плахту червоную добрую, тесму с ыголником, с петнадцатми грошми, платъ и чепец, – то все от нее поотнимал (Луцьк, 1575 *АрхЮЗР* 8/VI, 425); Жда(н) Само(и)лови(ч)... ме(л) това(р) сво(и) стрыме(н) желе(з)ны(х) про(ст)ы(х) па(р) гї... иго(л)никовъ маленки(х) рл (Берестя, 1583 *Мит. кн.* 9 зв.); У десято, на йме Яцка, взяли и полупили коня одного...; поесовъ два зъ ыгольникомъ – за деветь грошей (Житомир, 1605 *АрхЮЗР* 6/I, 307).

ИГОЛНЫЙ прикм. Голковый: якъ... игбл'ное оушко не змѣщаетъ ве(л)блюда, для великоѣ своеѣ тѣсноты, и для грѣбоѣ великости вел'блюдовы: такъ и до рѣга ведѣчаа в' живѣт' не змѣщаетъ богѣтого для тѣсноты своеѣ, а для грѣбости великоѣ богѣтого (Київ, 1637 УЕ *Кал.* 480).

Див. ще **ИГЛИНЫЙ, ИГЛЯНЫЙ.**

ИГОТЬ ч. (цсл. игдия, гр. *ἰγδί(ον)*) ступка: *pistil[1]um*, игот(ъ) (1642 ЛС 317).

ИГРА див. **ГРА.**

ИГРАЛИЩЕ с. 1. (забава, розвага, пустош) ігрище, грище: *ludicrum*, игралище, гони(т)ва, кощѣ(н)ство (1642 ЛС 258); му[i]а, муха, игралище дити(н)ное (Там же, 276).

2. (місце для гри, забави) ігрище, грище: Пласалище, Игрѣлище, йгриско, и бѣсѣлище, тбежъ (1627 ЛБ 83).

Див. ще **ИГРИСКО.**

ИГРАЛИЩНЫЙ прикм. у знач. ім. с. р. **игралищное** – (місце для гри, забави) ігрище, грище: Сѣнѣвное: Игрѣлищное (1627 ЛБ 131).

ИГРАНІЄ с. (цсл. играніе) грання, гра: Птіче влѣхвованіе: Вѣшба,... що бывае(т) птічегѣ играніа и многогѣ голоше(н)а, албо щебета(н)а (1627 ЛБ 103).

Див. ще **ГРАНЬЄ.**

ИГРАНЬЄ див. **ГРАНЬЄ.**

ИГРАНА див. **ГРАНЬЄ.**

ИГРАТИ див. **ГРАТИ.**

ИГРАТИСЯ дієсл. недок., перен. Сповнюватися благістю, радістю. ◊ **игратися духом** – радіти душею: Во единости бо церковной основана естъ любы догмат, вѣра ту царствует,... ту Давид певец сыном церкви припѣвает, играся духом (1600-1601 *Виш. Кр. отв.* 169).

ИГРАЧЪ див. **ГРАЧЪ.**

ИГРАШКА ж. Забава, витівка: дитин'ные то соутъ йграшки, не гѣдныє цркви бѣжой (Дермань, 1605 *Мел. Л.* 42).

ИГРАЮЩИЙ дієприкм. у знач. ім. (той, хто грає) гравець, грач: *perlusori(us)*, играючи(й) (1642 ЛС 309).

ИГРЕЦЪ, ИГРЕЦЪ ч. (той, хто грає) гравець, грач: Але и тые самые дѣролазцѣ наемницы,... кровопролийцы, игрцы, скоморохи альбо машкарники, всяк вид злобы мирское прошедшие и естество обезчестившие,... один одного для власти сану и позысканья имѣний... уперезают (Унів, 1605 *Виш. Домн.* 191); а другой отрок, взлюбив домовую лежню,... глупских сбор, игрцев корчмолюбных..., и в прожности всѣ часы життя изнурити любячего (1615-1616 *Виш. Поз. мисл.* 243); не бѣди кѣщѣнни(к), ни игрѣцъ, ни срамо-слѣвецъ (Львів, 1642 *Жел. П.* 2).

Див. ще **ИГРАЛНИКЪ.**

ИГРЕЦЬ див. **ИГРЕЦЪ**.

ИГРИСКО, ИГРЫСКО с. 1. (гуляння, гульбище, розвага) грище: мнѳіе бовѳ(м) ис ты(х) мѳжѳвъ и невѳсть котѳрые на йгриска(х), и котѳрые невсты(д)лѳвыми рѳчами бѳватса, нарѳкаю(т) на сеѳе (Острог, 1607 *Лѳк.* 90); где в' тѳтъ чѳсъ Царь; где Кнѳзь; где Игѳмень; где в' преложѳнствах'; где надымѳючѳиса в' велѳкості скѳрбахъ... где игриска, и зо псы лѳвы чѳначѳи (Львѳв, 1642 *Час. Слово* 270); Весѳла днѳй заказѳны(х) не ѳ(т)правовѳти,... на йгриска неслѳшны не ходѳти, и ѳбѳчаевъ непристѳйны(х) выстерегѳтиса (Львѳв, 1646 *Зобр.* 39 зв.).

2. (забава дѳтей) гра: Тѳ сѳтъ Николѳевы майстѳрскѳи надки, ѳ дѳбрыѳ ѳеѳдѳоре, постѳвѳ пѳкѳвомѳ за прѳвды прировнѳны, и дѳтѳнны(м) йгриска(м) подѳбны (Киѳв, 1619 *Гр. Сл.* 267); А трѳха дѳлѳй постѳпѳвши, знѳвѳ сѳмъ же згѳнитъ а не йнѳшѳи. Дѳтѳнными йгриски назывѳючи ве(л)ми справедлѳве (Там же, 276).

3. Турнѳр: Пѳдвигъ: Игриско, страданѳе, силовѳ(н)е, боѳова(н)е, бѳй, бѳтва, валчѳнне (1627 *ЛБ* 85); на таковы(х) игрѳска(х) з мѳлѳди мѳжъской, котѳрысѳ є(д)но на жол'нѳрскѳю цвѳчѳити ѳмѳслили..., ѳзнавалъ ро(з)сѳдо(к) та(к) посполитѳго члѳвка, яко и того котѳры(и) то, яко... майстеръ таковоѳо цвѳченѳа мѳлъ в порѳченѳю (серед. XVII ст. *Кас.* 69); **игриска олимпѳйскѳи, олимпскѳи игриска** – Олимпѳйскѳі игри: на гони(т)ва(х) або игрѳска(х) оли(м)пѳйскѳи(х), ѳзнавѳемо в собѳ жесмо го(д)ны, абы нѳсъ на бо(л)шѳю и трѳднѳишѳю войнѳ принѳто (серед. XVII ст. *Кас.* 72); Тѳа є(ст) пѳр(в)шаѳ нѳша потрѳба, и тѳа є(ст) я(к) на ѳны(х) ѳли(м)пскѳи(х) игрѳска(х) пѳршаѳ пробѳцѳѳа (Там же, 71);

перен. (протистояння, сутичка) боротьба: якѳбы обалѳти и звѳтажити неприѳтѳла: то(ж) сѳ и в' ср(д)цѳ валчачи(х) дѳеть, игрѳско злѳхъ дѳхѳвъ з' дѳею запасы ходачихъ, а БГѳ и АГГлѳмъ на йхъ бѳрбѳ смѳтрачимъ (Вѳльна, 1627 *Дух. б.* 329).

4. (вид поганського ритуалу) игри: Мнѳгѳѳ и нѳших' чѳсѳвъ' оучты и бѳсѳды бывѳют' п'ѳсни вшетѳчны, бѳсѳвскѳѳ йгриска, непристѳйныѳ тѳнцы (Киѳв, 1637 *УС Кал.* 996).

5. (місце для розваг, турнірів) грище: Игрѳлище: Игриско, мѳсце где гонѳтвы бывѳютъ, и поедѳнки, и комѳдѳи (1627 *ЛБ* 44); Помѳсть трѳѳкѳй на йгрыскѳѳ (Там же, 133); *Образно*: И тѳтъ щѳ жъ єсть; єдно мѳрности оуказѳнне. А розмѳйтыхъ хорѳбъ гнѳздо, и мешкѳнне... И вшелѳких' нѳ свѳтѳ припѳдкѳвъ игрѳско (Львѳв, 1615 *Лям. Жел.* 2).

6. *Перен.* Глум, наруга: якѳ нѳколись розгнѳвавшисѳ БГѳ на жиды, вѳдалъ Іер(с)лимъ на игрѳско нѳпрѳтѳтелемъ,... такъ и на дѳшѳ дѳлѳ прѳстѳпленѳѳа зѳповѳди, розгнѳвавши сѳ вѳдала єи нѳпрѳтѳтемъ бѳсѳмъ (Вѳльна, 1627 *Дух. б.* 270).

Див. ще **ИГРИЩЕ**.

ИГРИЩЕ с. 1. Гра, видовище: Зѳ особъ людскѳихъ особы бѳсовскѳи на игрищахъ стрѳютъ, такожъ и на комѳдѳяхъ (бл. 1626 *Кир. Н.* 27).

2. Те саме, що **игриско** у 5 знач. ◊ **игрища строити** (з кого) – брати на смѳх (на глум, на кпини) (кого): Сей Пѳтоломей... жидѳвъ до єгѳпта завѳдши нарѳгѳвшисѳ з нѳхъ, смѳшки и игрѳща з' нѳхъ // стрѳивъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 471-471 зв.).

ИГРОВАТИ дієсл. недок., многокр. (виконувати що-небудь на музичному інстру-

менті) грати: в до(л)гыє трѣбы тамошнїе обыватели и пото(м)ство вло(с)кое игрвало (1582 *Кр. Стр.* 84); На мѣсце ѿр҃ганъ и троубѣ, вѣ котѣрыє при ѿфѣрахъ ѿгровано, пѣсни и спѣва(н)е дѣховное вѣбралъ ...и то жебы зѣ спѣва(н)емѣ оустны(м) ср(д)це са згожало (Дермань, 1604 *Охт.* 7).

ИГРУШКА ж. 1. (*забава, розвага*) гра: што чытаемѣ о светомѣ Оѿанасію, ... котрый, будучы еще вѣ дѣтинствѣ, мѣсто игрушки зѣ ыними дѣтми, а играючи зѣ ними..., учынившыся епископомѣ, крестиль оныє дѣти водою, нѣтъ вѣдома — чы хрестіянскіє, чы поганьскіє? (Вільна, 1608 *Гарм.* 196); На которую игрушку самѣ патриарха Александрейскій, ... зѣ окна смотрѣлъ и тѣшылся зѣ оныхъ дѣтокѣ (Там же); **риторична игрушка** — словесна гра: А ѿ собѣ а(з) и са(м) свѣдите(л)ство ва(м) даю, яко гра(м)мати(ч)ного дроба(з)кѣ не и(з)оучи(х), ритори(ч)ное игрѣшки не вида(х), филосѣфьского высокоме(ч)тате(л)ного не слѣха(х) (1599-1600 *Виш. Кн.* 203).

2. (*інтрига*) гра: тогда оузрите игрѣ(ш)кѣ коро(ла) вѣры папы ры(м)ского, хто владѣеть на(д) православными (п. 1596 *Виш. Кн.* 296 зв.).

ИГРЫСКО див. **ИГРИСКО.**

ИГУМЕНОВАТИ дієсл. недок. Бути ігуменом: и по томѣ Якимію около двадцати ігуменовѣ безѣ привилію, толко за благословеніемѣ и поданемѣ архимандритовѣ Печерскихъ ігуменовали (Київ, 1626 *ЧИОНЛ* V-3, 216).

Див. ще **ИГУМЕНСТВОВАТИ.**

ИГУМЕНОВЪ прикм. Ігуменів: за ведомостію ігѣменовою и братий старши(х) в ка(ж)ды рокѣ повине(н) бѣдетъ личбѣ

чинити пере(д)... братію (Дермань, 1602 *ПВКРДА* IV-1, 37).

Див. ще **ИГУМЕНСКИЙ.**

ИГУМЕНСКИЙ, ИГУМЕНЪСКИЙ прикм. (*який стосується ігумена*) ігуменський: яко чоловік свецкий, ... инѣшого ніякогос Леонѣтїя сербина, чужоземца... на месці ігуменѣскомѣ поставивши, а потомѣ и самѣ с помочниками своїми на спокійний монастир нашѣ... наехавши... житію общому раззорене учинити смел (Луцьк, 1605 *АрхЮЗР* 1/VI, 363); котрая скрынка двома замками замкнена быти маєть, ігуменскимѣ и старшихъ старостовѣ, и общымѣ совитомѣ ихъ отмикана (Луцьк, 1638 *АрхЮЗР* 1/VI, 747).

2. (*належний ігуменів*) ігуменів: Сщєнїнойноци, и калоу҃гери, мнїси, зѣ монастырѣй // своїхъ безѣ вѣбли Ігоуменѣское нікакоже да не исхѣдате (Львів, 1614 *Вил. соб.* 17-18);

Див. ще **ИГУМЕНОВЪ.**

ИГУМЕНСТВО, ИГУМЕНЪСТВО, ИГУМЕНСТВО, ЫГУМЕНСТВО с. (*сан і посада ігумена*) ігуменство: отец Федор Яковович... вызнал и оповедал, иж тому преложєнѣству ігуменѣства дерманѣског[о], котрое ему было дано, ... тоє ігуменѣство сам доброволне пустил (Варшава, 1571 *ПІФ* 25); панѣ Иванѣ Шпакѣвскій, ... монастир у брати общежителєй отбил и мене з ыгуменства скинулѣ (Луцьк, 1605 *АрхЮЗР* 1/VII, 363); в само(м) мѣсте при цркви ѿспенію Б҃гоматере, томѣ(ж) че(ст)номѣ... Гднѣ Іосифѣ ігѣме(н)ство... полєцїло и до вѣ(р)ны(х) рѣкѣ подало (Київ, 1627 *ЛСБ* 496); инший урядѣ ігуменство, то єсть господарство монастирское, а инший уряд казнодейскій (Луцьк, 1640 *Арх ЮЗР* 1/VI, 757); *abbatia*, ігуменство (1642 *ЛС* 61).

ИГУМЕНСТВОВАТИ, ИГУМЕНСТВО-
ВАТИ *дієсл. недок.* Те саме, що **игумен-**
новати: Теды видечи его упріймост ку
 мнѣ..., и его до братии моих, яко давъ-
 но причѣтенного, сочетаваю и монасты-
 рец его беру въ завѣдоване, даючи ему...
 мое благословение, же бы там игуменство-
 вал (Луцьк, 1631 *АрхЮЗР* 1/VI, 642); тая
 се(с)сия мае(т) быти в мана(с)тири сто-
 го... онофрия... на про(з)бу... игѣмена, кот-
 ри(и) бо(л)шѣ и(з)рекалься игѣме(н)ство-
 вати на томъ мѣсци (Львѣв, 1634 *ЛСБ* 1043,
 40).

ИГУМЕНЬ, ПГУМЕНЬ, ІГУМЕН, ЫГУ-
МЕНЬ, ЄГУМЕНЬ, ИГУМЕНЬ, ПГУ-
МЕНЬ, ІГУМЕНЬ, ГУМЕНЬ (*цсл.* игоу-
 менѣ, *гр.* ἰγουμένως) ч. 1. (*настоятель*
православного або грекокатолицького мона-
стиря) игумен: дали е(г) родители грамоте
 оучити нѣякое(г) монастыра цркѣви игоу-
 меноу (1489 *Чет.* 147 зв.); учинили есми...
 // ... тотъ свѣтѣи вышешисаннѣи нашъ мо-
 настирь... где естѣ ѿгѣмень, молебникъ
 нашъ, киръ попь пахоміе (Сучава, 1503
Cost. S. 259-260); архима(н)дры(т) манас-
 тыра печерского протасе(и)... тое цели-
 ны ораное постѣпилса... монастырю
 пѣсты(н)скому вѣчно и непорѣшно из
 ыгумено(м) мака(р)е(м) (Київ, 1510 *Арх. Р.*
фотокоп. 28); прѣидоша прѣд нами... мо-
 лебникъ наши (!) теодосіе игѣмен... и съ
 вѣсам братіам (1576 *МЭФ* I, 94); прѣиде
 прѣд нами... е(р)мона(х) гавриліе егу-
 ме(н) о(т) стаа мона(с)ти(р)... би(с)три-
 ца (Ясси, 1591 *МЭФ* I, фотокоп. 63); При-
 стѣпѣте Игѣменове, а внимайте собѣ, же
 и вы помрете, вѣдлѣгъ дѣкретѣ боного (Ки-
 ѣв, 1625 *Коп. Каз.* 36); тая се(с)сия мае(т)
 быти в мана(с)тири сто(г)о... онофрия для
 пилныхъ потребѣ... на про(з)бу... игуме-
 на (Львѣв, 1634 *ЛСБ* 1043, 40); Яко(ж) за-

разо(м) поω(д)правившы на(м) релляцію
 тоеи ревѣзїи ѣчынїли и и(н)вента(р)..., з
 опатрны(м) и пи(л)ны(м) провѣзо(р)ствомъ
 о(т) тамошнего... настоятеля Анфиноге-
 на Игѣмена (Львѣв, 1642 *ЛСБ* 1043, 60 зв.);
 Богда(н)ъ Хме(л)ницкии... ознаменуе(м)ъ
 ... иж велебный о(т)цѣ Игуме(н) з братїею
 своею уска(р)жилъсе... абы(с)те во вѣсе(м)
 по(с)лушѣными были... о(т)ца игумена ни-
 ко(л)ско(г) Пу(с)ты(н)ского кїевско(г) во
 вѣсе(м) слухали (Чигирин, 1650 *Гр. Хм. М.*
 293, 1, 309).

2. Вл. н.: Климъ Гуменъ (1649 *РЗВ*
 140 зв.).

ИГУМЕНЬСКИЙ *див.* **ИГУМЕНСКИЙ.**

ИГУМЕНЬСТВО *див.* **ИГУМЕНСТВО.**

ИГЕМОНИА *ж.* (*гр.* ἡγεμονία) гегемо-
 нїя: Владѣчество: Игемонїа, самодѣржст-
 во, гетманство, цесарство (1627 *ЛБ* 162).

ИГУМЕНСТВОВАТИ *див.* **ИГУМЕН-**
СТВОВАТИ.

ИГУМЕНЬ *див.* **ИГУМЕНЬ.**

ИДАТИ *див.* **ѢДАТИ.**

ИДЕЖЕ, ИДЕЖЪ, ИДѢЖЕ *спол.* (*цсл.*
идеже) (*з'єднує частини складнопідрядно-*
го речення) 1. (*приєднує підрядну означаль-*
ну частину до головної) де: хочете вѣрити
 смотрѣте се мѣсто идеже положенъ бы(л)
 (1489 *Чет.* 327 зв.); мы... съ нашимъ мѣлѣб-
 никомъ... дали есми нашему стомѣ мона-
 стирѣ пѣтенскому, идеже е(ст) храм ѡспенїе
 пр(с)тѣи бѣи, ѣ рѣки силифанѣ,... ѿ зла(т)
 татарскы(х) (Сучава, 1514 *Cost. ДВ* 327);
 Ико(н)ное покло(не)нїе, съ оучтѣво(ст)ю
 почита(и)те, и в' доме(х) иде(ж) пребыва-
 ете, ѡбра(з) мѣре бѣжеє съ превѣ(ч)ны(м)
 еє младе(н)це(м) // на стѣна(х) в ко(н)-
 цю трѣпезы вашеє пригвоздѣте (п. 1596
Виш. Кн. 222 зв.-223); вы сѣми себѣ... по-
 шлїсте за дїаволомъ врагомъ моймъ, прѣ-
 то нѣма(ш) ва(м) иногѣ мѣста тїлко тоє,

оуготованное діаволѣ и ангеломъ его, идеже врагъ дѣшѣ ваши; вѣчне царствуетъ на(д) вами (Чернігів, 1646 *Перло* 153 зв.).

2. (*приєднує підрядну частину місця до головної*) де, куди: не скривайте собѣ сокровищъ на зем'ли. идеже р'жа изьѣдаеть. иде(ж) злодѣи по(д)коповаю(т), и крадоуть. але покладайте // собѣ скривища на нѣси. идеже ани чр'вь, ани ир'жа не изьѣдае(т) (1556-1561 *ПС* 36 зв.-37); та все дорогою олховецкою идеже исходит поут из лѣса на ѡгол Жѡржин на поланѣ Хиревѣ (1583 *ДВВ* I, 86); Се же вездѣ по собора(х) бра(т)ски(х) тако же да са исправлае(т), идѣже сие писаніе до(и)детъ (1599-1600 *Виш. Кн.* 202 зв.); и пошлютъ ихъ до мѡра сѣр'чѣстымъ огнѣмъ горѣщаго; идеже кѡпѣютса псы; чародѣе, ... злодѣеве (Почаїв, 1618 *Зерц.* 70); просѣмо... всемл(с)тивоѡго ... Ис Хѣ, абы дѣшѣ ѡныа принѣль в' рѣцѣ свои Бѡзскіи, и вѣмѣстѣль в' нѣдра Авраѣма, Исаѣака, Іакова, идеже ѡпочивѣють всѣ ѡ(т) вѣка ѡномѣ оугодѣвшіи (Київ, 1646 *Мог. Тр.* 946).

3. (*приєднує підрядну частину умови до головної*) якщо: иде(ж) дѣхъ люб'ве си(м) пога(н)ски(м) мече(т)нымъ мѣра сего оуго(д)ны(м) дог'мато(м) прѣлне(т), то(т) запе(в)не въ вѣрѣ погрѣши(т) (п. 1596 *Виш. Кн.* 224 зв.).

ИДЕЖЪ *див. ИДЕЖЕ.*

ИДЛО *див. ЪДЛО.*

ИДНАНЄ *див. ЄДНАНЄ.*

ИДНАТИ *див. ЄДНАТИ.*

ИДНАТИСЬ *див. ЄДНАТИСЯ.*

ИДНАТИСА *див. ЄДНАТИСЯ.*

ИДНАЧЪ *див. ЄДНАЧЪ.*

ИДОЛОЖЕРТВИЄ *с. (цсл. идоложертвиє) жертвоприношення ідолам: idolot(h)ysia, идоложе(р)твиє (1642 ЛС 224).*

ИДОЛОЖРЕЦЪ, ИДОЛОЖРЕЦЪ, ИДОЛОЖРЕЦЪ *ч. (цсл. идоложрьць) идолопоклонник, идолослужитель: в то врѣма бы(ст) въ граде томъ моужь невѣренъ. идоложрецъ (1489 *Чет.* 7); Для тогожъ и Божое помочи естъ обнажонъ, гды отъ идоложерцовъ пойманъ былъ, не стерпѣвши мукъ, вергъ ливанъ на жертвище и далъ хвалу бѣсомъ (1603 *Пит.* 55); Под тымъ гнѣвомъ, глаголет, попущенъемъ божиимъ идоложерцы поимали ихъ, и, коли первого дня мучени были, претерпѣли и не предали благочестия (Унів, 1605 *Виш. Домн.* 194); Тѣю то смѣрть Геєнны Бо(ж): Іоа(н)нѣ Ап(с)ль... назывѣетъ вѣброю, где мѡвитъ, Боазлѣивымъ, и невѣрнымъ, ... и чародѣемъ, и ідоложерцемъ, и всѣмъ лжѣивымъ, чѣсть имъ во ѣзерѣ горѣщемъ огнѣмъ и жѡпеломъ: еже естъ смѣрть вѣбраа (Вільна, 1620 *См. Каз.* 13 зв.).*

ИДОЛОЖРЕЦЪ *див. ИДОЛОЖРЕЦЪ.*

ИДОЛОЛАТРИЄ *с. (гр. εἰδωλολατρεία, цсл. идололатрия) идолопоклонство, идоловѣрство: Которіе ведле тѣла ходять або справуются, пополняячи "учинки тѣлесные, яко то: чужоложство, вшетеченство, ... идололатріє, чарованя, ... и тымъ подобные" (1603 *Пит.* 86).*

ИДОЛОПОКЛОНЕНІЄ, ИДОЛОПОКЛОНЕНІЄ *с. (цсл. идолопоклонение) идолопоклонство, идоловѣрство: Чого(ж) и бже оухова(и), ... такового бго прѣтѣвно-го члѣкообожѣнья, или идолопоклонѣнїа. Кды(ж) хс... божестве(н)ные и преч(с)т-ные все творѣ(л)ные рѣки свои простерѣетъ (Острог, 1587 *См. Кл.* 11 зв.); ѡбридлѣивость естъ, идолопоклонѣнїє в' сегѡсвѣтнее (Почаїв, 1618 *Зерц.* 32); Вѣмъ сла(д)кѣй мѡй Ісе, якѡ пришѣствѣемъ твоѣмъ, идолопоклонѣнїє; всегѡ свѣта скоренїса, и царство діаволе, разорїса (Черні-*

гів, 1646 *Перло* 29); Дѣхѡве непокорѣвыи ...Вами... // ѡ(т) идолопоклоненїа ѡ(т)-ведены, и къ Бѣгѣ Нб(с)ному приведены (Там же, 45-46).

Див. ще **ИДОЛОПОКЛОНСТВО.**

ИДОЛОПОКЛОНЕНІЄ *див. ИДОЛОПОКЛОНЕНІЄ.*

ИДОЛОПОКЛОНИТИСЯ *дієсл. док.* (кому) (*визнати кого-небудь божеством*) поклонитися: Аще же сим Руси не досадите и своей християнское вѣры отступити и папѣ идолопоклонитися не хошут (1588-1596 *Виш. Кн.* 149).

ИДОЛОПОКЛОННИКЪ, ИДОЛОПОКЛОННИКЪ, ИДОЛОПОКЛОННИКЪ *ч.*
1. Идолопоклонник, ідоловірець, язичник: А если бы который з них упором от сатаны связан был и проститися не хотѣл, ... тот власне с идолопоклонники часть свою мает и Христа отрекся естъ (*Унів, 1605 Виш. Домн.* 194); кгдѣ ѡбачилъ діаволъ, яко распостраниласа цркъвъ хва, на лице всей землѣ... // ...тогда ...за пѣрвыхъ слѣгъ и гетмановъ, обравъ себѣ цесаре(и) рѣмъскихъ, ѡныхъ ідолопоклонниковъ, и окрѣтныхъ мѣчителей (*Почаїв, 1618 Зери.* 59 зв.-60); бы(л) троу(с) великій на землѣ, и оупало капище, и побѣло множество ѡны(х) идолопоклоннико(в) (*Устрики, I пол. XVII ст. УЄ № 29515, 352*); Іѡанъ стѣй притерпѣвш(и) мѣки: ѡ(т) нечестивогѡ Тира́на; Домен'ці́ана, ... погáнина Ідолопокло(н)ника; // ' в' котлѣ ѡлѣю кипáчогѡ; мѣчимъ бѣ (*Чернігів, 1646 Перло* 131-131 зв.); Тог(д)а діаволы; лѣтыи Катѡве, займѣтъ всѣхъ грѣшниковъ... съдѡмчиковъ, скотолѡжникѡ(в), идолопоклонниковъ, и геретиков(в) зловѣрны(х) (Там же, 154 зв.).

2. *Перен. (той, хто поклоняється облудним цінностям)* ідолопоклонник: что

е(ст) вни(и)дѣтъ; то е(ст) сѣлою... вдерѣтъ-са вкрадѣтъ и вти(с)нѣ(т) кгва(л)то(м) в' нача(л)ство. что во(л)ци та(ж)ци; то е(ст) нача(л)ствѣемые мнѣмые пастыре, драпе(ж)-ници, лихой(м)ци идолопокло(н)ници сребролюбїа и невѣрїе(м) еретици (1598 *Виш. Кн.* 292); Если хоче(ш) идолопокло(н)ником' сребролюбце(м) и лихой(м)цемъ быти, я тебе мы(т)нико(м), купце(м), и ка(р)чмаре(м) оучиню (1599-1600 *Виш. Кн.* 207).

ИДОЛОПОКЛОННИКЪ *див. ИДОЛОПОКЛОННИКЪ.*

ИДОЛОПОКЛОННЫЙ *прикм., перен.* (*який стосується поклоніння облудним цінностям*) ідолопоклонницький: Прѣто да знáеши діаволе я(к) а ѡ(т) тебе того ідолопокло(н)ного тѣтлѣ и забáвы жѣтїа моего в не(м) не трѣбѣю, тобѣ са не по(к)лоню (1599-1600 *Виш. Кн.* 210 зв.).

ИДОЛОПОКЛОНСТВО, ИДОЛОПОКЛОНЬСТВО *с.* Идолопоклонство: Пытаю штѡ ѡ(т)кажетъ з' стороны аарона пѣршего на́вы(ш)шого в старомъ законѣ иерѣа, якъ ѡного тѣлца на пѣстынѣ лилѣ, якъ справцею былѣ ідолопоклонства, если блѣдилѣ або не блѣди(л); а ѣжъ вѣдаю жѣ моуситъ признáти ѣжъ блѣди(л) (*Острог, 1598-1599 Апокр.* 62 зв.); Яко на прикладъ: што розумѣешъ зъ стороны Аарона, ... яко оногѡ телца на пустыни лилѣ, яко справцею и идолопоклонства былѣ? (1603 *Пит.* 102).

ИДОЛОПОКЛОНЬСТВО *див. ИДОЛОПОКЛОНСТВО.*

ИДОЛОСЛУЖЕНИЕ, ИДОЛОСЛУЖЕНІЄ, ИДОЛОСЛУЖЕНІЄ *с. (цсл. идолослужение)* ідолопоклонство, ідолослуженїе: дьяво(л)... навчи(л) ихъ... идолослуженїю (1489 *Чет.* 251 зв.); не вдаваймо себе сами въ блоу(д) чужеложства,

идолослуженіа, піаньства и грабѣжства (XVI ст. УИ 1911/2, 74); Жидове кгда идолослуженіа шален'ствоу себе ѿ(т)дали, вѣливиши собѣ те(л)ца златого, почтѣво(ст) емоу якъ бѣ нецнотливе выражѣли: бѣ росказа(л) абы з' ср(д)це(м) съкрѣшенны(м) и смѣрен'ны(м) до него са наворочали (поч. XVII ст. *Проп. р.* 12); idololatria, идолослужение (1642 *ЛС* 223).

ИДОЛОСЛУЖЕНІЕ *див. ИДОЛОСЛУЖЕНІЕ.*

ИДОЛОСЛУЖЕНІЕ *див. ИДОЛОСЛУЖЕНІЕ.*

ИДОЛОСЛУЖИТЕЛЬ, ИДОЛОСЛУЖИТЕЛЬ, ИДОЛОСЛУЖИТЕЛЬ, ИДОЛОСЛУЖИТЕЛЬ *ч. (цсл. идолослужитель) идолопоклонник, идоловирец, язычник: нѣхто идолослужитѣль прина(л) ѿблѣсть города того (1489 Чет. 268 зв.); И аще нѣки(и) бра(т) именуе(м) бѣде(т) блу(д)ни(к) или лихоиме(ц) или идолослѣжите(л)... с таковыми не ясти,... рѣ(ч) гѣ (Перемишль, 1592 *ЛСБ* 399); не лестѣтся а мысли на то нѣ маєте в собѣ, нѣ блоу(д)ніци ані идолослѣжителіе, ні прелюбодѣе, а нѣ скврѣнителіе;... пр(с)тѣвѣа бжѣа не наслѣдѣть (к. XVI ст. УС № 31, 79); И аще бра(т) нѣки(и) буде(т) блудни(к)... или идолослужите(л) или пѣаница... с таковы(м) не то(л)ко ни ясти ани пити (Львѣв, 1602 *ЛСБ* 369); И аще нѣки(и) бра(т) именуе(м) бѣде(т) блѣ(д)ни(к), или Лихоиме(ц), или идолослѣжитѣ(л),... с таковыми ни(ж) ясти (Львѣв, 1609 *ЛСБ* 423, 360); idololatra, идолослужител(ъ) (1642 *ЛС* 223).*

ИДОЛОСЛУЖИТЕЛЬ *див. ИДОЛОСЛУЖИТЕЛЬ.*

ИДОЛОСЛУЖИТЕЛЬ *див. ИДОЛОСЛУЖИТЕЛЬ.*

ИДОЛОСЛУЖИТЕЛЬ *див. ИДОЛОСЛУЖИТЕЛЬ.*

ИДОЛОТВОРЕННЫЙ *прикм., перен. (який стосується облудних цінностей) идольский, идолопоклоннический: Не вмл(с)т) ли... сами якъ йдоли, на одно(м) мѣсцѣ присѣдите, или если и трафи(т)са того трѣпа ѿ(т) идолотворе(н)ного на дрѣгбѣ мѣсце перене(с)ти,... бе(з)ско(р)бно преносите, а бѣдныя по(д)даныя и де(н) и но(ч) на ва(с) труда(т) и мѣча(т) (1598 *Виш. Кн.* 273); а в Лядской земли с милосердия божия остави три юноши, в Вавилонѣ выобразены, иже не поклонишася римскаго начальства идоловоренному образу (1608-1609 *Виш. Зач.* 219).*

ИДОЛСКИЙ, ИДОЛЬСКИЙ, ИДОЛЬСКИЙ *прикм. (цсл. идольский) идольский, языческий: имѣ же сокрѣшени быша капища идольския (1489 Чет. 26 зв.); Владѣмеръ бо свои наро(д) кр(с)щѣніемъ просвѣтилъ, Конѣстан'тинъ же бѣгораздѣмѣа писаніемъ освѣтилъ Тогда много бжѣе оупразни(с)а идольскіа лѣсти, Нѣже славитсѣ бж(с)тво единаа вла(с)ти (Острог, 1581 *См. В.* 7 зв.); Володѣмер Великій вас у вѣру крестил и от идолскои тѣмьности осветил (к. XVI ст. *Укр. п.* 86).*

ИДОЛЬ *ч. (гр. εἰδωλον, цсл. идоль)*
1. (*божок, бовван*) идол: идолослужитѣль... помысли(л) бж(с)твенныи образъ нероукотворѣнныи погубити и идола в того мѣсто поставити (1489 *Чет.* 268 зв.); Чѣдо въ чудесе(х) ѿ великии Боже,... яко члѣвкъ на ѿсля всѣдаешъ, А якъ Богъ идола сильно сокрѣшаешъ (к. XVI – поч. XVII ст. *ПДПИ* 182, 62); Тогда разярився Навходоносор, кроль польскій, повелѣвает разжещи пещ бѣд,... на трие отроки, останка народа руского, яко да сим волю бѣдами на

поклонение идола предложит (1600-1601 *Виш. Кр. отв.* 170); [іс̄ Хс̄] членство(м) до Египта пред' іродомъ оутѣкаеть... и пришѣдш(и) въ египеть, самого египта въ познаніе б̄га приводить, ідоломъ поклоненіе скоренаетъ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 24 ненум.); Аполліѡ(н): Выкореняючій, або затрачаючій, або псѣючій, и апблѡ(н). е(ст) има и ідола, емѣ(ж) прѣвообразно, слнце (1627 *ЛБ* 178); Іерѡволмъ... постановилъ себѣ оферѡвникомъ Ідоло(в), и бѣсовъ, и тельцовъ котѡрыхъ былъ ічинилъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 302 зв.); *У порівн.*: Не в̄мл(ст) ли... сами якъ ідоли, на одно(м) мѣсцѣ присѣдите (1598 *Виш. Кн.* 273).

2. *Перен. (той, кого обожнюють, перед ким схиляються)* ідол: Будование того роду то есть: будет Ескарга Вавилон – Рим; становит и именует Науходосором (!) короля польскаго; Навходоносор ставит выше своего достоинства одушевленнаго идола папу; посылает проповѣдники езувиты, абы все поклонилися папѣ (1600-1601 *Виш. Кр. отв.* 170); Кѣміръ: Идолъ, болванъ (1627 *ЛБ* 55); Веелзевл': Идолъ мѣхи (Там же, 192).

ИДОЛЬСКИЙ *див.* **ИДОЛСКИЙ**.

ИДОЛЬСКІЙ *див.* **ИДОЛСКИЙ**.

ИДУМЕЙТАНКА *ж.* Жителька Ідумеї: И прѣ солонь розмѣловалсе жѣнь чѣжяго родѣ многихъ и дѡчки фараѡновы и моавѣтанковъ, и аммонѣтанковъ, идѡмейтанковъ, и сифѡтанокъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 299 зв.).

ИДУМЕЙЧИКЪ, ИДУМЕЙЧИКЪ *ч.* Житель Ідумеї: іро(д) прѣ жидѡвскы(и), антипатра аскалонѣты идѡмейчика снѣ, котѡрого юліѡушъ цесарѣ ѡ(т)правивши вѣйноу александрейскѡу, // на то(м) прѣ(с)-

твѣ постаѡи(л) (поч. XVII ст. *Проп. р.* 42-42 зв.); Не маѣш'са брѣдитъ Ідѡмейчикомъ, бо братъ твѡй естѣ, ани егѣпчико(м) бо приходне(м) былъ в' земли егѡ (серед. XVII ст. *Хрон.* 157).

ИДЪ¹ *див.* **ЯДЪ**.

ИДЪ² *прійм.* (з дав.) (виражає просторові відношення) (вказує на напрям дії) до (чого), *діал.* ід: Чомъ она была у курварствѣ,... и пришла идъ колодязеви... грѣшна, али ся обернула домувъ выдъ колодязя праведна и свята (XVI ст. *НЄ* 63).

ИДЪЦЯ *ч.* Ненажера: Ты есь самарянинъ,... и есь идѣця и паниця, товаришъ есь мытникумъ и грѣшникумъ (XVI ст. *НЄ* 160 зв.).

ИДЫИ *мн.* (давнї жителї Палестини) ідеї: але тепе(р) забавѣ ѡ то(м) чинити мѣсца не маю, то(л)ко пѣте(м) повѣсти иды(и), ѡ степен(а)хъ ев(г)лѣски(х) ре(ч) сове(р)шити и наївно показати, яко естѣ и(х) сами собѡю попрѣли и потоптали, хочѣ (1598 *Виш. Кн.* 274).

ИДЪЖЕ *див.* **ИДЕЖЕ**.

ИДЪНЄ *див.* **ЪДЪНЄ**.

ИСВАНГЕЛИЄ *див.* **ЄВАНГЕЛИЄ**.

ИСРЕЙ, ІСРЕЙ, ЄРЕЙ, ЄРЪЙ *ч.* (*гр.* ιερύς) іерей; священник: ѡ(т) себе дали семиона ерѣа (1489 *Чет.* 114 зв.); Въ тѡмъ месецы ааронъ оумеръ Бжїи ерѣи, того собѣ наприкладъ ты попе завжды мѣи. авгѣста, а, дѣа (Острог, 1581 *Римша Хрон.* 36); Але ты мне речешъ, (ижъ) на некоторыхъ мѣстѣцахъ иерееве, дияконове и поддияконове еще дети родятъ (Вільна, 1599 *Ант.* 743); Росказалъ некды(с) в стар(о)мъ законѣ бѣ, абы іерее барзо рано с постелїй своихъ вставѣли (поч. XVII ст. *Проп. р.* 183 зв.); Як вѣрномѣ Єрѣю Божю, приналежитъ, вѣдаючи, ижъ в'ры(х)ле,

свѣтъ мѣрны(и) ѡ(т)бежѣтъ, Шѣре, его Дѣхбвникъ, Ѧ, мѣшѣ признѣти, Жѣм' се зѣвше мѡглѣ, добре, з' нѣго ползовѣти (Луцьк, 1628 *Андр. Лям.* 15); Еднѣк' же грѣши(т) смер'тельне хтѡ бы се вѣжил' бѣ(з) потрѣбы не бѣдѣчи иерѣем' кр(с̄)ти-ти кого (Львѣв, 1645 *О тайн.* 19).

**ИЕРЕЙСКИЙ, ІЕРЕЙСКИЙ, ІЕРЕЙС-
СКІЙ, ИЕРЪЙСКИЙ, ЕРЕЙСКИЙ** *прикм.*
Іерейский: иерѣиска похвала нетлѣнныя радости сподобисѣ (1489 *Чет.* 77 зв.); Вѣ чомѣ мы,... такѣ застановляемѣ..., абы... жаденѣ зѣ васѣ вѣ чинѣ иерейский нѣчимѣ ся не вступовали (Острог, 1590 *АрхЮЗР* 1/І, 269); А если который сперѣву повстѣяг-ливый вдовцемѣ бы zostалѣ, можетѣ ме-ти местце епископѣское, ерейское, дѣя-конское и подѣдяконѣское (Вѣльна, 1599 *Ант.* 743); за що помѣне(н)ны(и) фѣодо(р)ши(н)ка(р)... ѡ(т) все(и) стѣынѣ це(р)кви пре(з) пѣблѣкацію ере(и)скѣю вилѣчо(н)бысти мѣ(л) (Львѣв, 1612 *ЛСБ* 1038, 2); самоиль..., сѣщен'ническѣю повин'ность і оура(д) іерѣискѣй взавши на сѣбе ѡ(т)-правиль ѡфѣроу (поч. XVII ст. *Проп. р.* 158 зв.); А спорадѣвши бнѣю..., вѣдрѣко-вати казѣлемѣ Бѣгодѣхновѣннѣю, Іерѣйски(х) Молѣтвѣ и Чинодѣйствѣй кнѣйѣ (Львѣв, 1645 *Жел. Тр.* 3).

**ИЕРЕЙСТВО, ІЕРЕЙСТВО, ЕРЕЙС-
ТВО** *с. 1.* (*сан іерей*) пресвѣтерат, священ-ство: и(ж) ты..., гды(с) при(и)мова(л) ѡ(т) на(с) Еп(с̄)кпа своего рѣкоположение на иере(и)ство послушания ко на(м) Еп(с̄)кпу своему чинити не хоче(ш)... прото... те-бе ѡ(т) свѣще(н)ства... ѡ(т)лучае(м) (Стря-тин, 1591 *ЛСБ* 160); дла ѡ(т)мѣны іерѣй-ства, мѣси(т) ты(ж) бѣти и зѣконѣ ѡ(т)мѣ-на (Вѣльна, 1596 *З. Каз.* 103); Светое ерей-ство маетѣ быти зѣ девствен'никовѣ набол-ей (Вѣльна, 1599 *Ант.* 743); жаденѣ два

рѣзы крестѣтисѣ, ани крестѣти, такѣже мѣромѣ помѣзоватисѣ, и Іерѣемѣ zostа-вѣти, Ѧлбѡ два рѣзы посвѣщѣти на Іерей-ство, не маетѣ (Львѣв, 1642 *Жел. О тайн.* 3 зв.); В Зѣконѣ за(с) Нѡвой блг(д)ти,... седмѣ сѣт' оустѣвленныя и подѣныя дла ѡдпѣщенѣ грѣхѡ(в) Тѣйны. Крѣщенѣе,... Покаѣнѣе, Ѧлбѡ // покѣта. Іерѣеиство Ѧл' бо сѣщенство (Кнѣв, 1646 *Мог. Тр.* 900-901);

(*обов'язки іерей*) священство: Мѣжѣ сѣй всеи цнѡты Визерѣнокѣ... // ...Іерейства слѣжбѣ якѣ ѡбходѣлѣ, Бгѣд... нѣлѣпшей вѣдомо, алѣса и томѣ нѣши очѣ бѣрѣво дѣб-ре присмотрѣлы (Вѣльна, 1620 *См. Каз.* 19-20).

2. зб. (*іерей*) пресвѣтерство, священ-ство: Ко си(м) и крилошанѣ гали(ц)киѣ и камене(ц)киѣ, и множества иере(и)ства з мѣсть. И мѣстечо(к)... на нихѣ(ж) возло-жи(х) прю нашѣ (Львѣв, 1607 *ЛСБ* 408, 1).

ИЕРЕТИКЪ *див.* **ЕРЕТИКЪ.**

ИЕРМОНАХЪ *див.* **ІЕРОМОНАХЪ.**

ИЕРОДИЯКОНЪ *див.* **ІЕРОДИЯ-
КОНЪ.**

ИЕРОМОНАХЪ *див.* **ІЕРОМОНАХЪ.**

ИЕРОДИЯКОНЪ *див.* **ІЕРОДИЯКОНЪ.**

ИЕРУСАЛИМЪЛЯНЕ *мн.* Єрусалим-ці: Былѣ іѡан'нѣ на поустыни,... И при-хожевали к' немѡу зо всеи оукраины іѡудей-скои. и иер(с)лимыланѣ (1556-1561 *ЛС* 129 зв.).

ИЕРЪЙСКИЙ *див.* **ИЕРЕЙСКИЙ.**

ИЖБЫ¹, ИЖЪБЫ, ИЖЬБЫ *спол.*

(*з'єднує частини складнопідрядного речен-ня*) **1.** (*приєднує підрядну з'ясувальну частину до головної*) щоб, аби: просили ес-мо верхѣ писаных свѣткѡв... ижбы печат-ти свои приложили (Володимир, 1521 *ЛС* III, 207); просил есми Єго Милости,... ижбы Єго Милостѣ ма принал, абых был

слѣгою княза Єго Милости (Ляхівці, 1546 *AS IV*, 438); по(з)воляю, ... и(ж)бы сынове его м̄(л) п̄на по(д)су(д)ка... замочокъ и ме(с)те(ч)ко... до mocy свое(и) взяли (Пашева, 1592 *ЛНБ 5*, II 4047, 86 зв.); [адамъ] не хотѣ(л) и(ж)бы то ма(л) чинѣти до ко(н)ца сп̄сены(х) родѣ чл̄ч̄(с)кому и(ж)бы не ма(л) свѣ(д)ко(в) на ча(с) прѣшлии быти то є(ст) в дн̄ь соу(д)ный (к. XVI ст. *УЄ № 31*, 102); А такъ я... наказа(л) и(ж)бы и(н)ши(м) во(з)ны(м) на и(н)ши(и) рокъ п̄н̄ь Федоръ... бра(т)ю свою припозва(л) пере(д) су(д) по(д)коморего (Київ, 1600 *ЦДИАК 4*, 1, 1, 97); шо(л) к немѣ петръ... и(ж)бы преста(л) розлївати кр̄ве хр(с)тїаньскои (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 54);

(з відтінком сумніву або при передаванні чужих слів) ніби, нібито, немовби, буцім, що, мовляв: жаловали намъ войтъ и вси мещане места Киевского... на князя Мои-зѣша о томъ, ижъ бы онъ кривды имъ чинилъ (Краків, 1511 *АЛРГ 198*); ма(т)ка мне малому поведила и(ж) бы в ты(х) чотыре(х) брато(в) // сестры не было (Володимир, 1544 *ЛНБ 103*, 22/Id, 2032, 6-6 зв.); И показывают, ижбы папа рымскїй старшїй над всѣми патріархами быти мѣлъ, а потомъ якобы ся патріархове от него одорвати мѣли (Львів, 1605-1606 *Перест.* 25).

2. (приєднує підрядну означальну частину до головної) щоб, аби: И господар Єго Милост з обѣ сторон рѣчи их выслѣхавши, нашол межи ними тым обычаем, ижбы князь Василей на том присагнѣл, штож отцѣ его князю Михайлѣ с князем Андрѣем ѿ тот остров был розездъ и грани покладены (Ковель, 1519 *AS III*, 188); а то есть // прїказанїе мое найбо(л)шее и(ж)-бы есте любїли еди(н) друогого сп̄ле(ч)ност'ю (к. XVI ст. *УЄ № 31*, 195).

3. (приєднує підрядну частину мети до головної) щоб, аби: За половицѣ чиншых пенезей маєт вранник до трох лат до дворца кѣповати быдло, яловицы, ижбы в дворцѣ быдла достаток было (1567 *AS VII*, 119); справе(д)ливимъ люде(м) ѿка(з)оується его стаа м̄(л)с)ть быти гро(з)-ны(м) и страшнымъ и(ж)бы са боажи стра(х)у б̄же(с)тва его ст̄го (к. XVII ст. *УЄ № 31*, 2 зв.); Отожь болшей правдословием не успѣем тебѣ, Скарго, ... на пока-яние приводити, только потреба начинья, а по нашему, сосуда духу святому, иж бы ис тебѣ, Скарго, ... лукавых бѣсов молит-вою повыгонял (1608-1609 *Виш. Зач.* 223); в' старїй гѣрнець не сыплю(т) глїны, зе(м)-лѣ, // и(ж)бы бы(л) мѣцнейшїй (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 17-17 зв.); В тѣхъ абб-вѣмъ д̄ша правовѣрнаа, ... // ...найдѣт' ѿ(т)радѣ, иж'бы дла законопрестѣплѣнїа в десперацию не приходїла (Київ, 1631 *Тр. ц.* 1 нenum.-2 нenum.);

(із співвідносним словом) щоб, аби: лант-войт з бѣрмистры и радцы маюут мещан сѣдїти правом их Малбарским (Так! – *Прим. вид.*) дла того, ижбы подданым нашим ѿт старосты ѿбтажена не было (Берестя, 1544 *AS IV*, 402).

4. (приєднує підрядну частину умови до головної) якби, якщо б: якаа(ж) бы то на-дѣа наша была и(ж)бы то бы(л) живо(т) нашъ звѣрачїй и ве(л)ми коро(т)кы(и) і оутлы(и) (к. XVI ст. *УЄ № 31*, 201).

5. (приєднує підрядну частину причини до головної) тому що: вѣдай ѿ то(м) жѣсь великїй тажаръ вложи(л) на мене. А тѣ мѣвлю, не ижбы доводы Николаєвы мѣ-ли якдю глѣбѣкость (Київ, 1619 *Гр. Сл.* 187); Геро(д) незбо(ж)ны(и) забавла(л)са ѿколо пїсма, не и(ж)бы добры(м) бы(л),

але жебы вѣдалъ где х̄с̄ са народи(л) (поч. XVII ст. *Проп. р.* 211).

6. (приедуе підрядну частину способу дії до головної) якщо, якщо б, коли, коли б: має(т)ності тьи пре(з) котрыи бы(х)мо мали затратити д̄ш̄ѣ свои, и(ж)бы кого з ни(х) забівати, фа(л)шємь ѡ(т)нати, албо запрѣти... // ѡто(ж) тьи має(т)ности хре(с)тїанє кажоу(т) ѡставити (к. XVI ст, УЄ № 31, 20-20 зв.); ѡба(ч) же тоу хр(с̄)тїа(и)скыи чл̄че живоучи на свѣтѣ котрїи бы та(к) ма(л) сл̄джити людемь, и(ж)бы ѡставив'ши маєтность а па(н)ство свѣта сєго, а пошо(л) г(д)є в неволю (Там же, 36 зв.).

Див. ще ИЖЕБЫ.

ИЖБЫ², ИЖЪБЫ, ИЖЬБЫ *част.* (уживається для висловлення прохання, наказу чи застереження) щоб, хай, хай би: На соймѣ учтивость и мѣстѣце въ радѣ ижъбы его милость господарѣ даровати рачиль, а то для того, аби-смы-ся... тѣшили и веселили (Новгородок, 1594 *MCSL* I-2, 555); але ижъбы(с)те вѣдали ижъ сн̄ѣ чл̄(с)кыи має(т) моць ѡ(т)поущати грѣхы на земли (к. XVI ст. УЄ № 31, 21 зв.); а по сомє(р)ти (!) пана и(л)ковѣ и(ж)бы пото(м)ство и дѣти его не нарѣшали пана се(н)ка нѣ в чемь (Львів, 1596 *Юр.* 16);

(у сполуч. **не ижбы...** але) (уживається для підкреслення дії, протилежної бажаній) нема, щоб... але; не тільки не... але: Не ижбы они шїрое того роздмоу наслѣдована го(д)ное поклбноу тр(о)ици пр(с̄)тои оусмотровали, але довтѣпо(м) преврѣтны(м) Бг̄ословскю чїсто(ст) и наоукоу л̄жити сїлоуютса (поч. XVII ст. *Проп. р.* 142).

ИЖДАТИ *див. ЖДАТИ.*

ИЖЕ, ІЖЕ, ИЖИ *спол. (цсл. иже)* (зв'язує речення) (з'єднує частини складнопідрядного речення) 1. (приєднує підрядну з'ясувальну частину до головної) що: Ваша Милост,... рачила до мене писати... иже Вашей Милости моеї милостивой паней трѣдно позволити лѣтомь попел пацити по Велицєдни (Степань, 1544 *AS* IV, 412); оучителю вѣмы иже єсь правдивыи (1556-1561 *ПЄ* 95); ва(с)ко токаро(в) телепувы зєзна(л) ижи прода(л) р̄лю альбо пасѣкѣ на кли(м)цєсѣ (Одрехова, 1599 *ЦДІАЛ* 37, 16, 10); дакоюу ты(ж) намилшїи с̄ноу тобѣ иже сма... ѡбралѣ ма(т)кою собѣ (поч. XVII ст. УЄ № 256, 10 зв.); розмыслити сѣбѣ кождый може(т) иже ѡ(т) ба вши(т)ки рѣчи похода(т) (Височани, 1635 УЄ № 62, 53) оу на(с) того нѣ ма(ш) к'гды бы на кого якы(и) оупадо(к) пришо(л), то не то(л)кѣ и(ж) бы // его ма(л) поратовати в' чо(м) але єще и с тогѣ са тѣши(т),... а о собѣ не паматѣе(т) иже ємоу тако(ж) може(т) са пригодїти незадлѣго (1645 УЄ № 32, 83).

2. (приєднує підрядну означальну частину до головної) який, що: таковыи да єсть проклат... ѡт вѣсах сватых, иже ѡт вѣка богѣ оугождших (Сучава, 1503 *Cost. S.* 261); такожь да освѣти(т)са свѣ(т) вашь пре(д)чл̄кы. абы они... прославили Ѡ(т)ца вашєго, иже є(ст) на н̄бсе(х) (1556-1561 *ПЄ* 31); до(м) тата(р)скїй. їже є(т) с̄г̄р̄б̄ь,... в зе(м)ли ископанѣ (1596 *ЛЗ* 53); Горе оным, иже церков изражаютъ и за имѣния вѣру продавають (к. XVI ст. *Укр. п.* 73); злых зле погубити, а виноград иным дѣлательем предати, иже воздаят ему плоды во времена своя (Львів, 1605-1606 *Перест.* 43); пристѣпа(т) сн̄ѣве правослѣвныи з' хлѣбо(м) преречѣны(м) д̄шевным', до Ѡ(т)ца

свѣго ѡже ест' на нбсѣх' (Київ, 1648 *МІКСВ* 350).

3. (приєднує підрядну частину причини до головної) бо, оскільки, тому що, через те що: я иже(м) нешеслая в то(р)чине є(д)но в луцку по(д)везала(м)са ѡ себе вадомо(ст) ѡ(т) врадѣ луцко(г) дати (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 41); Пришли ко на(м)... гражане лво(в)скіє иже имѣю(т) нѣжнюю потребѣ ново бѣдовати хра(м) вспеніа престыа бѣца (Львів, 1589 *ЛСБ* 120); О прегордый папо, откїнь твои блуды, иже посрамляеш всего мира студы (к. XVI ст. *Укр. п.* 78); писмо святое видочне свѣдчитъ, же не толко самъ апостоль Петръ фундаментомъ Церкви, але... вси апостолове, иже не самъ Петръ будуетъ Церковъ... але посполу зъ иншими апостолами (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 365); Тилко я на семъ свѣтѣ естемъ неща(с)ною, Ижемъ ся една стала, Бѣже, безъчадною (I пол. XVII ст. *Рез.* 176);

(у сполуч. для того иже) бо: повстали вѣтры, и опер'лиса на то(т) до(м), и не пал' са. для того иже былъ основанъ на камени (1556-1561 *ПЄ* 41); слоуго злыи, ве(с) ѡнь дол'гъ ѡ(т)поустиль є(см) тобѣ. для того иже еси ма просиль (Там же, 82); насмѣю(т)са з него. и зрана(т) его... для тѣго иже хвї пѣ плъти прирѣжєныи были (к. XVI ст. *УЄ* № 77, 15 зв.);

(у сполуч. прото иже) бо: коли сталса пово(д) и прибыла рѣка. и опер'ласа домови томоу. и не могла его пороушити. прото иже є(ст) ѡснова(н) на камени (1556-1561 *ПЄ* 238 зв.).

4. (приєднує підрядну частину умови до головної) якщо: таковыи... да ест подобень іюдѣ... и да имаєть оучастіє съ ѡнѣми іудее, иже възъпиша на господа христа (Сучава, 1503 *Cost. S.* 261); Там же ся розбї-

ють гѣрдыє народы, иже з антихристом приходять до згѣды (к. XVI ст. *Укр. п.* 71).

5. (приєднує підрядну частину міри і ступеня до головної) авраа(м) ты(ж) не ме(н)ше милова(л) // сътворителя своего. иже сна своего є(ди)ного мѣвши. и то(г) да(л) на (ѡ)фѣроу або на же(р)твѣ избавителю (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 164 зв.); препощоу на нѣ стра(х) великій, иже не боудѣ(т) мочи ѡборонитиса неприятеле(м) свои(м) (Височани, 1635 *УЄ* № 62, 58); ѡто(ж) и(х) па(н)ство избоурено и зоп'совано и(ж) са розсѣвали по свѣтѣ яко бы насѣна. иже их тепѣрь того ча(с)у и по чюжи(х) зѣмла(х) досы(т), а нигде вѣл'ности свѣей не маю(т) и поныжєныи соу(т) (1645 *УЄ* № 32, 123).

Див. ще **ЄЖЕ, ЄЖЪ², ИЖЕТЬ, ИЖЪ¹, ЯЖЕ.**

ИЖЕБЫ спол. (з'єднує частини складнопідрядного речення) 1. (приєднує підрядну з'ясувальну частину до головної) щоб, щоби, аби: я... твою милость не по однокрот навпоминаль, ижебы есте... дочку свою панну Богдану на рокъ близко припалый за мене в малжонство выдали (Луцьк, 1563 *АрхЮЗР* 8/III, 52).

2. (приєднує підрядну означальну частину) щоб, щоби: рѣклъ манѡа до Аггѣла г(с)днегѡ. Прѣшѣ тебе абысь зезвѣлилъ на про(с)-бѣ мою, ижебысмо мы тобѣ оучинїли козлѣтко з кѣзъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 184).

3. (приєднує підрядну частину мети) щоб, щоби: я... на прозбѣ ѡ(т)цовѣ внє(в)ских ...маю ся печаловати ...ижебы они г(с)да бѣа просили за короля (Унів, 1581 *ЛСБ* 61, 2); Кды емоу лежачемоу // на смртелной постѣли ісаїю пр(о)рка посылає(т) на оулѣченѣ хорѣбы ижебы емоу продлѣжи(л) патна(и)ца(т) лѣ(т) живота (поч. XVII ст.

Проп. р. 170 зв.-171); кобе(р)цы оучинёныи оу фландрії добры соу(т) ижебы ри(х)ло о(т) гво(з)да не проривáлиса ве двое полотно(м) грѣбы(м) обкладáють (Там же, 215 зв.).

Див, ще ИЖБЫ.

ИЖЪ¹, ИЖЬ, ІЖЪ, ЇЖЪ *спол.* (зв'язує речення) (з'єднує частини складнопідрядного речення) **1.** (приєднує підрядну з'ясувальну частину до головної) що: Господарь корол... казалъ про памать записати, иж мовили перед Его Милостью князь Андрей Александровичъ, а князь Андрей Михайловичъ Сонкгѣшковичи, што ж поделили са промежкѣ собою именьи своими отчинъными (Люблін, 1505 *АС III*, 36); Ино мы порозѣмевши, ижъ князь Михайло Сонкгѣшковичъ з детьми не хотятъ имѣней своихъ очистити... и врадили есмо межи ними тымъ обычаемъ (Краків, 1510 *АС III*, 72); а па(к) се(н)ко белокриници(и) из брато(м) свои(м) аки(н)фою... признали и(ж) на то вола вси(х) и(х) е(ст) (Кременецъ, 1542 *ЦДІА Лит.* 1280, 1, 1360, 4); бачимо бовѣ(м), їжъ то за найпре(д)нѣйшю потѣхѣ Хр(с)тіáне мѣли в' вшелáки(х) бѣда(х) (Дермань, 1604 *Охт.* 9); Ижъ тóтъ тебе никóли не боалъса, бачиль (Вільна, 1620 *Лям. К.* 6); и(г)натъ //...зе(з)наль... їжъ о(н)... оны(и) позевъ...по(д)данымъ на селе оповеда(л) и публікова(л) (Житомир, 1643 *ЦДІАК* 11, 1, 10, 17 зв.-18); Паномъ Полковникомъ... Виси(л)комъ вшеляки(м) о(д) на(с) в сѣверъ каждого часѣ выслани(м), до вѣдомо(ст)и подаемо и(ж) дошло на(с) вѣдати, же ро(з)ніе в справа(х) во(и)сковы(х) в та(м)тиє краи захавши в Месте... Нѣжине незвича(и)ніе в стация(х) пода(т)ки витягаю(т) (Іркліів, 1650 *ЛОИИ* 238, 2, 69/27, 1);

(у *сполуч.* **ИЖЪ ЕСЛИ**) що коли, що якщо: И то тежъ знаменіте придаётъ то(т)-же Амбрóси(и). Ижъ если хто Бгѣ послѣдѣть, беспѣчнымъ зáвше ёсть (Єв'є, п. 1616 *Прич. отех.* 13);

(у *сполуч.* **ИЖЪ КОЛИ**) що коли: гла(в)а ѿи мовáчи тými словы знаете мóви(т) тоє гораз(д)ь їжъ кóли кóню оуділа в'кладаемо въ оуста абы на(м) пóслоушни были... так же и корáблѣ хóта и великіи соу(т)ь и о(т) вѣтра мóчнаго бывають зáточени (поч. XVII ст. *Проп.* 24);

(у *сполуч.* **ИЖЪ ШТО**) що: шляхе(т)-ны(и) Па(н) микола(и) Кири(к)... протестова(л)се о то. Ижъ што се бы(л) ѿписа(л) до реєстрѣ (Чернігів, 1636 *ЛНБ* 5, II 4061, 17).

2. (приєднує підрядну частину причини до головної) бо, оскільки, тому що, через те що: А хота тежъ и подѣстерегѣтъ та(р) тогды до замъкѣ втечи пере(д) ними не могѣтъ ижъ крыи кѣды бечи даючи вести нетъ (1552 *ОЖЗ* 121); ест Отцем нашим, иж нас родит з насѣнья несмертелного (Вільна, 1600 *Катех.* 12); сѣножа(т),... запродале(м) о(т)цѣ Патници(мѣ) за злоты(х) ѿ. А на дрѣвди не было нѣчого и(ж) выгорѣло (Львів, 1616 *ЛСБ* 1047, 1 зв.); Сáжавка Овчею назывáетъса, їж в' ней овѣць, на офѣрѣ вылѣчбны(х) и порѣзаныхъ... кѣшки полоканы бывáли (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 239); Прѣто(ж) са злáкла. и(ж) обáчила в' моужеской о(с)обѣ входáщаго аггла. а їжъ оуслѣшав'ши незвычайное поз(д)оровлѣна его (1645 *УЄ* № 32, 311); бѣда мнѣ нещáсномѣ, їжъ мѣне бóжскаа мóць потлѣмѣла (серед. XVII ст. *Хрон.* 423); и на по(т)ве(р)жене то(г)[о] те(с)таменъту мое(г)[о] при печати мое(и), и(ж) са(м) писати не умию, просило(м) брата мое-

(г)[о] стрієчьного... абы... имене(м) мо-
и(м) руку свою по(д)писа(л) (Тригорськ,
1649 ДМВН 213);

(у сполуч. **ижъ бовѣмъ**) бо, бо ж: страшно е(ст) пѣвѣае(т) впасти в роуки жи-
вому боу... ижъ бовѣ(м) за грѣхы наши
мъстити са хоще(т) (поч. XVII ст. *Проп.*
1 зв.);

(у сполуч. **для того ижъ**) бо, тому що,
через те що: ино того дна не могла //
(таа речъ) жадного конца принати, для
того, ижъ княз Ковелский, акъ сам, такъ
и сѣди его ехати не хотели (Мизове,
1537 *AS* IV, 98-99); Половицѣ мыта того
отъ большое соли отпѣщано для того
ижъ пѣщано дорогѣ соли новѣ съ Ковѣ-
ла (1552 *ОВол.З.* 199); Кѣбкомъ, крестъ
называе(т) для тогѣ, ижъ по нѣмъ смерть,
якъ по кѣбкѣ сѣнь, зѣразъ на(д)хѣдитъ
(Київ, 1637 *УЄ Кал.* 157);

(у сполуч. **прото ижъ**) бо, тому що, че-
рез те що: породила сѣна своѣго прѣво-
ро(д)наго, и повѣла его и положила его
въ ясле(х), прѣто и(ж) и(м) не было мѣс-
ца в гѣспѣдѣ (1645 *УЄ* № 32, 274);

(у сполуч. **бо ижъ**) бо, тому що, оскѣль-
ки: спѣсѣтель // самаритѣнкоу тоу, ко-
тѣраа житѣа была своевѣлно, и прелю-
бѣдѣйства стр(с)тми ѣпановѣнаа; бо ижъ
па(т) моуже(и) мѣла, и тепе(р) жѣла не-
порѣдне, наврѣноути хотачи пришо(л)
до мѣста сѣхе(м) (поч. XVII ст. *Проп. р.*
180 зв.-181);

(у сполуч. **еднакъ ижъ**) але оскѣль-
ки: Една(к) ижъ намъ не дѣскѣрсѣвъ те-
пѣрь годѣна, але рѣче(и) жѣлости... и
плѣчѣ... // ...ѣ томъ мѣвити мѣшѣ, ѣ(т)-
коль Іѣанъ Црѣ на(д) Прр(ѣ)комъ Бжѣимъ
Елисѣемъ зачиналъ, што чинѣлъ, и што
мѣвилъ (Київ, 1625 *Коп. Каз.* 5-6);

(у сполуч. **ино ижъ**) але оскѣльки:
Ино иж... князь Василей Костентинович
Ѣстрозский, на тот час ѣттоль з Воли-
ни зѣехал, мы до княза Ивана Чорто-
рыйского листъ... писати казали (Вѣль-
на, 1558 *AS* VII, 21);

3. (*приеднуе пѣдрядну частину умови до
головної*) якшо, коли: А иж ми трѣднос-
ти ѣт подданных ест ѣ сѣды и ѣ права, то-
гдѣ вранник мае(т) по всѣмъ селомъ заказа-
ти, абы вси подданные мои Патници пѣл-
новали (1567 *AS* VII, 119); А иж мѣвиш,
Скарго, ко оному щастѣю костела латин-
скаго же и школы и науки всюды во своем
послушенствѣ фундовал... разѣмѣй и-
стинну (1608-1609 *Виш. Зач.* 225);

4. (*приеднуе пѣдрядну наслѣдкову части-
ну до головної*) так що: Але сере(д)ная сте-
на ве(з)де во всѣхъ сви(р)нохъ и городенъ
и бакъштъ нещи(н)на на долонь а и(н)-
де на хромѣю па(д) ижъ пескѣ и глины
в серединѣ нигде сыпати не можеть (1552
ОЖЗ 117 зв.); Року 1575 Елекѣя была у
Стенжици. Татаре о святой Покрове По-
доле и Волянъ по самый Илвовъ и Сокаль
велми звоевали, ижъ вся Полща боялась
(поч. XVII ст. *КЛ* 76); И такъ помалу ма-
лу науками своими все панство руское до
вѣри римское привели, ижъ потомкове
княжат русских з вѣры православное на
рымскую выкрестилися (Лѣвѣв, 1605-1606
Перест. 26); свѣтѣлни(к) тѣла око... кѣды
члкъ бѣде(т) вѣдѣти телѣсными ѣчимѣ, то
мѣже(т) вши(т)ко тѣло свое ѣчѣстити и
прибѣрати его (и)ж боуде(т) свѣтло из врѣ-
хѣ (1645 *УЄ* № 32, 78 зв.);

(у сполуч. **такъ ижъ**) так що: казѣли
тог(д)ы іюдѣ за нѣ(м) летѣти. котѣрѣи зле-
тѣвши ѣухѣпи(л) его зѣ поасъ. та(к) и(ж)
оба вѣпали на землю (Лѣвѣв, поч. XVII ст.
Крон. 93 зв.); Прорѣвалиса жерѣла и прѣ-

пасти великіи и линѣла вода, и повста-
ли рѣки, такъ ижъ // залили дѣмы, зам-
ки, гѣры (серед. XVII ст. Хрон. 15-15 зв.);
ме(с)тъца, где будованя были, все вниве(ч)
обе(р)нено, та(к) ижъ чого и(н)ве(н)това(т)
не было (Житомир, 1650 ДМВН 196).

6. (приєднує підрядну частину міри і сту-
пеня) що, так що: На тѣю вежѣ воротнѣю
...дсѣходы мѣрованые и деревеные ве(л)-
ми злы ижъ с трѣ(д)ностью на нее взы-
(и)ти може А и(н)де по(д)ле светлицы
входать (1552 ОЛЗ 160 зв.); виде(л) е(с)-
ми на не(м) раны кривавые... и ноги по-
биты ве(л)ми шко(д)ливые // и рѣкѣ ле-
вѣю также всю збитѣю и(ж) владати єю
не можетъ (Володимир, 1579 ЖКК I, 168-
169); а та(м) боура великаа была на мо-
ри, и(ж) онѣнь корабль покрыва(л)са вол-
на́ми (1645 УС № 32, 89);

(у сполуч. такъ ижъ) так що: и того
часу сталосе тресе(н)е землѣ великое та(к)
и(ж) са колысали фундаме(н)ты те(м)ници
(II пол. XVI ст. КА 89); Монокоули лю(де)
з великими ногам(и) та(к) иж са в'шито(к)
заслѣни ѿ(т) слнца подбшвою (Львѣв, поч.
XVII ст. Крон. 26).

Див. ще **ЄЖЕ, ЄЖЪ², ИЖЕ, ИЖЕТЬ,
ЯЖЕ.**

ИЖЪ² част. 1. (підсилювальна) ж: сам
отец архимандритъ,... до мене се не по-
казал, а тотъ чернець и з тыми слугами
и поддаными его милости,... въ везенѣ
осадили и в том везенѣю через полудня
и ноч держали, а иж ледве на завтрее
выпустили (Луцьк, 1604 АрхЮЗР 1/VI,
344); Што ижъ такъ естъ, якобы якоу
Кролѣвскою дорѣгою и дѣбре оуторова-
нымъ гостѣнцемъ идѣчи... Приказѣмъ...
Креста... ставити (Київ, 1637 УС Кал.
79).

ИЖЕТЬ спол. (з'єднує частини склад-
нопідрядного речення) (приєднує підрядну
з'ясувальну частину до головної) що: Я
Маря... Омеланскаа... сознаваю... ижесть
я не мела есми детей з мѣжом моим, не-
божчикомъ паном Михном (Острог, 1508
AS III, 55).

Див. ще **ЄЖЕ, ЄЖЪ², ИЖЕ, ИЖЕБЫ,
ИЖЪ, ЯЖЕ.**

ИЖИ див. **ИЖЕ.**

ИЖЪБЫ див. **ИЖБЫ¹.**

ИЖЪ див. **ИЖЪ¹.**

ИЖЪБЫ див. **ИЖБЫ¹.**

ИЗ див. **ИЗЪ.**

ИЗАВРИТИ дієсл. док. (проти кого)
(вчинити опір, протидіяння) повстати: пса-
ло(м), лд, иза(в)ри съпроти(в) гонѣщи(м)
ма (1596 ЛЗ 47).

ИЗАЖЪ част. (питальна) хіба, невже,
чи: кто(ж) коли таковѣю ре(ч) слѣшалъ;
и кто видѣ(л) томоу подѣбнѣю; изажъ по-
рѣдитъ земля одного дна (поч. XVII ст.
Проп. р. 127 зв.);

(у сполуч. изажъ бы) – хіба ж, невже
ж: Снадне то каждый видети можетъ: изажъ
бы то не великая шкода была – очекива-
ти того такъ долго, а смерть за плечима
уставичне? (Рожанка, 1598 Л. Пот. 1019).

Див. ще **АЗА, АЗАБЫ, АЗАЖЪ, АЗА-
ЖЪБЫ, АЗАЛИ, АЗАЛИБЫ, ИЗАЛИ.**

ИЗАЛИ част. (питальна) хіба, невже,
чи: изали(ж) дла тыхъ ѿ(т)палы(х), слѣдъ
хвѣ, и поу(т) живота вѣчного, оупра(з)-
ниса, и погѣбе; ника(кож) (п. 1596 Виш.
Кн. 253); Изалисте въ томъ и противъ Бо-
гу,... и противъ праву и правиломъ церъ-
ковнымъ не выкочыли? (Вільна, 1599
Ант. 545); И самое его святое евангеліє,
изали намъ не обявило, же суть покуса-
ми діаволскими царства мірскіє, волоку-
чіє до отступеня одъ Бога? (1603 Пит.

31); Оубо лі: Изáли, ці оужежъ (1627 ЛБ 135); И зáли, нетáа, самáа млтва, Іѡнѡ Прорѡка зе внѣтрности Веліорѡба мѡрскаго вѣвелá? (Київ, 1634 МІКСВ 313); На Желибѡрскихъ Гемны погладаешъ, изали бнѣмъ слáвы непризнаешъ (Львѣв, 1642 Еп. Жел., тит. зв.).

Див. ще АЗА, АЗАБЫ, АЗАЖЪ, АЗАЖЪБЫ, АЗАЛИ, АЗАЛИБЫ, ИЗАЗЪ, ИЗАЛИБЫ.

ИЗАЛИБЫ част. (питальна) хѣба, не-вже, чи: И за часовъ Златоустого Иннокентей пана седѣлъ, въ Рымѣ, изали бы Златоустый не осязалъ его палцемъ. гдѣ бы папежъ былъ антихристомъ (Вільна, 1595 Ун. гр. 152); изалибы самъ бѣ(з)честіе и ганьбѡ вытрывалъ (Острог, 1598-1599 Апокр. 186 зв.).

Див. ще АЗА, АЗАБЫ, АЗАЖЪ, АЗАЖЪБЫ, АЗАЛИ, АЗАЛИБЫ, ИЗАЗЪ, ИЗАЛИ.

ИЗБА, ИЗТБА, ИЗЪБА, ЫЗБА ж. (цсл. истъба) 1. Хата, дѣм: и зъ огородовъ, и зъ гуменъ, и зъ изтеб жъ ихъ, и дворищъ пустыхъ – верховщины по пятнадцати грошей берете (Кракѣв, 1532 АрхЮЗР 5/1, 32); Людѣ(и) которыхъ з ы(з)бами и зо (в)сею маетьностью ихъ побралъ и за собою ѡсадилъ... тыхъ всѣхъ дева(т)надъцать дымовъ взалъ (1552 ОЛЗ 188); Пришолъ дворъ в замку Луцком, в которомъ дворе изъба, сени и комора (Луцкъ, 1570 АрхЮЗР 7/II, 382); Яко(ж) я дня вчорашнего... виде(л) есми... две избе немалы(х) ѡдна подле дрѣгое на коре(н) свижо спалены (Жорнища, 1590 ЛНБ 5, II 4046, 148); подле ворот по левой // стороне межы тыном збудована изба з сенми, покрыто драницами, у ней мешкает дѣдъ, именов Бакун (Овруч, 1600 АрхЮЗР 1/VI, 287-288); При то(м) те(ж) даровала избѡ будѡ(н)комъ

добре зпореже(н)нѣю до мана(с)тера нашего (Львѣв, 1633 ЛСБ 1043, 36 зв.); zeta, вече(р)никъ, изба (1642 ЛС 420); тамъ же будучи, видель замокъ тамочный зо всеми апаратыми, избами и коморами, парканы, и все попаленое (Кременецъ, 1649 АрхЮЗР 3/IV, 221); двор запалили, в которомъ избъ три, комор шесть, сеней, пекарню,... стайню, псярню (Луцкъ, 1649 АрхЮЗР 3/IV, 117); **изба белая, белая изба** – хата з димарем: дѣакѡ копъ чотыри,... маеть быть плачено; а то дла того дѣакѡ добромѡ болшъ, абы вставичне в той белой избе, противъ шпиталное чорное избы мешкаючи, дѣти... вдячне ѡчилъ (1577 АС VI, 78); наперед в Роговичах двор, в котором были будынки таковые: изба великая белая, на сажний чотыри vzdлужъ и вшир; олкир, а на олкиру издѣбка белая з кганочком, синь рубленая (Володимир, 1649 АрхЮЗР 3/IV, 242); **изба чорнаа, чорная изба** – курна хата: Бѣдова(н)е пере(д) замъкомъ кѡ(з)на и(з)ба чо(р)наа ста(и)наа (1552 ОВін. З. 130); дво(р) че(р)ньгоро(д)цки(и) што в не(м)... чо(р)ная и(з)ба и(з) сенми по(д)ле и(з)бы две ста(и)ни по(д) ѡ(д)нымъ поби(т)емъ тое бѣдова(н)е все в то(м) дворе драницами побито (Чорногород, 1578 ЛВКРДА III, 18); **ызба покоевая** – будѣвля, назначена дла дворових людей: вм(ст̄)... своимъ слугамъ и людемъ... // з ы(з)бъ покоевы(х) и з ынъшы(х) ме(ст̄)цъ замъковы(х) до су(дѡ), пры(и)ти... ро(с̄)каза(л) (Київ, 1621 ЛНБ 5, III 4057, 19-19 зв.);

кімната: Комната в тыхъ же сенехъ з коминомъ мѣрованымъ и(з) двема ѡболонами склаными и(з) выходомъ. На ве(р)хѡ тыхъ и(з)бъ преречоныхъ... кганокъ есть (1552 ОКр. З. 150); я замкнѣвши сени и избѡ, до самого дна спалъ (Петрків,

1564 *AS VI*, 251); комора з сене(и) напроти(в)ку и(з)бы (Кременець, 1571 *ЛНБ* 103, 1921, 6 зв.); видель єсми в дому єго в ызбе окъно наполь роскєпєно (Житомир, 1583 *АЖМУ* 69); Третий домъ надъ рекою Турєю, то єсть изба, пекарня зъ двєма печми пекарскими (Локачі, 1593 *Арх ЮЗР* 1/1, 369); да(л) ямъ з двѣ оболони копѣ и тринаца(т) гроши(и) до мало(и) и(з)би да(л) ямъ за (д)ва пяци по(в)сема золотого (Львїв, 1594-1595 *ЛСБ* 1041, 8 зв.); я ба(р)тошь... тотъ листъ ѡчеви(с)то пре(д) Паны иваномъ Федоремъ и ѡ(с)тафиємъ трипольскимъ... в ызбе на столе Положилъ (Овруч, 1641 *ЛНБ* 5, III 4063, 136); ѡны(и) позєвъ ѡ дворе жєревѣскимъ в ызбе на (с)толе Положи(л) чєляди дво(р)но(и) и по(д)данымъ на сєлє ѡповєда(л) и публикова(л) (Житомир, 1643 *ЦДІАК* 11, 1, 10, 18); **ызба столовая** – (кімната для споживання їжі) їдальня: ма(н)даты... одинъ з нихъ... на сє(и)мъ ва(л)ныи... а дрѣги(и) задво(р)ныи ѡ(д) инъстыгатора... рєчы посполитое ѡрожоно(мѣ) єго м(л̄) кназю семенови лыкови в мє(с)те лѣбна(х) заста(в)шы та(м) ѡно(г) в ы(з)бе столово(и) в за(м)кѣ лѣбє(н)ски(м) в рѣки ѡчеви(с)то ѡ(д)да(л) (Київ, 1620 *ЦДІАЛ* 181, 2, 3166, 1).

2. (адміністративне приміщення) палата: то не єсть су(д) вше(и) мл(с)ти кгро(д)ски(и) ѡ кгру(н)ты ѡ границы альбо ѡ єзы ту(т) ѡ в ы(з)бе судити, але то єсть судъ земьски(и) (Київ, 1580 *ЛНБ* 5, II 4044, 69 зв.); В избѣ велико(и) Пнѣвъ радєц, кгда(м) здава(л) П: Прокопа на перши(и) Позєвъ и на дрѣги(и): далє(м) гро(ш) ·ві: (Львїв, 1616 *ЛСБ* 1047, 8 зв.); До того, обокъ с тое избы, где се скрутиниум одправовало, до покою выходити казал (Володимир, 1619 *АрхЮЗР* 8/III, 560); там

сьседши с конєй, не шол вперед до церкви, где духовные вси были, але до избы великое вшолъ, но намєстника послалъ, абы до него пришолъ (Луцьк, 1627 *АрхЮЗР* 1/VI, 588); **богодѣлнаа изба** – (заклад для утримання немічних, бідних) притулок: Ксенѡнъ: Богодѣлнаа изба (1627 *ЛБ* 225); **изба братская** – адміністративне приміщення братства: Пото(м) всѣ... братія да (!) совѣту ѡбщєго ведлѣгъ звычайо зступили з избы бра(т)ско(и) на Ганокъ (Львїв, 1641 *ЛСБ* 1043, 54 зв.); **изба друкарская, друкарская изба** – друкарня: яскѣ склярѣ за ѡробєнє... ѡконъ до избы дрѣка(р)ско(и) бы(в)шо(и) школы далє(м) зло(т) 7 (Львїв, 1630 *ЛСБ* 1052, 5); столярѣ за ѡ(л)марыю до друка(р)ской избы далє(м) зло(т) 1 (Там же, 4); **изба коръчомънаа** – корчма: там же тежъ свирє(н) и и(з)ба коръчомънаа гри(д)наа (1552 *ОКан.З.* 19); **соборная изба** – приміщення, в якому збирався сход: по пана григория романовича слали якъ по брата ста(р)шого и ключи до собо(р)но(и) и(з)бы маючого (Львїв, 1635 *ЛСБ* 1043, 43).

ИЗБАВА ж. (цсл. избава) спасіння: вѣруй, иже свєща и масло и прочая во избаву умер'шаго приношенія приятна єсть (Супрасльський монастир, 1580 *Пис. пр. лют.* 129).

ИЗБАВИТЕЛЬ ч. (цсл. избавитель)
1. (про Христа) Збавитель, Спаситель: пришол(л) немоцьнымъ врачъ... полонєнымъ избавитель (1489 *Чет.* 162 зв.); а ѡнї того ба(р)зо жаловали и(ж) тѣла х̄а избавителя своего не застали (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 60 зв.); А Христос – избавитель плакати нам каже, из слєз̄ами вѣрный бога найти може (к. XVI ст. *Укр. п.* 76); выверт̄аєшь порадокъ ѡ п̄авлє, кды(ж) те(ж)

избавите(л) та(к) пода(л) (поч. XVII ст. *Проп. р.* 141 зв.); Христос бог, избавитель наш, борячи високо возносивый помысл сынов Зеведеовых... помысл таковый... осудил (1608-1609 *Виш. Зач.* 227); дѣкѣю тебѣ и(з)бавителеви и ѿ(т)кѣпителиви людѣи, котѡрѣи кѣ ѡказаню мѣ(с)ти твоѣи... тѣло и кро(в), дале(с) кѣ поживаню (Київ, 1623 *Мог. Кн.* 55); Сп̄сѣ: Выбавитель, сп̄ситель: избавитель, захватитель (1627 *ЛБ* 119); Бѣда грѣшникѡ(м): ...якъ забыли ѿ Прістю Пана и Бга, Избавителя нашего; и Великихъ невыличбныхъ его добродѣяства(х) (Львів, 1642 *Час. Слово* 274 зв.); Прѣто молю та Ги мѡи; тѣю грѣхотвѡрнѣю дѣшѣ мою; ѡзблѣю загрѣи Крѡвѣю твоею,... абымъ нѣчого тогѡ свѣта, не почиталъ сла(д)чайшого; на(д) Раны твои престѣи, и смрт' твою невиннѣю, Бга избавителя мѡего (Чернігів, 1646 *Перло* 97 зв.); избавитель наш Іс христо(с)... ратовати на(с) рачиль (Черкаси, 1648 *ВУР*, фотокоп. 12).

Див. ще ЗБАВИТЕЛЬ.

ИЗБАВИТИ *дієсл. док. (цсл. избавити)*

1. (кого, що) (урятувати від вічних мук) спасти: В томъ м(с)цы іс хс̄ народилса намъ, нехто иньи то(т) избавиль дѣши наши самъ (Острог, 1581 *Римша, Хрон.* 33); ѿ(т) него(ж) да и(з)бави(т) на(с) всемогущаа сила х(с)ва (Новгородок, 1592 *ЛСБ* 213); молѣмъ ся Богу, абы насъ избавивъ выдѣ усего злого (XVI ст. *НЄ* 77); Ги, помози на(м), избави на(с) имени твоего ради (XVI ст. *УЄ Трост.* 74); ѿ Црѣ вѣ(ч)нои славы,... // ...избави ма ѿ(т) вѣчних' бѡлезнѣи, и геенскихъ мѣкѣ (Чернігів, 1646 *Перло* 99 зв.-100).

2. (кого) (захистити, оберегти від кого-, чого-небудь) урятувати: они... пошли

в дома своя ра(д)ующеса. слваще ба̄ и ст̄го николау. избавивше(г) и(х) ѿ(т) горькое смерти (1489 *Чет.* 93); Исусъ Христосъ насъ языковъ вѣрующихъ в него... отъ Еусписияна и Титуса отъ Римлянъ избавиль (1580 *Спис.* 5); коли(ж) оузывали га̄ ба̄. теды ты(ж) и(з)бави(л) и(х) ѿ(т) бѣдѣ и росказа(л) бѣри а ѡна оучиніла-са тихостю (к. XVI ст. *УЄ № 31, 216*); Избавѣте; вашими стѣими молѣтвами. Вы такѡвѣю власть ѿ(т) Бга маѣте, Же члѣкѡвъ ѿ(т) вражіа насѣліа избавляѣте (Чернігів, 1646 *Перло* 53 зв.).

3. (кого, чого) (*забрати, відняти*) позбавити: приездил до мене Яцко Прѣсский и повѣдилъ мнѣ, иж нехто бѣдѣчи неприател емѣ, а хотачи его избавити имена, материзны его, Прѣсѣ (Жидичин, 1540 *AS IV, 246*).

Див. ще ЗБАВИТИ.

ИЗБАВЛЕНЄ, ИЗБАВЛЕНЬЄ, ИЗБАВЛѢНЄ *с. 1.* Спасіння: Невѣдати чи оу вѣре во(н)тѣпите чи ѿ ба̄ избавле(н)є мѣло дѣѣте прѡшто на пре(д)ки свой не памяѣте (Острог, 1587 *Єм. Кл.* 5); И не оскорбите духа святого Божого, нимъ есте ся назнаменовали у день избавлѣнѣя (XVI ст. *НЄ* 142); оусмотри(м) тѣ хр(с)тїане вѣрньни и хоулюбимый члѣче що є(ст) вѣра называючи ѡны(х) стѣи(х) пе(р)ши(х) // наши(х) ѡцювъ которѣи прѣшли до избавлѣнѣа и до фалы ба̄ ѡца своего нѣ(с)наго (к. XVI ст. *УЄ № 31, 189* зв.-190).

2. Відкуплення: Искѣплѣніє: Избавлѣнѣе, ѡкѣпъ, выкѣплѣнѣе (1627 *ЛБ* 49).

Див. ще ЗБАВЛЕНЄ, ИЗБАВЛЕНІЄ.

Пор. ИЗБАВИТИ.

ИЗБАВЛЕНІЄ, ИЗБАВЛЕНІЄ, ИЗБАВЛѢНІЄ, ИЗБАВЛЕНІЄ *с. (цсл. избавление)* 1. Те саме, що избавленє у 1

знач.: кр(с)тъ... впадшимъ во грехи и(з)-бавлѣние (1489 *Чет.* 28); А коли (с) тыи рѣчи начноу(т) дѣяти. по(д)несѣте а подвигнѣте головы ваши. бо са южь приближоуе ваше из'бавленіе (1556-1561 *ПС* 316); Бѣ бо е(ст) и члѣкъ, Але ми то са(м) и(з)ави(л), и(ж) на то иде(т) дла из'бавленія родоу члѣческому (XVI ст. *УС Трост.* 49); Гѣ бѣ... оучиниль из'бавленіе люде(м) своимъ (XVI ст. *УС Литк.* 71); то бо есть избавление, еже послася людем своим, и се есть великая милость (1615-1616 *Виш. Поз. мисл.* 246); Спсѣніе: Избавленіе, съхраненіе. Выбавленье (1627 *ЛБ* 120).

2. Визволення: всѣмъ полонены(м) намъ пришло избавлѣние (1489 *Чет.* 116).

Див. ще **ЗБАВЛЕНІЄ.**

Пор. **ИЗБАВИТИ.**

ИЗБАВЛЕНІЄ *див.* **ИЗБАВЛЕНІЄ.**

ИЗБАВЛЕНЬЄ *див.* **ИЗБАВЛЕНЄ.**

ИЗБАВЛИВАТИ *дієсл. недок.* (кого) Спасати: всѣ(х) избавливая г(с)ь такого грѣшного оунимая и чюжии хвалы показаль явно (1489 *Чет.* 217).

Див. ще **ИЗБАВЛЯТИ.**

ИЗБАВЛѢНЄ *див.* **ИЗБАВЛЕНЄ.**

ИЗБАВЛѢНІЄ *див.* **ИЗБАВЛЕНІЄ.**

ИЗБАВЛЯТИ, ИЗБАВЛАТИ *дієсл. недок.* (*цсл.* избавляти) (кого від чого) Спасати, рятувати: ты ω(т) бѣды избавлає(ш) (1489 *Чет.* 81); Вѣра и от смерти многих избавляет, и божим рабам в бѣдахъ помагаєт (к. XVI ст. *Укр. п.* 75); Розмысланіе...ω смерти великій... пожитокъ дшєвны(и) намъ прыносятъ..., а пото(м) и ω(т) смерти вечно(и) избавлаєть (Корець, 1618 *З. Поуч.* 172); Спсаю: Избавлѣю. Захѣваю що в цѣлѣ: ѡлбо в здорѣвью (1627 *ЛБ* 120); Вы такѣвю власть ω(т) Бѣга ма-

ете, Же члѣкѣвъ ω(т) вражѣа насылѣа из-бавлаєте (Чернігів, 1646 *Перло* 53 зв.).

Див. ще **ИЗБАВЛИВАТИ.**

ИЗБАВЛАТИ *див.* **ИЗБАВЛЯТИ.**

ИЗБАВЛАТИСА *дієсл. недок.* (*цсл.* избавлятися) (від чого) Спасатися, рятуватися: а кто(ж) не даєть сребра своего во ли(х)вою, то(т) са и(з)бавлає(т) и ω(т) неправ(д)ы (к. XVI ст. *УС* № 31, 36).

ИЗБЕГАТИ *див.* **ИЗБѢГАТИ.**

ИЗБЕГШИЙ *дієприкм.* у знач. *прикм.* (*який утік, став утікачем*) збіглий: да(л) е(с)ми позо(в) земьски(и) киевски(и) на трибуна(л)... пнѣ лукашу сапизе... до готовое справы... то е(ст) и(з)бе(г)шиє по(д)данные (Люблін, 1618 *ЦДИАЛ* 181, 2, 322, 4).

Див. ще **ЗБѢГЛЫЙ.**

ИЗБЕЧИ *див.* **ИЗБѢЧИ.**

ИЗБИВАТИ *дієсл. недок.* (*цсл.* избивати) 1. (що) Збивати, збовтувати, збурювати: На каждый гудь приходивъ ангель, та избивавъ воду, та кто пришов май перше, та ся купавъ, здоровъ // бывъ выдъ усякою неволѣ, што его держала (XVI ст. *НС* 57-58).

2. *Перен.* (що) Здіймати, вчиняти: Исъ сего евангелія видиме, кулкую муць дявуль имаєть надъ члѣкомъ и кулкый глумъ избиваєть (XVI ст. *НС* 34).

Див. ще **ЗБИВАТИ.**

ИЗБИРАТЕЛЬ *ч.* (*той, хто збирає, накопичує що-небудь*) збирач: Нѣсть сторожъ своемъ добрѣ скѣпыи. но избиратель и сторо(ж) есть дьяво(л) (1489 *Чет.* 330 зв.).

ИЗБИРАТИ *дієсл. недок.* (*цсл.* избирати) 1. (кого) (*зосереджувати в одному місці*) збирати: ер(с)лимъ который есь позабиваль пр(о)р(о)кы. и каменіємъ побиль тыи которыи соу(т) послани до тебе. коли кро(т) хотѣль есми собрати снѣ

твои. яко и кокошь избѣрае(т) коур'чата свои по(д) крилѣ (1556-1561 ПЄ 100 зв.).

2. (що) (*брати собі, до себе*) забирати: А я то Адамовѣ сини родние повадилъ... И ѿ(т) того часу зачalemъ пекло будовати И дѣши грѣшнїи из сего свѣта избирати (I пол. XVII ст. *Сл. о зб.* 15).

3. (*накопичувати, нагромаджувати що-небудь*) збирати: хто деи много чересъ силоу избѣрае(т) сиротскими слезами, не токмо деи имѣние свое но и дѣшю свою погѣбитъ (1489 *Чет.* 299 зв.).

4. (що) (*зриваючи або піднімаючи з землі, набирати що-небудь у певній кількості*) збирати, брати: и якъ роз'ка оус'хне(т). и избѣраю(т). еи и на ѿгнь оувр'гоу(т) и изгор'ять (1556-1561 ПЄ 415); лишень избѣравъ члѣвкъ одинъ у святъ день нѣчого бурше, лише грѣскы, идучи, и такъ то Господь Бгъ искаравъ его, и каменїемъ умеръ (XVI ст. *НЄ* 215).

5. (що) (*знімати урожай*) збирати: по дело(х) ихъ поз'наете и(х). если (ж) избѣраю(т) ѿ(т) тр'яна гроз'ды. или з рѣпа смок'вы. так' бо и всакоє древо доброе, пло(д) добрыи роди(т). а злоє древо, и пло(д) злыи роди(т) (1556-1561 ПЄ 40); всакоє (бо) древо ѿ(т) плода своего поз'нано боуде(т) не ѿ(т) тр'яна бо избѣраю(т) смоквы. [фик'ги] ани с коупины зѣбрають гроз'дїа (Там же, 238).

6. (кого) (*надавати кому-небудь перевагу*) вибирати; обирати: Такъже небла(го)згѣдныхъ игуменовъ ѿ(т)пускаѣти, а вмѣсто ихъ лѣпшыхъ подъ благословенїемъ нашимъ собѣ избѣрати (Берестя, 1590 *ЛСБ* 142); Колико лѣчше идеже сѣтъ трыдѣсать или шѣстьдѣсать, или бѣлше. Сщениковъ бгѣзгѣдны(х), честны(х), нескорчемны(х), избѣрати себѣ. въ божест-

венной цѣрквы ихъ свящѣнно дѣйствовати (Львїв, 1591 *ЛСБ* 157); Такожде междѣ собою совѣто(м) согласны(м) Игдмена, и Прочїи(х) Строителе(и) досто(и)ны(х) чести и благоговѣино живѣщи(х)... избѣрати (Бїла Церква, 1620 *ЛСБ* 480, 1); панамаръ да бѣдетъ избѣранъ неповїнный ни въ кѣмже грѣсѣ, и то съ бл(с)венїемъ еп(с)па (Львїв, 1642 *Жел. П.* 3 зв.).

Див. ще **ЗБИРАТИ, ЗОБРАТИ, ИЗБРАТИ, СОБИРАТИ.**

ИЗБИРАТИСА *дієсл. недок. (зосереджуватися, сходитися)* збиратися: почали избиратися вси (1489 *Чет.* 109 зв.); ап(с)ли... не могли оулѣчити тои болести ѿномуу моло(д)цоу а снѣви его. не є(ст) же таа немо(ч) то ѿ(т) лоуны або м(с)ца. проклатты дїаволь смотри(т) кды избѣраю(т)сам(с)ци межи собою а наставаєт ново, те ды в то(т) ча(с) нападає(т) на того ѿтрока (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 151).

Див. ще **ЗБИРАТИСЯ, ИЗБРАТИСЯ.**

ИЗБИТИ¹, ИЗБІТИ *дієсл. док. (цсл. избити)* 1. (кого, що) (*сильно побити кого-небудь; завдати ударів кому-небудь*) збити: врадникъ бобровнички(и)... границъ своихъ не выводилъ за ѿбъѣждчаньемъ дворенина г(с)дрѣського сасина, которого еще избити хоте(л) и того дня коли мы к згло(м) приехали ѿнъ перед нами с тыхъ селъ зѣехалъ (1546 *ОГ* 29); Члѣк нѣкоторые..., посла(л) до робо(т)никовъ слоугоу. абы ѿ(т) плода виногра(д)ного дали емоу. ѿны пакъ работници. избивши его, и нѣ щи(м) его ѿ(т)поустили (1556-1561 ПЄ 309); Жиди все тѣло его бичами избѣрили И копїемъ бокъ его пробили (I пол. XVII ст. *Сл. о зб.* 25); а въ Романове Ярмолову матку, которая зъ сынами до пилнованя лесовъ эксципова-

на, впередь избивши и зранивши, до работы своей дворной примусиль, и теперь панщину робять (Луцьк, 1630 *АрхЮЗР* 6/1, 472).

2. (кого, що) (*позбавити життя*) убити: Щасливые то соу(т) дше(ч)ки, бл(с)венные телеса такъ молоде(н)кіе, которіе на початкѣ живота,... избиль и потлоумиль ...иро(д) (поч. XVII ст. *Проп. р.* 52 зв.); **О**то а наведѣ на та зло, и изметѣ послѣ(д)наа твоа и избію та ахаве (Там же, 183 зв.);

(кого, що) (*завдати порязки*) побити: Того же рѣкѣ война кгдаńska. избіто кжданчанъ (1509-1633 *Остр. л.* 127 зв.);

(*призвести до загибелі*) знищити: и Пѣки Вѣйска Асирійскогѣ единѣи нѣчи избивъ, стотисащій; осмьдесѣтъ тисащей и пѣть. [Дужій то Вѣинъ Црѣ Нѣсногѣ,] а Лю(д) Бжій з невлѣ лю(д)скои правдѣе свободивъ (Чернігів, 1646 *Перло* 42 зв.).

3. (*ударяючи, зірвати з місця*) збити: Та(м) же... виде(л) е(с)ми... где стоя(л) са(м) па(н) Си(н)гае(в)ски(и) го(с)подою зна(т) изба свежо зъ гако(в)ни(ц) стреляна та(к)же и (в) коморы и замокъ зна(т) и(з)биты(и) (Житомир, 1605 *ЦДІАК* 11, 1, 4, 6, 8 зв.).

Див. ще ЗБИТИ.

ИЗБИТИ² *див. ИЗБИТИ.*

ИЗБИТОЧНО *присл.* Занадто, забагато, надмірно: *pernitium*(m), излиш(ш)е, и(з)бито(ч)но (1642 *ЛС* 309).

Див. ще ЗБИТОЧНЕ.

ИЗБИТЬЕ *с.* (*цсл.* избитие) побиття: Ивана Рубина всего опухлого, збитого видель есми, которое то порезанье ушей и избитье себе, подданные его..., отъ Князя Петра Станиславовича Воронецкого (Луцьк, 1596 *АрхЮЗР* 3/1, 98).

Див. ще ЗБИТЕ.

ИЗБИТИ *див. ИЗБИТИ*¹.

ИЗБЛЕВАТИ *див. ИЗБЛЮВАТИ.*

ИЗБЛИЖИТИСЯ *дієсл. док.* (з чим) (*переміщаючись, стати ближчим до чого-небудь*) зближитися: м(с)ць... гди ѿ(т)далиться ѿ(т) слнца тогда есть полни(и). а гди ся изближитъ из сло(н)цемъ, тогда есть малій, бо сло(н)це м(с)цеви свѣтлость подаеть... и ѿ(т)имдетъ (сред. XVII ст. *Луц.* 541).

Див. ще ЗБЛИЖАТИСА, ЗБЛИЖИТИСЯ.

ИЗБЛИЗЬКУ *присл.* (*із невеликої віддалі*) зблизька, близько: Голось бывъ изблизьку (XVI ст. *НС* 199 зв.).

ИЗБЛЮВАТИ, ИЗБЛЕВАТИ *дієсл. док.* (*цсл.* избльвати) *перен.* (що) (*відкинути щонебудь, позбутися чого-небудь*) виблювати: Оуже бо ино(к)... твой ра(з)у(м) которій ты носи(ш), и(з)блюва(л), и(з)враща(л), исплюва(л) (п. 1596 *Виш. Кн.* 247); и то(т) гла(с) оуслышале(м), которого и(з)блева(л) асирійскіи оу(м) мовачи. я(ко) нѣ(ст) избавлаа(и) ійла ѿ(т) сенахерима црѣ аси(р)скогѣ (1599 *Виш. Кн.* 215).

ИЗБНЬИЙ *прикм.* (*який належить до хати*) хатній: па(н) оле(х)но че(р)не(в)ски(и) з сыно(м) свои(м) лѣкою... две(ри) се(н)ные и(з)бные... порубали (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 20); А пото(м) де(и) жонѣ мою... ѡв окно и(з)бное... за(й)маючи правого бокѣ пострелили (Житомир, 1605 *ЦДІАК* 11, 1, 4, 18 зв.).

ИЗБОДИТИ, ИЗБОДИТИ *дієсл. док.*
1. (що) Сколоти: Смѣтри(ж) яко(с) звѣсила нѣзко глава его стаа вѣнце(м) трѣнѣвны(м) избѣдена, изрѣнена... яко посѣнѣли оуста его (к. XVI ст. *УС* № 77, 30).

2. (що) (*про очі*) виколоти: а если ѡко твое съблажняет тя. избоді е добрійші

ті єсть. съ єдїным ѡком вѣніті въ цр̄тво бж̄іє. нижли двѣ ѡці маючи вѣвержень-ноу бѣті до ѡгна пекелного (Володимир, 1571 УЄ Вол. 61).

ИЗБОДИТИ *див. ИЗБОДИТИ.*

ИЗБОРНИЙ *прикм.* Добірний: Го́афа, ил(и) Избрними камыки. Дѡткнѣньє егѡ, а́бо рыкѡньє бногѡ (1627 ЛБ 199).

ИЗБОРОНАТИСА *дієсл. недок.* Боро́нѣтисѣ, опиратисѣ: са(м) са ѡ(т) та́кого великопасты́рства изборо́наль, а́ле єго сі́лою и потае(м)не з мѣста вѣкра́ли (XVI ст. УЄ № 29519, 279).

ИЗБОРЪ *ч. (цсл. изборъ) (скликання членів якої-небудь організації) збір, зібрання:* ѡ(т) избра́а рады и(х) ѡ(т)лоуче́нь боудѣ (1489 Чет. 325 зв.).

Див. ще ЗБОРЪ.

ИЗБРАНЕНЪ *див. ИЗБРАННЫЙ.*

ИЗБРАНІЄ *с. (цсл. избране) (надання переваги кому-небудь) обрання:* Пытаю ва(с) за(с) Годи(т)ли са ста́дѣ вса́кого пасты́ра слѣхати которы(и)... до овча(р)-нѣ не па(с)ты(р)ски две(р)ми ѡ(т) Ба́ званіе(м) и наро(д)ны(м) избраніе(м)... входи(т); а́ле та(и)но дѣрою (1598 Виш. Кн. 282 зв.); вса́кого такого ко(т)рїй са(м) наскáкѣтъ, не прїймѣйте и ѡ(т) коро́ла да(н)ного бе(з) вашого и(з)бранїа и(з)-жденѣте и проклїнѣте (п. 1599 Виш. Кн. 225 зв.).

ИЗБРАННИЙ *див. ИЗБРАННЫЙ.*

ИЗБРАННИКЪ *ч. (улюбленець) обра-нець:* мно́гие люди со радостию на(ч)ли прославити х(с)а ба́ и избра́нника бж̄іа николѣ (1489 Чет. 94).

ИЗБРАННЫЙ, ИЗБРАННИЙ, ИЗБРАНЕНЪ *дієприкм. 1. У знач. прикм. (особливий, досконалий) вибраний:* бы(с) сосоудъ избра́ненъ бж̄іи (1489 Чет. 222 зв.); Мож-

ни есте, але в землю и персть; мы же вмѣ-щаем божество всесовершенство и бога-тѣйшее. Много вас, але тѣлесное персти видим; мы же есмо сосуд избранный, язык святыи (бл. 1610 Виш. Посл. Льв. бр. 233); А ѡ тѣй корѡна́ціи стѣхъ, Па́вель избра(н)ный сосѣдъ Дѣа́ стѡгѡ, я́сно ѡповѣдѣлъ (Чернігів, 1646 Перло 164); мінея избранныя *див. Мѣнея; слова избранныи див. СЛОВО.*

2. У знач. ім. (той, хто виділений з-поміж інших) обранець: а если бы не были оуко-рочени тыи то днове. не был' бы сп(с)нѣ нї єдин' члѣкъ. але дла из'бран'ны(х) боуду(т) оукорочени тыи то днове (1556-1561 ПЄ 102 зв.); да будешы непроще(н) в се(и) вѣкъ и в будѣщы(и) и ѡ(т)луче(н) ѡ(т) праведныхъ и избра(н)ны(х) божыхъ (Львів, 1594 ЛСБ 249); видѣ(х) наро(д) мно́гъ: не жебысмо попоудливе розѣмѣ-ли, же мы пѣвне боуде(м) з лічбы ихъ, але жебысмо подѡбно ѡбáчивши ма́ло(ст) избранны(х) бж̄іихъ не впáли в' ѡ(т)ча-аніє (поч. XVII ст. Проп. р. 238); по-шлетъ Бг̄ъ Аггловъ своіхъ; съ трѣб-ни(м) гла́со(м), Абы вѣскресїли оувѣсь, наро́(д) члѣвчєскїй; абы събра́ли избра(н)-ныхъ егѡ... зо всѣхъ чтиро́хъ чáстей то-гѡ свѣта (Чернігів, 1646 Перло 147 зв.).

ИЗБРАТИ, ИЗЪБРАТИ *дієсл. док. (цсл. избрати) 1. (кого, що) (надати кому-, чо-му-небудь перевагу) избрати, обрати:* ннѣ говорю вамъ изберѣтѣ промѣжю собою вѣдающаа́ гора́з(д)о законы (1489 Чет. 200 зв.); А по нашем животѣ кто бѣдет господарь нашей земли ѡт дѣтеи наших, или пак бѣд кого господь изберет госпа-дарем быти нашей Молдавской земли, тот бы им не порѣшил нашего // даанїа (Хуші, 1528 МЭФ I, 40-41); што за по-

жито(к) с тбо дарѣ, коли а са(м) и ѡ(т) тебе дїавола // того попрагнѣлъ, и поиска(л), а не бг̄ъ нб(с̄)ны(и) мене на тое достои(нство) везва(л) и и(з)бра(л) (1599-1600 *Виш. Кн.* 208 зв.-209); на... ѡспенїа Пречистое Бга нашего матере..., Пра(з)-ни(к) зо всѣ(х) побо(ж)носте(и) вши(х)... шляхты и посполиты(х) з бра(т)ствѣ и з повѣто(в) и(з)бранны(х) мѣже(и) кого бы сами пова(ж)не ѡсмотрити могли, до Кива запросити (Київ, 1628 *ЛСБ* 501); Вы на то самбе Бгомъ избранны, и Въ мїръ въ всѣ страны; посланы (Чернігів, 1646 *Перло* 45).

2. (що) (*зосередити в одному місці*) зібрати: пастырѣ... избереть стадо (1489 *Чет.* 173); избероу братью мою и оузрать славою мою (Там же, 173 зв.);

(що) (*скласти що-небудь в одне місце*) зібрати: в которого жь то роуцѣ его лопа-та. его а вычистить гоум'но свое. а избереть пшеницоу в жит'ницию свою. а по-ловы палити боуде ѡг'немь неоугасимымъ (1556-1561 *ЛС* 219 зв.); Чомъ ему лопа-та у рукахъ его, изчистить гумно свое и избереть пшеницию у гумное свое (XVI ст. *НЄ* 21); ◊ Господь Богъ избереть с того свѣта *див. СВѢТЪ*.

Див. ще ЗБИРАТИ, ЗОБРАТИ, ИЗБИРАТИ, СОВРАТИ.

ИЗВРАТИСѢ *див. ИЗБРАТИСЯ.*

ИЗБРАТИСЯ, ИЗВРАТИСѢ, ИЗБРАТИСА *дієсл. док. (цсл. избратиса)* 1. (*зійтися докупити*) зібратися: У сюмъ евангелїи указуетъ намъ Христосъ правый путь и образъ приходу его,... и якъ ся изберуть усѣ языци напередъ него, и будетъ тамъ дѣлба праведнымъ выдѣ грѣшныхъ (XVI ст. *НЄ* 9);

(*поступово нагромадитися*) набратися: члвкоубїецъ же дьяволъ... засыпаша рѣ-

ки, до девати днѡвъ, да изберетса вода многа, и ѡсполнахоу са потоци горьстїи (1489 *Чет.* 10 зв.).

3. (кому) Виявитися: како да есть емоу и ѡт нас оурик съ вѣсем доходѡм, емоу и дѣтем его... и вѣсемоу родоу его, кто сѣ емоу изберет наближнїи, непороу-шенно николи на вѣки (1501 *ВД II*, 181); И вѣстал са слѣга наш вѣрнїи... и запла-тил емѣ оуси исполна тоти вышеписаних (!) пинѣзи... емѣ и дѣтим его,... и вѣсемѣ ро-дѣ его, кто са емѣ изберет наближнїи, непорѣшено николи же на вѣкы (Ясси, 1587 *МЭФ I*, 136).

Див. ще ЗБИРАТИСЯ, ИЗБИРАТИСА. ИЗБРАТИСА див. ИЗБРАТИСЯ.

ИЗБУДИТИ, ИЗЪБУДИТИ *дієсл. док.*

1. (кого) (*перервати сон*) збудити, розбудити: Занужь тогда пришли ученици, та избудили его и мовили: Господи, спаси насъ, чомъ гынеме. И рюкъ имъ Іисусъ: "Чому есте такъ полохавы, маловѣрны?" (XVI ст. *НЄ* 115).

2. (кого) Оживити, воскресити: смерть будетъ, якъ сонъ, чомъ Бугъ нашъ,... овунь насъ избудить у послѣднїй день суднїй (XVI ст. *НЄ* 144); Другое чудо учинивъ, дѣвку Іаирову однимъ словомъ избудивъ и воскресив еи изъ мертвихъ (Там же, 154).

Див. ще ЗБУДИТИ, ИЗБУЖАТИ.

ИЗБУДОВАТИ *дієсл. док.* 1. (що) (*спорудити що-небудь*) збудувати: и отведши у Хеврона на торгъ на четырехъ пудохъ ячменю жидову продавано, и оны стѣны што избудовали, разметати велѣлъ (1580 *Спис.* 6); ѡкбѡ... коупели бѣло избоудован'но па(т) прїтворь (поч. XVII ст. *Проп.* 4); Бѣлъ єди(н) члкъ господар' кѣтѡрїи насади(л) ви(н)ницѣ,... и избоудова(л)

вѣжѣ и запрода́ль дѣлателе(м) (1645 УЄ № 32, 122).

2. *Перен.* Заснувати: вели его аж на вѣр(х)ъ горы, на которой то мѣсто и(х) было избо́удовано абы его долѡвъ изврѣгли (XVI ст. УЄ *Літк.* 13).

Див. ще ЗБУДОВАТИ.

ИЗБУЖАТИ *дієсл. недок.* 1. (що) Оживляти, воскрешати: до того азѣжъ не тые соу(т) вѡды, котѡріє дѣла(м) оумрълы(м) живо(т) дають, цноты ѡ(т)новляють, и дшѣ ѡ(т) смѣрти избоужають? (поч. XVII ст. *Проп. р.* 172 зв.).

2. (кого, що чим) (*спонукати до діяльності*) будити, збуджувати: дѣля того слобожаетъ на насъ неволю, што бесме ся имали на молитву, котрымъ насъ избужаетъ, што бы намъ давъ великій даръ (XVI ст. *НС* 72); Подземніи мученики гѡры постигали, постом и пра́цами тѣла избужали (к. XVI ст. *Укр. п.* 88).

Див. ще ИЗБУДИТИ.

ИЗБУРЕНИЕ *с.* Збурення, руйнування: По самом воскресении и звытязствии смерти и ада избурению на свидѣтельство всему свѣту всѣхъ равно, а не одинаго, посылает (1600-1601 *Виш. Кр. отв.* 178).

Див. ще ЗБУРЕНЄ.

Пор. ИЗБУРИТИ.

ИЗБУРИТИ *дієсл. док.* (що) Зруйнувати, знищити: ѡ то(ж) и(х) па(н)ство избо́урено и зоп'совано и(ж) са розсѣдали по свѣтѣ (1645 УЄ № 32, 123).

Див. ще ЗБУРИТИ, ЗБУРОВАТИ.

ИЗБЫВАТИ *дієсл. недок.* (*цсл.* избывати) (що) позбавлятися (чого): не смѣлость тебе на то ноудить але сирѡ(т)ство живота избыває(ш) (1489 *Чет.* 125 зв.).

Див. ще ЗБИВАТИ².

ИЗБЫТИ, ИЗБИТИ *дієсл. недок.* (*цсл.* избыти) 1. (чого) Збутися, позбутися (чо-

го), звільнитися (від чого): але мы хр(с)тіане млыи оуподобимса ѡнѣй зми мѣ(д)роуй, котораа коли хочеть избити старой скури из себе теды ба(р)зо пре(з) тѣсноую ро(з)паслиноу // лѣзе, и(ж)бы са из неи таа скѣра знала (к. XVI ст. УЄ № 31, 97-97 зв.); Избавитиса: Избыти (1627 *ЛБ* 45); Оуподобѣ(м)са ѡной з'ми м(д)ро(и) кѣтѡраа хѡще(т) избыти старой скѣры из се́бе теды ба́рзо пре(з) тѣсныи распалины оулѣзе и(ж) быса из неи таа ста́раа скѣра изнѣла (1645 УЄ № 32, 69).

2. (від чого) Урятуватися: Нои праведныи ѡ(т) дерева негниючого карабль собѣ вчини(л) в чом же ѡ(т) потопа избыль (1489 *Чет.* 125 зв.).

Див. ще ЗБЫТИ¹.

ИЗЫТИСА¹ *дієсл. док.* (*цсл.* избытиса) Збутися, здійснитися: не избоудетса наше пророчество (1489 *Чет.* 317).

Див. ще ЗБЫТИСЯ¹.

ИЗЫТИСА² *дієсл. док.* (*цсл.* избытиса) (чого) (*позбавитися чого-небудь небажаного, неприемного*) позбутися: та(м) его посадили к(д)ы ю(ж) велікого того оубо(з)тва и болести теле(с)нои лаза(р) и(з)бы(л)са, теды юже нетіхы(и) покой прішо(л) маючи надѣю ко бгѣ своему (к. XVI ст. УЄ № 31, 210).

Див. ще ЗБЫТИСЯ².

ИЗЫТОКЪ *ч.* (*цсл.* избытъкъ) 1. (*те, що лишилося невитраченим, невикористаним*) залишок: зобрали избытъки, оукроуховъ вѣ кошоувъ полны(х) (1556-1561 *ПЄ* 67); зобрали избы(т)ковъ окроуховъ се(д)мь кош'ницъ пол'ныхъ (Там же, 72); Излішество: Избыто(к), албо ѡстѣтокъ (1627 *ЛБ* 46).

2. (*кількість чого-небудь, що перевершує потребу в ньому*) надмір, надлишок: и рек'ль... иже таа оубогаа вдова бол'ше

ω(т) всѣ(х) есть оуврѣгла. бо всѣ тьи то ω(т) избѣт'ка своего дали дары боу. але таа з' недоста(т)коу своего (1556-1561 ПС 313); Чи(м) лѣп'ше великіе вѣлагалища або скáр'бы ω(т) избы(т)ка, на(д) двѣ да-тѣ ѡббоги вдобы з недоста(т)кѡ (Острог, 1599 Кл. Остр. 219); Досыть нам вѣдати о собѣ и о своих нам единоголасных и присных! Тѣх утверждаймо и воспоминаймо вѣдомостью нашего православия, писанием, ... училищи и довольствы от избытков наших (1600-1601 Виш. Кр. отв. 162); а в' ѡсббѣ егѡ, Цркви Мátцѣ..., Дѣбвнымъ своимъ служителе(м) еи Шкбламъ, Вдовамъ, ... и всѣмъ оубогимъ, а не своѣй пбхоти, рбкошамъ избыткѡмъ, абысте... ни ѡ чо(м)са... не печаловали, якѡ ѡ... оуслдже(н)е самѡмѡ Пáнд (Київ, 1632 МКСВ 286); *Образно:* добрыи члкъ ω(т) доброго скрѡвища ср(д)ца своего выносить доброе. а з'лы(и) члкъ. так' же ω(т) з'лого скрѡвища ср(д)ца своего выноси(т) злое. ω(т) избыткѡвъ ср(д)ца и оуста его мовать (1556-1561 ПС 238).

Див. ще ЗБЫТОКЪ.

ИЗБѢГАТИ, ИЗБЕГАТИ *дієсл. недок. (цсл. избѣгати) 1. (покидати яке-небудь місце) вткати:* Приидите, стоцѣтесе на сие мыслное и словесное позорище, а най-болшей предобрѣйшей иноческый чин, – вас бо ради на острогу позорище сие словесное составихом, да не увязнет кто в прелести сего безполѣзного свѣту, въ еже из града не избѣгати и в мирѣ в страстѣх равно с мирскими погибати (1615-1616 Виш. Поз. мысл. 237).

2. (що) Уникати (чого): Сла(в) сввршителю Боу, давшомѡ по зачалѣ и конецъ. Яко(ж) заяць ра(д) избега(л) тенета, а птица сила, тако(ж) и писа(р) ра(д), допи-

савши послѣ(д)ней строки (Мукачів, 1599 Яв. ИЗ 13).

Див. ще ЗБѢЧИ, ИЗБѢЧИ.

ИЗБѢЧИ *дієсл. док. 1. (покинути яке-небудь місце) втекти:* такъ тежъ одѣ ставу Боголюбского купцовъ, ... оныхъ купцовъ одѣ того ставу оудстрашили, а въ томъ вода греблю прорвала и вся рыба избѣгла (Володимир, 1597 АрхЮЗР 1/VI, 138); Прото млю ва(с) спса(и)теса образо(м) лѡта и(з)бѣ(г)ша и(з) со(до)мы во сигорѣ (1599-1600 Виш. Кн. 199); Вѣдай же, баснословче, о том, ижъ больше стосугубо пожиток церкви, хвала богу, заступлѣние сродству и общему естеству, странѣ, роду и языку от оногo избѣгшаго инока из мира..., нежели с ними общесвдворно пребывающаго (1615-1616 Виш. Поз. мысл. 243).

2. (чого) Уникнути: хочѡ... тебе ω(т) тое преле(сти) ѡсвободити да и(з)бѣжиши гнѣва и суда бжїа (п.1596 Виш. Кн. 227 зв.); То ест первое: от вызнание вѣры собору Никейского: “Вѣрую во единого бога”, отдѣляючи от гѣретицтв и их самовымышленных сект, ... показуючи, яко римский костел, тѣх всѣх хромот и болѣзней еретических избѣгши, на добром и неподвижном фундаментѣ правовѣрия стоит (1600-1601 Виш. Кр. отв. 171).

Див. ще ЗБѢЧИ, ИЗБѢГАТИ.

ИЗБѢЧИСА *дієсл. док. (зійтися, зібратися де-небудь) збігтися:* и видѣвши и(х) коли то ишли. и позналі и(х) многы. и избѣглиса та(м) пѣшии ω(т) всѣ(х) мѣсть (1556-1561 ПС 149 зв.).

Див. ще ЗБѢЧИСЯ.

ИЗВАЖАТИСЯ *дієсл. недок. (жити у зваді, незгоді, чварах) сваритися:* Выдказь: не лише сижѣномъ албо охабити

дѣло, што бесме ся оболочки, што естъ май лѣпѣшая одежда, та што бесме сидѣли у холождѣ, (але) што бесме ся не тягли (на лихое дѣло), тай не изважали (XVI ст. НС 165).

Див. ще **ЗВАДИТИСА, ЗВАЗНИТИСЯ.**

ИЗВАЛАТИ дієсл. недок. Зволяти, хотіти, бажати: Не дла далеко(с)ти ѿ(т) ва(с) бѣдѣчи а прѣвдѣ смѣле мѡвлю, и правдою ва(с) постигаю, але за прѣвдѣ и ѡмрѣти извалаю, аще бѣ дарѡе(т) да знаєте (1598 Виш. Кн. 309 зв.).

ИЗВАРИТИ дієсл. док. (цсл. изварити) (що в чому) (*приготувати страву, напій*) зварити: Та(к)же извари о (!) винѣ, или оу водѣ, и пїи ѿ(т) падоущеи нем(о)-щи оуздра(в)лає(т) (XVI ст. УТ фотокоп. 7 зв.).

Див. ще **ЗВАРИТИ.**

ИЗВААТИ дієсл. недок. (цсл. изваати) рїзѣбити, витесувати: Начрѣтаваю, вааю, извааю, дѡвбаю, тешѡ, вти(с)каю, вѣбиваю, дрѣкѡю, албо ба(н)ками крѡвь пѡщаю (1627 ЛБ 164).

ИЗВЕДАТИ *див.* **ИЗВѢДАТИ.**

ИЗВЕРГАТИ дієсл. недок., перен. (кого з чого) (*позбавляти влади, сану*) скидати, інтердиктувати: забегаючы злости и превратности людської... и ж звикли заочне один другого оклевет(а)ти и бегаати з жалобами до светеишог(о) патриархи кром воли и ведомости архиепископское, за чим и листы выносят до архиепископа и епископов... тые извергаючы з достоинства и в неблагословения и в клятвы вкладаючы, тогды так постановляем (Берестя, 1591 ППФ 105).

Див. ще **ЗВЕРЕЧИ, ИЗВЕРГНУТИ, ИЗВЕРЕЧИ.**

ИЗВЕРГНУТИ дієсл. док., перен. (кого) (*позбавити влади, сану*) скинути, ін-

тердиктувати: и естли бы се имѣ тотъ игуменѣ не подобалѣ, мають мети власть того извергнути, а другого, межи собою обравши, встановити (Клеванѣ, 1596 АрхЮЗР 1/1, 495).

Див. ще **ИЗВЕРГАТИ, ИЗВЕРЕЧИ.**

ИЗВЕРЕЧИ дієсл. док. 1. (кого) (*кинути кого-, що-небудь униз*) скинути: Нес-терѣ... похвати(л) лѡа какѣ левѣ сильный козла, вдарилѣ ѿ помостѣ, изверглѣ доловѣ на онаа приправленая ѡстрия (1489 Чет. 59); и вѣстѡвшї вѣвели его во(н) из мѣста, и вѣли его аж на врѣ(х)ѣ гѡры, на которой то мѣсто и(х) бѣло избоудовано, абы его долѡвь изврѣгли (XVI ст. УС Літк. 13).

2. (*кинути напризволяще*) викинути; покинути: по мѣстахѣ, троупы, и тѣла стѣи по оулицамѣ лежѡтъ изверженыи, на зѣдѣніе звѣремѣ и птїцамѣ, безѣ погребенїа зѣмнаго (Почаїв, 1618 Зерц. 57).

3. (кого) *Перен.* (*позбавити сану*) скинути, інтердиктувати: а которы(и) бы з на(с) попа(д)ши в тую вину платити еє не хоте(л) тогды таковы(и)... и(з)ве(р)же(н) быти має(т) на то(м) же соборе нѣшо(м) (Берестя, 1590 ЛСБ 141); ѿ(т) еп(с)кпѣства его и(з)верѣгли есмо и всѣго святите(л)-ского сана обнажили (Новгородок, 1594 ЛСБ 267); Дла чого и Іере(и) изверженныи, ѿ(т)лѡчѣны(и), алѣбо вѣклаты(и) ѿ(т) цркви бѣжѡе, алѣбо тѣжѣ котѡрый бы самого себе ѿ(т)гѡлѣ ѿ(т) неє черезѣ ѿ(т)щепѣнѣство, не мѡжетѣ ѿ(т) грѣховѣ никѡго розвѡзовати (Лѣвїв, 1645 О тайн. 82).

4. *Перен.* (*вилучити з тексту*) викинути, викреслити: Вѣми убо, яко на первом соборѣ Никейском первосѣдѣніем стола... святых и благочестивых пап почтено было,... послѣди же, егда гордостію

окраден еси и возбуйл,... от единоголасия • братскаго отсѣклся еси и по своей воли ходити изволил еси... тогда и от дарова(н)ного ти стола // правосѣдалнаго отсѣчен еси, и с книг поменных измазан и извержен еси (1588-1596 *Виш. Кн.* 139-140).

Див. ще **ЗВЕРГНУТИ, ЗВЕРЕЧИ, ИЗВЕРГАТИ, ИЗВЕРГНУТИ.**

ИЗВЕРЕЧИСЯ, ИЗВЕРЕЧИСА *дієсл. док., перен.* Позбавитися влади, сану: Если который епископъ, або презвитеръ, або діяконъ,... не постится во 40 дній великого поста,... да извержется, а мирскій челоуѣкъ да отлучится (1603 *Пит.* 75); Аще кто Єп(с)кпъ, или Пресвітеръ,... де(н) пѣсхи прежде врѣмены со Іоудѣи празднѣтъ, да извѣржетса и про(ч) (Київ, 1621 *Коп. Пал. (Лв.)* 27); Угнѣса, Изврѣжеса (1627 *ЛБ* 145).

ИЗВЕРЕЧИСА *див.* **ИЗВЕРЕЧИСЯ.**

ИЗВЕРЖЕННЫЙ, ИЗВЕРЪЖЕННЫЙ *дієприкм.* 1. У знач. *прикм.* Виверженный: 3 чудо. Въ Лимнѣ... въ церкви... въ день той урочистый, заразъ по зачатку литургии... земля кипѣти починаетъ и порохъ зъ себе выкидаетъ... Который изверженный царскіи слуги збираютъ и чару зъ ней учинити дають (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 842).

2. У знач. *ім.* (той, хто позбавлений сану) скинутый, -ого, інтердиктований, -ого: Бо изали то не зверхность // найвышшая – патрыарховъ съ престоловъ ихъ скидати, инъшихъ на мѣста изверженныхъ ставити, часомъ и надъ волю цесарскую? (Вильна, 1599 *Ант.* 691-693).

ИЗВЕРЖЕНИЕ, ИЗВЕРЪЖЕНИЕ, ИЗВЕРЖЕНІЕ, ИЗВЕРЪЖЕНІЕ, ИЗВЕРЪЖЕНИЕ *с.* 1. Скинення: По из-

верженію, диаволы на трѣхъ мѣстехъ зостѣли: едины вышше на воздоусъ надъ водѣми, дрѣгги на земли: трѣтїи, въ адъской прѣпасти подъ землѣю (Почаїв, 1618 *Зерц.* 7 зв.).

2. *Перен. (позбавлення сану, влади)* скинення, інтердикт: гедеш(н) болоба(н)... // ...нашо(л)ся во все(м) бы(ти) винѣ(н) и и(з)верженію по(д)па(л) (Берестя, 1594 *ЛСБ* 260, 1 зв.); хто маеть моцъ до обиранья, тотъ же маеть моцъ и до извержения (Вильна, 1599 *Ант.* 831); ино (на митрополита и) на извержение его (и владыковъ) добра конъѣдерацыя! (Там же, 851); гды бы ся который епископъ въ неналежной собѣ парахїи посвяченъ,... отправовати поважилъ, теды... таковой епископъ подъ изверженіе подпадаетъ (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 685).

Див. ще **ЗВЕРЖЕНЕ, ЗВЕРЖЕНІЕ.**

ИЗВЕРЖЕНІЕ *див.* **ИЗВЕРЖЕНИЕ.**

ИЗВЕРЖЕНЬЕ, ИЗВЕРЪЖЕНЬЕ *с.*

Те саме, що **извержение** у 2 знач.: патриа(р)хъ право сконъчилъ, и декретами ...ѣтвердилъ, подъ запрѣщѣніемъ непрощѣннымъ, и вѣчнымъ проклѣтіемъ и изверженьемъ сѣнѣ (Берестя, 1590 *ЛСБ* 144); тожь потомъ еслибы который вамъ што провинилъ, и до изверженья могли бысте ся брати (Вильна, 1599 *Ант.* 835); просилъ, абы за такими доводами Самоель Сенчило честь священничества стратилъ презъ изверженье (Володимир, 1608 *АСД* VI, 118).

ИЗВЕРХНОСТЬ *ж.* (влада) зверхність: Предае(м) же гражано(м) града кома(р)-на право сие въ ве(ч)ныя роды и прароды тѣтже и придае(м) имъ кѣ правѣ селу парохѣю... липа и бѣчалъ к изве(р)хности нѣшее (Перемишль, 1592 *ЛСБ* 399).

Див. ще **ЗВЕРХНОСТЬ.**

ИЗВЕРХЪ *прийм.* (з род.) 1. (виражає об'єктні відношення) (у сполуч. з *прийм.* на вживається при позначенні об'єкта, з якого переміщується дія на інший об'єкт) з, із: Христось узявъ проклятя законное изверхъ насъ на себе и такъ помиривъ изъ отцемъ небеснымъ (XVI ст. НЄ 185).

2. (виражає просторові відношення) (вказує на місцезнаходження чогось) з, із: Выдвѣтъ: котрыи слова были написаны выдъ Бога на двоухъ табляхъ каменныхъ изве(р)хъ полонины Синайской (XVI ст. НЄ 164).

Див. ще ЗВЕРХЪ.

ИЗВЕРЪЖЕНИЕ *див. ИЗВЕРЖЕНИЕ.*

ИЗВЕРЪЖЕНІЄ *див. ИЗВЕРЖЕНИЕ.*

ИЗВЕРЪЖЕНЫЙ *див. ИЗВЕРЖЕННЫЙ.*

ИЗВЕРЪЖЕНЬЄ *див. ИЗВЕРЖЕНЬЄ.*

ИЗВЕСТИ *дієсл. док. (цсл. извести)*

1. (кого) (забрати звідки-небудь) вивести: въ деватыи же днѣ агриколаи кнѣзь и доуксъ мѣчитель повелѣ(л) ихъ извести ис темници (1489 Чет. 143 зв.); **извести отъ гробъ** *див. ГРОБЪ;*

(привести куди-небудь) вивести: На затрие, глаголет, коли на муку изведены были, оный брат, который прощения искал, мужески претерпѣл, благочестия не предал и, законно скончав, к богу отиде (Унів, 1605 Виш. Домн. 197);

(кого) (зібрати, скликати) звести: тогды рекль оученикомъ свои(м). жатва бо е(ст) многа. а дѣлателѣи мало. молитеса оубо господиноу жатвѣ. да изведе(т) // дѣлателѣ на жа(т)вою свою (1556-1561 ПЄ 48-48 зв.).

2. Прогнати, вигнати: дрѣвнимъ вкѣсомъ изведенъ бы(л) адамъ ис породы райское, и опа(т) дрѣвомъ кр(с)тнымъ в рай вселился (1489 Чет. 28 зв.);

(кого) забрати; перевести в інше місце: Мне сведомо..., што Тома(ш) седе(л) на И(в)ницко(и) земли... И какъ кна(з) Семе(н) да(л) Ивницу пан(у) Лазару..., и да(л) ему, што Тома(ш) седе(л)... видело-се ему нелюбо служи(т) п(н)у Лазару,... и кна(з) Семе(н) его ѿ(т)ту(л) и(з)ве(л) и посади(л) его на Малышове (Черкаси, XVI ст. ККПС 77).

3. (кого) (звести на ноги) підвести: а хс̄ снѣ бжїи, оуслышавши тоє що они мова(т), вз(в)ши его за рѣкою извѣль, и для того его и(з)вѣ(л) хс̄ пре(д) всѣми лю(д)ми, абы была явнаа мо(ц) его всемъ народуу (к. XVI ст. УЄ № 31, 31).

4. (змусити випірнути) підняти: соуѣди его вжасошаса страхо(м) велики(м) почали са дивити ка(к) из дна моря изведенъ дмитреи (1489 Чет. 94).

5. *Перен.* (кого) Визволити, звільнити: Теды, из муки их изведши, в едину темницу затворили до другаго мучения, если ся не намыслят и доброволнѣ идолом не пожрут (Унів, 1605 Виш. Домн. 194);

(допомогти кому-небудь вийти зі скрутного становища) вивести, витягти: смртю твоєю, адъ разоренъ мрачній, йстощенъ, вѣзнѣ изведѣни тобою, ис тмы къ свѣтѣ ѿ(т) смерти къ животѣ, ѿ(т) земѣ На нбо въ ц(р) (с)тво твоє (Чернігів, 1646 Перло 29).

Див. ще ЗВЕСТИ, ИЗВОДИТИ.

ИЗВЕСТНО *див. ИЗВѢСТНО.*

ИЗВЕЩАНИЕ *с. (цсл. извѣщание)* вість, сповіщення: петръ... ка(к) соловеи на весноу дх̄овнымъ извещаниємъ поя беседууеть (1489 Чет. 228 зв.).

Пор. ИЗВѢЩАТИ.

ИЗВЕЩАТИ *див. ИЗВѢЩАТИ.*

ИЗВИТИСА *дієсл. док. (скрутитись у сувій, згорток, трубку)* звитися, згорнути-

ся: **ИЗОВА́ТСА** якъ цидѣла н̄бо, а всѣ звѣзды спадѣ(т) якъ лѣста фѣйгвоое (Вильна, 1596 З. Каз. 18).

ИЗВИТІЄ с., перен. Витіеватість. ◊ **извитіє** словесъ – хитросплетіння: извітіє, хитрость, штѣка, извітіє слове(с), штѣ(ч)ное мовлѣ(н)є, хитрость в мѣвѣ (1596 ЛЗ 50).

ИЗВЛЕКАТИ дієсл. недок. 1. Перен. Відбирати, красти; витягати: intertraho, извлекаю (1642 ЛС 243).

2. Перен. (кого) (допомагати кому-небудь вийти зі скрутного становища) виводити, витягати: Уже бо в конец в миролюбии утонули, а для того оставимо их ратовати и с той погибели миролюбное извлекати (1600-1601 Виш. Кр. отв. 162).

ИЗВЛЕЧИ дієсл. док. (виволокти звідкись) витягти, витягнути: вра(г) прелѣкавы(и)... ѡвлалати тщи(т)са..., в не(м) же сатани(н)ская приваза(н)наа некаа ве(р)вица е(ст), она (ж) и(з)вле(к)ши на сѣхотѣ, тако во бе(з)влажии ст̄ы(х) и б̄годѣхнове(н)ны(х) предании ѡморае(т) (Новгородок, 1592 ЛСБ 213);

(що) (дістати; вихопити) вийняти: извлече мѣчь свои хотѣ ю посеци (1489 Чет. 85 зв.).

ИЗВОДИТЕЛЬ ч. (цсл. изводитель) спокусник: ты(м) про(з)выше(м) разумѣе(т) ка(ж)дого фа(л)шивого пророка и(з)водителя (XVI ст. КАЗ 600, на полях); не ѡповѣда(л) ты(ж) лаза(р) що та(м) видели ѡ моука(х)..., але вши(ст)ко оу мо(л)чаніи задрѣжа(л), а не бы(л) та(к) я(к) ннѣшнего ча(с)у являють са баламоуте і и(з)водительѣ свѣта того котрїй робити не хоче(т) поустить(с) на има б̄жіє илгати (к. XVI ст. УЄ № 31, 38 зв.).

Див. ще **ЗВОДИТЕЛЬ**.

ИЗВОДИТИ дієсл. недок. (цсл. изводить) 1. (кого) (забирати звідки-небудь) виводити: Тби ст̄ыи пастырь добрїй, збираєть ѡвѣць свои(х) ѡ(т) падѣловъ тѣмныхъ... // ...тби же извѣдитъ їхъ с тѣмныхъ яскїнь (Почаїв, 1618 Зерц. 50-50 зв.).

2. Перен. (допомагати кому-небудь вийти на праведний шлях) виводити: Самъ на стрѣтѣніє наше исхѣдишь, и Насъ ис тѣмнѡсти грѣха извѣдишь, и до пресвѣтлогѡ цр(с)тва своѣгѡ приводишь (Чернігів, 1646 Перло 27а); Абысте чл̄вковъ малѡвѣрныхъ ловили, И з гл̄бини тѣ(м)ной грѣха; на свѣтъ извѣдили, и къ свѣтѣ заповѣдѣй Б̄жіихъ приводили (Там же, 52 зв.).

3. Перен. (кого) (приваблювати зваблювати, заманювати) зводити, спокушувати: То ли тое правдивы костел римский, езовито, яко Петра изгоняет,... люд християнский прелщаєт и изводит (1600-1601 Виш. Кр. отв. 183); Пѣто(м) ш'ли до кролевой старшїи, просачи, абы іса дала поимати, ибо тѣи люди изводи(т) на свѣю сторѣнѣ, и борѣни(т) послѣше(н)ства пано(м) ры(м)скы(м) (Львів, поч. XVII ст. Крон. 93).

4. Перен. (що) (викликати) породжувати: Ты стихїями мїра сегѡ справдѣшь, И ѡбрѣтами нынѣ Нб(с)ними кирдѣшь. Ты и вѣтри ѡ(т) лѡжъ свѣихъ извѣдишь, И ѡгнепалныи страшнїи Грѣмы родишь (Чернігів, 1646 Перло 42).

Див. ще **ЗВОДИТИ, ИЗВЕСТИ**.

ИЗВОДСТВО с. (цсл. изводство) результат; наслідок: Извѣдство: скѣтокъ. дѣломъ вѣдѣти хотѣ бл̄говѣствованны(м) извѣдство (1627 ЛБ 45); Еффѣктъ: Изво(д)ство, скѣто(к) (Там же, 206).

ИЗВОЄВАННЫЙ дієприкм. у знач. ім. Звѣйований, -ого; переможений, -ого: хо-

чу помиловати извоєван(н)о(г) а ратніка прогнати (1489 *Чет.* 159).

ИЗВОЄВАТИ *дієсл. док. (цсл. извоєвати) (що) завоювати, захопити: гдѣ єсть мощи стого никола извоєвавши землю и полониша вса люді (1489 Чет. 195 зв.); Коли (кто) хочеть хыжу розбити, извяжутъ (перше) дужѣйшого и тогды думъ его извою(ю)тъ (XVI ст. НС 74); По смрти ве(л) кроля имене(м) Владислава по(л)ского и(з)воєвали козаки по(л)щю (Кум'ята, 1648 *Паньк.* I, 157).*

Див. ще ЗВОЄВАТИ.

ИЗВОЖЕНЄ *с. (нищення єдності) розпорошення, роз'єднання: пытаю што розмѣеть о ѡныхъ иерѣохъ и прорѣкахъ иер(с)лїмскихъ, на котѡрыхъ... нарекаеть, хвѣлшъ, блоу(д), кла(м)ство, ро(с)проше(н)є, извоже(н)є ѡвѣць, розсѣва(н)є на всю зе(м)лю нечїстости и неправости ѡны(м) причитаючи (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 63).*

ИЗВОЛЕНІЄ, ИЗВОЛѢНІЄ *с. (цсл. изволение) 1. Воля, повелїння: Прѣѡ(т)ць своихъ изволѣнїю правослѣвныа вѣры, в немъ бо са показѣли бж(с)твѣнныа дары (Острог, 1581 *См. В.* 7 зв.); Слава твѣмѣ бѡ(з)комѣ изволѣнїю, Слава твѣмѣ ннѣ явленїю (Чернігів, 1646 *Перло* 25 зв.); **изволѣнемъ Божиимъ** – Божою волею: Бѣдѣчи теды и смиренїє мое, изволѣнемъ Бжїимъ и дѣйствомъ Пр(с)тѣаго Дха, в' Цѣркви стѣй..., сѣномъ Архієрѣискимъ ...приѡздоблѣнны, по вса дни жїтїа моего ср(д)цемъ болѣзновѣлемъ (Київ, 1646 *Мог. Тр.* 4); **по изволѣнїю божию** – з Божої волї: по изволѣнїю бжїю пригнанъ бы(ст) корабль вѣтро(м) (1489 *Чет.* 149); **сѣ изволѣнемъ святимъ** – те саме, **що по изволѣнїю божию:** того ра(ди)*

сѣ мл(с)тїєю бжїєю и сѣ изволенїє(м) его стї(м)... ѡми(с)лихо(м) ми сами дозидати и доко(н)чити тую стїю цр(к)о(в) (Сучава, 1598 *ЛСБ* 320, 1).

2. Бажаннѣ, прагненнѣ: Єгда оучѣнїа своѣго трудоу достойноюу мздѣ в преслѣвной Академіѣ Патавской ѡчителства глаголю философїчного изволенїем, и совѣтомъ всѣхъ в коупѣ оучителей совершѣнный восприѣт стѣпень, в кратцѣ ѡ(т)чески(м) его діалѣктом... ѡписѣнно (Венеція, 1641 *Анаф.* 19); теци пѣте(м) заповѣдїй бжїихъ, не сѣтъ бо тѣжки, но наша изволѣнїа зла сѣтъ (Львїв, 1642 *Жел. П.* 3); **по благому изволѣнїю** – за бажаннѣм, на розсуд: дадите и(м) подобающѣю мл(с)тиню и вспоможенїє. Кѡжды(и) по блгому его изволѣнїю ѡ(т) своѣа має(т)ности (Львїв, 1589 *ЛСБ* 120).

3. Призначеннѣ, доля: Сѣтеченїє, з'ѣздѣ, изволѣнїє (1627 *ЛБ* 129).

Див. ще ИЗВОЛЕНЬЄ.

Пор. ИЗВОЛИТИ.

ИЗВОЛЕНЬЄ *с. Те саме, що изволенїє у 1 знач. ѡ изволеньемъ Бога Отца – Божою волею: Изволеньемъ Бога Отца, споспешениемъ єдинороднаго его Сына, и совершениемъ дѣйства светого Духа, ... въ честь и фалу неконѣчаемыхъ виковъ, аминь (Клевань, 1596 *АрхЮЗР* 1/1, 490).*

ИЗВОЛИВЫЙ *дієприкм. 1. Спонуканий: яви(л)са єси на земли, изволивый волею на кр(с)тѣ пригвоздитисѣ (1489 *Чет.* 241).*

2. У знач. прикм. Який виявляє свою волю: Благословенъ Хр(с)тосъ Бгъ нашъ Изволивый и такая Слава тебѣ (I пол. XVII ст. *Сл. о зб.* 31).

ИЗВОЛИТИ *дієсл. док. (цсл. изволити) 1. (виявити бажаннѣ що-небудь зро-*

бити) зволити: обовязали ку тому тежъ порядокъ послушенства,... по законоположенію Василя Великого житие проходити, не уклоняючися и ни надесно, а ни наливо, але путемъ царскимъ евангелскимъ шествовати, изволили (Дубно, 1592 *АрхЮЗР* I/VI, 94); Что за чудо умножению и розширенню твоего костела,... когда все распространним и широким гостинцем в погибель вѣчную странствовати изволили (1600-1601 *Виш. Кр. отв.* 184); Явно ѡжъ кгда са вѣплотиль и вѣчлчилъ, тогды видѣ(н) и ѡсазанъ быти изволи(л) (Київ, бл. 1619 *Аз. В.* 79); Извѣстно да е(ст), иже сію книгѣ зове мую Мѣнею И(з)браню купили стадо Хво, мешкающее у повѣтѣ Марамориши, у селѣ Горѣнч[евѣ], и и(з)воливши... вшитки Горѣнчане и придали еи... до... храма // сѣго архистра[ти]га Михаила (1645 *Яв. ИЗ* 16-17).

2. (*виявити свою волю*) зволити (про Бога): бѣди вѣ посреде наю, доколе изволи(т) самъ г(с)ь бѣ (1489 *Чет.* 147 зв.); але е(с)ли гѣ бѣ на(с) в добро(м) з(д)равію и в покою заховати рачи(т) на ты(и) роки при(ш)лые... аще(ли) гѣ бѣ и(з)воли(т), пошлемо чере(с)... па(н) с(т)рой(чѣ)... и дла то(г) аби е(с)те... в то(м) не вѣ(нт)пили (Сучава, 1599 *ЛСБ* 345, 1); неха(и) бѣдетъ такъ якъ г(с)дѣ бѣ изволи(т) (під Костянтиновом, 1648 *ЦДАДА* 124, 3, 31).

3. (кому) Зволити, дозволити: И такъ (от) благословенного месца и от православногo князя инде перейти и тые науки свое выливати чужим не изволил (Львів, 1605-1606 *Перест.* 34).

Див. ще ЗВОЛИТИ.

ИЗВОЛИТИСА *дієсл. док. (цсл. изволитиса)* погодитися: Яко ся они изволи-

ли доброю волею и ѡмысло(м) правдивы(м). Пришли и жадали насъ (Перемишль, 1600 *ПВКРДА* IV-1, 2).

Див. ще ЗВОЛИТИСЯ.

ИЗВОЛОКА *ж.* Зволікання: Просімы те(ж)... жебы... ты(м) в справе(д)ливости ѡ мешкане изволока не бѣла (XVI ст. *ЦНБ* II 22641, 8).

Див. ще ЗВОЛОКА.

ИЗВОЛОЧИ *дієсл. док. (цсл. изволочи)* перен. (що) (*звільнитися від чого-небудь шкідливого, згубного*) скинути, зняти: те-ды пре(з) тоє маємо и(з)волочи старою из себе тою скѣроу, то е(ст) из грѣхо(в) нашихъ, тымъ са маємо ѡчистити и ѡболочиса в новую скѣроу (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 97 зв.); а пре(з) якіи маємо // дорѣги прох(ди)ти, изволочи и(з) сѣбе тою старою скѣрѣ, а то прійміти по(ст) и млтвѣ (1645 *УЄ* № 32, 69-69 зв.).

Див. ще ЗВОЛОЧИ.

ИЗВОЛОЧИТИ *дієсл. док. (цсл. изволочити)* (що) виловити рибу волоком (з чого): тоє озеро котятъ тыи жѣ люде Шепеляне и стерегутъ, покуля его изволочать (Київ, 1507 *АрхЮЗР* I/VI, 11).

Див. ще ЗВОЛОЧИТИ.

ИЗВОЛОЧИТИСА *дієсл. док., перен. (із чого) (звільнитися від чого-небудь шкідливого, згубного)* позбутися: и тѣи то снѡве... изволѣкшиса // из шатъ смертѣльныхъ; застарѣлого чловѣка з' грѣхѣвнаго житїа: и пошдѣвѣлиса на сѣомъ кр(с)щенїю в шатъ бѣлые несмертѣл'ности, и вѣчнои свѣтлости (Почаїв, 1618 *Зерц.* 64-64 зв.).

ИЗВОЛЯТИ *дієсл. недок.* Зволяти, хотїти, бажати: Ознаймуемо симъ нашимъ листомъ, ижъ мы, маючи баченье на пел-grimокъ тыхъ, которые..., идут и на той

дорози биды и напасти в удрученю тила приймовати, звитяжаючи грѣхъ, изволяють... в мести моемъ Дубни... островъ увесь... инокинямъ побожнымъ... вечно отдаемо (Дубно, 1592 *АрхЮЗР* 1/VI, 90); И для того в тѣснотѣ сей малы изволяютъ быти (Унів, 1605 *Виш. Домн.* 191); он, будучи отщепенцомъ, маєт утверждати // православную вѣру, в которой сам жити не изволяет (Львів, 1605-1606 *Перест.* 45-46); мы, глупая Русь,... ту на земли быти изволяем, да оную отчизну и дедичество вѣчное... получим (1608-1609 *Виш. Зач.* 230); але бо(л)ше пови(н)но(ст) врѣче(н)наа всиловує(т), да не небреже(н)нѣ в лѣности пре(з)рѣти званіє и(з)вбляю (Острог, 1633 *ЛСБ* 519).

Див. ще ЗВОЛЯТИ.

ИЗВОЛѢНІЄ *див. ИЗВОЛЕНІЄ.*

ИЗВОРЪ *ч. (цсл. изворъ) джерело, діал. извор: та опченою... до извор на дѣл Хоморский та на прѣвии прислѣп що са пѣс-тил от дѣл Хоморски (1583 *ДВВ* I, 86).*

Див. ще ЗВОРЪ.

ИЗВРАТНИЙ *прикм. (цсл. извратъныи) непостійний, мінливий: И бныи сѣ(т) измѣ(н)ни и извратни яко створе(н)емъ бѣдѣчи, а сѣй єстъ не измѣненъ (Київ, бл. 1619 *Аз. В.* 60).*

ИЗВРАЦАТИ *дієсл. недок., перен. (що) (відхиляти, відштовхувати) відкидати: Оуже бо іно(к)... твой ра(з)у(м) которій ты носи(ш), и(з)блюва(л), и(з)враща(л), ис'плюва(л) (п. 1596 *Виш. Кн.* 247).*

ИЗВРЕЩИ *дієсл. док. (цсл. изврещи) (що) викоренити: Си(х) же бл҃гоче(с)тї-вы(х) мещанѡ(в) галицки(х) бл҃(с)ває(мъ) и ере(с) тую ѡ(т) цр҃кве изврещи повелѣ-ваемъ конє(ч)но (Велике Берестя, 1594 *ЛСБ* 262); се(го) ра(ди) видѣвше онѣ бы-*

ти ере(с) евномия(н)скую наѣкою до(с)та-те(ч)не наѣчи(в)ши повелѣхо(м) изврещи (Там же).

ИЗВРѢХУ *присл. Зверху, ззовні: свѣтїл-ни(к) тѣла око... кгда чл҃къ бѣде(т) видѣ-ти телесными очима, то мѣже(т) вши(т)ко тѣло свое очїстити и прибрати его и(ж) боуде(т) свѣтло из врѣхѣ (1645 *УЄ* № 32, 78 зв.).*

Див. ще ЗВЕРХУ.

ИЗВЫКНУТИ *дієсл. док. (набути звич-ки робити що-небудь) звикнути: Многїи а ро(з)маитыи народове завше хожовали за хмѣ, и чуде(с) дѣла его, которій его стѣа мл҃(с)ть завше извы(к) чинїти, для сѣз(д)а-нїа своего (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 220 зв.).*

Див. ще ЗВЫКНУТИ.

ИЗВѢДАТИ, ИЗВЕДАТИ *дієсл. док. 1. Дїзнатися, довідатися: слѣга... ре(ч) соупрѣгъ воловъ коупи(х). хочю извѣда-ти я (1489 *Чет.* 345); дѣлайте сѣбѣ сѣкро-вїща... на н'бсѣх, где злодїи но (!) ходятъ а нї молъ не изведаєтъ, бо где єсть сѣкро-вїще ваше, тамъ боудєтъ и сердѣце ваше (Володимир, 1571 *УЄ Вол.* 76).*

2. Запитати, спитати: иродѣ цр҃ь сте-регль и(х) хотачи извѣдати в ни(х) ѡ х(с)ѣ г(с)е. родилъ ли са (1489 *Чет.* 119 зв.); призвавъши сотника, извѣдалъ его есми же ю(ж) оумрѣль. и довѣдавъши(с) на сот-никоу. даль тѣло іосифови (1556-1561 *ПЄ* 195 зв.).

Див. ще ЗВѢДАТИ, ЗВѢДОВАТИ, ИЗ-ВѢДОВАТИ.

ИЗВѢДОВАТИ, ИЗВѢДОВАТИ *дієсл. недок. (кого) Запитувати, питати: и никто емоу на то не могль ничого ѡ(т)повидѣ-ти, ани его смѣль кто ѡ(т) оного дна изъ-вѣдовати (1556-1561 *ПЄ* 97); Братя мои! У сюмъ євангелїи одинъ законоучитель,*

кошуючи Іисуса, извъѣдовавъ его: “Кот-
рая заповѣдь естъ май буршая у законѣ”
(XVI ст. *НС* 134); Учувъ, нарудъ ажъ
идеть мимо, извъѣдовавъ, што естъ сесе?
(Там же, 178).

*Див. ще ЗВѣДАТИ, ЗВѣДОВАТИ, ИЗ-
ВѣДАТИ.*

ИЗВѣДОВАТИСЯ *дієсл. недок.* Наві-
дуватися: А мы, дурнии, коли есме бе-
тѣжнѣ, а мы идеме ико баилямъ жонамъ,
што бы намъ баяли, а коли одна не мо-
жетъ помочи намъ, а мы ся извъѣдуеме
до десятои, албо до дватцятѣи, а тото не
ви(ди)ме, ажъ не могутъ намъ помочи нѣ-
чого (XVI ст. *НС* 155).

ИЗВѣКА *присл.* Звіку, одвіку, з давніх-
давен, споконвіку: што извъѣка скрытая
тайна ннѣ явна е(ст) всѣмъ (1489 *Чет.*
154 зв.); а хотаръ томѣ вышеписанномѣ се-
лѣ, що на тѣтовѣ, на има рѣсѣни, да е(ст)
по старомѣ хотарѣ, по кѣда извъѣка ожи-
вали (Бадевці, 1503 *Cost. S.* 256); А хо-
тар томѣ вышеписанномѣ селѣ на има
Милинещи,... да ест им ѿт ѡсего хотара
на двое, а ѿт инших сторон по старомѣ
хотарѣ, <д>о кѣда из въѣка ѡживали (Ху-
ші, 1528 *МЭФ*, 40); А хотар тѣм прѣдре-
ченим части ѿт село ѿт Холохорѣни да
ест ѡ поле,... а ѿт инших сторон по ста-
ромѣ хотар, покѣда из въѣка оживали (Яс-
си, 1587 *МЭФ*, 130).

Див. ще ЗВѣКА, ЗВѣКОВЪ, ЗВѣКУ.

ИЗВѣРИТИ *дієсл. док.* (кому що) (*по-
вірити свої таємниці*) звірити: не стѣдай-
са емѣ извъѣрити грѣха свѣго, а облѣд-
ливости свѣеи, и бѣри себѣ в нѣго пѣра-
дѣ (к. XVI ст. *УС* № 77, 41 зв.).

Див. ще ЗВѣРИТИ.

ИЗВѣСТВО *с.* (*цсл.* извъѣство) ретель-
ність: Опасѣніе: Найбѣльше стара(н)е, пѣл-

ное пѣлнова(н)е, албо печалова(н)е, ѡпѣтр-
ность, извъѣство (1627 *ЛБ* 152).

ИЗВѣСТВОВАТИ *дієсл. недок.* (*цсл.*
извъѣствовати) запевняти; стверджувати:
ѡтверж(д)ѣю: Змоцнѣю, извъѣствѣю (1627
ЛБ 142).

Див. ще ЗВѣСТИТИ, ЗВѣСТОВАТИ.

ИЗВѣСТВОВАТИСЯ *дієсл. недок.* Ді-
знаватися, довідуватися: rescisco, извъѣст-
вую(с)я, познаю (1642 *ЛС* 352).

ИЗВѣСТИЕ, ИЗВѣСТІЕ *с.* (*цсл.* из-
вѣстие) вѣдомість, інформация: краткос-
ти мѣ(с)це даючи, йншое ѡставѣю, а сѣ
знаменіе(м) лѣ(ч)шаго рѣди извъѣстѣа ѡ
старо(м), иж мнѣгіе цѣрства и кролѣвст-
ва, котѣри и нарѣди ѡ(т) невѣли папѣж-
скѣа свѣбѣдни, старѣи держѣтъ (Київ, 1621
Коп. Пал. (Лв.) 28);

оприлюднення, оголошення: Бѣгъ же
всѣмъ ѡтвержѣніе да бѣде(т) извъѣстие пи-
сѣния сего ѡтвержѣніе (Берестя, 1590
ЛСБ 144).

Див. ще ИЗВѣЩЕНИЕ.

ИЗВѣСТИТИ *дієсл. док.* (*цсл.* извъѣс-
тити) (кого о чѣм, кому, кому о чѣм) звіс-
тити, спѣвѣстити, повѣдомити (кому, кому
про що): бра(т) ва(ш) мл(с)ти па(н) мико-
лай та(к) не би(л) скоро ѡ(т)правле(н):
кото(р) и(з) ѡ(с)тя до ва(ш) мл(с)ти
ѡ(т)прави(л), с чи(м) би(л) вола е(г)
г(с)п(д)ркой мл(с)ти, ѡ чи(м) са(м) ши-
рей извъѣ(с)ти(л) ва(ш) мл(с)ти (Устя,
1600 *ЛСБ* 353, 1); Тѣмже извъѣсти ми о
своем мирѣ и что глаголеши о сем, дай
ми глас (бл. 1610 *Виш. Посл. до Княг.* 236);
Моли(м) вѣше блѣгѣчѣстие моего послѣнѣ-
ца съ любѣвию прѣимѣте и (ѡ) мое(м) сес-
тре(н)ци демитрѣи ра(ч)те емѣ извъѣстѣ-
ти, гдѣ бѣдетъ водворѣтися въ тое вре-
мя (Афон, 1614 *ЛСБ* 446, 1 зв.); Съста-

ві: Залиці, створи́ извѣсті́ (1627 ЛБ 129).

Див. ще ЗВѢСТИТИ, ЗВѢСТОВАТИ.

ИЗВѢСТИТИСЯ *дієсл. док. (цсл. извѣститиса)* (о чім) довідатися (про що): Что жь будет скуток албо ли существо всего оглавления сего начертания к вашей любви, мало пождав, молю потерпѣти и извѣститися о всем (бл. 1610 Виш. *Посл. Лв. бр. 232*).

ИЗВѢСТІЄ *див. ИЗВѢСТИЄ.*

ИЗВѢСТИЄ *присл. Уважно; ретельно: Опáсно; Пíлно, досконáле, статéчне, ... с' пíлностю, ... опáтрне, извѣстне, осторб́же* (1627 ЛБ 152).

ИЗВѢСТНО, ИЗВЕСТНО *присл. (цсл. извѣстно)* 1. Певно, твердо, безсумнівно, добре, виразно, чітко: ты же кой образ показоваеши стаду, яви ми его на свѣт, да вижду извѣстно, егда есть в гордости и тщеславии, ... и питании и доволствах излишних и всѣх исполнениях похотей плотских, их же вѣк сей носит и вмѣщает, яже ты в своем пастырствѣ носиши и показуеши за спасение нѣкий образ (1588-1600 Виш. *Кн. 139*); Вѣдь: Вѣдомость, вѣдѣти извѣстно, вѣдати не(в)не (1627 ЛБ 24); Невоместі́маа свѣтлѣости, ... неѣдержáнно исхо(д)наа... вса испытá, и Глѣбинѣ бѣ(з)кои б́тности, якѣ БГѣ́ истенный, всавѣд́ый извѣстно, прѣжде вѣкъ сѣщаа: и въ вѣцехъ настоáщаа: и по разорѣнію бѣдѣщаа (Чернігів, 1646 *Перло 35*).

2. У ролі присудк. сл. (про наявність відомостей про кого-, що-небудь) відомо: третицею во(з)лагаю ва(м) се(р)дечны(и) жа(л) мо(и) ѿ любилицы, я(ко) восхитиша ... чадо мое паче же а(г)нца х(с)ва во(л)цы хищнии глѣмии выздѣте любли(н)ские яко же и(з)вѣ(ст)но... ѿ(т) посланця... и(х) же преписы посылаю к вам (Верба,

1606 ЛСБ 407, 1); Извѣстно да е(ст), иже сію книгѣ зовемую Мѣнею И(з)браню купили стадо Хво, мешкающее у повѣтѣ Марамориши, у селѣ Горѣнь[чевѣ] (1645 *Яв. ИЗ 16*).

◊ **известно творити** (кому о чім) повідомляти, доводити до відома: Изве(ст)но же творѣ любви вашо(и) ѿ то(м) дионисие архиеп(с)пе та(р)навско(м), которы(и) до ви(л)ни скоро ѣха(л) (Новгородок, 1592 ЛСБ 213).

Див. ще ИЗВѢСТО.

ИЗВѢСТНЫЙ *прикм. (цсл. извѣстныи)* певний, твердий, достовірний, аргументований, переконливий: argumentalis, и(з)вѣстны(и) (1642 ЛС 91); **извѣстное упевненье** *див. упевненье.*

ИЗВѢСТНѢЙШІЙ *прикм. в. ст.* Певніший, твердіший: Тврѣдѣйшій, непорѣшнѣйшій, извѣстнѣйшій (1627 ЛБ 132).

ИЗВѢСТО *присл. (цсл. извѣсто)* те саме, що **извѣстно** у 2 знач.: извѣсто бо его авраамъ самъ видѣлъ коли ходилъ до игомора цр́а (1489 *Чет. 70 зв.*); и(з)-вѣсто бѣди ва(м) бра(т)а ѿ послании... ѿ(т)цѣ наше(мѣ) экза(р)хѣ еп(с)кѣ лво(в)-скомѣ... имѣющее в себѣ рѣчь сицевѣ (Верба, 1606 ЛСБ 407, 1).

ИЗВѢТ *див. ИЗВѢТЪ.*

ИЗВѢТЪ, ИЗВѢТ *ч. (цсл. извѣтъ)* 1. (*вигадане пояснення*) відмовка: И аще вопросит его кто о отлучению себѣ от мира вины, обрящет извѣт, прощения не имущь (1615-1616 Виш. *Поз. мысл. 239*).

2. Причина; доказ: Винá: Ємлѣніе, причіна, áлбо о́ухо, áлбо по(д)ложѣніе, нещевáніе, основáніе, обдрѣжáніе, клѣчка, извѣтъ, или́ пѣво(д) (1627 ЛБ 15).

ИЗВѢЧНЫЙ *прикм. (цсл. извѣчныи)* відвічний, одвічний, споконвічний: а по-

вѣдаючи мнѣ, што тот дворъ и тоє полко извѣчное Пречистой Богородици Печерского манастира (Київ, 1508 *АрхЮЗР* 1/VI, 13); архима(н)дры(т) протасе(и) с тоє нивы около кѣргана и около гѣмна дере(в)є порѣбавши извѣчнѣю целинѣ нико(л)скую поѡра(л) (Київ, 1510 *Арх. Р.* фотокоп. 28).

Див. ще ЗВЕЧИСТЫЙ, ЗВЕЧНЫЙ.

ИЗВѢЩАВАТИ *дієсл. недок. (цсл. извѣщавати)* (о кім) сповіщати (про кого): Тако(ж)де маю на себе и на сию епи(с)копѣю лва велезѣбѣнаго которы(и) завше и(з)вѣщавае(т) ѡ (м)нѣ где бы(х) иха(л) хотящи мя ѡбити теле(с)не (Перемишль, 1592 *ЛСБ* 217).

Див. ще ИЗВѢЩАТИ.

ИЗВѢЩАТИ, ИЗВЕЩАТИ *дієсл. недок. (цсл. извѣщати)* (що) сповіщати, повідомляти: Погружѣньми трема тройцу визнаваем и смерти Христови таїну извещаем (к. XVI ст. *Укр. п.* 76); А когда безстрастие ощутив, тогда возвратился до людей паки; паче же от бога извѣщен быв, что подобает ему сотворити (1615-1616 *Виш. Поз. мысл.* 238).

Див. ще ЗВѢСТИТИ, ИЗВѢЩАВАТИ.

ИЗВѢЩЕНИЕ *с. (цсл. извѣщение)* повідомлення: Ижемъ ѡ(т) вм... заде(р)жанъ былъ..., ажемъ недочека(в)ши извѣщения ѡ(т) вшы(х) мл(с)тѣй..., ѡ(т)ѣхале(м) прошенїа прошу пи(л)но (Скит, 1633 *ЛСБ* 520, 2).

Див. ще ИЗВѢСТИЄ.

Пор. ИЗВѢСТИТИ.

ИЗВЯЗАТИ, ИЗЪВЯЗАТИ *дієсл. док.* 1. (кого) (*обкрутивши чим-небудь, позбавити можливості чинити опір*) зв'язати: Коли (кто) хочеть хыжу розбити, извяжутъ перше дужѣйшого и тогда думъ его извою(ю)тъ (XVI ст. *НС* 74);

перен. (кого) (обезволити, підкорити) зв'язати: “Крестомъ своимъ убивъ вороство на нюмъ”, такъ што теперъ на насъ, хрестянѣхъ, ни извязати насъ, ни показити намъ нѣчого (не може дїаволь) (XVI ст. *НС* 74).

2. *Перен. (кого) (з'єднати, злучити)* зв'язати: якъ овунъ [Христось] тѣло узявъ на себе,... такъ и насъ Господь судивъ, и токмивъ, и изъвязавъ духомъ святымъ (XVI ст. *НС* 194).

Див. ще ЗВЯЗАТИ.

ИЗВАНУТИ *дієсл. док. (статив сухим; засохнути)* зав'язати: Изыйде сѣяи, да сѣе(т) сѣмено свое. егда же сѣюшоу емоу. нѣкоторыи пали при поути. и прилетѣвши п'тица, и зъобали ихъ. дроугыи же...ижъ не имали глоубокости земла егда же слнцє зышло. из'ваноули, // ажъ не имали кореня, и пос'хли (1556-1561 *ПС* 60-60 зв.).

Див. ще ЗВАНУТИ.

ИЗГАНЯТИ, ИЗГАНАТИ *дієсл. недок. (цсл. изганати)* 1. (кого) (*примушувати покидати певне місце*) виганяти, проганяти: А вм(л)... рачи(т) се ображать... яко бы(х) я мелъ... бл҃гочестивы(х) священниковъ мо(р)довати и ѡ(т) места и(х) и(з)ганяти (Львів, 1593 *ЛСБ* 245, 1); которые славы вшете(ч)ное свѣта сего ищѣтъ, прогладѣю(т): а позна(в)ши и(х) не прїимѣю(т), изганаю(т) и общитиса з ними,... не хотатъ (1598 *Виш. Кн.* 283 зв.); И благыи есте, коли поносятъ вамъ, и изганяютъ васъ (XVI ст. *НС* 86); Сего рады теплѣ молилися,... из'ганяеми бывали, посѣкаеми (Чорна, 1629 *Діал. о см.* 276); бѣсы изганяти (изганати) – (*зцілювати біснуватих*) бісів виганяти: Было ихъ первѣй и болѣй, яко суть: одверные, заклінателіє, што бѣсы зъ людей опутаныхъ изганяти

(Вільна, 1608 *Гарм.* 210); бол'ныа исцѣ-
лейте. мртвыа въск(р)шайте. маломощ'-
ныа. очищайте. бѣсы из'ганайте (1556-
1561 *ПС* 49).

2. (кого від чого) Відлучати: епи(с)копѣ
гедио(н) болоба(нѣ)... люди... бе(з)чести(л)
и о(т) цр̄кве(и) и(з)ганя(л) и всякого об-
рядѣ зако(н)ного... многимъ людемъ заборо-
ня(л) (Львів, к. XVI ст. *ЛНБ* 4, 2, 31).

3. *Перен.* (що) (*рiшуче відхилати, не
визнавати*) відкидати: Того раді и мы ннѣ
съ всѣмъ соборо(м) наши(м)..., таковю
ѣресь о(т) цр̄квѣй наши(х) изганѣемъ, и
клатвѣ предае(м) (Львів, 1590 *Гр. Рог.* 1).

Див. ще ЗГАНЯТИ, ИЗГОНИТИ, ИЗ-
ГОНЯТИ.

ИЗГАНАТИ *див.* **ИЗГАНЯТИ.**

ИЗГАСНУТИ *дієсл. док., перен.* (*зав-
мерти, зникнути*) згаснути: а для мнѣ-
гого бе(з)зако(н)ства и(з)гасне(т) любо(в)
мнѣги(х)... а хто читае(т) нехай роздѣ-
е(т) (Вільна, 1596 *З. Каз.* 25).

Див. ще ЗГАСНУТИ.

ИЗГИБЛЫЙ *прикм.* Загиблый, *діал.*
згиблый: Истребительны(и): ѡбивательный,
нищайшій, которого треба выннщити, из-
гйблый (1627 *ЛБ* 51).

Див. ще ЗГИБЛЫЙ.

ИЗГИБНУТИ *дієсл. док. (цсл. изгыб-
нути) перен.* (*пропасти; зникнути*) згину-
ти: нине бо неприязнъ изгибла (1489 *Чет.*
113).

ИЗГИНУТИ *дієсл. док., перен.* Духовно
занепасти: до(л)го на(м) бѣ трѣпѣти ра-
чить. абовѣмъ не хочеть абы которій из-
гинѣ(л) и потопленій бы(л). але хочеть
абы(х) мы са наврѣнѣли. и збавлены бы-
ли и з онимі стыми. которіи боу дого-
дили ...знѣшли (1598 *Розм. пап.* 2).

Див. ще ЗГИНУТИ.

ИЗГЛАГОЛАТИ *дієсл. док. (цсл. из-
глаголати) (що) висловити, вимовити: а ти*

мене о(т)толь виз'валь, дабы чрез(з) ме-
не... всяки(х) грѣховъ... богоме(р)зки(х),
яки(х) трѣдно и(з)глаголати, скоштоваль
еси (Чорна, 1629 *Діал. о см.* 272).

Див. ще ИЗГЛАГОЛИТИ.

ИЗГЛАГОЛИТИ *дієсл. док. (цсл. из-
глаголити) те саме, що изглаголати: яже
око не видѣ и ѡхо не слиша, анѣ изгла-
голити, анѣ ѡписати... кто може(т), и(х)
же сами тил'ко тии заживатиму(т), что на
семъ свѣтѣ в' Гда Бга вѣровали* (Чорна,
1629 *Діал. о см.* 278).

ИЗГЛАДИТИ, ИЗЪГЛАДИТИ *дієсл.
док. (цсл. изгладити) 1. Перен.* (що) (*зни-
щити, змести*) згладити: Такъ власне...
горкая работа зо всего доброго тебе злу-
пила и всю опановала,... умалила, раз-
сеяла, згасила и праве зъ // кгрунѣту
изгладила! (Рожанка, 1598 *Л. Пот.* 1025-
1027); **изъ свѣта изгладити** *див.* **СВѢТЪ;**

перен. (що) (*стерти з пам'яті*) зглади-
ти: А Василий Великий молвит: "Инок,...
не имѣет мѣста, гдѣ добродѣтель вселити,
альбо напечатлѣти, яко на вооску (!), до-
колѣ первыхъ страстныхъ образов не истры-
ет (!) и не изгладит" (1615-1616 *Виш. Поз.
мысл.* 241);

2. *Перен.* (що) (*про грѣхи*) відпустити:
Вѣрити имаеме, чомъ овунъ изгладитѣ
грѣхы нашѣ и насъ справедливыми учи-
нить (XVI ст. *НС* 209); що пѣзнала звѣз-
да прѣвѣе о(т) слнца сло(в) бжїе, котѣ-
рое прїшло грѣ(х) члчскїи изгладити (к.
XVI ст. *УС* № 77, 192).

Див. ще ЗГЛАДИТИ, ИЗГЛАЖИВАТИ.

ИЗГЛАЖИВАТИ *дієсл. недок., перен.
(про грѣхи) відпускати: ты госпоже наши
грехи изглаживаеши* (1489 *Чет.* 19 зв.).

Див. ще ЗГЛАДИТИ, ЗГЛАЖАТИ,
ЗГЛАЖИВАТИ, ЗГЛАЖОВАТИ, ИЗГЛА-
ДИТИ.

ИЗГНАНЫЙ дієприкм. у знач. ім. Вигнаний, -ого, вигнанець: Прова́ди(т) те(ж) пре(з) оулицы оутрапена, пре(з) оутіски и(з)гнаныхъ правды ра́ди (поч. XVII ст. *Проп. р.* 241); Прійдѣте изгнаныи правды ра́ды: прійдѣте цр̄(с)тво Нб̄(с)ное за покб̄й вѣчный (Чернігів, 1646 *Перло* 160).

ИЗГНАТИ дієсл. док. (цсл. изгнати) 1. (кого) (*примусити забратися геть*) вигнати, прогнати: которые не вѣровали тогда. тые ѿ(т) ер(с)лма изгнани (1489 *Чет.* 205 зв.); так же и в рогатинѣ бра(т)-ство темніцами мѣчивши и дидаскаловъ шкблны(х) побѣвши и(з) мѣста изгналъ (Новгородок, 1594 *ЛСБ* 267); Если слуга поревнует по добродѣтели, почитан будет, ... и если панству ровнатися похочет, // изгнан будет вон (Львів, 1605-1606 *Перест.* 46-47); которые то зась потомки мои... берѣчи въ посессію плаць той и зо всѣмъ на немъ бѣдованьемъ, Инокомъ и при них стоачимъ правовѣрнымъ, изгнаннымъ и вытесненымъ // оттоли, повинны бѣдѣтъ таковыежъ ваги и цѣны кгрѣнтѣ Шлахетскаго права и вольности, на своихъ грѣнтехъ власныхъ, выдѣлети (Київ, 1615 *ПВКРДА* II-1, 20-21).

2. *Перен. (усунути, витіснити; ліквідувати)* вигнати: не могоу бо нечистое скверны сее изгнати из города сего (1489 *Чет.* 6 зв.); нѣмае(ш) хр(с)тіанина православнога, которій бы рѣганье тѣе діавольское ѿц(с)тити и изгнати мбгль (п. 1596 *Виш. Кн.* 258 зв.); Там правдівый агнецъ с кбстела изгнано, абы жидовскую пасху празновано (к. XVI ст. *Укр. н.* 76); вся соборная апостольская церковь христова..., зарас от стихий миру суетную мудрость и разум, ошупавши, повергла, изгнала и вмѣсто мирского разума хитрос-

ти духовный // ...разум збудовала (1608-1609 *Виш. Зач.* 205-206).

♦ *отъ сея жизни изгнати* (кого) – зі світу зігнати, позбавити життя: пощѣпа(и)теса ты(л)ко в' лѣсью голо(в)кѣ ксе(н)же би(с)кѣпе лѣцки(и), ко(л)ко еси за своѣго сщѣн'ства живы(х) ме(р)тво ко Бу послал'; ѿдны(х) сѣканою, дрѣги(х) водотопленою, трети(х) ѿгнепа(л)ною сме(р)ттю ѿ(т) сеа жи(з)ни и(з)гна(л) (1598 *Виш. Кн.* 273 зв.).

3. *Перен. (од чого) (спричинити втра-ту чого-небудь)* позбавити (чого): ты ннѣ изгнанный ѿ(т) сла́ви и свѣтлости Аггльскои (Чернігів, 1646 *Перло* 158).

Див. ще ЗГАНЯТИ, ЗОГНАТИ, ИЗОГНАТИ.

ИЗГНАТИЕ с. Вигнання: цр̄ь... повелѣлъ слѣгамъ своимъ изгнатиа ѿ(т) лица своего (1489 *Чет.* 299 зв.).

ИЗГНИВШИЙ дієприкм. у знач. прикм., *перен. (грішний; порочний)* гнилий: Тогда ...правильныя руки, кормила четвероперстница, иже суть патриархи, мечем суда слова божия пятого перста, изгнившаго и мертваго, римскаго папу, от тела и от руки отсѣкли и отлучили (1608-1609 *Виш. Зач.* 216).

ИЗГНИЛОСТЬ, ИЗГНИЛУСТЬ ж. (*те, що розкладається, гниє*) гниль, гнилизна, тлінь: Такъ воскресеніе (*в рукоп. воскресеніе. – Прим. вид.*) умерлымъ: сѣть ся // на изгнилусть, устанетъ не гнилое, ... сѣть ся безъ душѣ, устанетъ изъ душевъ (XVI ст. *НС* 50-51); якъ мовиль святыи Давыдъ...: “Святому своему даль видѣти изгнилости” (Там же, 57).

Див. ще ЗГНИЛОСТЬ.

ИЗГНИЛУСТЬ див. **ИЗГНИЛОСТЬ.**

ИЗГНИТИ, ИЗГНИТИ, ИЗЪГНИТИ дієсл. док. (цсл. изгнати) 1. (*розкласти-*

ся, піддатися тлінню) зігнати: Дѣля то-го, брата мои хрестеяне, о смертний часъ приносѣмъ собѣ на розумъ на кождый день вытъ усеи душѣ изъ вѣроу, ажъ тѣ-ло твое изгнѣтъ и опять муцю Христо-вою оживеть (XVI ст. НЄ 50); Коли ум-реть дакто, тѣлу годить ся што бы изъ-гнило, чомъ, коли изгнѣтъ, такъ воск-реснетъ (Там же, 146).

2. *Перен. (про духовний занепад)* зігнати, зіпсуватися: а отъ насъ ся отщепили ...и стали ся подъ клятвою за тое, кото-рые уже и сами изгнили и намъ тоей пре-лести наискрили, якъ саранча свой плодъ розпустила (бл. 1626 *Кир. Н.* 13).

Див. ще ЗГНИТИ.

ИЗГНИТИ *див. ИЗГНИТИ.*

ИЗГНІЛЫЙ *дієприкм. у знач. прикм. (тлінний; розкладений)* гнилий, згнилий: тою б̄же(с)твеною силою его в̄схищены боудоу(т) тако(ж) з ни(м) на облакы, г(д)е имь боудоу(т) м̄ѣ(ст)ца зготованы, чого тѣла см̄р̄тєлныи и(з)гн̄ілыи и ра(з)-ли(ч)ныи гр̄ѣхи ѡбтажены // н̄ѣколи того насл̄ѣдити не могоуть (к. XVI ст. УЄ № 31, 78 зв.-79).

ИЗГОВОРИВАТИ *дієсл. недок., перен. (що) (обчислювати)* визначати: р̄ѣками бо хл̄ѣбъ приемлєши и яси а д̄ш̄єю ц̄ѣн̄ѣ из-говориваєшь (1489 *Чет.* 319).

ИЗГОДИТИ¹, ИЗЬГОДИТИ *дієсл. док.*
1. (кого) (*привести до згоди*) погодити: Споръ имѣли ѡ ѡзеро, на има Ѡсватое и мы ихъ ѡ том изгодили и мают тое ѡзе-ро поспол в̄лочити (Святе озеро, 1509 *AS* III, 69); а гриць поведат(т) такъ ижъ его дали за деве(т)деса(т) златы(х) на том па-не миль(и) не оумѣли есме ихъ изьгоди-ти (Одрехова, серед. XVI ст. *ЦДІАЛ* 37, 14, 17).

2. (що з чим) З'єднати, злучити: Бо слово предвѣчное зс (!) тебе ся народит, котрое народ людский из н̄б̄омъ изгодит (I пол. XVII ст. *Рез.* 179).

Див. ще ЗГОДИТИ².

ИЗГОДИТИ² *дієсл. док. (цсл. изгоди-ти)* згодити, почекати: Лаза(р) товаришь нашъ добр̄ій оуспе и барзо мало из(г)о-ди(в)ши повторе мови(т), лаза(р) оумре (к. XVI ст. УЄ № 31, 38).

ИЗГОДИТИСА *дієсл. док.* Трапитися, статися: познали р̄одители его штожь то е(ст) с̄н̄ь іхъ и та(к) же са изгодило во одинъ д̄н̄ь в не(д)лю (1489 *Чет.* 150 зв.).

ИЗГОЛОДНѢТИ, ИЗЬГОЛОДНѢ-ТИ *дієсл. док. (відчути холод)* зголод-ніти: Коли Христось пушовъ духомъ у пустыню, тогды постивъ Христось м̄ дну и ноч̄ій м̄ и напосл̄ѣдокъ изголоднѣлъ (XVI ст. НЄ 14); Богатыи изьубожали, изьголоднѣли (Там же, 112).

Див. ще ЗГОЛОДНѢТИ.

ИЗГОНИТИ *дієсл. док. (цсл. изгони-ти) (примусити покинути певне місце)* прогнати, вигнати: Благыи суть, котрымъ поносятъ, изгонятъ, и мовятъ // на васъ имене моего дѣля (XVI ст. НЄ 32-33);

(змусити кого-небудь віддалитися) ві-дігнати, прогнати: Где святыи мол̄ітвы бывають чит̄аны и б̄ѣсове тогда б̄ѣгуть изгон̄іми (к. XVI ст. *Укр. п.* 76).

Див. ще ЗГОНИТИ, ИЗГАНЯТИ, ИЗ-ГОНЯТИ.

ИЗГОНИТИСА *дієсл. док. (цсл. из-гонитиса) перен. (од чого) викоренити-ся (з чого):* гр̄ѣхъ през' похл̄ѣб'ство в' д̄ш̄ѣ в'крадаєтса, а пр̄авымъ обличєніємъ в̄б̄н̄ь изг̄б̄нитса ѡ(т) посл̄ѣд̄ш̄ающеи д̄ш̄ѣ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 78 зв.).

Див. ще ЗГОНИТИ.

ИЗГОНЯТИ, ИЗГОНАТИ дієсл. не-
док. (цсл. изгонати) 1. (кого) (перемага-
ти ворога) виганяти: коли оувидиши ма
бѣсы изгоначи, тогды моемѣ црствоу по-
клонитиса (1489 Чет. 128); pello, is, женю,
изгоняю (1642 ЛС 304).

2. Перен. (кого) (відрікатися, відмовля-
тися від кого-небудь) виганяти: То ли тоє
правдивы костел римский, езовито, яко
Петра изгоняет, правду павлову с петро-
вой, яко сопротивно истинному учению
петровому ложь смысляюще, люд хрис-
тианский прелщаєт и изводит (1600-1601
Виш. Кр. отв. 183).

Див. ще **ИЗГАНЯТИ, ИЗГОНИТИ.**

ИЗГОНАТИ див. **ИЗГОНЯТИ.**

ИЗГОРДИТИ див. **ИЗГОРДѢТИ.**

ИЗГОРДЫТИ див. **ИЗГОРДѢТИ.**

**ИЗГОРДѢТИ, ИЗГОРЪДѢТИ, ИЗ-
ГОРДИТИ, ИЗГОРДЫТИ** дієсл. док.
(чим) Згордити, згордувати, погордува-
ти (чим), зневажити (що): А кто бы из-
го(р)дѣль це(р)ковны(м) бра(т)скы(м) сѣ-
до(м) яко преслушни(к) це(р)кве сѣди(т)-
са (Перемишль, 1592 ЛСБ 399); яко ты(ж)
ісаиа пр(ѡ)ркѣ ѿ то(м) піше... мовачи ты-
ми словы дла того є(с)те и(з)горѣдѣли
словами моими,... а прето за (з)ло(ст)
вашѣ споущѣ на ва(с) яко оуломо(к) ка-
мена и(з) мѣроу выського (к. XVI ст. УЄ
№ 31, 206); и мѣ те(ж) послѣшенствомъ
изго(р)дыли (1600 ЦНБ 476 П/1736, 44);
также и унѣяты, вырѣзавшися изъ бла-
гочестія, изгордиши шатою крещенія Хрис-
това, поотрѣзовали себѣ вѣру (бл. 1626
Кир. Н. 18).

Див. ще **ЗГОРДИТИ.**

ИЗГОРОДЬ ж. Загорода, загорожа,
огорожа: але можешь, твоя милость, око-
ло изгороди обехати до воротѣ дворныхъ
(Луцьк, 1565 АрхЮЗР 8/VI, 165).

ИЗГОРЪДѢТИ див. **ИЗГОРДѢТИ.**

ИЗГОРѢТИ дієсл. док. (цсл. изгорѣти)
(знищитися вогнем) згоріти: якъ роз'ка
оус'хне(т). и из'бираю(т). єи, и на огонь
оуврѣгоу(т). и из'горыть (1556-1561 ЛС
415); такъ же и пульский цвѣтъ, якъ кра-
сень зацвивѣ, та западе, а другий день у
вогень положишь, та изгоритѣ (XVI ст.
НС 94).

Див. ще **ЗГОРѢТИ.**

ИЗГОТОВАТИ дієсл. док. (що) (зро-
бити готовим для використання) приго-
товити: ю(ж) та(м) была его с̄той мл(с̄)ти
зготована го(р)ница и баранокъ великод-
ный оупечено, изготовано все на столѣ
ведле обычаю жидовскаго (XVI ст. УЄ
Трост. 51); ю(ж) была его ст̄би мл(с̄)ти
изготована г̄рницѣ и агнець велікод-
ный оупечено (Смотрич, II пол. XVI ст.
Проп. Д. 7 зв.).

ИЗГОТОВИТИ дієсл. док. (кому що)
(заздалегідь підготувати) зготовити, при-
готувати: то(т) презь мѣкоу... изготовил
на(м) радо(ст) нб(с)ною (!), коли бы єдно
вмѣли до того єсмо приготувитиса (Ви-
сочани, 1635 УЄ № 62, 28 зв.).

ИЗГОТОВИТИСЯ дієсл. док. (ку чо-
му) (підготуватися до чого-небудь заздалегідь)
приготуватися (до чого): Я, маю-
чи посвяцонный агнець, изготовилься дей
єсми былъ ку службе Божой преждеосве-
щенъной (Луцьк, 1591 АрхЮЗР 1/І, 320).

Див. ще **ЗГОТОВИТИСЯ.**

ИЗГРЕШИТИ див. **ИЗГРѢШИТИ.**

**ИЗГРѢШИТИ, ИЗГРЕШИТИ, ИС-
ГРѢШИТИ** дієсл. док. (учинити гріх) згрі-
шити: в тотъ ча(с) позналиса што назі
стали и познали што изгрешили (1489 Чет.
23); сынъ молодшій... погубивъ честь, и
заболѣло его сердце лихо за што изгрѣ-

шивъ и разгнѣвавъ на ся отца своего (XVI ст. *НС* 7); Але то[го] чистьцу, яко Рим поведает, святыи Петръ и Павель не проповедает, Але запрещають вѣрным исгрѣшити, а грешным покуту на земли чинити (к. XVI ст. *Укр. п.* 83); Але я томъ барзо позавидѣлъ, Адама и Евѣ оужемъ из роздѣмъ извѣлъ, Ижъ божию заповѣдь престѣпили, – На тоемъ привѣлъ, что изгрѣшили (I пол. XVII ст. *Сл. о зб.* 14).

Див. ще ЗГРѢШИТИ.

ИЗГУБИТИ, ИЗЪГУБИТИ дієсл. док. (цсл. изгѣбити) 1. (що) (втратити власність) згубити: и потом он паки изгѣбил свою част ѿ того село ѿ хитлѣнствѣ коли въздвигоул... едного лотра г(ос)-п(о)д(а)рем (Хуші, 1528 *ДВВ* I, 27).

2. (кого) (позбавити життя, убити) згубити: хоче(т) бо ирѣ(д) искати ѿтрочате, абы // из'гоубиль его (1536-1561 *ПЄ* 24 зв.-25); ѿ(т) діавола наоучаемы, рада(т) ѿ смѣрти его, абы его мѣгли изгоубити (Смотрич, II пол. XVI ст. *Проп. Д.* 3).

3. (що) (про життя) (занапастити, змарнувати) згубити: Чого(ж) далѣи православны(х) до ска(р)ги бѣгати нѣдите, которые всѣгды скарзѣ слѣжа(т), и вѣкъ сво(и), слѣжачи, изгѣбили су(т), а справе(д)ливо(ст) выслѣжити никакоже не мѣг(т) (1598 *Виш. Кн.* 308).

4. *Перен.* (залишити поза увагою, обминути, пропустити) загубити: Што емъ заказавъ (в рук. закавъ. – *Прим. вид.*), лише тото чини, нѣ из'губи изъ него, нѣ клади бурше икъ нему (XVI ст. *НС* 141);

(що) (мимоволі випустити в тексті, не відтворити) пропустити: исписаль сию книгу стое евліе престольное азъ мно-

гогрѣшніи... раб Бжи илия... но господинове мои... молю и прошу... кди якъ изгубиль азъ многогрѣшныи и недостойный во запалчивомъ небреженіи своем слово, или двѣ, или точку... чтѣте а справляйте (1601 *ПДПИ* 106).

Див. ще ЗГУБИТИ, ИЗГУБЛЯТИ.

ИЗГУБЛЯТИ дієсл. недок. (про життя) (занапащати, марнувати) губити: и емѣ вѣкъ свои в' слѣжѣбѣ а(ж) смѣрти изъгѣб(л)ае(те). и сами з ни(м) погыбае(те) (п. 1596 *Виш. Кн.* 257 зв.).

Див. ще ИЗГУБИТИ.

ИЗГУДЛИВЫЙ прикм. у знач. ім. Згідливий, -ого, поступливий, -ого: живеть Господь Бѣгъ межи изгудливими (XVI ст. *НС* 223).

ИЗДАВАТИ дієсл. недок. (цсл. издавати) (що) (приносити плоди, урожай) давати; родити: Процвитае(т) земля разли(ч)ными цвѣты, издаю(т) плодь древа бѣгѣщими лѣты (к. XVI – поч. XVII ст. *ПДПИ* 182, 95).

ИЗДАВАТИСА дієсл. недок. у ролі вставн. сл. (уявлятися) здаватися: че(ре)зъ тѣе недѣбал'ство // якобы ѿмер'зѣніе нѣакоє речей дѣховныхъ маеть члѣкъ, издаетьса хотѣти, жѣбы до него блѣгословен'ство вѣч'ное,... и ин'шыє дѣбра дѣховные не налѣжали (Львів, 1645 *О тайн.* 53-54).

Див. ще ЗДАВАТИСЯ.

ИЗДАВНА, ИЗЪДАВНА присл. (цсл. издавна) здавна, здавен: с(т)оитъ здѣсе в насъ издавна столпъ, а в не(м) мертвецъ лежить (1489 *Чет.* 35); дал есми... имѣнье... Котеневъ съ всим с тым, што к томоу Котеневоу и здавна прислухает (Вінниця, 1504 *АрхЮЗР* 8/IV, 173); мы... допѣстили емѣ тот замок выкѣпити... ничого на насъ не ѿставляючи... как тыи

места и двory и села изъ давна 8 грани-
цахъ са своих мають (Берестя, 1508 *AS* III,
56); я знаючи великѡю зы(ч)ливо(ст)... его
м(л) кѡ себе... тоє имѣ(н)є... зо (в)сими
тыми присе(л)ки... // ...якося сами в себе
...и(з)да(в)на в границехъ своихъ маю(т)
...ма(л)жо(н)це его ба(р)баре з себе вли-
вае(м) (Ковель, 1577 *ЖКК* I, 91-92); За
слѣшнѡю теды и ба(р)зо ся здало намъ
всѣмъ до зацное особы в̄м(с) пана на-
ше(и) м(л) издавна на на(с) ла(с)кава-
го... рач̄ в̄м писати и в̄приме просити...
ра(ч) в̄м... посла(н)цовъ нашихъ... при-
нявши и имъ на вшеляко(и) помочи...
быти (Львiв, 1610 *ЛСБ* 427).

Див. ще ЗДАВНА.

ИЗДАЛЕКА *присл. (цсл. издалека) (з*
віддаленої місцевості) здалека, здалеку:
они рекли, мы издалека есмо (1489 *Чет.*
121 зв.);

(на певній відстані, віддалік) здалека,
здалеку: петръ же ишоль за ни(м) из(д)а-
лека аж до д'вора арьхіереова (1556-1561
ПЄ 114 зв.); а с̄т̄и петръ издалека на(д)-
зирци за ни(м) ишоль. до двѡра архіерео-
ва (XVI ст. *УЄ* № 29519, 244); А тогѡ часѣ
перехожалса Исаакъ по дорѡзѣ... а под-
нѣсши бчи свои: оузрѣлъ велбѡды идѣ-
чїи издалѣка (серед. XVII ст. *Хрон.* 38
зв.).

Див. ще ЗДАЛЕКА, ИЗЪДАЛЕКУ.

ИЗДАЛЕЧКА *присл., пестл. Издале-*
ку, здалека: Издалѣчка зась знѡвѣ хмы-
са оуклонїли, Хѡтъ простачкѡве, чи(м)
могли П̄на почтїли (Львiв, 1616 Бер. В.
76).

ИЗДАНІЄ *с. (цсл. издание) (виpusкан-*
ня у свiт друкованих творiв) видання, ви-
давання. ◊ издание типомъ див. ТИПЪ.

Пор. ИЗДАТИ.

ИЗДАТИ *дiєсл. док. (цсл. издати) 1. (шо,*
по чому) (вiддати, передати в чиєсь роз-
порядження) дати: Омил(н) изда(л) имѣ-
на по(д) зеленою розькою (Львiв, 1593
Юр. 14); Потомъ... почнуть просити пана
о листь на тую маєтностъ, которую имъ
обецаль... А гды по ялмужной издасть, то
по два, то единъ езуита, а другiй моло-
дiй... а тые што въ кляшторѣ старшiе, то
...собѣ // напитокѡвъ розмаитыхъ коштов-
ныхъ заживають (бл. 1626 Кир. Н. 20-21).

2. (шо) (*випустити у свiт, надрукува-*
ти) видати: Сѣже въ Євхарїстїи: повелѣ
Издати Литѡргїаръ (Київ, 1629 На г. Мог.
Лейт. 8 ненум.); На се бо и стое Сие Пи-
санїє наше з По(д)писомъ рѣки нашеє, и
Приложенїемъ печати и(з)дано имъ естѣ
(Львiв, 1630 ЛСБ 507).

ИЗДАТИСЬ *див. ИЗДАТИСА.*

ИЗДАТИСА, ИЗДАТИСЬ *дiєсл. док.*
1. (шо) (*вийти у свiт) видатися, надру-*
куватися: Пресвѣтлоє Зерцало... в' Ти-
пографїи С̄т̄иѡ Великїа и чѣдотвѡрнаѡ
Лавры Печерскїа... Печатнымъ хѣдѡже-
ствомъ издадѣса (Київ, 1628 Дор. Поуч.
519).

2. *безос. (постати в уяві, думках) зда-*
тися: подстала тѣжкаа и шкодливаа вал-
ка межи... воеволою... а межи... короле(м)
полски(м)... и издалосѣ какбы тота вал-
ка имѣла сѣ велико множити (Кам'янець,
1510 *Cost. DB* 454).

Див. ще ЗДАТИСЯ.

ИЗДЕБКА, ИЗДЕПКА, ИЗДЕПЪКА,
ИЗЪДЕПЪКА, ИЗТЕБКА, ИСТЕБКА,
ЫЗДЕПЪКА, ЫСТЕБКА *ж. (стп. izdeb-*
ka) 1. (невеликий житловий будинок) хат-
ка, хатина: ѡ(т) тоє // ста(и)ни недале-
ко кѡхня старая по(д)ле кѡхни ста(и)ня
бе(з) ве(р)ху и бе(з) дворе(и) недавно по-
ставлена гри(д)ня сени напругкѡ комо-

ра неновая издебка малая и(з) сенъми неновая (Чорногород, 1578 *ПВКРДА* III, 49-50); Виде(л) [те(ж)] есми ла(в)рика бу(д)ника, в ы(с)те(б)це лежачого, збитого (Житомир, 1582 *АЖМУ* 43); Дворецъ: Гриднѣ съ сенми, другая истебка зе сенми (Веледники, 1595 *АрхЮЗР* 6/I, 246); дво(м) мѣла(р)чыкѣ(м)... що коло трамовъ мѣровали и посадзъкѣ в ы(з)депци посадили fr. 4:29 (Львѣв, 1635 *ЛСБ* 1054, 17); за 60 га(ч)ковъ до и(з)депки на горѣ пры дрѣка(р)ни по г(р) 2 fr. 4 (Там же, 17 зв.); за па(ц) до и(з)де(п)ки противъко дрѣка(р)нѣ дале(м) fr. 9 (Там же); папѣ(р) зносили зъ изъдепки до склепѣ (Львѣв, 1636 *ЛСБ* 1054, 18 зв.); **издебка белая** – хатина з димарем: то новыи будынокъ, который уже былъ зовсимъ готовый и покритый; а напротивко знову будынокъ старый, издебка белая зъ олкирем, комора и сенъ рубленая з присенкомъ (Володимир, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 242); **издебка чернецькая** – келія: О тыхъ стѣнѣ, издебокъ чернецькихъ зъ сенми, драницами побитыхъ б, а осмая въ садъ (Локачѣ, 1593 *АрхЮЗР* 1/I, 369); **издебка чорная** – курна хатина: напервей пекарня отъ улицы зъ сенми надъ Стыромъ, издебка чорная, сенцы и комора (Луцьк, 1576 *АрхЮЗР* 1/I, 56); **истебка сторожовая** – сторожка: Бѣдова(н)е в за(м)кѣ... Истебка сторожоваа погребъ ѣ польтора сажъна (1552 *ОЖЗ* 118 зв.); **веселаа издебка** – в'язница, тюрьма: оузѣлище, вазе(н)е, веселаа и(з)дѣбка (1596 *ЛЗ* 66); Оузѣлище: Вазе(н)е, веселаа издѣбка, кѣлык', тара(с), тѣрма (1627 *ЛБ* 138).

2. Приміщення для домашньої птиці: все тое бѣдованье вже старо ѡгнило кѣхъна стара з о(д)ное стороны вже са ѡбо-

драла, и(з)тебка на дво(р)цы гдѣ гѣси и кѣры садать (1552 *ОЛЗ* 177).

ИЗДЕПКА *див. ИЗДЕБКА.*

ИЗДЕПЪКА *див. ИЗДЕБКА.*

ИЗДЕЦЪ *див. ЄЗДЕЦЪ.*

ИЗДЕЯТИСЯ *дієсл. док. (цел. издѣатиса) (з ким) (скоїтися, зчинитися, зробитися)* статися: а панъ братъ мой, зо сну порвавшися..., тиломъ, черезъ двери сѣнные, з слугами своими тихо вимкнувшися, на верхъ церкви... ушоль и тамъ ся зачинилъ, съ которымъ до того часу Богъ ведаеть што ся изъ нимъ самымъ издееть, албо деяти будутъ (Володимир, 1597 *АрхЮЗР* 1/VI, 129).

ИЗДИРАТИ *дієсл. недок., перен. (на кому) Нищити, руйнувати:* А пріазнь вам латїна такую даваѣт и благовѣріе на вас издирает. Так и погѣнове хрестіан гонили и мѣдрости божей себе не смиріили (к. XVI ст. *Укр. п.* 86).

Див. ще ЗДИРАТИ.

ИЗДИТИ *див. ЪЗДИТИ.*

ИЗДОЛУ *приел. (цсл. издолу) (з місця, яке розташоване внизу) здолу, знизу:* хотар Михоучаном... исъ Межіяши из долѣ ѡт Трестіянца ѡт село Монастира немецкаго (1517 *ДВВ* I, 8).

Див. ще ЗДОЛУ.

ИЗДОХНУТИ *дієсл. док. (цел. издохнути) (про тварин) здохнути, згинути:* кѣпѣць повїненъ... вернѣти конѣ хо(ч)бы емѣ издѣхль ѣбо оукрадено, на(д)то повїненъ всю шкѣдѣ нагородїти, котѣраа бы са стѣла (Львѣв, 1645 *О тайн.* 102).

Див. ще ЗДОХНУТИ.

ИЗДЫХАНИЕ, ИЗДЫХАНІЕ *с. (цсл. издыхание) дихання, подих. ◊ до издыхания (своего) – до кінця життя, до смерті:* панъ стефанъ... обецалъся до издыхания

своего при церкви... и пры братствѣ (!) неподвижимо... стояти (Львів, 1650 ЛСБ 1043, 78); до послѣдняго издыханіа — до останнього подиху: не моглемъ анѣ тежъ възмогѣ Гѣ БГѣ до послѣдняго издыханіа... за такъ великѣю благодать... ѿ(т)даковати (Унів, 1618 ЛНБ 5, 827, 179 зв.).

Див. ще **ИЗДЫХАНА.**

Пор. **ИЗДЫХАТИ.**

ИЗДЫХАНІЄ *див.* **ИЗДЫХАНІЄ.**

ИЗДЫХАНА *с.* Подих. ◊ повѣтра издыхана *див.* **ПОВѢТРА.**

Див. ще **ИЗДЫХАНІЄ.**

Пор. **ИЗДЫХАТИ.**

ИЗДЫХАТИ *дієсл. недок.* (*цсл.* издыхати), *зневажл.* (*умирати*) здихати: И боудуть знаменіа. на слн'ци, и на м(с)ци... боудоу(т) из'дыхати чл'ци, ѿ(т) страха ожидающаго. которыи маеть прійти, на в'сю в'селен'ноюю (1556-1561 ПЄ 315 зв.); Пѣто(м) почали и(з)дыхати в' мѣстѣ та(к) бѣрзо и(ж) ю(ж) и(м) землѣ не доставало в' мѣсте к' хованію (Львів, XVII ст. Крон. 84).

ИЗДѢЛАТИ *дієсл. док.* (*цсл.* издѣлати) (що) (*виконати, здійснити*) зроби́ти: лѣпо ми есть все то издѣлати, на што пришо(л) есми в' свое створѣніе (1489 Чет. 128 зв.).

Див. ще **ЗДѢЛАТИ.**

ИЗЕЗНАТИ *дієсл. док.* (що) (*дати свѣдѣння, засвѣдчити*) зізнати: микита и(з) жоною своєю ѿгафіею изезнали и(ж) продали Имѣня лежачее Крѣ(н)тъ и долъ Семкови ше(в)цеви (Львів, 1595 Юр. 20 зв.).

Див. ще. **ЗЕЗНАВАТИ, ЗЕЗНАТИ.**

ИЗЕДАТИСА *дієсл. недок., перен.* (чим) Мучитися, *діал.* з'їдатися: позна(в)ши вѣрѣ зако(н), своеа вѣры бл҃гоч(с)тїа та-

и(н)ство, в' предѣла(х) непрело(ж)ны(х) ѿграды зако(н)ное стоащее, вслѣ(д) волко(в), на ро(з)шарпа(н)е сѣмне(н)а и(х) ч(с)того послѣдѣють // и(з)едатися нови(ми) вѣмы(с)лы в це(р)ковѣ вносити хотачи(х), як в ри(м)ско(м) костелѣ... попѣста(т) (1598 Виш. Кн. 281-281 зв.).

ИЗЕЗДИТИ *дієсл. док.* (*поїхати куди-небудь і повернутися назад*) з'їздити: Але та(к) проси(л) гсп̄да б҃га за мя А я дасть ли госпо(д) бо(г) и(з)езди(в)ши да(м) ва(м) сали(т)рою (Ясси, 1627 ЛЄБ 499, 1).

ИЗЕСТИ *див.* **ИЗЪЪСТИ.**

ИЗЖАЛИТИСА *дієсл. док.* Зжалитися, зглянутися: ты д҃шо не изжалишьса слышачи гласа г(с)на (1489 Чет. 371 зв.).

Див. ще **ЗЖАЛИТИСА, ИЗЖАЛОВАТИСЯ.**

ИЗЖАЛОВАТИСЯ *дієсл. док.* (кого) Зжалитися, зглянутися (над ким): притерпѣме дѣля Бога у сякуй бѣдѣ, а БГѣ изжалуетъ ся и избавитъ насъ (XVI ст. НЄ 60).

Див. ще **ЗЖАЛИТИСА, ИЗЖАЛИТИСА.**

ИЗЖАТИ *дієсл. док., перен.* (кого) (*знищити, вигубити*) скосити: Бѣ каждого пудѣ невѣрнустъ заперѣ, што бы (в рук. бы(ст). — *Прим. вид.*) усѣхъ изжавѣ (XVI ст. НЄ 68).

ИЗ-ЗА *прийм.* (*з род.*) (*виражає просторові відношення*) (*уживається на означення предмета, позаду якого або під яким щось знаходиться*) з-за: она [жона] от него по лаве умыкает, и потом от него изза стула утекла до коморы (Луцьк, 1583 АрхЮЗР 8/III, 403); такъ спре(д) це(р)кве болото вывозили такъ и(з)за школы дали зо(л) а̄. (Львів, 1607 ЛСБ 1044, 5); у мене Дмитрия... взяли и пограбили з

хусткою из-за поясов... монеты золотых... полшеста (Володимир, 1612 *АрхЮЗР* 1/VI, 410).

Див. ще ЗЪЗА.

ИЗЗОБАТИ, ИЗЪЗОБАТИ *дієсл. док.* (що) Здзьобати, склювати: ото вышель ро(с)сѣвачь сѣяти. А коли роз'сѣваль. едино пало на поути. прилетѣвши п'тица нб(с)ныа и изъобалі є (1556-1561 *ПЄ* 139); чомъ чортове сутъ потята, што изъобали насѣня, упалое на пути, мовить евангелистъ (XVI ст. *НЄ* 146).

ИЗЗУТИ *дієсл. док.* (що) (зняти з ноги) роззути: хотѣль Мѡйсей до кѣпины пристѣпити, казалъ емѡ БГ̄ изъзути ѡбѣвъ з' но(г) (поч. XVII ст. *Пчела* 58); має(т) ей выдрѣжати стѡшь, то є(ст) дасть емѡ оу пѣскъ черевико(м) изъзѣвши из лѣвой нѡги (Львѣв, поч. XVII ст. *Крон.* 95).

Див. ще ЗЗУВАТИ, ЗЗУТИ.

ИЗЗЫВАТИ, ИЗЪЗЫВАТИ, ИЗЪЗЫВАТИ *дієсл. недок.* 1. (що) Вимовляти, називати; згадувати: Ано, братя, БГ̄ указуєтъ, што бесме задарь не изъзывали имя Божіє (XVI ст. *НЄ* 212); Братя мои милыи! Котрыи слова у перейшлуй не(д)лѣ чули есме,... што бесме не изъзывали имени Божія задарь, а день святыи святѣли (Там же, 221).

2. (кого) (збирати в одне мѣсце, скликати) ззивати: котораа жона..., если бы загоубила единою драг'моу... а з'нашо(д)ши изъзываєтъ приятел'кы свои, и жоны соуѣднїи. и повѣсть имъ и рече(т). радоуйтєса съ мною (1556-1561 *ПЄ* 288).

Див. ще ЗЗВАТИ, ЗЗЫВАТИ.

ИЗЪБСТИ *див. ИЗЪБСТИ.*

ИЗИГРАТИСЯ *дієсл. док.* (про плід людини в утробі матері) заграти, зарухатися: Коли учула Елисавета привѣтъ Марїинъ,

изигралася дѣтина у черевѣ ей (XVI ст. *НЄ* 49).

ИЗИДАТИ, ИЗЪИДАТИ, ИЗЪЕДАТИ, ИЗЪЯДАТИ *дієсл. недок.* (цсл. изѣдати, изъѣдати) 1. (кого, що) (поїдаючи, нищити, знищувати) з'їдати: где злодѣи не доходятъ. ани моль не изъедаєтъ. бо где єсть скровище ваше. тамъ боуде(т) и ср(д)це ваше (1556-1561 *ПЄ* 276); а прето ты(ж) є(ст) тепе(р) оу го(р)ши(х) моука(х), иж до сєго ча(с)у тѣло его изидаю(т) птаховє каж(д)ого дне (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 66); голоуби хотаѣ и(м) дѣточкѣ и(х) побираю(т) і и(з)идаю(т) а ѡнѣ пре(д)ца за(с) до свои(х) го(с)подароу(в) и гнѣз(д)ь свои(х) идѡтъ (Там же, 98).

2. *Перен.* (що) (роз'їдати, руйнувати) з'їдати: не скривайте собѣ сокровищ на зем'ли. идеже р'жа изъедаєтъ. иде(ж) злодѣи по(д)коповаю(т), и крадоутъ. але покладайте // собѣ скровища на нѣси. идеже ани чрѣвь, ани ир'жа не изъедає(т). и где же татіє не по(д)коповаю(т), ани крадоу(т) (1556-1561 *ПЄ* 36 зв.); покладайте сѣбѣ схованя або скарбы на нѣси, где нѣ червь а нѣ р'жа не изъедаєтъ (Володимир, 1571 *УЄ* *Вол.* 48).

3. *Перен.* (що) (не давати можливості існувати) з'їдати: Посоула на сѣдехъ пѣрвое мѣсто засѣдаєтъ и прѣвдѡ оубѡгихъ изъидаєтъ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 29 зв.).

Див. ще ЗЪБСТИ, ЗЪДАТИ, ИЗЪБСТИ.

ИЗИДНАТИ *дієсл. док.* (що) (допомогти чого-небудь) здобути, діал. з'єднати: сталася великаа потѣха и великое бл(с)внѣство, всемѡ наро(д)ви лю(д)скомѡ, та(к) и(ж)... ѡфѣрова(л) вши(ст)кы послѣгы, котрїи то рачи(л) оучинїти для на(с) грѣшны(х) и(з)идна(л) вѣчныи животь намъ (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 41); Ѡ

яко(ж) то была бы жалость, если(ж) намъ тѣ(т) дано ча(с) оу животѣ нашемъ закъ е(с)мо живы, такое собѣ мѣсце и(з)-и(д)нати що ка(ж)домѣ х̄с̄ с̄н̄ь б̄ж̄ій зго-това(л) свои(м) въ(з)не(с)нїемъ (Там же, 79).

Див. ще ЗЪСДНАТИ.

ИЗИЙТИСА *див. ИЗЫЙТИСА.*

ИЗИМЪЛѢТИ *дієсл. док. (завмерти, оціпеніти)* зомліти: Але гди дѣша его вишла с тѣла. Тогда не едина тамъ плоть изимълѣла (I пол. XVII ст. *Сл. о зб.* 26).

Див. ще ЗОМЛѢТИ.

ИЗИСТИ *див. ИЗЪБСТИ.*

ИЗИТИ *див. ИЗЫЙТИ.*

ИЗЙТИ *див. ИЗЫЙТИ.*

ИЗЛАМОВАТИ *дієсл. недок.* Зламувати, ламати: refringo, ω(т)бияю, изламую (1642 ЛС 349).

Див. ще ЗЛАМОВАТИ.

ИЗЛИАНИЕ *див. ИЗЛИАНІЄ.*

ИЗЛИВАТИ, ИЗЪЛИВАТИ *дієсл. недок. (цсл. изливати)* 1. (що на що) (*поливати рїдиною, змочувати*) зливати: Также и Марія не умывала водою ноги Христовы, якъ другыи удовицѣ, али миро дорогое изъливала на ноги Христови (XVI ст. НЄ 42); ◊ слези изливати – лити слъози: Сего рады теплѣ молилися, сего рады постили, мл̄тиню творили, се(р)дце свое сокрѣшали, слези и(з)ливали, во вретіща ωблачалися (Чорна, 1629 *Діал. о см.* 276); ядѣ изливати *див. ЯДѢ.*

2. *Перен. (у що) (вносити щось)* вливати (що), сповнювати, наповнювати (чим): Господь свою мѹдрость з высоты дарует, паче же праведным в сѣрдца изливает (к. XVI ст. *Укр. п.* 85).

Див. ще ИЗОЛЛЯТИ.

ИЗЛИВАТИСЯ, ИЗЛІВАТИСА *дієсл. док. (цсл. изливатиса)* *перен. (знаходити*

свій вияв) виливатися, виявлятися: На таковыхъ даръ ласки Духа Святого изливається (1603 *Пит.* 24); бнаа ласка, котѳрѳю пре(з)начали ωбразы старѳго завѳта, не и(з)лїваласа на т(о)т чась в сѣрца лю(д)-скїе (Львїв, 1645 *О тайн.* 5).

Див. ще ИЗЛИТИСЯ, ИЗЛИЯТИСЯ.

ИЗЛИТИСЯ, ИЗЛИТИСА, ИЗЪЛИТИСА *дієсл. док.* 1. Вилитися, розлитися: нїкто ты(ж) нѣ вливае(т) вїна нѳваго вѣ мѣхы ветхы, аще ли нї, вїно нѳво прорѳзи(т) сосоуды и вїно излие(т)са и сосоуды пѳгибноу(т) (XVI ст. *УЄ Літк.* 19).

2. (*поширитися; охопити дедалї бїльше осїб, бїльшїй простїр*) розлитися: ωпслѣ по воскр(с)нїи б̄гатно, изълиласа блг(д)тѣ стѳго д̄ха (1489 *Чет.* 212 зв.); Тым же власне способом и обычаем вся соборная апостольская церковь Христова скоро по вознесении Господа Бога... на небеса, егда проповѣдь евангельская во всю вселенную излияся и протече, зарас от стихий миру суетную мудрость и разум, ощупавши, повергла, изгнала (1608-1609 *Виш. Зач.* 205).

Див. ще ИЗЛИВАТИСЯ.

ИЗЛИТИСА *див. ИЗЛИТИСЯ.*

ИЗЛІВАТИСА *див. ИЗЛИВАТИСЯ.*

ИЗЛИТІЄ *с. (цсл. излитїе)* *перен. (об'єднання чого-небудь із чимось)* злиття: Іωан̄ъ Дамаски(н) мѳвить: їжъ не сѳтъ натѳры сѣкѳчїи, але единѳи излїтїа, або змѣшен̄а не маѳчее натѳры, вл̄асности выраж̄аютъ (Київ, бл. 1619 *Аз. В.* 7).

ИЗЛИХА *присл. (цсл. излиха)* дуже сильно: vehementior, излиха (1642 ЛС 408).

ИЗЛИЧИТИ, ИЗЛИЧЫТИ, ИЗЛІЧИТИ, ИЗЪЛИЧИТИ, ИЗЪЛИЧИТИ *дієсл. док. (що)* Злічити, порахувати:

си(х) чудесь. никто же може(т) изличити. сила бо б̄жия наполнила и(х) д̄ховны(х) б̄жественны(х) даро(в) (1489 Чет. 69); ваши пакъ и волосове на глава(х) в̄си изыличени соу(т) (1556-1561 ПЄ 51); в̄лосы голов' ваших всѣ соу(т) изыличены (Володимир, 1571 УЄ Вол. 74); ра(н) кривавы(х) биты(х) кие(м)... трѣ(д)но изыличи(т) (Житомир, 1605 ЦДІАК 11, 1, 4, 21 зв.); в гаюх и заустах... в которыхъ пнѣ дубовые //...изычити трудно, ово згола барзо спустошонные (Луцьк, 1649 АрхЮЗР 3/IV, 345-346); а на остатокъ борокъ за местомъ заразы в̄ нивечъ висечоный, в̄ которомъ пневы сосенъ изычити трудно, – видель (Володимир, 1650 АрхЮЗР 6/І, 564).

ИЗЛИЧИТИ див. **ИЗЛИЧИТИ**.

ИЗЛИШЕСТВО с. (цсл. излишество) надмір, надмірність: Избытокъ: Излишество, преизлішество, преизбытбчество, обфйтость (1627 ЛБ 45).

ИЗЛИШИТИ дієсл. док. (цсл. излишити) (що на кого, на що) (даремно витратити) змарнувати: Изъ сего евангелія учитъ насъ Христось, што бесме прятаня прятали на небесѣхъ, што бесме не излишили свое сердце на... дѣло прохудоное (XVI ст. НЄ 92); такъ же и сердце твое, коли его излишишь на прятаніе... свѣтлости пожиточной не будешь мочи достигнути (Там же); Тогда, коли излишитъ сердце свое (в рук. твое. – Прим. вид.) на иманіе и на богатство, албо на пѣназѣ, котрое поставивъ окреме, та не хоче его кельтовати, али день выдѣ дне журить ся, якъ бы его приспорилъ (в рук. приспорль. – Прим. вид.) (Там же, 95); **излишити надежу, надежу излишити** див. **НАДЕЖА**.

ИЗЛИШИТИСЯ дієсл. док. (позбутися чого-небудь) втратити. ◊ **излишитися выдѣ** (усей) **надежѣ** див. **НАДЕЖА**.

ИЗЛИШНИЙ, ИЗЛИШНЫЙ прикм. (цсл. излишнь) 1. (який значно перевищуе потребу, необхідність у чому-небудь) надмірний: ты же кой образ показоваеши стаду, яви ми его на свѣт, да вижду извѣстно, егда есть в гордости и тщеславии, и властолюбии,... и питании и доволствах излишних и всѣхъ исполненіях похотей плотских, их же вѣк сей носит и вмѣщает, яже ты в своем пастырствѣ носиши и показуеши за спасение нѣкий образ (1588-1596 Виш. Кн. 139).

2. (даремный, непотрібный) зайвий: Или не вѣруеши Христу, яко излишнее “ей, ей” и “ни, ни” от неприязни есть? (1600-1601 Виш. Кр. отв. 176); подтверждаю, иж тако есть, а не инако; ибо не дай же, боже, излишнѣ речи, иже от неприязни, по христову гласу, но “ей”, иже от истинны родится (1608-1609 Виш. Зач. 222);

у знач. ім. с.р. **излишнее** – непотрібність, зайвисть, зайвина: Не сам ли Христос рече: “Да будет у вас еже “ей, ей”, еже “ни, ни”, а еже излишнее – от неприязни есть” (1600-1601 Виш. Кр. отв. 165); Разумѣючи то от всѣхъ смысл имѣющих, иже не суть так разумом онечювствѣли, абы еже “ей, ей” и еже “ни, ни” и еже излишнее, иж от неприязни происходит, по христову глаголу, разумѣти и разсудити не умѣли (1608-1609 Виш. Зач. 213).

ИЗЛИШНЫЙ див. **ИЗЛИШНИЙ**.

ИЗЛИШШЕ присл. Надмірно, зайво: pernimiū(m), излиш(ш)є, и(з)бито(ч)но (1642 ЛС 309).

ИЗЛИАНИЕ див. **ИЗЛИАНІЕ**.

ИЗЛИАНІЕ, ИЗЛИАНИЕ, ИЗЛИАНИЕ, ИЗЛІАНІЕ с. (цсл. излиание) (чо-

го) 1. (видалення з організму) виділення.
◊ **изліаніє сѣмене** див. **СѢМЯ**.

2. *Перен.* Вилив, випромінення, поширення: не здало ми ся задремати недбалством во еже не посѣтити вас словом начертателным в хартии, которых едино яко с памяти выгнати (за твердость излианія духа любовнаго) не могу (бл. 1610 *Виш. Посл. Лв. бр.* 232); Параклите Дше йстенный, присносѣщное, сіаніє и сѣло; Ѡ(т)ча и Снѣвна, изліаніє любве тѣхъ, явлєніє, и сѣвершєніє, сѣѣа Тр(о)ци (Чернігів, 1646 *Перло* 34 зв.).

ИЗЛІАННЫЙ, ИЗЛІАННЫЙ *прикм.*
I. (який летѣся, струменіє) плинний, текучий: лѣпши оустъ перси твои надъ вино, благовоннѣйши нижли ароматы мастіи налѣпших, олеи изліаннии имя твое (поч. XVI ст. *Песн. п.* 49).

2. (про сутність Бога) всюдисущий, всеохоплюючий: Яко(ж) анѣ телѣсное мове(н)є... Дха мнѣмати маємъ, крѣмѣ Бга изліанного (Київ, бл. 1619 *Аз. В.* 59).

ИЗЛІАТИ див. **ИЗЛІАТИ**.

ИЗЛІЧИТИ див. **ИЗЛИЧИТИ**.

ИЗЛІАНІЄ див. **ИЗЛИАНІЄ**.

ИЗЛІАННЫЙ див. **ИЗЛІАННЫЙ**.

ИЗЛІВАТИСА див. **ИЗЛИВАТИСЯ**.

ИЗЛІАТИ, ИЗЛІАТИ *дієсл. док. (цсл.* изліати) *перен.* (що на кого) (наділити кого-небудь чимось, дарувати кому-небудь щось) поширити: Где ж покора, где любов, где тая наука, иже нам зостала от святого лика? Иже господь други ему именовал, на которых духа от отца изліал (к. XVI ст. *Укр. п.* 81); а за(с) вѣдаючи, таковѣю быти Бжѣю блг(д)ть на всѣх изліаннѣю, ижъ, еслі бысѣмы мѣшто ѡфѣровали зѣ ты(х) рѣчій, котѣрыѣсѣмы зѣ рѣки егѡ вѣали, то не иначей єноу твѣрѣ весѣлою и доброхѣтною пріймѣ(т)

(Львів, 1646 *Жел. Сл.* 5 зв.); **кров изліати** див. **КРОВЬ**.

ИЗЛОВИТИ *дієсл. док. (цсл.* изловити) (що) виловити, вибрати: Василіє Вартик и Настасія... сѣзнаваем... како... еслі сѣпотокмили по доброй воли, аби кнѣгинѣ Нѣстасія испѣстила став и рибѣ себе изловила (Ясси, бл. 1624 *МЭФ* 378).

Див. ще **ЗЛОВИТИ**.

ИЗЛОЖИТИ *дієсл. док. (цсл.* изложити) 1. (що) (скинути одяг) зняти: іс...вѣставѣши ѡ(т) вѣчерѣ (!). и изѣложилъ ѡдѣна свое. и вѣзавѣши ленѣтиѡнѣ. [полотно, лѣнаное] и ѡпоясалѣса (1556-1561 *ЛС* 406).

2. (що) (на письмі) викласти, написати: марѣко... болѣше сѣ петромѣ пребываль. и вѣ римѣ былѣ с нимѣ. и просили єго... безѣ писѣма проповедати сѣлово бжѣє... и написаніємѣ изѣложити (1556-1561 *ЛС* 125 зв.).

3. (що) (окреслити термін чого-небудь) визначити: За жеданѣмѣ и призволенемѣ ѡстѣнымѣ княза Романовымѣ при насѣ, изложилѣ єсми зѣ Єго Милостѣю паномѣ воеводою Виленскимѣ рокѣ веселью кѣ ѡтданью в малженство, тоєж то девки моеє,... за княза Романа (Берестя, 1558 *AS VII*, 34).

4. (що) (дати гроші) покласти: еслібы хто ближній князя Юрія хотѣлѣ за тоє имѣніє пѣнязи изложити, // имѣлбы тѣижѣ тридцать копѣ грошей к церкви Божой отложивши тогда бы тоє имѣніє во своей руци мѣти (Луцьк, 1512 *ПВКРДА IV-1*, 31-32).

5. *Перен.* (що на кого) (перекласти на кого-небудь якусь провину, турботу) скинути: яко(ж)... и ты(х) часовѣ па(н) ѡлизарѣ... с порады злы(х) неприятеле(и) мои(х) змы(с)ли(в)ши и(з)ложивши на мене

самого... речи небылые потва(р)ные... мене самого... на вряде староства лѣцког ожалова(л) (Луцьк, 1575 ЖКК I, 70); Смиряйте ся пудъ дужую руку Божую, абы васъ помугъ у тотъ часъ, и усю журу вашу изложѣтъ на Бога (XVI ст. НС 98).

6. *Перен.* (що з кого) (*позбутися чогось обтяжливого, гнітючого*) скинути: оба(ч)мо(ж) яка(а)... ясно(ст) са намъ оказала по востанїи и(з) мрѣтвы(х) іс хвѣмь, вставши ѿ(т) смрѣти, и(з)ложивше и(з) себе оную та(ж)ко(ст) члченства оного, рачи(л) встати оу велебномъ тѣлѣ бж(ст)ва своего стого (к. XVI ст. УС № 31, 42 зв.).

7. (що) Відлічити, відняти: ·л̄с̄ ѿ(т) трехсотъ и шестидеса(т) д̄нии, ѿ(т) тѣх же изложѣмъ, соубо(т)у а не(д)лю, то бо дни соу(т) изречени намъ б̄гомъ покоя ради, да в ты(х) мѣсто приложѣмъ, ины(х) д̄новъ в̄и (1489 Чет. 301 зв.).

Див. ще ЗЛОЖИТИ.

ИЗЛОЖИТИСЯ *дієсл. док.* Об'єднатися, згуртуватися: тоу(т) ты(ж) хр(с)тіане есть и проме(ж)коу нами не ма́ло такы(х) котрыи изложѣлися ед'ностайне и дрѣжа(т), та(к) яко то римлѣне лѣотрове, нб̄вокрѣще(н)ци (1645 УС № 32, 71).

Див. ще ЗЛОЖИТИСЯ.

ИЗЛОМАННЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* (*цсл.* изломаны) (*у якого порушена цілість*) зламаний: с̄ма к̄ко(л)ное... присыпае(м) къ язва(м) стрѣлены(м)... тогда и(з)ломаные кости... ѿ(т) того прикладыванїа выхода(т) б̄е(з) болести (XVI ст. Травн. 425 зв.).

Див. ще ЗЛАМАНЫЙ.

ИЗЛОМИТИСЯ *дієсл. док.* (*знищитися, загинути*) зламатися: Возмѣте и ижъте, се есть тѣло мое, што ся изломило за

васъ; сесе чинѣте мѣнѣ на истямляніе (XVI ст. НС 199).

Див. ще ЗЛАМАТИСЯ.

ИЗЛУПИТИ *дієсл. док.* (що) (*знищити*) понівечити: тая унѣя широкою хвалу Божию старается въ дому Божиимъ скоротити, а потомъ излупити и остатокъ загубити, а латинское набоженство увести уготовала (бл. 1626 Кир. Н. 17).

Див. ще ЗЛУПИТИ.

ИЗЛУЧЕНІЄ *с.* (*цсл.* излучение) поеднання, едність: па(т) парь волѡвь е(ст); излученїе д̄шѣвны(х) и телѣсны(х) чоуиностїи або розоумѣ и дбалости (1645 УС № 32, 187 зв.).

Див. ще ЗЛУЧЕНІЄ.

Пор. ИЗЛУЧИТИ.

ИЗЛУЧИТИ *дієсл. док.* (*цсл.* излучити) (кого, що з чим) з'єднати, об'єднати: прїйдетъ то(т) ча(с) в котрїй тако(ж) нашѣ смрѣте(л)ныи тѣла з доушами нашими, за(с) и(х) и(з)лоучить вѣроующи(х) въ има его если(ж) самъ оучини(л) чло(н)ками своими (XVI ст. УС № 31, 78 зв.); И для того ѡпускаетъ чл̄къ ѿ(т)ца своего и м̄тръ, а прїлїпится къ женѣ своей, и бо доутъ два въ плотъ единѣ. а так юже не сугъ два, але плотъ едина их же бо б̄въ излучилъ ест, а чл̄къ нехай не розлучаетъ (Володимир, 1571 УС Вол. 62).

Див. ще ЗЛУЧИТИ.

ИЗЛѢЗАТИ *дієсл. недок.* (*цсл.* излѣзати) (*вибиратися звідки-небудь*) вилізати, вилазити: Тогда йже в' гора(х) волѣй пастѣси ис кѣщъ излѣзѣюще, На ширѡко прострѣн'ныи пола вѣтромъ лицѣ простѣжѣюще (Львїв, 1591 Просф. 70).

Див. ще ЗЛѢЗТИ, ИЗЛѢЗТИ.

ИЗЛѢЗТИ *дієсл. док.* (*цсл.* излѣзти) (*спуститися вниз, звідки-небудь*) злізти: іс... рекль емоу. зак'хею, бор'зо излѣзъ

на доль. бо днесъ в домоу твоємъ маю быти. и злѣзь сп(ѣ)ш'но, и пріяль его (1556-1561 ПС 303 зв.); Затхее, излѣзь долу, нынѣ годить ми ся у твоею хыжѣ быти (XVI ст. НС 181).

Див. ще ЗЛѢЗТИ, ИЗЛѢЗАТИ.

ИЗЛѢЧЕННЫЙ дієприкм. Вилікуваний: прав(д)а є(ст) же бываю(т) многіи люде злѣченни оу лѣкаро(в)..., та(к)же и тоуть пріиметь оулѣченіе за вѣроу з(д)оровоую. Яко(ж) то на кр(с)щеніи стомь к(д)ы даєть(с) дѣтемь малымь посщеніе, теды ставаю(т)са излѣченными тѣла и(х) ве(д)ле вѣри родичо(в) и(х) (к. XVI ст. УС № 31, 128).

ИЗЛѢЧИТИ дієсл. док. (що) Вилікувати: к(д)ыжъ ѡбачить на(с) избавите(л) нашъ... излѣчить ты(ж) нашѣ раны те(л)есныє (к. XVI ст. УС № 31, 144).

Див. ще ЗЛѢЧИТИ.

ИЗЛѢЧИТЬ дієсл. док. (що) Злічити, порахувати: Юска Пилипа и Игната млинара мещанъ барзо збили же ажъ ранѣ збитихъ синихъ... не можетъ излѣчить (Київ, 1646 ЛНБ 103, 22/Id, 2011, 1).

ИЗМАГАНЯ с. Старання, прагнення: усякого фелю жура людская, и початокъ, и рада, и дѣло, и измаганя, єсть у порожене, безъ хосны, коли не починаєме изъ (з)нанюмъ Бога нашего (XVI ст. НС 139).

ИЗМАГАТИ дієсл. недок. (кого) Перемагати: ст̄ы(м) крещѣние(м) тымъ измагає(м) неприятелеи д̄шъ наши(х) (1489 Чет. 132).

ИЗМАГАТИСЯ дієсл. недок. (прагнути, намагатися щось зробити) змагатися: а ты ище измагай ся у день и у нучь познати спасеніе душевное, чомъ того єсть покаяніе праведное (XVI ст. НС 8); Дѣля того не стыди ся, ажъ не єсь книж-

никъ лѣпшій, не таи науку, измагай ся читанюмъ нучь и день, што бы єсь знавь, чомъ Господь благословить,... умъ твуй (Там же, 207).

Див. ще ЗМАГАТИСЯ.

ИЗМАЗАНЪ дієприкм. (викреслений; стертий) вимазаний: в гору же славы, богатства и началства власти мирской възлетѣл еси, тогда и от дарованнаго ти стола // первосѣдалнаго отсѣчен еси и с книг поменных измазан и извержен еси (1588-1596 Виш. Кн. 139-140).

ИЗМАМИТИ дієсл. док. (стп. змаміć) (кого) звабити, спокусити, знадити: Он..., мечтанием же и лжею языческое хитрости истинну тебѣ или у тебе украсити хоцет, да тебе образованми и многословии измамит и ослѣпит (1588-1596 Виш. Кн. 130).

Див. ще ЗМАМИТИ.

ИЗМАРАТИ дієсл. док. (цсл. измарати) (що) вимазати, забруднити: оумыла есми ноги мои, какъ ихъ измараю? (поч. XVI ст. Песн. п. 53).

ИЗМЕЖИ прийм. (з род.) (виражає об'єктні відношення) (вказує на сукупність осіб, звідки хто-небудь виділяється) з-поміж, з-посеред: А брата спо(л)не кожного року маю(т) выбирати измежи себе ста(р)ши(х) два или чотыри браты порѣчаючи и(м) все старѣйши(н)ство це(р)ковного бра(т)ства (Перемишль, 1592 ЛСБ 399); може(т) ли кто похвали(т)са измежи вась, абы мѣ(л) неѡблѣ(д)нѣюambo(в) до бли(ж)него свое(г) (Вільна, 1596 З. Каз. 37 зв.); Коли мовивъ Іисусъ сесе, изняла одна жона голось измежи народа и рекла Іисусови: Благое черево, што тя носило (XVI ст. НС 190).

Див. ще ЗМЕЖИ.

ИЗМЕНИТИ див. ИЗМѢНИТИ.

ИЗМЕНЪШАТИ дієсл. док. (обмежити-ся в силі, ступені вияву) поменшати, зменшитися: али дѣля любве Божіи и усякую досаду што бысь (в рук. естъ. – Прим. вид.) притерпѣль, ... тогды твоя бѣзовань не посоромить ся передь Богомъ, и не погыне, и не изменъшаеть до вѣка (XVI ст. НС 78).

ИЗМЕНЪНИЄ див. **ИЗМѢНЕНИЕ**.

ИЗМЕНЯТИ див. **ИЗМѢНЯТИ**.

ИЗМЕРЗНУТИ дієсл. док. Змерзнути: нашолъ есми... отца епископа..., который оповедался // мнѣ возному, ижъ два дни хлеба не ель, ... измерзъ отъ студени и зомлѣлый зъ безводя (Володимир, 1591 АрхЮЗР 1/1, 294-295).

ИЗМЕРЗНУТИСЯ дієсл. док. (стати твердим від холоду) змерзнутися: як'же ся повѣтра влагѣ то естъ мокрос(т) и мглѣ, исто(р)гнеть, то ся в немъ изме(р)знетъ и ѳчинитьсѣ с того градъ, и крѣпи (серед. XVII ст. Луц. 542).

ИЗМЕСТИ дієсл. док. (цсл. измести)

1. Перен. (що) (знищити, убити) змести: Ото а наведѣ на та зло, и изметѣ послѣ(д)наа твоа и избію та ахаве при стѣнѣ водѣ испѣщающого и замкнѣного (поч. XVII ст. Проп. р. 183 зв.).

2. Перен. (що) (позбутися чогось шкідливого, стороннього; зробити щось чистим у духовному відношенні) очистити: ѳбаче и теле(с)ны(м) совокѣпленіе(м) желеаю ѳсе(р)дно, но не ѳ вола бжїа быти се(мѣ) приспѣ бѣде(т) же и скоро да(ст) бѣ, точію да очиста(т) і изметѣ(т) црковъ х(с)ву по реченно(мѣ) и(м) ѳ(т) мене (1598 Виш. Кн. 309 зв.).

ИЗМЕТАТИ дієсл. док. (цсл. изметати) (що) (кинути що-небудь униз) скинути, зняти: ѳни..., послали свои жо(л)нѣрѣ до кр(с)тоу(в), штобы ра(з)бо(і)нико(м)

голенѣ, ноги перебили, и ты(ж) его стои мл(с)ти, абы чи(м) рыхле пооумирали, а тѣла и(х) изметали (XVI ст. УЕ Трост. 77).

ИЗМЕШКАТИ дієсл. док. (оселити-ся) замешкати: гдеж писал еси, якобы не дла иных которыхъ справ своих, албо прыетелских то са стало, нижли рекѣчи, еси был измешкал там дла надки корола (Краків, 1538 AS IV, 163).

Див. ще **ЗМЕШКАТИ**.

ИЗМИВАТИ дієсл. недок. (цсл. измивати) (що) (поливати, змочувати що-небудь) умивати. ◊ **измивати слѣзами** (що) див. **СЛЕЗА**.

ИЗМИЛЕНО дієприкм. у ролі присудк. сл. Допущено помилку: Мои милии ѳ(т)ци и бра(т)а, ес(л)и где е(ст) измилено или приписано или недописано, и(с)правла(и)те, а мене грѣшного не кленѣте (Ганиківці, к. XVI – I пол. XVII ст. Яв. ИЗ 13).

ИЗМИЛОВАТИСА дієсл. док. (цсл. измиловатися) (на кого, над ким) (виявити милосердя) змилосердитися: исказуйме Богу свою неволю и молимъ ся, што бы ся на насъ измиловавъ (XVI ст. НС 118); али Христосъ измиловавъ ся... на люди свои, котрыи суть учинены на образъ Божій и на подобіе (Там же, 158); Прч(с)таа до него рекла: ...[И]ди, проси Пилата, абы да(л) изна(т)и тѣло Іс(с)ово съ кр(с)та, азали са на(д) ним измилоуе(т) (XVI ст. УЕ Трост. 79).

Див. ще **ЗМИЛОВАТИСЯ**.

ИЗМИРНА ж. Мир: дары подали емоу. золото ливанѣ. и измирнѣ. яко црїю всѣ(х) все(г) свѣта (1489 Чет. 120 зв.); И такъ Тѣло Гнѣ, Іосифъ съ Никодїмомъ помазали, маст'ми дорогїми; ба(л)само(м), и измирною (Чернігів, 1646 Перло 95 зв.).

Див. ще **ЗМИРНА**.

ИЗМИРНЫЙ прикм. (*спокойный, сумирный*) мирный: ноги ты(ж) и(ж)бы(х)мо // на дорогоу прав(д)ивоую и(з)ми(р)ноюу направлала а на съврѣшеніе або доско(н)чаніе бж(с)твны(х) слоу(в) хвы(х) ходили (к. XVI ст. УЄ № 31, 52 зв.-53).

ИЗМОВИТИ дієсл. док. (з ким) (*згодити кого-небудь*) домовитися: Подобно е(ст) пр(с)тво нб(с)ное чл̄кови господарьномуу, который вышоль рано на свитаню, абы наяль работниковъ до винограда своего. и из'мовиль з работники по п̄незю на день (1556-1561 ПЄ 85 зв.).

ИЗМОЛОДА присл. Замолоду, змолоду: никола... не опочиваль ни в ночь ни въ днь мола(с) боу. вча люди словѣ бжию, заноу(ж) еше измолода прошоль (1489 Чет. 100 зв.).

Див. ще ИЗМОЛОДУ.

ИЗМОЛЧАТИ дієсл. док. (*нічого не сказати*) змовчати, промовчати: цр̄ь максим(м)янь. того дѣла тоу(т) измолчалъ. доколь бы в горо(д) въехалъ (1489 Чет. 55 зв.); друже я(к) еси тоу в'шоль не маючи одѣна брачного. а онъ из'мол'чалъ (1556-1561 ПЄ 94 зв.).

ИЗМОЧИ, ИЗМУЧИ, ИЗЪМУЧИ дієсл. док. (*цсл. измошти*) (кого, на кого) (*перемогти*) змогти, здолати (кого): видѣвъ. бѣ(с), што не можетъ измочи стого никола (1489 Чет. 104); скочи(в)ши на ни(х) чл̄ккъ то(и) в которо(м) бы(л) ду(х) злы(и) и(з)мо(г)ши и(х) змо(ц)ни(л)са и(м) та(к) и(ж) наги и поранены ѳтекали з дому оного (II пол. XVI ст. КА 103); Першаа естъ сесе хосна, ажъ Христось..., изъмугъ ворогы нашѣ изъ великовъ славовъ (XVI ст. НЄ 74); Иисусъ Христось на дявола измугъ, намъ, хрестянумъ, порядивъ, а дяволову державу изъкрышивъ (Там же, 226).

ИЗМУЧИ див. **ИЗМОЧИ.**

ИЗМУЧИТИ дієсл. док. (*піддати тортурам, катуванню*) змучити: видѣвши то іоуда ижъ нашого избавителя такъ та(ж)-ко измоучено и же нікако(ж) мбже живъ быти... поше(л) на стброноу и оудавіл'са (Смотрич, II пол. XVI ст. Проп. Д. 9).

Див. ще ЗМУЧИТИ.

ИЗМЫСЛИТИ, ИЗЪМЫСЛИТИ дієсл. док. 1. (*звести наклеп, сказати неправду*) вигадати: не вѣдаю яковѣмъ спбсобомъ, але зайсте не безъ значного клам'ства измышлено и выдрѣковано яко бы патріархъ александрийскій... мѣл'са презъ послы... по(д) владзѣ твою по(д)давати (Дермань, 1605 Мел. Л. 28 зв.).

2. (*проникнути в суть чого-небудь, зрозумѣти*) збагнути: ѱ тр(о)ци стои въ трехъ соуть парсоунахъ... не тлько рбозоумъ лю(д)-скїи оумыслити имѣль, але и ѱныи философи хитрыи а ст̄ыи люде не могли измыслити не тлько змыслити але ні домыслитиса не могли ѱ дивной моци бж(с)-ва его (поч. XVII ст. Проп. 13).

Див. ще ЗМЫСЛИТИ.

ИЗМЫТИ дієсл. док. (*цсл. измыти*) (що) (*видалити водою бруд*) змити, вимити: пѣпе(л), яко, хлѣбъ ядо(х) и пѣтїе мое съ плаче(м) растварѣ(х) слезами мбими, измыю на всакѣ нбщъ лбже мбе, седмъ кра(т) на день молитвы навы(ш)шомѣ ѱ(т)дава(л) (Острог, 1599 Кл. Остр. 214); (кого) (*выкупати*) помити: снѣ... егда же родилъса и хотѣ мти измыти его в лохани (1489 Чет. 88).

Див. ще ЗМЫВАТИ, ЗМЫТИ.

ИЗМЫШЛЕННЫЙ дієприкм. у знач. прикм. Вигаданий, видуманий: и еше тот, хто бы ся с тым листом моим, причинивши до его речи небылые, измышленые, в судѣ показался... мает заплатити вины его ко-

ролевское милости тысячу коп... грошей (Луцьк, 1576 *АрхЮЗР* 8/III, 253); Где їм все по воли будет поблажати измышленный Христос убийца не мати, Иж всю вселѣннѹю злѣбѣями осквернил и духѣвнѹю розум на плѣтнѹю изменил (к. XVI ст. *Укр. н.* 72); вѣнцѣ измышлѣними и потвѣрними Протестѣціями, Реллѣціями, ... трѣднѣ(т) и злѣ оудають, препѣмнѣвши, же такѣмъ своимъ незбѣжнѣмъ постоупкомъ, значне сѣмнѣнѣе свое гвѣлтѣть (Київ, 1625 *Коп. Каз.* 28).

Див. ще ЗМЫШЛЕННЫЙ.

ИЗМЫШЛЯТИ *дієсл. недок. (цсл. измышлати) (створювати в уяві) вигадувати, видумувати: Превеліа бѣда Риму работати и нѣвого Христа собѣ измышляти (к. XVI ст. Укр. н. 75).*

Див. ще ЗМЫШЛЯТИ.

ИЗМѢНА, ИЗМАНА *ж. (цсл. измѣна)*

1. Змѣна, змѣнюваннѣ: даи еи има имени то и вѣчно во всѣ(х) родѣ(х), которе има измѣны не имаєть (1489 *Чет.* 17).

2. (обмін) замѣна: ино ми видѣвше их доброю волею измѣноу и лагодоу междо ними такожде есми дали... тоти // вишереченнѣи селове нашеи с[ва]таи монастыри ѿ Хомороу (Бирлад, 1555 *ДВВ* I, 55-56); Кѣплѣ: Измѣны (1627 *ЛБ* 55); дати измѣну, дати за измѣну (що, що за що) – дати взамін: а па(к) косте крѣже столникъ да(л) племеници своеи, фе(д)ци, измѣноу за тоє село, за маскѣреи, полови на села на тѣтовѣ, на има батинѣци (Хуші, 1507 *Cost. DB* 175); а пак наши м[о]лебници... егоумен и сѣ всѣми братіями ...дали за измѣноу Магдалини... два сѣлище (Бирлад, 1555 *ДВВ* I, 55); если бы члѣкъ оуве(с) свѣтъ зыскаль а дѣшоу свою погѣбиль і я(к) ю(ж) можетъ дати из-

мѣноу ѿ(т)коупоуючи дѣшѣ свою к(д)ыжъ оуве(с) свѣ(т) тоу(т) соуетнѣи не стане(т) за единоу дѣшѣ члѣч(с)коую (к. XVI ст. *УС* № 31, 27).

ИЗМѢНЕНИЕ, ИЗМѢНЕНІЕ, ИЗМѢНЕНІЕ, ИЗМЕНѢНІЕ *с. (цсл. измѣнение) (чого) (перехід, перетвореннѣа чогонѣбудь у щось якѣсно інше) змѣна: ап(с)лѣ иванѣ... какѣ очутилѣса ѿ(т) изменѣннѣа. в тотѣ ча(с) не моглѣ смолчати онѣю радостѣ (1489 *Чет.* 43); Измѣненіе бо злобы, начѣто(к) естѣ во спасѣніе, блѣзъ бѣды спасѣніе (Львѣв, 1587 *ЛСБ* 87, 1 зв.); immutatio, измѣнение (1642 *ЛС* 227); permutatio, измѣнение (Там же, 309).*

ИЗМѢНЕНИЕ *див. ИЗМѢНЕНИЕ.*

ИЗМѢНЕНІЕ *див. ИЗМѢНЕНИЕ.*

ИЗМѢНИТИ, ИЗМЕНИТИ *дієсл. док.*

1. (що) (цсл. измѣнити) (надати інших властивостей) змѣнити: Показѣль то Ап(с)лѣ с(т): Пѣвелѣ, вѣ Послѣннѣи своѣмъ до Галѣтѣ(в)... тѣкѣ мѣвачи: хотѣхъ жебы сѣ вами быти нѣѣ, и измѣнѣти глѣсѣ мой, якѣ недоѣмѣваюса ѿ васѣ (Київ, 1646 *Мог. Тр.* 3 зв.);

(зробити іншим зовнѣшнѣи вигляд) змѣнити: ѿ сла(д)кѣи мѣи Іисе, где твоѣ бо(з)каѣ добротѣ, и прѣсвѣтлогѣ Лица красотѣ; всѣ блѣдностю вѣ страданію твѣемъ измѣнѣнна, и тѣю сѣнихъ Ранѣ затме(н)на (Чернѣгѣв, 1646 *Перло* 99 зв.).

2. (кого, що в що, що за що) (надаючи перевагу кому-, чому-нѣбудь, замѣнити його іншим) змѣнити: Малую то цѣну души учинили и за нѣбо землю собѣ измѣнили (к. XVI ст. *Укр. н.* 80); марними зостѣли вѣ мѣдрости своѣи, измѣнѣвши Слѣвѣ Бжѣю вѣ подѣбіе тлѣющѣ(г) члѣвѣка Папѣ (Київ, 1621 *Коп. Пал. (Лв.)* 23); Москва видѣвѣши що злѣ, измѣнили ца(р)ѣ, ѣбили и люде(и) много (серѣд. XVII ст. *ЛЛ* 166).

3. (що) (*відректися від чого-небудь*) зрадити: єсми сего свѣта чти не похотѣлъ а моукъ ѿ всемъ пакъ не изменю (1489 *Чет.* 55 зв.); а такъ перваго костѣла и папѣжо(в) правосла́вныхъ гре́кове и рѣсь не ѿ(т)стѣпи́ли, понѣже латѣнници ѿ(т) гре́ко(в) вѣрѣ и рѣсь ѿ(т) тыхже гре́ко(в) виз(н)ае (!) правдивой вѣри, где латѣнници измѣнили и пожива́ню Євхарѣисты чашѣ ѿ(т)далилы (Київ, 1621 *Коп. Пал.* (Лв.) 33).

4. (від чого) (*захистити від чогось*) уберегти: Але, Христе – царю, сам ты нас съхрани, и нас от прелести такой измѣни (к. XVI ст. *Укр. п.* 84).

Див. ще ЗМѢНИТИ, ЗМѢНАТИ, ИЗМѢНАТИ.

ИЗМѢНИТИСЬ *див. ИЗМѢНИТИСА.*

ИЗМѢНИТИСА, ИЗМѢНИТИСЬ, ИЗМѢНИТИСА *дієсл. док. 1. (азнати змін, стати іншим)* змінитися: я́ко земла не вострепѣще(т), н̄бо не оужаснѣтса, сл̄нце не помѣркнетъ, л̄дна не измѣнитса, ... яко ва́шю то́ю опла́каною // и нещас(т)лі́вдоу згбѣд̄, згбодоу а не сл̄дшнѣй вавилѣномъ, ... называ́ти и роздѣмѣти хто не ма́еть і самы(м) пекѣлнымъ проклѣтствомъ, называ́ти и роздѣмѣти хто не ма́еть (Острог, 1598 *Отп. КО* 16-16 зв.); ѡ чловека воиде(т) стра(х) велики(и), Измѣниса тва(р) его і мова, і ѡзрѣ предъ собою грѣхи свои і рече тихо ко Смерти (XVI ст. *Сл. о см.* 335); в колѣна(х) нѣги єго знедѣжали ѿ(т) постѣ, тѣло его измѣнило(с) єлеа ра́ди (XVI ст. *УЄ* № 29519, 14); А Пречистаа бж̄їа м̄ти споманоула писма пр(о)рцькїи, ... а звлаща слова ісовы, што его стаа м̄л(с)ть рачи(т) мовити, и(ж) тоє са ни́гды не измѣни(т) (XVI ст. *УЄ Трост.* 48).

2. (*непомітно зникнути*) змінитися: состависа школа... промышляючи ѿ всако(м)

недоста(т)ку зако(н)ное наѣки. нерадѣвы(х) чл̄къ подвизающе, ... дабы ѿ(т)сюдѣ злобѣ измѣнѣвшеса, благы(х) нача́ло восприѣти, и по все(и) братїи спасенїю // распространѣтиса (Львів, 1587 *ЛСБ* 87, 1-1 зв.).

Див. ще ЗМѢНИТИСА, ЗМѢНАТИСА.

ИЗМѢНЯТИ, ИЗМѢНАТИ, ИЗМѢНЯТИ *дієсл. недок. (цсл. измѣнати) 1. (що) (робити іншим)* зміняти, міняти: Гды посетитеса не бѣдѣте яко лицемѣри, измѣняючи парьсѣны сво(и) абыса показали люде(м) иже са поста(т) (Височани, 1635 *УЄ* № 62, 11); immuto, tas, измѣняю (1642 *ЛС* 227);

(що) (*вносити зміни, робити виправлення*) зміняти, змінювати: Папѣжъ..., проповѣдниковъ новыхъ законовъ своихъ езуитовъ по всему свѣту розсылаєт, времена и лѣта измѣнаєт и личбу от створеня свѣта замешалъ (Львів, 1605-1606 *Перест.* 48); Измѣна́тъ време(н)на и законъ и беззаконнѣющїй завѣтъ навѣдѣтс прелестїю и ѡскверна́тъ сщѣннаа (Київ, 1621 *Коп. Пал.* (Лв.) 28).

2. (що на що) (*надаючи перевагу чому-небудь, міняти його на щось інше*) зміняти, міняти: К богáтому па́пѣ отбѣгли на пашу, абы на пѣнези изменяли душу (к. XVI ст. *Укр. п.* 72).

3. (що) (*відрікатися від чого-небудь*) зраджувати: Тепе(р) пла(ч) // ...причиняете, ... стѣсти и(з)мѣнаете..., веле(б)ное йма сїон'ское, ѡбе(з)чещяете (Острог, 1599 *Кл. Остр.* 225-226).

Див. ще ЗМИНАТИ, ЗМѢНИТИ, ИЗМѢНИТИ.

ИЗМѢНАТИ *див. ИЗМѢНЯТИ.*

ИЗМѢТОВАТИ *дієсл. недок. (цсл. измѣтовати), перен. (кого, що) (позбуватися*

кого-, чого-небудь) викидати: Ви(ди)те чо-го ра(ди) рѣсь хѣлите; а латинѣ хвалите; яко рѣсь дѣрнаа, если и малое поро(х)-но ереси, во свое(и) це(р)кви бка, ѿ(т) лжеиме(н)ны(х) пастыре(и) запорошити хотачи(х) ѿщупаю(т), зара(з) ѿчищають и вѣнъ измѣтѣю(т) (1598 Виш. Кн. 283 зв.); хвалитѣса ты(м) титѣло(м) еп(с)пѣски(м), а не достои(н)ство(м): мѣват, яко не имаю(т) вла(с)ти дѣове(н)ство православны(х) ...ва(с) ни(з)лагати, и(з)мѣтовати и клати (Там же, 291); Низложитель: Котѣрый нѣ до(л) скидѣеть, измѣтѣеть (1627 ЛБ 77).

Див. ще ЗМѢТОВАТИ.

ИЗМАНА *див. ИЗМѢНА.*

ИЗНАЙТИ *дієсл. док. (цсл. изнайти)* (кого) (*шукаючи, виявити*) знайти: Врядникъ тежъ паней Петровой, Нестеръ почаль говорити: “изнайду дей я виноватого, напрасно ся тутъ бавимо” (Луцьк, 1570 *Ив.* 267); А еще кого они изнайдѣт там ѣ тое прѣдреченное мѣсто, а они да имеют им възѣти все, что они бѣдѣт имати при себѣ (1576 *МЭФ* 94).

Див. ще ЗНАЙТИ.

ИЗНАЙТИСѢ *дієсл. док. (що) Знайти-*ся, виявитися: А великое привиліе що имал дѣд их Пѣтрашко... ѿт прѣдѣда нашего... а таа привилія еще била оу роуки реченому Иванкоу що был писар и если сѣ изнаидет таа привилія она ест их праваа привилія (Хуші, 1528 *ДВВ* I, 27).

Див. ще ЗНАЙТИСЯ.

ИЗНАЛЕЗТИ *дієсл. док. (цсл. изналез-*ти) (що) (*виявити*) знайти: ѣ мне заправдѣ естъ дивна реч..., иж ѿни... так хциви сѣт... и выдаются на вшитко то, штобы было изналезено пред ѿбополными приатели (Белз, 1552 *АВ* VI, 128).

Див. ще ЗНАЛѢЗТИ.

ИЗНЕВАГА *ж. (відсутність поваги, шанобливості)* зневага: Вѣдомо е(ст) Мл(с)-тямъ ваши(м) яко я недавнього часѣ бѣдѣчи зѣсланымъ ѿ(т) господара Еґо М(л): Ктитора... до Лвова для набы(т)я Дрѣка(р)ни... ѿ(т) мл(с)те(и) ваши(х) не ты(л)-ко зы(ч)ливой Помочи... але еще ѿ(т) нѣ-которы(х) малѣд(ж)ны(х) нѣщо изнаваги дознале(м) (Ясси, 1642 *ЛСБ* 557).

Див. ще ЗНЕВАГА.

ИЗНЕДУЖАТИ *дієсл. док.* Ослабнути: Колѣна мои изнедужали выдѣ посту (XVI ст. *НЄ* 16).

Див. ще ЗНЕДУЖАТИ.

ИЗНЕМАГАТИ, ИЗНЕМОГАТИ *дієсл. недок. (цсл. изнамагати)* (від чого) (*знесилюватися, втрачати силу*) знемагати: Тѣ естъ якъ мнѣго тѣло нѣше ѿ(т) пѣстѣ изнамагѣеть, тѣкъ мнѣго дѣша ѿбновлѣетьса, и к' Бѣ пѣмыслъ возвѣди(т) (Київ, бл. 1619 *О обр.* 161); Изнемогѣхъ: Захорѣлемъ, застогнѣлем'. Тѣкже: Изнемагѣю, ѣтлѣю, слабѣю (1627 *ЛБ* 46);

(*втрачати здоров'я*) знемагати: бо чимъ далѣй, тымъ барзѣй изнемогаю и до кончины приближаюся (Київ, 1622 *АЮЗР* II, 73);

(*втрачати дїйовість, ефективність*) ставати неэффективним, безсилим: однакъ изнемогають тамъ всѣ того лѣкаря лѣкарственныи медикамента и довѣпы, гдѣ ядовитыи пострѣлы бѣсурманскіи, вѣ тѣ-ло мое потрафивши, всѣ майстерства лѣкарственныи упредили (Київ, 1622 *АЮЗР* II, 72).

◊ **невѣрием изнамагати** *див. НЕВѢРИЄ.*

Див. ще ИЗНЕМОЧИ.

ИЗНЕМОГАТИ *див. ИЗНЕМАГАТИ.*

ИЗНЕМОЧИ *дієсл. док. (дїйти до пов-*ної *втраги сили)* знемогти, знесилитися:

Пла́чте съ мнѣю юнѡшѣ; якѡ Красѡта ва́ша измѣнѣса, пра́хом' и Кро́вѣю покрѣса. Пла́чте съ мнѣю ста́рци сѣдина́м(и) цвѣтѡщѣи: якѡ Крѣпѡсть ва́ша изнемо́же (Чернігів, 1646 *Перло* 93).

Див. ще **ИЗНЕМАГАТИ.**

ИЗНЕНАВИДѢТИ *дієсл. док.* (кого, що) Зненавидіти: Христось зва́ль сыно́мъ бетѣжно́го чоловѣ́ка, чомъ естѣ́ отецъ усѣ́мъ грѣ́шникумъ, не може изненавидѣти насъ (XVI ст. *НС* 31); Тото такыи сугъ люде, што слухають повѣсти свѣтыи, а сами не могутъ изненавидѣти грѣхы свои (Там же, 146).

Див. ще **ЗНЕНАВИДѢТИ.**

ИЗНЕСТИ *дієсл. док.* (*цсл.* изнести)

1. (що) Винести: кости стѣ́(х) мѣ́нкъ сохрѣнены в мѣ́сте се́мь, поиди изнеси ихъ с воды (1489 *Чет.* 116 зв.).

2. *Перен.* (що) (*витримати, витерпіти*) знести: Похѣ́ли(т) когда́: Доса́дѣ́ изнесѣ́т' нѣ́когда (1627 *ЛБ* 91).

◊ **гласъ изнести** – (*почати говорити*) підняти голос: На́вчи́ле(м)са́ и псо́(м) бе́(з)стѣ́дны(м) на́скака́ючого на блѣ́гочесті́е хѣ́люю бе́(з)розмы́(с)лѣ́не ѡ(т) Па́вла звати: ѡ́нъ бо то(т) гла́(с) изнесе мо́ва-чи, блюде́теса ѡ(т) псо́въ и злы́(х) дѣ́ла-теле́(и) (1598 *Виш. Кн.* 309).

Див. ще **ЗНЕСТИ.**

ИЗНИМАТИСЯ *дієсл. док.* 1. (на кого)

Підійматися, повставати (проти кого): Видиме туйка, брата мои, ажъ лише за евангеліе насъ изненавидѣли, и изнима́ть ся свѣ́тъ увесъ на насъ, занужъ его проповѣдаеме (XVI ст. *НС* 77).

2. (на що) (*зазнати впливу якого-небудь почуття*) піддатися (чому): Любо́вь долготерпелива и милостива, любо́вь не завистлива, ... не изнимае́тъ ся борзо на

гнѣ́въ, не гадае́тъ злое, не радуе́тъ ся неправдѣ́ (XVI ст. *НС* 11).

ИЗНИЩИТИ, ИЗНІЩИТИ *дієсл. док.*

1. (що) Знищити, зруйнувати: которые то всѣ́ люде́ церковъ кругомъ облегли, ... скарбы церковныи..., полупено и весь монастырь изнищено (Луцьк, 1597 *АрхЮЗР* I/VI, 154); Обрето́хомъ въ кро́йнице, ижъ первѣ́й того́ сия́ божественная церковъ была изнищено́на и ободрана, все побрано (поч. XVII ст. *КЛ* 83).

2. (кого) (*перемогти*) знищити: смотрѣ́можъ я(к)ѣ́ звѣ́та(з)ство́ вз(л) гѣ́ на(ш) і́с х́с на(д) сопро́ти(в)ні́кы сво́имы ва́зні́ выпоусти(л) и(з)боури́въ и(з)ні́щи(л) дѣ́а-вола, абы не шко́ди(л) и не перешко́жоваль чл̄(к)ви́ (к. XVI ст. *УС* № 31, 45 зв.).

Див. ще **ЗНИЩИТИ.**

ИЗНІЩИТИ *див.* **ИЗНИЩИТИ.**

ИЗНОВИТИ *дієсл. док.* (що) (*привести*

до попереднього стану) відновити: Васи́ліе Вартик и Настасі́я... сѣ́знаваем..., како... если сѣ́ пото́кмили по добро́и воли, аби кнѣ́гинѣ́ Нѣ́стасі́я испѣ́стила став..., а аз, Васи́ліе Вартик, аби́х имал изновити тот став през вѣ́се, яко бил спрѣ́ва (Ясси, бл. 1624 *МЭФ* 378).

Див. ще **ЗНОВИТИ, ЗНОВЛЯТЬ.**

ИЗНОВИТИСЯ *дієсл. док.* (*бути приведеним до попереднього стану*) відновитися: усе гадали они, ажъ такъ Христось пануе́тъ на земли, якъ други́и зареве, и изновитъ́ ся ца́рство жи́дувское, якъ бы́лъ Давидъ, та Соломонъ́ ца́реве (XVI ст. *НС* 38).

ИЗНОВУ *присл.* (*ще раз, повторно*) знову: похочетъ ли которая сторона и(з)-нову́ ку тому́ року́ припо́(з)вати, во(л)но то и(х) мл̄(с)ти́ бу́детъ (Київщина, 1599 *ККПС* 107); Напослѣ́докъ по́ложися на волю́ Гп̄(д)ню́, аще бы́ дѣ́яволь..., изновѣ́

нападалъ на тя и до ѿ(т)чаянїя приводилъ, если дже не можешъ ѿсти, мовъ же се(р)дцемъ (Чорна, 1629 *Діал. о см.* 280); пото(м) того(ж) брата изнову по(с)лали котрому и потретее тоежъ ѿповѣль (Львів, 1635 *ЛСБ* 1043, 43);

заново, наново: а пре(з) якїи маємо // дорбги прохо(ди)ти, изблочи и(з) себе тою старою скѣрѣ..., и ѿблочи(с)я оу новою одѣж(д)ѣ... а ѿ(т)родїтиса избвоу ѿ(т) грѣхѣ (1645 *УЄ* № 32, 69-69 зв.).

Див. ще ЗНОВА, ЗНОВУ, ЗНОВЪ, ИЗНОВА.

ИЗНОСИТИ *дієсл. недок. (цсл. изнасити)* 1. (що) (*допомагати покинути яке-небудь місце; визволяти*) виводити: Вы страхъ княземъ пекѣльнымъ принѣсите, А дшъ людскихъ съ Хр(с)тѣмъ на свѣтъ изнасите..., и до Нб(с)ногѣ пресвѣтлогѣ Цр(с)тва приводите (Чернігів, 1646 *Перло* 43 зв.).

2. *Перен. (що) (витерплювати, витримувати)* знѣсити, винѣсити: А колибы не бжество нашего мл(с)тивого избавителя, тогдыбы жа(д)ною мѣрою не мог'ло изнасити члченьство таковой ли(ч)бы ра(н) (XVI ст. *УЄ Трост.* 75); Петр..., и Павла последнего // штрофованья терптиве изнасит, и скоро не на гордость старшинства, але на исправление согрѣшившего прибѣгает, и покаяние за то чинит (1600-1601 *Виш. Кр. отв.* 178-179).

3. *Перен. (що) (одержувати, здобувати; проймаються чим-небудь)* винѣсити: добры(и) члкъ з доброго покладоу ср(д)ца. выноси(т) доброе. а злыи члкъ, злого съкровища, изнаси(т) злое (1556-1561 *ПЄ* 58); Блги(и) члкъ, ѿ(т) блгаго сокрѣвища ср(д)ца своего изнаси(т) блгая, Лдкавы(и) же злая (1600 *ЦНБ* 476 П/1736, 44); Тое

есть правдивый костел твой, езувито, яко да от костела своего ложь изнасити и Ницейскаго собора вызнание вѣры непременно держати хвалишися? (1600-1601 *Виш. Кр. отв.* 176).

Див. ще ЗНЕСТИ, ЗНОСИТИ, ЗНОШУВАТИ.

ИЗНОСИТИСЯ *дієсл. недок. (до чого) (мати відношення)* стосуватися: выроздмѣна до ѿны(х) рѣчїи котѣрии згажѣютсѣ, и изнасятсѣ до вѣри и до розмышлѣна ѿ боу любїмомъ (поч. XVII ст. *Проп. р.* 219).

Див. ще ЗНЕСТИСЯ, ЗНОСИТИСЯ.

ИЗНУРЕНІЄ *с. (цсл. изноурение)* витрата, затрата: Иждивенїе: Изндренїе, выдѣто(к), накладанье (1627 *ЛБ* 44).

Пор. ИЗНУРИТИ.

ИЗНУРИТИ *дієсл. док. (цсл. изноурити)* (що) (*використати час на що-небудь*) провести: всѣ(х) ты(х) ли(ч)бою знаємо, котѣриє на сп(с)нїє в то(и) жи(з)ни вѣ(к) сво(и) бгѣо(и)не изнѣрили (п. 1596 *Виш. Кн.* 239); а ты, Скарго,... на той працѣ и трудѣ вѣк свой весь изноурил еси (1608-1609 *Виш. Зач.* 221); Видь, коли имѣет кто два сына или отрочища, и един,... домѣститсѣ на службу царскую...; а другий отрок, взлюбив домовую лежню,... и в прожности всѣ часы жития изноурити любячего костырствы и прочими бѣснованїи и непотребствы, не лучше ли радуешисѣ... о оном, при цари обрѣтающимисѣ, нежели о домолѣжни (1615-1616 *Виш. Поз. мысл.* 243).

Див. ще ИЗНУРЯТИ.

ИЗНУРЯТИ, ИЗНУРАТИ *дієсл. недок. (цсл. изноурати)* 1. Витрачати, тратити, затрачати: Истрошѣю: Выдаю грошѣ, роспорѣшѣю, изнѣрѣю (1627 *ЛБ* 51).

2. (що) (використовувати час на щонебудь) проводити: с которых [выкрутовъ] ся они на препиране будуют и научени суть и всегда учат, вѣк свой на том изнуряючи и упражняючи, не толко простою правдою пребороти не можете, але если бы и ангельски язык увѣрял, але ничто же успѣют (1608-1609 Виш. Зач. 208).

Див. ще **ИЗНУРИТИ**.

ИЗНУРАТИ див. **ИЗНУРЯТИ**.

ИЗНЫЙ див. **ЄЗДНЫЙ**.

ИЗНѢТИСА дієсл. док. (цсл. изнѣтиса) (про шкуру плазунів) скинутися: Оуподобѣ(м)са ѿной з'мїи м(д)ро(и) кѣторая хоще(т) избыти старби скѣры из' себе тѣды бързо пре(з) тѣсныи распалины оулѣзе и(ж) бы са из неї таа стѣраа скѣра изнѣла. а и(ж) бы новою сѣ обдегла (1645 УЄ № 32, 69).

ИЗНЯТИ, ИЗНАТИ дієсл. док. (цсл. изнати) 1. (що) (відчепити, забрати) зняти: то(т) же пристѣпив'ши // к' пилатови. проси(л) ѿ тѣло ісво. и из'нав'ші є, и оувиноуль, є в' чистое, простирало (1556-1561 ПЄ 329-329 зв.); казалъ тотъ листъ Патѣвѣвъ изнати изъ дверей церковныхъ (бл. 1626 Кир. Н. 11).

2. (що з кого) (скинути щось одягне) зняти: А ѿни из'навши из него ѿдѣна, и ѿдѣли его плащеницею чръменою (XVI ст. УЄ Трост. 66).

3. (про голос) підняти, подати: Ставши заразъ, и изняли голосъ свуй и рекли: Исусе, наставниче, помилуй насъ (XVI ст. НЄ 171); Коли мовивъ Исусъ сесе, изняла одна жона голосъ измежи народа (Там же, 190).

4. *Перен.* (що, на кого) (перекласти тягар обов'язків на кого-небудь) скинути: Чомъ члвѣкъ сего свѣта, на кого я ся

надѣявъ (в рук. нада(в). – Прим. вид.), а вунъ на мя изнявъ вагу (XVI ст. НЄ 196).

5. (кого за що) Простити; пробачити (кому): Давыдъ познавъ тогды грѣхъ свуй и не имавъ, што чинити, али ся твердо богу моливъ, абы изнявъ его за тотъ грѣхъ, што бы не погыбъ (XVI ст. НЄ 171).

Див. ще **ЗНИМАТИ, ЗНЯТИ**.

ИЗНАТИ див. **ИЗНЯТИ**.

ИЗО див. **ИЗЪ**.

ИЗОБИЛИЄ, ИЗОБИЛІЄ, ИЗЪОБИЛІЄ с. (цсл. изобилиє) 1. (чого, чому) Велика кількість, численність: В недѣлю аще прилоучитса Рождество Хво, боудеть... воємъ радованіє, царем развращеніє, плодом изобиліє, четвероногом множество, медѣ много (к. XVI – поч. XVII ст. Яв. Рук. 113); члвкъ... еслібы жадного грѣха смертѣльного пре(д) ісповедію не мѣлъ, тогды пріймѣть изобиліє блг(д)ти ѿное, котѣрю мѣлъ пере(д) ісповедію (Львів, 1645 О тайн. 10);

дуже велика кількість, надмір: Презлішество: Изобиліє (1627 ЛБ 94);

(фактична кількість чого-небудь у даний момент; певна матеріальна забезпеченість) наявність; достаток: прото жь не печалоуйтеса на зав'треш'ній днь. заутреш'ній // бо днь, печаловати боуде са(м) ѿ себѣ. довол'на бо есть днєви изъобиліа его (1556-1561 ПЄ 38-38 зв.).

2. Багатство, розкіш: lautit[ia], изобилиє, до(с)татокъ (1642 ЛС 252); opimitas, изобилиє (Там же, 293).

3. Щедрість: Любочестіє: свобода, обиліє, ... ревнованіє чєсти, изобиліє, сь изобиліє(м) дааніє, дарованіє (1627 ЛБ 61); liberalitas, нещадно(с)т(ь), изобилиє (1642 ЛС 254).

Див. ще **ИЗОБИЛСТВО**.

ИЗОБИЛІЄ *див.* ИЗОБИЛИЄ.

ИЗОБИЛНИЙ *прикм. (цсл. изобильный)* значний, численний: *opiragus*, изоби(л)-ни(й), гобзова(н)ни(й) (1642 *ЛС* 293).

ИЗОБИЛНО, ИЗОБЫЛНО, ИЗЪОБИЛНО *присл. (цсл. изобильнѣ)* щедро, багато: Велебнымъ г(с)дномъ ѿ(т)це(м) бл̄гочестивы(м) и хр̄(с)толюбивы(м) и(х) м(л̄) п̄номъ братія(м)... и нашеѡ по(р)-ности в ст̄омъ дх̄ѣ намиле(и)ши(м) и ѡхо(т)-не послѣшны(м) сыно(м) ласка и мл̄(с)рдіе б̄га... со бл̄го(с)ловеніемъ столицы нашеѡ митрополіи Киевское да препода(ст)са изъѡби(л)но (Городок, 1640 *Гр. Мог.* 1); *opime*, изѡби(л)но, ту(ч)но, багато (1642 *ЛС* 293); *pollucibiliter*, изѡбылно (Там же, 320); *Ѡ*то та пр̄бсимъ ѿ(т)-че ст̄ый п̄лно, Дай намъ хл̄ба Аг̄глско-го; изобылно (Чернігів, 1646 *Перло* 19); Выличивши Мѡйсѣй нѣгды(с) ѿ(т) части добродѣйства Бѡзскіе Гилтанѡмъ изъѡбылно дарованіе, пыталса п̄тымъ, чо-гббы ѿ(т) н̄х' хотѣл' Бг̄ъ в' нагородѣ? (Київ, 1648 *МКСВ* 349).

ИЗОБИЛОВАТИ, ИЗЪОБИЛОВАТИ *дієсл. недок. (цсл. изобиловати, изъобиловати)* 1. (чим) Бути багатим; багатіти: научилемъ ся я благостію Божією изобиловати и лишати (Дермань, 1628 *КММ* I, дод. 321).

2. (що в чому) (*мати перевагу над чим-небудь, чимось вирізнятися*) переважати (що чим): звѣзда бовѣ(м) (якъ ап̄(с)ль мовить) звѣздѣ изъѡбилоуе(т) въ сл̄авѣ (поч. XVII ст. *Проп. р.* 238 зв.).

ИЗОБИЛСТВО *с. (цсл. изобильство)* те саме, що *изобилиє* у 2 знач.: От здѣ зри, како укоряет домолѣжнев Златоусты: “Мы жь, – рече, – ниже из отчества изыйти смѣем, но пиши ищем и дому свѣтлого

и всякого много изобилства” (1615-1616 *Виш. Поз. мысл.* 240).

2. Велика кількість; достаток, щедрість: Покайте са и вы ѡ еп̄(с)пи, въсплачите са своѣго ѿ(т)стѣплѣніа, възрыдайте гражанства с̄іо(н)ского, ѿ(т)далѣна оужа(л)-теса, росточивши достѡйноюу ча(ст) ѿ(т)-ческаго имѣніа постыдѣте(с) лишивши(с) и(з)ѡб̄и(л)ства дх̄бвнаго хл̄ба, и жел̄ающіи насытїти са р̄жець св̄и(н)скы(х) (Острог, 1599 *Кл. Остр.* 226).

ИЗОБРАЖАТИ *дієсл. недок. (цсл. изображати)* 1. (що на кому) (*передавати щонебудь за допомогою відповідних засобів*) зображати, відтворювати: Знаменіе кр̄(с)-та на себѣ изъображають развраще(н)но патма п̄рсти (Київ, 1621 *Коп. Пал. (Лв.)* 30).

2. (що) (*описувати, розповідати, показувати*) зображати: А тот пожиток явственѣе изображати нѣсть лѣпо есть, доколѣ хто в плоти и подвижѣ есть: по скончании и свѣршении подвига же спасаемых бог открит и покажет (1615-1616 *Виш. Поз. мысл.* 243).

Див. ще **ИЗОБРАЗИТИ, ИЗОБРАЗОВАТИ.**

ИЗОБРАЖЕНИЕ, ИЗОБРАЖЕНІЄ, ИЗООБРАЖЕНИЕ *с. (цсл. изображение)*

1. Канон, закон: Егда же уже в лож и прелест, папо римскій, уплутался еси,... и законы духа святаго на свою волю претворил еси и превратил, и вся церковная таинственная изображения и священнодѣйствія полицемирил, от истинны на лож пременил (1588-1596 *Виш. Кн.* 140); зрозмѣ(в)шы я с писа(н)я листѣ в̄м до бра(т)-ства н̄шого... до него же послали есте с̄щє(г) во ва(с) в̄чення изѡображения граматыче(с)кого х̄дожества его же сами вконе(ц) дости(г)ше и ины(х) дово(л)-ствуєте (Оліта, 1591 *ЛСБ* 185, 1).

2. Настанова, послання: А когда не по христовому и петрову изображению в церкви христовой седиш, владѣш, ... то ся маеш звати, костел римский, лживы, а не праведливы (1600-1601 *Виш. Кр. отв.* 180); *Вса крѡмѣ црѣкѡвнаго преданїа, и оученїа, и изображенїа Стых, и пр(с)но паматных ѡ(т)ць ѡбновляемаа, или по се(м) содѣа(н)наа анаѡема трижди* (Київ, 1621 *Коп. Пал. (Лв.)* 24).

3. Уявлення: *imaginatio*, мечтание, и(з)ображение (1642 *ЛС* 225).

4. (те, що зображено, відтворено) зображення: красной лжи хитрословесия их не удивляйтесь, зане есть мертва и бесплодна; еще и отвнѣ, якоже гроб, утварием и изображением украшена и упестрена, егда же внѣ отверзеши и плода поищещи, тамо смрад, гной, кости и черви узриши (1588-1596 *Виш. Кн.* 141).

Див. ще **ИЗОБРАЖЕННЄ, ИЗОБРАЖЕНЬЄ.**

Пор. **ИЗОБРАЗИТИ.**

ИЗОБРАЖЕНІЄ *див.* **ИЗОБРАЖЕНІЄ.**

ИЗОБРАЖЕННЄ *с.* Те саме, що **изображение** у 2 знач.: в твоих школах, ... по Павлу апостолу, до солунян изображенню... гнѣздо антихристово фундованно есть (1608-1609 *Виш. Зач.* 227).

ИЗОБРАЖЕНЬЄ *с.* Те саме, що **изображение** у 1 знач.: Питáемо, котбраа црѣковъ, тѡргнѣласа власне, ... на бны(х) въспрїемниковъ и намѣстников(в) ап(с)льскы(х) сты(х) ѡ(т)ць. хто из'ображенье вѣры шáрпнѣль (Острог, 1598 *Отп. КО* 28 зв.).

Пор. **ИЗОБРАЗИТИ.**

ИЗОБРАЗИТИ, ИЗОБРАЗИТИ, ИЗЪОБРАЗИТИ *дієсл. док. (цсл. изобразити)*

1. (що) Сформулювати, викласти; пода-

ти, відтворити: Остави сие образование мечтательное и толкование..., но дай ми простую вѣру соборное и апостолское церкви, голым и сущим писанием апостол преданую и от первого собора изображенную, купно с папою вашим благочестивым единомудрне и единоголасне отринутую (1588-1596 *Виш. Кн.* 130); Альбо ачей бы еси показал ...ученика, ... который... всю философию небѣсное мудрости – в смиреннии быти – изобразил и научил (1608-1609 *Виш. Зач.* 226); ни единою вѣрою, кромѣ нашего православия изображенною, спасти ся не можем и не спасем (бл. 1610 *Виш. Посл. Льв. бр.* 233);

(що) вказати, дати настанову, пояснити: то есть яким способом имѣет боголюбец предспѣти до истиннаго разума и которыми образы, дѣлы, труды и подвиги, и которые знамения послѣдовати имѣют в совлечение вѣтхаго челоуѣка приходящому изобразили (Унів, 1605 *Виш. Домн.* 189); и тот слѣд, изображенный святыми (по отправѣ школноѣ науки) отвергли (Там же);

(що, о чім) (*викласти, оповісти, описати*) зобразити: Или не вѣдае(ш) смѣшникѡ, яко на вѣро(ж)де(н)ны(х) женами бо(л)шо(м), тáа мѣхо(м) шїтаа и некъшта(л)товнаа ѡдежда и(з)ображена е(ст); ѡблече(н) бо бы(л) рече їѡа(н) въ ѡде(ж)дѡ ѡ(т) вла(с) ве(л)блю(ж)дѡ (п. 1596 *Виш. Кн.* 233); Здѣ тебѣ, домашнему инокови, ижъ Василия Великого, и Златоустого... // ...и прочих всѣх о подвизѣ иночества изобразивших, не слыхаючому и в пустыню со начальным пострыгом... не отлучающемуся, ... – ознаймую вкратцѣ, что за пожиток или корысть с твоей приязни мирскаго сводворения получишь (1615-1616 *Виш. Поз. мысл.* 244-245).

2. (що в чому) (точно передати що-небудь) відтворити: Таже, одержавши вѣсть, и если благоволение твое – правду себѣ на подпору добраго сумнѣния в непорочной нашей вѣрѣ изобразивши или преписавши, – да идет до Львова (1608-1609 Виш. Зач. 197); до Тита паки: “Чадѣ Тите, от всего болшей, что есми тебѣ глагола, в таемницѣх вѣры изобразил, – учи, и ж бы старались вѣровавши добрым дѣлом прилѣжати (Там же, 212);

(що) (відтворити зображення, зробити відбиток чого-небудь, відбити щось) зобразити: Хс спсѣ ншѣ са(м) оуказалъ спѣсобѣ, Когда на обрѣсѣ лице свое изобразилъ (Київ, 1621 Коп. Пал. (Лв.) 30);

(в чому) втілити, виразити: сіла дѣхо(в)наа в' дши члѣской несотре(н)но изобразѣна, котѣраа сіла естѣ // трѣякаа (Львів, 1645 О тайн. 10-11).

3. Подати, показати приклад, стати взірцем, зразком чого-небудь: ибо хс обр(а)з то(л)ко побѣ(ж)дати хоташи(м) мѣра да(л), показа(л) и наочи(л), и са(м) собою изобразил(л), прѣлестѣ же мѣго л'живого цр(с)тва мнѣ не ѡ(т)на(л), и не погѣби(л) (1599-1600 Виш. Кн. 205); тогда есми... в бѣдѣ муки великое час не малый... был, жалуючи за кривду... спаса нашего Исуса Христа, который с престола славы непостижимаго божества ...изступи и во зрак рабий облечеса, яко да персть земленую смиренію научит. Колико, собою изобразив, показал и научил; и послѣдностію ног умытия учеником, и нищетою..., и безчестіем крестоустрадательное смерти! (1608-1609 Виш. Зач. 211).

4. (що) Узаконити, канонізувати: Вѣми убо, яко на первом соборѣ Никейском первосѣдѣніем стола твоих прежде быв-

ших святых и благочестивых пап почтено было, занеже и власт петровых плодов в собѣ изобразили и ключь смиренія, кротости и нищеты при собѣ носили (1588-1596 Виш. Кн. 139); А как намесник христов и приемник петров честный один папо, зачем же разоряет порядок весь, от Христа и Петра изображенный? (1600-1601 Виш. Кр. отв. 180).

Див. ще **ИЗОБРАЖАТИ, ИЗОБРАЗОВАТИ.**

ИЗОБРАЗОВАТИ дієсл. недок. 1. (що) (подавати, наводити, викладати) зобразити: Обычай, закон и цвѣчение нам явное показывает и изображает и приводит, ко ефесеом пишучи (1600-1601 Виш. Кр. отв. 172).

2. (що) Демонструвати, репрезентувати: не вѣ(с) ли болшѣю по(м)пѣ, и таи(н)ство сво(л)наго житїа вѣка сего в себѣ ннѣ и(з)обра(з)уете, бо(л)шїе доста(т)ки в' мнѣмано(м) дѣховно(м), нежели в ми(р)ско(м) чинѣ, ѡгонїли есте (1598 Виш. Кн. 274).

3. (що) Уявляти (собі): И для того в тѣснотѣ сей малы изволяют быти: всѣ ся на широту роскоши вергли и пастыря себѣ такого своеволника (и на широтѣ роскоший скитающіеся) имѣют, который таинство вѣка сего сына погибелнаго изображает (Унів, 1605 Виш. Домн. 191).

Див. ще **ИЗОБРАЖАТИ, ИЗОБРАЗИТИ.**

ИЗОБРАТИ дієсл. док. (цсл. избрати) 1. (що) (скласти що-небудь в одне місце) зібрати: Смоу же естѣ и лопата в' роуцѣ его. и протереби(т) гоумно с'вое. и избере(т) п'шеницу в' жит'нищу с'вою (1556-1561 ПС 27); Чомѣ ему лопата у рукахъ его, изчиститѣ гумно свое и избере(т) пшеницу у гумно свое (XVI ст. НС 20).

2. (кого) (*об'єднати, скликати*) зібрати: рѣкъ іакимь, избѣрѣте дѣвки жидовьскїи, нескврѣнїи, и негай вѣзмѣтъ ѡдѣна доро- гое... // ...и негай провадять еи въ црковѣ га ба (XVI ст. УЄ № 29515, 155 зв.-156).

Див. ще ЗОБРАТИ.

ИЗОБРАТИСЯ, ІСЪБРАТИСА *дієсл. док. 1.* (*згромадитися в одному місці*) зібратися: а коли то оуслышали ѡнїи мѣщане и всѣ ѡколїчнїи сѣла, и(ж) хс бы(л) оу одного члѣка, ісѣбралоса мнѣго наро- дѣ до іса (XVI ст. УЄ № 29519, 17 зв.).

2. (*стектися до одного місця*) злитися: Гди ся води избѣрѣт, по(д) зе(м)лю такъ великой моци аж ся земля двигати поч- неть (серед. XVII ст. Луц. 538).

Див. ще ЗОБРАТИСЯ.

ИЗОБРѢТАТЕЛЬ *ч. (цсл. избобрѣтатель)* винахідник: навѣтни(к), и(з)ѡ(б)рѣтатель всакого по(д)стѣпкѣ (1596 ЛЗ 59); Навѣт- никъ: Изобрѣтатель всакого по(д)стѣпкѣ (1627 ЛБ 68).

ИЗОБРѢТЕННЫЙ *дієприкм.* Винай- дений, вигаданий; створений: Оставише образование мечтательное и толкование, от художества и учения силогизм поган- ских избобрѣтенное, но дай ми простую вѣ- ру соборное и апостолское церкви (1588- 1596 Виш. Кн. 130); костел латынский... обмерзевши апостольские неукї... гру- бостью, за хитрость и мудрость воздуш- ных духов и от стихий мира избобрѣтен- ный философский поганский аристотел- ский... разум // ухватився (1608-1609 Виш. Зач. 224-225).

ИЗОБЫЛНО *див. ИЗОБИЛНО.*

ИЗОГНАНИЕ *с.* Вигнання: Научайте ся, хрестяне, що есть хрестъ... соромъ, кѣнь, изогнанїе..., и усякое злое, и бе-

тлюгъ, мука, альбо якая смерть грубая, тяжкая (XVI ст. НЄ 32).

Пор. ИЗОГНАТИ.

ИЗОГНАТИ *дієсл. док. 1.* (кого з чо- го) (*примусити забратися геть*) вигна- ти, прогнати: црѣ... повелѣлъ изогнати го с полаты своее (1489 Чет. 176 зв.); Про то рюкъ, чомъ измугъ дьявола, чомъ вывюгъ изъ (*в рук. ис(з).* – *Прим. вид.*) // его, якъ и на сюмъ члѣвцѣ познаваме исъ сего евангелїя, ажъ апостолы не могли изогнати, якъ Христосъ изогналъ (XVI ст. НЄ 34-35); они... взявши перед себе умыслъ якийс злый, збройне,... о тридцат човека, нашедши на... поля... церковные... плуги наши, которые в тот час орали, с пол наших... изогнали и збили (Володимир, 1612 АрхЮЗР 1/VI, 409).

2. *Перен.* (кого з чого) (*спричинити втрату чого-небудь*) позбавити (кого чо- го): дла тѣго и(ж)... во(л)чеобра(з)но в це(р)ковъ х(с)ву есте влѣзли, и чи(м) нѣ- сте бѣли, зватиса есте смѣли пастыри, сѣще(н)ники, еп(с)пы которые..., дотола на ва(с) кликали, крычали и волали, а(ж) ва(с) с того мѣсца с тѣе че(с)ти и достои(н)ства изогнали (1598 Виш. Кн. 308).

Див. ще ЗГНАТИ, ЗОГНАТИ, ИЗ- ГНАТИ.

ИЗОЖЕЧИ *дієсл. док. (цсл. изжечь)* (кого) Спалити: Ажъ быхъ имавъ вѣру, што быхъ горы перевертавъ, а любве не имаю, нѣчого емъ; ажъ быхъ упустивъ усе умѣнїе мое, ажъ изожгутъ мя, а люб- ве не имаю, нѣякая ми хосна (XVI ст. НЄ 11).

Див. ще ЗЖЕЧИ.

ИЗОКРВАВИТИ *дієсл. док. (що) (за- лити кров'ю)* закривавити: Презъ што те-

ды покой посполитый месца светого,... згвалтиль, костель изокравиль, спрофановаль, для // которого зокравеня, спрофанованя до того часу костель естъ замкнений (Луцьк, 1634 *АрхЮЗР* 6/1, 500-501).

Див. ще СКРИВАВИТИ.

ИЗОЛЛЯТИ, ИЗОЛЯТИ дієсл. док. 1. (що на що) (*ллючи рідину, змочити*) зілляти; полити: Марія... миро дороге изливала на ноги Христови. Марк. святой мовит..., аж на голову его изолляла, що бы указала милость свою (XVI ст. *НЄ* 42).

2. *Перен.* (на кого що) (*поширити якась почуття*) зілляти, вилити: якъ Христось тѣломъ бывъ, што узявъ горѣ выдъ святой Маріи, и изолявъ на насъ доброту исповна Божую (XVI ст. *НЄ* 195).

Див. ще ИЗЛИВАТИ.

ИЗОЛЯТИ див. **ИЗОЛЛЯТИ.**

ИЗОБРАЖЕНИЕ див. **ИЗОБРАЖЕНИЕ.**

ИЗОБРАЗИТИ див. **ИЗОБРАЗИТИ.**

ИЗОПАКОВАТИ дієсл. док. Запакувати, загорнути: Что все протівно писанію бжѣственномѣ, и самбе Распѣтіе Хво из'опакованно в' влікій (!) пбстѣ Ра(с)пѣтіе крїють и не клѣнаютса, аж до пѣтка великаго (Київ, 1621 *Коп. Пал. (Лв.)* 30).

ИЗОПЪ див. **ИССОПЪ.**

ИЗОРЪВАТИ дієсл. док. (*цсл.* изорьвати) (що) (*надломивши, відокремити*) зірвати: защепку отъломълено, што знать свѣже изоръвано вѣко и съ переду и зъ задуду закладано якимись желѣзами (Луцьк, 1591 *АрхЮЗР* 1/1, 317).

Див. ще ЗОРВАТИ.

ИЗОСТАТИ дієсл. док. (у кому) (*зостатися адептом кого-небудь*) залишитися (при кому): Кто будетъ у мнѣ, а я

у нюмъ, тотъ многый плудъ учинить (*в ориг. ѣчнитъ. – Прим. вид.*)..., ажъ кто не хочеть у мнѣ изостати, выдвержетъ ся вонъ (XVI ст. *НЄ* 123).

ИЗОТЕЦЪ ч. Малий ручний млинок: *pistrilla*, изотець (1642 *ЛС* 317).

ИЗОЩРАТИ дієсл. недок. (*цсл.* изощрати), *перен.* (що на що) (*збуджувати; посилювати*) загострювати, гострити. ◊ **ЯЗЫКЪ** **ИЗОЩРАТИ** див. **ЯЗЫКЪ**¹.

ИЗПАСТИ дієсл. док. (з чого) (*звалитися згори вниз*) упасти: Видѣвъ (*в рук. видѣ. – Прим. вид.*) емъ сатану, якъ мовню, изпавъ изъ неба (XVI ст. *НЄ* 105).

Див. ще СПАСТИ¹.

ИЗПРАВЛЯТИ див. **ИСПРАВЛЯТИ.**

ИЗРАДИТИ дієсл. док. (*цсл.* израдити) (кого) (*вчинити по-зрадницькому, підступно*) зрадити: тоутъ дѣяво(л) прадеда нашего изради(л) (1489 *Чет.* 255 зв.); а потому..., все одно з другим зобравши и покравши, израдивши мене, тая малжонка моя израдила веспол из сыном моим (Володимир, 1602 *АрхЮЗР* 8/III, 493).

Див. ще ЗДРАДЗАТЪ, ЗДРАДИТИ, ЗДРАЖАТИ, ЗДРАЖОВАТІ, ЗРАДИТИ, ЗРАЖАТИ, ИЗРАЖАТИ.

ИЗРАЄЛИТЫ *мн.* Те саме, що **израилтяны**: огледае(т)са апо(с)то(л) на историю вы(ш)ше(и)намененую бо и(з)раєлиты внимали и(ж) были ѿ(т) пана ѿ(б)манены (II пол. XVI ст. *КА* 552, на полях).

Див. ще ИЗРАИЛЧИКИ.

ИЗРАЖАТИ дієсл. недок. (що) (*діяти по-зрадницькому, підступно*) зраджувати: Горе оным, иже церков изражають и за имѣния вѣру продавають (к. XVI ст. *Укр. п.* 73).

Див. ще ЗДРАДЗАТЪ, ЗДРАДИТИ, ЗДРАЖАТИ, ЗДРАЖОВАТІ, ЗРАДИТИ, ЗРАЖАТИ, ИЗРАДИТИ.

ИЗРАЗУМЪТИ *дієсл. док. (сприйняти зміст, суть)* зрозуміти: яко и(з) в(ст)ного злеценѣ та(к) и и(з) вла(с)на(г) писа́нїа ва(ш) м(лс) до на(с)... ѿ в̄се(м) добре и(з)разумѣли є(с)ми а(ч)... доси(т)... градо(в)... стоа(т) спу(с)тошени(х) (Сучава, 1598 ЛСБ 320, 1).

Див. ще **ЗРАЗУМЪТИ, ЗРОЗУМЪТИ.**

ИЗРАИЛТЯНЫ, ИЗРАИЛТАНЫ, ИЗРАЛЬТАНЫ, ИЗРАИЛЬТАНЫ, ИЗРАИЛТАНЕ, ИЗРАИЛЬТАНЕ, ИСРАЛТАНЫ *мн.* Израїльтяни, євреї: михаїль... изрл̄ьтаны провель повелѣніє(м) б̄жиимъ (1489 Чет. 71); Кгды(ж) болше см̄отри(т) на ср(д)ца, ни(ж)ли на тые г̄дки, не все было волно ве(д)ле оуставъ б̄жїи(х) и(з)раїлтаномъ // онымъ справовати в неволи (Острог, 1587 См. Кл. 12-12 зв.); Такъ же чинивъ Б̄гъ изъ Моисеомъ пророкомъ, коли утюкъ изъ Египта изъ израилтяны (XVI ст. НС 182); вы есте в̄дды чр̄в̄боного м̄бра ии(с)лтанъ по соух̄ перепроважоуючїє (поч. XVII ст. Проп. р. 172); гды иїльтане че(р)мноє м̄бре переходїли, двана(д)ца(т)ми ѿны м̄сцами дивны(м) яки(м)сь сп̄собомъ б̄ло ро(з)д̄лєное, же ко(ж)дый п̄лкъ бе(з) ж̄адной перешк̄бды в̄л̄но пере(и)шо(л) (Там же, 241 зв.); Н̄которы... отъ Израїльтянь Самарїйскихъ на пророки фалшивыи списовали пророцтва (Київ, 1621 Коп. Пал. 706); ясний в̄ Пїсм̄ъ ст̄омъ прїкладъ маємо, же бог̄въ ч̄жїх̄ балв̄аны, ѿлтарѣ, и божнїци, Израїлт̄ане... кр̄шїли и б̄брили (Київ, 1632 МІКСВ 278); Израїлт̄ане оныѣ част̄окро(т) ображ̄али Б̄га (Київ, 1637 УС Кал. 255).

Див. ще **ИЗРАЄЛИТЫ, ИЗРАИЛЧИКИ.**

ИЗРАИЛТАНЫ *див. ИЗРАИЛТЯНЫ.*

ИЗРАИЛЧИКИ, ИЗРАИЛЧИЦИ, ИЗРАИЛЧИКИ, ИЗРАИЛЬЧИКИ *мн.* Те саме, що **израїлтяны**: Давали такою причїн̄ та(к) власне израї(л)чици, го(р)дачи с̄бн̄ми самоїлевы(ми) же бирали пос̄лы, и переворочали правдоу (Острог, 1599 Кл. Остр. 217); Иисусъ Христосъ... овцами называетъ Израїлчиковъ (Київ, 1621 Коп. Пал. 434); Раавъ з̄ поганцами жив̄дчи, Израїлчико̄мъ оув̄брила, и, их̄ товариства го(д)ною ст̄алася. А Израїлчики ох̄отне верн̄длїса до егїпт̄ (Вільна, 1627 Дух. б. 290); добре, жесь тую землю оставилъ... На котруюсь былъ ототца зъ неба зышолъ: И въ домъ невдячныхъ Израїлчиковъ пришолъ (Львів, 1630 Траг. п. 166); нех̄айже прип̄мни(т) собѣ ѿныхъ Израїлчико̄(в), кот̄орые гды не сами розмовл̄ати, але т̄ылк̄о сл̄дхати М̄оис̄еа з̄ Б̄гомъ ро(з)мовл̄аючого м̄ли (Київ, 1648 МІКСВ 348).

Див. ще **ИЗРАЄЛИТЫ.**

ИЗРАИЛЧИЦИ *див. ИЗРАИЛЧИКИ.*

ИЗРАЛЬТАНЫ *див. ИЗРАИЛТЯНЫ.*

ИЗРАНЕНЄ, ИЗРАНЕНЪЄ *с. (заподїяння ран)* поранення: а федора де(м)яновича шко(д)ливе поранили и помо(р)довали при которомъ... изранен̄ью сл̄д̄жебника... шкоды немалые в побра(н)ю многи(х) рече(и) стали (Володимир, 1572 ЖКК И, 17); хочеть о томъ єпископъ Львовскїй с крылошаны монастыра Жидичинского у суду нашего земского Луцкого справедливости тым подданым Боголюбскимъ о изранене // и о шкоды в позве помененых,... доводити (Луцьк, 1592 ВІАС I, 15-16).

Див. ще **ЗРАНЕНЄ.**

Пор. ЗРАНИТИ.

ИЗРАНЕНЪЄ *див. ИЗРАНЕНЄ.*

ИЗРАНИТИ дієсл. док. (кого) (*заподіяти рани, рану*) зранити, поранити: Чл̄къ н̄которыи... оупаль в' разбойныкы. которыи его обыбрали... а из'ранив'ші его, ѿ(т)ишли пречъ (1556-1561 ПС 264); они..., нашодчы мощно кгвалтомъ... на дом... войтовский... в котором дей дому я... спокойне мешкал,... мене самого збили, змордовали, изранили (Луцьк, 1566 АрхЮЗР 8/VI, 176); Смотри(ж) яко(с) звѣсила н̄зко гла́ва его стаа в̄нце(м) тр̄нбвны(м) избодена, изранена (к. XVI ст. УЄ № 77, 30); Гла́вѣ е(г̄): прест̄дю; Тѣрніємъ ѿстримъ изранѣнн̄ю, обы(и)м̄і п̄мысломъ, и в̄рою невид̄имою (Чернігів, 1646 Перло 99 зв.).

Див. ще **ЗРАНИТИ, ЗРАНЯТИ**.

ИЗРЕКАТИСЯ дієсл. недок. (чого) (*відмовлятися від чого-небудь*) зрікатися: тая се(с)сія має(т) быти... на про(з)бу... иг̄мена, котри(и) бо(л)ш̄ь и(з)рекалься иг̄ме(н)ствовати на томъ м̄сци, обец̄ючи намъ причин̄ того ѿпов̄ѣсти (Львів, 1634 ЛСБ 1043, 40).

Див. ще **ЗР̄БКАТИСА**.

ИЗРЕЧЕННЫЙ прикм. Сказаний, промовлений. ◊ **изреченное слово** див. **СЛОВО**.

ИЗРЕЧИ дієсл. док. (цсл. изр̄чи) 1. (що) Сказати, промовити: то изрекъ ст̄гы х(с)в̄ ап(с)ль петръ, преставилса (1489 Чет. 116); Вопросы латинника, папу, или кардынала,... и коего-либо латинского рода чело-в̄ька, егда ся случит кому от православных с ним в бес̄ду внийти, да даст испов̄дание своєю в̄ры, како в̄рит. Егда же изречет и дойдет до того слова “и в духа святаго, иже от отца исходящаго и с сыномъ съпокланяема”, он же, в̄м, приложит “и от сына” (1588-1596 Виш. Кн. 129); Бл̄го ѿ(т)че, сл̄во бо изр̄клъ еси

едино, и скоро събр̄са много̄ народъ мыслно (Львів, 1591 Просф. 64); Перво изрек Златоусты, ижъ священником, вождем и наставником многих быти не может, кто просв̄щения... не достигн̄т (1615-1616 Виш. Поз. мысл. 238).

2. (що) Розказати: изрекою. чюдн̄ю и преславн̄ю сию таиноу (1489 Чет. 81).

ИЗРИНУТИ дієсл. док. 1. Знищити, зруйнувати: З писана ва(ш̄) мл̄(с)ти... зроз̄м̄ѣли є(с)ми та(к)... некаа ча(ст) м̄р̄ то(г) миелисте изрин̄ти а (з)вла(с)че что было цеглою зм̄ровано менечи аби се м̄ало в̄се тесано(м) камене(м) м̄ровати (Сучава, 1598 ЛСБ 322, 1).

2. Скинути; викинути: Низлож̄илъ: Изрин̄дль (1627 ЛБ 77).

ИЗРОЗУМ̄ЪТИ дієсл. док. (що) Зрозуміти: далии и(з)роз̄миете и(з) писана є(г) г(с̄)п(д)ркой (!) мл̄(с̄)ти ѿ(т) то(г) час̄ та(к)же в чи(м) б̄дде(м) мочи ра(ди) є(с)ми сл̄жити тои // стои ц̄ркви и вашей мл̄(с̄)ти (Сучавиця, 1598 ЛСБ 321, 1-1 зв.).

Див. ще **ЗРОЗУМ̄ЪТИ**.

ИЗРУШЕНІЄ с. (*про воду*) збурення, хвилювання: а в ты(х) притвор̄ѣ(х), лежалло мно(ж)ство сл̄пы(х), хр̄омы(х), соухы(х), ѿжид̄ючи(х) во(д)ного и(з)роуш̄єн̄іа (XVI ст. УЄ № 29519, 62).

Пор. **ИЗРУШИТИ**.

ИЗРУШИТИ дієсл. док. 1. Перен. (що) (*припинити, перервати якийсь стан*) порушити: па(н) иванъ романови(ч) сенюта... // ...изр̄шивши поко(и) права посполитого наеха(л)... кгва(л)то(м) на (и)м̄н̄ья мои (Дедеркали, 1570 ЛНБ 103, 19/Id, 1961, 37-37 зв.); па(н)... Лемешъ... и(з)рушивши поко(и) посполити(и), са(м) ѿсобою своєю, з многи(ми) слугами... наехавши мощно... на кгру(нт) мо(и) (Жито-

мир, 1584 АЖМУ 96); всѣ родовѣ слѣжити емоу боудѣтъ а дрѣжава его вѣ(ч)наа котраа емоу нѣколи ѿ(т)ната не боудѣтъ а цр̄(с)тво его нѣколи не може(т) быти изрѣшено (к. XVI ст. УЄ № 31, 78).

2. *Перен.* (чим) (викликати хвилювання) зрушити, зворушити: піше(т) тоу(т) ев(г)-листа ст̄и, абы его хто проси(л) за тымь оумрѣлы(м), але є(д)но из велико(г) м(л̄с)рдїа своего доброво(л)не я(к) боудоучи и(з)рѣшеннымъ // мл(с)рѣдіємь своимь и оучини(л) такое чоудо велікое и(ж) ѿживи(л) младе(н)ца ѿного (к. XVI ст. УЄ № 31, 198 зв.-199).

Див. ще ЗРУШАТИ, ЗРУШИТИ.

ИЗРУШОВАТИСА дієсл. недок. (*приходити в рух*) зрушуватися, збурюватися: аг̄гль б̄жїи из нѣба вхѣдиль в' тоую вѣдоу а кѣли са таа вѣда изроушовала, а скоро едно аг̄гль вышоль їзь той вѣды а кѣли б̄бль я̄кїи нѣмоцны(и) ч̄л̄кь и в'шоль бы(л) вѣ ѿноюу вѣдоу. ть гнѣть ст̄алса зд̄бровыи (поч. XVII ст. *Проп.* 4).

ИЗРЫГАТИСА дієсл. недок. (*цсл.* изрыгатиса), *перен.* (виявлятися, викриватися) відрігуватися, відрігатися: таа гр̄ѣдо(ст), котѣраа истѣкає(т) ѿ(т) високого ср(д)ца. и изрыгає(т)са на̄гло кгва(л)то(в)ны(м) я̄зыко(м) наавю (1599 *Виш. Кн.* 214).

ИЗРЫТИ дієсл. док. (що) (зробити яму) вирити, викопати: прото(ж) рекль двѣ пр̄(о)ркь ровь изрывъ ископа (1489 *Чет.* 13); В то(и) тогды проха(ж)цѣ мыслено(и) тоє кни(ж)ки, знашо(л) есми амѣ глѣбокѣю, котраа адовы(х) послѣ(д)ны(х) ко(н)цо(в) досагаєтъ; таа ама, котѣрѣю дх̄озрїтели пропа(сти)ю вѣчною называють, то(т) ро(в) знашо(л) есми котѣрїи и(з)ры(в)ши его са(м) же в' нѣго в'мѣтає(т) (1599 *Виш. Кн.* 214);

ИЗРЯДИТИ дієсл. док., *перен.* (що в кому) (вікликати почуття) збудити: Оувель мя естѣ царь до винничного покоя, изрядиль естѣ вѣ мнѣ любовь (поч. XVI ст. *Песн. п.* 50).

ИЗРЯДНІЙ див. **ИЗРЯДНЫЙ.**

ИЗРЯДНЫЙ, ИЗРЯДНІЙ, ИЗРАД-НЫЙ, ИЗРАДЪНІЙ *прикм.* 1. Незвичайний, особливий: Року 1440 вымышлено изрядное художество: книгъ друковане (поч. XVII ст. *КЛ* 74);

величній, величавий: Гражане львовьскии, желаяюще имѣти строєніе изрядное во вѣчилищи сѣмь, в немь же вѣчащи(м) писанїю слове(н)ску и рѣскѣ. вѣдохомъ к симъ ѿ(т) бр̄атїа нашея мужа два, ради всякого бреженїа (Львїв, 1587 *ЛСБ* 87, 9).

2. (*из визначними особистими якостями*) дуже добрий, надзвичайний: Нифонъ ...благочестїа велце былъ крѣпкій поборникъ, и учитель икуменицкїй былъ изрядный (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 1038); ч̄л̄кь є(ст) справцею изра(д)нымъ, тоу(т) бовѣ(м) ѿ(н) вѣлю свою повстагає(т), тоу(т) злїе пожа(д)лївости оугашає(т), а б̄ь тѣл'ко естѣ в то(и) цнѣтѣ поспѣшникъ и спольсправца (поч. XVII ст. *Проп. р.* 243); Нарочїтый: Изр̄адный, найлѣдчшїй, найлѣпшїй, славе(т)ны(и) (1627 *ЛБ* 70); Арістїѡнъ: Изра(д)ный (Там же, 179);

достойний, шановний: Посланїе сп̄деом израдъны(м) (Вільна, 1596 *Грам. З.* 2 зв.); Бл̄горо(д)нїи и изря(д)нїи п̄нове и наши братїа... бл(д)тъ ва(м) всѣ(м) ѿ(т) б̄га: пре(з)п̄на Миколая принїале(м) ч(с̄)тное писанїе ва̄ше (Сучава, 1599 *ЛСБ* 336, 287).

ИЗРАДНО *присл.* Значно, сильно, дуже: они... прилѣжно внимали, И б̄горазмно оувѣдѣвши пославшемѣ дали, Вѣстѣчныа цр̄кве я̄ко днѣви нача́ло, И дѣиствы

б̄гоподобными изр̄адно сї́ало (Острог, 1581 См. В. 7 зв.).

ИЗРАДНЫЙ див. **ИЗРЯДНЫЙ**.

ИЗРАДЪНЫЙ див. **ИЗРЯДНЫЙ**.

ИЗСЛЕПИТИ дієсл. док., перен. (зробити що-небудь наспіх, як-небудь) зліпити: тоє лутше разсудити можешь, яко не о царстве вѣчном // христовом тоє все книжку Скарга изслепив, толко о царстве земном (1600-1601 Виш. Кр. отв. 186-187).

Див. ще **ЗЛѢПИТИ**.

ИЗСЛѢДОВАТИ дієсл. недок. (цсл. изслѣдовати) (що) (ретельно обстежувати що-небудь) досліджувати: почто тро(ст) сѣхѣ из'слѣдѣши и хоцѣши мя грѣхами юно(с)ти мояє стѣ(р)ти? (Чорна, 1629 Діал. о см. 279).

ИЗСОПЪ див. **ИССОПЪ**.

ИЗСТАВЛЯНЪ дієприкм. Оселений, заселений: боя(р) Кубили(н)ски(х) горо(д)ня пупьковискаа пана гоцского и(з)ста(в)ляны лю(д)ми г(с̄)дрьскими (1552 ООвр.З. 97).

ИЗСТАРОДАВЪНА, ИСТАРОДАВНА присл. Зстародавна: а мена(л) есми изь его мл(с)тью... ѿ ты(х) имѣнья(х)... какь са тыє имѣнья сами ѿ собѣ имають ѿ свои(х) граница(х) истародавна (Володимир, 1508 Арх. Р. фотокоп. 41); А они за то вольность и(з)стародавна поведаю(ть) мели рыбы ловити на реце стыре (1552 ОЛЗ 179).

Див. ще **ЗСТАРОДАВНА**.

ИЗСТУПИТИ дієсл. док. 1. (зайти, прибути з певною метою) вступити: ѿто му(ж) гаврїй(л), котѣрого(м) вїдѣ(л) в' видѣнїи мое(м) летáчого, дот'кноу(л)са мнѣ и мѣви(л), данїйле, тепе(р) из'стоупїле(м) на правити тобѣ рѣзѣ(м) (Острог, 1599 Кл. Остр. 210); Из'стѣпїль г(с̄)дѣ ѿгладати

мѣсто и вѣжд котѣрѣю бѣдовали (серед. XVII ст. Хрон. 18 зв.).

2. (покинути яке-небудь місце, становище) зступити: тогды есми... книжку скаргину поверг... жалуючи за кривду господа бога нашего Исуса Христа, котрый с престола славы непостижимаго божества (во образ перстных смертных и тлѣнных челоуѣк) изступити и во зрак рабий облечеса (1608-1609 Виш. Зач. 211).

◊ **ума изступити** – з глудзу з'їхати, глудзу рїшитися: чюдимся: или ума изступил, или пьян был..., так отрыгал (1615-1616 Виш. Поз. мысл. 242).

ИЗСТУПЛЕНИЕ, ИЗСТУПЛЕНІЄ с. (цсл. изъстоупление) Экстаз: Частокрѣтныи Х̄а Збавїтеля нашегѣ всенѣчныи, ажѣ и до крѣвогѣ пѣтѣ пѣдвїжныи // молїтвы, были емѣ якобы смѣрт'ю Изстѣплѣнїа (Вільна, 1620 См. Каз. 15-15 зв.); Частокрѣть в'дáчнаа томѣ стѣомѣ Мѣждѣ ѿ БГ̄ѣ и ѿ егѣ добродѣйствахѣ медїтацїа, в' бѣвѣю Изстѣплѣнїа смѣрт'ь порываючи его, якобы ѿтѣшлымѣ егѣ ѿ(т) себѣ чинїла (Там же, 21); **в изступление (мыслиое) прийти** – (втратити самовладання від сильного хвилювання, збудження) нестямитися, ошаленїти, ошалїти: И колись ми тую книжку, силою принудивши себѣ, прочитал, праведно вам правѣрным глаголю, иж есми от страха и ужаса в забвение и изступление мыслное пришол, дивуючися тому трудови того писаря (1608-1609 Виш. Зач. 209).

ИЗСТУПЛЕНІЄ див. **ИЗСТУПЛЕНИЕ**.

ИЗСУШИТИ, ИЗШУШИТИ дієсл. док. (цсл. изъсоушити) 1. (що) (зробити що-небудь сухим, позбавити вологи) висушити: Мещане... ви(н)ни сено коси(ти) на замокѣ де(н) ѿди(н) и(з)шѣшити и поставити а во-

зити его на замокъ не ви(н)ни (1552 ОЖЗ 122).

2. *Перен. (знесилити, виснажити)* висушити: ярем креста христова, ... взявши, ... плоть и кровь потом тѣла и подвигом мыслнаго вниманія во бдѣннн ношном, и дневном трезвѣннн, и присѣдѣннн мѣстном и безмолвном увялити и изсушити (1599-1600 *Виш. Кн.* 153).

ИЗСЫХАТИСА *дієсл. недок. (цсл. изъсыхатиса)* (від чоґо) (*ставати сухим*) висихати, висушуватися: яко ото болото изсыхається отъ сл̄(н)ца та(к)же ты(ж) д̄ша чл̄ча є(ст) наоучена ѿ(т) б̄а д̄хо(м) ст̄ымь и быває(т) бє(з) ѿмешкана д̄хомь чл̄къ в̄р̄нны (к. XVI ст. *УЄ № 31, 90*).

ИЗСЪЧИ *дієсл. док. (що кому) (відділити, відокремити від цілого)* відсікти: Самуило Сд̄лима... еще два по(л)ковники... збили вшистокъ лю(д) его и ноги не ѿставили... а самого живо взявши... р̄жки му изс̄кли и за паз̄х̄ вложили (серед. XVI ст. *ЛЛ 172*).

Див. ще ИССЪЧИ.

ИЗСЯКНУТИ, ИЗСАКНУТИ *дієсл. док. (цсл. изсакноути)* 1. (*вилитися звідки-небудь*) витекти: Матоу... толченюю прикладыває(м) к ти(т)ка(м) женски(м) ко(и) ѿп̄д̄хаю(т) ѿ(т) заключенія млечнаго и тако млеко всыренное ра(з)сыри(т)са и соско(м) и(з)сакне(т) (XVII ст. *Травн. 294 зв.*).

2. *Перен. (витратитися повністю, скінчитися)* вичерпатися: апостоли свидѣтельствуот, яко в последних часех та главная добродѣтель – любовь изсякнет, благочестивая в̄ра оскудѣет (1600-1601 *Виш. Кр. отв.* 184).

Див. ще ИССАКНУТИ.

ИЗСАКНУТИ *див. ИЗСЯКНУТИ.*

ИЗТБА *див. ИЗБА.*

ИЗТЕБКА *див. ИЗДЕБКА.*

ИЗТРАТИТИ *дієсл. док. (шо)* Стратити, витратити: я(к) на(с)та(с)ку сд̄кали (!) то(с)мо и(з)тратили по(л)золотоґо (XVI ст. *ЦНБ II 22644, 2 зв.*).

Див. ще СТРАТИТИ.

ИЗУДНУ *присл. (срб. удну – “внизу, вглубини”)* 1. Усереди́ні: Берѣтъ собѣ на разумъ и сокотѣтъ ся выдѣ уживыхъ прокувъ, што приходять икъ вамъ у одежахъ вув̄чихъ, а изудну сутъ вовкове и р̄вачеве (XVI ст. *НЄ 83*).

2. (*за межі чого-небудь*) назовні: Що идетъ чоловѣку у ротъ, не можетъ споганити // его, али што идетъ изъ рота изудну, тото поганитъ чоловѣка (XVI ст. *НЄ 36-37*).

ИЗУЧЕНИЕ *с. (цсл. изучение) (опанування, засвоєння)* вивчення: Слѣд к постыжению и изучению художества, приводящаго к царствующей безсмертной и вѣчной правдѣ (1599-1600 *Виш. Кн.* 153).

Пор. ИЗУЧИТИ.

ИЗУЧИТИ *дієсл. док. (цсл. изучить)* 1. (що) (*опанувати, засвоїти*) вивчити: Нынѣ же в латинском родѣ соппротивно творят: изучивши грамматичку, и празнословницу велерѣчную, еже ест риторичку, тогда уже ся дмут, даскалами и мудрыми ся зовут (1599-1600 *Виш. Кн.* 154); чи не лѣпше тобѣ и(з)оучити часосълове(ц), пса(л)ты(р)... и быти прѣсты(м) // б̄гооу(го)днико(м),... нежели постигнѣти аристѣтла, і платона... і в̄ геє(н)нѣ ѿ(т)-ити; ра(з)сд̄ди (п. 1596 *Виш. Кн.* 224 зв.-225).

2. (що від кого) (*навчитися чому-небудь у когось*) перейняти, вивчити: Ви(ди)те ли яко слѣ(д) а(н)тихри(с)то(в) д̄хвалили є(с)те, и себе ни в чо(м) не гледѣти зака(з)уете, бл̄д̄д̄... // ѿ(т) мистра діавола ва(ми) и(з)в̄чены(х) словесны(м), ѿбра(з)

бжій и подббіє носаци(м) овца(м), бе(з)-гла(с)но яко же скбтѣ по(с)лѣдовати повелеваете (1598 *Виш. Кн.* 285-285 зв.); ѿ(т) которого хитръца и мистра то еси и(з)оучи(л) (1599 *Виш. Кн.* 218 зв.).

ИЗУЧИТИСА дієсл. док. (що) (вивчити, опанувати, запам'ятати, засвоїти щось) навчитися: тѣю пѣснь козлогла(с)уєте // которое нотѣ е(с)теса и(з)ѡчїли, и ннѣ ѡчите (1598 *Виш. Кн.* 278 зв.-279); тѣ(м) же и не чѡдѡюса то(му) яко їсти(н)нѡ хѡлите, а ло(ж) чога са єсте и(з)ѡчїли славите (Там же, 279).

ИЗХОДИТИ див. **ИСХОДИТИ**.

ИЗЧЕЗАТИ, ИЗЪЧЕЗАТИ, ИЩЕЗАТИ дієсл. недок. Щезати, зникати: третее, бе(з)хвалїе, ро(з)сѡжаючи в собѣ, и(ж) нѣма(ш)са чи(м) хвалити, што во вѣки не перебуває(т), и скоро(са) ѿ(т)мѣнае(т), и в' конецъ изъчезае(т) и погибаетъ (п. 1596 *Виш. Кн.* 239 зв.); Ап(с)лѣ іако(в) пїше(т), и(ж) вѣра без дѣ(л) мртѡва е(ст) и за(с) мѡви(т), и бѣсы вѣрѡю(т), але ищезаю(т) (XVI ст. УЄ № 29519, 20); теды потреба бы с пи(л)ністю са старати ѿ него лѣпше нѣжли ѿ(т) сего которїй то проминае(т) яко ды(м) ис комина исходить и прѡ(д)-ко ищезае(т) (к. XVI ст. УЄ № 31, 111 зв.); штурмы и гуфы прирѡжаючи, яко пена от камени, оттакуют и исчезают, а вѣра церкви восточной ран фалшивых в своей твердости истинного мудрования не принимает (1600-1601 *Виш. Кр. отв.* 185); Ѡ корѡткости ли живота лѡдскогѡ мѡвити бѡдѡ; ано тѡй, пѡрѣ бѡрзо ищезающей єсть подѡбенъ (Київ, 1625 *Коп. Каз.* 4);

гинути, пропадати: intereo, погибаю, ищезаю (1642 *ЛС* 242).

Див. ще **ИЗЧЕЗНУТИ, ЩЕЗАТИ, ЩЕЗНУТИ**.

ИЗЧЕЗНУТИ дієсл. док. Щезнути, зникнути: таковыи которїи в заповѣде(х) бжїи(х) не хода(т), теды съ дїаволы вкоупѣ ме(ш)-каю(т), а имѣна и(х) яко ды(м) и(з)чезне(т) (к. XVI ст. УЄ № 31, 192).

Див. ще **ИЗЧЕЗАТИ, ЩЕЗАТИ, ЩЕЗНУТИ**.

ИЗЧИСТИТИ дієсл. док. (що) (зробити чистим) вичистити: Чомъ ему лопата у рукахъ его, изчиститъ гумно свое и изберегъ пшеницю у гумно свое, а половїи сожжетъ огнемъ неугасающимъ (XVI ст. НЄ 20).

ИЗЧИТАТИ дієсл. док. (що) (зробити підрахунок) полічити, порахувати: Безднѡ исче(р)пати когда недобно, тобѣ же члѡче сие неподобно. Мѣряти высотѡ нѡного крѣга изчитати лѣта безлѣтного Бѣга (к. XVI – поч. XVII ст. ПДПИ 182, 112).

Див. ще **ИСЧИТАТИ**.

ИЗШЕДШИЙ дієприкм. у знач. ім. (людина, яка прибула, прийшла кудись) прибулий, -ого: На Георгия мученика празник диаволский на поле изшедших сатанѣ офѣру танцами и скоками чинити разорѣте (п. 1596 *Виш. Кн.* 76).

◊ **изшедший вон** – відступник: Чи не мовили тобѣ святые отци, да ся отлучаеши от церкви, як лев диавол изшедших вон хватает (1599 *Виш. Кн.* 53); **изъ мира изшедший** див. **МИРЪ**¹; **на подвигъ изшедший** див. **ПОДВИГЪ**.

ИЗШЕСТВИЄ, ИЗШЕСТВІЄ с. (цсл. изшествие) 1. (вибуття звїдки-небудь) вїхід: И взїйде Аарѡнъ жрѣцъ на горѡ Оръ повелѣнїемъ Г(с)днимъ, и оумре тѡ в' млѣтъ изшества снѡвъ Ізраїлевъ, из' землѣ Єгїпетски (Київ, 1646 *Мог. Тр.* 6 зв.).

2. *Перен.* (відмова від попереднього способу життя) вїхід: А паче же и Лествинник, ... так молвит: “Прочее, – рече, – пре-

бывай в разумѣ в твердом и непоколебимом, боголюбный иноче, в изшествии из мира в тое тризнице альбо борбу з духи лукавыми (1615-1616 *Виш. Поз. мысл.* 242).

ИЗШЕСТВІЄ *див. ИЗШЕСТВИЄ.*

ИЗШИВАТИ *дієсл. недок.* (що) Зшивати: яко(ж) тыи ап(с)лове... ѿца своего... чтили... вши(ст)кы потреби емоу теле(с)-ныи давалі и(ж) нѣ мали // за що коупіти сѣти новои, же старѣю завше и(з)шивали (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 103 зв.-104).

Див. ще ЗШИВАТИ, ЗШИТИ.

ИЗШИВАТИСА *дієсл. недок., перен.* З'єднуватися: И если бы помістю велѣра ѿ(т) таковы(х) ходотае(в) в таковы(х) реча(х), в малѣ времени што и(з)шивати-са начало, една(к) скороса за(с) ро(з)дирае(т) (1598 *Виш. Кн.* 277).

Див. ще ЗШИВАТИСЯ.

ИЗШУШИТИ *див. ИЗСУШИТИ.*

ИЗЪ, ИЗ, ИЗЪ, ИЗО *прим. I. (з род.)*
1. (*виражає об'єктні відношення*) а) (*вказує на об'єкт, на який поширюється дія*) із, зі, з: а выймоу соуечець изъ ока твоего (1556-1561 *ПЄ* 38 зв.); они из'навши из него ѿрѣна, и ѿдѣли его плащеницею чръменою (XVI ст. *УЄ Трост.* 66); Камень великий дорогой изъ образу Пречистое светое выняли (Луцьк, 1585 *АрхЮЗР* 1/1, 208); да что ради са рѣгае(ш) из' слѣда скѣрѣб'наго ко животѣ вѣчномѣ (п. 1596 *Виш. Кн.* 227); А сесе зе(м)ля, що є(м) и(з) лѣса вырубалъ (Бенедиківці, 1603 *НЗУжг.* XVI, 222); а пре(з) якіи маємо // дорѣги прохо(ди)ти, извѣлочи и(з) себе тоую старѣую скѣрѣ (1645 *УЄ* № 32, 69); якъ слнцє из' сѣкнѣ водѣ витягаєть такъ дѣши заживаю (!) своего покармѣ в рай (серед. XVII ст. *Луц.* 528);

(у поєднанні з прийменником **на**) (*вказує на перехід дії з одного об'єкта на ін-*

ший) із, зі, з: А вы мои дѣти, или мои внуки,... на чужіи люде не да(и)те, мѣтвы(м) ва(с) бѣгомъ прошу, чомъ я та(м) сѣлъ на ореку и на попувство и(з) дѣтїи на дѣти (Бенедиківці, 1603 *НЗУжг.* XIV, 225);

(у поєднанні з прийменником **по**) (*вказує на мови перекладання*) із, зі, з: Иофетъ выкладає(т)ся и(з) євре(и)ского по нашо(му) ро(з)шире(н)е а(л)бо // ро(з)ширяючы(и) и хорошы(и) (1582 *Кр. Стр.* 28-28 зв.);

б) (*вказує на матеріал, з якого що-небудь виготовлене*) із, зі, з: є(д)ны нарак-вицѣ и(з) золота роблены (Львів, 1579 *ЛСБ* 1033); к тому и купци зе(м)ныи буду(т) плакати и нарекати по не(м) для того и(ж) товаро(в) и(х) жаде(н) не купуе(т)... всакого начи(н)а з дерева на(ко)штѣвне(и)шого и(з) мѣди и(з) желе-за и(з) ма(р)муру (XVI ст. *КАЗ* 647); Да-ли вробити фляшку срѣбрную на миро-стѣе срѣбра це(р)ковного дробного такъ зъ кгѣзиковъ якъ и(з) цятокъ и инше-го дробязьку (Львів, 1607 *ЛСБ* 1044, 3); Гѣ бѣ сътвори(л)... адама з болѣта ѣ из' землѣ (1645 *УЄ* № 32, 312);

в) (*вказує на стан, який зазнає змін*) із, зі, з: Другое чудо учинивъ, дѣвку Іаирѣ-ву однимъ словомъ избудивъ и воскресе-сивъ еи изъ мертвыхъ (XVI ст. *НЄ* 134); а ѿвса... мнѣ пожати и его зве(з)ти, яко моего вло(с)ного, забороняє (и) мене... и(з) споко(и)ного де(р)жа(н)я виби(л) (Житомир, 1583 *АЖМУ* 58); кнѣзь рѣ-жи(н)ски(и) из ма(л)жо(н)кою своєю... ѿнѣю має(т)но(ст)... бе(з)правне ѿ(т)ня-ли и(з) споко(и)но(г) де(р)жа(н)я и ѿжи-ва(н)я и(х) выбили (Житомир, 1609 *ЦДІАК* 11, 1, 5, 10); Рѣдове АГГлскїи, Вѣ найпервѣи ѿ(т) Бѣга сътворѣны, Из

небы(т)ности; оу вѣчнѣю бѣтно(ст) при-
вѣдены (Чернігів, 1646 *Перло* 39 зв.);

(вказує на становище, з якого хто-не-
будь вийшов, був увільнений) із, зі, з:
Такъ же вѣровавъ и Лотъ, та лише его
вывюгъ (БГ̄ъ) изъ погыбели, и жону, и
двѣ дѣвки (XVI ст. *НС* 107); ты чл̄че не
мо(л)чи если тобѣ г̄ъ б̄ъ да(ст) такое
оузнаніе // и такое покаянiе... и(з) ма(р)-
ного оупа(д)ку твоего и и(з) велико(с)ти
грѣхо(в) твои(х) (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 203-
203 зв.); идоложерцы..., из муки их из-
ведши, в едину темницу затворили до
другого мучения (Унів, 1605 *Виш. Домн.*
194); моисей... пре(д)ки ѡхъ изъ моцна-
го вазанiа... привелъ черезъ поущоу до
землѣ ѡбицанной имъ (поч. XVII ст.
УЄ № 91, 28); тепе(р)... манифе(с)та(н)сѣ
з милосе(р)дя бо(з)кого з рукъ неприя-
те(л)ски(х) из везеня уво(л)нены(и) зо-
(с)тавъ (Житомир, 1650 *ДМВН* 210);

г) (вказує на предмет, за допомогою
якого відбувається дія) із, зі, з: наеха(в)-
ши еси Моцю кгва(л)то(м)... до(ч)ку его
ганъну севериновуя я(р)молинськую ты
матею я(р)моли(н)ски(и) властною рукою
своею до сме(р)ти забилъ из лука (Вар-
шава, 1571 *ЛНБ* 5, II 4043, 79 зв.);

г) (вказує на сукупність осіб, із яких ви-
діляється один) із, зі, з: Ѡднако хтобы-
колвек из тых ѡбаполных сѣседов... хо-
тел землю... ѡтнимати, тогда я маю кна-
за Федора... ѡт того застѣпати (Пісочне,
1541 *AS* IV, 285); рекль к немуо еди(н) изъ
оучнковъ его. г̄и. наоучі насъ молитисѣ
(1556-1561 *ПЄ* 266); нѣкѣторыи изъ фари-
сеѡвъ мѡвили имъ..., чѡго сѣ не годи(т)
чиніти въ соуботы (XVI ст. *УЄ* *Литк.* 20);
а прето каж(д)ый из на(с)... може(ш) са(м)
ѡбличити зло(ст) свою або оучи(н)кы (к.
XVI ст. *УЄ* № 31, 157); Прето нехай сѣ

никтоже не зблагняет из отступников от
православное вѣры (1608-1609 *Виш. Зач.*
200); Хто то(л)ко товаришо(м) наши(м)
се менуе(т) изъ месча(н) жебы жа(д)ное
пере(ш)коды ни ѡ(д) кого мана(с)ты(р)
Густи(н)ский не поноси(л) (Чигирин, 1649
ЦДІАК 203, 1, 5, 1);

д) (вказує на джерело, походження чого-
небудь) із, зі, з: если же ѡ боудоучи г(с)п-
диномъ, и оучителемъ ваши(м). а оумыль
есми ноги ваші. то и вы едины дроугомоу
такъже ноги оумывайте. // бо есми вамъ
себе прикла(д) даль (1556-1561 *ПЄ* 407 зв.
-408); Таковы(и) плѡды выдае(т) из сѣбе
тоє стѡє насѣна (Львів, 1585 *УЄ* № 5,
283, на полях); та(к) же мае(т)... сѣще-
ни(к) старатисѣ... жебы малъ дати лю-
демъ добрый прикла(д) и(з) себе (к. XVI ст.
УЄ № 31, 182); Слово гнилѡе неха(и) не
выхѡди(т) изъ ѡстѣ ваши(х) (Вильна, 1596
З. Каз. 44 зв.); воды горѣчiи, выпѣщаю(т)
и(з) себе клій кг(д)ы скѣла горітъ (поч.
XVII ст. *Крон.* 28); вѣточилемъ всю Крѡвъ
мою; и ѡстѣтнюю крѡпелкѣ изъ ср(д)ца мо-
ѡго (Чернігів, 1646 *Перло* 153);

(вказує на джерело яких-небудь відомо-
стей, знань) із, зі, з: Мы вырозумевши из
листа Гапонова... // ...казали есмо, абы
Гапон тые пенези... Хазку жиду отдал
(1561 *АрхЮЗР* 8/VI, 115-116); Послание
до Латынъ изъ ихже книгъ (1582 *Посл. до*
лат. 1123); При то(м)... до(ш)ли до ме-
не речи... и(ж)бы они мѣли нѣчто мѡви-
ти и(з) свое(г) ѡмыслу (Дубно, 1588 *ЛСБ*
102); далии и(з)розѡмiete и(з) писана е(г)
г(с)п(д)ркои (!) мл̄(с)ти... в чи(м) бѡде(т)
мочи ра(ди) е(с)ми слѣжити тои // стѡи
цркви (Сучавиця, 1598 *ЛСБ* 321, 1-1 зв.);
П(р)о то изъ сего евангелiа учѣмъ сѣ се-
сѣ науки (XVI ст. *НС* 7); Яко и(з) ѡ(с)тно(г)
злецена, чере(с) братии свои(х): та(к)же

и и(з) ω(т)данно(г) писаніа и(х)... зрозд-мѣле(м) ω (в)ши(т)ки(м) (Ясси, 1602 *ЛСБ* 370); Нехай из' Типографскихъ Кднштѡвъ, тѡю славѡ ω(т)носитъ Има твоє, презъ нашѡ забавѡ (Київ, 1633 *Евфон.* 309); еще яснѣишее // свѣдоцтво покажоу ва(м) из писма стго (Височани, 1635 *УЄ* № 62, 52-52 зв.); Дивная би то рѣчь бѡла, іжъ би биль на земли бжій снѣ, – Не могѡ тоє изъ свою раздмѡ понати, С которыхъ би ся причинъ онъ могль взяти (I пол. XVII ст. *Сл. о зб.* 14);

(вказує на джерело прибутків) із, зі, з: Млыны ѡ голешове... гатью занатъ д̄ кола в немъ... и(з) двѡ колъ приходитъ на го(д) всакого збожѡ шесть десатъ ма(ць) (1552 *ОЛЗ* 179 зв.); Здай ми лич'боу изъ шафарьства твоего (1556-1561 *ПЄ* 291); Люди народѡ шляхе(т)ского которые име(н)я попродали и (в) месте мешкаю(т) и(з) ли(х)вы живу(т) по ки(л)ка тисаче(и) золоты(х) маючи (Люблін, 1569 *Пр. ВЗ* 120 зв.); року того(ж)... ω(т)дано чиньшу зо(л) д̄ изъ сѣножати монастырьской (Львів, 1605 *ЛСБ* 1044, 1); Прѡвроднаа: щѡса наперше рѡдитъ и на офѣрѡ Бѡ даєтъ, с' корѡвы, з' овцѣ, и и(з) йныхъ (1627 *ЛБ* 81); До того те(ж) ме(н)шо(и) Маринѣ Григорово(и) пу(л) солоду изъ того(ж) пови(нни) дати (Холм, 1648 *Тест. Ст.* 471).

2. (виражає причиніві відношення) (вказує на причину дії, стану) із, зі, з: жона твоя елисаветъ оуродить тобѣ сн̄а... а м'нозии изъ его нарѡжена боудоутъ са радѡвати (1556-1561 *ПЄ* 205); были позвы ...ω пла(ц) в мѣсте луцкомъ которы(и) я косте(л) косте(л)ны(и) на тата(р)ско(и) влицы быти меную вѡ отказе бы(ти) ме(л) изъ некоторы(х) причи(н) слу(ш)ныхъ (1563 *ПИ* № 19); оно бы потята небесны албо

ангель прийнюсь такому хлѣба, нѣжъ бы умеръ изъ голоду (XVI ст. *НС* 96); и(ж) па(н) Микола(и) та(к) скоро не могль се ω(т)правити, теда не походи(т) тоє... и(з) недба(л)ства нашего єно и(з) недоста(т)ку ска(р)бѡ его господа(р)ско(и) мл̄(с)ти (Кам'янець, 1606 *ЛСБ* 405); гѡра... боудѡчи полна сѣрки, салѣтри, галіну... огонь котѡрій са изъ трасєніа землѣ камене(м) оускрѣшетса и роздѡеть и(з) тои причины гѡра... бѡде(т) горѣти (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 28); Пане и добродѣю, чймъ бымъ изъ повінности моєи... вашѡ Кн(ж) Мл̄(с)ть мѣль привитати, Гѡста з' чѡжйхъ зѣмль (Київ, 1632 *МІКСВ* 268); оубійство то(л)ко изъ запалѣна ср(д)ца, то є(ст) изъ гнѣвоу быває(т) (1645 *УЄ* № 32, 195 зв.).

3. (виражає просторові відношення) а) (вказує на об'єкт, зсередини якого спрямована дія) із, зі, з: жидовка Берестейская... Марьяма невине жону мою помовила адамашкою, рекучи, бы жона моя, безъ ее вѣдома, изъ ее скрыни адамашокъ мой выняла (Краків, 1518 *РЕА* I, 93); также и насъ обновивъ и (вы)нюсь,... узявъ горѣ, // якъ изъ одной хыжѣ повной, богатство Божее (XVI ст. *НС* 195-196); И на(д)то самъ приє(ж)дчаючи крывѣды не(з)носные чинить самыхъ и дете(и) збиваетъ изъ ы(з)бѣ метати кажеъ (1552 *ОЛЗ* 188 зв.); В тѣ(и) же днѣ изъшель іс̄ изъ домоу. и сѣль подле мора (1556-1561 *ПЄ* 60); Сергей... продка своего..., по смерти его не борздо вжо, выволокли уже изъ грѡба, голову ему оттялъ (1582 *Посл. до лат.* 1130); коли тые листы перебирали, насъ изъ светлицы выслали (Луцк, 1593 *Арх ЮЗР* 1/1, 357); іс̄... оузрѣ(л) в̄ корабля которій стоали прі езерѣ, а рибитвоє и(з) ни(х) бы(ли) выстоупили (к. XVI ст.

УЄ № 31, 190 зв.); скоро ед'но аггль вышоль ізъ тои вѣды... нѣмоцны(и) члкъ ...и вшоль бы(л) въ оноую вѣдоу (поч. XVII ст. *Проп.* 4); скрини поодбиявшы, изъ земли выкопуючы, семрягъ, кожухов,... полотенъ побралаи и до Ровного запровадили (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 117);

б) (вказує на місце, від якого починається дія) із, зі, з: За ісомь иш'ли многы народове. з' га лилеи, и из' десати мѣсть. и изъ іер(с)лима. и изъ іоудеи. и изъ онои, стороны иор'дана (1556-1561 *ПЄ* 30); і як юж шол изъ еріхона,... снѣ темев вартімей слѣпый сѣдѣл прї поутї (Володимир, 1571 *УЄ Вол.* 65); пришли еи прїатели изъ іер(с)лима (к. XVI ст. *УЄ Трост.* 48); еи мл... ѿ(т)правила мя и(з) я(с) до чарнове(ц) (Снятии, 1607 *ЛСБ* 418); Гдї ви(и)дутъ чтири вѣтри из мора, тогди ся потикаю (!) такъ мощно в повѣтрѣ же ѿгнь блїснетъ (серед. XVII ст. *Луц.* 542); Ты... Пáки Цра свбегѡ; из' егїпта До назарѣта провади(ш) (Чернігів, 1646 *Перло* 43);

(у поєднанні з прийменником до) (вказує на об'єкт, від якого повторюється дія) із, зі, з: то(г)[о] дла и я тыжь посылаю до васъ пр(о)р(о)кы, а моудрыи оучители. а вы ис ты(х) нѣкоторые побиете,... а нѣкоторые з ни(х)... боудете гонити из' мѣста до мѣста (1556-1561 *ПЄ* 100);

(у поєднанні з прийменником на) (вказує на об'єкт, від якого повторюється дія) із, зі, з: и тепе(р)... грѣшны(х) дшѣ сами бѣ(з) тѣла в' огни полерѡвно(м) мѣли(с) мѣчити, и(з) мѣсца на мѣсце переходїти (Вільна, 1596 *З. Каз.* 6 зв.);

в) (вказує на об'єкт, за межі якого спрямована дія) із, зі, з: да є(ст) на(м) сло-

бо(д)но... и бѣ(з) жа(д)нои шкоды выити из земель королѣ полского (Ясси, 1510 *Cost. DB* 473); данники... выпѣстил из Жеславлa и ѿсадил был небожчик князь Иван Юревич... на земли Белогородской (Луцьк, 1520 *AS* III, 197); и вѣстáвшї вѣвели его во(н) из мѣста (XVI ст. *УЄ Лїтк.* 13); оны(и) виногра(д)никове... выве(д)ши его вѣнь, из' винограда, забили его (1556-1561 *ПЄ* 309 зв.); канони(к) луцки(и)... оно(г) ивана и(з) за(м)ку то(р)чи(н)ско(г) кгва(л)-то(в)не выгна(л) (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 62); людъ, который тамъ на тотъ часть былъ изъ церкви шаблями выбили (Галич, 1584 *МСЛ* I-1, 99); але са(м) доброво(л)не прина(л) моукѣ ѿ(т) ни(х) дла на(с) грѣшны(х), же его вывѣ(д)ши // из мѣста... распали тыи робо(т)нікове (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 167-167 зв.); поймали есте того попа и вывели есте его вон из мѣста (Львїв, 1605-1606 *Перест.* 44); Мы жь ниж из отечества изыти смѣем (1615-1616 *Виш. Поз. мысл.* 240); мнѡго жїдо(в) из' іер(с)ліма... повтѣкало (Львїв, поч. XVII ст. *Крон.* 81); Аарѡнъ... оумре тѣ в' млѣтъ изшѣствїа снѡвъ Ізраїлевъ, из' землѣ Єгїпетски (Київ, 1646 *Мог. Тр.* 6 зв.);

г) (вказує на об'єкт, рух із якого спрямований униз) із, зі, з: Єгда же изышель из' горы. за нимъ ишли народове мнози (1556-1561 *ПЄ* 41 зв.); Лазаръ жадавъ насытити ся выдѣ крехотъ, што падали изъ стола богатого (XVI ст. *НЄ* 149); тотъ же балверчикъ... не давно изъ мосту у Стырѣ... былъ ускочилъ (Луцьк, 1596 *АрхЮЗР* 8/III, 474); утѣкает, яко звѣрь из горы (к. XVI ст. *Укр. п.* 80); гла(в)у и(з) корѣнѡю зор'вáли... волокли єи дѣти по мѣстѣ... и ввер'гли оу тибѣрѣ рѣкѣ из мѡстоу (Львїв, поч. XVII ст. *Крон.* 123);

діаволь... испал) из высѣкості бжеи за славоу свѣта сего (1645 УЕ № 32, 189);

г) (вказує на сторону простору, де хто-небудь знаходиться) із, зі, з: А и(з) дрѣгое тежъ стороны ѡтъ места на горѣ къ замѣкъ ѡзо(и)ти нельга ѡ(д)но дорожъкою (1552 ОКан. З. 19); с тых пол из гречок шлахи и дороги ѡт имени Затѣрецько-го (Луцьк, 1558 АС VII, 39); овунъ пушовъ на небо и сидитъ изъ правої стороны отца своего (XVI ст. НС 187); ѡзнаемуєи и(ж) з листу ваше(г) что є(с)те послали до на(с)... просачи на(с) абисми послали что пинѣзи дила... поправи то(г) дѣму та(к)же и и(з) сторони то(г) и(н)ше-го дѣму теди ѡсе тоє добре є(с)ми зрозумили (Сучава, 1599 ЛСБ 330); не далеко валѣ и дорожки изъ села // Загаецъ по подѣ валомъ и замкомъ Загаецкимъ... копецъ (Загайці, 1637 ПВКРДА IV-1, 67-68).

4. (виражає часові відношення) (вказує на момент початку дії, стану) із, зі, з: тоє вѣсе... да єст тої... єп(и)ск(о)пїи ѡт Радівце... и сѣ оусим що (и)з вѣка вѣчного къ ты (!) села прислоухало (Гирлов, 1519 DBB II, 2); а ѡнь ѡ(т)повидѣль рекль ємоу. оучителю. всего того стерегль єсми, из // молодости моеї (1556-1561 ПС 166-166 зв.); Сынѣ, оучиса из молодости, не встыда(и)са и до старости (1591 Яв. ИЗ 12); хс спыта(л)... ко(л)ко лѣ(т) я(к) са ємоу стало, а ѡ(н) ѡ(т)повѣди(л) єще из дити(н)ства (к. XVI ст. УЕ № 31, 29 зв.).

5. (виражає означальні відношення) (вказує на походження, місце проживання ко-го-небудь) із, зі, з: маєт князь Коширскїй vybrati з ымѣна княза старосты Володимирского, из Серехович трех челѡвѣковъ, а князь Ковелскїй трех челѡвѣковъ с тогож сѣла, ис Серехович маєт выбра-

ти (Краків, 1538 АС IV, 150); Чомъ овунъ вѣровавъ, ажъ Христосъ родивъ ся члѣвѣкомъ изъ племя Давыдоваго (XVI ст. НС 179); Слѣжѣба и(з) єдинѣцовъ з дворища по члѣвѣ ѡ(д)номѣ (1552 ОВЗ 197); на той час при той цркви был сѣеник на има григорич родич изъ соколова (Кам'янка-Бузька, 1567 ВИАС I, 17); По(л)шоста гро(ш) наложы(л) є(м) на позо(в) що позыва(в) хлопа и(з) скнилова (Львів, 1594-1595 ЛСБ 1041, 4); Сїю книгѣ глємый Шестодни(к) списаль..., да(к) и [зѣ] Сколего (Мукачів, 1621 Яв. ИЗ 14); Санєвичи из мєрыслоувци дали нивоу (I пол. XVII ст. УИ 1911/9, 13).

II. (з ор.) 1. (виражає об'єктні відношення) а) (вказує на об'єкт, на який поширюється дія) із, зі, з: мы з ласки нашєє... тыи зє(м)ли миколаєвѣ ѡрєвинчинѣ... сєлицо из выпѣско(м)... из дѣброва-ми из лєсы... потвєржає(м) си(м) наши(м) листо(м) (Бєрєстя, 1506 Арх. Р. фотокоп. 10а); я лєвко ласкови(ч)... прода(л) єсми... имѣньє мое... изъ зємла-ми пашными... изъ ставы и ставици (Милянєвичі, 1538 Арх. Р. фотокоп. 44); што чинятъ правєд-ниї изъ голодными и голыми, бєтѣжны-ми и имитыми, судити имєть свѣтъ увєсь (XVI ст. НС 10); А в тотжє дєй час взал в него дрѣгого валаха гнєдого из седлом... Влоским (Вільна, 1555 АС VI, 17); я(м) єи изо вси(м) товаро(м) в єлєсти во(л)-ноу вчини(л) (Володимир, 1567 ЦДІАК 28, 1, 2, 41); кѣпє(ц)... бєрє(т)са из бѣдѣми и тѣснотѣми и скрѣбѣми (поч. XVII ст. УЕ № 236, 5); єсли корѣбль набѣгне(т) на тѣє мѣстє, изъ людми єго поривѣє(т),... и ро(з)бивѣєть корѣбль (1627 ЛБ 117); Крєвє абѡвѣмъ єгѡ ѡ(т) рѣкъ твоѣхъ взы-щѣтъ; изъ неключимымъ рабѡмъ, не оусо-

гѣбѣвшимъ Талантѣ, до тѣмности зевнѣтрноѣ ѡсѣдатъ (Львѣв, 1646 *Жел. Сл.* 3);

б) (вказує на об'єкти, які вступають у певний зв'язок або взаємодію) із, зі, з: архима(н)дры(т)... протасє(и)... тое целины ѡраное постѣпился... манастырю пѣсты(н)скому вѣчно и непорѣшно из ыгумено(м) мака(р)є(м) (Київ, 1510 *Арх. Р. фотокоп.* 28); ѡтчич княза Кѣзмы... из потѣжники своими Єго Милости слѣживал и тепер слѣжити хочет (Кузьмин, 1544 *АС IV*, 415); Такъ же чинивъ Бг̄ъ изъ Моисеомъ пророкомъ, коли утюкъ из Египта изъ израилтяны (XVI ст. *НЄ* 182); А въ городе с тыми слѣгами церъковъными... мостъ мостити по половине и(з) архиманъдритовыми лю(д)ми (1552 *ОКЗ* 46); бра(т) из братомъ теды в гнѣвъ заходятъ (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 110 зв.); слово предвѣчное... народ людский из нѣбомъ изгодит (I пол. XVII ст. *Рез.* 179); А впрѣдъ в' Цр̄кви славили Х̄а з' Дамаскѣномъ, Д̄ха з' Ѡ(т)цемъ хвалѣли из' Пре(д)вѣчнымъ С̄номъ (Київ, 1632 *Євх.* 298); Гды ся зе(м)ская пара из' зи(м)ною водою... по(м)тикаетъ (!) тое не може(т) згѣстѣти на снѣгъ едно такъ спадаетъ на низъ дощемъ (серед. XVII ст. *Луц.* 543);

в) (вказує на супровідний об'єкт дії) із, зі, з: Также изъ сѣкорою на дѣло не велелъ имъ ходити и сѣна косити (Краків, 1507 *АЗР II*, 11); послали есмо и(з) симъ листо(м) нѣшимъ меша(н) здешни(х) лво(в)ски(х) (Львѣв, 1547 *ЛЄБ* 12); Понєко(н)дѣ маемы дома свои дѣди(ч)ныы в рынкѣ По(д) ратѣшемъ до котры(х) и(з) Сакраме(н)тамы ходити до хоры(х)... мѣсимо (Львѣв, 1609 *ЛЄБ* 421, 1); Кѣрсорови що до П: Ко(р)нѣакта ходи(л)... из листо(м) далемъ гро(ш) н̄ (Львѣв, 1616 *ЛЄБ* 1047, 5 зв.); до вѣчного мешкана, и(з) сед-

мѣ грѣхами смерте(л)ными, пре(з) трѣтѣи врат(а); въ странѣ геєны, грѣшныци некающѣиса пѣйдѣтъ; на вычныи мѣки (Чернігів, 1646 *Перло* 120 зв.).

2. (виражає відношення способу дії) (вказує на супровідні дію, почуття) із, зі, з: Из дозволенемъ господара нашего... дал есми князю Андрѣю... мѣсца своего церковного городского ѣ подовѣжь семи сажєн (Володимир, 1513 *АС III*, 103); Вѣчный Боже,... просвѣти сердца наша милостынею святою, што бесме слова твои святыи изъ любустю выслушали (XVI ст. *НЄ* 225); аг̄гль гнѣ стоаль бли(з) ни(х), и ясность бѣла освѣтила и(х), оустрѣшилѣса из вѣлики(м) стрѣхо(м) (XVI ст. *УЄ Літк.* 73); котораа то невѣста мѣти єи и(з) великы(м) страхомъ и з велѣкою покорою пришла до избавитєла (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 186 зв.); зачымъ ся повторе и(з) зычливыми хѣтями нашими приятє(л)ско(и) ласцѣ в̄м ѡ(т)даваемо (Устя, 1612 *ЛЄБ* 438, 1); Орѣчь сѣетъ из' велѣкою прѣцею из' слезами, а жнѣт' з' веселѣем' (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 138); ты(ж) х̄с мл(с)ти дѣла оучинѣль, але проклѣты(и) тогѣ изъ жалостію оужѣль (1645 *УЄ* № 32, 183 зв.).

3. (виражає означальні відношення) (вказує на характерну ознаку об'єкта) із, зі, з: на то есмо єму дали се(с) на(ш) листь потвержены(и) из нашою печатю (Острог, бл. 1520 *ПИ* № 11); Комната... и(з) двєма облонами склаными и(з) выходомъ (1552 *Окр.З.* 150); в'залѣ тѣло ісово. а обѣвилѣ є ѡдѣянѣемъ полотєннымъ. изъ запаш'ными рєчами (1556-1561 *ПЄ* 434 зв.); д̄ хрещики малы(х) еди(н) межи ними и(з) срѣбрьны(м) ланьцѣшкомъ (Львѣв, 1579 *ЛЄБ* 1033); ша(п)ка ѡксами(т)ная, чо(р)ная, кунами по(д)шитаа, из бобро(м) (Житомир, 1584 *АЖМУ* 105); И грамматику грецкую из

словенским писмом не Арсеній ли,... во Льво́ве... учил в школѣ двѣ лѣтъ? (Львів, 1605-1606 *Перест.* 43); по(з)ваны(и) побра(л)... сукмано(в) одева(л)ны(х) чо(р)но(г) фале(н)дышу и(з) строкою е(д)вабною (Вінниця, 1610 *ЛНБ* 5, II 4052, 148 зв.); Стефану ковалю котры(и)... зробилъ столе(ц) цы(р)клевы(и) и(з) рѣчкою... далемъ ...зло(т) 1 и 24 (Львів, 1628 *ЛСБ* 1051, 5 зв.); еѡгліе писаное... изъ наро(ж)ницами пѣклястими (Львів, 1637 *Инв. Усп.* 2); Мл(с)рдіе Бжое изъ свѣчою запаленною (I пол. XVII ст. *Рез.* 175).

Див. ще **ЗО, ЗЪ, ИСЪ, СЪ.**

ИЗЪБА *див.* **ИЗБА.**

ИЗЪБРАТИ *див.* **ИЗВРАТИ.**

ИЗЪБУДИТИ *див.* **ИЗБУДИТИ.**

ИЗЪВЕРХЫ *присл.* Зверху, вгорі: якъ у насъ марга, богатство, албо товаръ золота, албо сребра, албо хоть яке иманіе сегосѣтнее замыкаешъ его, изъверхы изъстискаешъ (XVI ст. *НС* 93).

ИЗЪВЕРЪЖЕНІЄ *див.* **ИЗВЕРЖЕНІЄ.**

ИЗЪВОНЪКЫ *приел.* (далеко, на значну віддаль) геть: Про то, чомъ не кельтовавъ и не роздававъ гораздъ сусѣдумъ, и того увергуть у потемокъ изъвонъкы, тамъ будетъ плачь и скрежетъ (в *рук. скрежешетъ*. – *Прим. вид.*) зубомъ (XVI ст. *НС* 139).

ИЗЪВРЪЧИ *див.* **ИЗВЕРЕЧИ.**

ИЗЪВЪДОВАНЯ *с.* Випитування: А сесе изъвѣдованя естъ жидувское дѣло (XVI ст. *НС* 122).

Пор. **ИЗЪВЪДОВАТИ.**

ИЗЪВЪДОВАТИ *див.* **ИЗЪВЪДОВАТИ.**

ИЗЪВЯЗАТИ *див.* **ИЗВЯЗАТИ.**

ИЗЪГЛАДИТИ *див.* **ИЗГЛАДИТИ.**

ИЗЪГНИТИ *див.* **ИЗГНИТИ.**

ИЗЪГОЛОДНѢТИ *див.* **ИЗГОЛОДНѢТИ.**

ИЗЪГУБИТИ *див.* **ИЗГУБИТИ.**

ИЗЪГЫБНУТИ *дієсл. док.* (*цсл.* изгыбноути) (*втратити життя*) загинути: И по тумъ каравъ Господь Бгъ нарудъ увесь... 7̄ тисячій людіи изъгыбло витяжныхъ (XVI ст. *НС* 222).

ИЗЪДАВНА *див.* **ИЗДАВНА.**

ИЗЪДАВЦЯ *ч.* Зрачник: чомъ помагаль ему чортъ, що бы былъ изъдавця пану своему, за тото погыбъ овунъ тяжко (XVI ст. *НС* 43).

ИЗЪДАЛЕКУ *присл.* (з далекої відстані, віддалік) здалека: Ажъ уздрѣлъ Иисуса изъдалеку, побѣгъ, и поклонивъ ся ему (XVI ст. *НС* 101).

Див. ще **ЗДАЛЕКА, ИЗДАЛЕКА.**

ИЗЪДЕПЪКА *див.* **ИЗДЕБКА.**

ИЗЪДЫХНУТИ *дієсл. док.* (*цсл.* издѣхноути) *перен.* (к кому) (*спрямувати свої думки до кого-небудь, удатися за порадою, допомогою*) звернутися (до кого): Дерзай, члѣвѣче, и бѣгай пудъ крыла Божіи, чомъ, багме, дѣля Иисуса Христа,... прийметь ты и грѣхы ти простить, чомъ ся загадовавъ, варе у котрый часъ члѣвѣкъ грѣшний ико нему изъдыхне, и нѣколи за грѣхы не истямить, али булма ты будетъ миловати (XVI ст. *НС* 108).

ИЗЪЕСТИ *див.* **ИЗЪБСТИ.**

ИЗЪЗЫВАТИ *див.* **ИЗЗЫВАТИ.**

ИЗЪИДАТИ *див.* **ИЗИДАТИ.**

ИЗЪИДНАТИ *див.* **ИЗЪЕДНАТИ.**

ИЗЪИЛЕНКЕДОВАТИ *дієсл. недок.* (*мад.* elenged) (що) (*ігнорувати*) пропускати, опускати: Если бы насъ кто изъѣдовавъ, если у недѣлю годить ся робити, окремъ чотырохъ дѣлъ: первое – огонь, другое – вуйны, третее – вода, четвертое – муръ, тогды дѣля тыхъ чотырохъ дѣлъ изъиленкедовати Свято Божіе,

чомъ, знаю, у тумъ дѣлѣ жадный члѣвкъ не можетъ выдложити до заутра (XVI ст. НС 215).

ИЗЪИТИ *див.* **ИЗЫЙТИ.**

ИЗЪКЕЛТОВАТИ *дієсл. док. (мад. költ)* (що) витратити, потратити, *діал.* іскельтовати: И вуннявъ два сребники – право ветъхое и сесе новое,... и рюкъ ему: “Обладай его, та што изъкелтуешъ” (XVI ст. НС 160).

ИЗЪКРЫШИТИ *дієсл. док. 1.* (що) Розміжчити, розчерепити, розбити: Ворога вергу и поставлю посередь тебе и mezi именемъ твоимъ, и овунъ изъкрышитъ голову твою (XVI ст. НС 191).

2. (що) Зруйнувати, знищити: Иисусъ Христосъ на дявола измугъ, намъ, хрестянумъ, порядивъ, а діяволу державу изъкрышивъ (XVI ст. НС 226).

ИЗЪЛИЧИТИ *див.* **ИЗЛИЧИТИ.**

ИЗЪЛЯКНУТИСЯ, ИЗЪЛЯКНУТИСЯ *дієсл. док. (за що)* Злякатися (чого): А вученици изълякли ся за слово его, и Иисусъ опять выдказавъ имъ (XVI ст. НС 143); Они ся изълякли, и устрашили ся, и рекли ико себѣ (Там же).

Див. ще **ЗЛЯКНУТИСЯ, ЗЛАКАТИСЯ, ЗЛАКТИСА.**

ИЗЪМОЛОДУ *присл.* Замолоду, змолоду: каравъ Господь Бѣгъ велми; якъ каравъ Геминъ, попа жидувского, што своихъ сынувъ не научивъ изъ молоду (XVI ст. НС 212).

Див. ще **ИЗМОЛОДА.**

ИЗЪМУТИТИСЯ *дієсл. док. (піддаватися спокусі)* спокуситися: Сесе емъ мовивъ вамъ, ать ся не изъмутите, чомъ изъ собору зогнанны будете (XVI ст. НС 206).

ИЗЪМУЧИ *див.* **ИЗМОЧИ.**

ИЗЪМЪШАТИ *дієсл. док. (що з чим)* Змішати: пришли деякны и повѣдали Хрис-

тови за Галилеяны, ажъ Пилать изъмѣшавъ кровь изъ ихъ благословеніемъ (XVI ст. НС 133).

Див. ще **ЗМЪШАТИ.**

ИЗЪНЕНАВИДѢТИСЯ *дієсл. док. (на кого)* Зненавидѣти (кого): Научайме (ся), што бесме не изъненавидѣли ся на того, што узявъ май малый даръ, якъ и ты, што есь узявъ май великий (XVI ст. НС 138).

ИЗЪНОВА *присл.* Заново, наново: Пятый хосен: насъ очистивъ рождествомъ своимъ с(вя)тымъ, изънова насъ породивъ, и очистивъ (XVI ст. НС 195).

Див. ще **ЗНОВА, ЗНОВУ, ЗНОВЪ, ИЗНОВУ.**

ИЗЪОБИЛНО *див.* **ИЗОБИЛНО.**

ИЗЪОБИЛОВАТИ *див.* **ИЗОБИЛОВАТИ.**

ИЗЪОБРАЗИТИ *див.* **ИЗОБРАЗИТИ.**

ИЗЪПРАВЛЯТИ *див.* **ИСПРАВЛЯТИ.**

ИЗЪСТИСКАТИ *дієсл. недок. (що) (надмірно берегти, приховувати)* душиити: Ну, ци (в рук. ц. – *Прим. вид.*) знаешъ, што есть мамонъ..., богатство, albo товаръ золота, albo сребра, albo хотъ якое иманіе... замыкаешъ его, изъверхы изъстискаешъ (XVI ст. НС 93).

ИЗЪУБОЖАТИ *дієсл. док.* Зубожити: Богаты изъубожали, изъголоднѣли, а котры ищутъ Бога, не остануть ся выдъ усякого доброго (XVI ст. НС 112).

Див. ще **ЗУБОЖАТИ.**

ИЗЪЪСТИ, ИЗЪСТИ, ИЗЪЪСТИ, ИЗЪСТИ, ИЗЪСТИ, ИЗЪСТИ *дієсл. док. (цсл. изъѣсти)* (що) спожити, з’істи: повелѣ(л) неч(с)тивыи црѣ дадиянъ нести тѣло на гороу высокоу и поверечі. да птици изъедать (1489 Чет. 183); Єв(г)листа выписоуетъ. якъ ию да слоушныи часъ обыбравши зрадилъ иса. якъ ты(ж) хс, изъидши великоден’-

ного баран'ка. або агньца. роздаєть оученикомъ своимъ тѣло свое (1556-1561 ПС 317); а теля годованное... зарѣзали и изѣли (XVI ст. НС 7); А кды жена ѿ(т) моужа своего бѣгає(т) поимивши воробію, выими з него ср(д)це, и да(и) еи и(з)ясти тогды и слѣ(д) боуде(т) моужа своего любити (XVI ст. УТ фоток. 12); є(д)но що са ємоу подобає(т) то чини(т) тоє, абовѣмъ соу(т) таковы(х) мно(г)... що мова(т) що зпю албо и(з)имь... то(л)ко моего є(ст) и боудеть (к. XVI ст. УЄ № 31, 100 зв.); тѣкже Іелєзавель царіца не мѣслила ѿ смѣрти; але ѿ залѣбахъ, али ю(ж) к' вечерѣ псы из'зѣли (Чернігів, 1646 Перло 126); *Образно:* вз(л) є(с)ми кни(ж)ки... але коли є(с)ми и(х) и(з)є(л) были го(р)ки череву моему (XVI ст. КАЗ 623).

2. (що) (*знищити, пошкодити*) з'їсти: Року 1638. Хто що посѣявъ, то рубакъ из'зѣвъ (1636-1650 ХЛ 78).

Див. ще ЗЪБСТИ, ЗЪДАТИ, ИЗИДАТИ.

ИЗЪЧЕЗАТИ *див. ИЗЧЕЗАТИ.*

ИЗЪЯВИТИ *див. ИЗЯВИТИ.*

ИЗЪАСНАТИ, ИЗЯСНЯТИ *дієсл. недок. (цсл. изъаснати)* 1. Тлумачити, пояснювати: Толкѣю: Сказѣю, изъаснаю, выкладѣю, ѿб'аснаю (1627 ЛБ 132).

2. (що) (*про почуття*) висловлювати: Ко семѣ же и пови(н)ность свою и любо(в) нелицемѣрнѣю ва(м) изясняю (Львів, 1607 ЛСБ 408, 1).

Див. ще ИЗЪЯСНИТИ.

Див. ще ЗЕСТЕ.

ИЗЫИТІЄ *с. (цсл. изытие) відхід. ◊ изыитіє изъ свѣта того див. СВѢТЪ.*

Пор. ИЗЫЙТИ.

ИЗЫЙТИ, ИЗЪИТИ, ИЗИТИ *дієсл. док. (цсл. изыити)* 1. (*покинути певне місце перебування*) вийти, піти: г(с)ь славы

дасть ти разѣмъ и се слышавъ стѣи семеонъ изыиде ис цер'кви (1489 Чет. 2); В тѣ(и) же днѣ из'шелъ іс из домоу. и сѣлъ подле мора (1556-1561 ПС 60); И въ той днѣ пріступивші нѣкоторы из фарісеѿв и реклі ємоѣ. изыиди, а поиди ѿ(т)селѣ, бо хочет тебе ирод забіти (Володимир, 1571 УЄ Вол. 80); Бо молвит Златоусты: "Мы жъ ниже из отечества изыти смѣем, но пици и сласти,... домолѣжнѣ привязании суть" (1615-1616 Виш. Поз. мысл. 240); Лествинник,... остерегает и навпоминает, не вѣрвати им никакож от диявола волагаемому помыслу и во мир на посѣщение и олзу от пустыни изыити совѣтующаго, яко есть не от бога, але от прелестника (Там же, 242).

2. (*покинути яке-небудь середовище, перестати спілкуватися з ким-небудь*) піти: О такомуѣ отщепенствѣ Ісаія пророкъ мовить: "изыйдѣте съ посродку ихъ, и очиститесь, и нечистотѣ ихъ не прикасайтесь, и я // прийму васъ, мовить Господь (1603 Пит. 10-11);

(від кого) (*відступитися, відмовитися від кого-небудь*) відійти, піти: чини(т) себе него(д)ного... хотяй не былъ та(к) баръзо негодень, спамата(л) на слово стѣго ап(с)ла петра, к(д)ы избавителю своему // мовиль. изыиди г(и) ѿ(т) мене бо є(с) емъ чл(к)о(м) баръзо грѣшнымъ (к. XVI ст. УЄ № 31, 119 зв.-120);

(*покинувши кого-небудь, зникнути, пропасти*) вийти: коли жъ пакъ нечистыи доухъ из' чл(к)а изыиде(т). переходи(т) черезъ без'вод'ны(и) мѣста, ищючи покоа (1556-1561 ПС 59); ісе снѣ ба вы(ш)на(г) прошѣ та жебы(с) ма не мѣчиль заказа(л) дхѣ неч(с)томѣ изыити ѿ(т) чл(к)а (к. XVI ст. УЄ № 31, 215); за ты(м) разомъ стоупиль павель и ѿбе(р)нѣлса къ женѣ, и ко

д̄хови неч̄истом̄, и сталь мовити... изы-
йди... и вне(т) изышоль (Височани, 1635
УЄ № 62, 64 зв.).

3. (вирушити куди-небудь з певною ме-
тою) вийти; піти: и изы(и)де ісаакъ по-
глоум̄итиса на поле к̄д вѣчер̄, и вышо(л)
Ісаа(к) проходитиса на поле под̄ вѣчер̄
(1596 ЛЗ 41); лаза(р) изышо(л) во землю
кыпр̄скоу, и та(м) бы(л) (к. XVI ст. УЄ
№ 31, 38 зв.); сам Христос, с небеси, ес-
ли бы звал, крест свой залецал и в пус-
тыню изыйти (для очищенья помысла и
навыкновенья брани б̄совское) розказал,
– подобно..., пана Юрка, з леговиска мир-
ского бы выторгнути не могл (Унів, 1605
Виш. Домн. 192).

4. (спуститися вниз, у нижню частину
чого-небудь) зійти: выходачи с тоє комо(р)-
ки ест̄ двери на завеса(х)... Надол̄ь и(з)-
ше(д)ши с̄в̄тъ ̄ по(д)клеты (1552 ОКр. 3.
149);

(на кого і без додатка) (спуститися з
небес) зійти: аг̄ль гн̄ь изыше(д)ши с н̄бсе.
пристоупив̄ши ω(т)валиль камень ω(т)
д̄вери гроба (1556-1561 ПЄ 122); изышо(л)
д̄х̄ ст̄иы тѣлесным̄ образо(м) яко го-
лоуб̄ь на н̄го (XVI ст. УЄ Литк. 8); того
д̄ла единоро(д)ный сн̄ь б̄ж̄ій... оста-
вивши вши(ст)кы силы нб(с̄)ныа изы-
шо(л) на н̄зко(ст) св̄та того (к. XVI ст.
УЄ № 31, 101 зв.); А гд̄ы юж̄ь наст̄пить
н̄вое б̄т̄іе..., Тогда и д̄ш̄ф̄ ст̄иы з' н̄ба
изыйд̄тъ повел̄еніем̄ бо(з)ки(м) (Черні-
гів, 1646 Перло 145 зв.).

5. (прорости) вийти, зійти: потом̄ ко-
ли оное те(р)ніе изышло поспол̄д теды
бо(л)шоую м̄д(ц) оузало тр̄ніе н̄жли
оное нас̄на которое мало дати го(с)по-
дар̄... пло(д) (к. XVI ст. УЄ № 31, 207).

6. Перен. (восл̄д̄ь кого) (стати адеп-
том кого-небудь) піти (за ким): И где ж̄ь

еси тоє в̄ писан̄и зна(и)шо(л); или ω(т)
которого оу(ч̄)т̄ла... слыша(л), яко по-
вел̄вае(т), не то(л)ко з̄ь инока с̄на
б̄ж̄іа; але и(с) просто(го) хр̄(с)тиян̄ина,
ещ̄е... восл̄д̄ь ба не и(з)ше(д)шаго... да
са см̄ѣ(ш), и р̄гае(ш) (п. 1596 Виш. Кн.
236 зв.).

7. Перен. (поширитися) розійтиса: По-
треба теды, абы т̄аа в̄фра ва̄ша згаж̄ала-
са з̄вычай̄ами д̄шеспас̄ителными: То̄еи
в̄фры в̄щан̄іе изыйде по вс̄ей всел̄енн̄й
(Київ, 1646 Мог. Тр. 905).

8. (виникнути, з'явитися) вийти: если
бы и тые пять степеней, восл̄д̄ь бога из-
шедшие,... исполнил, а свыше от духа свя-
того ся не посвятил, истинным законным
священником... быти не может (1598 Виш.
Кн. 84); изыйти из̄ь утробы див. УТРО-
БА;

(постати від кого-небудь) вийти: яко
Сын̄ь от̄ь Отца не двакрот̄ь, ани трикрот̄ь
родит̄ся, але раз̄ь ся предв̄чне невымов-
не народиль; также и Дух̄ь Святыи не
колкокрот̄ь, одно раз̄ь от̄ь Отца исхо-
дит̄ь, то ест̄ь изышоль (1603 Пит. 14).

◊ изыйти из̄ь гробов̄ь див. ГРОБ̄Ь;
изыйти из̄ь св̄та див. СВ̄Т̄Ь; из ми-
ра изыйти див. МИР̄Ь¹; от̄ь мира (сего)
изыйти див. МИР̄Ь¹; от̄ь т̄леси див. Т̄Ь-
ЛО; с того света изыйти див. СВ̄Т̄Ь.

Див. ще ЗОЙТИ, ИСОЙТИ, ИСХО-
ДИТИ, СХОДИТИ.

ИЗЫЙТИСА, ИЗЙТИСЯ дієсл. док.

1. (прийти з різних місць в одне) зійтиса:
А на(ш) мл(с̄)тивый избавите(л),... //...
казаль оуши(т)ки(м) ап(с)ло(м) изыити-
са (XVI ст. УЄ Трост. 49-50); Изш̄дши-
са а бл̄іж̄ей прист̄п̄ив̄ши на(д) н̄го смот-
р̄ти на(д) лице(м) ег̄ω, и м̄овити: Ω(т)-
че, ω(т)че в̄зе Ізраїл̄ск̄ій и оуправ̄ите-
лю ег̄ω (Київ, 1625 Кон. Каз. 7).

2. (з чим) Зіткнутися, сполучитися, з'єднатися: а тии ветрове виходя(т) дѣрами, гди ся повѣтра з дрѣги(м) повѣтро(м) изи(и)деть и с того учинить ся обещній вѣтръ (серед. XVII ст. Луц. 538).

Див. ще ЗЫЙТИСЯ.

ИЗЫСКАТИ дієсл. док. (цсл. изыскати) (кого) (навернути на праведний шлях) врятувати: Туй указуєть Христось, дѣля чого пришовъ..., што бы избавивъ // грѣшного и погыблого изыскати (XVI ст. НС 61-62).

ИЗЬ див. **ИЗЪ**.

ИЗЬБАВЛЕНІЄ див. **ИЗБАВЛЕНІЄ**.

ИЗЬБОРОНАТИ дієсл. недок. (що) Боронити, захищати; відстоювати: заты(м) пришо(л) Никоди(м), потаємны(и) оученикъ Хвѣ, кна(з) ѿ(т) рады жидовьскои, которы(и) м'ного изьборона(л) оу радѣ невин'ность Ісовоу (XVI ст. УС Трост. 80).

ИЗЬГОДИТИ див. **ИЗГОДИТИ**¹.

ИЗЬДВОРА присл. (ззовні) ізнадвору, знадвору: тогды пошо(д)ши и наш'ли ѿсла привязаное, изь двора оу дверехъ ѿныхъ на роспоутю (1556-1561 ПЄ 170 зв.).

ИЗЬЄДАТИ див. **ИЗИДАТИ**.

ИЗЬЗАДУ присл. (за спиною) ззаду: а жена... принесла масти скланицѣ. а став'ши изьзаду подле ногъ его. плачоучи почала слезами ѿмывати ноги его (1556-1561 ПЄ 243 зв.).

Див. ще ЗЗАДУ.

ИЗЬЗОБАТИ див. **ИЗЗОБАТИ**.

ИЗЬЗЫВАТИ див. **ИЗЗЫВАТИ**.

ИЗЬИСТИ див. **ИЗЪЪСТИ**.

ИЗЬЛИВАТИ див. **ИЗЛИВАТИ**.

ИЗЬЛИТИСА див. **ИЗЛИТИСЯ**.

ИЗЬЛИЧИТИ див. **ИЗЛИЧИТИ**.

ИЗЬЛЯКНУТИСЯ див. **ИЗЪЛЯКНУТИСЯ**.

ИЗЬМЫСЛИТИ див. **ИЗМЫСЛИТИ**.

ИЗЬОБИЛІЄ див. **ИЗОБИЛИЄ**.

ИЗЬЯВИТИ див. **ИЗЯВИТИ**.

ИЗЬЯДАТИ див. **ИЗИДАТИ**.

ИЗЬЯСНИТИ дієсл. док. Викласти, витлумачити: ѿни... боу(д)чи ап(ст)льми, а бж(с)твѣ не написали, и ясно не пови-дѣли они. Але сеи // Роспростерль, и изьясниль. и преложилъ, оу свое(м) бл̄говѣстїи [або въ ев(г)лїи] (1556-1561 ПЄ 337 зв.-338).

Див. ще ИЗЪАСНАТИ.

ИЗЪЪСТИ див. **ИЗЪЪСТИ**.

ИЗЪХАТИСА дієсл. док. (приїхавши, зібратися де-небудь разом) з'їхатися: а кг(д)ы са тѣты трїе и(з)ѣхали на пола се(н)на́рѣ, о мнѡ(ж)ствѣ лю́дѣ, ѿпалъ немрѣтъ оу пѣхѣ и оучини(л) до вши(т)-ки(х) рѣ(ч) та́кдѡ, бѣ противнѣю (Львів, поч. XVII ст. Крон. 10).

Див. ще ЗЪЪХАТИСА.

ИЗЬЮМЪ ч. Изюм: изю(м)... // ...кто тѣ ягоды часто естъ то(т) силе(н) тѣло(м) бывае(т) (XVI ст. Травн. 360-360 зв.); то(т) плѡ(д) варенъ в водѣ... и сахаро(м) // по(д)сытивъ и в то всыплемъ изюмѣ... и то хлебаемъ (Там же, 361-361 зв.).

ИЗЬЯВИТЕЛНЬИЙ прикм. (цсл. изавителныи) явлений; втілений: Снѣ Бжїй бл̄гословенный, На земли плѣтію явле(н)-ны(и). // Вѣрдемъ та бѣити слово Бжїе, Въ плѣти на́мъ изьявительное. И правдѣе ннѣ на́мъ сп̄сїтелное, И всей твѣри творїтелное (Чернігів, 1646 Перло 24 зв.-25).

ИЗЯВИТИ, ИЗЯВИТИ, ИЗЪЯВИТИ, ИЗЪЯВИТИ дієсл. док. (цел. изавити) 1. (що кому) (зробити що-небудь відомим) виявити: А тьи то часы единой цѣсаревой свѣ(д)скои, на има Ириде (!), котораа...

м̄лила(с) до... Б̄га з великою пи(л)нос'тю и наб̄же(н)ство(м), абы его ста̄а м̄л(с)ть и(з)яви(л) ей ли(ч)боу ра(н) т̄ла своего ст̄го (XVI ст. УЄ Трост. 83); оув̄дае(м) тоє сл̄во, кот̄рое са ста̄ло, и тоую р̄ф(ч) к̄тороую на(м) г̄ь изьявиль (XVI ст. УЄ Літк. 74); Єднои ц̄саревои св̄(д)скои... котора м̄олиласа... до всемо̄гоущаго ба, абы его ста̄а м̄л(с)ть изьявиль ей лич'боу рань т̄ла св̄бего... его ста̄а м̄л(с)ть са(м) оуказальса ей (Смотрич, II пол. XVI ст. Проп. Д. 15 зв.).

2. (що) (викрити що-небудь) виявити: мы... высл̄дхавши, и испыт̄авши св̄доц'тва... дабы всяк̄ий ч̄лк̄ь нн̄ѣ на сд̄ѣ нашем̄ь изьявиль вин̄ѣ жит̄а и в̄ѣры брат̄ьства сего (Львів, 1591 ЛСБ 155); патриарха... посла сего [челов̄ька] ко мн̄ѣ во Святую гору и повел̄ѣ только лжу изьявити, а не любопренем, от котораго ни єдина польза раждаєт, бавити (1600-1601 Виш. Кр. отв. 159).

3. Оприлюднити, оголосити: А Грамота ω(т)поустнаа маєть б̄йти изьявлена ω(т) писан̄їа д̄аты Лїста (Львів, 1614 Вил. соб. 10).

Див. ще ЗЪЯВИТИ, ИЗЯВЛАТИ.

ИЗЯВЛЕНІЄ с. (цсл. изьявленіє) вияв, виявленн̄я: И сего р̄ади ω сем̄ь изьявленіє и потверженіє б̄ысть насто̄ящее писан̄їє нашего смирен̄їа привил̄їи и даст̄са брат̄ьств̄ѣ кт̄итором̄ь храма ст̄ого б̄гоявлен̄їа предм̄щаном̄ь Львов̄ским̄ь (Львів, 1591 ЛСБ 157).

Пор. ИЗЯВИТИ.

ИЗАВИТИ див. **ИЗЯВИТИ.**

ИЗЯВЛАТИ дієсл. недок. (чим) Заявляти, повідомляти: т̄бе во(з)ношеніє є(ст), которы(и) сам̄ого себе б̄йти л̄ѣпши(м)... ω(т) др̄дги(х) ра(з)ум̄ѣ(т), и найвно т̄бе

розум̄ѣ(н)є ω соб̄ѣ // г̄лом̄ь и(з)являєть (1599 Виш. Кн. 214 зв.-215).

Див. ще ИЗЯВИТИ.

ИЗЯСНЕНІЄ с. (цсл. изьяснение) тлумаченн̄я, поясненн̄я: Из'ясненіє темн̄ѣйших̄ь слов̄ес̄ь, в̄ь Подч̄еніи сем̄ь ωбр̄ѣта̄ющих̄ь са (Львів, 1642 Жел. П. 7).

Пор. ИЗЪЯСНИТИ.

ИЗЯСНЯТИ див. **ИЗЪАСНАТИ.**

ИЗЯСТИ див. **ИЗЪЪСТИ.**

ИЗАВИТИ див. **ИЗЯВИТИ.**

ИЗАЩНІЙ прикм. (цсл. изащ̄ьныи) видатний, особливий, винятковий: Изр̄адный: Найвыборн̄ѣйш̄їи, найл̄ѣпш̄їи, выбор̄ный,... непоспол̄итый, м̄илый, вд̄ачный, и из̄ащ̄ный, т̄беж̄ь (1627 ЛБ 47); Аѣны: Бе(з) х̄олма, бе(з) пагорка. бе(з) згромаже(н)а, або ω(т) Аѣны, т̄бє є(ст), М̄н̄ѣрвы бог̄ын̄ѣ над̄(к), иза(щ)на в' прем̄(д)рости, или почте(н)на в' р̄азд̄м̄ѣ (Там же, 173).

ИКАВЕЦЬ ч. Заїка, діал. гикавець. Особова вл. н.: Пана(с) Икаве(ц) (1649 РЗВ 177 зв.).

ИКАНІЄ с. Іканн̄я, гиканн̄я: singul-t(us), us, ме(р)зо(с)т(ь), стенаніє, иканіє, чихавица (1642 ЛС 372).

ИКО див. **ИКЪ.**

ИКОНА, ИКОНА ж. Икона: мы маємо все готово яко иконы зав̄ѣсы сосуды ωдежи це(р)ковныи, чого є(ст) потреба а мы все маємо готово (Ясси, 1559 ЛСБ 29); На-яль є(м) икону малювати за полпята золотого (Бенедиківці, 1603 НЗУжг. XIV, 225); перв̄ѣй того сия божественная церков̄ь была изнищона и ободрана, все побрано: сребро и злато, кресты и иконы полуплены и попалено все от̄ь поганого царя Перекопского Мендикгирия (поч. XVII ст. КЛ 83); умилосердися, православный цару, сподоби нас̄ь святыми иконами свя-

того Зосима и Саватия (Галич, 1626 *Крыл.* дод. 88); А з' того оухвалы и постановѣна за(с) Цркви СѠбой Икѡны, тбесть Образы привернѣли, и в' первшю ѡздбѣ еѣ приодѣли... црков' в' свбей ѡздбѣ заховали и че(ст)ныѣ // Икѡны в' при(с)т)бйной чѣсти мѣли (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 76-77); Кнйгы вѣтхїа и Икѡны построивай (Львїв, 1642 *Жел. П.* 3 зв.); **наместнаа икона** – намісна ікона: А при том теж, што есми ѡбецалъ до ѡбраза наместныха иконы ѡспена сватое Пречистое ѡ Печерскомъ монастыри ѡ Києве на ѡковане ланцѣх мой золотый, ... тот ланцѣх там на то ма быти ѡтдан (Володимир, 1547 *AS IV*, 563); ѡзли наместныхъ иконъ, ... по правой стороне... иконѡ великѡю... ѡхандожне казавши вымалевать, тамъ поставити (1577 *AS VI*, 77).

ИКОННИКЪ ч. Иконописецъ: Ikonnik: Malarz (Жовква, 1641 *Dict.* 59); pictor, живописец(ц), ико(н)никъ (1642 *ЛС* 316).

ИКОННЫЙ прикм. Иконный. ◊ **иконное поклоненіе** див. **ПОКЛОНЕНИЕ**.

ИКОНОБОРЕЦЪ, ИКОНОБОРЕЦЪ ч. Иконоборецъ: А то (повѣда) не мое слова, але теодора оного зацного Студитского, который то высвѣдчаетъ въ пятойнацатъ науцѣ своей, противъ иконоборцовъ (Вильна, 1608 *Гарм.* 188); на второмъ Нїкѣйскомъ Соборѣ, на иконоборцевъ ѡ(т)правованомъ: в' справѣ четвѣртой такъ читаемъ (Київ, 1628 *Лим.* 2); сѠтый Павель ...показдетъ яснѡ, якѡ спсрод(д)кѡ ѡ(т)стѣп(с)тва, антїхристъ вийдетъ з орды геретїцко(и); з мбра бѣрлівогѡ: котѡрое то мбре надимають и бѣратъ; дѣх(и) чартѡвскїивѡлны егѡ, пѣрвое ѡ(т)стѣп(с)тво в' Грѣції: презъ сїмона чаровника, ... презъ арїа презъ македѡнїа... и презъ нѣкоторыхъ цѣсарѡвъ згеретичалыхъ монавелѣ-

товъ, и иконоборцовъ, котѡрыхъ проклѣто на се(д)ми събѡрахъ веселенскихъ (Чернїгїв, 1646 *Перло* 137).

Див. ще **ИКОНОБОРЦА**.

ИКОНОБОРЕЦЪ див. **ИКОНОБОРЕЦЪ**.

ИКОНОБОРСКИЙ прикм. Иконоборский: Были того жъ вѣкѡ ровѣнники томѡ с(т). Іѡа(н)нѡ, ... котѡрыи ересь Иконоборскѡю ѡбалїли (Київ, бл. 1619 *Аз. В.* 147).

ИКОНОБОРЦА ч. (стп. ikonoborca) те саме, що **иконаборецъ**: до цесара Арменника иконоборцы тые слова мовилъ Теодоръ казнодея: “слухай цесару! не вдавайся въ речи церковные и ряду ихъ не переворочай (Вильна, 1597 *РИБ XIX*, 240).

ИКОНОМАХЪ ч. (гр. εικονομάχος) иконоборецъ: Але, повѣдаеть, засъ поправилъ, гды на синодъ повшехный седмый епископи и отцеве святыи напроотивко икономахомъ згромадили (1603 *Пит.* 19).

ИКОНОМІЯ ж. (гр. οἰκονομία) (теологично вмотивоване відхилення від певних церковних правил) ікономія: Намъ Грѣкѡ(м) и Рѣсии бѣ(з)печнаа... вѣра, ѡжъ в' тыхъ тѡйнахъ... естъ правдїве и истѡтне Евхарїстїа по(д) двѣма осѡббами, ... бо ѡчи вїдѣли... ѡжъ крѡвь з' тѣло(м) з'еднѡчено, и иконѡмїею подѡною захѡвано (Київ, бл. 1619 *Аз. В.* 249).

ИКОНОМЪ див. **ЕКОНОМЪ**.

ИКОНОСТАСЪ ч. (гр. εικονόστασις) иконостас: Межи иншими святыми мощами, котѡрїи мает монастырь той, естъ главы Іѡанна Предотечи верхняя часть, то естъ чашка // головы его, и вдячное благоуханїе выпускаеть: выносятъ еи зъ скарбницы церковной и поставляютъ на

иконостасѣ (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 845-846).

ИКРА ж. (*харчовий продукт з яечок риби*) ікра: даломъ до вл(д)кы идѣчи по(л)-камене сли(в) за гроши(и) к̄ за г̄ фу(н)ты икры далом по(л)гри(в)ны (Львів, 1607-1645 *РДВ* 4); **икра черная** – чорна ікра: Къ тому, того дня, въ свирнѣ, речи рухомые: ...солоные осетрины, белужины въ бочкахъ, икру черную, осетры... также замъкнувъши, запечатоваль (Луцьк, 1593 *АрхЮЗР* 1/1, 362).

ИКУМЕНИЦКІЙ, ИКУМЕНИЦКІЙ, ИКУМЕНИЦКІЙ *прикм.* (*гр. οἰκουμένης*) священний. ◊ **икуменицкий соборъ** *див.* **СОБОРЪ**; **синодъ икуменицкій** *див.* **СИНОДЪ**; **учитель икуменицкій** *див.* **УЧИТЕЛЬ**.

ИКЪ, ИКО, ИКЪ *прийм.* (*з дав.*) 1. (*виражає об'єктні відношення*) а) (*вказує на об'єкт, до якого звернена дія*) ік, до: А оберьноув'шиса икъ женѣ рекль симонови видиш' ли ты тоую женоу (1556-1561 *ПЄ* 244 зв.); И приступивъ икъ нему дяволь и рюкъ: Ажъ еси сынъ Божій, мовъ сему камѣню, нагай въ хлѣбъ будетъ (XVI ст. *НЄ* 14); “котрыи ся выдалаютъ вудъ тебе”, И рюкъ панъ ико слузѣ: Пуйди на путь, и глухыхъ и бѣдныхъ посилуйся, ать наповнитъся хыжа моя (Там же, 168);

б) (*вказує на об'єкт, до якого хто-небудь приеднаній*) ік, до: Якъ привязанъ медѣвѣдъ однимъ ланцомъ ико одному (*в рук. ѡднимъ мѣ. – Прим. вид.*) стовпови, та не може исказити нѣчого нѣкому, ... такъ есть привязанъ дявуль Христомъ и муць его што намъ не може сказати (XVI ст. *НЄ* 153);

в) (*вказує на об'єкт, до якого що-небудь додається*) ік, до: а на болшю крѣ-

пѡ(ст) томѣ всѣмѣ выше писанномѣ велѣли есми писати и нашѣ печат(т) завѣсити ик семѣ листѣ нашемѣ (Сучава, 1522 *ЦДІАЛ* 131, 335); тог'ды боудоу(т)са постити в' ты(х) днѣхъ ни жа(д)ныи зап'латы соук'на нового не пришивае(т), икъ дѣянію (!) старому (1556-1561 *ПЄ* 135 зв.).

2. (*виражає відношення мети*) а) (*вказує на мету дії*) для, задля: Тыє верѣхѣ писаные люди ви(н)ны нево(д) таг'нѣти воеводинъ на ѡзерѣ замъковомъ... а ѣ ловы кѣ свое(и) ѡт'чи(з)не ѣ петро(в)-цохъ кѣ воеводи(н)ские тамъ же икъ погребомъ (*зам. потребомъ. – Прим. ред.*) за деснѣ ѣ ловы жъ... ходити (1552 *ОКЗ* 43 зв.-44);

б) (*вказує на призначення об'єкта*) до, для: да(л)емъ на полотна трина(и)ца(т) гро(ш), на пиво ик обѣду да(л)емъ д̄ гро(ш) (Одрехова, серед. XVI ст. *ЦДІАЛ* 37, 16, 20 зв.).

ИКЪ *див.* **ИКЪ**.

ИЛВОВЯНИНЪ *див.* **ЛВОВЯНИНЪ**.

ИЛЕ¹ *числ.* (*стп. ile*) (*уживається для позначення невизначеної кількості чогонебудь*) скільки: межи свѣтскими мнѡго бываесть людей побѣжны(х)... мнѡго бываесть наоучѡныхъ, а подѣ часъ, або и чѣсто, иле тепѣрешнихъ вѣковъ, и на(д) епїскопы бѣглѣйшихъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 55 зв.); гдѣбы тѣжъ тѣе не было, ... жаденъ... в' кроле(в)ство нѣ(с)-ное не оувошо(л) бы, але тепѣръ иле есть слѣвны(х), теды ѡныхъ найдоуемо котѡрыеса по оупадкѣ ро(з)свѣтіли (Острог, 1607 *Лѣк.* 74); Елїжды: Иле рѣзовъ (1627 *ЛБ* 35).

ИЛЕ² *І. присл.* (*стп. ile*) 1. (*міри і ступеня*) скільки, наскільки, як, у якій мірі: есть ли в кѣбкѣ твое(м) пиво? есть матко иле потреба (к. XVI ст. *Розм.* 15);

а ѿ(с)тато(к) те(ж) до ти(х) $\bar{x}$ злоти(х). бе(з) ѿме(ш)канѣ бѣде(м) се старати ѿ е(г) гп̄(д)р(с)кои м̄л(с)ти жеби се по(с)лало иле бѣде(т) могло (Ясси, 1601 ЛСБ 359, 1); Єліко: Иле, кѣлко, або якъ много (1627 ЛБ 35); Чисто, Побѣжне, на томъ падолѣ жиючи, Цѣрковю, непорѣчне, свѣте, керѣючи, Силы, иле ставало, ѿ ней мѣлѣ старане ѿ дѣшахъ Повѣранныхъ, горлівое дѣбан'є (Луцьк, 1628 Андр. Лям. 15); А на дрѣгбого смѣтрачи, неха(и) състрадаѣтъ, и иле мѣжетъ, лѣкарства и помочи до спасѣнїа поратова(н)а егѿ подаѣтъ (Київ, 1632 МКСВ 284); Иле quod (Уж. 1643, 49 зв. нenum.).

2. У спол. з ім. (уживається для підкреслення, виділення чого-небудь з-поміж однотипного) зокрема, особливо, передусім: оучитель... всѣхъ, а иле простѣйши(х), а язѣка Слове(н)ского не оумѣючи(х),... оучи(л) (Єв'є, 1616 УЄ Єв. 6 нenum.).

3. У ролі спол. слова (приєднує вставні речення) як, наскільки: О которое невчинене досыть сему листу нашому, такъ же о нарушене тоє аренды и за тымъ о менованую заруку и о шкоды, иле того потреба укажетъ, вольно будетъ пану Лву... позвати позвомъ, до которого хотячи права, суду и вряду (Луцьк, 1595 АрхЮЗР 1/І, 465); еднакъ иле на то(т) ча(с) видѣти можемъ ѿ пови(н)носте(х) того нашего ѿбще жителного бра(т)ства, и ѿ ихъ выхованю ко(л)ко пѣ(н)ктовъ з совѣтѣ ѿбщего прекладае(м) и написѣемъ (Луцьк, 1624 ПВКРДА І-1, 60); Мыта(р)ства са роздѣмѣють дрѣгимъ спѣсобомъ по Славѣнскѣ мовачи, Истазанїа, тѣ єсть выбадыва(н)а, албо тѣжъ, иле тѣ натѣмъ мѣсцѣ выраздѣмѣватиса даѣтъ, препинанїа,

перешкѣды, и тѣрбова(н)а дѣшамъ (Київ, 1625 Коп. Пал. 156).

4. У ролі спол. слова (з'єднує частини складнопідрядного речення) а) (приєднує підрядну з'ясувальну частину до головної) скільки: Иле що єсть радостного, тоу вспоминаю: А щѣ бы до взрѣшеня жалю, опѣцаю (Львів, 1616 Бер. В. 82); Илеса в' завѣртю Окїана найдоуѣтъ, Кѣждый южъ Творцѣ своѣмѣ нехай голдоуѣ(т) (Там же, 94);

б) (приєднує підрядну частину способу дії до головної) скільки: Иле било мочи и си(л) старале(м)се аби брата вашей м̄л(с)ти зара(с) били ѿ(т)правлени ѿ(т) его гп̄(дс)ркой м̄л(с)ти (Ясси, 1601 ЛСБ 359, 1); и абы(м) не на ко(ж)дѣю рѣ(ч) мовачи писана(м)са до(л)ши(м) забави(л), потреба ва(м) во всю(м) та(к)са заховати, иле ре(ч) таа по ва(с) потребѣ(т), в' ро(з)множе(н)є и двигне(н)є наукъ (Ясси, 1614 ЛСБ 451, 2);

в) (приєднує підрядну частину міри і ступеня до головної) наскільки, як, скільки: за тыми позвы у двору его королевское милости быти и при себе другого и третего, и иле потреба была, прокураторовъ мети, и противко тымъ позвомъ, яко отъ суду неналежного по нихъ выданымъ правне поступовати (Володимир, 1584 АрхЮЗР 1/І, 189); ѿтъ сего часѣ и дна во(л)но єсть и бѣде(т) его м̄лсти гд̄нѣ... в томъ домѣ... ѿ(т) на(с)... на вечность проданомъ иле се самъ в себе в шырокостии до(л)гости своє(и) має(т) кро(м) тоє частъки которѣю єсмо себе... вымовили яко се выше(и) поменило (Київ, 1616 ЦДІАК 221, 1, 62, 1); Сѣдѣвши тѣды на бѣгомьслности, иле та $\bar{x}$ с в' ней змоцнїтъ, лазъ на постѣлю з' такѣю бѣгомьслностью, жебѣ та и сонъ в' томъ мѣгл' за-

ста́ти (Київ, 1625 *Кіз. Н.* 201); пише́те $\bar{вм}$ до мене за ты(м) калугеро(м) петроніе(м), абы(м) мела бачинье на на(х) (!), яко ма(т)-ка, иле сили за(с) буде(т) пови(н)на толь-ко бы были сами добрыми и стате(ч)ны-ми (Устя, 1632 *ЛСБ* 515); А та́а кнѣга значѣт'; Та́емніи сѣдбѣ бо(з)кїи, котѣрыи оу вѣдомости; тѣлко самѣго Бѣга; и тѣй сам' ихъ; ѿ(т)крива́еть комѣ хѣчетъ, по вѣли стѣѣй свѣей, так' Аггломъ; якѡ и члѣвкомъ, рабѡмъ своѣмъ Пр(о)ркѡмъ, и Ап(с)толѡмъ, по силѣ ихъ; иле мо҃гѣтъ в'мѣстїти, ѿ(т)кровѣніе Бжїе (Чернігів, 1646 *Перло* 131 зв.); (*із співвідносним словом только*) стїльки... скїльки: Оучинївши бовѣмъ з вѣкоу моѣго все҃го дѣнь едїнъ, в котѡромъ мѣлемъ толькѡ перемѣнъ иле в дѣнь годїнъ (Острог, 1603 *Лям. Остр.* 23);

(*із співвідносним словом тыле*) стїльки... скїльки: Але иле з насъ, уломности можетъ стати: Тыле, хотѣмо Пану, честь и хвалу дати (Львів, 1630 *Траг. н.* 175);

(*із співвідносним прислівником вищого ступеня у головному реченні*) (*передає кількісно-співставні відношення*) чим біль-ше: Савватїй и їныи Стáрцы глáдили е҃го якъ до члѣвка мѡвачи, ѿ(т)шѡлѣ Стáрець до Бá, Лѣвъ за́сь вола́ючи и рыка́ючи не мо҃гъ са оутолїти, и иле емѣ мѡвили, ба́рзѣѣ ляментова́лѣ жáлѣючи по Стáрци (Київ, 1625 *Коп. Каз.* 19);

г) (*приєднує підрядну означальну частину до головної*) скїльки: Ѡ покраде(н)ю збо(ж)я всякого иле на поле зложо(н)ного в стыртахъ: ...к҃гды бы хто злоде(и)-ски(м) ѡбычаемъ чие збожѣе... бралъ // ...тогда то(т) хто застане(т) мае́тъ по(и)ма(в)ши вести с ты(м) лицо(м) з возы с ко(н)ми до враду где наближе(и) (1566 *ВЛС* 108 зв.-109); Християнскїй естѣ че-

ловѣкъ, которїй... научонъ будетъ, абы заховывалъ и стерегль всего, иле що Збавитель приказати рачиль (Єгипет, 1602 *Дїал.* 54); Але всѣ, иле естѣ ихъ, которїи его каменемъ зовуть... вѣ той сенсъ фундаментомъ Церкви быти е҃го розумѣють (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 357); Иле насъ естѣ Марїй, кождаа ся ставить И зо всего сердца, щире о томъ править (Львів, 1630 *Траг. н.* 172); Всѣ бовѣм' иле з' людїй естѣ, котѡрыѣ в' болѡтѣ безѣцны(х) свїн'ски(х) намѣтностїй роскошѣют' и веселѣют', з' ѡбычаевъ своѣ(х) свина́ми называ́ют'са (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 27); а та́къ дла великости лю́дѣ ле(д) се проломїлѣ, а иле ихъ бѣло на рецѣ вси погїнѣли (серед. XVII ст. *Хрон.* 422 зв.); всю субста(н)-цію и мае(т)но(ст) ихъ, иле ѿ(д)но бы(т) мо҃гло, побра(в), поша(р)павъ (Житомир, 1650 *ДМВН* 193);

г) (*приєднує підрядну частину умови до головної*) коли, якщо: А на(д) тако-вѣю, радѡсть; нѣмашь бѡльшеї радѡсти в' цр(с)твѣ Нб(с)номъ, оузратъ Бѣга; иле тѣй самъ дастъса имъ вїдѣти; по мѣри якѡ мо҃же дѣша створѣнаа вїдѣти: не-створѣно҃го и невидїмо҃го Бѣга; и ве(д)ле заслѣгъ стѣыхъ своїхъ (Чернігів, 1646 *Перло* 161);

д) (*приєднує підрядну порівняльну частину до головної*) як, мов, наче, неначе: И такъ змертвыхъвстанье всѣ свята переходит: Иле солнце, над всѣ звѣзды вышся находит (Львів, 1630 *Траг. н.* 174); При тѡмъ годїт'са намъ пересторѡгѣ да-ти абы то ср(д)цѣ ва́шихъ ѿ(т) тоѣи Кнїги не ѡдворочáло, иле за пѣршимъ пой-зре(н)емъ бывáти звѣклѡ, не оува́жаючи попра́вѣ рáчей а не ѡдмѣнѣ быти (Київ, 1639 *МІКСВ* 217).

II. прийм. (з род.) 1. (виражає об'єктні відношення) (вказує на об'єкт, на який поширюється дія) щодо, стосовно кого-, чого-небудь: Были... двѣ нѣкїи Инокїнѣ, котѳрыи еднѳмѳ... мѳжѳ, котѳрый, їле до внѣшнихъ потрѣбъ, чинїлъ їмъ оуслѳгова(н)є, оущиплївыми словами досажѳали безпрестѳнкѳ (Київ, 1625 *Коп. Ом.* 156); Трѣтаа, значачи то, їжъ в' животѳ своѳмъ заховѳлъ три цнѳты, пошанова(н)є їле до рѳдичѳвѳ: цѳломѳдрїє їле дѳ самѳгѳ себе: скрѳмность їле до блїжнихъ. И тѳк' абы зѳ то мл(с)рдїа... достѳпїлъ (Там же, 159); еднѳкъ повїнен'єсь не тѳлько ѳ(т) чѳсти, але ѳ вшелѳкой старѳн'є мѳти вострежлївости, тѳ є(ст), в' словахъ, в' оучїнкахъ, в' мїсле(х), в' припомнѳнахъ, и пре(д)савзѳт'ахъ, в' пѳстѳпкахъ їле до блїжного и звичѳйны(х) розмѳвахъ (Київ, 1625 *Кїз. Н.* 202).

ИЛЕКОЛВЕКЪ *присл. (стп. ilekolwiek)* щоразу, щораз, кожен раз: дла того, абы нѳша надѳа росла и ствержаласѳ: ѳдесноу бѳвѳмъ ѳ(т)ца седачи илеколвекъ. едно нѳ(с)ный ѳ(т)цъ стрѳлы гнѳвоу своєго готоѳуетъ вѳпоустити (поч. XVII ст. *Проп. р.* 168).

ИЛЕКРОТЬ, ИЛЕКРОТЬ, ИЛЕКРОТЬ *присл. (стп. ilekroc, ilekrotnie)* 1. Щоразу, щораз, кожен раз: Также и часу, по вечери, мѳвѳчи: сїя чаша новїй завѳтъ єсть о моеї кровї, то чинѳте, илекротъ коли пиете, на мою памятку (1603 *Пит.* 49); що дѳброго бѳ(з) него... лѳде(м) можєтсѳ трѳфити, бѳдайтєсѳ в пїсмѳ и оуважѳйте илекро(т). бѳвѳ(м) пїсмо стѳе ал'бо повѳдѳти албо доводѳти того що на(д) прирѳжѳна бѳвѳєть, хѳче(т) (поч. XVII ст. *Проп. р.* 149 зв.).

2. У ролї спол. слова (приєднує пїдрядну часову частину до головної, вказуючи

на повторюванїсть дїї) скїльки разів: не ѳмиля(и) тої господы илекро(т) сюды поѳдєшь (к. XVII ст. *Розм.* 60); Рѳклъ еди(н) їле(м) кро(т) межї лю(д)ми бы(л), ме(н)ши(м) є(м)сѳ до домѳ вернѳлъ. того чѳсто до(з)навѳємо (Київ, 1623 *Мог. Кн.* 18 зв.);

(їз спїввїдносними словами колкокротъ, толкокротъ, толко разѳвъ, тылекротъ) стїльки (разів)... скїльки: тогды мы сами пови(н)ни бѳде(м) с пото(м)ками своими пану крыни(ц)кому и пото(м)комъ єго закладѳ то(л)ко разѳвъ, їле кротъ бы(х)мо с того запису выкрѳчили заплатити двєстє копъ гроше(ї) (Юскївци, 1576 *ЛНБ* 5, II 4044, 88); а мы... за все во(д)лугъ всказу и сєго запису стороне жалобливо(ї) ко(л)ко кро(т) ко(л)ко бы бѳла потреба або илекро(т) бы позывано досы(т) чинити має(м) и пови(н)ни будє(м) (1588 *ЛСБ* 98); а гдє бы импедимент якїй потѳмок небожчикѳвскїй и хтѳж колвек о тѳю суму тїсячи копъ Єго Мил. задалъ, повїнѳна буду... от вшелѳкого такого импедименту толко кротъ, їле кротъ бы потреба указовала, боронити (Луцьк, 1606 *ИКА* дод. 110); мы сами... за(в)жѳды и не ко(ж)ды(м) плацѳ... тылекро(т) илекро(т) бы то(г) потреба бѳла Тому записѳви нѳшѳму досы(т) чинити маємо (Жорнища, 1615 *ЛНБ* 5, III 4054, 112 зв.).

ИЛЕКРОТЬ *див. ИЛЕКРОТЬ.*

ИЛЕКЦІЯ *див. ЕЛЕКЦИЯ.*

ИЛИ *спол. А. (зв'язує члєни речєння)*

I. (роздїловий) 1. (уживѳєтьсѳ на означєня того, що з ряду перелїчуваних предметѳв, явищ та їн. можливий тїльки один) або: оучитєлю вѳмы ижє єсь правѳдивїи... повѳжъ на(м) ш'то сѳ тобѳ види(т). гѳди(т) ли сѳ данъ дѳти цєсарѳви, или нѳтъ (1556-1561 *ПС* 95); А штѳ панъ Пєтръ Яновїчъ наложитъ на тѳє имѳнѳє на чє-

меринъ или што прибавитъ, тогда я або по мнѣ будучій вси ты наклады пану Петру поплатитъ (Луцьк, 1564 АСД VII, 29); аще ты вси копии кому принадлежало ѱ(т)да(л), или ни (Львів, 1590 ЛНБ 4, 1136, 2, 30, 1 зв.); И кто ся на том основании здѣ чим будет, златом ли, серебром, камнем драгим кошовным или паки дровы, тростию, хворостом и сѣном, там тому всему проба будет (1608-1609 Виш. Зач. 211);

или... или (*підкреслює взаємовиключення перелічуваних предметів, явищ та ін.*) або... або: Волно ест и самовластие человеку кой хочет спастися или погибнути, умерти или жив быти, сыном божиим или сыном диаволским быти – сие на произволении человеком лежит (1598 Виш. Кн. 125); не ѱповѣда(л) ты(ж) лаза(р) що та(м) видѣ(л) или ѱ моука(х) или ѱ радости нб̄(с)ной, але вши(ст)ко оу молчаніи задрѣжа(л) (к. XVI ст. УС № 31, 38 зв.); Епископъ или правильная законы храни или от мѣста отступи, мовит святыи Златоустый (Львів, 1605-1606 Перест. 46); в чомъ смерть зостане(т); в томъ Бг̄ъ ѱсддитъ, или на мѣки вѣчныи: или тѣжъ на животъ радостный вѣчный (Чернігів, 1646 Перло 125);

ли... или – те саме, що **или... или**: таа твоа данина на пожи(то)кѣ ли, или на погипе(л) вѣчную бѣдетъ, на сла(в)у ли, или на безч̄(с)тїе вѣ(ч)ное са преврати(т), // на до(л)го ли, или на малы(и) ча(с) са в рѣка(х) попѣстѣ(т); а пото(м) з даронб̄сце(м) посполѣ знѣгла погипае(т), и ище зае(т) (1599-1600 Виш. Кн. 208-208 зв.); на што воля мысленная произволит, на добро ли или на зло, послѣдует (1600-1601 Виш. Кр. отв. 164); разумѣй истинну: за спасение ли твое костел... тѣ школы и

науки во своем послушенствѣ фундоваль или за погипель и жизнь суетного вѣка сего (1608-1609 Виш. Зач. 225).

2. (*уживається на означення чергування або заміни перелічених предметів чи явищ іншими*) або: мы Стефа(н) воєвода... знаменито чини(м), ис си(м) наши(м) листѱ(м) вѣса(м) кто на(н) оузритъ, или чтѣчи его ѱслышитъ (Бадевці, 1503 МЭФ фотокоп. 109); А по нашем животѣ, кто бѣдет господарь нашей земли ѱт дѣтеи наших, или пак бѣд кого господь изберет господарем быти нашей Молдавской земли, тот бы им не порѣшил нашего // даанїа и потврѣженїа (Хуші, 1528 МЭФ фотокоп. 16); Та(к)же кто е(ст) бладо(г) лица пїи боуквицоу оуваривши з вино(м). или з водою боуде(ш) роумѣнны (XVI ст. УТ фотокоп. 8); хтобы мѣл тоую книгоу отдалити от сего стѣго прѣстла. поп. или дїакъ да боудет проклат (Кам'янка-Бузька, 1567 ВИАС I, 17); А котры(и) бы бра(т) былъ каранъ сѣдѣне(м) или виною маеъ по каръности заразы перепросити того комѣ былъ провиниль да не за(и)детъ солънце во гнѣвѣ вашемъ (Львів, 1586 ЛСБ 71); свѣщенни(к) сихо(в)ски(и) іѱаннѣ, лѣзара сн̄а своего да(л) учинити писати... змѣвилъ до велико(д)не бы(ти) ему за то мае(т) дати три(д)ца(т) гроши(и) и во(з) дро(в) или што ла(с)ка его (Львів, 1596 ЛСБ 91, 4 зв.); Сїю же те(р)минѣ, начїсто преве(д)ши, і ѣнши(м) всѣ(м) знати ѱ то(м) да(и)те. Поне(ж) не ѱ лы(ч)ко іли ѱ ремене(ц) иде(т), але ѱ цѣлѣю кѣжоу (1599-1600 Виш. Кн. 199 зв.); Тая бовѣмъ естъ оного антихриста чловѣча личба, которая ...если въ тыхъ то лѣтѣхъ... явнѣйшихъ предитечовъ его, или того самого не укажетъ (Київ, 1621 Коп. Пал. 316); Камѣнь абовѣмъ и дерево и желѣзо, каждое с

ты(х) само чере(з) себе досконало есть ведлѣ(г) вла(с)ного прирѣжѣна. до бѣдована теды если що с ты(х) роди(т)са или з ни(х) бѣдоуе(т)са (Височани, 1635 УЄ № 62, 45 зв.); А по сѣмъ антѣхристъ пбиде з рѣмѣ до Єр(с)ліма и тамъ хр(с)тіанъ правдѣвыхъ помѣчитъ, котѣры не прѣймѣтъ знѣкѣ е(г): на чѣлѣ свои: или на рѣкѣ (Чернігѣв, 1646 *Перло* 139).

II. (*розділово-перелічувальний*) (*об'єднує члени речення при перелічуванні*) **или...** или – або... або, чи... чи, чи то... чи то: Я Михайло Павша... записалъ есми... селище Климятинъ... Макарыю... и съ езы и съ езовищи, съ пасѣками и съ пасѣчищи, и съ Сулскимъ входомъ... езы или бобровыи гоны, или потому жъ озера и затоны со всими входы и приходы (Київ, 1512 *АЮЗР* I, 45); вѣсакъ котѣрыи остави(т) дѣ(м). // или братію. или сестры. или ѡ(т)ца. или мѣре. или жоноу или дѣти или села, дла имени моего. сто кротъ болѣше вѣзѣме. и животь вѣчныи мѣти боуде (1556-1561 *ПС* 85-85 зв.); А котрый бы бы(л) таковій члѣкъ или по(п) или діакъ, и(ж)бѣ има(л) оузати (!) ѡ(т) цркви сѣд, кла(т) боуд(и) и прокла(т) (Ганиківці, XVI – I пол. XVII ст. *Яв. ИЗ* 13); А вы мои дѣти или внуки или мои братья не дайте на чужи(х) людїи тоту зѣ(м)лю (Бенедиківці, 1603 *НЗУжг.* XIV, 223); Подайте руку помощи з милостивое ласки ваше, или вѣмѣсто милостынѣ, или у способ позычаний, што Богъ подасть до сердце з.м. и тое приимем (Львѣв, 1608 *Арх ЮЗР* 1/XII, 529); И аще нѣки(и) бра(т) именѣ(м) бѣде(т) блѣ(д)ни(к), или Лихоиме(ц), или идолослѣжїте(л), или пїаница, или драпѣ(ж)ни(к), с таковїми ни(ж) ясти всяка недѣ(д)наа мнѣ истребѣтея ѡ(т) сѣбе рѣ(ч) г(с)дѣ (Львѣв, 1609 *ЛСБ*

423); Не тѣчїю же се, но аще и вѣдѣ нѣкїи язва или стрѣпъ или краска на лица дѣшевномъ грѣха ра(д) ѡбрѣщѣт'са (Київ, 1628 *Дор. Поуч.* 519); Не борѣни(т) хс любїтї ѡ(т)ца или мѣре или па(к) женоу або дѣти (1645 УЄ № 32, 71 зв.);

або (албо)... или – або... або: бѣ та(к) справоуе(т) не многоли ва(с) маловѣри. не старайте(с) мѡвачи що маемо ясти албо пїти или чи(м) ѡдѣмоса (!) абѡвѣмъ дано то и(н)шимъ языко(м) невѣ(р)нымъ старатиса о тое (к. XVI ст. УЄ № 31, 110 зв.); еслибысѡ не были самѡвлѣстныи, съббю влѣднѣчїи: тогда бысѡ бѣли абѡ Кáменїемъ, или Желѣзомъ (Чернігѣв, 1642 *Перло* 5 зв.);

ли... или – або... або: коли свѣчоу зажигают(т). по(д) сосоуд(и) ли или по(д) постѣль ей положи(т). чили не на свѣтил'никоу поставлена боуде(т) (1556-1561 *ПС* 140 зв.).

III. (*єднальный*) (*уживается для приєднання останнїх слів при переліченнї*) а також, і: а на(ш) млебник, силїон, егѣмен пѣтеньскїи или па(к) бѣ(д) кого бѣ избе(т) быти егѣмен томѣ нашѣмѣ монастырѣ ѡ(т) пѣтнои, а тоты, по его живѡтѣ, егѣменове, да имаю(т) нам слѣжити, вѣ вѣсем наше (!) живѡтѣ (Сучава, 1514 *Cost. DV* 327); и пото(м) вѣчитиса маю(т) дрѣблї, пса(л)тыри, или граматыки з розвазованьѣ(м) єи (Львѣв, 1587 *ЛСБ* 87, 4 зв.).

IV. (*пояснювально-уточнювальний*) (*уживается при введєннї вставних слів, які пояснюють або доповнюють той чи іншїй член речення*) або, тобто, іншими словами: Богданъ воевода... даемъ вашей млсти знати, ажи ишче, коли бил пан исак, митникомъ сѣчавскимъ, а ѡнъ сѣ имилъ порѣкѣ коснара ѡт лїѡв за антонїа тиж ѡт лїѡва, за пѣз златъ вѣгрських, или по нѣз аспра за

А̄ ѡрѣс<кіи> (!) як ходат на мито (Гирлов, 1513-1515 *Cost. DB* № 88); А Светому Духу раб̄скую или служнюю особу, з̄ Македониель геретиком̄ духоборцом̄, кладуть (1582 *Посл. лат.* 1137); та(к) имае(т) трыва(ти) нав̄ѣки за згодою ѡбу сторо(н) а суме(ж) то ест̄ па(р)ка(н) или пло(т) имае(т) па(н) петр̄ свои(м) кошто(м) ставити (Льв̄ив, 1589 *Юр.* 10 зв.); а еше дал̄ѣи що мовить еслибы(м) да(л) т̄ѣло мое на сожеженіе или на спал̄на. не е(ст) ми заплаты к(д)ы любве не ма(л)бы(м) (к. XVI ст. *УС* № 31, 13); Копош̄атиса: Свѣрб̄ѣти, или скрб̄батиса, драпатиса (1627 *ЛБ* 54); П̄ерш̄ій ест̄, врат̄арства, алболи врат̄арь. Др̄вг̄ій чт̄ец̄ь, ѣли п̄в̄ец̄ь. Тр̄ет̄ій екзорк̄иста, ѣли заклин̄атель. Четв̄ертый аккол̄ит̄ь ѣли св̄щенб̄сец̄ь (Льв̄ив, 1642 *Жел. О тайн.* 16).

V. (питальний) (уживається на початку питальних риторичних речень) хіба, чи: или не в̄даеш̄ь, и(ж) ж̄итіе се пл̄ача и по(д)вига ест̄ь, а не см̄ѣх̄ь // и оут̄ѣхи (п. 1596 *Виш. Кн.* 236 зв.-237); Или не в̄дае(ш), я(к) в то(м) ж̄итіи ко(т)рого ты жив̄еши. еше ни во сн̄ѣ тоб̄ѣ ѡ то(м) приснитиса не м̄ѡже(т) (Там же, 237 зв.); Скаж̄ѣте(ж) ми т̄ѡе знайд̄ѣтъ ли там̄ ѡ ска(р)ги прав̄д̄ь // знайд̄ѣ(т) ли та(м) с̄в̄(д) и справе(д)ливо(ст). или ѡтайло са ва(м) т̄ѡе, ѣко правосл̄авные многокро(т) и бе(з) личбы приб̄ѣжище до ска(р)ги твора(т), а посл̄ѣхаючого и(х) прав(д)ы знайти не мог̄ѣтъ. или не в̄даете того, ѣко право: славные вс̄ѣгды насл̄ѣд̄ю(т), а справе(д)ливости свое(му) ѡти(с)к̄ѣ, б̄ѣд̄ѣ и кры(в)д̄ѣ, никако(же) ѡ(т)нести не мог̄ѣ(т) (Там же, 308-308 зв.);

(уживається на початку питального риторичного речення з відтінком припущення) може, чи ж: А т̄ы для чо(г)о б̄рат̄е по-

см̄ѣвае(ш) инока, или для т̄ѡго я(ко) ѡ(н) е(ст) пр̄ѡст̄ь в' хитрост̄ь, а ты м(д)рець в л̄ѡк̄ав̄ство (п. 1596 *Виш. Кн.* 236).

Б. (зв'язує сурядні речення) 1. (розділовий) або, чи: Та(к)[ж]е к[т]о. // мае(т) лишаи на с̄б̄ѣ спали боуквицоу оу сытоу оусыспавши (!) п̄и оувари(в)ши или кто в̄ь соб̄ѣ моу(н)ный ѡгнь (XVI ст. *УТ* фотокоп. 6-6 зв.); А прето(ж) к(д)ы чл̄к̄ь ра(з)богат̄ѣе(т) или к(д)ы оумножи(т)са сла(в) дом̄ѡ его. а коли оумирае̄тъ ци не ѡстави(т) ли в̄ши(ст)ко або ты(ж) сла(в) его з ни(м) ци не пойде(т) (к. XVI ст. *УС* № 31, 211 зв.); Нес̄ѡщ̄ій: ѡ(т)л̄егл̄ый, то(т) кот̄орого т̄ѡ(т) н̄ѣм̄аш̄ь, или то(т) кот̄орый нес̄е̄тъ (1627 *ЛБ* 76); И нев̄ѣм̄ь к̄амо с̄ькр̄юса, Пре(д) вел̄ичество(м) Б̄га мое(г), или гд̄е поб̄ѣгн̄ѡ ѡ(т) лица твое(г) (Чернігів, 1646 *Перло* 69);

2. (розділово-перелічувальний) або... або, чи... чи, чи то... чи то: ѡзна(и)м̄ѣте ми ѡ тако(и) ли то любви сп̄с̄ь р̄екл̄ь, котраа в трапеза(х) многопо(л)м̄исны(х), и пит̄іа(х) ро(з)ма̄йты(х) со м̄зика(ми) са еднае(т), или котраа прав̄ды и сп̄с̄ен̄іа лю(д)ского алчет̄ь и жа(ж)дет̄ь ѡ(т)кры(и)те ми (1598 *Виш. Кн.* 304 зв.);

(чергується з **либо**): Либо утаилося то от теб̄ѣ, Скарго, или не им̄ѣеш̄ь в̄ѡдомості о том или как повод доброволн̄ѣ, аки аспид глухий, затыкает уши, во еже не слышати гласа обавающих (1608-1609 *Виш. Зач.* 218).

ИЛІЙНЫЙ див. **ЄЛЕЙНЫЙ**.

ИЛЛЯЦІЯ ж. (стп. *ilacja, illacja, лат. illatio*) звертання: Зачим̄ь як̄ь пропозиція овая отступницкая, же тое головное старшенство з̄ь смертю Петра св. не устало, ест̄ь марная, так̄ь илляція ей овая, а пре то тыи слова “паси овцы мои” не толко до Петра св. суть мовлени, але и до его

наступниковъ... естъ плонная (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 491).

ИЛНЕНый див. **ИЛНЯНый**.

ИЛНЯНый, ИЛЪНЯНый, ИЛЬНЯНый, ИЛНЕНый прикм. (який стосується льону) лляний, льяняний, діал. ільняний: семеня илняного пол мацы (Луцьк, 1571 *АрхЮЗР* 8/VI, 352); взяли... маку полмацы, сѣмена ильняного маца (Володимир, 1597 *АрхЮЗР* 1/VI, 138); побрано..., маки, семеня ильняные (Луцьк, 1597 *АрхЮЗР* 1/VI, 160);

(виготовлений із прядива льону) лляний, льяняний: у Рыболова Васка: коня, коштоваль копь двадцать, полотна локоть илненого (Житомир, 1618 *АрхЮЗР* 3/I, 216).

Див. ще **ЛНЯНый**.

ИЛЪЛНЯНый див. **ИЛНЯНый**.

ИЛЬНЪ ч. Льон: дани дають ме(дѣ)сто ведеръ кроме гроше(и) и ильнѣ (1552 *ОЛЗ* 192); ильнѣ копа двана(д)ца(т),... репы бочѣка па(т) гроше(и) (1566 *ВЛС* 99 зв.).

Див. ще **ЛЕНЪ**.

ИЛЬНЯНый див. **ИЛНЯНый**.

ИМ див. **ИМЪ**.

ИМАНЕ¹, ИМАНЬЕ с. Ловлення, схоплювання: Дла чого на иманье таковых чабанниковъ, водле писана твоего, посылаемъ до тебе листь на дворанина нашего (Варшава, 1566 *AS* VII, 105); Там же удадемсе заразъ для опыту до иманя слугъ небожчиковских, а маючи их у везеню, взявши некое домниманье о некотором, руцилемсе, за иньстанциию самого пана... Дорогостайского..., до tych вязнев, пытаючисе о замордованью небожчика брата нашего (Луцьк, 1604 *АрхЮЗР* 8/III, 495).

ИМАНЕ², ИМАНЯ с. Маесток, майно: Айно, коли мы хрестяне, жити меме иманюмъ нашимъ? (XVI ст. *НС* 95); лѣпше ажъ бы погубивъ иманя и голову, нѣжъ бы ся обернувъ опять на житло тото лихое (Там же, 147).

ИМАНІЕ с. (цсл. имание) те саме, що **имане²**: Тогды, коли меме дѣлити свое иманіе убогимъ, будеме спомагати сусѣды, сироти и невульнии (XVI ст. *НС* 95); Тогды, коли излишитъ сердце свое (в рук. твое. – *Прим. вид.*) на иманіе и на богатство,... котрое поставивъ окреме, та не хоче его кельтоват али день выдѣ дне журить ся, якъ бы его приспориль (в рук. приспорль. – *Прим. вид.*) (Там же).

ИМАНЬЕ див. **ИМАНЕ¹**.

ИМАНЯ див. **ИМАНЕ²**.

ИМАТИ¹, ИМАТЬ дієсл. недок. 1. (щочим) (схоплювати) брати, братися: Рѣкоатъ: Снопъ, гѣрсть котѣраа сѣрпомъ бываеът ѣжата. рѣкоесть, гдѣ рѣкою имаемо и держимо (1627 *ЛБ* 110).

2. (кого) Ловити, захоплювати; затримувати, полонити: и мѣщанъ дей наших имаючи въ нятство сажаешъ (Вільна, 1523 *АЮЗР* II, 132); естлибы который князь... подозранных людей въ ыменьях своих ховал, ты бы яко маршалок... велел емѣ таковых людей по именьям и по селомъ ихъ мощно имати и до казни нашео давати и казалбы еси над ними срокгое каране чинити (Петрків, 1538 *AS* IV, 130); Абы шля(х)ти(ч) безпра(в)не не бы(л) има(н)ани сажо(н): Тежъ обещуе(м)... ижъ все рыще(р)ство шля(х)ту... при во(л)ността(х) и(х) звыклы(х)... пови(н)ни мети заховывати и держати те(ж) ко(ж)ды(и) шля(х)ти(ч) оселы(и) по(д)ле права не позваны(и) и не поконаны(и) право(м) ѿ(т) на(с) г(с)дра... има(н) и въ везе(н)е сажо(н) бы-

ти не має(ть) (1566 ВЛС 2 зв.); вась под-
ле росказаня и науки его милости отца
митрополита иматъ и вязать буду поты,
поки отцу митрополиту послушенство
отдасте и Бога за него просить будете
(Київ, 1610 АЮЗР II, 61); Але я знаю, же
не новина вамъ воевати, И не такихъ ри-
церовъ в полю и на плацѣ имати, И з
ними воевати и всѣмъ кролювати (I пол.
XVII ст. Сл. о зб. 28); Кѣпилися зновѣ
ко(н)федерати, а кро(л) росказалъ и(х)
зносити, теды где заскочено, то имано и
гублено (серед. XVII ст. ЛЛ 166).

◊ за горло имати (кого) див. ГОРЛО.
Див. ще ИМЛЯТИ, ИМѢТИ¹.

ИМАТИ² дієсл. недок. I. (кого, що) (по-
сідати, володіти) мати: а привилеї що
имали они на тоты вышеписа(н)ніи села
...загинѣли ка(к) є(ст) на(м) видномо (Ху-
ші, 1507 ЦДІАЛ 131, 1, 282); которыи бы
з'межи вась чл̄кь има(л) єдиноу ов'цю. и
таа бы в'пала въ ямоу в' дн̄ь соубот'ныи.
чи не досагне(т) ли ей, и вытагне(т) (1556-
1561 ПЄ 56); кто имаєть двѣ соук'ни. не-
хай же дасть томоу которыи не имаєть. и
кто имаєть стравные речи так' же нехай
чинить (Там же, 219); и мыслілі рекучи
єдины ко дрѹгому, ѿ тож хлѣба не ймає-
мо (Володимир, 1571 УЄ Вол. 56);

(що од кого) (одержати, дістати) ма-
ти: оунѣкы ивана дамїяновича... продали
свою правѣю ѿтнинѣ,... и с привилїа дѣ-
да их, ивана дамїяновича, що имал он
ѿт дѣда нашего, ѿт александра воеводї
(Сучава, 1503 Cost. S. 259); кѣпиль таа па-
сика... єп(ис)к(о)пъ радѡвскїи ѿт Пѣтра
Бартика и ис привилїє // коупежное що
он имал ѿт родителѣ г(оспо)дс(т)ва мы
Богдана Воеводи (Гирлов, 1519 DBB II, 1-
2); Пѣтрашко и сестра его Мънѣнта... //
продали свою правую ѿтнинѣ и дѣднинѣ

ѿт исписок за ра<здѣ>ленїє, що имали ѿт-
циве их ѿт Іоана воеводї (Ясси, 1577 МЭФ
I, 106-107);

(що) (бути наділений, обдарованим чим-
небудь) мати: вы же не точїю бл̄женство
имате по господню гласѣ... но и мздѣ во-
спрїймете стокра(т)нѣю (Львїв, 1589 ЛСБ
120);

(кого) (про наявність у кого-небудь ді-
тей) мати: чл̄кь нѣкоторый, ималь два сн̄ы
(1556-1561 ПЄ 91 зв.); тотъ чл̄вкь, што
ималь два сыны – тото єсть Бг̄ь (XVI ст.
НЄ 6); ва(с)ко мига(л)ча пришо(д)ши пе-
ре(д) вра(д) вызналь в доброумь з(д)ровю
котрыи дѣвки свои има(л) и(ж) ихъ ѿ(т)-
прави(л) з мѣсца с того (Одрехова, серед.
XVI ст. ЦДІАЛ 37, 1, 6, 18); авраа(м)...
има(л) ше(ст) сн̄о(в) (Львїв, поч. XVII ст.
Крон. 8 зв.).

2. (що) (зазнавати чого-небудь, терпіти)
мати: май перше загадуєть Бг̄ь тыхъ, што
на сюмъ свѣтѣ не будутъ имати нѣ одной
журы (XVI ст. НЄ 96); У сюмъ евангелїи
повѣдаєть Христось и указуєть усѣмъ,...
ажъ имати будутъ выдѣ людїи мноую до-
саду, безъ числа окару, ненависть, глумъ
(Там же, 205); сн̄ове голу(б)ковы... за-
писую(т)са гроше(м) свои(м) то(г) илаша
борони(ти) если бы ма(л) има(ти) якое на-
габована ѿ(д) ко(т)роѣ ко(л)ве(к) стро-
ны (Одрехова, 1575 ЦДІАЛ 37, 16, 4).

3. (бути повинним, мусити) мати: тыи
панове... имаю(т) ѿсмотрити и ѿправити
тотѣ бѣкатѣ земли (Кам'янець, 1510 Cost.
DB 457); Ажъ Бг̄ь сына своего не поща-
дѣвъ, али за насъ усѣхъ давъ его, якъ бы
намъ не имавъ дати усячино (XVI ст. НЄ
194); староста теперешњи(и)... въ ѿтѣда-
не шесть десатъ чверъте(и) имаєть тотъ
ѿтложити маса польтевъ к̄з (1552 ООЗ-
1, 49); И имаю(т) са схо(ди)ти за ѿбсыла-

на(м) знаменє бра(т)ского во двѣ не(д)лѣ (Перемишль, 1592 ЛСБ 399); ѿ(т) то(г) часѣ... имати слѣжити томѣ стѣмѣ храмѣ пови(н)ни бѣде(м) (Ясси, 1601 ЛСБ 307, 1);

(бути в праві, могти) мати: то(т) жи(д)... скоро бы по себе поруку да(л) тогды имает(т) бы(ти) воле(н) ѿ(т) везе(н)я (Володимир, 1567 ЦДІАК 28, 1, 2, 56); И не имает(т) еи нѣкто ѿ(т)далити ѿ(т) храма того (Гавай, 1637 Паньк. I, 186).

4. (вдаватися до яких-небудь дій) мати; братися: ива(н) глоде(н)скы(и)... вырекль са зо вши(т)ко(г)... записоу<ю>чи са боронити то(г) грица сѣна бры(н)цина гроше(м) свои(м), еслибы кто има(л) емоу в то(м) покоу(и) не дава(ти) де (Одрехова, 1549 ЦДІАЛ 37, 16, 1); Кто бы ималь гварити, ажъ не такъ, яко(м) писа(л), да буде(т) прокля(т) въ все(м) вѣцѣ и въ будущемъ (Бенедиківці, 1603 НЗУжг. XVI, 225);

(намірятися, планувати що-небудь зробити) мати: И зара(з) и(м) повидѣ(л) Юда, и(ж) в домоу Зеведеѿвоу(м) имает(т) великодновати (XVI ст. УЄ Трост. 47);

(що) (виявляти, втілювати певні наміри) мати: Гѣ бѣ добре здравіе... тако(ж) старане будемо имати ведлу(г) воли гѣна ѿбещанію нашему (Сучава, 1599 ЛСБ 330).

5. (що) (сприймати що-небудь, ставитися до чого-небудь певним чином) держати: “Памятай, абесъ день святый святивъ” и во почтливости имавъ (XVI ст. НЄ 213); ни за що не имати (кого) – (не шанувати, не поважати) ні за що мати: свѣ(ч) про(с)кѣ(р) не дае(т)... попа ни за що не имаете ани в дома свои ѣ дни неде(л)ныи и ѣ // пра(з)ни(ч)ныи для благословения хлѣба не призываете (Васлуй, 1561 ЛСБ 34).

6. (що) (володіти якими-небудь властивостями, здібностями) мати: Венедикта... че(р)ленаа тою (!) моць имает(т), выкопа(в)ши змыи водою чистою, и оуложи оу // пита... на но(ч), зама(ж) гара(з)дѣ роуmano(ст) въ члѣцѣ ѿказѣть коли его пие(т) (XVI ст. УТ фотокоп. 2 зв.-3); Сатіри... молвы ни едіной не имаю(т), то(л)ко яко ма(л)пы крыкаю(т) (Львів, поч. XVII ст. Крон. 25); Бѣгъ едінь естѣ не имаючи початкоу, ани скончаніа, але вѣчнѣй (Там же, 39).

7. (що) (у сполуч. з ім.) (перебувати в стані, названому іменником) мати: ѿ(т)-повидѣли жидове... иже ты еси самаританинь. и имаетши бѣсовьство (1556-1561 ПЄ 382 зв.); Ажъ бы есте слѣпы были, грѣха бесте не имали (XVI ст. НЄ 109); а фенна з муже(м) свои(м) // имаю(т) мо(ц) ѣ то(м) имѣню вживати (Львів, 1587 Юр. 18-18 зв.); прѣстыє хр(с)тіанѣ по х(с)ву гла(с)у, скве(р)нонача(л)ника изверѣчи ѿсѣдити и проклати вла(ст) имаю(т) (1598 Виш. Кн. 291); Ваши же попове, поне(ж) // не имаю(т) тои мѣци бѣрмовати мѣро(м) а дѣтї кр(с)тѣть, то не зпѣлное кр(с)щеніє творять (XVI – поч. XVII ст. Кн. о лат. 125-125 зв.); блѣгодатию хѣвою молитвами ...сты(х) чѣдотво(р)цевъ киевски(х) ми(р) имамы (Київ, 1649 ЦДАДА 124, 3, 32); **имати бѣса див. БѢСЪ; имати вѣру, вѣру имати див. ВѢРА; имати мѣсто, мѣсто имати див. МѢСТО.**

♦ **имати в животѣ** – бути вагітною: оброчена бо была маріа мати его іосифови. преждѣ нижъли са зышъли. на(и)де(н)а е(ст) имаючи в животѣ ѿ(т) дѣа стѣо (1556-1561 ПЄ 22 зв.).

Див. ще **ИМѢТИ², МАТИ², МѢТИ.**

ИМАТИСА¹ дієсл. недок. 1. (хапатися рукою) братися, триматися, діал. имати-

ся: Ємлюса: Держьса, имаяса (1627 ЛБ 36); иматиса уха див. УХО; мечь са не иметъ див. МЕЧЬ.

ИМАТИСА² див. недок. (що в чому) Містити у собі, включати в себе: мена(л) есми изь его м̄л(с)тью в̄чно и непорѣшно ѓ ты(х) имѣнья(х) ничего на себе не оставляючи какъ са тые имѣнья сами ѓ собѣ имають ѓ свои(х) граница(х) истародавна а мнѣ ивашкѣ рѣсиновичю того имѣнья и фо(л)варка не рѣшити (Володимир, 1508 Арх. Р. фотокон. 41).

Див. ще **ИМѢТИСЯ, МАТИСЯ.**

ИМАТЬ див. **ИМАТИ**¹.

ИМБЕРОЛЮБЕЦЬ ч. Той, хто любить імбир: еще еси п̄е(р)цолубецъ, шафранолюбецъ, и(м)беролубецъ. // кгво(з)ди колубецъ... и дрѣги(х) брѣденъ горько и сла(д)колубецъ (п. 1596 Виш. Кн. 249-249 зв.).

ИМБЕРЪ див. **ИНБЕРЪ.**

ИМЕ див. **ИМЯ.**

ИМЕЛА ж. Воло: viscus, зобъ, имела на птици, лепъ (1642 ЛС 415).

ИМЕНЕ див. **ИМѢНЕ.**

ИМЕНЕЙЦЕ див. **ИМЕНИЦЕ.**

ИМЕНЕЦЕ див. **ИМЕНИЦЕ.**

ИМЕНЕЧКО див. **ИМѢНЕЧКО.**

ИМЕНИЕ див. **ИМѢНЕ.**

ИМЕНИНЫ мн. Именини: Именіны nominalia (1645 Уж. 39).

ИМЕНИТЕЛНЬИЙ див. **ИМЕНИТЕЛЬНЫЙ.**

ИМЕНИТЕЛЬНЫЙ, ИМЕНИТЕЛЬНЫЙ прикм. Називний відмінок: вь свѣдоцтвѣ Ефремовомъ слова “церкви” именителный множественный отмѣнили, а тамъ стоитъ именительный единственный “церковъ.” (Київ, 1621 Коп. Пал. 438).

ИМЕНИТО присл. Іменито, знатно: и пасеку церковную отнял и того ся посту-

пити не хочет, и ку тому и о иншии многии кривды на князя Богуша и слуг людей его отець архимандрит нам о том жаловал, которая ж жалоба его в припоминальных листех господарских именито описана и в книгах наших записана (Луцьк, 1537 АрхЮЗР 1/VI, 24).

ИМЕНИЦЕ, ИМЕНЕЦЕ, ИМЕНЕЙЦЕ с. Маєточок: А што ся дотычет того селца Десятины, ино я за тое именице Десятину его милости владыце, а по его милости будущому, слушную замену у господаря его милости зъеднати, албо своимъ отдати маю (Володимир, 1570 АрхЮЗР 8/VI, 304); однако таковы до ча(с)у мешкати намъ име(н)еце игнатова поступи(л) поколь бы в̄но... даль (Гоща, 1571 ЛНБ 103, 15/1с, 1855, 23); про то... добродеевъ моихъ... прошѣ, абы... съ тыми поменеными детми..., такъже и именейца мои, вь обороне... мети и имъ кривдѣ делать допѣскать не рачили (1577 АС VI, 73); приказдю абы в̄м(л)... са(м)... ста(л) на жалобѣ и правное попиране... п̄на филипа... которы(и) в̄м(л) позычае(т) до ли(с)тѣ доброво(л)но(г) запису... поводи и(ж) в̄м(л) на сорокъ золоты(х) по(л)ски(х) дае(т) которѣю сѣмѣ во(д)лу(г) то(г) записѣ... име(н)еце в то(м) назначное... в̄м(л) // препо(м)невши то(г) листѣ записѣ свое(г) тое сѣмы ономѣ не заплатиле(с) (Київ, 1617 ЦДІАЛ 181, 2, 129, 30, 58-58 зв.).

Див. ще **ИМѢНЕЧКО.**

ИМЕНИЧКО див. **ИМѢНЕЧКО.**

ИМЕНИЧЬКО див. **ИМѢНЕЧКО.**

ИМЕННИЧКО див. **ИМѢНЕЧКО.**

ИМЕННО част. (уживается для уточнения обставини місця) саме: кгда буду мети его милость съ тое заставы выкупити, а самъ и потомъкове мои дати зна-

ти въ томъ же именно дворе, Жукове, его милости самому, албо врядникови его милости, недѣль за пятнадцать (Луцк, 1587 *АрхЮЗР* 6/1, 163).

ИМЕНОВАНИЕ с. Именування, найменування: Явне видити дається, же папежъ Рымскій одинъ есть зъ пяти патриарховъ, а не монарха, во всемъ соби ровнихъ мѣвши чотириохъ патриарховъ, прочъ личбы и именованя, то есть, же первѣй бывальменованъ и личень, чого // если отступникове не видятъ, “посередъ бѣлаго дня слѣпують” (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 682-683).

Див. ще **МЕНОВАНИЕ**.

Пор. **ИМЕНОВАТИ**.

ИМЕНОВАНИЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Значений, названий, вищеназваний: ѿ чо(м) все(м) шире(и) и до(с)таточне(и) тые позвы именованные записы в себе ѿбмовляю(т), и рокъ [к] станю ку праву (Житомир, 1605 *ДМВН* 109); именованный его милость панъ Парульскій, остаючи тамошнымъ пососоремъ добръ менованныхъ... для инфестацией уставичныхъ на тые добра... за уступенемъ несподеванымъ съ подъ Пыливецъ войска короннаго, равне з другими ихъ милости паны обывателями воеводства Волынского всее немаль (!) субстанцие свое въ тыхъ добрахъ и фортецы Ляховецкой (Кременецъ, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 258); Где именованные по(д)данные рогозовские... заразы на работы звыча(и)ные себе указанные пошлы (Житомир, 1649 *ДМВН* 187).

Див. ще **МЕНЕНЫЙ, МЕНОВАНИЙ**.

ИМЕНОВАТИ, ІМЕНОВАТИ, ІМАНОВАТИ *дієсл. недок. і док.* 1. (кого чим, ким, чим, отъ кого) (*давати, дати кому, чому-небудь назву, ім'я*) називати, назвати, іменувати: закупили есмо две части іме(н)я жизнико(в)цовъ... з дворомъ с

па(ш)нею дво(р)ною слугами по(л)ми... болоты зо вси(ми) пожи(т)ки малыми и великими яки(м) ко(л)векъ // именованъ могу(т) быти названы именованы (Дубно, 1559 *ЛНБ* 103, 18/1с, 1956, 55); в шестый же днь, иже нїне пѣтокъ ѿ(т) насъ хр̄(с)тіа(н) іманѣемъ есть, сѣтворилъ бѣ члка (Острог, 1588 *Сур.* 3); тѣ травѣ имену(т) латы(н)ски(м) языкомъ солсеквію(м) а то е(ст) по рѣ(с)ски солонѡворѡ(т) а нѣкіа(ж)... имену(т) интѣба или варѣка (XVI ст. *Травн.* 205); Іисѡсомъ, вѣдлѡгъ Збавѣнѣа, Именуванъ: А вѣдлоу(г) Члченства Бѡзство(м) е(ст) Хрїсѡва(н) (Львїв, 1616 *Бер. В.* 86); Пише(т) кѡрнилю(с) агрїпа ...и(ж) на ты(х) надка(х) молод(ст) свою ѡтра(т)и(л), і кнїги... списа(л) ѿ ни(х) імену(л) и(х) таємна фїлосѡфіа (Львїв, поч. XVII ст. *Крон.* 16); и поты(м) тое слѡво бѣго(м) именована(л): ибѡ тоѣ слѡво бѣжіе сѣтворило нѡ и землю (Устрики, I пол. XVII ст. *УС* № 29515, 84 зв.); По чѣсти бѡлшой, телѣсною мѡвою, и телѣсными имену(т); Бѣга имену(т) пїсѡмо, гды ѿ Бѣгъ телѣсній члвкѣ мѡвити (Чернігів, 1646 *Перло* 9).

2. (ким, чим і без додатка) (*визначати, характеризувати кого-, що-небудь якимось словом, виявляючи своє ставлення*) називати: былъ бо тѣ(и) мар'ко петровъ оучени(к), и послѣ(до)ватель. которого то и снѡмъ свои(м) именоваль петръ по дѣоу (1556-1561 *ПС* 125 зв.); Которѡю таково мѣрствъ павель ап(с)лъ глу(п)ствомъ имену(т) (Острог, 1587 *См. Кл.* 12); вѣрѣ нашѣ грѣческаго правослѡвіа еретическими прѡзвїсками вездѣ именовали и по книга(х) вѣрѡдовы(х) писали (Львїв, 1591 *ЛСБ* 155); И аще нѣки(и) бра(т) имену(т) бѣде(т) блу(д)ни(к) или лихоимѣ(ц) или идолослѣжите(л) или пїяница или

драпежни(к) с таковыми не ясти (Пермишьль, 1592 ЛСБ 399); а прѣто и а; з' ѳными б̄гослѡвци, не мѡры рѣмьскїи, анѣ ѡбывателѣй его; вавилѡном' тѣмны(м) именею: но згромажѣна и зобрѣна всегосвѣ(т)-нихъ поганѡвѣ (Почаїв, 1618 Зерц. 33); Тѣх'же праць неджїтыхъ столпѡмъ пре-высокимъ, Лѣобо тѣжъ ѡщеѣаномъ именею глѡбѡкимъ Небѣснѣю Навкѡ (Київ, 1632 Сех. 298);

(визначати, розцінювати певним чином) називати: О познанію церкви правдивой он рече, по чому ее познати быти правдивую и от которых знаков. Слышал еси, яко римский костел правдивый именуется от тех знаков, которые ты поменял, то есть от признания вѣры собора Никейского,... от единогосподства папѣжоваго и согласія во всѣх сторонах латынского послушательства (1600-1601 Виш. Кр. отв. 171); Црковъ именуѡю, не моуры, и стѣны згнилыи; котѣрыхъ лѣта мнѡгїи зепсовѣнїю подѣдають (Почаїв, 1618 Зерц. 43).

3. (ким, чим і без додатка) (приписувати комусь якийсь титул, видавати, вважати кого-небудь або себе за когось) именовати, називати, назвати: Подобнѣй бы томѡ латиса, которы(и) ѡ(т)стѣпївши правое старожитное спсающее вѣры... своего папежа христомъ именується (Острог, 1589 См. Кл. 17 зв.); Будование того роду то есть: будет Скарга Вавилон-Рим; становит и именуется Науходосором (так! – Прим. ред.) короля польскаго; Навходоносор ставит выше своего достоинства одушевленнаго идола папу (1600-1601 Виш. Кр. отв. 170); А ты, костел латинский,... весь вѣк свой о том упражняешь и забавляешь и подвиг жизни сея проходишь, абы ся не оного небѣснаго седалища достигнул и честь и славу царства небеснаго получил, але же-

бы еси ты на земли в дочасном животе ани титула, ани славы, ани чести, ани мѣста, гордосного преложенства и старейшинства, верхоседно именованнаго, бынаймнѣй не снижил и не ущербил и с пляцу высокооснованнаго не порушил (1608-1609 Виш. Зач. 227); Знаю я, Аде, ѡ томъ Хр̄(с)тѣ много причинѣ, Ижъ ѡнѣ есть ѡ(т) колѣна Давидова Марїинѣ синѣ, Который самъ себе синомъ божиимъ именується И чило-вѣкомъ також називается (I пол. XVII ст. Сл. о зб. 13).

4. (що) (вимовляти, говорити) називати: и да ѡ(т)стѣпи(т) ѡ(т) неправды вса(к) именуѡа има гнѣ (Острог, 1599 Кл. Остр. 202);

(згадати, зауважити, сказати) назвати: Христос бог, избавитель нашъ, борячи высоко возносимый помысл сынов Зеведеовых, седалища десно и шуе просящих, абы не пролгали чести, власти и славы свѣта сего поганским мудрованием и прагнѣнием, розум и помысл таковой именовал и осудил (1608-1609 Виш. Зач. 227);

(сповїцати, розповїдати) називати: Вопро(с). Што(ж) ми даешь дїаволе, имѣнѣй, да знаю наперед): ѡ(т)вѣ(т) Да(м) ти ннѣш(н)его вѣка сла(в)у, роско(ш) и бо(га)тство (1599-1600 Виш. Кн. 206);

(визначити, призначити, велїти) сказати, наказати: До третего неба не былесь вѣсхищен, ани з апѡсѣтолов того не научен, Которым сын божий духа обитовал, котѡрому прїйти от отца именовал (к. XVI ст. Укр. п. 78); Где ж покора, где любов, где тая наука, иже нам зостѣла от святого лика? Иже господь други ему именовал, на которых духа от отца излїал (Там же, 81).

5. (що) (вираховувати, визначати, призначати цїну) називати: што все ѡ(н) то-

го(ж) ча(с)у суседа(м) околи(ч)ны(м) о(п)оведа(в)ши и на враде н̄ше(м) к(г)ро(д)-ско(м) лу(ц)ко(м) о(ж)алова(в)ши во(з)ны(м) о(б)ве(д)ши и о(ж)аза(в)ши в книги записа-ти да(л) именуячи себе в то(м) нема(л)ую кри(в)ду и шькоду (Луцьк, 1581 ЛНБ 5, II 4044, 109); за которы(м) то к(г)ва(л)тов-ны(м) наеха(н)е̄мъ на до(м) и о(ж)краване-(н)е̄мъ (!) пограбе(н)е̄мъ дом̄ и почине-(н)е̄мъ шко(д) шкоды себе па(н) Семе(н)... быти (и)менова(л) на пя(т)со(т) злоты(х) по(л)ски(х) (Житомир, 1609 ЦДИАК 11, 1, 5, 4);

називати поименно: подле же которых имень архимандрит именуєт землю Руд-левскую и с тобою позывает, тых я имень твоихъ Торговицких еще у своеи мо-ци не маю (Луцьк, 1537 АрхЮЗР 1/VI, 24); потомъ же туюжъ братію непристойне ославилъ на многихъ мѣстцахъ и приват-ныхъ и посполитыхъ, именовавши коль-ко особъ зъ нихъ, противко имъ и против-ко инымъ всимъ протестовалъ се у въ ураду свѣцкога (Володимир, 1608 АСД VI, 116).

Див. ще МЕНОВАТИ.

ИМЕНОВАТИСЯ, ИМЕНОВАТИСА, ИМѢНОВАТИСѢ *дієсл. недок.* (ким, чим і без додатка) 1. (*носити, мати яку-небудь назву, іменування*) именуватися, назива-тися: Петр̄ воевода... дали... есмы Іо̄н̄ Гол̄и... едно селище на имѢ Стожишче от къ в̄сток̄ ѓ против тих селлах, что сѢ имѢноует Гол̄еши (Ясси, 1576 МЭФ фотокоп. 92); поклоняю колѣнѣ мои ко о(т)ц̄̄ га н̄шего іс̄ х̄а, с кот̄орого всакоє о(т)чество на н̄бси и на земли именуєт-са, абы вамъ далъ по богатств̄ славы сво-єа сілою оумощнитса д̄хомъ его (Ост-рог, 1598 *Ист. фл. син.* 39); а воу(н) о(т)-повѣди(л) чл̄къ которій са именуєтъ іс̄

болото оучини(л) и помаза(л) очи мои (к. XVI ст. УЄ № 31, 73); По трѣте, имень-етса гора тоу(ч)наа, яко гойне оупит̄на з̄ о(б)роковъ н̄б(с)нои прем̄дрости (Поча-їв, 1618 *Зерц.* 48 зв.); А я т̄и справи, що Бг̄ сотворилъ, всѢ знаю, А що ся имень-єтъ С̄номъ б̄ж̄имъ, того не раз̄м̄ваю (I пол. XVII ст. *Сл. о зб.* 14); то // поб̄тымъ Прем(д)р̄йшии Цар̄ь Лѣонъ розказавши, в̄ досконалы(и) Канон пре(з) Єп̄(с)па Ідр̄-итскаго М̄бнаха М̄арка б̄ный привѣлъ и исправиль. [̄потребителнѣ] (на полях – *Прим. ред.*) Καταχρηστικός зась Трид̄ь именьетса (Київ, 1627 *Тр.* 9-10); славою именоватиса *див. СЛАВА.*

2. (*оцінювати себе певним чином, вважати за когось*) називатися: А коли ся христианы зовете, чем же не терпите и на собѢ всякия досады,... але сопротивно отмщаєте, взаєм стосъ губнѣ и злым вос-плачете, мучите, томите и убиваете, а пред ся христианы именоватися см̄єте? (1598 *Виш. Кн.* 125); єп̄(с)пами са имень-ете але есте м̄чителі (Там же, 290); На-ветъ и самъ Петр̄ь святой, въ листѢ сво-ємъ, до презвитеровъ або старшихъ цер-ковныхъ пишучи, заровно зъ ними, а не старшимъ ся именуєтъ (1603 *Пит.* 39); Ты же, костеле латынский,... противячи-ся и тлумячи науку своего учителя Пет-ра,... дедичем в̄чным (помпы, славы,... маєстату и власти поземнаго начальства всемирного обладателя) именуєшися (1608-1609 *Виш. Зач.* 229).

3. (*вести мову про щось, згадувати що-небудь*) називатися: таковаа в̄ра геретич-вомъ ариаским̄ смерд̄итъ... бодай ся т̄и два початки о(т) н̄нѣ, въ в̄ки; не йме-новали, в̄ на̄родѢ м̄бемъ (Чернігів, 1646 *Перло* 11).

ИМЕНОВАТИСА *див.* **ИМЕНОВАТИСЯ.**

ИМЕНОНОСЕЦЪ *ч.* Носій, власник титулу, сану, звання: Даси ми діаволе быти. папѣже(м) ка(р)динало(м). арцибискѣпо(м). и дрѣги(м) нѣкоторы(м) дѣховного станоу. именоносце(м) (1599-1600 *Виш. Кн.* 208 зв.).

ИМЕНЪЄ *див.* **ИМѢНЄ.**

ИМЕНЬЄ *див.* **ИМѢНЄ.**

ИМЕНЯЧЪКО *див.* **ИМѢНЕЧКО.**

ИМИНЄ *див.* **ИМѢНЄ.**

ИМИНИСКО *с.* Маєток: арендовали есмо пану Лву Федоровичу Черескому... иминиско церковное, дворець на коньцу села Жолобова (Луцьк, 1595 *АрхЮЗР* 1/1, 462).

ИМИНИЧКО *див.* **ИМѢНЕЧКО.**

ИМЛЯТИ *дієсл. недок.* 1. Брати, схоплювати (рукою): варе якъ намъ давъ Бгъ руки имляти, той ухватити, што намъ треба и притягнути ико собѣ, тымъ же кѣпомъ и дѣло душевное имити, и ухватити, и притягнути ико собѣ вѣровъ правовъ (XVI ст. *НЄ* 185).

2. *Перен.* (кого чим) (*привертати, приваблювати, перетягати кого-небудь на чийсь бік*) полонити, захоплювати: людей наловѣтъ у царство небесное, чомъ сѣтъ естъ слово Божіе, а рыбаеве суть попове, котры проповѣдають слово Божіе, чомъ имляють люди словомъ Божимъ (XVI ст. *НЄ* 90).

Див. ще **ИМАТИ.**

ИМНОЛОГІЯ *ж.* Величальна пісня у день Воскресіння Христа: Имнологія... Пáнѣ Пáстырѣ, Опекѣнѣви и Добродѣви свѣемѣ Прѣ(з) Дѣлáтели в' Типографіи в Дарѣночкѣ Нízко Принесѣнаа (Київ, 1630 *Имнol.* 1).

ИМПЕДИМЕНТЪ, ИМЪПЕДЫМЕНТЪ

ч. (*лат.* impedimentum) перешкода, труднощі, завада: а где бы импедимент якій потомок небожчиковскій... о тую суму тисячи копъ Его Мил. задалъ, повинъна буду с потомками моими Его Мил. от вшелякого такого импедименту... боронити (Луцьк, 1606 *ИКА* дод. 110); А мы... в де(р)жанью и ѣживанию того домѣ... ѱ(т)цѣ... никоторого импедиментѣ // чинити и задавати не маємо и мочы не бѣдемо (Київ, 1616 *ЦДІАК* 221, 1, 62, 1-1 зв.); того(ж) року... положиле(м) позо(в)... в жалобе и(х) м(л) пано(в) Алекса(н)дра и якуба пясочи(н)ски(х) до запису ѱ непопе(л)не(н)е пе(в)ны(х) в ни(м) ко(н)дици(и) и о имъпедыме(нт) проти(в) записови ѱ закла(д) и ѱ (ш)коды за тымъ походячие (Вінниця, 1622 *ЛНБ* 5, III 4057, 63); панъ Александръ Еловицкий... кгрунъта, поля сеножати до тогож монастыра записал и надал вечъными часы, обовезуючы себе самого, абы помененые законници там жадное шкоды кривѣды и импедименту не мали (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 263).

ИМПЕРАТОРЪ *ч.* (*лат.* imperator) император: Севѣрѣсъ // Имперáторъ, за живота казálъ Собѣ Трѣннѣ зрѣбити: и в' нѣоса ѣкладáль (Київ, 1622 *Сак. В.* 42-42 зв.); ѱ стѣомъ Кипрїанѣ читáемъ, ѣжъ гды оуслышалъ дѣкретъ ѱ(д) Валерїана императѣра, абы бы(л) мечѣмъ стáтыи, ѱ(т)повѣдѣлъ в' тѣи слова (Київ, 1646 *Мог. Тр.* 942).

ИМПЕТОМ *присл.* (*лат.* impetus, *стп.* impet) несподівано, навально: тот же насланный люд позваного, импетом до места впавши, розные кгвалты и усылъства над обывателями тамошними доказуючы,... до

замьку... кинулись (Варшава, 1646 *ЧИОНЛ* XIV-3, 182).

ИМСТВО с. Властивість, сутність: habitus, и(м)ство, обичай, одежди стро(й) (1642 *ЛС* 213).

ИМЪ спол. (стп. im) (порівняльний) (вводить у складне речення порівняльне підрядне або член речення, маючи в наступному або попередньому реченні чи його частині співвідносне слово **ТЪМЪ**) чим, діал. ім: за велико пи(л)ными по(т)ребами дѣховными и злою дорогою которая и(м) дале(и) ты(м) горше(и) се псуе не могли(с)мо та(м) ѿ ва(с) быти (Рогатин, 1591 *ЛСБ* 158); Тутъ еднакъ анѣ въ той способъ... залещенье достойности Адрианови отъ Тарасія есть учинено, абы ею надъ иншихъ... або надъ себе въ святобливости украшенного и старшенствующого архіерея розумѣлъ, але абы его тымъ барзѣй покаралъ, и построфовалъ, имъ вынеслѣй его зъ волѣ Божей сѣдячого указалъ (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 495); ѿ новѣа мѣвы мѣтафора!... и(м) бѣлшъ з во(д) рѣскошій свѣта того че(р)паю, ты(м) бѣрзѣй жѣжда росте(т) ми (поч. XVII ст. *Проп. р.* 271); имъ дѣлей в' Пост' входіти бѣдемѡ, ты(м) бѣрзѣй з' прѣшлых' тыдней' полѣпшѣна собѣ принабывѣймо (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 75); але им дѣлей, тым бѣрзей кривдѣ до кривдѣ... причиняючи,... попи... одповѣди, похвалки и деспекта чинять (Володимир, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 475).

ИМЪПЕДИОВАТИ дієсл. недок. (лат. impedio, стп. impedjować) перешкоджати, заважати: вже ничо(г) а ничого межы нами но ѡбое стороны до дня сего(д)нешъ-него не до(с)тае(т) ѡ што бы(с)мо ся мѣли право(м)... моле(с)товати трѣ(д)нити и имъпедиовати (Вінниця, 1623 *ЛНБ* 5, II 4058, 27).

ИМЪПЕДЫМЕНТЪ див. **ИМПЕДИМЕНТЪ**.

ИМЪ див. **ИМЯ**.

ИМѢНЕ, ИМЕНЕ, ИМЕНЪЕ, ИМЕНЬЕ, ИМИНЕ, ИМѢНЪЕ, ИМѢНЬЕ, ИМѢНЯ, ИМѢНА, БИМЕНЬЕ, БИМѢНЕ, БИМѢНЬЕ, БИМЕНЕ, БИМЕНЪЕ, БИМЕНЬЕ с. 1. (земельне володіння) масток: Я ива(н) тѣрѣ сознаваю... што(ж) есми мѣлъ дѣлъ с пани скипоровою и(с) сонѣю оувы имѣ(н)ѣ(х) въ тѣлина(х) и въ лопатнича(х) и въ сосновѣ въ ты(х) на(м) трѣ(х) имѣ(н)ѣ(х) де(л) ста(л) на полы въ все(м) в людѣ(х) и в зѣмла(х) в данни в мѣдовой и в грошевой (Житомир, 1502 *Арх. Р.* фотокоп. 5); Ино тых часов видело са намъ мѣсто вамъ зложити в ыимѣни княза... Жославского (Львів, 1537 *AS* IV, 87); я(н) виту(н)ски(и) сыплючи ста(в) на(к)лад нашео гдрѣ(с)тво прибавляючи ѿво (и)ме(н)ю наше(м) коту(р)жи(н)цахъ за тые ему наклады си(м) наши(м) листо(м) дае(м) и записуемъ на име(н)ю его... певную суму пнѣзе(и)... на дворе его на ставе на млыне и на (в)си(х) его пожи(т)ка(х) (Київ, 1571 *ПИ* № 15); Сте(ц)... записоуе(т) са гро(ш) свы(м) борони(ти) брата свое(г) ѡ(д) вшелачи(х) пе(р)соу(н) и троу(д)ности которое имѣна зда(л) бр(т)оу (!) своему... зе вшы(т)кы(м) де(р)жана(м) ѡ(д) мала до вела (Одрехова, 1579 *ЦДИАЛ* 37, 16, 8); Которое... име(н)е... маеть в то(и)... суме пнѣзе(и) з лю(д)ми тя(г)лыми ѡгоро(д)ника(ми) платы чи(н)ши по(л)ми сеножа(т)ми и зо (в)семи малыми и великими по(ж)и(т)ки де(р)жати (Буремля, 1591 *ЛНБ* 5, II 4049, 68); Што(ж) ми за пожитокъ с ты(х) сѣлъ, и имѣне(и), и бога(т)ства великого, коли ѣ нагъ и го(л) бе(з) всего того в пеклѣ седѣти боудоу (1599-1600 *Виш. Кн.* 209 зв.); холопъ павелъ

пѣстена грицко яхимъ а настѣко гриневиче... до (и)мѣнѣа в̄м(с) мѣсте(ч)ка ясе-невщины про(ч) повтекали (Київ, 1607 *ЛНБ* 5, II 4052, 29); Стефанъ усь... такъ свою остатнюю волю, въ все(м) имѣнїи свое(м), которое и(з) працы ру(к) свои(х), мешкаючи пре(з) весь вѣкъ сво(и) зобра(л) распоражае(т) и всѣ(м) дѣтка(м) свои(м) такое спораженїе зоставуе(т) (Холм, 1648 *Тест. Ст.* 470); **имене бабизное** – маесток, усадкований по бабі: напротивко того вѣна, выправы ее, оный весь посагъ ...записую ей // и уищаю на третей части всѣхъ именей моихъ отчизныхъ и бабизныхъ (Блудів, 1580 *АрхЮЗР* 8/III, 316-317); **именѣ веновное** – маесток, одержаний як посаг; віно: То... все пнѣ Григоре(и) Бутови(ч)... побравъши и пограбивъши, до именѣа своего веновного Топорищѣ... отогна(л) и отъпроводи(л) (Житомир, 1583 *АЖМУ* 67); **именѣ вечистое** – маесток з правом вічного володіння: е(ст) екзе(м)пция: в которо(й) докладае же ка(ж)ды(и) таковы(и) хто бы на слу(ж)бе его королевско(и) мл(ст)и... воє(н)но(и) бы(л): в ко(ж)до(м) таково(м) вчинкѣ на таковую справѣ: и(ж) по роспѣще(н)ю во(и)ска: до двана(д)ца(ти) неде(л) ѡ(т)казова(т) и справовать не винє(н): ѡкро(м) хтобы по дате тоє ко(н)стытѣцїи кому маєтно(ст) именѣе заставное: або вечистое: в надею тоє екзе(м)пции неправне кгва(л)товне ѡ(т)ня(л) (Брацлав, 1590 *ЛНБ* 5, II 4047, 26); **имѣне (имене, именѣе) дѣдизное (дедичное, дѣдинное)**, дедизное именѣе – маесток, усадкований від предків: староста Володимирский... повѣдил перед нами, штож кѣпил в зєманки Холмское, в пани... Ядвиги и в ее сына... имѣне их з людьми отчинное и дѣдинное... на има

Долзко ѡбел вечно (Краків, 1512 *AS* III, 94); Мы ...сами по своей доброй воли продали есмо имѣне наше отчизное и дѣдизное (Володимир, 1533 *AS* III, 408); Я... з жоною моею,... продали есьмо... дедизного именѣа нашего Крѣхиничѣ третю часть (Володимир, 1535 *AS* IV, 5); именѣе наше дедичное..., с корчмами вшелякого питя,... арендовали и нинешним листомъ нашимъ арендуем (Локачі, 1591 *ПККДА* I-2, 162); па(н) Лаври(н) Песочи(н)ски(и)... име(н)е свое дедичное половицѣ сєлища голова-човьского... продалъ мне (Вінниця, 1604 *ЛНБ* 5, II 4051, 38); **именѣ заставное** – маесток, який є забезпеченням боргового зобов'язання: е(ст) екзе(м)пция: в которо(и) докладае же ка(ж)ды(и) таковы(и) хто бы на слу(ж)бе его королевско(и) мл(ст)и... воє(н)но(и) бы(л): в ко(ж)до(м) таково(м) вчинкѣ на таковую справу: и(ж) по роспѣще(н)ю во(и)ска: до двана(д)ца(ти) неде(л) ѡ(т)казова(т) и справовать не винє(н): ѡкро(м) хтобы по дате тоє ко(н)стытѣцїи кому маєтно(ст) именѣе заставное: або вечистое: в надею тоє екзе(м)пции неправне кгва(л)товне ѡ(т)ня(л) (Брацлав, 1590 *ЛНБ* 5, II 4047, 26); **имене ключовое** – головний маесток ключа – адміністративно-територіальної одиниці: Жаловал намъ... Матфѣй Красовский ѡ томъ, штож... мостовничий Лѣцкий... з ымена нашего ключового... кривды и втиски великий емѣ чинит (Краків, 1539 *AS* IV, 181); **имене лежачое, лежачее имѣна** – нерухоме майно: Хто бы ѡ име(н)е лежачое да(в)но(ст) земскую деса(т) ле(т) в мо(л)ча(н)ю бы(л) не позыва(л)... таковы(и)... вечне мо(л)-чати маєть (1566 *ВЛС* 57); марѣцино(в) снѣ зєзна(л) доброво(л)не и(ж) прода(л) лежачее имѣна крѣ(нт) и до(м)... страна

една ѡ(т) фе(н)ны а дрѣгая ѡ(т) ва(с)ка по ди(ч)кѣ грѣшѣ (Львѣв, 1596 *Юр.* 22); **имѣне** (**имене, именье, именье, имѣнье**) **материзное** (**материстое**) – усадкований по матері маеток: а кѣ томѣ имѣна ее материстыи по ней есми взал... // которыи по матце ей пришли (Острог, 1522 *AS* III, 236-237); заставил есми князю Или... две части вси сполна имѣна моего ѡтчизного и материстого (Луцьк, 1534 *AS* III, 472); Я... Продалъ есми именье мое материзное (Краків, 1538 *AS* IV, 137); которая бы де(в)ка бе(з) воли ѡ(т)цо(в)ское и ма(т)-чиное шла заму(ж) таковая ѡ(т)кладывае(т) ѡ(т) посагѣ ѡ(т) име(н)я ѡ(т)чи(з)ного и матери(з)ного (1566 *ВЛС* 63); листы на именья мои материстые... в него и тепер ест (Луцьк, 1573 *АрхЮЗР* 8/III, 269); **имене отказное** – усадкований маеток: што ся дотычеть сына моего, князя Михайла, тому имена отказныя, купленыя, и за якимъ колвекъ правомъ я держалъ, всѣ быти мають (Чорторийськ, 1569 *АрхЮЗР* 7/I, 19); **имѣне** (**имѣнье, имѣнье, имене, именье, именье, ымене, ымѣнье**) **отчизное** (**отъчизное, отчистое, отчинное**) – усадкований по батькові маеток: я, Янъ Яцькович Теслуговский,... продалъ есми имене свое отъчизное (Луцьк, 1505 *АрхЮЗР* 8/IV, 226); староста Володимирский... повидил перед нами, штож купил в земанки Холмское, в пани... Ядвиги и в ее сына... имѣне их з людми ѡтчинное и дѣдинное (Краків, 1512 *AS* III, 94); князь Василей... повѣдил..., штож ѡн з дозволенем нашим менал с первѣшим владыкою Володимирским... именьем своим ѡтчизным... на имѣне церковное (Краків, 1523 *AS* III, 249); я... прода(л) есми на вѣчность имѣнье мое ѡ(т)чизное на има задыбы (Миляновичи, 1538 *Арх. Р. фо-*

токоп. 44); князь Анѣдрей Жеславський ...делѣ вечистого зъ братомъ своимъ... в ымѣняхъ ѡтчизныхъ не мелъ (Краків, 1539 *AS* IV, 216); я с тых всех именей моихъ ѡтчистыхъ и материстыхъ,... по моему животу даю и дарю и добровольне записю (Конюхи, 1545 *AS* IV, 430); ро(з)-дело(к)... вчинилъ бы(л) ѡте(ц) мо(и)... з братомъ своимъ... ѣв ыме(н)яхъ своихъ ѡ(т)чизны(х) (Ляхівці, 1553 *ЛНБ* 103, 19/Id, 1961, 23); И то тежъ на томъ листе моему докладамъ: если бы замуж пойти не хотела, тогда мает седети и на тыхъ двоухъ частехъ именья моего так ѡтчизного, яко набытого, ажъ до живота своего (Луцьк, 1554 *АрхЮЗР* 8/III, 32); А так я... дарю... дочке моей милой... имѣнья мои ѡтчизные (Луцьк, 1570 *АрхЮЗР* 8/III, 19); **имене спадковое** – те саме, що **имене отказное**: И за то з доброе воли моее нагороду ему чиначы звлаща же ми право посполитое вла(с)ностью моею яко хочачы шафовати допускае(т) все право свое прирожное на части всехъ имене(и) мои(х) материсты(х) также всехъ имене(и) спадковы(х) в земли воли(н)ско(и) лежацы(х) и на вси речы рухомые на мене припалые на пѣна песочи(н)ского влила (Луцьк, 1577 *ЛНБ* 5, II 4044, 10).

2. (*речи, які комусь належать на правах власності*) майно, власність; багатство: гды гѣ бѣ допѣсти(т) на тѣло члѣе, нѣмо(ч), слѣпѣтоу,... имѣна оутрачѣніе, Повѣда, ѡге(н),... // памятай и(ж) гѣ бѣ избавите(л) твой трѣпѣль (XVI ст *УС* № 29915, 24 зв.-25); А иніи... дають прикладъ побожности... въ постехъ, въ низулегани и бденіи, и прочимъ злостраданиемъ и отречениемъ... имѣней и стяжанія (Супрасльський монастир, 1580 *Пис. пр. лют.* 151); Оучить на(с)... абы ес-

мо славы сего свѣта не прагнули и мно-
гы(х) имѣнь или бога(т)ства не забѣга-
ли (к. XVI ст. УЄ № 31, 17); Они бо-
вѣмъ цркви и монастырѣ фѣндова́ли, мѣ-
рова́ли и мнѣгими имѣньми надава́ли и
оубогача́ли (Київ, 1624 МКСВ 100); Ста-
жа́ніе: набы(т)є, маѣтно(ст), имѣ(н)є, дер-
жа́ва (1627 ЛБ 124).

Див. ще ИМѢНИЕ.

**ИМѢНЕЧКО, ИМЕНЕЧКО, ИМЕ-
НИЧКО, ИМЕНИЧЪКО, ИМЕННИЧКО,
ИМЕНЯЧЪКО, ИМИНИЧКО, ИМѢНЬЕЧ-
КО, ЫМЕНЕЧКО** с. Те саме, що имени-
це: я... просил есми его мл. пана Марка
по колку крот, абы мя с того именячъ-
ка не рушил (1561 АрхЮЗР 8/VI, 104);
Оте(ц) мо(и) выслужи(л) на кнзю Семе-
ну Але(к)са(н)дровичу име(н)ничку И(в)-
ницу (Черкаси, XVI ст. ККПС 76); на ос-
таток двор и тоє имѣнечко мое остаток
волокъ слободныхъ, мощно кгвалтомъ з
моцы и держанья моего вынявшы, до
сих часов на себе держитъ и вживает
(Луцьк, 1570 АрхЮЗР 8/VI, 287); я Гав-
рило, Сидоръ а Степан Ивашковичи... вы-
знаваемъ... што..., еще с продковъ на-
ших держали есмо имѣнечко // наше
Волковый (Підгайці, 1571 АрхЮЗР 8/VI,
366-367); па(н) гаврило... приеха(в)ши
на вла(с)ное име(н)ечко мое... жонѣ де(и)
пѣгами ѡ(к)ру(т)не збилъ (1581 ЖКК II,
101); ихъ колкодесять душъ,... спусто-
шивши именичъко мое,... прочъ втекли
(Луцьк, 1582 АрхЮЗР 6/I, 130); а шкоду
пана Хорьковского, тамъ же на тотъ
часть будучи в ыменечку его Кобчи, ви-
дилъ есми домовъ пять зо всею оселею
попаленыхъ (Луцьк, 1583 *Ив.* 278); бра(т)
мо(и)... записа(л) служе(б)никѣ своему ма-
тысѣ суму пнзе(и) на (и)мени(ч)ку че(р)ни-
чо(х) в повете лу(ц)ко(м) лежачо(м) (Па-

шева, 1592 ЛНБ 5, II 4047, 87); арендова-
ли есмо пану Лву Федоровичу Чечерско-
му... иминичко звышъ менованое (Луцьк,
1595 АрхЮЗР 1/I, 462).

ИМѢНИЕ, ИМѢНИЕ, ИМѢНИЕ с. (*цсл.*
имѣние) 1. Те саме, що имѣне в 1 знач.:
А по моему животѣ у тоє имѣние и у тыє
пошлины и у тыє люди не надобѣ нико-
му ся уступати (Київ, 1507 АрхЮЗР 1/VI,
11); ино теперачи я со жиною моею... в
то ся имѣние не вступаемъ (Луцьк, 1512
ПВКРДА IV-1, 32); ѡ(н)... би(л) на(м) чо-
ло(м)... жебы(х)мо мы ему ли(ст) нашъ
на то дали... абы есте его спомагали на
посѣщение цркве сто(и)... до села доро-
гошева и до имѣния его мл(с)ти пана
барзого (Стратин, 1565 ЛСБ 39, 1); ко-
торомѣ ты(ж) храмѣ... ѡ(т)казале(м) до-
сто(и)ную ча(ст) имѣния моего (Лопуш-
на, 1598 ЦДАЛ 201, 4, 12, 49 зв.); Аще
Кнѣзь... отбѣметъ... имѣние, или ѣное
што Церковное... намъ того Лѣстомъ
наши(м)... обослѣти штобы Црковное
Цркви Бжѣеи ѡ(т)дѣль (Львѣв, 1614 *Вил.*
соб. 16); отчизное имѣние – успадкова-
ний по батьковѣ маєток: Книга зовѣмам
Єв(г)лѣе оучѣтелное... выдана єсть, во
ѡ(т)чизно(м) имѣнию... пана григорѣа
хо(д)кевича (Заблудѣв, 1568 УЄ № 552
тит.).

2. Те саме, що имѣне у 2 знач.: члѣк
нѣкоторый ѡ(т)ходачи. пѣрочъ. пѣриз(ва)л)
сѣвои слоугы. и роз(д)аль и(м) имѣние свое
(1556-1561 ПЄ 105 зв.); Азъ половину имѣ-
ния моего дамъ, Господи, убогимъ (XVI ст.
НЄ 181); вз(л) ѡ(н)... ѡною ча(ст) имѣ-
ния... и потратилъ мѣрне все ѡное имѣ-
ние (Львѣв, 1585 УЄ № 5, 12, на полях);
Горе оным, иже церков изражаютъ и за
имѣния вѣру продаваютъ (к. XVI ст. *Укр.*
л. 73); Того ра(ди) на потребѣ црков'нѣю

Людіє имѣніє Своє давали (Львів, 1609 ЛСБ 423); дїаволь вымышла(л)... кѡсы ѡстрии, л'вы, пѣр'дѡсы, // ...смѡки ядовїтыи, розшарпана имѣніа, выгнана з' ѡ(т)чїзны (Почаїв, 1618 *Зерц.* 56 зв.-57); Любоимѣніє: Имѣній люблєніє, кохѣн'еса в' маєтности (1627 ЛБ 61); орес, имѣнїа, богатства (1642 ЛС 292); Не ѡстрашїстеса... Имѣній разграблєніа (Чернігів, 1646 *Перло* 46);

перен. духовне багатство: выстерѣгайте(с) и ховайтеса ѡ(т) всакого лакомства. абы не ѡ(т) из'бы(т)ка комоу живо(т) его былъ. ноу ѡ(т) имѣніа его (1556-1561 ПС 274); визнавають хр̄(с)тіанє, и(ж) имѣніє бжїє, ла(с)ка и мл̄(с)рдїє его ст̄ое, а блоу(д)нїнѣ сластолюбїє грѣхоу соло(д)кости (к. XVI ст. УЄ № 31, 6 зв.).

ИМѢНІЄ *див.* **ИМѢНІЄ.**

ИМѢНІЄ *див.* **ИМѢНІЄ.**

ИМѢНОВАТИСѢ *див.* **ИМЕНОВАТИСЯ.**

ИМѢНОВИТЕ *див.* **МѢИОВИТЕ.**

ИМѢНЪЄ *див.* **ИМѢНЄ.**

ИМѢНЪЄ *див.* **ИМѢНЄ.**

ИМѢИЪЕЧКО *див.* **ИМѢНЕЧКО.**

ИМѢНЯ *див.* **ИМѢНЄ.**

ИМѢНА *див.* **ИМѢНЄ.**

ИМѢТЕЛЬ *ч.* Носитель: Апостол бо Христов истѣннѣный служитель и всяких сокровищ конечнє имѣтель (к. XVI ст. *Укр. п.* 82).

ИМѢТИ¹ *дієсл. недок.* (що) (*держати, тримати*) мати: А выволокси з болота на соухо, тоу(ж) его почали знову бити немл̄(с)тїве вшелакї(м) ѡроужїє(м), кто што имѣ(л) в роука(х) своихь (XVI ст. УЄ *Трост.* 59); **имѣти в рукахь** (кого) *див.* **РУКА.**

Див. ще **ИМАТИ**¹.

ИМѢТИ² *дієсл. недок.* 1. (що) (*посїдати, володіти*) мати: А тепера еще при своемъ животѣ хочу тое имѣти все ку своему пожитку (Київ, 1507 *АрхЮЗР* 1/VI, 11); Въ тыхъ... границахъ, такъ какъ предки наши въ цѣлости имѣли и вживали, нѣтъ никому иншому вступу въ тую землю (Новгородок, 1518 *АЮЗР* I, 59); коли дастъ человѣкъ все што имѣетъ за лю(бо)вь – и будетъ яко же бы ничтоже погубивъ (поч. XVI ст. *Песн. п.* 57); са(м) пакъ іѡан'нъ, имѣль одѣна свое, ѡ(т) влосоувъ вел'блюдовы(х). а поясь кожаныи (1556-1561 ПС 26); тотъ грунтъ купленъ небожчиком дедомъ моим Іаковомъ,... на який і запис имѣемъ (Чигирин, 1600 *ЧИОНЛ* VIII-3, 14); той хитры,... которого господъ наш Исус Христос, приразившаго и показавшаго ему всю суету вѣка сего, царство мирское... имѣти вожделев, того абїе оттряс, отверг (1608-1609 *Виш. Зач.* 230); и аще нисчый преставит, не имусчый гришного тїла чым покрыти, то от скрынки тоеж опатроно быти имаєт (Луцьк, 1638 *АрхЮЗР* 1/VI, 747); не борѡни(т) х̄с имѣти має(т)ности сего свѣта (1645 УЄ № 32, 78);

(що) (*створювати, закладати*) мати: А се мы мѣщани у Вишни закону грѣческого зволилися есмо вшитци въсполюкъ братство имѣти (Перемишль, 1563 *АрхЮЗР* 1/VI, 51);

(що) (*одержати, дістати*) мати: всѣ рѣчи ш'то маєшь продаи. и роздаи нищи(м). и боудеши мѣти сѣкровище на нб̄си (1556-1561 ПС 301); И сходитися уреченого дня до брата старшого цехмїстра,... а о што имь потреба къ закону святому душевной помочи, такову порадѣ имѣти, а не послушного и выступного межї собою карати (Перемишль, 1563 *АрхЮЗР* 1/VI,

51); о вѣсти неприятеля Татарина исъ поля станицъ нашихъ..., и доселѣ вѣсти не имѣю (Полтава, 1647 АЮЗР III, 98).

2. (що) (зазнавати чого-небудь, терпіти) мати: Волочѣ(л)ное по воскр̄нїи з мѣ(ст) и (з) сѣлъ вы(во)ло(к)ши, оутопѣте, не хоче(т) бо х̄с при свое(м) воскр̄(с)нїи славно(м). того смѣхѣ и рѣгана дїаво(л)ского имѣти (п. 1596 Виш. Кн. 258 зв.); Гды ма(т)ки выдачи дѣто(ч)ки свои, которыи пре(д) ѿчима и(х) забивали, и кождаа с ни(х) ревню плакала и нарѣкала... волѣли бысмо тое на(д) собою имѣти (Височани, 1635 УЄ № 62, 143);

(що) відчувати; почувати: есть... //... наученно Богомъ... любовь... братскую имѣти намъ сполна (Перемишль, 1563 АрхЮЗР 1/VI, 50-51); А еже гнѣв и печаль друг на друга имѣти и тым мняся кривду божию отмщати, знамение есть оно,... тщеславное души, а не благолюбное (Унів, 1605 Виш. Домн. 194).

3. (бути повинним, мусити) мати: еслибы хто ближній князя Юрія хотѣлъ за тое имѣніе пѣнзѣи изложити, // имѣлъ бы тїи жѣ тридцать копѣ грошей к церкви Божой отложивши тогда бы тое имѣніе во своей руци мѣти (Луцьк, 1512 ПВКРДА IV-1, 31-32); мыто да не имають платити нигде оу нашеи земли (Сучава, 1522 МЭФ фотокоп. 12); за згодою ѿбу сторо(н)... па(р)ка(н) или пло(т) имає(т) па(н) петръ свои(м) кошто(м) ставити (Львів, 1589 Юр. 10 зв.); Тѣ плоды зрелые во церкви божией правдивой всегда родитися имѣют (1600-1601 Виш. Кр. оте. 174); залечаю вам, православным, правовѣрную школу и порадую даю, чего ся учити имѣют, чтобы дѣти вши спасли и по вас благочестие задержали (1608-1609 Виш. Зач. 202);

(що) (бути вправі, бути спроможним на що-небудь) мати: вса́кій который са стане(т) сн̄о(м) б̄жи(мѣ) способены(м) пре(з) х̄а,... волный пристоу(п) боуде(т) имѣти до него (XVI ст. УЄ № 29519, 8 зв.).

4. (вдаватися до яких-небудь дїй, втілювати певні наміри) мати: А хто бы имѣлъ сию книгѣ ѿ(т)далити ѿ(т) то(г) пре(с̄)тла б̄жиа да бѣди прокля(т) (II пол. XVI ст. ЛНБ 2, № 23, покр. з.).

5. (кого) (вважати когось за що-небудь, сприймати певним чином) мати: Прѣвыи рек'ль. коупиль есми село. пил'но ми есть потреба тамъ доехати. а ѿгладати его. прошу тебе, имѣй мене ѿ(т)речен'нымъ. [або вымовъ мене] (1556-1561 ПЄ 285); То ли твоя вѣра ры(м)ланиие, я(к) всѣхъ по(д) сѣбою ни(ж)ши(х), і бе(з)ч(с̄)тнѣйшихъ, і оубо(г)ши(х), и под'лѣ(и)ши(х) имѣти прагнѣши (1599 Виш. Кн. 220); имѣй еп̄(с)копа своегѣ ѿ главѣ въ всѣмъ, любѣвъ къ немѣ храна // и бб'азн' (Львів, 1642 Жел. П. 5 зв.-6).

6. (що) (володіти якими-небудь властивостями, якостями) мати: то(т) каме(н) силѣ в себѣ имѣетъ, аки каме(н) обескариевѣ (XVI ст. Травн. 488); Тѣло, вса́кое трї ѿбразы велїчества имѣе(т). Сїрѣ(ч): длѣготѣ, широтѣ и тлѣстотѣ (1627 ЛБ 83);

(що) (містити) мати: приводит уже знак, яко Петру от Христа реченое слово: "Ты еси Петр и на сем камени созижду церковь мою..." в римском костелѣ гнѣздо имѣет, и для того то расширение в народѣх римского костела послѣдует (1600-1601 Виш. Кр. отв. 171); и(з)вѣстнo бѣди ва(м) бра(т)а ѿ послании... ѿ(т)-цѣ наше(мѣ) экза(р)хѣ еп̄(с)кѣ лво(в)скомѣ... имѣющее в себѣ рѣчъ сїцевѣ (Верба, 1606 ЛСБ 407, 1); глупо то костел

латынский учинил, иж над волю седми-
соборную толикого вѣку и таких людей
святых, без личбы в себѣ имѣющаго, во
вѣре гмырати и преницовати дерзнул (1608-
1609 *Виш. Зач.* 223); Напродѣ то оувѣжи-
ти потреба, ижъ в'са земла дѣри в' собѣ
имѣеть, яко нѣякіи жылы (Почаїв, 1618
Зерц. 16 зв.);

(що) (*про складову частину цілого*) ма-
ти: Только коротким показанием тебѣ,
православному, ознаймити то хочу, яко
перст либо палец старший в той... руцѣ
заболѣл и мертвостію гнильства зара-
жен был, иж его имѣло тѣло здоровое
(1608-1609 *Виш. Зач.* 215).

7. (*трапитися, статися чому-небудь із кимось*) мати: Того... показати не можеш, абы з школы латынское и науки смиренный и нищий духом богоносец выйти имѣл (1608-1609 *Виш. Зач.* 225); та(к) бы(л) обычай въ жидо(в)скихъ люде(х) кто бы имѣ(л) оумерти межи нѣми слаанный и богатый бѣдѣчи, теды помазовали тѣло его для того и(ж)бы не гнило ани смер'дѣло (поч. XVII ст. УЄ № 236, 21 зв.); **имѣти досытъ** (на чому) – (*час припиняти що-небудь*) вистачати (чого): Прѣто(ж) имѣймо дѣсы(т) на то(м), тѣ есть абы пересталъ на тѣмъ што Бѣ постановилъ (Київ, 1619 *Гр. Єл.* 221).

8. (*перебувати з ким-небудь у шлюбѣ*) мати: иро(д) бо поймав'ши іван'на... всадилъ до тем'ницѣ. для иродияды жены филип'па брата своего. мовил' бо емоу іваннь. не годит'са тобѣ имѣти еи (1556-1561 *ПС* 65 зв.).

9. (що) (*у сполуч. з ім.*) (*перебувати в стані, названому іменником*) мати: гражане лво(в)скіє... имѣю(т) нѣжную потребу ново бѣдовати хра(м) в'спеніа пре-

стыа бѣца (Львів, 1589 *ЛСБ* 120); А кто бы в братствѣ и въ единомыслии не хотѣлъ жыти, тѣи да не имѣють власти въ всемъ строеніи церкѣвнаго братства (Львів, 1591 *ЛСБ* 155); не смотри на то только, яко сладко пишут и сладкие рѣчи ставят, да смотри, если правда в них сидит и над ними зверхность имѣет (1600-1601 *Виш. Кр. отв.* 163); ѿ члч(с)комъ съставѣ тѣжъ роздѣмѣти мѣжешъ; ижъ вѣдле своѣи бѣтности мнѣгѣи члѣн'ки рѣзныи згодѣ и съединеніе съ собѣю имѣють (Почаїв, 1618 *Зерц.* 28 нenum.); на тое дѣло Божіе совокупилемъ Братію до себе подѣ певными правилами, до той святой справы належными, имѣти хотячи опатренѣе слушное такъ на пищу и на одежу,... зъ своего власного вѣчными часы имѣ подати маю (Львів, 1631 *ОЛ* 16); **имѣти клятву** *див.* **КЛЯТВА**; **имѣти надежду** *див.* **НАДЕЖДА**; **имѣти надѣю** *див.* **НАДѢЯ**; **вѣру имѣти** *див.* **ВѢРА**; **мѣсто имѣти** *див.* **МѢСТО**; **на мысли имѣти** *див.* **МЫСЛЬ**; **смерть имѣти** *див.* **СМЕРТЬ**; **споръ имѣти** *див.* **СПОРЪ**; **сторону имѣти** *див.* **СТОРОНА**.

Див. ще **ИМАТИ**², **МАТИ**², **МѢТИ**.

ИМѢТИСА *дієсл. недок. (міститися)* матися: Для того тогда, Скарго,... духу святому гнезда смиреннаго ся в твоёмъ сердцѣ и помыслѣ... не имѣет и имѣти не может (1608-1609 *Виш. Зач.* 221).

Див. ще **ИМАТИСА**².

ИМЯ¹, **ЕМЯ**, **ИМС**, **ИМѢ**, **ИМА**, **ІМЯ**, **ІМА**, **ІМА**, **ЫМЯ** с. 1. (*особова назва людини*) ім'я: олеи изліаннии имя твое (поч. XVI ст. *Песн. п.* 49); а на том селищи... пописавши достаточне на реестрѣ в тых имѣнах имени люди, жоны и дѣти и статки ихъ... кнагини... Ильиной Острозской далъ (Острог, 1546 *AS IV*, 463); дѣля то-

го дитяти имя Исусъ, чомъ по жидувски “шуя” естъ спаситѣль, и валчакъ, и спасеніе, и исполненіе (XVI ст. *НЄ* 200); Члвкь... питаль еи: а ти кто еси ѿ(т)-коль і акое ти іма і пощо ты до мене пришла (XVI ст. *Сл. о см.* 334); бы(л) же тамъ оубогій нѣкоторій которому то было іма лаза(р) (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 208); и нашли въ ней горщикъ ни шимъ а большей ничого, и написано на стѣнѣ имя: “Павель”; знать же то колись былъ пустелникъ (поч. XVII ст. *КЛ* 85); А где слнцѣ естъ мѣстце: тогбжъ дознаваѣтъ, Твое Има кгды мѣстце вь Граматѣце маеть (Київ, 1632 *Євх.* 295); по(д)данные з села Станишо(в)ки... солените(р) проте(с)товали напроти(в)ко... пану Северинови Пото(ц)кому яко авторови и розказуючомъ и слуга(м) его м(л). волю и розказане пана своего выконываючимъ, з ыме(н) и про(з)вискъ лепе(и) ему самому знаемы(м) и ведомы(м) (Житомир, 1650 *ДМВН* 198); **именемъ (именемъ, именемъ)** – (який має ім’я, званій) на ім’я: Сію книгѣ... кѣпи(л) бѣгобо(и)ны(и) мѣ(ж) имене(м) фѣодо(р) (II пол. XVI ст. *ЛНБ* 2, № 23, покр. з.); А коли былъ ю(ж) вечеръ. п’ришоль единъ члѣкъ богатыи. ѿ(т) аримаѣи. именемъ иосифъ (1556-1561 *ПЄ* 121); Року 1516,... на столицѣ Константинопольской сѣдѣлъ Пахомій, патріархъ, – Арсеній именемъ, прозвискомъ Апостоль (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 473); **имя власное, власное имя** – власне ім’я: назвиска рѣчій и имена власныи людѣй,... вь кѣпѣ... згромѣдивши, и тѣю працѣ мою ...на свѣтѣ выпускаю (Київ, 1627 *МІКСВ* 185); А посполите власные имена ни кому иньшому, одно певнымъ и единотнымъ особамъ бывають даваны (Вільна, 1595 *Ун. гр.* 149); **на имя (има, име, имѣ)** – (який

має ім’я, званій) на ім’я: дѣялося то в лопѣшно(и) в домѣ вла(с)ного зятя мого на (и)мя Ивана, при сестрѣ мое(и) марѣхнѣ (Лопушна, 1598 *ЦДІАЛ* 201, 4, 12, 49 зв.); кѣлина ва(с)коваа и(з) сынѣми своими на (и)ма ѿле(к)сою и ѿлефе(р)ко(м) визнали доброво(л)не ижъ продали имѣна свое (Львів, 1589 *Юр.* 10); твоя мѣ(ст) не хочешъ ѿнымъ выдати по(д)данныхъ которы(и) повтекали з мѣсте(ч)ка ѣланова на (и)мя юска: рома(н)чи(н) дороша дмитра почученя нестера павла (Вінниця, 1602 *ЛНБ* 5, II 4050, 45); **Передо (м)ною, Яно(м) Станишо(в)ски(м),... жалова(л) и ѿповеда(л) служе(б)ни(к)...** на (и)ме Самуи(л) Рука(в)чи(ц)ки(и) на во(и)та коростешо(в)ского (Житомир, 1582 *АЖМУ* 38); **назвати има** (кого, кому) – (надати кому-небудь власне ім’я) дати ім’я (кому): жона твоя елисаветъ оуродить тобѣ сѣна. и назовешъ има емоу іѿаннѣ (1556-1561 *ПЄ* 205 зв.); взалъ Семфѣрѣ дочкѣ Іѿфѣновѣ за жонѣ: котѣраа емѣ оуродѣла сѣна, и назвалъ йма егѣ Героймъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 80 зв.); **называть именемъ** (кого) – (надавати кому-небудь власне ім’я) давати ім’я (кому): якъ южъ было въ днѣ осмыи пришли ѿбрѣзовати ѿтроча, и называли е(ст) именемъ ѿца его захарїа (XVI ст. *УЄ Літк.* 70); **наречи има** (кому) – те саме, що **назвати има**: иосифе сѣне двѣдвѣ. не бойса прияти марїамъ,... породить сѣна. и наречешъ има емоу іс (1556-1561 *ПЄ* 23); **по имени (именю)** – те саме, що **на имя**: Стану(в)ши ѿбли(ч)не дми(т)рѣ сѣнѣ ва(н)ди(н) про(з)ви(з)ком а по имени ивану(в) с те(р)на(в)кы. Зознава(м) ... и(ж) я взал(л) ѿбѣтницу небо(ж)чика дѣда свое(г) (Од-рехова, 1578 *ЦДІАЛ* 37, 1, 7); Ему самому по имени каждого добре ведомыи и знаемыи, // по(д)ѣхавши по(д) села...

Лубечи, Могил(л)ную, такъже по(д)даны(х) ...бо(л)ше(и), нишли до трохъ сотъ господаровъ... переваби(в)ши, зо все(г)[о] пошбдираль (Житомир, 1650 *ДМВН* 194-195); **подъ именемъ** – за підписом, авторством: має(т) по(д)коморы(и) моцью зви(р)хно(сти) н̄шое... давати позвы по стороны по(д) именемъ и печат(т)ю своєю (1566 *ВЛС* 59); недармо сла́вный и м̄дры(и) в̄ккѡвъ на́ши(х) Полї́ти(к) и Історї́къ гл̄дб̄кї́й, в' Кнї́зѣ по(д) іменемъ Мачѣзского выданой, азыкъ Латї́нскї, до оученой Кб̄нскои еднобды: а Грѣцкї́й до прирже́ной ровна́е(т) (Київ, 1623 *МКСВ* 74); т̄ю Кнї́гѡ преч̄(с)н̄: подаю на свѣ́т но(в): по(д) сла́внымъ и преза́цнымъ именемъ твб̄еи мо(с): к: (Чернігів, 1646 *Перло* б нenum.); **прозвати има** (кому) – те саме, що **назвати има**: *Ѡто Дв̄ца...*, рб̄дитъ С̄на: и прозв̄тъ іма́ ем̄ *Ємманѡйлъ* (Київ, бл. 1619 *Аз. В.* 41);

(*родове найменування*) прїзвище, ім'я: Двоєв̄рхї́й Парна́се по(д)неси до Н̄ба Има сла́вных Могї́лѡ(в), вд̄ачности потреба (Київ, 1632 *Євх.* 300); Има Могї́лы и в' совѣ́нскои З̄бни, И в' Б̄гом̄ыслномъ б̄дєть м̄ѣти Трї́ѡни Несмерт̄ѣльное свое залєц̄єньє, И вывыш̄шєньє (Київ, 1633 *Євфон.* 308); жена фек̄д̄йскаа... рекла:... х̄бч̄ѡтъ загасїть іскорк̄ мою кот̄браа зост̄ала. абы не зост̄ало м̄жеви моем̄ іма, ани насл̄дника на // земли (серед. XVII ст. *Хрон.* 262 зв.-263).

2. (*найменування географічного об'єкта*) назва: рек̄ переволок̄ др̄ги(м) именемъ называють пивонєєю (1546 *ОГ* 9); Аасар̄н̄: Д̄ымъ, а́бо к̄врачі(и)са. іма́ гра́да в' пл̄мени Ів̄дїн̄ (1627 *ЛБ* 170); Львовъ м̄сто таки(х) соб̄ѣ про(д)кѡ(в) б̄ыти зна́е(т): ѡ(т) Кнаж̄ати Льва́ има и Герб̄ вл̄асны(и) ма́єть (Львів, 1642 *Час.*

На г. Льв. тит. зв.); **именемъ** – який має назву (географічну): мы... продали есмо... им̄не своє ѡтчизное,... ником̄ ничим не пенное, ани винное, им̄нем Д̄б̄но (Ковель, 1542 *AS IV*, 324); **именемъ назвати** (що з кого) – надати географічну назву (чому від кого): іменемъ т̄ымъ с початк̄ л̄вѡвъ, с кнаж̄ат̄ь назван̄ый, и в' кна́зствѣ тѡмъ Голово́ю м̄ѣстѡмъ подан̄ый (Львів, 1614 *На г. Льв. бр.* тит. зв.); **имя взяти** (отъ чого), **взяти имя** (с чого) – одержати, дістати географічну назву: наголовн̄(и)шее м̄(с)то в пр̄се(х) ромоево на(з)вали, взявши имя ѡ(т) рым̄ (1582 *Кр. Стр.* 59 зв.); **межи тою горо(ю)** которою зов̄тъ кагефис̄ь. **межи море(м)** с которого тая гора имя взяла, та(м) загна(л) цр̄ь александр̄ь двое Люде (серед. XVII ст. *Луц.* 531); **имя давати** (чому) – надавати географічну назву: в до(л)гыє тр̄бы тамош̄ніє ѡбывателе и пото(м)ство вло(с)кое игровало, литв̄ь имя давають ѡ чо(м) те(ж) више(и) вне(т) же шире(и) ѡбачиш̄ь (1582 *Кр. Стр.* 84); **на имя** (им̄ѣ, има) – який іменується, має географічну назву: слуга наш̄ь... прода(л)... едно село, на т̄тов̄ѣ, на има русани (Бадєвці, 1503 *Cost. S.* 255); тая земля ѡ(т) кїєва за днєпро(м) на има пол̄дкназе(в)ская (Київ 1508 *ПИ* № 4); продаю име(н) мое... на (и)мя Де(д)ковцы – село ѡсєлое, из высєлко(м) Комаровкою (Житомир, 1584 *АЖМУ* 138).

3. (*найменування конкретних предметів*) ім'я, назва: ро(с)казали те(ж) є(с)мо па(н)у ма(л)хєр̄ѣ абы зво(н) ро(с)каза(л) в̄л̄яти,... о(д)но(ж) абы по(д)пи(с) на не(м) была словы нашими..., абы те(ж) имя того звона было прославлено и ѡглошено александє(р) (Ясси, 1559 *ЛСБ* 29);

Той же книзѣ имя быти имѣет “соборник” (1608-1609 *Виш. Зач.* 204).

4. (загальна назва, словесне позначення чого-небудь) назва, найменування: але спыта(л) бы(х) ва(с) бискѣпи, знаете ли не то(л)ко сѣлѣ, але и самѣ има тѣе бѣж(с)т-ве(н)ное любви, што є(ст) любо(в) (1598 *Виш. Кн.* 304 зв.); Анакардѣ є(ст) пло(д) ...древа, а древа томѣ има... елѣѣа(н)тисѣ (XVI ст. *Травн.* 39); Имя “презвитеросѣ” ...естѣ то имя... почести, взглядомѣ его сѣдыхѣ лѣтъ, то естѣ честной и сѣдой его старости, и выкладаетѣся “презвѣтеросѣ” – “старецѣ” (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 460); црковѣ... маѣтъ име(н) мнѣго: называѣтѣся Скѣнїа, дѣмѣ млѣтвы, свѣдѣнїе, сватїло (1627 *ЛБ* 155); помен, имя (1642 *ЛС* 281); **именемѣ звати** – звати, именувати: Знаемо всѣ и(ж) тѣ(т) оу на(с) живы(х) ѡстало, А єгда з ни(м) не пошло, окаанное(ж) то ща(ст)є. и недосто(и)но є(ст) да его ты(м) имене(м) зовемо; але пристѣ(и)нѣ его морѣдыре(м) называти (п. 1596 *Виш. Кн.* 242 зв.); **именемѣ менованый** – званий, названий: чинимѣ всихѣ подданныхѣ... волными отѣ вшелякихѣ мытѣ..., отѣ всякихѣ товаровѣ купецкихѣ тутошнихѣ и чужоземныхѣ, якимѣ колвекѣ именемѣ и назвискомѣ менованыхѣ (Варшава, 1589 *АрхЮЗР* 7/III, 286); **именемѣ называти** – (характеризувати когонебудь певним словом) называти: Научил нас господѣ такихѣ вѣлков знати, именемѣ такимѣ их достѣбїть называти (к. XVI ст. *Укр. п.* 71); **именемѣ называтися** – (называти себе) зватися: которые то вызуиты, хочу мовити езуиты, именемѣ христїанства згордили называтися и взяли собѣ товариство зѣ манѣты, хочу мовити изѣ унѣты (бл. 1626 *Кир. Н.* 19); **именемѣ себе гласити** – те саме, що **именемѣ назы-**

ватися: почто имене(м) хр(с)тїа(н)ски(м) себе гласити безстѣднѣ дерзаетѣ. ег(д)а силы того имени не храните (до 1596 *Виш. Кн.* 261); **именемѣ титуловатися** – те саме, що **именемѣ называтися:** А инше зась знову именемѣ иншихѣ геретиковѣ титулюютѣся (Єгипет, 1602 *Диал.* 53); **имя дати** – (надати чому-небудь назву) назвати: у Афинехѣ... уробили болвана, имя дали невѣдомѣ богѣ, и поставили промежѣ давныхѣ болвановѣ (Супрасльскїй монастир, 1580 *Пис. пр. лют.* 61); **зватиса именемѣ** – те саме, що **именемѣ называтися:** а че(м) не зовѣ(т)са патрїарьш-ни(к). цр҃огоро(д)скїй; ани ер(с)лме(ц)... где головныи столы патрїархо(в) ншѣ(х) мѣсто содержа(т). а то че(м) не зовѣ(т)са ты(м) имене(м) (п. 1596 *Виш. Кн.* 250 зв.); **на имя (има)** – (який називається, має назву) пїд назвою: в. м. ...побралѣ и пограбилѣ и до име(н)я своего... ѡ(т)провадити и ѡ(т)вести росказалѣ, то є(ст) на има: ко(н) гнеды(и)...; бахма(т) бу(р)...; седель два малеваны(х) (Житомир, 1584 *АЖМУ* 90); сїю стѣю книгѣ на имя слѣже(б)-ни(к) кѣпи(в) рабѣ бѣжи(и) ѡмеля(н) (Гологори, 1630 *ЛНБ* 3, № 62); **называтися имя** – те саме, що **именемѣ называтися:** Єго же мнози людїе наслѣдуютѣ, которїи вѣрно Христу не прїають. Называючися имя хрестїаны, дѣла же их творятѣ яко же поганы (к. XVI ст. *Укр. п.* 94); **под именем** – у ролї: панове Макарьскїе ...пенязы властныи протестантис, на марѣцепаны даные, под именем протестантис, золотыхѣ килканадцатѣ задатковыхѣ взявши, на себе и свое потреби оберѣнули (Луцьк, 1638 *АрхЮЗР* 8/III, 596).

5. Особа: Єгѣ же има по всѣй європїи росїйскїй родѣ знаѣтъ (Львїв, 1591 *Адел. тит. зв.*); Ннѣ и в нескончаннїи лѣта. И

въ вѣки, има ва́ше сла́ва(т); вѣрныи члѣв-ки (Чернігів, 1646 *Перло* 50); **именемъ** – (за дорученням) від імені: кра(л)... ма-е(т) ѿсобныи свои послы послати до на-шего г(с)п(д)ра... которыи послове име-не(м) кралѣ его мл(с)ти..., ѡзѣли бы за-писы (Люблін, 1506 *Cost. DB* 440); **на имя** (**има**) – (адресатові, на адресу) на ім'я: гедіюне болбане. Дивѡся... ижъ твоя мл(с)ть... Лїсты непристо(и)ныи на имя ...патриа(р)хи справдешъ (Берестя, 1593 *ЛСБ* 237); еще же и ли(ст)ы непри(ст)о(й)-ныи на има... патриа(р)ха бе(з)че(ст)не справдешъ (Вільна, 1594 *ЛСБ* 255); **подъ именемъ** – від імені: Которомѡ книжеч-кѡ тѡю ѡфѣрѡю, И подѡ именемъ всего вѡйска в' дрѡкъ дарѡю (Київ, 1622 *Сак. В.* 39);

репутация; авторитет: И тыжъ до дрѡ-ка(р)нѣ ремесници и люде ѡченые пока-залиса которая то школа и дрѡка(р)на посполиты(х) людии именемъ и наклад-до(м) вѣчне славити и множити са ма-еть (Львів, 1587 *ЛСБ* 83); П«ретожъ» те-бе ти(м) имене(м) зновѡ, вдачныи чител-никѡ, до читана книгъ наволаю (Тома-шів, 1618 *ЗНТШ LXXIV*, 149);

честь, гідність: Тепе(р)... // ...веле(б)-ное йма сіон'ское, обе(з)чещаете (Ост-рог, 1599 *Кл. Остр.* 225-226); А коли ся християны зовете, чем же не терпите и на собѣ всякия досады,... але сопротив-но отмщаете,... томите и убиваете... Не явная ли то лож, прелест и хула на хрис-тианское имя! (1598 *Виш. Кн.* 125); **имени** – (на честь) імені; в ім'я: ѡ(т)повѣ-дае(т) емоу голбѡсѣ бжій, не боудешъ ты бѡдовати дѡмоу ймени моѡмоу, а(ж) снѣ твѡй по тобѣ збоудѡе(т) (Острог, 1599 *Кл. Остр.* 214); **имени карати, карати имени** (кого) – позбавляти честі, досто-

їнства: Єслибы хто з вас на место и на рок,... не был..., вѣдайте конечно, иж ка-жемъ таковых горлы и имени ихъ кара-ти (Варшава, 1544 *AS IV*, 386); а rakliby chto z was... // ...w czas tam ne był, tako-nych niczym innym kazem karati, tolko horly a imeni ich (Краків, 1539 *ŽD VI*, 152-153); **во (вѣ) имя** – те саме, що **имени**: ро(с)-казали те(ж) е(с)мо па(н)у ма(л)херѡ абы зво(н) ро(с)каза(л) ѡлѡяти ѡ тую(ж) ѡ(р)-му ѡ которѡю и пе(р)вы(и) бы(л) вылѡя(н), ѡ(д) но(ж) абы по(д)пи(с) на не(м) была словы нашими хре(с)тия(н)скими и ла-ти(н)скими во имя наше (Ясси, 1559 *ЛСБ* 29); црѡковъ новѡю ѡ(т) ѡснова(н)ѡ вѣ имя стѡя великомѡченицы... екатерины... змѡровати блгословили смы (Вільна, 1594 *ЛСБ* 253); **на имя** – те саме, що **имени**: дале(и) мае(т) посылаючи тамъ посла(н)-цовъ и брати(и) наши(х)... ѡ звыкло(и) милостинѣ... А ѡсобливе... до фѡ(н)да-тора црѡкве тое стѡе, котораа праве споч-атъкѡ на (и)мя и на несмрѡте(л)ную па-мя(т)кѡ и(х) милосте(и) г(с)дре(и) Молъ-да(в)скы(х)... е(ст) заложона и бѡдована (Львів, 1610 *ЛСБ* 427, 1);

сила, мїць, могутність: поведае(т) и(ж) са то стало имене(м) хри(с)товы(м) (II пол. XVI ст. *КА* 12); хѡрыхъ чѡсомъ бѡз' лѣ-карства йменемъ Бжимъ, чѡсом' олѣйка-ми якимикѡлвекъ... оуздоровлѡлѣ (Київ, 1625 *Коп. Каз.* 38); **во (вѣ) имя (има, имѣ)** (чие, кого) – уживається в усталених зво-ротах з посиленням на Святу Трійцю, Бо-га: Во имя Божье станьсе (Вільна, 1514 *АЮЗР I*, 47); Вѣ има бо(ж)е станса я ивашко се(н)кови(ч) рѡсиновича съзна-ваю (Володимир, 1508 *Арх. Р.* фотокоп. 41); вѣ имѣ ѡца и снѡ и стѡго дѡа т(р)ца стаа единосущнаа и нераздѣлима (Су-чава, 1522 *МЭФ* фотокоп. 12).

6. Сан, титул: Той абовѣмъ заправды не Пастыро(м), але власны(м) е(ст) балвано(м), // котрый толькѡ има и постаѣвѣ Пастыра на собѣ нѡсигь, а повинности его анѣ пал'це(м) са тѣче(т) (Львѣв, 1645 *Жел. Тр.* 5-5 зв.); **имя собѣ угонити** (чого) – привласнити собѣ сан: Годи(т)-лиса стадѣ всакого пастыра слѣхати которы(и) има собѣ пасты(р)ства ѳгони(л) (1598 *Виш. Кн.* 282 зв.).

7. *грам.* Именник: надчить Именъ склоненїа, а Глаголѡвъ спраженїа ведлѣгъ власности ѡко(н)ченїй (Єв'е, 1619 *См. Грам.* 2 зв.); Анѡмалны(х) мѡвлю именъ и глѣ зобран'е и до вѣдомости оучащи(х)-са пѡдан'е (Там же, 4).

◊ **легеонъ** има мнѣ *див.* **ЛЕГЕОНЪ**.

ИМЯ² *с.* Те саме, що **имѣне** у 2 знач.: Но ижъ то(и) Ива(н) дрѣка(р) помысли(л) бы(л) бо(л)ше кни(г) ремесла своего дрѣка(р)ского... выдати, Нащо зближи(л)ся бы(л) зо всѣми варстаты ѡсѣ зо всѣми належачими штуками застави(л) взчиненое имя до жидо(в) в сумѣ немало(и), в по(л)торы тысячи золоты(х), щодо ты(ж) и до(л)ги своя плати(л) (Львѣв, 1585 *ЛСБ* 70, 1).

ИМА *див.* **ИМЯ**.

ИНАК *див.* **ИНАКЪ**.

ИНАКИЙ *займ. означальний (стп. inaki)* те саме, що **инакий**: А чемуужъ ся такъ барзо змѣнило жесья не Константинополемъ, але инакимъ якимсь показуеть? (Єгипет, 1602 *Диал.* 51).

ИНАКО *присл. (цсл. инако)* 1. Инаше, по-іншому, іншим чином: и имъ отоль казалъ зѣхати, и ничимъ се въ то не вступалъ, конечно, а инако бы еси того не вчинилъ (Петрків, 1526 *РЕА I*, 141); Не слухай же тых баламутовъ, которые тобѣ вдают, ижбы там церковъ божія

правдивая мѣла быти,... где філософія поганская, Аристотелева наука слово божіе выворочает и инако вѣрити кажет (Львѣв, 1605-1606 *Перест.* 56);

у ролі присудк. слова: твоим власным свидѣтельством того подтверждаю, иж тако есть, а не инако (1608-1609 *Виш. Зач.* 222).

2. *У ролі вставн. слова (все ж, все-таки)* однак: а естли бы инако хто з насъ; дети наши або хто з близкихъ... того именїа высшеименного подѣ паномъ Иваномъ Немѣричомъ хотѣлъ его доставати, тогда маеть заплатити... вины пять сотъ копъ грошей (Київ, 1531 *АрхЮЗР 7/1*, 70).

Див. ще **ИНАКШЕЙ, ИНАКЪ, ИНАЧЕ, ИНАЧЕЙ**.

ИНАКШЕЙ *присл.* Те саме, що **инако** у 1 знач.: тая унѣя ворота до всѣхъ новинъ злыхъ, которы старожитныи Святыхъ Отець житїе вынищаютъ, а ведле своихъ мозговъ за наукою отца // ихъ антихриста инакшей выкладаютъ (бл. 1626 *Кир. Н.* 14-15); А онъ, папежъ Формось, важился то отмѣнити и тое все попалити казалъ, а ведлугъ своего постановленя розказалъ инакшей вѣрити (Там же, 19).

Див. ще **ИНАКЪ, ИНАЧЕ, ИНАЧЕЙ**.

ИНАКШИЙ, ИНАКШІЙ, ИНАКШЫЙ, ИНАКЪШИЙ *займ. означальний (не цей)* інший: а так Єго Милость роздѣмѣючи то, ижбы ѳ праве инакшим ѡбычаемъ того позбыти не мог, ѡдно посагъ сестрѣ своей, а малжонце моеї винный с четвертое части дати Єго Милость мал (Звиняче, 1553 *AS VI*, 9); ѳтрата ѡ(т) нее на име(н)яхъ инакѣшая не може(т) са показати ѡ(д)-но естли бы не(з)бо(ж)ными пода(т)ками... люде(и) во ѡны(х) име(н)яхъ ѡбѣтежала (1566 *ВЛС* 64); А сѣдъ тежъ инешни(и) собѣ са све(т)чилъ и(ж) инак-

шо(г) декретѣ чинити не могъ то(л)ко такъ (Київ, 1607 ЛНБ 5, II 4052, 30); б̄г̄ове вѣтръ поустили... и гла(с) кож-(д)омѣ инакшій роздѣлили (Львів, поч. XVII ст. Хрон. 11 зв.); та(к)же Пань Пе(н)-ски(и) з ма(л)жо(н)кою своєю што се проти(в) Панѣ Кирикѣ ѡписали были и спѣс-тити з реестрѣ ѡнѣю мели нижли Пань Пенъски(и) с помененою ма(л)жо(н)кою своєю инакшымъ ѡмысло(м) своимъ шедль с протестѣючи(м) ижъ то на зволокѣ то(л)-ко того те(р)минѣ ѡчини(л) (Чернігів, 1636 ЛНБ 5, II 4061, 17 зв.); Там же межи сто-ронами ѡбема споръ былъ: акъторъ мено-валъ, же Ольшанъкою провидитъ, а по-(з)ваные меновали быти ина(к)шимъ про-(з)ви(с)комъ (Київщина, 1639 ККПС 262).

Див. ще ИНАКИЙ.

ИНАКШІЙ *див. ИНАКШИЙ.*

ИНАКШЫЙ *див. ИНАКШИЙ.*

ИНАКЪ, ИНАК, ИНАКЪ *присл.* Те саме, що **инако** у 1 знач.: держал бы еси их по томѣ, как было за кнѣзя Ми-хайла... конечно, а инак бы еси того не вчинил (Мельник, 1501 AS I, 146); не... // ...вливаю(т) вина нового, в мѣхы ве(т)-хы. а если же инакъ. то продероу(т)са мѣ-си (1556-1561 ПЄ 46-46 зв.); але и(ж) за многими справами которими е(г)... м̄(с) в̄се(г)да затрѣ(д)не(н), а до то(г) и за недо(с)та(т)ко(м) ска(р)бѣ... та(к) може(т) се слѣжити в ти(м) яко подобно ина(к) ваша м̄(с) рачите роздмити (Устя, 1600 ЛСБ 353, 1); Już inák nie może bytu: Od-но mi sie k lisu miethy (Раків, поч. XVII ст. Траг. фотокоп. 3);

у ролі присудк. слова: приказѣм вам, ажбы есте... помочное, што на него при-ходить, емѣ бы есте давали по томѣ, как и перед тым бывало, конечно абы то инак не было (Краків, 1523 AS III, 248); што

чинять люде у послѣде, не естъ инакъ, лише ломъпашъ безъ свѣчки (XVI ст. НЄ 209).

Див. ще ИНАКШЕЙ, ИНАЧЕ, ИНА-ЧЕЙ.

ИНАКЪШИЙ *див. ИНАКШИЙ.*

ИНАКЪ *див. ИНАКЪ.*

ИНАЦЕЙ *див. ИНАЧЕЙ.*

ИНАЧЕ *присл.* Те саме, що **инако** у 1 знач.: Дакло житное и ѡвсаное, конечно абы иначе не было чинено, толко абы скоро по Светой Покрови, все было выбра-но с подданных (1567 AS VII, 120); А то иначе и абысте учинити не смѣли под // неблагословением нашим пастырским, ко-нечно (Львів, 1586 MCSL I-1, 136-137); ёсли братъ нашъ намолѣдшій поѣде з на-ми, то и мы поѣдемъ а иначе без него не смѣемъ видѣть ѡбличья мѣжа (серед. XVII ст. Хрон. 72).

Див. ще ИНАКШЕЙ, ИНАКЪ, ИНА-ЧЕЙ.

ИНАЧЕЙ, ИНАЦЕЙ, ИНАЧИЙ, ИНА-ЧІЙ, ИНАЧЪЙ, ИНАЧЫЙ *присл.* (*стп. inaczey*) 1. Те саме, що **инако** у 1 знач.: А так, кды са тыи слѣхи иначей не ѡтме-нают, приказѣм тобѣ, ажбы Твоа Ми-лость... на слѣжбѣ нашѣ, на войнѣ ехал конно (Краків, 1539 AS IV, 197); шведо-ве и дѣ(н)щики вла(с)ные иначе(и) мовя(т) нижъ не(м)ци (1582 Кр. Стр. 47); кто бы иначій оучиль анаѣма нехай боудеть (Дермань, 1605 Мел. Л. 28 зв.); грани(ц) и ко(п)цо(в) иначе(и) ни(х)то не може(т) довести ѡ(д)но... сведе(ц)тво(м) сѣсе(д) сѣграни(ч)нико(в) (Луцьк, 1607 ЛНБ 5, II 4052, 15 зв.); Прѣто и ѡгнь и желѣзо приготѣвѣмо, понева(ж) иначей не мѡ-гѣ(т) бѣити оуздорѣвлены раны (Київ, бл. 1619 Аз. В. 129); Рѣклъ мѣ Алексѣндеръ: же собѣ бымъ Зычилъ, бы(м) не вмира(л),

лѣчь не мѡже бы(т) ина́чей: Кѡждый ктѡ са оуродѣлъ, мѡситъ и оумерети (Киѡв, 1622 *Сак. В.* 44); Бо хто колвен (!) противко наѡки христовой ѡчит иначий... то всѣ противници христовы (поч. XVII ст. *Вол. В.* 84); ѡзна(и)муе(м)... ме(ш)чаномъ максимовъски(м)... абы(с)те... на вшелякую пови(н)но(ст) и по(с)луше(н)ство... ѡ(т)-цо(м) нико(л)ски(м) ѡ(д)давали кдыжъ они вла(с)не до ты(х) мае(т)но(с)те(и) належа(т) которые надано ѡ(д)... про(д)-ковъ наши(х) ина́че(и) абы(с)те не чинили (Чигирин, 1650 *Гр. Хм. М.* 293, 1, 309); **не ина́цей** – так і, так само й: пла́мень моцою незвычайною... скѡро на вѡлность бѡде(т) выпѡщѣны(и)... па́нство и влада(р)-ство своѣ ростягае(т) не ина́це(и) и нѣшы вылетити зъ насъ жадали весѣлѣя, аковы вылама́вшыся зъ везѣня вѡдѡчнымъ прииздомъ твоѣмъ нѣвѣ вѡлнѣи ся вылеваю(т) (Манява, 1619 *Прив. Феод.* 287 зв.); **не ина́чей (ина́чѣй)** якъ – так, так само, однаково: Смотрѣ(ж) грѣшныи члѣче що са за чѡда дѡу(т)... якоса смѣтило все сѣтворѣнѣе... бо еси ты пѡро(х) и бѡлото, и не ина́чѣи ено я(к) чрѣвъ лѣжишь пре(д) лице(м)... сѣтворителя (к. XVI ст. *УС* № 77, 30 зв.); въ такѡвыхъ людѣхъ мѡси(т) шванковѡти фанта́зіа, не ина́чей якъ въ звѣрѡти дѣко(м) (Киѡв, 1646 *Мог. Тр.* 944);

у ролі присудк. слова: ник'то плата нового соук'на не оуставляетъ в соук'манъ стары(и) а если иначыи тог(д)ы и новое здереть (1556-1561 *ПС* 231 зв.); такъ неха(и) бѡде(т) а не ина́че(и), южъ есмо ѡсѡдили (Львѡв, 1587 *ЛСБ* 89); то такъ, а не ина́чей было, и нимъ есть обведено (Володимир, 1601 *АЮЗР* II, 12); возны(и)... ѡ(с)ве(д)чи(л)... же такъ, а не (и)на́че(и) было (Житомир, 1650 *ДМВН* 209).

2. Однак, однаково, все-таки: Жадаемо в(ш) мл̄(с)то(в) пано(в) прияте(л) нѣши(х) ...абысте... того не допѡска(ли) никомѡ мѡшати(с) в Паме(т)кѡ нѣшѡ... если бысте в(ш) м̄(л) ина́чеи ктиторо(в) и(н)ши(х) приимовали теѡды ба(р)зо бысте то на(м) за прикре ѡчинили (Кам'янець, 1612 *ЛСБ* 436).

3. У ролі протиставно-уточнювального спол. (зв'язує речення) (з'єднує частини складносурядного речення) однак, проте, але: Если тежъ снѡтъ котѡрый..., не маѣтъ такѡго, кто бы ѡ нѣмъ въ такѣхъ рѡзахъ пѣчѡ мѡлѣ и старѡн'е, теѡды Бг̄ъ..., подасть и тѡмѡ дла егѡ недостаткѡ, ... ина́чей зѡсь, и тѡтъ котѡрый за такѡвыхъ Офѣры принѡситъ, заплѡты оучѡстникомъ стаѣт'са, же любѡвь ѡказѡлѣ ѡ забавѣню блѣжнегѡ (Киѡв, 1627 *Тр.* 38); **бо ина́чей** – у противному разі, в іншому випадку, а то; пилну(и)те абы есте справедливости ваше не чинили пере(д) лю(д)ми дла того абы есте бачени были ѡ(т) люде(и), бо ина́че(и) заплѡты не маѣтъ ѡ ѡ(т)ца (Хорошѡв, 1581 *УС Нег.* 5 зв.); Коли хто зъ нево(л)ницею ожѣни(т)са, ѡ нево(л)и еє ничо(г) не веѡдаючи, ро(з)вѡдъ мѣстце свое въ такѡвѡмъ припѡдкѡ маѣтъ, бо бы ина́чей великаа трѡдность, и та(ж)кость и(м) была въ ѡ(т)да(н)ю собѣ долгѡ ма(л)-жѣнського (Львѡв, 1645 *О тайн.* 165).

Див. ще **ИНАКШЕЙ, ИНАКЪ, ИНАЧЕ.**

ИНАЧИЙ див. **ИНАЧЕЙ.**

ИНАЧІЙ див. **ИНАЧЕЙ.**

ИНАЧЪЙ див. **ИНАЧЕЙ.**

ИНАЧЫЙ див. **ИНАЧЕЙ.**

ИНБИРЬ, ИНБЕРЬ, ИМБЕРЬ ч. (стп. inbir, сѡн. ingeber, лат. zingiber) імбир: От фунѡта инберу пенезей осмъ (Вильна, 1563 *ПККДА* II, дод. 556); от камня им-

беру грошей пятнадцат (Вільна, 1568-1573 ПККДА II, дод. 360); инбирь ѡби(л)но росте(т) во арапски(х) страна(х) (XVI ст. Травн. 480); Андре(и) аптека(р) фунтъ ин беру далъ (Луцьк, 1591 ТУ 188).

ИНВЕНТАРЪ, ИНВЕНТАРЬ, ИНВЕНЪТАРЪ, ИНЪВЕНТАРЪ, ИНЪВЕНЪТАРЪ, ИНВЕНТАРЪ, ЫНВЕНТАРЪ ч. (слат. *inventarium*) юр. (*реєстр рухомого й нерухомого майна чи прибутків, видатків, повинностей*) інвентар: приказуемъ ...абы то все водлугъ инвенътарѣ и пови(н)ности ты(х) по(д)даны(х) на це(р)ковъ божию выдавано было (Турів, 1578 ЛОИИ 52, 11, 4, 4); все по достатку и на инвентаръ списавши, въ целости то все въ рукахъ своихъ мети (Варшава, 1589 АрхЮЗР 1/І, 260); А панъ Ѡбелъковски(и)... инъвенътаръ списавши... держачимъ того старо(с)ѣтва слѣжебника того пана Петра... зосѣтавилъ (Житомир, 1605 ЦДІАК 11, 1, 4, 27); по(д)даны(х)... до тое Аре(н)ды належачи(х) на(д) пови(н)но(ст) ихъ мне в ы(н)ве(н)тарѣ... ѡписаную... в жадно(и) речи не вытяга(ти) (Кунів, 1615 ЛНБ 5, III 4054, 106); которую маетность его милость,... по еспирации тое трилетное аренды въ целости, зо всимъ съ тымъ, яко въ инътерцизе и томъ инъвентаре моемъ, подати и уступити мнѣ,... будетъ повиненъ (Володимир, 1626 АрхЮЗР 6/І, 464); Инвентаръ сирѣчь порѣдноє ѡписана вѣщєи ѡбрѣтающи(х)са въ скѣрбцы црѣкѣвно(м) при храмѣ ѡспєния... списаны(ѣ)... мною... писаремъ бра(т)скимъ зъ старого и(н)ве(н)тара (Львѣв, 1637 *Инв. Усп.* 1); братиа зезволили абы ся южъ рахунки инвента(р) ѡ(т)правова(л) зараз во сѣтѣи велики(и) постъ вступи(в)ши (Львѣв, 1646 ЛСБ 1043, 76); през которое выбране подѣ-

данные работъ повинностей, в инъвенътару положоных, их мл. манифесътуючимъ одправать чим и зачим не мают (Луцьк, 1649 АрхЮЗР 3/IV, 213).

ИНВЕНТАРЪ див. **ИНВЕНТАРЪ**.

ИНВЕНТОВАНЄ с. (*лат. in-venio*) (*внесення даних в інвентарний опис*) інвентаризація: братиа зезволили абы ся южъ рахунки инвента(р) ѡ(т)правова(л) зараз ...бо по воскресєнии часть на то коротки(и) не допушчає(т) рахунков слуханє и инве(н)тованє дле (!) которы(х) и елє(к)цѣи не слушне быти (Львѣв, 1646 ЛСБ 1043, 75).

Пор. **ИНВЕНТОВАТИ**.

ИНВЕНТОВАТИ, ИНВЕНТОВАТЬ, ИНВЕНЪТОВАТИ дієсл. недок. (*лат. in-venio*) (що) (*вносити дані в інвентарний список, опис*) інвентаризувати: бы(л) в селе Городищу,... где будучи хотє(л) и(н)венътова(т) добра по ѡ(т)цѣ ихъ позосталые рухомые и(н)ве(н)товать справы на тые добра належачие ѡ(т)бирають и процесса пра(в)ны(и)... ѡ(н)... кгды та(м) приеха(л),... на(м)не(и)шо(и) речи не заста(л), то(л)ко будования поро(з)бираные, ты(л)ко ме(с)тѣца, где будования были, все вниве(ч) ѡбе(р)нєно, та(к) ижъ чого и(н)ве(н)това(т) не было (Житомир, 1650 ДМВН 196).

ИНВЕНТОВАТЬ див. **ИНВЕНТОВАТИ**.

ИНВЕНЦИЯ ж. (*лат. inventio*) вміння, вправність: тую книже(ч)ку мою ве(д)лугъ по(д)лои и(н)ве(н)ции моеи ѡ нещасно(м) прыпа(д)ку ѡтрапе(н)ны(х) мешца(н) ѡстро(з)ки(х) ры(т)момъ ѡписа(в)шы по(д)протє(к)цию велебно(с)ти вашеи п̄на моего мило(с)тиво(г) ѡфѣрова(л) (1636 *Лям. о приг.* 2).

ИНВЕНЪТАРЪ див. **ИНВЕНТАРЪ**.

ИНВЕНЪТОВАТИ *див.* **ИНВЕНТОВАТИ.**

ИНВИДИЯ, ИНЪВИДИЯ *ж.* (*лат.* invidia) злоба, ненависть, недоброзичливість: Якож и тепер тотже Степанчукъ и панъ Рудецкий, за инъстинъкцією того подданого своего и самъ, з якоес инъвидии и ранъкору, одповеди на здорове тогож законъника чинят (Луцьк, 1635 *АрхЮЗР* 1/VI, 699); Помененые особы... // ...А наветъ и велю суседомъ еє м(л): обывательо(м) тамошънимъ жадного росъказаня себе на то не маючи нехѣти давалъ, презъ што на и(н)видию еє м(л): до ни(х) подалъ,... и до шко(д) немалыхъ яко и клопотъ приправиль (Київ, 1643 *ЛНБ* 5, II 4064, 131-131 зв.).

ИНГЕДОВАТИ *див.* **ИНЪКЕДОВАТИ.**

ИНГРОСОВАТИ, ИНКГРОСОВАТИ, ИНЪКГРОССОВАТИ *дієсл. док.* (*лат.* ingrediōr, ingressore) внести певний запис в актові книги: А, ижъ се позваные важыли повода, шляхътыча поцтивого, таковою своею калумниєю неслушъною до книгъ инкгросовати и уцтивость оного зелжити, теды судъ нинешъній, за такой ихъ выступокъ, вины правъные, то есть горловые на позваныхъ вьсказуетъ и присужаетъ (Люблін, 1624 *АрхЮЗР* 3/I, 279); манифестансъ, перестерегаючы целости своеє, тую // манифестацию, скоро толко актъ се отворили и до актъ приступъ зосталъ волный, заносить, просячи, абы была до актъ принята и инъкгроссованая – што отрымалъ (Володимир, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 98-99).

ИНГРЫХТОВЫЙ *прикм.* (*стп.* ingruchtowy, *нім.* eingerichtet) (*про замо́к*) який має перегородку, що проходить при відмиканні через виямку, витин на ключі: за замочо(к) до га(н)кѣ fr. 1:25 за замо(к)

и(н)гры(х)товы(и) на(д) фра(м)бѣгою до и(з)де(п)ки дале(м) fr. 6 (Львів, 1636 *ЛСБ* 1054, 18).

ИНДЕ, ИНДЪ, ИНЪДЕ, ИНЬДЕ *присл.* (*цсл.* инъде) 1. (*в іншому місці, дець, не тут*) деінде: И тежъ меду пресного и иншихъ живностей инде кромъ замку нашого Житомирского продавати имъ забороняешъ, одно въ Житомири то имъ // продавати велишъ (Вільна, 1546 *АрхЮЗР* 8/V, 40-41); В кáжды(и) порáнокъ маєть пѣлне смотрѣти дáска(л), если которо(г) бы хлѣпца не было. Маєть по него посла(ти) зара(з)... если не забáви(л) инде игра(н)емъ, или дѣма са облени(л), или на(д) по(т)рѣбѣ спáль, и затымъ бы до шкѣлы не пришо(л)... привести его маю(т) (Львів, 1587 *ЛСБ* 87, 3 зв.); прѣйдоу(т) в'ночи оученици Ісѣови и вькрадоу(т) его из гроба, и поховаю(т) его инъде; и боудоу(т) повѣдати, жебы вьскрсь и(з) мртвы(х) (XVI ст. *УС Трост.* 82); Ище, якъ инде мовить, Матѣ., кѣ: коли мовиль Христось ослабленому: “Прощены ти суть грѣхы твои”, и тогда мовили жидове, ажъ хулить, занужъ, бывши члѣвкъ, такъ мовить (XVI ст. *НС* 45); Знати тежъ о своемъ благочестивомъ митрополитѣ, а индѣ въ жадные рѣчи безъ вѣдомости оного не удаватися (1631 *АЗР* IV, 525); **ИНДѣ гдѣ** – (*де-небудь, в іншому місці*) деінде: А ижъ Петрова столица не индѣ гдѣ, едно въ Римѣ, прето мусиль и костелъ оный... тамъ же быти (1603 *Лит.* 20); **то тамъ, то инде** – то тут, то там: Хотачи тѣю показндю, оунѣи бересте(и)-ской баламѣтнѣю... покрѣти, а блазѣнство прѣкрое людемъ оцоукровáти, кáшетса (!) на тѣе, абы показалъ ижъ не была повѣннаа рѣчь с той оунѣєю або згѣдою оповѣдати з лю(д)ми свѣ(т)скими и

на довѣды того то та(м) то йнде здобы-
вае(т)са, котѡрїе довѣды,... и ѡ(т) си-
нѡдо(в) свѣтскїе осѡбы яко до соудѡ о
вѣре неналежачїе, ѡ(т)пихати здадѣтса
(Острог, 1598-1599 *Апокр.* 58 зв.);

в інше місце: тое слово є(ст) взато
ѡ(т) ты(х) которыи втекаю(т) на за(м)ки
яко на ме(ст)це бе(з)пе(ч)ное што те(ж)
ровне тыи чине(т) которыи са ѡ(т)кида-
ю(т) ѡ(т) ха пана а иньде са втекаю(т)
розумѣючи собѣ мѣстьце(м) бе(з)пе(ч)-
не(и)ши(м) (II пол. XVI ст. *КА* 575); и
такъ (от) благословенного месца и от пра-
вославного князя инде перейти и тые
науки свое выливати чужим не изволил
(Львїв, 1605-1606 *Перест.* 34); вы... зо-
бра(в)ши(с) кѡпою немалою... на врочи-
(с)че трѣшевѣ ѡ(т) сѡпрѣнова и и(н)де(и)
...Подѣданы(х) Кнѣзти его милости... зби-
ли (Вїнниця, 1634 *ЛНБ* 5, II 4060, 72 зв.);
инде нигде – по-іншому, іншим чином:
и естлижбы... не бѣдетъ мѣти пан Бо-
гѡш с панею своею дѣтей, и пан Богѡш
не маєт инде нигде того имѣна обернѣ-
ти, але маєт записати тое имѣнье... ближ-
ним своимъ комѡ бѣдетъ его вола (Луцьк,
1506 *AS* I, 132).

2. Місцями, подекуди, де-не-де: Па(р)-
ка(н) коло места ви(н)ни робити вси ме-
щане которые в месте дома свои мають
на тотъ часъ местъцы добрыє а местъцы
злыє а и(н)де и пѣсто (1552 *ОЛЗ* 178 зв.);
Яко гдѣбы хто вше(д)ши на пала(ц) Кро-
ле(в)скїй, ѡгладѡлъ тамъ малѡванни гис-
тѡрїи и вшелѡкѡю ѡздѡбѡ: инде скѡрбы
злѡженны, а индей иншіи рѣчи..., жѣбы-
са згѡбла в' ѡном' видзѣни ясности оутѣ-
шил' (Вїльна, 1627 *Дух. б.* 66).

ИНДЕЙ, ИНДѢЙ, ИНЪДЕЙ *присл.*
(*стп. indziej*) деінде, в іншому місці, десь,
не тут: а кгдаж пан Марко Жоравницъ-

кий нареченнымъ владыкою зосталъ, то-
гда давал ми индей помешкане, а тое име-
не Немецкое, // ...зо вѣмъ на сем укруп-
товалъ (1561 *АрхЮЗР* 8/VI, 103-104); па(н)
...Немиричъ з вря(д)нико(м)... Петров-
ски(м)..., в то(м) селе и и(н)де(и) попа-
ле(н)є... великое вчини(ли) (Житомир,
1584 *АЖМУ* 109); мѣйса дѡбре пѡтрѣ
инде(и) если можешъ танє(и) кѡпити (к.
XVI ст. *Розм.* 28 зв.); И индѣй мовить:
“абовѣмъ, гдѣ будетъ трупъ, тамъ и збе-
рутса и орли...” (1603 *Пит.* 62); в' чита-
(н)ю пїсма стѡго якѡа вон'тплївость
оуродїласе: гвалтъ себе самѡмѡ... зѡвше
оучинїтъ волѣлемъ: и индѣй оумѣслъ и
помѣшленѡ ѡ(д)ворочѡлемъ (Єв'є або
Вїльна, п. 1646 *Прич. отех.* 4); индей где
– (в інше місце) деінде: а если бы те(ж)
ко(л')которы(и) з ни(х) похотѣлъ инде(и)
где по(и)ти жи(ти), или бы... пнѡве ме-
щани лво(в)ски(и) казали имъ з ты(х) то
до(м)ко(в) выходи(ти) и вступова(ти), то-
гда некто ины(и), ани те(ж) кому иному
пови(н)ни бѣдѡ(т) заводи(ти) того и(х)
прибѡдова(н)я, толко фѡндаторы, мешча-
не Лво(в)скїе маю(т)... и(х) бѣдова(н)є
ѡплатити... грошми (Львїв, 1591 *ЛСБ* 154).

2. Місцями, подекуди, де-не-де: наша
земла имена Поворского быт мѣла аж
за тые врочища заведеные, яко где ин-
дей на стрелене лѡка, а *индей* на чоты-
ри, кѡды Гневош был завел (Острог, 1538
AS 140); Миляновцы... также вели боло-
то(м) недалеко проме(ж)кѡ собою индѣ-
де(и) в поль вѣрѣсты А индѣде(и) на стре-
ление (1546 *ОГ* 9).

Див. ще **ИНДЕ.**

ИНДЕРАКЪ *ч.* (*нім. Unterrok*) рїд утеп-
леного жїночого поясного одягу: взя-
ли(с)мо ѡ(т) дѣда шпита(л)ного нѣмо(г)
вины за преступо(к) его зло(т) и за и(н)-

дѣра(к) кожѣшаны(и) зло(т) ·в· гро(ш) з̄
(Львѣв, 1607-1645 ПДВ 18 зв.).

ИНДИКТЪ, ИНЪДИКТЪ, ЫНДИКТЪ
ч. (цсл. инъдиктъ, гр. ινδικτοζ) (найменування року в церковному літочисленні за 15-річними циклами) індикт: П<и>сан 8 Мелникѣ, ноаб<ра> д̄ ден, индик<та> е̄ (Мельник, 1501 AS I, 146); Сталосѣ... вѣ Краковѣ,... марта двадцать // третій день, инъдикта пѣтогоднадесять (Краків, 1512 АрхЮЗР 8/IV, 222); Писан уво Львовѣ под леты Божего нароженѣ а̄.ф̄.л̄.з̄ месеца августа в̄і ден, индикта і̄ (Львѣв, 1537 AS IV, 82); А рок есмо томѣ зложили, на землю выехати ден сватого Козмы и Демана 8 в осен, прийдѣчого свата, которе в ындикте дрѣгомнадцати бѣдет (Краків, 1538 AS IV, 150); данѣ изъ костантинополя рокѣ а̄.ф̄.п̄.ӣ го Мца ное(м)врия и(н)дикта пе(р)вого (Львѣв, 1587 ЛСБ 89); Данѣ зъ монастыра Терехтимирова, року отъ сотворения света 7129, а отъ воплощения Сына Божия 1621, месеца стычня 7 дня, индикта 4 (поч. XVII ст. КЛ 90).

ИНДИКЪ, ИНДЫКЪ, ИНЪДИКЪ, ИНЪДЫКЪ ч. Индик: Панѣ Юре(и) Макаровичѣ... заграбилѣ... коровѣ два(д)цать шесть... и(н)дик(о)в) десетеро (Київ, 1633 ЛНБ 5, II 4060, 29 зв.); взято... кѣрѣ, пѣвньювѣ две(с)те, гѣсе(и) пѣлѣтораста, качокѣ сто, инъдиковѣ ш(с)мѣдесѣть (Київ, 1635 ЛНБ 5, II 4060, 106); з обороу быдла старого коровѣ одиннадѣцѣть,... индыков старыхѣ дванадѣцѣть (Луцьк, 1649 АрхЮЗР 3/IV, 97); в кормнику вепровѣ чотыри; также у дворе: гуси, куры, качьки, индики (Володимир, 1649 АрхЮЗР 3/IV, 272); до того тежѣ куры, гусы, инъдыки, павы,... забрали (Луцьк, 1649 АрхЮЗР 3/IV, 345).

ИНДИТЬ ж. (гр. ἐνδιτός) (покривало на престолі) індітія: с церкви Блудовское пани Михайловаѣ Свиноуская взяла... евангелие с престола..., ризы адамашковые, индит адамашковая (1561 АрхЮЗР 8/VI, 108).

ИНДИЕНАТЪ ч. (лат. indigenatus) наданнѣ шляхетства: Добродѣйствѣ тѣды найпѣрвѣй... Яна Замоиского... Пана Прѣдкове и Рѣдичове мои вѣ ты(м) дознѣли, кгда по(д) чѣсѣ прѣймова(н)а Индиенатѣ вѣ Корѣнѣ Кролѣвства По(л)ского, до Своего Кле(и)нѣтѣ припѣстѣти зезвѣлилѣ и ѣнымѣ мѣдрою рѣдою своею... якѣ власнѣй ш(т)цѣ во все(м) ласкѣве ѣ зычлѣве стѣвилѣса на ко(ж)домѣ мѣстѣ, где того потреба... вытагала (Київ, 1631 Тр. П. 6 нenum.).

ИНДУЛТЪ ч. (лат. indultus) привѣлей або дозвѣл, виданий вищою духовною владою: Звыкли ваши духовные папѣжского вызнаннѣ ловити и до оное матнѣ, яко безрозумливую рибу огромнощю болта своего, то естѣ // мовы поважное и грозное, з хитростю Влоскою змѣшаное и папѣжскими индултами и либераціями упижмованой, заганѣти, “волнощѣ имѣ ѣбѣцуючи, сами грѣху будучи неволниками” (1603 Пит. 94-95).

ИНДЫКЪ див. **ИНДИКЪ**.

ИНДЪ див. **ИНДЕ**.

ИНДЪ ГДЕ див. **ИНДЕЙ ГДЕ**.

ИНДЪЙ див. **ИНДЕ**.

ИНИЙ див. **ИНЫЙ**.

ИНИЙКОЛВЕКЪ займ. неозначений (стп. inny kolwiek) (той або інший) якийнебудь, будь-який: и одѣ импедиментовѣ и розныхѣ трудностей вѣ судахѣ такѣ кгородскихѣ, яко земскихѣ и головныхѣ и инихѣколвекѣ иншихѣ терминахѣ, яко власные посесоры и провизоры, на вѣчные

часы той костель Орменскій Кіевскій зо всіма его добрами и принадлежностями правное боронили и моць зуполную мѣли (Київ, 1622 *АЮЗР* II, 74).

ИНІЙ *див.* **ИНИЙ**.

ИНКВИЗИТАТОРЪ *ч.* (*лат.* inquisitor) слідчий: декретами судовыми такъ его к(р). м(л)ти за(д)во(р)ными, яко и земъскими, также выведа(н)емъ певнымъ че(р)е(з) певные особы люде(и) зацны(х) и(н)квизитаторо(в) з рамени его к(р). м(л)ти выслаными (Київщина, 1600 *ККПС* 151); пере(д) которыми то и(н)квизитато(р)ми че(р)нцы микольские тые жъ границы,... себе бы(т) поведили (Там же, 152).

ИНКВИЗИЦИЯ, ИНКВИЗИЦІЯ, ИНКВИЗИЦЫЯ, ИНКВИЗЫЦІЯ, ИНКВИЗЫЦЫЯ, ИНЪКВИЗИЦИЯ, ИНЪКВИЗЫЦІЯ *ж.* (*лат.* inquisitio) 1. Судове слідство: пан Дорогостайскій... инквизицые тое был спротивный (Луцьк, 1605 *АрхЮЗР* 8/III, 513); Его м(л) п(н)у По(д)коморому брасла(в)скому акторови за выведе(н)емъ инквизицый и доводы его пра(в)ными кгру(н)ты его выбитые каменого(р)ские на его м(л) кнзю янушу остро(з)скому... присѣжоно... з виною... чотыро(х) тысяче(и) ко(п) гроше(и) лито(в)ски(х) (Вінниця, 1605 *ЛНБ* 5, II 4051, 82); они... // ...пустили межы ныхъ..., инквизици, мандаты, баници и иньи мученія (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 1064-1065); А по выслуханю, съ тыхъ инъквизиций припатрившисе, его милость панъ Вишневскій знакомъ и конектуромъ бачачи то, ижъ тая... Аньнуша зъ очевистое повести своее признала, же потъ и волосы брала для чаровъ (Луцьк, 1624 *АрхЮЗР* 6/I, 450); рокъ *ꙗхлі* мѣа юна *ѣ* дна Была авизия з инквизициею з декретѣ трибна(л)ского наказаного... ѿ попсованье стары(х) грани(ц)

монастыр(с)ки(х) (Львів, I пол. XVII ст. *Ап. покр. з.* 112 а); панъ Олизаръ поведилъ; же “кажу тые лупы и забраня речей... поворочать, учинивши инквизицию...” (Житомир, 1640 *АрхЮЗР* 6/I, 526); на завтрее панове жолнире... оныхъ, окovaných въ громаде, пры бытъности людей шляхъты... чинили квересъ и инъквизицию, еслибы што были винъни (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 193).

2. Слідчі судові матеріали, документи, справи: вси права, привилея, записы, зыски и презыски, баницы скрутынни, инъквизицые, екстътракъты, мунименъта..., тамъ в том замочьку спалили и в попел обернули (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 168).

ИНКВИЗИЦІЯ *див.* **ИНКВИЗИЦИЯ.**

ИНКВИЗИЦЫЯ *див.* **ИНКВИЗИЦИЯ.**

ИНКВИЗЫЦІЯ *див.* **ИНКВИЗИЦИЯ.**

ИНКВИЗЫЦЫЯ *див.* **ИНКВИЗИЦИЯ.**

ИНКВИРОВАТИ *дієсл. недок. (стп.* inkwirować, *лат.* inquirere) *юр.* вести слідство, розслідувати: видел фунъдитус двор, будынъки розные..., оборы, корчму,... презъ огонь зънесеные и въ попел оберненые,... гумно дворское вымолоченое, о штом, кгдым инквировал и презъ кого бы таковая дезоляцья сталася пытал (Луцьк, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 428);

(*робити допит*) допитувати: ве(д)лу(г) то(г)[о] ду(к)ту и (з)нако(в) грани(ч)ныхъ, яко пе(р)ве(и) его м(л) панъ по(д)коморы(и) ѿѣехалъ, ѿ(г)ледалъ и понотывалъ, щого и мапъпу маловалъ, що буде(т) з све(д)ко(в) и(н)квировано, а потомъ трибуналови ѿ(з)на(и)мено (Житомирщина, 1639 *ККПС* 201); Марцинъ Ясинскій... будучы инквированый... поведилъ, же небожъчку чеканомъ в голову ударылъ (Луцьк, 1644 *АрхЮЗР* 8/III, 601).

ИНКЕДЛИВЪ, ИНЪГЕДЛИВЪ *прикм.* (*мад.* enged) покірний, слухняний: и у словѣ, и у разумѣ, и у радѣ будь послушенъ и инъгедливъ ико Богу и усю честь и славу дай ему (XVI ст. *НЄ* 158); дѣля того ся обрѣзовавъ, што бы указавъ, ажъ овунъ есть (*в рук.: ѣтъ. – Прим. вид.*) послушенъ и инкедливъ (*в рук. випр.: игедливъ. – Прим. вид.*) праву Божому (Там же, 198).

ИНКЛЮДОВАТИ, ИНЪКЛЮДОВАТИ *дієсл. недок.* (*лат.* includere) (кого, що) Охоплювати, включати: село Крухиничи с хволваркомъ..., з бояри путными и панъцирными, инклюдуючи в то Янчинского, который мешкает на // вольце нашой Девлинской... арендуем... Адамови Буркацькому (Локачі, 1591 *ПККДА* I-2, 161-162); въ вины правные попали и поводовъ до шкодъ на петънадцать тисечей золотыхъ ошатованыхъ зъ битъя походячихъ (не инъклюдуючи в то церквей, такъ же слободы, местечка, двора и пожитковъ) приправили (Київ, 1633 *КМПП* I, дод. 545); презъ которое то уживане тых маетностей его милости пана обозного коронъного до шкод немалых, которых на шестдесятъ тисечей золотыхъ (не инклюдуючи в тую суму тых маетностей, ани кгрунтовъ) нинешний протестансъ,... быти менить, приправили (Володимир, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 442).

ИНКОНВЕНЦЫЯ *ж.* (*лат.* in-conventia) недоречність, невідповідність: Тепер, по смерти здрайцы... до протестацій противко ним ся удал, а не справившись им, о што был обвиненый, протестаціями ущипливыми, славе их доткливыми, оных з rozmaитых мер полжил и помазал и велеле инконвенцій в них наклал и потварне

нагматвал (Луцьк, 1605 *АрхЮЗР* 8/III, 510).

ИНКУРСА *ж.* Те саме, що **инкурсия**: во(и)ско немалое недалеко грани(ц),... для и(н)ку(р)сы в полю готовое є(ст) (Ржищів, 1639 *ККПС* 226); во(и)ско немалое недалеко грани(ц) панъствъ его к(р). м(л). дѣля и(н)ку(р)сы в полю готовое є(ст) (Там же, 232).

ИНКУРСИЯ, ИНЪКУРСИЯ *ж.* (*смп.* inkursja, *лат.* incursio) наїзд, напад: в року прошълемъ... подчас инъкурсий козацьких и бунътов хлопъских, которые немал вси воеводства,... пустошили, якожь и в месте Луцьку тоежь учинили, альбовемъ костел... и самый кляштор внивечъ спустошили (Гоща, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 58); кгды в року прошълем,... инкурсии од неприятел короных зашьли, уступити з нихъ, яко и другие ихъ милости панове обывателе тамочъные, з немалою своею шкодою, от мешчанъ и подданныхъ их милости учыненою, мусели (Луцьк, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 453); тые менованые подданные, подъ часъ инъкурсии до короны презъ неприятеля крижа святого и своевольной ребелией козацкой,... вси спряты // домовые... и што колвекъ ено въ томъ дворе налезтисе могло кгвалтовне позабиравъши... до Горошковъ... отвезти... розказали (Житомир, 1650 *АрхЮЗР* 6/I, 565-566).

Див. ще **ИНКУРСА**.

ИННИЙ *див.* **ИННЫЙ**.

ИННОВАТОРЪ *ч.* (*лат.* innovator) новатор: Отъ которого упомнени бывши папезове, гды помененыхъ сполчности листовъ посылати не хотѣли, патриархове о цѣлость вѣры ихъ звонтпивши а о спрофанованю святого символу... вѣдомость певную взявши, соборне екском-

муниковали ихъ отъ своей сполечности и, якъ инноваторовъ святой старожитности а профанаторовъ святого символу, отъ... церкви отлучили (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 733).

ИННОВАЦІЯ ж. (*стп.* *innowacja*, *лат.* *innovatio*) новаторство, новація, нововведення: Папежеве не отступятъ и не отвергнуть всѣхъ своихъ инноваций, то есть новотиниъ (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 984).

ИННОТЕСЦЕНЦІЯ, ИННОТЕСЦЕНЬЦІЯ, ИНЪНОТЕСТЕНЦІЯ ж. (*стп.* *innotescencyja*) виклик до суду, позов: по вычитанью тыхъ мандатовъ поднесъ иннотесценцю албо листъ нашъ обвесчонный (Варшава, 1606 *АрхЮЗР VIII-5*, 363); Котории то... комиссаре наши... сторону позваную впрод листомъ инънотестенциии своее, водлугъ права обвѣстивъши, на кгрунъты помененые зъезжати,... // ...повинъни будут (Варшава, 1635 *ЧИОНЛ XIV-3*, 149-150); теды тым же комиссаром нашимъ, моцью сейму и декрету теперешнего, даемо владзу, абы и на потом, обвѣстивши стороны обеде иннотесценъциями своими, тыле разы зъезджали на тое розграниченъе, ажбы его skutечне // отправили, копцами и иншими граничными знаками означили (Варшава, 1646 *ЧИОНЛ XIV-3*, 180-181).

ИННОТЕСЦЕНЬЦІЯ *див.* **ИННОТЕСЦЕНЦІЯ.**

ИННЫЙ, ИННИЙ *займ.* (*стп.* *inny*)
1. (*який відрізняється від названого, не цей*) інший: яко(ж) есмо и всю ма(и)ность (!) нашу рѣхому кони това(р) и и(н)ные речи с то(г) име(н)я и двора нашо(г)... выпровадили (Єсківці, 1563 *ЛНБ 5, II 4043*, 25 зв.); А в друго(и)... коморе... побра(л) ...меновите то е(ст): воску высочоного,... поставъ сукна шебеди(н)ского, блаки(т)-

ного, шифтуху сукна чо(р)ного – локо(т) // три,... кожа возова, ... и и(н)ны(х)... рече(и) немало дробныхъ (Житомир, 1584 *АЖМУ 122-123*); Слѣхи таковые на(с) доходя(т) тѣ(т)же яко бысте в(м) м(л) и(н)ны(х) ктиторо(в) до вспомагания тоеи новосозданой цркви пріймовали (Кам'янець, 1612 *ЛСБ 499*);

(*ще який-небудь із ряду однорідних предметів, явищ, ситуацій*) інший: Божию милос(с)тию велико(г) короля и великого князя Іоана Казимера по(л)ского князя литовско(г) рѣского и и(н)ны(х) его ко(р): велич(с)тва Богда(н) хме(л)ни(ц)ки(и) ге(т)ма(н) зо (в)си(м) во(и)скомъ... запоро(з)ки(м) воеводѣ города во(л)ного феоdorf ю(р)євичу а(р)сеньеву... здравие (Чигирин, 1649 *ЦДІАЛ 124, 3, 33, 1*); дошло на(с) вѣдати же ро(з)ніе в справа(х) во(и)сковы(х) в та(м)тие Краи заехавши ...незвича(и)ніе в стация(х) пода(т)ки витягаю(т), и в напоя(х) ро(з)ные дтяженя и и(н)ниие эксцес(с)и попо(л)няю(т) (Іркліів, 1650 *ЛОИИ 238, 2, 69/27, 1*); **нѣчого инного... ено** – не що інше, як: О чомъ всѣмъ мѣешъ яснѣю и доводнѣю надкѣ в' Катихісмѣ, же грѣхъ нѣчого йнного не ест', ено престѣпство законѣ и волѣ Бжеѣ (Львів, 1646 *Ном.* 4 зв.).

2. (*крім названого*) інший, другий, рѣшета: еднакъ обвяза(в)ши болотовича во(и)та любе(ц)кого и и(н)ны(х) земля(н) любецьки(х) и ста(р)цо(в) люди(и) посторо(н)ны(х) абы ѳны справе(д)ливе то(т)ти(л)ко кгрѣнътъ лишътви(н)ски(и) обвели (Любеч, 1571 *ЛНБ 5, II 4043*, 38 зв.); закону жадного абы не смѣлъ зва(с) жаде(н) свѣщенникъ жадному с ни(х) чыни(ти), окромъ пновъ грековъ и инны(х) блгочестивыхъ которые бы потребовали закону божого... не възбран-

но и(мъ) буде(т) закону божого ѿживати (Львів, 1588 *ЛСБ* 92); Съвершися книга Є(в)геліє замышленіє(м) ра(б) Б̄жїа ереа Авраа(м) и поло(ж)са оу Ц̄ркви ст̄го великомч̄ника Домитріа оу Ганиковце(х) стажаніє(м) шолтыса Чоурка [и] инны(х) добры(х) людій (Ганиківці, к. XVI – I пол. XVII ст. *Яв. ИЗ* 13); а инны(х) всѣхъ людеѣ загдбиль потбпомъ (поч. XVII ст. *Пчела* 56 зв.); Естѣ кто, на кштáлтѣ в' тѣлѣ головы, на высбком' оурáдѣ постановлѣный: нехáй же оурáдѣ своѣго пил'ндѣтъ; а ногбю, рѣкбю, áл'бо котбрымъ з' íнны(х) члбнквѣвъ, тó естѣ, понижбнымъ кмѣтемъ, áл'бо прбстымъ якймъ ремесл'никбмъ нехáйса не чинитѣ (Львів, 1646 *Жел. Сл.* 2 зв.).

3. У знач. ім. (про людей) (усі, загал; решта) інший: а если кто боуде чинити а инны(х) оучити той великѣ нарече(т)са въ цр(с)твїи нб(с)нѣ(м) (1556-1561 *ПС* 31 зв.); И многая инна тым подобна повѣдали, а змышленными, фалшивыми доводами своєї неправды доводили (Львів, 1605-1606 *Перест.* 42).

Див. ще **ИНЫЙ**.

ИНО¹ присл. 1. Тільки, лише, діал. іно, йно: є(с)ли бы(х) а которю кри(в)дѣ вчини(л) пани скепоревої о чо(м) коли бѣ(д) ино што право знаиде(т) и в чо(м) бѣдѣ вине(н) тое ра(з) хочю... тепе(р) поплатити... все бе(з) про(с)бы (Житомир, 1502 *Арх. Р.* фотокоп. 5); чѣжоволостьцы... дають... десатю рыбѣ або не хотачи переличиванѣа а переклада(н)а рыбы ино дасть с комаги кажъдое за то по шести по семи або по осми а иньшиє по 1 копѣ гроше(и) (1552 *ОКЗ* 38 зв.); тепе(р) кн̄зи буремские з в̄шею мл(с)тю ѿ права очевисто мовити хочут(т) прото же бы в̄ша мл(с)ть передо м̄ною а в небе(т)-

ности мое(и). Ино пере(д) судомъ моимъ кгро(д)скимъ луцькимъ в замъку... лу(ц)комъ на ро(ч)ки кгро(д)ские лу(ц)кие которые припасти И судовне ѿправованы быти маю(т) (Луцьк, 1585 *ЛНБ* 5, II 4043, 118); Ино блуды и соблазны не уставають, а поправа въ церкви (Божой) устатимаєтъ: якобы Духъ Светый только тамътую перъшую церковь рядилъ, а теперешнее церкви одѣступити мелъ! (Вильна, 1599 *Ант.* 779); яко не толко я, ничтоже сый в очах людских, але подобно ино сам Христос с небеси, если бы звал, крест свой залецал и в пустыню изыйти (для очищенѣя помысла и навикновенья брани бѣсовское) розказал (Унів, 1605 *Виш. Домн.* 192); а если на Подъяшу, ино у Берести, в церкви соборной, в пределе братскомъ; а если в Литве, ино где поближей – албо у Вилни, в соборной церкви, албо в Навагородъку, тамъ, где ся наслушней детямъ моимъ и приятелемъ видети будетѣ (Володимир, 1609 *АрхЮЗР* 1/VI, 393); а староста ѿрожномѣ пнѣ алекса(н)дрови ѿлекшичови зо(в)си(х) доб(р)... лежачи(х) и рѣхомы(х) ...зви(р)хно(ст)ю по вм(л) а владзою ѿрядѣ моего воево(д)ско(г) приказю абы(с) вм(л) передо (м)ною а в небитности мое(и) ино пере(д) сѣдо(м) мой(м)... са(м) обли(ч)не завите стать на жалобѣ и пра(в)ное попира(н)є (Київ, 1620 *ЦДІАЛ* 140, 1, 125, 5, 1).

2. Також, теж: а мы дей въ томъ сами, жоны, ино дети наши не мають имъ того отнимати, ани ихъ ни въ чомъ кривдити и порушати, водле того листу и данины наше, але ихъ маємъ заховати боронити (Ковель, 1542 *АрхЮЗР* 7/I, 76); Глипáнїє. Поглядáне, Ты и намо глїпаеши, и ино бесѣдѣеши (1627 *ЛБ* 25).

3. Тоді: А къ тому тежъ они мають... давати на нашъ прїѣздъ съ каждого двора по бочце овса, а будетъ мало, ино по двѣ, а сѣна за каждою бочкою по возу (Краків, 1507 АЗР II, 11).

ИНО² спол. I. (зв'язує складносурядні речення) (протиставний) але, а, однак: лежить г(с)дне нива пашнаа манастыра печерского на(д) ст̄го никола манастыре(м) пусты(н)ского ино де(и) архима(н)дры(т) протасе(и) с тоє нивы окола кѣргана и окола г̄мна дере(в)е порѣбавши извѣчн̄ю целин̄ нико(л)скую пошра(л) (Київ, 1510 *Арх. Р.* 28); Жаловал нам князь Кѣзма... ѿ том, штож... котораа половица мыта Штрозского с предков его на него прислѣхает, ино... небожчик малженок твой,... тѣю его половицѣ мыта в него отнал и прес (!) немалый час его к рѣкам своим держал и емѣ его постѣпити не хотел (Берестя, 1544 *АС IV*, 396); гедіюне болобане... твоя мл(с)ть... на... сѣдѣ въ все(м) винѣн є(с) са нашо(л), и ѿбеца(л) є(с) са правш ходїти,... не перешкажати бл̄гч(с)тїю,... братству, школѣ, дрѣка(р)ни... Ино твоя м(л) все забы(в)ши запрещенїе, и свое ѿбещанїе, и по(д)пи(с) сво(и) на што є(с) са(м) пре(д) лице(м) патрїа(р)шески(м) доброво(л)не са по(д)писа(л), и по докончано(м) сѣде то па(к) є(с) монасты(р) братски(и) ста(в)ропигїонъ попра(в) (Берестя, 1593 *ЛСБ* 238, 1); Иножъ вл(д)ка лу(ц)ки(и) всею силою до д̄ховнаго права ѿ(т)сылати на(с) недопустилъ, то(л)ко всѣ ли(с)ты декре(та) патрїа(р)шїе И соборовые на(м) данные поламати комисаро(м) будѣчи сказа(л) (Львів, 1593 *ЛСБ* 225); А пото(м) слоуги жидовскїи клали ѿгень впосер(д)коу двора грѣтиса. А Петръ тѣ(ж) пришо(л) грѣти са с ними. Ино тѣ(т) мнози на не-

го крикнуули и рекли: Заправды Галиленинъ еси ты и оучн̄къ Іс̄овъ, чо(м) и мова твоя правѣ такаа(ж) вла(с)не яко и его (XVI ст. *УЄ Трост.* 60).

II. (з'єднує частини складнопірядного речення) **1.** (приєднує пірядну частину умови до головної) то: а паклижбых я дѣтей не мѣл а жонѣ свою без плодѣ ѿставил, ино таки маєть тоє имѣне держати писарь г<о>с<по>д<а>рьски сестренець мой рожены... водлѣ моего записѣ (Луцьк, 1506 *АС I*, 132); А которому мѣщанину дѣло будетъ до волостного человѣка, ино маєть державца... зъ войтомъ судити (Краків, 1507 *АЗР II*, 11); А кгда водою корованъ идеть ино никого иного на(и)мати имѣ с чо(л)ны не вольно (1552 *Очерк.* 3. 8 зв.); А еслибы в том часе на мене Михайла Чорторыского и предречоную малжонку мою Зофею Ходкевичовну смерть прийти мела, ино тотъ, на кого бы тот манастыр наш и село Чеснохрестское правом прирожоним або и опекою прийти мело,... заплатити суму позыченую винни будутъ (Сільце, 1580 *ЛККДА I-2*, 154); еслиже, ваша... милость, и таковая диспутация не видитьсе быти слушная, и не хочешъ ее мети, ино, можная ли речъ, прошу: рачъ ме... до особное розмовы зъ собою ласкаве прыпустити (Рожанка, 1598 *Л. Пот.* 1029); изъ шатаномъ вѣсполъ веселїтиса ѿпусти, и если не мѣжешъ тепѣрь и зара(з), ино хо(т) тїхо и помалѣ (Острог, 1607 *Лѣк.* 77); Радъ быхъ вѣдалъ, што то за Петръ Гугнивий?! Если розумѣеть папѣжа, ино и тутъ явная баламутня показується, бо якожъ отъ светого верховного апостола Петра почавшы, большей двухъ сот папезовъ проминуло, а жадного зъ нихъ

не найдешъ, которого бы Петром звано (Вільна, 1608 *Гарм.* 220).

2. (*приєднує підрядну часову частину до головної*) то: а повѣдилъ передъ нами, штожъ тоє селищю держалъ бояринъ Кіевскій Еско Косткиничъ, и какъ онъ вмеръ, ино жону его понялъ за себе князь Юрьи Смага и тоє имѣнье по ней держалъ (Львів, 1510 *АЮЗР* I, 44); Присылал до насъ князь Кѣзма..., жалѣючи ѿ томъ, (штожъ дей) бѣдѣчи емѣ того лѣта на слѣдѣже нашой ѿ Веницы, ино... дей в тотъ ч(ась мы)тники Лѣцкии мыто ихъ зстародавное, звечистое, на има Даниловщи(нѣ емѣ) ѿтнали (Краків, 1538 *AS* IV, 169); коли есмо приехали къ ворото(м) пє(р)ши(м) милянови(ц)ки(м) по(д)ме(с)то ино на(с) по(д)даные миляновицкии по(т)кали ѿ воротъ и почали на на(с) фѣкати и лаяти и ки(и)ми грозити (Володимир, 1578 *ЖКК* I, 100); к тому те(ж) они жаловали и(ж) де(и) коли были лета лихие во(и)ны голоды и село сее погребы были пу(с)тки ино пре(д)ки по(д)даны(х) наши(х) будучи рады людемъ з ла(с)ки по(д)ле себе до(з)волили были са(н)ку небо(ж)чику халупу... на кгру(н)те вла(с)номъ по(с)тавити (Київ, 1585 *ЛОИИ* 68, 1, 27, 2).

3. (*приєднує підрядну частину причини до головної*) то: Я панна Оксина, Богданова дочка... визнаваю... Штожъ з Божего допѣщена маткѣ мою, паню Богдановѣю... поганство Татарове взали, ино не мѣла чим са ѿкѣпити и она просила мене... абыхъ ее с поганства Татар выкупила (Луцьк, 1522 *AS* III, 217); а мнѣ гдѣ са подобает, верхѣ того его ставѣ, также волно став засыпати и покол вода с тых наших ставов земли залее, ино я князь Федор, ани люди мои не маем са

в тоє ѿстѣпати и жадное переказы в том князю Василю не чинити (Ковель, 1538 *AS* IV, 168); и кгды вже был волнейшимъ ѿтырокѣ господарского ѿ границах панствѣ иных, ино дей с послана и розказана кнагини Илиное Ѡстрозское, кнагини Биаты с Костелца слѣдги,... // ...приехавши на господѣ княза Дмитровѣ,... брони емѣ в рѣках своих немаючомѣ, до смерти забили (Вільна, 1558 *AS* VI, 212-213).

4. (*приєднує підрядну з'ясувальну частину до головної*) то: А хтобы имѣль ѿдинъ без ѿдного тоє ѿзеро волочити, ино той заплатитъ подлѣгъ земской хвалы, а то имають собѣ вѣнко держати подлѣгъ верхѣ писаной рѣчи (Святе озеро, 1509 *AS* III, 69); которая ча(ст) име(н)я материстого... на мене право(м) приржоны(м) материсты(м) приходила ино я тую ча(ст) свою... // з дубровами и зо всими пожитки ничо(г) на себе... не зоставуючи братаничо(м) мои(м) сыно(м) брата моего рожно(г) и брата(н)не мое(и)... за сѣмѣ пє(в)ну... продала на ве(ч)но(ст) (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 34-35);

(*зі співвідносним словом што*) що... то: и што перед тымъ с того сѣла Птиче люди хоживали к городской роботѣ до Крѣманца, ино с того есмо их вызволили (Львів, 1509 *AS* III, 70); а што бѣдетъ князь Михайло... в томъ имѣнни... засеал житъ, ино то мають они собѣ пожати (Краків, 1510 *AS* III, 73); А што менили себе кривдѣ быти ѿт имѣна княза..., ѿт Шайна в забраню земель их, ино мы тым подданым господарским, смѣдинцом мовили, абы там на тьи земли ехали и тых кривд своих доводили и они ехати не хотѣли (Шайно, 1538 *AS* IV, 176); А што писал Твоа Милост ѿ

товарыши свои, абы вже могли оттол зъехати, ино панове... не дали ни слова речи, повѣдили, нехай... рокѣ долежат, покол имъ замерено (Вильна, 1543 *AS IV*, 372); А што са дотычет по смерти моеѣ отправки и заплаты слѣгам моим, ино а княз Левъ Александрович Санкгѣшковича Кошерский назначилом на особливомъ реестре моем, достѣточне списаном меновите, по чомѣ Их Милость панове опеканове, кождомѣ з слѣг моих отправе заплатити мают (Камінь, 1571 *AS VII*, 386); Одно што пани Ле(с)кова пре(с)тавила, ино ча(с) немалы(и) в хоробѣ была (Львѣв, 1590 *ЛНБ 4*, 1136, 2, 30, 2).

ИНО³ част. (підсилювально-видільна) навіть: Замокѣ каневѣски(и)... на немъ не то(л)ко оборона але и сторожа бо нельга вже ходити по бланѣкахъ. што не опадало ино и то леда отъ витрѣ колышетѣся (1552 *ОКан. 3*. 18 зв.).

ИНОВЕРЕЦЪ див. **ИНОВѢРЕЦЪ**.

ИНОВЕРНЫЙ див. **ИНОВѢРНЫЙ**.

ИНОВѢРЕЦЪ, ИНОВѢРЕЦЪ, ИНОВѢРЕЦЪ, ИНОВЕРЕЦЪ ч. Иновѣрецъ: Ино и мы тому е(с)мо радосни и(ж) вы ме(ш)каючи межи иновѣрци а закону своего опустити не хочете (Сучава, 1558 *ЛСБ 22*); его кроле(в)ская мл(ст) з ла(с)ки свое(и)... и(м) яко ины(м) народо(м) и иновѣ(р)це(м) в панства(х) г(с)дрски(х) во(л)но переме(ш)киваю(чи) поживе(н)я слу(ш)но(г) вжива(ти)... рачи(л) (Володимир, 1567 *ЦДІАК 28*, 1, 2, 54); А што ми в.м. рачишъ залецати порядокъ иновѣрцовъ: бы былъ налепшый (Вильна, 1599 *Ант.* 607); к(д)ы набагана маю(т) люде простые о(т) иновѣрецъ теды жебы мѣли и(м) о(т)повѣсти, але и по(п) теды и тотъ не оумѣеть гоубы отворити противко ни(х) (к. XVI ст. *УС № 31*,

182 зв.); не то́лкѡ вамъ Правослѡвнымъ наѣки его притѡмнымъ Слѣхачѡмъ, але и самымъ иновѣрцемъ не е́сть невѣдомо (Вильна, 1620 *См. Каз.* 20); Не в' ѣншій цѣль и конѣць; ено́ абысмы всѣ единодѣше, единомыслѣне, и единоголѣсне слѣвачи Бѣга в' Тр(о)ици с(т): единого́, могли и оумѣли, дѣти справѣ вшелѣкомѣ // любопытномѣ, а особлѣве Иновѣрцеви, ѡ вѣзнаню и стѣлости Вѣры на́шей Правослѡвной (Львѣв, 1646 *Зобр.* 2 зв.-3); Резанцо(м) бенкарто(м) и иновѣрцо(м) в' до(м) Бѣжїи не ходѣть (серед. XVII ст. *Хрон.* 156 зв.).

Див. ще **ИНОВѢРНИКЪ, ИНОВѢРНЫЙ, ЫНОВѢРЦА**.

ИНОВѢРЕЦЪ див. **ИНОВѢРЕЦЪ**.

ИНОВѢРНИКЪ, ИНОВѢРНИКЪ ч.

Те саме, що **иновѣрецъ**: што могли бы есте слушнѣй у свовольностяхъ своихъ сами себе повстегнути, а закону своего не лжити, а иновѣрникомъ вѣ томъ до злого зъ себе прикладу не давати (Новгородок, 1590 *АЗР IV*, 33); е(д)но што са емоу подобае(т) то чини(т) тое, абовѣмъ соу(т) таковы(х) мно(г) а звлаща иновѣрѣниковъ, што мова(т) што зъплю албо и(з)имъ а оу чоумъ оухожоу, то(л)ко моего е(ст) и боудеть (к. XVI ст. *УС № 31*, 100 зв.); Прымѣющые тѣю Та(и)нѣ, маю(т) бѣйти на(и)первей окреще(н)ные, и Цркви Бѣжои в'теле(н)ные, поневажъ иновѣрѣницы и о(т) цркви о(т)лѣче(н)ные, не могѣть пры(и)мовѣти, яко те(ж) и я(в)ногрѣш'ницы (Львѣв, 1645 *О тайн.* 43).

Див. ще **ИНОВѢРНЫЙ, ЫНОВѢРЦА**.

ИНОВѢРНЫЙ, ИНОВЕРНЫЙ, ИНОВѢРНЫЙ прикм. 1. Иновѣрний: Ѡзнае(м) и(ж) ве лвовѣ в мѣстѣ це(р)ковъ ѡспения пречистыя бѣжїя мѣтре и шпита(л)

и домы це(р)ковныє огне(м) погорѣвши спадає(т) жалостне всему х(с̄)тианству нашему, с порѣганиє(м) иновѣ(р)ны(х) людии (Львѣв, 1587 ЛСБ 83); Та(к)же ты прѣси... избавителя своего... // ...иже бы еси могъ... даковати... за такїи великїи а невѣмовныи добродѣства... чѣго о(н) жадны(м) ины(м) иновѣр'ни(м) языко(м) не да(л) албо ли народо(м) пѣга(н)скы(м) та(к) яко тебе оударова(л) (к. XVI ст. УЄ № 77, 14); А што са ты(ж) ткнѣтъ оного в' кнѣзѣ... // Нїкона о чистїтелно(м) огни... роздѣлемъ... розвазѣніє оного оучинїти... Абы... недкѣве не трѣбѣжылиса, а противницы иновѣрныи абы в' злѣмъ выроздѣмѣню пїсма не гїбли (Київ, бл. 1619 О обр. 130-131).

2. У знач. ім. Те саме, що **иновѣрецъ**: О монастыри тые, которые в людеи свецких, як в их ктиторей, так и в иных людеи недуховных, а наболеи у иновѣрных, которые разорившы чин монастырський и власть монастырскую на себе взявшы... сами держать или врядниками своими осажаютъ (Берестя, 1591 ППФ 105); А вм(л)... рачи(ш) се ображатъ... яко бымъ мелъ всемъ пора(д)комъ це(р)ковнымъ противенъ быти и якие(с) трактаты со инове(р)ными становити (Львѣв, 1593 ЛСБ 245, 1); Надѣюса тѣжъ ижъ иновѣрный, и дѣхъ якїй прѣлестный нападѣтъ на тѣю с(т). прѣ(д)напїсанѣю правдѣ (Київ, 1620-1621 МКСВ 35); А што милость твоя мову свою и мою припомянати рачишь презъ тое самое слово, же милость твоя иновѣрнымъ его назвалъ (Дермань, 1628 КМПП I, дод. 320).

Див. ще **ИНОВѣРНИКЪ, БИНОВѣРЦА.**

ИНОВѣРСТВО с. Иновѣрство: просто-го люде стану у иновѣрство и отщепен-

ство приходили (Львѣв, 1605-1606 *Перест.* 26).

ИНОВѣРНИКЪ *див.* **ИНОВѣРНИКЪ.**

ИНОВѣРНЫЙ *див.* **ИНОВѣРНЫЙ.**

ИНОВѣЩАНІЄ с. Инакомовлення, алегорїя: Аллигорїа: Иновѣщанїє, илї иносказанїє, фігѣра, гды ѣное рѣздмо(м), ѣное словы оказѣтса (1627 ЛБ 174).

ИНОГДА *присл. (цсл. инѣгда)* 1. Иноді: ото(ж) таа то... ла(с)ка стѣго, а ро(з)ли(ч)но называє(т)са доу(х) стѣый иногда вѣдою а иног(д)ы огнемъ, а иног(д)ы голѣбомъ (к. XVI ст. УЄ № 31, 87 зв.); А костѣлъ рїмский иногда прѣд жидѣми, иногда(ж) со жиди празндѣтъ пасхѣ (Київ, 1621 *Коп. Пал. (Лв.)* 27); **овогда... иногда** – інколи... інколи: видѣша многїє людеи овогда сто(л)пъ // огнемъ, иногда свечи гораще (1489 *Чет.* 246 зв.-247).

2. Якось, колїсь, інколи: На которые слова, яко на напевнѣйшый цель погледаючи, мало прѣшедшыхъ временъ, не славы ради житейское (Богъ вѣсть), (но не) токмо ситующы паденїя церкѣве Хрыстовы, але и наруганїя ради еретикъ, и тыхъ самыхъ отторгнувшысе Рымлянъ, яже иногда намъ бѣша братїя, дерѣзнувъ або важылъсе есми былъ ...о некоторыхъ нужныхъ рѣчахъ писанїя светого... гадательствовати (Вїльна, 1599 *Ант.* 579); А если хѣчеш(и) вїдѣти оѣтованнѣю странѣ цр(с̄)тва Нб(с̄)ногѣ, тог(д)а и ты вѣзы(и)ди на горѣ висѣкѣи бѣгомѣслности, бѣговидѣнїа, якѣ мѣ(и)-сѣи инѣгда, в'ше(д) на горѣ хѣрївскѣю, огладѣти зѣмлю оѣтованнѣю (Чернїгів, 1646 *Перло* 168).

Див. ще **ИНОГДЫ.**

ИНОГДЫ, ИНОКГДЫ *присл.* 1. Иноді: иногды быва(л) мла(д) х(с)ъ. а иногды старъ (1489 *Чет.* 267); Сего годѣ ко(р)чомъ ѣ месте всихъ было м̄в а иногды бываетъ большъ або меньшъ (1552 *ОВин. З.* 134 зв.); Медѣ в корчмахъ тыхъ выпивають инокгды на де(н) сыченье ѡ(д)-на кади (1552 *ОЧерк. З.* 9 зв.); троскотъ, посполите всакѣю травѣ м̄дрѣцѣ называю(т), а иног(д)ы выкладѣ(т)са подо(р)жни(к), язъчо(к) ба(б)ка (1596 *ЛЗ* 82); А доброму и богобойному священникови жона не зашкодитъ, и овшемъ еще побудкою або помочю иногды бываетъ (1603 *Пит.* 87); смѣрть на всѣ лѣта живота нашегѡ прѣва свѣгѡ заживѣетъ, и власть свою простыраетъ, иногды и молодѡмѣ здорѡва ѡ(т)бираетъ (Чернігів, 1646 *Перло* 124 зв.); **овогда... иногды** – інколи...інколи: попушающу бу на хр(с)тяны многие казни, ѡвогда жъ гладо(м), иногды наше(с)твиемъ ѡ(т)... иноплеменікъ (1489 *Чет.* 195 зв.).

2. Якось, колись, інколи: Умертвите уды вашѣ, што сутъ на земли, блудъ, нечистоту и усякую похуть злую, неправедное (*в рук. неправедную. – Прим. вид.*) иманіе, што есть дявулская служба, чомъ дѣля того приходитъ гнѣвъ Божій на люди, што сопротивляются (*в рук. Нѣтъ. – Прим. вид.*) ему, у чумъ вы ходили иногды если есте у нюмъ (XVI ст. *НС* 18).

Див. ще **ИНОГДА.**

ИНОКГДЫ *див.* **ИНОГДЫ.**

ИНОКИНЯ, ИНОКИНА *ж.* Черниця, монахиня: а еще дома ведлу(г) выше речено(г) слова люде(м) д̄ховны(м), и слуга(м) црковны(м), иноко(м), и инокиня(м), стра(н)нико(м) же, и ѡбоги(м),... съ прегородами слѣ(ш)не починѣ побѣдова(ти), дабы та(м) в то(м) монастырю... мешка-

(н)е мѣли (Львів, 1591 *ЛСБ* 154); При то(м) же монастыри, и дрѣги(и) монастырець, ѡкрѡмѣшни(и) же(н)ски(и), и це(р)ковъ новѣю ѡ(т) ѡснова(н)а... черницамъ инокіна(м) дле (!) ѡсоблівого набоже(н)ства змѣровати блг(с)вили(с)-мы и(х), и благосло(в)ляемъ (Вільна, 1594 *ЛСБ* 252); До того дворъ мой... // до живота ихъ, то есть Евпраксії и Минодоры, если неотмѣнне инокинями будутъ, на выховане даю (Київ, 1631 *ПККДА* II-1, 408-409).

ИНОКИНА *див.* **ИНОКИНЯ.**

ИНОКОВЪ *прикм.* (*який належить ченцеві або стосується його*) чернечий, монаший: а черевічище невѣтерътое иноково не та(к); але я(к) стало на ѡ(д)-но(м) мѣ(с)тцѣ ѡ(т) вѣчера пере(д) бг̄мъ на м̄лтвѣ, тогды я(к) камень непод(д)вѣжъны(й), доколи а(ж) де(н) ѡсвѣти(т), стои(т), и бѣсы ѡ(т) тоє комѡрѣки где са м̄ли(т) далѣко ѡ(т)ганѣ(т). тоу(ю) силѣ мае(т) нехорошая ѡбѣ(в), инокова (п. 1596 *Виш. Кн.* 235 зв.); не рѣгай же са брате милый зъ инока; да не порѣганъ въ вѣки бѣдѣши; и лица инокова г(с)дна не оузрѣши (Там же, 247).

ИНОКЪ, ИНОКЪ *ч.* Чернець, монах: Помани ги инока ѡиларета и ѡца его и м̄тръ е(г) и ве(с) ро(д) его, инокоу, анастасію (Київ, к. XV – поч. XVI ст. *Пом. Печ.* 81); Потѡмъ корѣцкїи просїлъ иноко(в) абы его ѡ(т)провѣдили до рѣской земли (1509-1633 *Остр. л.* 129); Будте ж мужествѣнни, иноци и мѣрѣне, Христос вам на поможь невидимо стѣне (к. XVI ст. *Укр. п.* 87); 10 во(з) дрѡвъ для інокѡ(в) ту слѣжачихъ з(л) 9 и 15 (Львів, 1632 *ЛСБ* 1052, 6 зв.); А то и(х) Монастырь Густинський Иноко(в) велице побо(ж)ны(х) нападши свово(л)ные, Коста Ка(р)пенко

и Ка(р)пъ Лихий з' купою немалою, з'пустили, че(р)нцовъ, окру(т)не мо(р)довавши, збили (Чигирин, 1648 ЦДІАК 1407, 61, 1, 1).

ИНОМЫСЛЬНЫЙ *прикм. у знач. ім.* Инакодумець, еретик: И тамъ будучи, вдяч не противъ вѣры христіанское ставячись, а ни на жадную сторону зъ ней не змышляючись, дароваль, и презъ него... даючи ратунокъ такъ барздо отъ иномыслныхъ въ вѣрѣ будучимъ утраченнымъ, же южъ около того ходило, абы презъ великое небезпеченство правыхъ догматовъ и преданій конечно было отпасти (Єгипет, 1602 *Диал.* 50).

ИНОПЛЕМЕНИКЪ *див. ИНОПЛЕМЕНИКЪ.*

ИНОПЛЕМЕНИКЪ, ИНОПЛЕМЕНИКЪ *ч.* Иноплеменник, чужоплеменник: попушающу бу на хр(с)тяны многие казни ѿвогда жъ гладо(м), иногда нашествиємъ ѿ(т)... иноплеменикъ,... и ка(к) же было во землі мурьстеи, гдѣ пре(с)тль архиеп(с)кпа (1489 *Чет.* 195 зв.); и бѣла вѣда таа за ѿны(х) часо(в), гды ѿ(б)стѣпѣли іер(с)ли(м), погане иноплеменници, а вода згѣбла (XVI ст. УЄ № 29519, 70); Иноплеменникъ: чѣжоземець, прихѣдень, гѣсть, ѿбчѣй, чѣжоземскій (1627 *ЛБ* 40); а вимелѣха и саррѣ женоу егѣ не да(л) ѣй бѣти порѣганной ѿ(т) иноплеменника (Устрики, I пол. XVII ст. УЄ № 29515, 370).

Див. ще ИНОПЛЕМЕННЫЙ.

ИНОПЛЕМЕНИЦА *ж.* Иноплеменница, чужоплеменница: Раавъ была вше-тѣчница, Рѣфъ иноплеменница (Київ, 1637 УЄ *Кал.* 845).

ИНОПЛЕМЕННЫЙ *прикм. у знач. ім.* Иноплеменник: михаи(л) возвестилъ ма-наеви самсоново за(ч)тѣе (!), и мьститъ

на иноплеменныхъ израиля (1489 *Чет.* 72).

Див. ще ИНОПЛЕМЕНИКЪ.

ИНОРОГЪ *ч.* Единоріг: Единорѣждъ; Еднорѣжець, тое(ж) що и Иноро(г) (1627 *ЛБ* 35).

Див. ще ЄДИНОРОГЪ, ЄДНОРОЖЕЦЪ.

ИНОРОДНЫЙ *прикм.* Инородний, иноплеменний, чужоплеменний: И снѣове инорѣдныи, збѣдовали моуры сиѣн'ской // цркви: то єсть, из мнѣгихъ нарѣдовъ зобрана, и згромажена сталоса, въ едину вѣрѣ и любѣвь (Почаїв, 1618 *Зерц.* 62-62 зв.).

ИНОРОЗЪ *ч.* (*вид гармати*) единоріг: побрати казали... инорозовъ чотыри – инороз по три золотыхъ (Кременець, 1593 *АрхЮЗР* 1/VI, 97).

ИНОРѢЧНѢ *присл.* Инакше кажучи: Перѣ: Прѣдко лечѣ, текѣ, или вѣртаю, инорѣчнѣ, поскѣкѣю, ѿ(т)скѣчилъ (1627 *ЛБ* 80).

ИНОСКАЗАНІЄ *с.* (*цсл.* иносказание) инакомовлення, алегорія: Аллигорія: Иновѣщаніє, или иносказаніє. фігѣра, гды ѣное рѣзѣмо(м), ѣное словы ѿказѣтса (1627 *ЛБ* 174).

ИНОТЕСТЕНЦЫЯ, ИНОТЕСТЕНЪЦІЯ, ИНОТЕСТЕНЪЦЫЯ *ж.* (*стп.* inotescencia, *лат.* innotescentia) *юр.* виклик до суду, позов: теды, заховавши обе стороны при их привилеях..., даемо повагою сеймовою з раменя нашего королевского комисары... секретаров наших, которые, обвестивши правне через инотестенъцию стороны, будут мели моц зуполную (Варшава, 1613 *ЧИОНЛ* XIV-3, 112); приказую, абысте... передо (м)ною а(л)-бо судо(м) мои(м) по(д)комо(р)скимъ за иноте(с)те(н)цыєю моею... на ме(с)тцу

ро(з)ницъ... во(д)лу(г) правъ и диспозы-
цы(и) своихъ... места Обухова и Обу-
ховъсчи(з)ны... юри(с)диция уфоу(н)до-
вана будетъ на жалобу... п̄на Ан̄дрея
(Горошки, 1643 ДМВН 231); де(р)жачо-
(му) добръ половицы села Ш(л)ша(н)ки
...приказую, абы(с)те... за инотестенъ-
цыею моею... на ме(ст)цу ро(з)ни(ц)у... з
бы(т)ностью... опекуно(в)... юри(з)диция
уфун̄дованая буде(т) (Там же, 234).

ИНОТЕСТЕНЪЦІЯ див. **ИНОТЕС-
ТЕНЦІЯ**.

ИНОТЕСТЕНЪЦІЯ див. **ИНОТЕС-
ТЕНЦІЯ**.

ИНОХОДА ж. Хитрїсть, підступнїсть:
А ѡнъ ѡ(т)тола до розмаїты(х) примѡ-
во(к) намъ з выкриканьемъ насмѣванья
пѡхопъ бере(т), абы са его с той инохѡ-
ды зразїти моглѡ, иже бы хто на тѣе
его гѡрдые крїки гладачи, оуловїтиса
емѡ не далъ (Острог, 1598-1599 Апокр.
52 зв.).

ИНОХОДНИКЪ ч. Иноходець: У стай-
ни дей взяли коней моихъ чотыри: два по-
ловыхъ... конь вороной... конь иноходникъ
сивый (Луцьк, 1582 АрхЮЗР 6/І, 122); то-
гда прїатели и слуги мои... тую маетность
мою... то есть возники, иноходники и ин-
шые мои ѡздные,... и все, што одноколь-
векъ при мнѣ есть, маеть вѡцалѣ оддати
до рукъ дочцѣ моей (Краків, 1595 АСД І,
199); то есть у мене укралъ: коня вала-
ха..., коня рослого и выховалого, ино-
ходника, праве доброго (Володимир, 1599
АрхЮЗР 6/І, 273).

ИНОЧЕСКИ присл. По-чернечому, по-
монашому: мае игуме(н) того светого ма-
настыра... во вѡсе(м) иску(с)не и бого-
бо(и)не иночески поступовати (Нового-
родок, 1590 ЛСБ 137).

**ИНОЧЕСКИЙ, ИНОЧЕСКІЙ, ИНО-
ЧЕСКИЙ, ИНОЧЕСКИЙ, ІНОЧЕСКИЙ**

прикм. Чернечий, чернецкий: Мы же грѣш-
нїи, исполнени язвъ греховныхъ, плачем-
ся своихъ греховъ и возлюбимъ плачевное
иноческое житие, пустыню (Супрасльський
монастир, 1580 Пис. пр. лют. 155); мещане
лво(в)ские... подвигнулися создати...
та(к)же и манасты(р)... рече(н)ы(и) став-
ропиш(н), на пре(д)местю лво(в)ско(м)
по(д) горою за(м)кѡ высоко(г), для ѡпо-
коена иноческомѡ житию (Вільна, 1594
ЛСБ 253); въ академіи иноческой глаго-
лемо(м) в скитѡ, да(т) се(п). Ѳ, дня (Скит,
1633 ЛСБ 520, 1 зв.); на ѡстатокъ, та(к)
ѡ(т) строе(в) того свѣта мае(т) бѣти ро(з)-
ное іноче(с)кое ѡдѣнїе, жебы... было ѡ
всѣ(х), во все(м) е(д)накое и е(д)носта(и)-
ное (серед. XVII ст. Каз. 3 зв.); **иноческий
станъ, станъ иноческий** див. **СТАНЪ**;
иноческий чинъ, чинъ иноческий див.
ЧИНЪ; **образъ иноческий** див. **ОБРАЗЪ**;
слюбъ иноческий див. **СЛЮБЪ**.

ИНОЧЕСКІЙ див. **ИНОЧЕСКИЙ**.

ИНОЧЕСТВО с. 1. (чернецкий чин)
чернецтво: потомки тежъ свои на то об-
ликгѡю, же жаднымъ способомъ пере-
шкоды в той поссессїи намъ мешкающимъ
православнымъ въ Иночествѣ и въ шко-
лѣ... чинити не мають (Київ, 1615 ПВКРДА
II-1, 18); Поминаймо бл̄гочестїа не за-
хвѣаного фїлара, побѡжности зерцало:
иночества вѣзерѡнокъ (Київ, 1625 Коп.
Ом. 166).

2. зб. (ченци) чернецтво: Котѡрый то
лїсть бѣлъ на то(т) часъ, до чл̄ка оупа-
лого в грѣхъ ѡ(т)стѡпленьа ѡ(т) іноче-
ства пїсанный, іменемъ ѡеѡдора (Острог,
1607 Лѣк. 3 зв.).

ИНСЕРОВАНЫЙ, ИНЪСЕРОВАНЫЙ
дієприкм. (стп. inserowany, лат. insertus)

(вставлений, внесений у написаний текст) вписаний: пленипотє(н)тъ по(з)ваны(х)..., подалъ ли(ст) ѿ(д)рочоны(и),... которы(и) поводова сторона просила, абы былъ до кни(г) и(н)серованы(и) (Вільшанка, 1639 *ККПС* 225); Я тую справу зо вѣсимъ еє ефекъто(м),... ѿ(д)кладаю и ѿ(д)рочаю, где и рокъ сторонамъ ѿбомъ,... пєвъны(и) и завиты(и) сѣкладаю такъ за позвоомъ выше(и) и(н)серованы(м) (Київщина, 1639 *ККПС* 235); за чимъ ѿны(х) яко не стьлы(х) и права посполитого не посылушъныхъ з попусъченъя сѣдового на ѿпадъ възьску речи въ позъве ниже(и) инъсерованомъ меновите выражоное такъже и въ винє баниции... vzdаль на позовъ которы(и) такъ се въ себе маєтъ (Люблін, 1647 *ЛНБ* 5, II 4069, 119).

ИНСОЛЯНЦЫЯ ж. (*лат.* insolentia) зарозумілість, пихатість; нахабство: панъ Рафахъ Давидовичъ... протє(с)товалъся ...ѿ то, и(ж)... панъ Чехо(в)ски(и)... до ...бє(з)печє(н)ства по(д)даны(х) княжати ...прывелъ, которыє звыча(и)ною и(н)соля(н)цыєю выузьда(в)шысе, секурытє(м) суду по(д)комо(р)ского инъ пє(р)сони(с) квору(м) номинє протє(с)та(н)сѣ тепє(р) све(д)чы(т)се, зъневажыли и зъкгва(л)цили (Київ, 1643 *ДМВН* 266).

ИНСТАНЦИЯ, ИНСТАНЦІЯ, ИНСТАНЦІЯ, ИНСТАНЦІЯ, ИНЪСТАНЦІЯ, ИНЪСТАНЦІЯ ж. (*смп.* instancja, *лат.* instantia) 1. Проханья, заява, подання: сѣ тымъ сѣ оповѣдаемо, же выдаванъя тыхъ оуниверсалѿвъ, которыє сѣ припоманоутъ, виноу найдоуемо, частью при тыхъ которіє непевными повѣстами и скроутными инстанціями своими оныє вымагають (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 205); Тамже удалемсе заразъ для опыту до иманя слугъ небожчиковских, а маючи

их у везеню, взявши неякое домниманъе о некотором, руцилемсе, за инъстанцією самого пана Павла Монвида Дорогостайского и матки его милости, до тыхъ вязнев, пытаючисе о замордованью небожчика брата нашего (Луцьк, 1604 *АрхЮЗР* 8/III, 495); не во(нт)плю же по бли(з)ко прошло(м) се(и)мѣ ва(р)ша(в)скѿ(м), з ла(с)ки его к(р) м(л)сти и за причиною Пано(в) ра(д), а подобно и за пи(л)ною и(н)станцією бл̄гочестивы(х) Пано(в) Посло(в) народѿ нашего рѣского... выданные с ка(н)целярии его к(р) м(л)сти ѿниве(р)салы и публикованые по города(х) и актахъ кгро(д)ски(х) на зєха(н)є сѣ такъ самы(м) на(м) бл̄гочестивы(м) до Києва, якъ ѿнѣто(м) самы(м) до Володимера на собо(р) па(р)тикѿля(р)ны(и) (Корець, 1629 *ЛСБ* 502); во(з)ны(и) енераль... пѣбликова(лъ) ...позовъ по ѿрожоны(х) ихъ м(л) яна михала станицьслава сыновъ... А то на инъстанцію ѿрожоное еє м(л) П̄ни Іанъны Гѣлевичовны... в справе до зънесенъя и скасованъя вины баниціє(ѿ) (Київ, 1646 *ЦДІА Лен.* 823, 1, 762, 6); Протестовали се тежъ за взятъемъ ведомости, же церковъ в Каменъцу Литовъскомъ... декретомъ его королевское милости асѣсесорскимъ на унию имъ присуженую, себе, за инъстанцією неслушною и особъ неналежныхъ, узурпуютъ (Луцьк, 1648 *АрхЮЗР* 1/VI, 817); **инстанцію чинити** – звертатися з проханьям до кого-небудь, домагатися чого-небудь: До и(х) М(л) Пано(в) Сенаторо(в), И до Пано(в) Пословъ зє(м)скихъ, ѿ Помо(ч), И ѿ Причины, абы Сѣдѿ На то(м) Се(и)мѣ сѣ дожебрати, а За дворо(м) Не Нищати Пи(л)но И(н)ста(н)цыє чинити (Львів, 1609 *ЛСБ* 421, 3 зв.); Минаючы ѿни(т)скѿю безоднѿю ямѿ если мило Сп̄сеніє, абы(с) не

лѣни(л) приходити и присылати А ты(м) часо(м) иле бл̄гочестивы(х) при старожитности ѿ(т)зываюты(с) и(н)ста(н)цию чинити (Київ, 1621 ЛСБ 483, 1 зв.).

2. юр. Судова сесія: ку тому, таковыя деяцыи только звыкли бывати на першихъ пунктахъ и инстанциях, за першими позвы, а не за такимъ декретомъ трибуналскимъ, а не за такими розеймами (Володимир, 1592 *АрхЮЗР* 1/1, 328); па(н) ива(н) бѣкое(м)ски(и) грани(ц) вечисты(х) чини(т) не може с ты(х) прычы(н) же то имене... те(ж) и брата(н)ки его па(н)ны а(н)ны... А по фѣ(н)дова(н)ю юры(з)дыцыи поводовое алегцаые по(з)ваного которы(м) задавае(т) же акторе(м) слѣшны(м) тое справы бы(т) пово(д) не може повелили же тѣ(т) тая справа з дво(х) и(н)ста(н)цы(и) (Луцьк, 1607 *ЛНБ* 5, II 4052, 16); Тое апелляцыи пово(д) проси(л) сѣдѣ... абы не допѣсти(л) кгда(ж). то(г) чо-го се са(м) домага(л) то его по(т)кало. а што мени(т) абы до ле(т) дети(н)ны(х) тая присега на то(т) дѣктъ ѿ(д)ложона была теды то яко на пе(р)шы(х) и(н)ста(н)ция(х) было и тепе(р)... ме(ст)ца мети не може(т) (Там же, 19 зв.).

3. (ланка в системі підпорядкованих один одному судових органів) інстанція: в которо(и) справе... поводове позваныхъ на роки звышъменованыя позвомъ листовнымъ запозвали тамъ по контрове(р)сияхъ сторонъ ѿбѣдѣ(х) и розни(х) инстанция(х) сѣдѣ земски(и) киевски(и) (Київ, 1618 *ЦНБ ДА/П-216*, 102); Я, по(д)комори(и),... прихилияючисе до декрету трибунальського,... которымъ судъ трибунальски(х) (!) по вѣси(х) и(н)станци-а(х), наказаль, абы(м) тые граници конъчилъ (Київщина, 1639 *ККПС* 248); позваныя..., декретомъ своимъ, по розъныхъ

инстанѣцияхъ неправъне ферованымъ мимо слушныя докуменѣта и рации протесътуючого, передъ поменеными паны... лавъниками вношоныя..., ани апелля-ции // презъ протесътанѣта... ѿдѣ такъ утя(ж)ливого декрету,... не позъволили (Володимир, 1643 *ТУ* 323-324).

4. Рішення: пре(д) кылкома лѣты для бл̄гочестіа, за інстин'ктом и інстанцією незбе(д)нои внітскои Апостасіи, и на оучтѣвом' и на животѣ обѣлженѣ и пожѣт' быти, шляхѣтныи сей Мѣжъ вседѣшню шѣкан' былъ (Вільна, 1620 *См. Каз.* 16); на сейме теперешнемъ валнымъ шесть-неделнымъ // варшавскимъ припадал термин принѣцыпалом ихъ зъ роспису, албо инстанѣцыи (Варшава, 1645 *ЧИОНЛ* XIV-3, 174-175); По дѣлго(м) рѣзмыслѣ нашо(м), на инста(н)цію слѣшности и потребы, абы смѡ при снѡвскопслѣшной оупрѣймо-сти нашой, мимо йнши(х) Прп(д): твоѣмѣ, покорне ѿфѣровали, постановѣли смѡ, Же слѣшне похвали(л) в' ты(м) здан'е нѣше с(т): Ап(с)лѣ Пѣвелѣ совѣто(м) Дѣха с(т) (Київ, 1648 *МІКСВ* 348).

ИНСТАНЦИЯ *див.* **ИНСТАНЦИЯ.**

ИНСТАНЦИЯ *див.* **ИНСТАНЦИЯ.**

ИНСТАНЦИЯ *див.* **ИНСТАНЦИЯ.**

ИНСТИГАТОР *див.* **ИНСТИГАТОРЪ.**

ИНСТИГАТОРЪ *див.* **ИНСТИГАТОРЪ.**

ИНСТИГОВАТИ *див.* **ИНСТИГОВАТИ.**

ИНСТИГАТОРЪ, ИНСТИКГАТОРЪ, ИНСТЫКГАТОРЪ, ИНЪСТИКГАТОРЪ, ИНЪСТЫКГАТОРЪ, ИНСТИГАТОРЪ, ИНСТИГАТОР, ИНСТЫГАТОРЪ, ч. (смн. instygator, лат. instigator) (урядова особа, що здійснювала нагляд за правосуддям, судовий оскаржувач) прокурор: розказуемъ вамъ сродзе тымъ листомъ нашимъ, подѣ двема тысячами золотыхъ чирвонныхъ, которыхъ зъ добръ вашихъ властныхъ ин-

стыкгаторъ нашъ вытегать на васъ будетъ, абысте тому костелови привилей во вшисткихъ пунктехъ... заховали (Варшава, 1570 *АрхЮЗР* 6/І, 79); Втомъ заразы отъ пана канлера (!) и отъ пана подскарбега пришли до княжати воеводы киевского инъстикгаторъ Каменский съ кильку слугъ ихъ, припоручаючи... екзарха, посла патриаршеского, зовучи его шпекгомъ (1596 *МИВР* 69); Скаржилъ теды инстигатор, же то чоловѣкъ ест здрайцею не только Короны Польской, але взрушителем покою и всего християнства (Львів, 1605-1606 *Перест.* 37); Григоре(и) Не(в)мири(ц)ки(и) кѣ записа(н)ю до кни(г) со(з)на(л) в тые слова и(ж)... положило(м) припозо(в)... по врожено(г) п̄на А(н)дрея Сврина побо(р)цѣ воево(д)ства киевско(г) ѿ(т) и(н)стикгатора... з ѿ(т)несе(н)я ска(р)бѣ его кр. м(л) в мае(т)ности его... в ворота двора тамошне(г) во(т)кнѣвши по(д)даны(м) тамошни(м) ѿвола(л) (*Житомир*, 1609 *ЦДІАК* 11, 1, 5, 17); А сѣдїею; ...естъ Бг̄ъ, котѣрый анѣ свѣдка потребѣетъ, анѣ инъстикгатора, анѣ доводѣвъ... // ...наскры(т)шїѣ оучїнки пре(д) всѣми ѿ(т)крые(т) (*Київ*, 1637 *УС Кал.* 42-43); писаны(и) тотъ позовъ по поменено(г) его м(л) пана... в жалобе и правнымъ попа(р)тю инъстикгатора и его делятора врожено(г) его м(л) пана яна вити(н)ско(г) (*Житомир*, 1643 *ЦДІАК* 11, 1, 11, 131); Приточиласе справа з реестрѣ сѣдого за прыволанемъ возного шляхе(т)но(г) яна Снецинско(г) межи инъстикгаторомъ Сѣдовымъ и его деляторами (*Київ*, 1643 *ЛНБ* 5, II 4064, 125);

перен. обвинувачувач, оскаржувач: Кождому зъ васъ судїя свое сумнене тое и

свѣтокъ и инстигаторъ (Дермань, 1628 *КММ* I, дод. 318).

ИНСТИГОВАТИ, ИНСТИКГОВАТИ, ИНСТИГОВАТИ, ИНСТЫКГОВАТИ, ИНЪСТИКГОВАТИ, ИНЪСТЫКГОВАТИ
дієсл. недок. (*стп.* instygować, *лат.* instigare) 1. (на кого, на що, о що і без додатка) Звинувачувати, оскаржувати (кого, що): Нижъли, за прозбою ниякихъ людей зацныхъ, панъ Богданъ Цениевский мене, зъ ласки своее, горломъ дароваль и на мене инстикговаль (*Житомир*, 1587 *АрхЮЗР* 6/І, 159); не инстыккую дей я на отьца владыку, але инъстыкгуеть Полажка, служебница моя, которая се, презъ отца владыку зквалчною быть менуючи, о тотъ квалтъ оного обвинила и правне его поконать хочеть (*Володимир*, 1594 *АрхЮЗР* 1/І, 412); Але, пане вилялете, гамуйся! Што вжды лепшого чынишь: и судишь, и карешъ, и инъстыкгуешъ, и светчышь! (*Вільна*, 1599 *Ант.* 927); атоли тотъ жидъ оныхъ людей невинныхъ выдалъ и сыновъ своихъ разъ при нихъ, абы на кровь ихъ инъстикговали послалъ (*Луцьк*, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 194).

2. (на кого, на що) Зазїхати, замїряти, важити: Албо не вѣдаете, иж тые его убили, албо утаилося вам тое, иж тые его осудили, албо не слышали есте о том, иж тые, да убьют скоро и безчестно будет на него инстиговали, албо не читали есте о том, иж тые ся з него ругали, смѣяли, хулили, лгали и повѣсити узаконили? (1598 *Виш. Кн.* 104); а сии..., ѿ(т) слоувъ брї(д)кы(х) постоупоуютъ до срогого бита: и сприсагліса, абѣ инстиговали на живо(т) егѣ (поч. XVII ст. *Проп. р.* 24); если крївдѣ прїймоуешъ, свѣ(т) своими злыми и неправдыми пра-

вами росказѣ(т) жебы(с) ѡде(м)сти(л), иже бы(с) бы(л) прїателе(м) прїатель, не прїателювъ зась жебы(с) ненавїдѣ(л), и на ни(х) инстиговаль, и если потреба есть жебы(с) ихъ крѡвъ пи(л) (Там же, 217 зв.).

ИНСТРУКТАРЪ ч. (смп. instruktarz) митний тариф: будутъ ухвалены на сеймѣ вальномѣ мыта новоподвышонные, не иначе, одно водлугъ сего теперешнего инструктора (Варшава, 1605 АЗР IV, 249); жебы то всимъ ко вѣдомости пришло, тотъ инструкторъ мѣщаномѣ нашимъ Виленскимъ до друку дати позволяемъ (Там же, 250).

ИНСТРУКЦИЯ, ИНСТРУКЦІЯ, ИНСТРУКЦІЯ, ИНЪСТРУКЦИЯ, ИНЪСТРУКЦІЯ, ИНЪСТРУКЦІЯ, ИНЪСТРУКЦІЯ ж. (смп. instrukcja, лат. instructio) (настанова) інструкція: Інструкція, отъ насъ епископовъ даная... который за жаданьемъ нашимъ маеть ѣхати до его королевской милости (Новгородок, 1594 МСЛ 1/2, 554); Инъстрѣ(к)ція ихъ мл(ст)и пано(м) посло(м) воево(д)ства волынського: На се(и)мѣ близко пришлы(и)... дана (Луцьк, 1595 ЛНБ 5, II 4048, 77); Инъструкция ихъ милости, паномѣ Матѣфею Еловичу Малинському,... а пану Лаврентому Древинскому,... на сенодѣ до Берестя Литовського... дана (Берестя, 1596 АрхЮЗР 1/I, 510); И(н)стру(к)ция меща(н) и предъмеща(н) Лвовски(х) посло(м)ъ и(х) (Львїв, 1609 ЛСБ 421, 4 зв.); за которыми килканадцать миль посылаючи не ведаючи што за інструкцію отъ войска мають, если што змѣнковано або нѣ о церкви, што на прудце розумѣль онимъ написавшы (Корсунь, 1625 КМПИ I, дод. 274); толко килькомѣ зъ ихъ милостей, рещту двой-

га подымного, при его милости пану скарбнику волынскомѣ застаючую дарованую, яко тежъ и другого в инъструкції ихъ милостямъ // паномѣ посломѣ, якобы о знесенѣ инъфамии на панах поборцахъ о ретенѣта отрыманое старатися злецоно (Луцьк, 1649 АрхЮЗР 3/IV, 92-93).

ИНСТРУКЦІЯ див. **ИНСТРУКЦИЯ.**

ИНСТРУКЦІЯ див. **ИНСТРУКЦИЯ.**

ИНСТРУМЕНТАЛНЕ присл. (смп. instrumentalnie) опосередковано: Старозаконные Сакраменты значили рѣчи прїшлые: а в' Нѡвой бл̄г(д)ти т̄айны знача(т) рѣчи прѣшлые: якѡ то стр̄(с)ть и см̄рть Х̄а П̄ана: и насто̄щїе, якѡ то л̄аскѣ Б̄ж̄ю, кот̄ор̄ю инстр̄мент̄алне поб̄жны(м) д̄ш̄ам' подаю(т) (Київ, 1646 Мог. Тр. 901).

ИНСТРУМЕНТАЛНЬЙ прикм. (який служить інструментом, засобом для досягнення чого-небудь) інструментальний: Мист̄їрія, алболи, Т̄айны, с̄гть вид̄омые зн̄аки, и причїны инстр̄мент̄алные л̄аски б̄ж̄ои: аб̄в̄мъ пре(з) оные невид̄имо на д̄ш̄в̄ наш̄в̄ л̄аскѣ свою всемог̄чїй б̄г̄ в'лїваєть (Львїв, 1642 Жел. О тайн. 1); А в' Нѡвой бл̄г(д)ти т̄айны, и знача(т) л̄аскѣ Б̄ж̄ю и ѡн̄ю подаю(т) ч̄л̄кѣ, якѡ причїны инстр̄мента(л)ные (Київ, 1646 Мог. Тр. 901).

◊ сп̄в̄ане інструментальное див. **СП̄ВАНЕ.**

ИНСТРУМЕНТУМЪ ч. (лат. instrumentum) те саме, що інструментъ у 3 знач.: помененый Рожковский... пана своего оною хустою мокрою... давит и душил почал... за помощью Гануски..., которая..., усядши на нем, задушила, задавила, замордовала и забила, а зъ живого черезъ тотъ инструментумъ помененого Рожковского и девок своих мертвого учинила (Луцьк, 1604 АрхЮЗР 8/III, 499).

ИНСТРУМЕНТЬ, ИНСТРУМЕНТЬ ч.

(*срп.* instrument, *нім.* Instrument, *лат.* instrumentum) 1. (*знаряддя для якої-небудь праці, роботи*) інструмент: Купили есмо тые всѣ приправы дрѣка(р)ские до дрѣка(р)нѣ належачие..., весполокъ с паны мещаны Лво(в)скими, Которые тые и(н)-стрѣмен'та всѣ сто(р)говавши ѿ жида взяли(с)мо и(х) до рѣкъ свои(х) (Львѣв, 1585 *ЛСБ* 70, 1 зв.); Діѡптра бовѣмъ з' кгрѣц'кого, проникне(н)емъ, скро(з) проглѣдомъ ал'бо в'никомъ естъ власт'нымъ, которого Ин'стрѣмен'тѣ: далѣко ѡд'лѣглые кгмахи, пѣла, леси, любѣ штокѡл'векъ хѡтечы видеть, лѣуди заживѣаютъ, и пре(з) шкло ѡкомъ въ ѡное начи(н)е в'гладѣютъ (Єв'е, 1612 *Диоп.* 1 зв. нenum.); и гды слнце зашло, и нѡчь настѣпѣла, воѣнныи инстрѣмента, котѡрыи на кѡлах' привезли были вѣрвари на взѣтье мѣста, всѣ огню на спалѣнье ѡ(т)дали (Киѣв, 1627 *Тр.* 662); впрод кгда ключовъ до-стать, ани слюсарскими инструментами дверей и замковъ поотмыкат до церкви и склеповъ не могучи, доперож казалъ передние двери до церкви з притвору,... выбить (Луцьк, 1639 *АрхЮЗР* 1/VI, 752).

2. (*музичний инструмент*) інструмент: Каинове за(с) сынове... вынашли наперо(д) всякие реме(с)ла, тѣба(н), мѣзыкѡ, и вси и(н)стрѣме(н)та на которы(х) играю(т) (1582 *Кр. Стр.* 18 зв.); Сѣй дѣнь... чѣнили трѣдмфы, в' бѣбны бѣили, на инстрѣментахъ, мѣзи(ц)кыхъ грали (поч. XVII ст. *Пчела* 40); И рѣклъ дѣвдѣ княжатѡмъ... абы постановѣили з брѣтъи своѣй играчи на инстрѣментехъ мѣзѣцкихъ на псалтѣра(х) и гѣслехъ и цимбѣлехъ, абы се розлегѣлъ на высѡкости гѡлѡсь весѣлѣа (серед. XVII ст. *Хрон.* 250 зв.).

3. *Перен. (засѣб для досягнення чого-небудь)* інструмент: а тамъ мало што змешкавши, небожчика черезъ инструмента своего окрутне задушила и задавила и з живого мертвого учинила (Луцьк, 1605 *АрхЮЗР* 8/III, 508); А кгда тые отступници послышали о томъ, радовалися вельми, подпомогли радами и всѣми инструментами до неласки и злого о нем розуменя (Львѣв, 1605-1606 *Перест.* 37); бгѣ самъ е(ст) выбѡрный исправѣте(л), або справца, а члкъ якобы инстроумѣнтъ якій (поч. XVII ст. *Проп. р.* 243); Якїи на ѡнъ часъ дѣаволскїи покѣсы стѡмѣ семѣ Мѣждѣ зносїти приходѣло: якїи тамъ лѣкавый Бѣсъ пре(з) свои инстрѣмента пере(д) нѣмъ фѡхи стрѣбилъ (Вѣльна, 1620 *См. Каз.* 17); тымъ, которыи диспутуютъ, инструментомъ до показаня предсявзятой речи естъ раціѡнація, такъ якъ мотыка тымъ, которыи копаютъ (Киѣв, 1621 *Коп. Пал.* 919).

ИНСТЫГАТОРЪ *див.* **ИНСТИГАТОРЪ.**

ИНСТЫКГАТОРЪ *див.* **ИНСТИГАТОРЪ.**

ИНСТЫКГОВАТИ *див.* **ИНСТИГОВАТИ.**

ИНСТЫТУЦИЯ *ж.* (*срп.* instytucja, *лат.* institutum) (*зведення монастирських правил*) устав: Такъ же и ѡпекуновъ ихъ ели бы ихъ потребовали на пра(в)не попа(р)те велебны(х) в бозѣ зако(н)ницъ и пане(н) богу ѡ(д)даны(х) мнише(к) рекгулы свето(г) доми(н)ника и(н)стытуцие(и) све(т) Катерины Ко(н)ве(н)ту лво(в)ско(г) ...с прито(м)ностью ста(р)шихъ и(х) (Жи-томир, 1643 *ЦДІАК* 11, 1, 10, 18).

ИНСУЛЬТЬ *ч.* (*лат.* insultura) напад, налїт: Станислав Кгулжевский... видечи такое усилство, кгда ся в местечку Рухавци замѣкнулъ и там се про поссе на

несподиваний инсультъ оборонити усиловаль (Варшава, 1646 *ЧИОНЛ XIV-3*, 183).

ИНТЕНТОВАНЄ *с.* (*пол.* *intentowanie*) порушення судової справи, процесу: тамъ знову за и(н)те(н)това(н)ємъ акъции є(к)спульсиони(с)... пану краковському ѿ тые добра знову тому жъ пану Павлюви Дрогоста(и)скому само ѿ(д)ному, присе(г)нути декретомъ трибунальскимъ, наказано (Київщина, 1639 *ККПС* 284).

Пор. **ИНТЕНТОВАТИ.**

ИНТЕНТОВАТИ, ИНТЕНЪТОВАТИ, ИНЪТЕНТОВАТИ, ИНЪТЕНЪТОВАТИ *дієсл. док.* (*смп.* *intentować*, *лат.* *intendere*) (що, на що, о що, през кого) внести, розпочати, назначити: приточилася справа... на певную суму пенезей... перед суд земский Володимерский на роки вышменованные интентованный (Володимир, 1615 *АрхЮЗР 8/III*, 539); возный енераль...сознал... ижъ он... отживляючи справу по смерти пререченого кнежати... о недосит учинене тому декретови нашому инътентованой всказаное, о чомъ тот декретъ ширей в себе обмовляетъ ... // ...в Варшаве,... при згромаженью велю людей зацныхъ, обволалъ (Варшава, 1618 *ЧИОНЛ XIV-3*, 115-116); А тежъ сторона не ѿ кгрунть Тули(н)ски(и),... але ѿ кгрунть Лещи(н)ски(и), якобы кгвальтомъ окупованы(и), акъцию свою неви(н)не и(н)те(н)товала и тую справу непотребне и неналежъне тепе(р)... до кгру(н)товъ Тулинъски(х), намагае(т) (Житомирщина, 1639 *ККПС* 195); которы(м) де(к)рето(м) су(д) голо(в)ны(и) трибуна(л)ски(и) ѳзна(л) то понева(ж) поводе акцию впере(д) ѿ(т)цеви ве(р): вшое... интентовали и ѿное впро(д) попира(т) хотели (Київ, 1640 *ЦНБ II 23271*, 1); тая справа ѿриналите(р) ѿ

выби(т)є кгва(л)товное з кгрунтьтовъ не которыхъ... инътенътована єсть (Ісаіки, 1643 *ДМВН 255*); А то в справе презъ поводовъ позъваному на преречоные роки и(н)тенътовано до (с)тавеня передъ су(д)земъски(и) Киевъски(и) матияша митури тиского (Київ, 1643 *ЛНБ 5*, II 4064, 125).

ИНТЕНТЪ *ч.* (*смп.* *intent*, *лат.* *intendere*) намір, ціль, мета: Жо(л)нѳре до Кїева прїихали с ти(м) и(н)те(н)томъ, абы впро(д) козаковъ, а заты(м) во вши(т)кой вкраинѳ рѳ(с) выстынали ажъ до Москви (серед. XVII ст. *ЛЛ* 168).

ИНТЕНЪТОВАТИ *див.* **ИНТЕНТОВАТИ.**

ИНТЕНЦІЯ, ИНТЕНЦИЯ, ИНТЕНЦЫА, ИНЪТЕНЪЦИЯ *ж.* (*смп.* *intencja*, *лат.* *intentio*) 1. (*намір; замір*) интенція: я, бачачи таковые розные интенцые и зда ня ихъ, сказуючи ихъ всихъ яко злочин цовъ на горло, и зъ выконанемъ тое екъ зекуции, подъ которую подлегли (Луцьк, 1596 *АрхЮЗР 3/I*, 121); интенцыа є(ст) моа найбързѳй поновїти дрѳкомъ порѳ докъ ѿ(т)правована таємницы знаменї тои, межи иншими Сакраментами (Київ, 1639 *МКСВ 216*); которой инътенъции... зошлый кнежа Збаразский,... досыт чинячи, церковъ в помененомъ монастыри... над гробом ее и родичовъ наших зму ровал (Луцьк, 1642 *КМПП II*, дод. 233); Лечь и тѳтъ снать не замѳлкнетъ ѳдѳ пекѳл'ного наполнены язы(к), ницѳючи дѳбрѳю и прѳвѳю интѳнцїю нашѳ (Львїв, 1645 *Жел. Тр.* 3 зв.); Очїсть и ѿмѳй на прѳдъ намѳтностїй твоѳхъ нѳги, дѳл' твоѳхъ рѳки, и интѳнцїѳ твоѳѳ гѳловѳ; и то гды прїстѳпѳй чїстый до чїстого (Львїв, 1646 *Жел. Сл.* 4 зв.);

увага; свїдомїсть: Иншїи зѳсъ до интѳн цїи нашѳей повѳдѳють: дла тогѳ дѳти по

пороженю зразаъ кладеню на землю, абы немоватка скбрѣ з' материнской оутрѣбы вышли (Київ, 1646 *Мог. Тр.* 940).

2. юр. Судовий розгляд: А такъ я, по(д)коморы(и),... прихилиючися до права посполитого, а до того, же на пе(р)шо(и) и(н)те(н)цы(и) в зе(м)стве па(н) по(д)судокъ оборо(н) жа(д)ны(х), абы то сыно(м) свои(м) поступи(т) ми(л), не вноси(л),... дале(и) сторонамъ по(з)ваны(м) поступовати наказа(л) (Житомирщина, 1599 *ККПС* 123).

ИНТЕНЦЫЯ *див.* **ИНТЕНЦІЯ.**

ИНТЕНЦЫА *див.* **ИНТЕНЦІЯ.**

ИНТЕРЕСА, ИНТЕРЕССА *ж.* Те саме, що **интересъ**: ежели ПП: братия... сѣмъ R 6000 примете бе(з) и(н)тере(с)сы пре(з) ча(с) пре(ш)лы(и) же ся бѣдѣтъ ко(н)те(н)товати самы(м) капѣталомъ те(д)ы // П̄ Конста(н)ты(и) обеща(т)ь личыти и о(д)дати на то пе(р)вота всѣ зго(д)не конклюдовали (Львів, 1644 *ЛСБ* 1043, 64 зв. 65); панове узнали быти и(х) прозбу слущную на(д)то милосе(р)дие(м) знеты будучы позволили и(м) чекати бе(з) жа(д)нои интересы ко(т)рую они позволили о(т)дати пано(м) братиямъ (Львів, 1645 *ЛСБ* 1043, 71).

ИНТЕРЕССА *див.* **ИНТЕРЕСА.**

ИНТЕРЕСЪ, ИНЪТЕРЕССЪ, ИНЪТЕРЕСЪ, ИНТЕРЕСЪ *ч.* (*смп.* *interes, lat. interesse*) 1. Прибуток; процентні гроші: инътересу од тихъ ста золотых винно од прешълого сродопостя... до теперешъного (Луцьк, 1641 *ПККДА* I-1, 73); а ижъ презъ час долгий не платилам инътересу од тихъ золотых пултора(ста), те(д)ы панъ Казанович прешлого року... приятелско зомноу поступил и на том стануло (Там же, 74); а жадного интересу от помененыхъ грошей небожчиковскимъ потомкамъ на

ихъ виховане не далъ (Дермань, 1645 *ВИАС* II, 263); Долгъ Коса(н)цы Жидо(в)цы невѣрно(и) золоты(х) деся(т), о(т) которы(х) позволиле(м) коре(ц) су(р)жицы интер(р)есу, неха(й) о(т)даду(т) дѣти мои 5 грошы ю(й) и збоже (Холм, 1648 *Тест. Ст.* 471).

2. Посідання, володіння: Пара лѣхтаровъ... з̄ сто(л)ци окрѣглые на рѣ(р)кахъ по тры агѣ(л)ки выраженные тые зо(с)тали в' и(н)те(р)ресѣ о(д) е(д)но(и) хляхтя(н)ки (!) (Львів, 1637 *Инв. Усп.* 16); садъ свой... в посесію до спокойного держаня и уживаня змерлого Войтка потомкомъ его подати ажъ до отданя вышъ мянованой сумы в интересѣ держати (Дермань, 1645 *ВИАС* II, 266).

Див. ще **ИНТЕРЕСА.**

ИНТЕРМИТТОВАНЪ, ИНТЕРЪМИТТОВАНЪ *див.* **ИНТЕРМИТТОВАНЪ** *лат.* *intro-mitto*) який прийнятий до судочинства: а ижъ тая справа до тыхъ часъ есть интермиттована и транслясована, для того преречонные поводе, хотечи тую справу до ефекту привести, до готовое ремиссы... позваныхъ поводе тымъ позвомъ позвали и припозвали (Варшава, 1639 *ЧИОНЛ* XIV-3, 156); а ижъ тая справа до тыхъ часъ была интеръмиттована и транслясована, для того преречонные поводе, хотечи тую справу до ефекту привести, позваного до готовое ремиссы декрету..., в той // справе будучого, позвали (Там же, 163-164).

ИНТЕРЪМИТТОВАНЪ *див.* **ИНТЕРМИТТОВАНЪ.**

ИНТЕРПРЕТАТОРЪ *ч.* (*лат.* *interpretari*) интерпретатор: Але то о старомъ болохвалскомъ Рымѣ албо Вавилонѣ мовить. А южъ ми ту не перескочышь, ово дамъ тобѣ интерпретатора, то есть вы-

кладача тыхъ словъ, доктора (Слуцкъ, 1616 *АрхЮЗР* 1/VII, 274).

ИНТЕРРЕГНЯ, ИНТЕРРЕКГНЯ, ИНЪ-ТЕРЕКНЯ ж. Те саме, що **инътеррегнумъ**: панъ Бенедектъ Островскій... сведчылъсе на... месчанъ... котриє подчасъ инътерекгни, в самы навалности небеспеченъствъ прошлых козацьких и покганъскихъ инъфестации, наехавшы... виолентер покозачывшыс (Луцкъ, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 116); панъ Прокопъ... протестовалсе противко... Евстафиему подскарбему и въсей законной братьи капитуле тогож монастира о то, иж кгды протестансъ в року недавньо прошълom... подчасъ интеррекгни... уходячи до войска коронного, а потомъ зъехавшысе зъ... паны комиссарами... на комъмиссию з ребельлизанътами запорозкими зазначоныє и посланыє были, и од нихъ... запудили на Вислу (Луцкъ, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 403).

Див. ще **ИНЪТЕРРЕГНУМЪ**.

ИНТЕРФИНОВЫЙ *див. УТЕРФИНОВЫЙ*.

ИНТЕРФИНЪ *див. УТЕРФИНЪ*.

ИНТЕРЦЕЗА *див. ИНТЕРЦИЗА*.

ИНТЕРЦЕССІА ж. (*стп. intercesja, lat. intercessio*) посередництво: Притомъ и я самъ ѱ(д)ве(л): Вм(ст) такъ еще в' свѣцкомъ станѣ бѣдѣчи, якъ тежъ в'стѣпѣвши в' станъ зако(н)ничѣй дѣхѣвный // гѣйне естемъ добродѣйствы приѱздобленѣ(и): понева(ж) и того самѣго Бенѣфѣидмъ Архимандрѣтѣи Пече(р)скои за презентациєю, залѣценъемъ и мл(с)тивою ѣнтерцессѣєю ѱ(д) Вм(ст)... пова(ж)не, пѣлне а прѣве оупрѣйме чинѣною достѣпѣлемъ (Киѣв, 1631 *Тр. П.* 6-7 нenum.).

ИНТЕРЦІЗА *див. ИНТЕРЦИЗА*.

ИНТЕРЦЫЗА *див. ИНТЕРЦИЗА*.

ИНТЕРЦИЗА, ИНТЕРЦЕЗА, ИНТЕРЦІЗА, ИНТЕРЦЫЗА, ИНЪТЕРЦИЗА, ИНЪТЕРЦЫЗА, ИНЪТЕРЪЦИЗА, БНТЕРЦЫЗА ж. (*стп. intercyza, lat. intercisa*) угода, договѣр, контракт: на которѣю ѱгодѣ... па(н) воевода... микола(и) мале(ц)ки(и) и(н)те(р)цызѣ по(д) пече(т)ю своєю... да(л) во(д)ле которое и(н)те(р)цызы хотечи я ѱ(т) того ѱкру(т)ника бо(р)зде(и) свобо(д)на бы(т) (Володимир, 1578 *ЖКК* I, 129); А для болшое пе(в)ности тую нашу нынешнюю и(н)те(р)це-зѣ записо(м) кгро(д)ски(м) Лво(в)ски(м) ѱбѣ сторонѣ... ѱве(с)ти маємо (Острог, 1596 *ЛСБ* 307, 1); сталосѣ... постанове(н)е межѣ... бра(т)ство(м), и межѣ славе(т)ны(м) пно(м) а(м)брожи(м)..., котры(и) пристѣпи(л) до и(н)те(р)цизы пе(р)шѣе... в рокѣ ѱафѣча м(с)ца ма(р)та... ѱчинено(и) (Льѣвѣ, 1598 *ЛСБ* 324); Ани тежъ того ѱказати не могутъ, жебы тотъ запи(с) и и(н)те(р)цыза скасова(н) бы(л) (Киѣв, 1599 *ККПС* 117); и на помя(р)коване ро(з)ницѣ ѱ што по(з)вы шлы, на ро(к) и день певны(и) в ы(н)те(р)цызе ѱписаны(и), на которо(м) // ...рокѣ припало(м) мы приятели... впро(д) выехали есмо ро(з)граничаючи кгрѣнты и(х) мл(ст) (Ковалин, 1599 *ЦНБ ДА/П-216*, 99-99 зв.); ѱ(т) пото(м)ковъ прокопа небожчика по(д)лугъ инте(р)цизы ѱ(т) гмаховъ бра(т)ски(х) на рокъ че(т)ве(р)ты(и) чиншу взелем зло(т) 42 (Льѣвѣ, 1624 *ЛНБ* 1049, 5 зв.); которую маетность его милость,... по еспирации тоє трилетное аренды въ цѣлости, зо всимъ съ тымъ, яко въ инътерцизе и томъ инъвентаре моемъ, подати и уступити мнѣ,... маеть и будетъ повиненъ (Володимир, 1626 *АрхЮЗР* 6/I, 454); шкатулу мою взели, въ которой то гроши, яко тежъ справы розмаитыє были,

то естъ: инътеръцизы, записы, кватацыи (Житомир, 1630 *АрхЮЗР* 3/I, 313); фундацие, листы граничьные, декрета подкоморские..., орииналы, инътерцизы, тестаменъта,... побралаи, пошарпали (Гоща, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 58); **интерцизу учинити, учинити инътерцизу** (межи ким, на що і без додатка) – укласти договір, угоду: панове братия,... ключъ склепни(и) до себе взяли, тамъ же зара(з) и и(н)те(р)цизд... ѳчинили (Львiв, 1633 *ЛСБ* 1054, 34); ѳчинивши на все инъте(р)цизд ѳписали(с) приятеле(и) вывѣ(с)ти и высадити и податъ се по(д) мо(ц)и и ро(з)сѣдо(к) и(х) мл(с)ти (Ковалин, 1599 *ЦНБ ДА/П-216*, 99).

ИНТЕРЦЫЗА *див. ИНТЕРЦИЗА.*

ИНТЕРЪМИТТОВАНЪ *див. ИНТЕРМИТТОВАНЪ.*

ИНТЕРПОНОВАТИ, ИНТЕРЪПОНОВАТИ *дiєсл. недок. i док. (стп. interponować, лат. interpone-re)* (що) подавати (подати), вносити (внести), пропонувати (запропонувати): поводе до суду головного трибуналу... апелляцию инътерпоновали, одъ которое уже одъступили и знову припозвали (Луцьк, 1625 *АрхЮЗР* 1/VI, 559); пленипоте(н)тъ стороны по(з)ваное..., жа(д)ное апелляции ѳ(д) того декрету, не и(н)те(р)поноваль, ани провоковаль (Киiвщина, 1639 *ККПС* 247); апелляцию инъте(р)поновано, и дня нинешнего протѣ(с)таци(и) такъ веле занесено (Киiв, 1643 *ДМВН* 246); даю моцъ и зупольную пленипотенъцию такъ всимъ посполу, яко и каждому пособну, во всех справах стават, контровертовать, от обтяжливых декретов апелляции выточати, прозеквущии интеръпоновати... сумы декретами всказаные отбирати (Варшава, 1646 *ЧИОНЛ XIV-3*, 187).

ИНТИТУЛЯЦИЯ *ж. (стп. intytulacja)* напис; підпис: А и(н)титуляция ѳ того записѣ таки(м) способо(м) написана ли(ст) запи(с) ѳ(т) мене стеѳана ки(р)диевича ...даны(и) є(и) м(л) п̄н̄є(и) фѣдоре дмитро(в)не слѣпича(н)це... и ма(л)жо(н)кови єє м(л) ...на сѣмѣ п̄н̄зе(и) pozyчоны(х) гроше(и) на пу(л)тори тисечи золоты(х) по(л)ски(х) (Вiнниця, 1623 *ЛНБ* 5, III 4057, 32 зв.); Ме(ж)ы которыми Справами и записы голые безъ и(н)титуляции были аменовите тестаменъта Протестѣючи(х) (Киiв, 1633 *ЛНБ* 5, II 4060, 30 зв.).

ИНТРАТА, ИНЪТРАТА *ж. (стп. intrata, лат. intrata)* прибуток: ѳни ѳ(т) тебе сема(ш)ка кри(в)дѣ и шкодѣ немалую быти менять з... ѳ(т)на(ть)я кгру(н)ту... и... половицы селища жеревъского стоко(п) гроше(и) лито(в)ски(х) кгвалт зарѣки и(н)траты ѳ (в)семъ томъ пере(д) судомъ... с тобою ѳчивисто мовити хочѣтъ (Киiв, 1580 *ЛНБ* 5, II 4044, 68 зв.); свѣтчатъ о томъ вси хр(с)тiанскiє короле(в)ства послѣшѣнствѣ папескомѣ по(д)лѣглыє, с котѣрыхъ... бѣрзо мнѣго интра(т)ы и провѣнтѣвъ до рiмѣ выхѣди(т) (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 201); До того на добрах моих дедичных..., то естменовите в селе Грушове и село Колоницах,... интраты готовое в каждом року по золотых шестсот, в другой зась маетности, селе Гати, по золотых двесте полских, с тых добръ вечными часы на тот же монастыр Белостоцкий назначаю (Луцьк, 1636 *АрхЮЗР* 1/VI, 715);

податок: при той зась розмовѣ, почнуть того князя ли албо пана пытати, якъ много, маетности маеть и якъ много интра(т)ы чинить (бл. 1626 *Кир. Н.* 20); такъже и мешъчан сила погинула, зачым интра(т)а зъ староства Володимерского зънисча-

ла и устала (Володимир, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 149).

ИНТРЕЛИКГАТОРЪ *див. ИНТРЕЛЪГАТОРЪ.*

ИНТРЕЛЪГАТОРЪ, ИНТРЕЛИКГАТОРЪ *ч. (стп. introligator, слат. introli-gator) палітурник: выдатокъ на и(н)тре-ликгатора (Львів, 1612 ЛСБ 1043, 15); я ...ле(д)во П Сло(з)ку намови(в)ши яко члка способнѣ(и)шого... и по я(р)ма(р)-ка(хъ) ездзячаго и и(н)трелѣгатора ѡка-зѡучы ему же в то(м) и це(р)кви и собѣ выгодити може(т) (Львів, 1638 ЛСБ 1043, 51 зв.).*

ИНТРОЛЪГОВАНЫЙ, ИНЪТРОЛИКГОВАНЪ *дієприкм. Оправлений, переплетений: Книги... Преписаны и (з)новѣ инътроликгованы за росказа(н)емъ... Льва Сапегы (1552 *ОЧерк. З. 3*); Каталогъ бра(ц)ки(и) в бѣло(м) па(р) камнѣ (!) и(н)тролѣгованый (Луцьк, бл. 1627 *ПВКРДА* I-2, 254).*

ИНТРОМИССИЯ, ИНТРОМИСЫЯ, ИНТРОМЪЗИЯ, ИНТРОМЪСІЯ, ИНТРОМЪССІЯ, ИНЪТРОМИСИЯ, ЫНЪТРОМИСЫЯ *ж. (стп. intromisja, слат. intromissio) юр. офіційне введення в право на володіння нерухомим майном: и ю(ж) то(т) то ива(н) косцев(ц)ки(и) преречоному андрѣви... зара(з) допусти(л) в тые добра и(н)тромѣзю и мощное де(р)жаня чере(з) сла(в)ны(х) пано(в) прися(ж)нико(в) (Белз, 1596 *Юр. 17*); що на и(н)тромѣссію ходи(л) Василі рогатине(ц) Лдкаша Кравца далемъ гро(ш) кв̄ (Львів, 1614 *ЛСБ* 1047, 4); Воитови що на и(н)тромѣссію ходи(л) далем(м) копѣ и гро(ш) (Львів, 1616 *ЛСБ* 1047, 8 зв.); княжа є(г)[о] м(л). Корє(ц)ки(и)... и(н)троми(с)сиами авътенътычъными посе(с)сии ты(х) же добръ доводилъ (Київщина, 1639 *ККПС* 239); ѡ(н)*

*...бы(л) ѡрядо(в)не во(з)ваны(и)... на подане въ и(н)тромисыю дому зъ пляцо(м) во(л)ны(м) тутъ в ме(с)те... Києве (Київ, 1640 *ПИ* № 34); Панове Голѡбове... в посєсыю пре(з) рєчно(г) во(з)но(г) єнерала ...ѡ(д) ихъ м(л) Пановъ хлебовъскихъ для ѡтѣбиранъя добръ в ынътромисыю ихъ м(л) чере(з) декретъ... трибѣна(л)ски(и) належачы(х)... посыланомѣ не допу(с)тили и мощно заборонили (Житомир, 1642 *ЛНБ* 5, II 4064, 84); Которо(и) инътромисии нихъто такъ тамъ, на кгрунъте, яко и тутъ, при кънигахъ, не боронилъ (Житомир, 1650 *ДМВН* 215).*

ИНТРОМИСЫЯ *див. ИНТРОМИССИЯ.*

ИНТРОМИТТОВАТИ, ИНЪТРОМИТОВАТИ *дієсл. док. (лат. intromittere) (що, в що, кого в що) ввести у володіння нерухомістю: ѡнъ возны(и) с пови(н)ности ѡрядѣ свое(г), в тые кгрѣнъты и селисча Єго м(л) Пана Пенъского пра(в)не ѡвязавъшы и и(н)троми(т)това(в)шы и по(с)сєсоромъ, вечистымъ zostавивъшы самъ ѡ(д)єхаль (Чернігів, 1637 *ЛНБ* 5, II 4061, 125 зв.); наказуемо, абы помененый позваный добра тые... в посєсію акторову пустил и ретелне интромиттовал (Варшава, 1645 *ЧИОНЛ* XIV-3, 173); Менюваны(и) возъны(и)... въ село... урядовъне инътромитовалъ и реалитєрь в державу и ськутєчъную посєсію подалъ (Житомир, 1650 *ДМВН* 215).*

ИНТРОМЪЗИЯ *див. ИНТРОМИССИЯ.*

ИНТРОМЪСІЯ *див. ИНТРОМИССИЯ.*

ИНТРОМЪССІЯ *див. ИНТРОМИССИЯ.*

ИНТЕРЪПОНОВАТИ *див. ИНТЕРПОНОВАТИ.*

ИНТУБА ж. Назва рослини: тѣ травѣ именѣю(т) латы(н)ски(м) языкомъ солсеквѣю(м) а то е(ст) по рѣ(с)ски солоновороѣ(т) а нѣкїа(ж)... именѣютъ интѣба или варѣка (XVI ст. *Травн.* 205).

ИНУДЫ присл. (стп. inedy, стч. jinydy) деінде, іншим чином: Заправ'ды повѣдаю вамъ к'то не в'ходи(т) д'верьми в' загородоу швечоую але иноуды входи(т) то е(с)ть злодѣи и роз'боиникъ (1556-1561 *ЛЄ* 389); Едїнъ ра(з) теды в' приповѣсти, Хто не вхѣди(т), повѣда, двѣрми до двѣрѣ ѡвчого, але инѣды вскѣкѣтъ, тѣтъ злодѣи естѣ и збѣйца (Київ, 1619 *Гр. Сл.* 198); нѣкгды инуды – нїде інше: Такѣвыи всѣ жадною мѣрою, нѣкгды инѣды не внїдѣтъ до того мѣста стѣго; еслї не през' тѣи трѣби врата: бо жадного рїн'штѣкѣ и дѣры в' тѣ(м) мѣстѣ не нїдѣтъ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 69 зв.).

ИНФАМИОВАНЫЙ дієприкм. (з лат. in-famo) позбавлений честї, гонору, зганьблений: приводечы то всимъ до ведомости, абы съ преречеными позванными: Михайломъ Жилинскимъ и Федоромъ Деружинскимъ, яко инфамиоваными и правомъ переконаными, жадного сполу ани ѡбщования не мели (Люблін, 1624 *АрхЮЗР* 3/І, 280).

ИНФАМИЯ, ИНЪФАМИЯ ж. (стп. infamia, лат. infamia) (покарання ганьбою за кримінальний злочин у випадку відсутності оскарженого на судї) позбавлення честї, гонору, ганьба: а, ижъ се позваные до караня на горле не становили, теды судъ нинешнїй на нихъ вину инфамии вѣсказуетъ, и до публикации тое инѣфамии поводови Возного трибуналского, при суде будучого, шляхетного Станислава Румѣля прыдауетъ (Люблін, 1624 *АрхЮЗР* 3/І, 279); теды на немъ судъ

головный трибуналский вину инѣфамии, выволаня съ панствѣ коронныхъ и великого князства Литовьского вѣсказуетъ и возного судового, шляхетного Яна Чайковича, до ѡволаня и публикованя тое на позваномъ инѣфамии, прыдауетъ (Люблін, 1638 *АрхЮЗР* 3/І, 377); о знесенє инѣфамии на панах поборцахъ о ретенѣта отрыманое старатися злецоно (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/ІV, 93); передо мною,... ксенѣдзъ Станиславъ Тарьнавецкий... скоро по взятю першое ведомосты о отрыманоу субѣлевации, алиасъ кглейту, з канѣцельярии его королевское милости презъ месчанъ луцьких на инѣфамию... тамъ же публикованую... противко тымъ же всимъ месчаномъ луцькимъ юрисдикции власное местъское ратушное // соленитеръ сведѣчылъ и протестовал се (Луцьк, 1650 *АрхЮЗР* 3/ІV, 484-485).

ИНФАНТЪ ч. (лат. infans) молодой, младший: Микола(и) жо(л)кевьски(и)... ѡзна(и)мую... и(ж) што есми позва(л) с товаришъми... его мл(с)тью яснєвє(л)можны(м)... коста(н)тиномъ инфантемъ ѡстро(з)скимъ кра(и)чимъ великого кнѣзства... ѡ розные кривды... в луцку самъ быти не могучи... моцъ даю... справедливости доводити (Медика, 1585 *ЛНБ* 5, II 4045, 88).

ИНФЕСТАЦИЯ див. **ИНЪФЕСТАЦИЯ.**

ИНФОРМАЦІЯ, ИНЪФОРМАЦІЯ, ИНЪФОРМАЦІЯ, ИНЪФОРМАЦІЯ ж. (стп. informacja, лат. informatio) 1. (вказівка) інформація: помененый панъ Телевичъ, тело забитого давши поховать, того знову аж до информації... пана своего... до везеня дал (Луцьк, 1606 *АрхЮЗР* 8/ІІІ, 521); А ѡмоцованы(и) // ...на позовъ то(л)ко, стороны поводовое респекѣтючи, а судово(и) и(н)фо(р)маці(и)

догожаючи, зпоминаль ся... жебы сторо-
на поводовая... ко(н)тенъта позъву сво-
его вывела (Кременець, 1611 *ЛНБ* 5, III
4053, 25 зв.-26); члкъ не есть... такъ
ты(ж) ани пано(м) тѣла, кды(ж) можеса
ѡ(т)нати, анѣ пано(м) живота, кды(ж)
ѡного може(т) оутратити, анѣ дшѣ вед-
лоу(г) тѣла ѡживлена // и инъформа-
ціи, тѣлько зостаєса, жебы пано(м) бы(л)
ведлоугъ ѡной части, котораа на(и)вѣш-
шаа есть (поч. XVII ст. *Проп. р.* 223-223 зв.);
такъ же и добрами вшелякими, помене-
ный отец Исакий... рядити и заведовати
будет до далшее инъформациеи и до по-
данъя и назначенъя архимандриты инъ-
шого (Новгородок, 1625 *АрхЮЗР* 1/VI,
570); они ее... зухвале боронили и ксен-
дзомъ Методиушомъ Терълецкимъ... ко-
торый есть инъфамись вечный, конъ-
версуючы и од него инъформацию и при-
кладъ беручы,... битъя кгвалътовные и
мордерства духовнымъ и свецькимъ... чи-
нить не перестаютъ (Луцьк, 1648 *АрхЮЗР*
1/VI, 815).

2. (повідомлення, доведення до відома)
інформація: То то(л)ко для и(н)фо(р)ма-
цы(и) его мл(с)ти пну по(д)коморему при-
поминаєть, бо се они тымъ ѡграниче(н)ємъ
набо(р)зе(и) щитятъ (Київщина, 1600 *ККПС*
134); То(г)ды то поведи(л) пово(д) же то
на змове чыня(т) кды(ж) сѣ(т) я(в)ные
границы и копцы... которые копцы по-
водове для и(н)фо(р)мации сѣдѣ е(г) м(л)
пнѣ по(д)коморомѣ ѡказали и тѣ(т) дале-
ко за тые копцы на (з)мове стенѣ по(з)ва-
номѣ... пры(з)наваю(т) (Луцьк, 1607 *ЛНБ*
5, II 4052, 19); Инъфо(р)мацію Котрая
была межи Клеросо(м) Лвовскимъ А ме-
жи Иса(и)єю Балабано(м), Ѡ выбитя и(х)
ѡ(т) Стго Горя И Ѡ По(и)маня Намѣст-
ника, тую ѡ(т)искати в Канъцелярыи

кся(н)дза (!) Щи(р)бича Пилно (Львів, 1609
ЛСБ 421, 3 зв.).

ИНФОРМОВАНЄ с. (*стп.* informowa-
nie) те саме, що інформація у 2 знач.: не
взглядо(м) спорѣ альбо ко(н)трове(р)сые
яки(х) ты(л)ко для и(н)формова(н)я в̄м
пане по(д)коморы(и) приточиле(м) про-
сечи абы в̄м не дбаючи ничего на ты(є)
непра(в)ные ѡбороны стороне по(з)вано(и)
те(р)минѣ юри(з)дыцию свою с пови(н)-
ности своеє и права по(с)политого фѣ(н)-
дова(л) (Кременець, 1605 *ЛНБ* 103, 20/Id,
1989, 102).

Пор. **ИНФОРМОВАТИ.**

ИНФОРМОВАТИ, ИНФОРЪМОВАТИ
дієсл. недок. (*стп.* informować, *нім.* infor-
mieren, *лат.* informare) (що і без додатка)
(повідомляти, доводити до відома) інфор-
мувати: которые копцы поводове для и(н)-
формации сѣдѣ е(г) м(л) пнѣ по(д)коморо-
мѣ ѡказали абы яко по(з)ваномѣ та(к) и
собе змови(в)шыся в кгрѣ(нт) села бѣко-
(и)ми влє(з)ли ѡ што ся поводове соле-
ните(р) све(т)ча(т) же ѡ то чынити з ни-
ми и(н)форофоры хочѣ(т) и бѣдѣ(т) ѡ та-
ковыє ко(н)дыктаме(нт) с по(з)ване(м)...
и(н)фо(р)мѣючы сѣ(д) по(д)комо(р)ски(и)
(Луцьк, 1607 *ЛНБ* 5, II 4052, 19); владзою
моего по(д)коморьского уряду ро(с)казую,
абы[с]те з обу(д)ву(х) сторонѣ з готово(с)-
тю своею, яке тая справа потребуєть и
яко декре(т) трыбунальски(и) и(н)форъ-
муєть, стали передо [м]ною самымъ а(л)-
бо урядо(м) мой(м) (Шумськ, 1638 *ККПС*
185).

ИНФОРЪМОВАТИ *див.* **ИНФОРМО-
ВАТИ.**

ИНЦИТОВАТИ *дієсл. недок.* (*стп.* in-
cytować, *лат.* in-cito) (у чому) стимулю-
вати, спонукувати; заохочувати: А то и
слѣшна, Поневѣжъ вшелѣкое добродѣ(и)-

ство ср(д)цѣ вѣчнопáмáтнoмѣ о́казáноє за(в)шѣ повíн'но вѣáчноcтю сá нагорожáти, кгда(ж) ани в' íншій я́кíй цѣль и да-вáно бывáетъ, тóлко в поветовáн'ѣ дáвци своѣмѣ, и еcли не в' рóвноє, я́кѡ бы сá годíло, тѣды принáмнѣ(и), абысá в пáмáти свѣжо ѡбнóсачи кѣ реератулати дáвшемѣ того хто взáл' инцитовáло, и за кóждою о́кáзиєю приводíло, и я́кѡ бы примѣшáло (Київ, 1631 *Тр. П.* 5 нeнум.)

И́НШИЙ, И́НШІЙ, И́НШІЙ, И́НШЫЙ, И́НЪШІЙ, И́НЪШІЙ, И́НШЫЙ, Ы́НШЫЙ, Ы́НЪШЫЙ займ. 1. (*який відрізняється від названого; не цей, не той*) і́нший: а и́ншая наша братія, по насъ будучи архимандрити печерскіи, штоби ихъ въ томъ не рушали, а и никому ненадобе подъ ними того искати (Київ, 1508 *Арх ЮЗР* 1/VI, 14); Про то, кому бы колвекъ зъ васъ было до нихъ которое дѣло, приказуемъ вамъ, ажбы есте до и́ншихъ жадныхъ справъ и судовъ ихъ не поволокали и ку шкодѣ не приводили (Краків, 1537 *РЕА* I, 222); Милостивый господарю! писалъ быхъ до вашей милости о здѣшнихъ новинахъ Кіевскихъ, ино и́ншихъ новинъ некоторыхъ нѣтъ (Київ, 1559-1567 *АЮЗР* I, 146); А е(ст)ли бы которое жоны внесе(н)е бо(л)шое было ни(ж)ли и(н)шихъ жонъ буду(т) пови(н)ни дети и(н)шихъ жо(н) напере(д) пере(д) роздело(м) имене(и) своихъ выровнати оное внесе(н)е (1566 *ВЛС* 65); На рокѣ тогда нинешнемъ, кгда ѡбѣдѣ тѣе стороне ѣ суду нашего стали, и за листы моцью зѣпольною ѡ(т) и́ншихъ ѣча(ст)никовъ своихъ Микола(и) патрыки(и) проси(л) абыхмо ска(з)нь сѣдѣ... на сторонѣ ѡ(т)ложили (Городно, 1585 *ЛНБ* 5, II 4046, 92 зв.); А при и́ншихъ цр́ква(х) по пре(д)мѣста(х), и вездѣ при мѣстѣ томъ конѣчно быти íмъ заборо-

наемъ и мѣти не хб́чемъ по(д) кла(т)-вою шíре(и) речѣнною о привíльїи то́мъ патриа(р)шескомъ (Берестя, 1590 *ЛСБ* 144); И́нший листъ Петре мо(и) пріателю жычѣ тобѣ всего доброго (к. XVI ст. *Розм.* 67 зв.); а вша(к)же еcть рѣчены и íн'шіе прі́клады нѣкоторые по(д) пріповѣcтю, а нѣкоторые я́вными скоу(т)ками и словáми (Острог, 1607 *Лѣк.* 28); А ѡ(т) того за(с) ме(ст)ца взя(в)ши я́ко дѣкть сво(и) мае(т) провадити припозывае(т) и(н)ши(х) сте(н)ико(в) (Новий Острів, 1614 *ЛНБ* 5, III 4054, 102); законъ Божій... людемъ духовнымъ бороде́ неркучи, усовъ голи-ти заказалъ, и сама... церковь звичаю такового... не мѣвала. Але тогда сѣ и тоє пошпортило, гди сѣ въ ней и и́ншіи старожитности шпортити почали (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 794); до жа(д)ныхъ и́ншихъ справъ в жадно(м) суде и урядѣ вязати(с) и в нихъ ставати далеко ба(р)-зе(и) на взрушене правъ дедичныхъ стародавнихъ... ничо(г){о} чинити не можетъ (Ісаїки, 1643 *ДМВН* 241); Воздѣшокъ на гатласѣ чырвоно(м) распятіє хрыстово прекрасно злото(м) вышито изъ и́ншими квѣтами сама рѣками свыми выгавтовавши раба божия Иванова любачовская (Львів, 1646 *Инв. Усп.* 64); и в' íн'ши(х) монастыра(х)... то... ѡстро по ннѣшни(и) днѣ захóвѣю(т), а нѣ поу(л)сло́во(м) жа́денъ з ни(х) назвáти що свои(м) не смѣе (серед. XVII ст. *Кас.* 39 зв.); **и́ншая речъ див. РЕЧЬ²;**

(*не той, що був*) і́нший, і́накший: Ино онъ здѣса приехалъ дла посполитого дела ихъ, жалѣючи ѡто всихъ ихъ на пана Жомойтского в кривдахъ их и на тотъ рокъ положонный за тымъ деломъ их, а к томѣ, и жъ слѣжба его зашла, тымъ кѣ правѣ поспешити не могль, абы и́нший

рокъ певный межи собою положили (Львѣв, 1524 *AS* III, 266); А што са дотычет того листѣ отца нашего... корола..., ино мы оный лист велели до канцеларей нашей взати и его содрати, а которые теж и иншии листы они в той же рѣчи пере(д) нами покладали, тыи вжо // листы князю Василю... ничим шкодити... не мают (Кракѣв, 1538 *AS* IV, 171); и(н)шиє вымовы и причины жа(д)ные никому з на(с)ити не маю(т) а маемъ всѣхъ архима(н)дритовъ... завжды на кажды(и) ро(к) кажды(и) зъ епископства своего з собою мѣти (Берестя, 1590 *ЛСБ* 399); овожъ иншю монѣтѣ возми южъ ми са досы(т) стѣло (к. XVI ст. *Розм.* 31); описуе(м)ся... томѣ листови... досы(т) чынити не закладаючысе пере(д) оны(м) сѣдо(м) хоробою своею и омоцованы(х) своихъ бо(л)шою справою в ы(н)шо(м) сѣде а(л)бо воево(д)стве молод(о)ст)ю ле(т) пото(м)ко(в) (Луцьк, 1606 *ЛНБ* 5, II 4049, 140 зв.); Же не на иншихъ рѣча(х) часъ свѣй, Пнѣ ншѣ страви(л): И такъ в' дитѣнствѣ, негде ѣндеса забавилъ (Львѣв, 1616 *Бер. В.* 87); А в ро(с)пиранью, ... обедѣве стороно..., афектовали зго(д)не, абымъ то(т) теръминъ на инъши(и) ча(с) способне(и)ши(и) проло(н)кгова(л) и преложи(л) (Сокільча, 1638 *ККПС* 188); тую справу зо вси(м) еє аффе(к)то(м) на и(н)ши(и) те(р)минъ, на которо(м) я бо(л)шую справу в суде... актованую покажу, о(т)ложитъ рачили (Люблѣн, 1643 *ДМВН* 230); **инший... а инший (инъший)** – один... а инший: иншое збоже повозили, а иншое жнѣт и жнѣчи на возы берѣт (Острог, 1546 *AS* IV, 503); прибы(т)ки мѣви(т) хс мнѣгѣе соу(т) оу оца моего. инъшаа слава слнцѣ. а и(н)шаа слава мѣсацѣ (Острог, 1607 *Лѣк.* 93); Аббѣвм' инъшаа естъ Пер'

сѣна О(т)чѣв'скаа ѣнъшаа Снѣв'скаа а ѣнъшаа Дха стѣго (Угорци, 1618 *Собр. сл.* 10); днѣш'нѣи жидѣве... стерегоу(т) того пѣлно, абы ѣнъшимъ ноже(м) краалъ мацо, а инъшы(м) сѣръ (Львѣв, поч. XVII ст. *Крон.* 94); **иншымъ разомъ див. РАЗЪ; кто инший див. КТО; никто инший див. НИКТО; никто (некто) инший див. НѢХТО; нѣчого (ничого) иншого див. НѢЩО; ничь иншого див. НИЧЪ.**

2. (який-небудь, крѣм названого) инший; рѣшта: Бѣтва сокѣлскаа Кнѣзь костан'тинъ з ѣнъшими паны оуѣхѣлъ на замѣкъ сокѣлс'кѣи пре(д) татары (1509-1633 *Остр. л.* 126); Замокъ володиме(р)ски(и) з дѣрева дѣбового отъ ошмидесѣтъ летъ справою городничего некгды пана солътана робленъ. Вежъ ѣ о(д)на што на воротехъ на дѣ вглы и и(н)шиє охѣрдглы з надворъа совитыми стенами рѣблены (1552 *ОВол.* 3. 190 зв.); а жита дѣй жатого шѣстдѣсѣт коп ѣзали, проса многѣе пожали, а иншиє дѣй проса и горохи вытопѣтали и сѣна дѣй в стогох и копицахъ попалили (Луцьк, 1560 *AS* VII, 60); вси по(д)даные нѣши которого ко(л)векъ ста(н)у я(в)не и тае(м)не и всѣки(х) бро(н) желѣза рѣчницъ ко(с) ножо(в) стрѣ(л) и всѣко(г) и(н)шого нараду во(е)н(н)ного не выпѣща(ли) и посло(м) не продавали (1566 *ВЛС* 38); а то все вѣша м(л)... подела(в)ши поменены(и) дво(р)пнѣа по(д)коморого до(м) новозбудованы(и) то е(ст) избѣ и(н)шое будова(н)е и о(с)трогъ... всю оную осадѣ огнюмъ спали(л) (Брацлав, 1590 *ЛНБ* 5, II 4047, 24); мае(т) его м(лст) па(н) по(д)коморы(и)... то все ме(ти) чо(г)о в дѣ(р)жанью е(ст)... к томѣ и в инъши(х) именъя(х) яко татариновъца(х) якимовъца(х) и кра(с)но(и)лѣце... взглядо(м) (!) дѣди(ц)ства записо(в) и вшѣякого права нѣшого на вси тѣе...

добра... по зошлы(х) п̄ну дидѣ пане(и) бабѣце и п̄неи ма(т)це н̄шо(и) (Кременець, 1599 *ЛНБ* 5, II 4050, 34); Присмотрѣса тѣжъ тымъ котѣрые в рѣскоши и па(н)ствѣ, з мѣзѣками и ѣнѣшими блазе(н)ствы мѣшкаючіе поме(р)ли, где тепѣрь соутъ (Острог, 1607 *Лѣк.* 36); во(з)ны(и) енера(л), у(ст)не и доброво(л)не со(з)на(л)... и(ж)... бы(л) на (с)праве и по(т)ребе его м(л) п̄на Васи(л)я Вороница... в леса(х)... суме(с)ны(х) и супо(л)ны(х) з и(н)ши(ми) уча(ст)никами (Житомир, 1609 *ДМВН* 144); Кгдыжъ на(д) инши(х)са планѣтъ дивнѣй оуказала, Бѣ незвычайнѣю дорѣгѣ торовала (Львѣв, 1616 *Бер. В.* 79); Бже дакѣю тобѣ же не ѣсте(м) такѣвый якѣвыи сѣтъ иншѣ люде, драпѣжницы, несправедлѣвыѣ, чѣжолѣжницы (Киѣв, 1637 *УС Кал.* 1); такѣже и разовъ сыних не мало по хребте и по инших члонках тела его видиль (1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 532);

(при переліку предметів) інший: А при том были: пан Петрѣ Боговитинович, а кнѣзъ Иванъ... Полубенский, а пан Немира... Хрѣнницкий, и инших людей добрых при том было не мало (Луцьк, 1503 *AS* I, 150); Село мокрець То были кѣхари сокольники а иншиє таглыє люди (1552 *ОВол.* 3. 201); На то все, ижъ не малого коштѣ и грошей, такѣ къ церковнымъ накладомъ, яко и шпиталнымъ работамъ, естѣ потреба, прото... пани дадинаа, збожѣа, пшеницы, жита и иншихъ збожей спродавши, тые вси потребности... справити, а за Божою помощю докончавати ихъ маеть (1577 *AS* VI, 78); але лѣпѣше хр(с)тіанскый члѣче млоуѣ цноту почтѣиво(ст) и всакѣи иншѣи добрѣи оучинкы котрѣи та до хвалы цар(с)тва нѣ(с)наго привода(т), яко на конѣци ев(г)лѣа стого

ннѣшнего ев(г)лѣа выписоуе(т) (к. XVI ст. *УС* № 31, 203); а са(м) яко се то з декретѣ посесыи врядово(и) з аре(н)ды и з инши(х) поступко(в) пра(в)ны(х) а звлаца з рестрѣ вла(с)ного рукописа(н)я кнзя Федора... показало части своеє и ты(х) люде(и)... а(ж) до живота своего в де(р)жанию бы(л) (Луцьк, 1597 *ЛНБ* 5, II 4049, 70); за речъ вышшѣю быти выбралесь... бы те(ж) и долголѣ(т)ныє цнѣты, и оуоставѣчныє пѣсты, и на гѣлой земли лѣга(н)а, и иншѣе пѣстническѣе цнѣты звѣтажи(л), непрѣстоало бы анѣ то(г)ды ѣ(т)чѣатиса хѣтъ бы мѣгъ кто за велѣкѣю то собѣ оутрѣтѣ почитѣти (Острог, 1607 *Лѣк.* 99); Лѣако(м)ство, // або сребролюбѣе... мнѣгѣ дѣмы внѣвѣчѣ обернѣло; мѣста велѣкѣ з грѣнтѣ вѣвернѣло; вѣйны частыѣ и... шкодлѣвыѣ вѣбѣдѣло; брѣата з брѣатомѣ погнѣвало; отца напрѣтѣв дѣтѣй по(д)оустѣло (!)... и мнѣгѣ ѣншихъ злѣстѣй починѣло (Киѣв, 1637 *УС Кал.* 358-359); четѣве(р)то(и) части добрѣ ѣ(т)чистихъ и материстѣ(х), такѣже в кгрѣде Житомер(р)скимъ при(з)наны(и) квѣтъ цо(р)ки пана Миколая Прѣжовѣско(г)[о] [...] з добрѣ ѣ(т)чистихъ и материстѣхъ при(з)наны(и) в кгрѣде Житомер(с)кимъ квѣти поборовые подѣ(м)ныє и иншѣе (Житомир, 1650 *ДМВН* 197).

3. (ще який-небудь із ряду однорідних предметів, явищ, із групи людей, об'єднаних за спільною ознакою) інший: Жаловала намъ виноградничка на имя теодосія из зятемъ своимъ и з иншими виноградники на игумена святого Николи Пустинского и на ихъ братію: “отняли де в насъ двѣ нивы, Плоскую и Клиноватую” (Киѣв, 1507 *АрхЮЗР* 1/VI, 9); съ чого они повинѣни будутъ конемъ служити, яко иншиє земає повѣту Володимирского

(Ковель, 1542 *АрхЮЗР* 7/1, 76); писалъ ...до мене... кна(з) Кири(л)... ѿ то(м), и(ж) ...в пятъницу пнѣ Федо(р)... а се-стрине(ц) его... з ынѣшими помо(ч)никами своими, по(д)данных... мои(х) тро(х) ...побили и до (с)ме(р)ти замо(р)довали (Житомир, 1583 *АЖМУ* 55); Та(м) же в' домоу мешькала в سمو(т)коу в те(м)ности, ниг'де не выходачи. А стѣ(и) Іоа(н) и(з) инѣшими женами, мироносицами, та(м) ей стоую мл(с)ть потѣшали стѣбливыми словы (XVI ст. *Ус Трост.* 81); межи инѣшими канѣнни естѣ та(м) и то(т), // же тѣтъ маѣтъ бѣти анаѣма хтѣбы рѣклѣ, же клѣрикомѣ вѣлно жѣны мѣти (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 44 зв.-45); сына моего з жоною и з инѣшими помочниками побили з двора и на улицу бѣючи выгнаши, што Пашко светками явне показав, Олексоу, бывшимѣ бурмистромѣ (Бориспѣль, 1614 *АБМУ* 4); Петрѣ апостолѣ... всѣхъ апостоловъ уперезалѣ лѣты... возванѣемѣ, уперезалѣ инѣшими добродѣтелми, а особливе теплостью любве (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 527); Вѣдлѣгѣ наѣки Авгѣстѣна, и инѣшихъ стѣхъ Ѡ(т)цѣ с' тѣхъ тѣды причѣнѣ и Ап(с)лѣ стѣй оупоминаѣтъ грѣшникѣвъ, абѣса з' гѣлосомѣ грѣхѣми заткѣнымѣ не ѿ(т)зѣвали до Пѣна, алѣ жебѣса пѣрвѣй ѿчѣстили (Київ, 1648 *МІКСВ* 349); по пѣсты(х) пола(х)... сѣт(н)и(к) и инѣшие фѣсты, котѣрѣе вѣтрѣ сѣуды и тѣды поро(с)кидѣлѣ, рѣкѣми згромѣди(в)ши, и на рѣмена(х) свои(х) принѣсши... ѿбѣдѣ... наготовали (серед. XVII ст. *Кас.* 45 зв.).

4. (*чужий, не свѣй*) инѣший: наимоцнѣишому панствѣ... е(ст) пожиточно заховати ми(р) и покои и(з) инѣшими панствы прилежными и сѣсе(д)ными (Гирлов, 1518 *Cost. DS* 491); Кѣницы. Зми(р)скаѣ кѣница вѣ

грш' девочаѣ кѣница вѣ грш' а вѣдовѣѣ м' грш' а кгда вдова сѣ статкомѣ до и(н)шого города замѣжѣ идѣтъ ѿтѣ неѣ выхо(д)ного в' грш' (1552 *ОБЗ* 144); Тежѣ добра кна(з)ства лито(в)ского не ѣме(н)ши(м) и то што будѣ(т) чере(з) неприятеле(и) того па(н)ства ѿ(т)далено розобра-но и кѣ и(н)шому па(н)ству... ѣпрошено ку корунѣ... то засе кѣ власности того велико(г) кна(з)ства приве(с)ти... ѿбѣцѣ-е(м) (1566 *ВЛС* 1); а кнажѣта встѣвили на(д) собѣю з ынѣшого нарѣдоу, дѣла того, абѣ не фо(л)кговѣали брѣтѣ, анѣ свѣтѣ (Лѣвѣв, поч. XVII ст. *Крон.* 45 зв.); Иноколѣнный: Котѣрый естѣ инѣшого поколѣна (1627 *ЛБ* 49); в инѣши (ынѣшиѣ) руки *див. РУКА.*

5. У знач. *ім., перев. мн. (один із багатьох; дехто)* инѣший, -ого: алѣ они не дѣбали и розыш'лиса. едины(и) на села свои. другыи на коуплю свою... а инѣшии па(к) поймав'ши слоугы его, з'лости имѣ чинили (1556-1561 *ПЄ* 94); Такова ест ед-ность вашего флоренского собору разбойнического, на котѣром не един живота своего... доконалѣ, а инѣшимѣ з ласки своеѣ маетности и вѣку придожилѣ (Лѣвѣв, 1605-1606 *Перест.* 45); нѣкоторые вмѣсто корабла и весла рѣкѣми ты(л)ко плывоу(т), а и(н)шѣе ю(ж) мртѣвые по водѣ плаваю(т) (Острог, 1607 *Лѣк.* 112); инѣшѣе... ѣдѣ вѣплювавши, невѣн'ныхъ людѣй крѣве вѣн'ны(м) и тебе оучинат', а инѣшѣе та в подозренѣе жѣса в злѣхъ кохѣетѣ приведуѣтъ (Острог, 1614 *Тест.* 172); Татарѣ... насѣ самыхъ толко зѣ душами zostавили, а инѣшихъ, якѣсте слышѣли, и постинали (Путѣвль, 1638 *АЮЗР* III, 11);

(*який відрізняється від названого; решта*) инѣший, -ого: А тежѣ не вижу инѣших,

только простою наукою нашего благочестия воспитавшиеся, – тые и подвиг церковный носят и отправуют (Унів, 1605 *Виш. Домн.* 190); его фрассоунокъ, а иншихъ пожитокъ. его праца, а иншихъ скарбъ. его блести, а и(н)шихъ весѣла, его клѣботы, а инши(х) рѣскошь (Острог, 1607 *Лѣк.* 118); Правдомѣвность, великое старанье чини, якобысь и самъ мѣль, и иншихъ маючихъ то, за свои(х) мѣль (Острог, 1614 *Тест.* 154); хочемо того абы(с)те... на(с) знали, же ѿ мене ѿ всѣ(х) васъ великое е(ст) старана, если... и(н)шиѣ ѿ ва(с) не дбаю(т) (Ясси, 1614 *ЛСБ* 451, 2 зв.); ѿто маете, намилшыи мои, що еденъ грѣхъ пыхи... приносятъ а гды са еще и иншыи до того прылѣчатъ ѿ таковы(м) що рекнемо (Корець, 1618 *З. Поуч.* 173); И кѣпѣць такъже, не тѣлько привѣзитъ иле бы зъ его потрібѣ было, але и дла мнѣгихъ иншихъ (Київ, 1637 *УС Кал.* 563); васъ правѣ иншии познавати бѣдѣ(т), же не дармо титѣль хр(с)тіанства на собѣ нѣсите, але исти(н)ными егѣ вызнѣвцами естесте (Київ, 1648 *МКСВ* 350); Рокошь великий по(д) Вислицею былъ, противъ кролеви, а кро(л) по(и)маль бы(л) ге(р)бу(р)та и и(н)ши(х) (серед. XVII ст. *ЛЛ* 166).

6. У знач. ім. с.р. иншее (иншоє) – (те, що відрізняється від названого; не те, що було) інше, -ого: Таково е(ст) непостоѣнство, а невдѣчно(ст) прирѣжена лю(д)ско-го проти(в) бѣ, и(ж) гды емоу да(ст) што дѣброго, сади(т)са того не бѣдѣчи вѣдѣченъ на иншеє. и за ты(м) и тѣе тра(т)и(т) што мае(т), и ба до гнѣвѣ побѣжае(т) (Острог, 1599 *Кл. Остр.* 213); а иншее все, то естъ позбые(т) мае(т)ности, оутраченье ѿ(т)чизны, и вшелѣкѣю иншоую бѣдоу, анѣ покладае(т) бѣти собѣ

за бѣдоу (Острог, 1607 *Лѣк.* 112); Любѣвъ вшѣкъже Хва на(д) все иншоє мене примѣшае(т). Пѣдлымъ, и вѣзгарженѣного оумыслѣ бѣль бымъ: если бѣмъ до по(к)ѣю самѣго оутекаль (Єв'е або Вільна, п. 1616 *Прич. отех.* 13 зв.); ѿ(т)минѣла оуже зима, а пришла весна:... пѣаство весолѣючи вѣ погодѣ спѣвае(т), и иншее все ѿ(т)новлѣе(т)са. Што мы вѣдачи... слѣвимѣ и выхваляемѣ (Київ, 1637 *УС Кал.* 152); Самбе има Єп(с)пѣ, що иншоѣ // показѣе(т)? тылко трѣдѣ и працѣ Архіерѣѣвъ (Київ, 1646 *Мог. Тр.* 3-3 зв.); не што иншоє, только див. **ЧТО**; не што иншоѣ... тылко див. **ЩО**; ни за што иншоѣ одно за див. **ЧТО**; нѣшто иншоѣ... тылко див. **НѢЧТО**; нѣщо иншоѣ... тылко див. **НѢЩО**; ни за што иншоѣ одно за – ни за што інше, тѣльки за: тому де(и) твоя м(л) неви(н)не и(х) не бл(с)влае(ш) и кла(т)ву на ни(х) вскладе(ш) и на собѣре(х) де(и) клене(ш) ни за (ш)то и(н)шо(г) ѿ(д)но за тую причину и(ж) де(и) ѿни в манастири стѣго ѿнофрия были и ста(т)ко(в) цр(к)о(в)ны(х) ѿсмо(т)-ривали (Новгородок, 1551 *ЛСБ* 16).

Див. ще **ИНЫЙ**.

ИНШІЙ *див.* **ИНШЫЙ**.

ИНЪВЕНТАРЪ *див.* **ИНВЕНТАРЪ**.

ИНЪВЕНЪТАРЪ *див.* **ИНВЕНТАРЪ**.

ИНЪВИДИЯ *див.* **ИНВИДИЯ**.

ИНЪГЕДЛИВЪ *див.* **ИНКЕДЛИВЪ**.

ИНЪДЕ *див.* **ИНДЕ**.

ИНЪДИКТЪ *див.* **ИНДИКТЪ**.

ИНЪДИКЪ *див.* **ИНДИКЪ**.

ИНЪДЫКЪ *див.* **ИНДИКЪ**.

ИНЪКВИЗИТОРЪ *ч. (лат. inquisitor)*

слѣдчий: Послѣмъ Апѣсто(л)скимъ: инъквизиторомъ, вы(ш)пырачѣмъ, чѣстымъ нагладѣчѣмъ, ... и ихъ брѣтиамъ... ихъ превышаю(т), и перешкажаю(т) вѣправо-

в́анью (Єв'є або Вільна, п. 1616 *Прич. отех.* 11 зв.); Писа(л) и присыла(л) до Акть Кгро(д)ски(х)... до мене Ва(ц)лава ...б8(р)кграбего Кремане(ц)кого Пань... Ледоховьски(и)... оповедаючи и Протестдючи се на врожоны(х)... Пана... Жоравьни(ц)кого... пана даниеля Ижи(ц)кого Секретара... иньквизиторовъ до Справы ниже(и) описаное (Кременець, 1637 ЦДІАЛ 765, 1, 11, 1).

Див. ще **ИНКВИЗАТАТОРЪ.**

ИНЪКВИЗИЦИЯ *див. ИНКВИЗИЦИЯ.*

ИНЪКВИЗОВАТИ *дієсл. недок. (стп.*

inkwizować, лат. inquirō, inquisivī) (кого о що) допитувати (кого про що): до того челядь протестанътову и подъданыхъ тамошньихъ били, дренъчыли и мучили, о добра протестанъта и подъданыхъ его иньквизуючы (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 361).

ИНЪКВИЗЫЦИЯ *див. ИНКВИЗИЦИЯ.*

ИНЪКГРОЄСОВАТИ *див. ИНГРОСОВАТИ.*

ИНЪКЕДОВАНЄ *с. (мад. enged)* дозвіл: Видишь, безъ волѣ и безъ инькедованя (*виправлено на иньгедована. – Прим. вид.*) не имали моце и слободы и у свинѣ увыйти, докудъ не слободивъ ихъ Бугъ (XVI ст. *НЄ* 152).

Див. ще **ИНЪКЕДОВАТИ.**

ИНЪКЕДОВАТИ, ИНГЕДОВАТИ, ИНЪКЕДОВАТИ, ЕНГЕДОВАТИ *дієсл. недок. (мад. enged)* 1. (кому що) (*віддавати щонебудь*) відступати: А Гу(д)цевятъ Пилипкувъ дароваль мене своею частю... и я тобѣ свою ча(ст) енгедую (Бенедиківці, 1603 *НЗУжг.* XIV, 224); Я тутъ на тото пріима(в) и(з) села Руского до села Бенедиковець, тогды и(н)гедовали сѣмъ и

каидановцѣ минѣ доколи буду живѣ (Там же, 225).

2. *Перен.* (чому) Слухатися (чого), коритися (чому): коли тѣло наше обуздаеме и удержиме вытъ обѣдѣня (*в рук. обѣдѣню. – Прим. вид.*), и вытъ пянства, и вытъ другои солодости сегосвѣтнеи, що бы слухало и инькедовало (*в рук. виправлено иньгедовало. – Прим. вид.*) тѣло души (XVI ст. *НЄ* 27); Также чинѣтъ и вы, хрестіяне, що бы тѣло ваше инькедовало (*в рук. виправлено иньгедовало. – Прим. вид.*) души и воли Божуй (Там же, 28).

3. (на що) (*змінювати свої погляди, навертатися*) переходити: такъ же и мы лише не инькедуйме (*в рук. виправлено иньгедѣйме. – Прим. вид.*) на его порядокъ, али будьме ему усе на досаду (XVI ст. *НЄ* 152).

4. (кому що) Послаблювати: Вы, каздове (*в рук. виправлено газдове. – Прим. вид.*), инькедуйте (*в рук. виправлено иньгедѣйте. – Прим. вид.*) слугумъ заказы; познавайте, ажъ якъ вамъ, такъ и усѣмъ Господь естъ на небесѣхъ (XVI ст. *НЄ* 98).

ИНЪКЛЮДОВАТИ *див. ИНКЛЮДОВАТИ.*

ИНЪКОНТУМАЦЫЯ *ж.* Декрет: Если бы те(ж) заносили декрета Якие а(л)-бо Инько(н)тѣмацые, Такъ На по(д)за(м)-чаны, ижъ не мають быти С(д)но По два реме(с)ники ка(ж)дого ремесла На по(д)-замъчѣ (Львів, 1609 *ЛСБ* 421, 2).

ИНЪКОРПОРОВАТИ *дієсл. недок. (стп. inkorporować, лат. incorporare)* долучити: костюкъ... ме(л)никъ станишовьски(и) здоровы(и) бѣдѣчи на теле и в мыслѣ одступивъши свое(и) вла(ст)но(и) належъно(и) юри(с)дикъцие(и) форѣмъ права поветѣ и

воево(д)ства а по(д) тѣ точнѣю кгро(д)-скдю... юри(с)дикѣцию... сознаня теперешнего себе самого з добрами и потомъками своими цале по(д)даючи и инъкорпорюючи явне... со(з)наваю (Житомир, 1647 ЦДІАК 11, 1, 12, 31).

ИНЪКУРСІЯ *див.* **ИНКУРСІЯ.**

ИНЪНОТЕСТЕНЦІЯ *див.* **ИННОТЕСЦЕНЦІЯ.**

ИНЪПУКГЪНОВАТИ *дієсл. недок. (лат. impugnare) юр.* (що) оспорювати: подданство, повинність и послушенство звыкное ихъ милости, яко паномъ своимъ, оддавати и полънити прыказалемъ, которого презъ княжатъ ихъ милости Жаславскихъ поданя, а презъ мене возного увезанья ниhto з стороны не инъпукгъноваль (Володимир, 1621 *АрхЮЗР* 1/VI, 512).

ИНЪСЕРОВАНЫЙ *див.* **ИНСЕРОВАНЫЙ.**

ИНЪСТАНЦІЯ *див.* **ИНСТАНЦІЯ.**

ИНЪСТАНЪЦІЯ *див.* **ИНСТАНЦІЯ.**

ИНЪСТИКГОВАТИ *див.* **ИНСТИГОВАТИ.**

ИНЪСТИКГАТОРЪ *див.* **ИНСТИГАТОРЪ.**

ИНЪСТИНЪКЦІЯ *ж. (лат. instictio)* намова: Якож и тепер тотже Степанъчукъ и панъ Рудецкий, за инъстинъкциею того подданого своего и самъ, з якоес инъвидии и ранъкору, отповеди на здорове тогож законъника чинят (Луцьк, 1635 *АрхЮЗР* 1/VI, 699).

ИНЪСТРУКЦІЯ *див.* **ИНСТРУКЦІЯ.**

ИНЪСТРУКЪЦІЯ *див.* **ИНСТРУКЦІЯ.**

ИНЪСТРУКЪЦІЯ *див.* **ИНСТРУКЦІЯ.**

ИНЪСТРУКЪЦІЯ *див.* **ИНСТРУКЦІЯ.**

ИНЪСТЫКГОВАТИ *див.* **ИНСТИГОВАТИ.**

ИНЪСТЫКГАТОРЪ *див.* **ИНСТИГАТОРЪ.**

ИНЪСТЫНГАТОРЪ *див.* **ИНСТИГАТОРЪ.**

ИНЪТЕНЪТОВАТИ *див.* **ИНТЕНТОВАТИ.**

ИНЪТЕНЪЦІЯ *див.* **ИНТЕНЦІЯ.**

ИНЪТЕРЕКНЯ *див.* **ИНТЕРРЕГНЯ.**

ИНЪТЕРЕССЪ *див.* **ИНТЕРЕСЪ.**

ИНЪТЕРЕСЪ *див.* **ИНТЕРЕСЪ.**

ИНЪТЕРМИСИЯ *див.* **ИНТРОМИСИЯ.**

ИНЪТЕРПОНОВАНЫЙ, ИНЪТЕРЪПОНОВАНЫЙ *дієприкм. (стп. interponowany) 1. У знач. прикм.* Внесений, поданий: его м(л). Каменацьки(и) именовемъ его м(л). п̄на свого ѿ нева(ж)ности акту теперешнего фунъдованя юри(з)дикѣции, целости права... на добра, ѿ которие конътрове(р)сия заходи(т), служачо(г)[о], ѿ во(л)ное апеляци(и) инъте(р)понованы(х) прозеквущии(и) (!) онихъ зашлые... пану своему, вцале пе(р) ѿмна заховуючи (Київ, 1643 *ДМВН* 265).

2. *У знач. ім. с.р.* инътеръпонованое – те, що внесено, подано: позваные... // фаво(р) яко суседови ѿбъмедзъному и у шкоде протесътанътисъ показавъши, инътеръпонованое и афекътованое не только допусътити, але ее такъ же протесътаци, ѿ попа(р)те тое апеляции,... записати и прinaryти не хотели (Володимир, 1643 *ТУ* 323-324).

ИНЪТЕРПРЕТОВАТИ *дієсл. док. (нім. interpretieren, лат. interpretari)* (що) инътерпретувати, витлумачувати: при котрой конъституции прочитавъши и добре ее инътерпретовавъшы, пленипотент позъваныхъ инъферовал, абы суд тепе-

решный, ... не въдавалсе въ суженье той справы, але жебы... сусъпендовалъ тую справу до прышлого даст Богъ сейму (Луцьк, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 423).

ИНЪТЕРРЕГНУМЪ, ИНЪТЕРРЕКГ-НУМЪ ч. (*сnp. interregnum, лат. interregnum*) міжкоролів'я: А хотяжъ тою [столицю сп]равовалъ до часу Меленътей, патриарха А[лександр]ейский, однакъ не былъ власнымъ па[триархою Костенти]-нопольскимъ. А такъ тая столица [въ т]ые часы (въ тыхъ отугицахъ) ваковала, и власне [яко] инътеррекгнумъ на онъ часъ было (Вільна, 1599 *Ант.* 497).

Див. ще **ИНЪТЕРЕКИЯ.**

ИНЪТЕРЦИЗА *див. ИНТЕРЦИЗА.*

ИНЪТЕРЦЫЗА *див. ИНТЕРЦИЗА.*

ИНЪТЕРЪПОНОВАНЫЙ *див. ИНТЕР-ПОНОВАНЫЙ.*

ИНЪТЕРЪЦИЗА *див. ИНТЕРЦИЗА.*

ИНЪТРАТА *див. ИНТРАТА.*

ИНЪТРОМИСИЯ *див. ИНТРОМИС-СИЯ.*

ИНЪТРОМИТОВАТИ *див. ИНТРО-МИТТОВАТИ.*

ИНЪФАМИСЪ ч. (*сnp. infamis, лат. infamis*) знеславлена, зганьблена особа, позбавлена шляхетства: приводечи то всъмъ до ведомости, абы съ преречонымъ позванымъ // Адамомъ Мазепою, яко инъфамисомъ, цти отсужонимъ и правомъ переконанымъ жадного сполку, ани обцования не мели, ... але се зъ нимъ, яко выволанцомъ, во всемъ, водле срокгости правное заховали (Житомир, 1638 *АрхЮЗР* 3/I, 377-378).

ИНЪФАМИЯ *див. ИНФАМИЯ.*

ИНЪФЕРОВАТИ *дієсл. недок. і док. (сnp. inferować, лат. in-fero)* 1. (що) Повідомляти, показувати: прбожъ дáleй са тými мáрными пфстáпки вашими не

бáвачи, але и(х) соудови бá найвы(ш)-шого застоваючи, тóе тóлко для пересторбгы // и наоуки другимъ... инъфе-роуемо (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 46 зв.-47);

робити висновок, підсумовувати: замы-каючи тотъ роздeль инъфе-роуемо, же... почитаны і называны быти... не можете (Там же, 47).

2. Запропонувати; внести подання: при которой коньституции прочитавъши и добре ее инътерпретовавъшы, пленипотент позваныхъ инъферовал, абы суд теперешный, поневажъ таковыя справы з рукъ и моцы всихъ судовъ вынятыя суть, не въдавалсе въ суженье той справы (Луцьк, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 423).

ИНЪФЕСТАЦИЯ, ИНФЕСТАЦИЯ ж. (*лат. infestatio*) напад, набіг: панъ Бенедектъ Островский... сведчыльсе на... месчанъ... которие подчасъ инътерекгни, в самыя навалности небеспеченствъ прошлыхъ козацкихъ и покганъскихъ инъфестации, наехавшы... гостыили, виолень-тер покозачывшыс (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 116); именованный его милость панъ Парульскій, остаючи тамошнымъ пососоремъ добръ менованыхъ... для инфестацией уставичныхъ на тые добра, ... за уступенемъ несподеванымъ съ подъ Пыливецъ войска короннаго... всее немалъ субстанции своее въ тыхъ добрахъ и фортецы Ляховецкой..., мусель..., уносечи здорове свое, одехать до Польски (Кременецъ, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 258).

ИНЪФЕСТОВАТИ *дієсл. недок. (пол. infestować, лат. infestare)* (що) (*чинити напади, набіги*) нападати (на що): тот же менованный Павел Тепер, справъ не отдавши и оные, не ведати, где заподевши, до тоеж ребеллии козацкое утекъль и сполне

з ними панства его королевское милости инѣфестовал (Луцьк, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 402); а надѣто, инѣфестуючи дедицтво поводово и внивечъ обернути усилиуючи ...не толко водлугъ потреби, абы толко дамнификовали повода,... в дубровы и леси былицкие... въежджаючи,... березы, дубы, осини... высекли, выпустошили и внивечъ обернули (Володимир, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 470).

ИНЪФОРМАЦИЯ *див. ИНФОРМАЦІЯ.*

ИНЪФОРМАЦІЯ *див. ИНЪФОРМАЦІЯ.*

ИНЪФОРМАЦІЯ *див. ИНФОРМАЦІЯ.*

ИНЪФУЛА, ИНЪФУЛА *ж. (стп. infula, лат. infula) епископська митра: И заразъ ихъ милость... князи бискупы и владыкове, убранные въ свое инѣфулы (або и митри) и церквѣныи чсти годъныи убири..., вошли до церквы светого Микола (Вільна, 1597 *РИБ* XIX, 218); то са стало абы ры(м)скіи би(с)купы на голова(х) свои(х) инѣфулы ѿ дву(х) рога(х) носили абы са таа бе(с)тыа в ни(х) ѿказала (XVI ст. *КАЗ* 632, на полях).*

ИНЪШИ *див. ИНШИЙ.*

ИНЪШИЙ *див. ИНШИЙ.*

ИНЪШІЙ *див. ИНШИЙ.*

ИНЪШЫЙ *див. ИНШИЙ.*

ИНЫЙ, ИНИЙ, ИНІЙ, ИНЪЙ *займ.*

1. (*який відрізняється від названого; не цей, не той*) другий, інший: дозволили емѣ... ты(м) са право(м) доброво(л)но справова(ти) ка(к) и иные мѣста справ(в)уютса в корѣне и велико(м) кнѣзствѣ (Межиріччя, 1503 *Арх. Р.* фотокоп. 50); мы со всѣми тыми до(б)рыми лю(д)ми дороги есмо никакое тѣ(т) не видели а и ины(х) никаки(х) знако(в) грани(ч)ны(х)

коуды ѿни на(с) водили (Київ, 1508-1523 *ПИ* № 5); И то была причина твоа, а не инаа, дла которое еси на Подлаше был прыехал (Краків, 1538 *AS* IV, 163); жа(д)ною са иною рѣчью не забавляли ѿ(д)но в повед(н)ю а в слуха(н)ю аки(х) нови(н) (И пол. XVI ст. *КА* 94); который же кусъ поля вѣчнѣ оддаю и поручамъ ку теѣ же церкви нашей фолварскеѣ... а то... на поправу, а не бо на свѣтло, а на потребины тогожъ святого храму (Фольварк, 1606 *НЗУжг.* XVI, 226); Мнѣго і ины(х) дѣво(в) а(л)бо вѣродко(в) ѿ(т) люде(и) на свѣтѣ... соу(т) нѣкѣторіи е песѣми головами... нѣкѣторіи што въ пѣрсе(х) оуста, а на рамени бчи (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 26); Било: Молотѣкъ котрымъ стрѣны натагѣють... И дѣщка ѿголоше(н)а мѣтвѣ въ Обѣтеле(х), и на иныи потрѣбы (1627 *ЛБ* 162); Тог(д)а дѣшамъ стѣмъ; ѿ(т)тѣлѣ прѣйде радость дѣвнаа безъ оуприкренна..., а по сѣмъ и еше дѣша прѣве(д)ныхъ оузритъ инѣю радость; вѣж(д)елѣннѣю Аггломъ Бжѣимъ; прѣч(с)тѣю Двѣ Мрѣю..., стоѣщи одѣснѣю сна своѣго (Чернігів, 1646 *Перло* 162 зв.); **ИНЫМИ СЛОВАМИ** *див. СЛОВО;*

(*не той, що був*) інший: Робѣтници пакъ поймавши слоугы его. иногѣ збили. а иногѣ забили... Опа(т) пакъ послалъ иныи слоугы, болше прѣвы(х) (1556-1561 *ПС* 92 зв.); Твоа же мѣ(с)тѣ па(к) ле(г)це себе важѣючи запрещѣніе наше пас(т)рское..., дѣ(и)ствѣешъ бе(з)стра(ш)не вѣнаше(д)ши себе и по(д)даючисе по(д) иное дѣховенство и иные сѣды на(д) зако(н) // послѣшенство црквное (Берестя, 1593 *ЛСБ* 238, 1 зв.-2); злыхъ зле погубили, а виноград инымъ дѣлателемъ предати, иже возрадятъ ему плоды во времена своя (Львів, 1605-1606 *Перест.* 43);

оупрошѣ $\overline{\text{Оца}}$, мѣви(т), и $\overline{\text{инога}}$ Потѣши-
тѣла дасть вамъ (Київ, 1619 *Гр. Сл.* 244);
не ходите стеж'ками мойми то а ты(ж)
принесоуса $\overline{\text{о(т)}}$ ва(с) до $\overline{\text{инога}}$ народоу
которїи боуде(т) слоухати мене (поч.
XVII ст. *УЄ* № 91, 56); Тогда $\overline{\text{Аггловѣ}}$ з
радостью $\overline{\text{о(т)}}$ вѣдат' ю, на мѣста свѣт-
лаа, и покѣйніа, и тамѣ ю $\overline{\text{инїи}}$ $\overline{\text{Аггло-}}$
 $\overline{\text{в(е)}}$ стѣи; и $\overline{\text{Патріархѣ}}$ стрѣчають (Чер-
нігів, 1646 *Перло* 127 зв.); до рукъ $\overline{\text{иныхъ}}$
див. РУКА; не хто $\overline{\text{иный}}$ *див. ХТО*; нѣ-
кто ($\overline{\text{никто}}$, $\overline{\text{некто}}$) $\overline{\text{иный}}$ *див. НѢХТО*;
кто ($\overline{\text{кто}}$) $\overline{\text{иный}}$ *див. ХТО*.

2. (*який-небудь, крім названого*) $\overline{\text{інший}}$:
По $\overline{\text{обѣдѣ}}$ в субѣту мае(т) даска(л) // з
дѣтми намовлатиса ча(с) немалы(и), бо(л)-
ше ни(ж)ли во дни $\overline{\text{иные}}$, $\overline{\text{дчачи}}$ и(х) стра-
хѣ бжїемѣ (Львів, 1587 *ЛЄБ* 87, 5-5 зв.);
протожъ молимъ мл(с)тѣ вашѣ, $\overline{\text{дчинѣте}}$
ваша мл(с)тѣ, $\overline{\text{исъ}}$ $\overline{\text{иными}}$ пнїи, и $\overline{\text{хр(с)ти-}}$
 $\overline{\text{яны}}$ малую $\overline{\text{мл(с)тню}}$ для потреби $\overline{\text{выше}}$
 $\overline{\text{реченои}}$ цркве (Львів, 1590 *ЛСБ* 146); Отожъ
 $\overline{\text{иныхъ}}$ апостоловъ $\overline{\text{владза}}$ была дочасная,
але Петрова – уставичная, а то естѣ – влас-
ное старейшество Петрово (Володимир,
1598-1599 *Вїдп. ПО* 1087); Тѣи же Стѣи...
 $\overline{\text{нарѣкаючи}}$ на шѣпты и $\overline{\text{ворѣжки}}$ бѣбѣи над
бѣлными, мѣвитъ: Естєсь вѣрный, $\overline{\text{знаме-}}$
 $\overline{\text{найса}}$ кр(с)тѣмъ... тѣ лѣкарство, $\overline{\text{инога}}$ не
знѣю (Київ, бл. 1619 *О обр.* 78); много на-
роду было з мѣста Киева и зъ $\overline{\text{иныхъ}}$ мѣстѣ
(поч. XVII ст. *КЛ* 81); пѣве(л) стѣи(и) пѣ-
ше(т) кто $\overline{\text{ходи(т)}}$ вѣдле тѣла, то(т) бѣ
оугодїти не мѣжетъ, и на $\overline{\text{ино(м)}}$ мѣсци
мови(т) ктѣ лѣоби(т) слѣвоу свѣта сего,
тѣи(и) е(ст) $\overline{\text{непрїатель}}$ бжїи (1645 *УЄ* № 32,
80);

(*при перелїку предметів*) $\overline{\text{інший}}$: дал...
емѣ тоє $\overline{\text{имѣне}}$ ... // з данми грошовыми и
медовыми и бобровыми и кѣничными... и
со $\overline{\text{всеми}}$ $\overline{\text{иными}}$ $\overline{\text{подачки}}$ и $\overline{\text{поплаты}}$ (Кра-

ків, 1507 *АС* III, 39-40); при тѣ(м) бы(ли)
приса(ж)ници... $\overline{\text{яц'ко}}$ гѣ(л)ды(ш) ива(н)
ка(м)ба... $\overline{\text{гри(ц)}}$ $\overline{\text{ве(р)нѣ(и)ча}}$, $\overline{\text{гри(ц)}}$ цѣу-
прикоувъ и $\overline{\text{иных}}$ людїи добры(х) немало
(Одрехова, 1543 *ЦДИАЛ* 37, 16, 1); я маю
Его Милости за $\overline{\text{дев'кою}}$ своєю посагѣ да-
ти... $\overline{\text{клеинотовъ}}$, $\overline{\text{серебра}}$, $\overline{\text{перель}}$, $\overline{\text{шаты}}$ и
 $\overline{\text{иных}}$ рѣхомых речей, $\overline{\text{прилѣчивши}}$ кѣ тымъ
тысечьма $\overline{\text{золотыхъ}}$ ... $\overline{\text{всеє}}$ $\overline{\text{выправы}}$, што-
бы стоало за $\overline{\text{дрѣгѣю}}$ две $\overline{\text{тысечи}}$ копъ гро-
шей Литовских (Берестя, 1558 *АС* VII, 34);
и $\overline{\text{уловиль}}$ его $\overline{\text{дїаволь}}$ сребролюбїем, не-
воздержанїем, $\overline{\text{чужолозством}}$ и $\overline{\text{иными}}$ сим
подобными (Львів, 1605-1606 *Перест.* 29);
А то ся дѣяло в $\overline{\text{дому}}$ $\overline{\text{вы(ш)}}$ $\overline{\text{рече(н)номъ}}$
при бы(т)ности $\overline{\text{превелебны(х)}}$ ... $\overline{\text{о(т)цевъ}}$
Андрея Савришевича... Григорїа Сидо-
ровича... и при $\overline{\text{мнѣ}}$ $\overline{\text{Іоа(н)нови}}$ Васукеви-
чеви... и при $\overline{\text{иных}}$ $\overline{\text{люде(х)}}$ (Холм, 1648
Тест. Ст. 471); и $\overline{\text{иное}}$ $\overline{\text{такое}}$ *див.*
ТАКОВЫЙ.

3. (*ще який-небудь із ряду однорідних предметів, із групи людей*) $\overline{\text{інший}}$: Робѣ-
ници пакъ $\overline{\text{поймавши}}$ $\overline{\text{слоугы}}$ его. $\overline{\text{инога}}$
збїли. а $\overline{\text{инога}}$ $\overline{\text{забили}}$. а $\overline{\text{инога}}$ $\overline{\text{камени-}}$
е(м) $\overline{\text{побили}}$ (1556-1561 *ПЄ* 92 зв.); По-
то(м) $\overline{\text{мы}}$ ... $\overline{\text{приеха(в)ши}}$ до $\overline{\text{инога}}$ стога,
 $\overline{\text{паньско(г)}}$ [о], а(ж) $\overline{\text{знати}}$, што $\overline{\text{тепе(р)}}$ ...
сено $\overline{\text{побрано}}$ (Житомир, 1583 *АЖМУ* 48);
 $\overline{\text{Нѣкоторїй}}$ звѣздѣ су(т)ъ $\overline{\text{студенаго}}$ при-
роженя а $\overline{\text{иный}}$ $\overline{\text{горачого}}$, а $\overline{\text{иный}}$ $\overline{\text{мокраго}}$,
а $\overline{\text{иный}}$ $\overline{\text{сухого}}$ (серед. XVII ст. *Луц.* 541).

4. У *знач. ім. (перев. мн.) (один із бага- тьох, дехто)* $\overline{\text{інший}}$, -ого: а $\overline{\text{онї}}$ не (д)ба-
ли и $\overline{\text{пошли}}$ $\overline{\text{про(ч)}}$, е(ди)ны на села $\overline{\text{своа}}$,
а $\overline{\text{иный}}$ на $\overline{\text{коупецтво}}$ а $\overline{\text{иный}}$ $\overline{\text{дрѣжа(в)ши}}$
 $\overline{\text{слоу(г)}}$ его $\overline{\text{зга(н)би(в)ши}}$ и(х) $\overline{\text{еще}}$ $\overline{\text{оуби-}}$
ли (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 168 зв.); тот же
далъ $\overline{\text{единых}}$ $\overline{\text{апостолы}}$, $\overline{\text{других}}$ $\overline{\text{зас}}$ $\overline{\text{про-}}$
 $\overline{\text{роки}}$, а $\overline{\text{других}}$ $\overline{\text{зас}}$ $\overline{\text{евангелисты}}$, и $\overline{\text{иных}}$
 $\overline{\text{зас}}$ $\overline{\text{пастыри}}$ и $\overline{\text{научители}}$ (Вільна, 1600

Катех. 62); А пото(м) нѣкаторыи ѿ пѣназе(х) трѡщѣтса; дрѣгїи зневблеными бывають ѿ(т) страстей, а ѳныи многими и бры(д)кими грѣхами дѣшѣ ѡслѣпляютъ (Київ, бл. 1619 *Аз. В.* 291); Еднѡмоу пре(з) дѣха бываеть дѣна мова..., дроугѡмоу чинѣна чоу(д), иномоу прѡ(р)цѣство, дрѣгомоу розезнавана дѣховъ,... дрѣгомоу выкладана мовъ (поч. XVII ст. *Проп. р.* 142 зв.);

(який відрізняється від названого; *решта*) інший, -ого: Рек'ль к' нѣкаторымъ, которыи то в'собѣ надѣю мѣли. иже соу(т) справед'ливи. а изъ ины(х) са насмѣваю(т) (1556-1561 *ПС* 299 зв.); И для тѡго иже хвї пѡ плѣти прирѡженны бѣли и надѣалиса абы въ цр̄(с)твїи его сѣгосвѣтн(м) на(д) ины(х) старшїи бѣти мѣли (к. XVI ст. *УС* № 77, 15 зв.); вси на тебе только единого смотрятъ: што ты учинишь, и иные учинятъ (Рожанка, 1598 *Л. Пот.* 1013); И томѣ прислѣхатиса и присмотрїтиса хотѣлемъ, а не и оучїтиса, або мѡлчки хвалїти, яко ѳныи (Київ, 1619 *Гр. Сл.* 186); Пристѣпѣте Дѣбвницы, а внимайте собѣ,... абысте розрѣшенїи бѣли сѣми, котѡрыи ѳны(х) разрѣшаєте (Київ, 1625 *Коп. Каз.* 37); Щаслївшїй есть на(д) иныхъ, могѣ речи смѣле, Астрѡбмъ, бо ѡнъ першїй познѣлъ Бга в' тѣле (Київ, 1632 *Євх.* 297); неха(и) тежь и я за ины(х) на(и)по(д)лѣйшы(и) с ты(м) пода(р)комъ не будѣ взго(р)женны(и) (1636 *Лям. о пр.* 2 зв.); по инѣхъ – по-іншому: Ковѣрство: Оухищре(н)е, хїтро(ст), дѡвтѣ(п),... вдѣчность, выщвичѣность: или по инѣ(х) кѣглѣрство, или бѣгло(ст) (1627 *ЛБ* 53).

5. У знач. *ім. с.р. иное* – (те, що відрізняється від названого) інше, -ого: не есть та(к) иного ме(р)зко пре(д) бгомъ яко

ненависть межи хр̄(с)тианы и немл(с)рѣдїе ко бли(ж)ни(м) своимъ (к. XVI ст. *УС* № 31, 15); не иного чого, ено *див. ЩО*; нищо иное *див. НѢЩО*; нѣ для чого иного... едно *див. ЩО*; що иное *див. ЩО*;

(*решта однорідних предметів*) інше, -ого: Тогѣ же рѡкѣ оу ѡстрѡзѣ пожага велїкаа была,... а(ж) сѣми мѣсили з' мѣста оубо оутѣкати, а скрѣнѣ і ѳное метѣли оу вѡдѣ бо по земли горѣли трѣски (1509-1633 *Остр. л.* 128).

Див. ще **ИНШИЙ**.

ИНЪДЕ *див. ИНДЕ*.

ИНЪКВИЗОТЕРСКИЙ *прикм. (який стосується інквізиції)* інквизиторський: побрѣли кѡнѣ писарѡви инъквизотѣрскомѣ, и маетности побрѣли (Львїв, поч. XVII ст. *Крон.* 123).

ИНЪКЕДОВАТИ *див. ИНЪКЕДОВАТИ*.

ИНЪСТРУМЕНТИСТА *ч. (музикант)* інструменталїст: а(л)бо мнимае(ш) и(ж) ты што ро(з)соу(д)ного ѿ(т) доу(д)ки и скри(п)ки и фрѣя(р)ника розобра(л), а(л)бо мнимае(ш) и(ж) ты ѿ(т) трѣбача, соу(р)м(а)ча, пища(л)ника, шамайника ѿ(р)ганїсты, ре(к)галїсты, инъстрѣме(н)тїсты, и бѣбенисты; што ѿ дсѣ и дѣвны(х) рѣча(х) коли слѣша(л) (п. 1596 *Виш. Кн.* 246).

ИНЪФУЛА *див. ИНЪФУЛА*.

ИНЪШИЙ *див. ИНШИЙ*.

ИНЪШЫЙ *див. ИНШИЙ*.

ИНЪЙ *див. ИНЫЙ*.

ИПОСТАСНЫЙ *прикм. (який стосується іпостасі)* іпостасний: вѣскр(с)нїе хвѡе(ст) причїною нашего вѣскр(с)нїа для бо(з)ства его котѡромоу наше пре(з) з'едночѣна іпостасное и персоналное члѣство злоучѣное было (поч. XVII ст. *Проп. р.*

115); ω(т)ць болій мене є(ст) зась болшій на(д) л҃юди, иншіе дла едности ипостаснои, и дла полности ласки и славы, которіе идѣтъ приробоны(м) за тоєю едностью (Там же, 161).

ИПОСТАСЬ ж. (кожне із трьох втілень Святої Трійці) іпостась: Не три боги по одинь в ца(р)стви нероздѣлны(и), въ тре(х) ипостасе(х) нами почитаны(и) (к. XVI ст. – поч. XVII ст. ПДПИ 182, 102); Ба в' трѣхъ персѣнахъ, абыхмы визнавали: И персѣнь ты(х), в' едноу ипѣстас' не мѣшали (Львів, 1616 Бер. В. 92); една особа Очаа, и една особа Снѣвна(а), и една особа с(т). Дха една сила, едно Бо(з)ство, единос Цр(с)тво, в' трѣх' особахъ, тѣ є(ст), в' трѣх' ипостасех' (Київ, 1625 Сур. Сл. 126 зв.).

ИРВАТИ див. РВАТИ.

ИРЕЛЬ ч. (назва хижого птаха) орел, діал. вірел: immus[t]ulus..., ирель птица (1642 ЛС 226).

ИРЖА див. РЖА.

ИРЖАНЫЙ див. РЖАНЫЙ.

ИРЖЕНЫЙ див. РЖАНЫЙ.

ИРЖИЩО див. РЖИЩЕ.

ИРМОЛОЙ, ИРМОЛОЙ ч. (гр. εἰρμολόγιον) (нотна церковнобогослужбова книга) ермолой; ирмологій: Ирмолоевь два, кдлі(з)мяны(и), и нотованы(и)... Книжка дрѣкованаа бра(тс)каа виле(н)скаа (Луцьк, бл. 1627 ПВКРДА I-2, 265); і(р)моло(и) нотованы(и) (Львів, 1637 Инв. Усп. 29 зв.).

Див. ще ЄРМОЛОЙ.

ИРМОСЬ, ИРМОСЬ ч. (гр. εἰρμός) (перший вірш кожного канону) ірмос: Тыежъ // псалми, пѣнія, антифоны, тропары, кондаки, ирмосы, стихеры, каноны, ... евангелія, входы, переносы, молитвы посвященія Таинъ Христовыхъ (Вільна, 1608 Гарм. 213-214); в' котѣрих тропарей по

тридцати и ващше биваетъ, со Ирмосами и катавасіами (Київ, 1621 Коп. Пал. (Льв.) 28); Але..., возмѣмъ октѣихи, и йные црковномѣ правилѣ слѣжачіи книги: Если та(м) стіхирѣвъ, тропарѣвъ, контакѣвъ, ирмосѣвъ, и цалыхъ послѣдованій ѿ оубѣшихъ в' Хѣ, по достаткѣ не знайдемъ (Київ, 1625 Коп. Ом. 150).

ИРОДИЯНЫ мн. (прихильники релігійно-політичної течії, що виражала інтереси династії Ірода) іродіани, іродіанці: И послали к нему нѣкоторыхъ з' фарисеуов и иродиянуовъ, абы, его в'ловили в' мѣвѣ (1556-1561 ПС 175 зв.).

ИРОВОВЪ прикм. (який стосується Ірода, притаманний Іродові) Іродів: И пріказовал имь рекучі. бачте а выстерегайтесь квасу фарисейског, ѿ квасу ирода (Володимир, 1571 УС Вол. 56).

ИРОДЪ ч. (цсл. Иродъ) перен. (дуже жорстока, люта людина) ірод: а коу концу заходѣ свѣта тогѣ, не ѿ(т)стѣпѣй слнца правды, и матки своеи, в' пелюхахъ ещѣ тираніи, сѣрѣвы(х) іродѣвъ пороженой, и по(д) розливаньемъ ѿ(т) нѣхъ крѣви въ оутискѣ вѣхованой (Острог, 1598 Ист. фл. син. 56).

ИРТУТЬ див. РТУТЬ.

ИРХА ж. (стп. ircha, свн. irch, лат. hircus, ircus) 1. Вид замші, діал. ірха: Яко(в) пашковичъ... мѣ(л) това(р) сво(и) селе(д)цовъ бочо(к) ѣ... и(р)хи скуро(к) белы(х) р̄ (Берестя, 1583 Мит. кн. 5 зв.); Степанъ демидовичъ... мѣ(л)... насенъа мо(р)кви каме(н) а... рѣбко(в) просты(х) ѣ... и(р)хи скуро(к) белы(х) р̄ (Там же, 58).

2. Особова вл.н., ч.: ю(с)ко и(р)ха (1649 РВЗ 28).

ИРЦАТИ дієсл. недок. Говорити, мовити: при(т)чею бо ирцѣ(м) ѿ(т)шо(л) бо

моужь ѿ(т) жены оу далекии пу(т) (1489 Чет. 168 зв.).

ИРЪЖИЩЕ див. РЖИЩЕ.

ИРЪЖА див. РЖА.

ИС див. ИСЪ.

ИСКАЖЕНЄ с. (недо^триман^ня, недо^держан^ня) ухилен^ня: такъ тежъ не ма^е(т) ни^хто ѿ(т)зываети збиваючи позво(в) искаже(н)е^мь року и иными припалыми а непра(в)ными причинами (1566 ВЛС 56 зв.).

ИСКАЗАТИ дієсл. док. (цсл. ^исказати) (кому) Сказати, повідомити: какъ ^исказали с(т)опо(л)коу. ^возрадова(л)са ср(д)це(м) (1489 Чет. 246 зв.);

(що) ^висповідати; ^висповідатися: Если ^искажеме грѣхы нашѣ, овунъ вѣренъ естъ и праведенъ (XVI ст. НЄ 84).

Див. ще **СКАЗАТИ**.

ИСКАЗИТИ дієсл. док. (цсл. ^исказити) (кому, кому чим) ^нашкодити: дявуль ...на то змагаеть, што бы члѣвѣку ^исказивъ, котрымъ кѣломъ бы мугъ (XVI ст. НЄ 68); Якъ привязанъ медѣвѣдъ однимъ ланцомъ... не може ^исказити нѣчого нѣкому, лише кто пуйде икъ нему близко, такъ естъ привязанъ дявуль Христомъ и муць его што намъ не може сказати (Там же, 153).

Див. ще **СКАЗИТИ**.

ИСКАРАТИ дієсл. док. (кого) Покарати: лишень избиравъ члѣвкъ одинъ у святъ день нѣчого бурше, лише трѣски, идучи, и такъ то Господь Бгъ ^искаравъ его, и каменіемъ умеръ (XVI ст. НЄ 215); Не долго ли тая ловітва послужить, ани Петръ-апостол тобѣ не поблажить, Коли на суд божій испустить тя земля, ^искарает господь незаконныхъ племя (к. XVI ст. Укр. п. 79).

Див. ще **СКАРАТИ**.

ИСКАТИ дієсл. недо^к. (цсл. ^искати)

1. (кого, що) (^проводити розшук; ^розшукувати, ^виявляти, ^відшукувати) шукати: моучитель... началъ возмоущати городы, ища хр(с)тіянъ (1489 Чет. 60 зв.); А еще перекажаютъ вхо^домъ... копачи з драбовъ которые по городищамъ... могилы роскопывають и ищдчи тамъ обрѣче(и) а пе(р)стене(и) ^мощи погребеныхъ выкидываютъ (1552 ОКан. 3. 30); ^хоче(т) бо ирѿ(д) ^искати ѿтрочате абы // из'гоубиль его (1556-1561 ПЄ 24 зв.-25); промытники мытныє з Остро(ж)ца и з ы(н)шихъ селъ за ними гнали и по пере(д)ме(ст)ю ^искали (Луцьк, 1565 ТУ 110); Я-мъ... самъ есми побег коней своихъ покраденыхъ ^искати и о них ся пытати (Луцьк, 1583 Арх ЮЗР 8/III, 410); Koli sia wernemo z drohy Budem... tut pyrohy ^иskaty (Яворів, 1619 Гав. 21); А ty se teper poudu modlity А my poudemo Juhy ^иskaty (Раків, поч. XVII ст. Траг. фотокоп. 4 зв.);

(кого, що) (^намага^тися зустрѣти, ^побачити) шукати: ^Искала есми его а не ^нашла есми; ^знашли мя соуть стороже (поч. XVI ст. Песн. п. 51); ѿ(т)повидѣль пакъ женамъ аггль рекоучи. не бойте(с) вы. вѣмъ бо же іса распатаго ищите не е(ст) его тоу (1556-1561 ПЄ 122); законнѣици... почалі с ним гадати. Глядаючі ѿ(т) него знаменія съ неба,... а онъ вздх'ноувши дхом своимъ повѣдил, чо^го для род той знаменія ищет (Владимир, 1571 УЄ Вол. 56); А его ст^аа м^ло(ст) вышо(л) к ни(м) и ре(к): кого ищите? А они рекли: Іса Назаранина (XVI ст. УЄ Трост. 58); по всей турской земли тѣхъ ^мощей и тѣхъ тѣл освященныхъ, // от языка словянскаго порожденныхъ, умножилося, тогда некоторыє пробаторы вѣры,... пошли ^искати и видѣти в родѣ латынскомъ ^мощей либо тѣ-

ла (1608-1609 *Виш. Зач.* 221); Аггловѣ бо-
вѣ(м) хлюба(т)са мѡвачи, Іса ищете На-
заранина Распѡтого (Київ, 1632 *МКСВ*
280); Абы Хва Сна Бжїа к томѡ оу грѡбѣ
не искали положѣ(н)но(г): Но вѣроу огла-
дали живѡго (Чернігів, 1646 *Перло* 62);

(чого і без додатка) (*добирати, підшу-
кувати*) шукати: ар'хїерее же и оучителїе
и весь з'борь. искали л'жївого с'вѣдоць-
с'тва противъ ісви, абы оубили его (1556-
1561 *ПС* 114 зв.); А они почали искати ме-
жи собою. которыи бы то змежи ни(х),
хотѣль оучинити (Там же, 319); если се
пустиль зъ места въ дорогу,... по што бы
тамъ ехати на ночь мель, окромъ исчу-
чи причины до уданя готовое помовы ку
обельженю особы позваного (Володимир,
1594 *АрхЮЗР* 1/1, 416); Дивно ми тому,
ижъ Жыдове, с пилностью ищучы вины
на Христа не могли ее найти, хотя о то
усильне старалися (Вильна, 1608 *Гарм.*
203); ада(м) грѣ(х) оучинївши з'шилъ лїст-
вїе смоковное, и закры(л) наго(ст). що(ж)
тыи лїста знача(т) слоухаче? тѡлко вы-
мѡвки ѡ(т) дѡброго, и закрыта котѡрыми
хѡче(м) грѣхы нашѣ закрыти, котѡрїи оу
ба такъ сѡ(т) важны,... якъ лїста сказї-
телное: ѡ котѡро(м) читае(м), ищѡ(т) вы-
мѡво(к) в грѣхѡ(х) (поч. XVII ст. *Проп. р.*
186).

2. (чого, чого від кого) (*добиватися,
потребувати, прагнути*) шукати: коли жь
пакъ нечистый доухъ изъ члѡка изыйде(т)
переходи(т) черезъ без'вод'ны(и) мѣста
ищючи покоѡ (1556-1561 *ПС* 59); мы
за(в)жы (!) до дѡброго прихїлае(м)са и
пора(д)кѡ ищемо (Львїв, 1596 *ЛСБ* 297,
1); выдѣ Бога не просѣме помочи, али
ищеме выдѣ жунъ, и выдѣ баиль, и
выдѣ ворожѣль, што бы намъ помогли
(XVI ст. *НС* 177); Сего ради пытаю ѡ(т)-

че..., почто ѡстависте ми(р)скую красу
и невидимѡю ищете добротѡ (к. XVI –
поч. XVII ст. *ПДПИ* 182, 76); владарства
и правосѣдалства и суеславства языци,
то есть поганцы, ищут (1608-1609 *Виш.*
Зач. 227); естѣ властно(ст) пѡста, не тѡлѣ-
кѡ пѡзнѡ ѣсти, але и мѡлѡ ѣсти: ...роз-
майтыхъ потрѡвѣ не искаѣти (Київ, 1637
УС Кал. 64); Незбо(ж)не // тогды чына(т),
котѡрые дла зы(с)кѡ и пожыткѡ дочѣс-
ного, ѡлѣбо лѡски чыѣй ищѡчи,... тѡтъ
оурѡдѣ бжїый ѡ(т)правѡють (Львїв, 1645
О тайн. 85-86); Хто тѣды малжѣнства
ищѣт' дла наполнѣна потѡмство(м) зем-
лѣ, то(и) ѡ(т) землѣ бывѡет' ѡбладѡный
и быдлѡтомъ подѡбный (Київ, 1646 *Мог.*
Тр. 918); **искати пристанища див. ПРИ-
СТАНИЩЕ.**

3. (*виявляти можливість зробити що-
небудь*) шукати: А в' то(т) часъ искали
ар'хїерее и книж'ници вложитї на него
роуки абы его поймали (1556-1561 *ПС* 310);
Аврамей Янчинский,... еше и на мене са-
момъ помстою неякою,... ся похваляль
и забити искаль (Володимир, 1567 *Арх*
ЮЗР 1/VI, 58); нїше тѣло ѡ(т) земли зем-
ла, зѣмленого тажѡрѡ и пока(р)мѡ прѡг-
не(т), дхѡ за(с) гѡрѣ вѣтагнѣтисѡ с того
мѡса ище(т) (п. 1596 *Виш. Кн.* 252 зв.);
“Дявуль, ворогъ вашъ, яки левъ рычу-
чи, ходитъ нучъ и день, ищучи, кого бы
прожеръ” (XVI ст. *НС* 152); Тѡй... дѡшъ
нашихъ шѡкѡетъ. ѡбхѡдитъ всѣ стихїи
сегѡ вѣка, Ищѡчи въ тмѣ грѣха пожѣр-
ти члѡка (Чернігів, 1646 *Перло* 22);

(чого) вичїкувати: июда с'кариѡ(т)с'кыи
...ѡ(т)толѣ ис'каль подѡб'ного часоу, абы
п'редаль (1556-1561 *ПС* 110).

4. (чого) (*заявляти свої права на що-
небудь, домагатися чого-небудь*) претен-
дувати (на що): пото(м) мнѣ... ни моемѡ

роду племени... тоє земли по(д) игумено(м) искати ани оустѣпатиса оу тѣю землю (Київ, 1508 *ЦНБ* ДА/П-216, 170); тыи имениа первой Єй Милости даны ѿт колкѣ лет, нижли князь Андрей з братьєю своєю... тых именией искали (Краків, 1523 *AS* III, 252); за чи(м) ѿ(н) того име(н)а моего подо мною ищеть хочу того по не(м) ведати (Володимир, 1544 *ЛНБ* 103, 22/Id, 2032, 4); ниxто з близких, кривных и повинных моихъ... тых именией под паномъ малжонком моимъ... по моем животѣ искати, правом доходити а ни впомятиса не мають (Луцьк, 1580 *АрхЮЗР* 8/III, 323); фєдѣрь и ти(м)ко сынове небошика ми(с)ка марочя(т) минули ищи на прокопѣ до(л)гѣ зло (!) деся(т) (Одехова, 1608 *ЦДІАЛ* 37, 2, 12 зв.); **правомъ искати** (кого, чого) – домагатиса чого-небудь у судовому порядку: Єстли бы хто под которымъ з нихъ земля и людей правомъ искалъ, ѿдинъ дрѣгомѣ маеть помочон быти и за ѿдно стоати (Люблін, 1505 *AS* III, 36); ѿтец мой на ѿн час ...томѣ жидѣ попелѣ не дал, которого попелѣ тот жид Гошко хотел былъ на мне правомъ искати (Городище, 1551 *AS* VI, 108).

◊ **недалеко ищучы** – далеко ходити не треба: Не далеко ищучы, пойзрите въ Новгородський поветъ: яко ся тамъ тая проклятая ересь роскоренила (Вільна, 1599 *Ант.* 979).

ИСКЕЛТОВАТИ *дієсл. док. (мад. költ)* (що) (*прогайнувати, змарнувати, перевести*) витратити, *діал.* скельтувати: [жона] истѣкала кровлювъ за вѣ лѣтъ и была искелтовала усе имѣніе свое на лѣкарѣ и не могла нѣ выть кого помучь пріяти (XVI ст. *НС* 59); исцѣливъ тоту

жону убогую, што истѣкала кровлю за дванадцять лѣтъ и была искелтовала усе иманя свое лѣкарюмъ (Там же, 154).

ИСКЕРКА *ж. (стп. iskierka) перен. (проблиск, ледь відчутний вияв чого-небудь)* іскорка: подъ претексътом тоє конституции, новую якуюсь церковь,... хочуть будовати тут в Луцку противную едности светой, не для покою, але для дисенсии... и потом за тоєю малою іскеркою Боже уховай чого болшого, кгдыжъ и чужоземцовъ кгрековъ з Турокъ якихъсѣ метрополитовъ владыков при церквяхъ ховають (Луцьк, 1620 *АрхЮЗР* 1/VI, 482).

Див. ще **ИСКОРКА, ИСКРА.**

ИСКИДАТИ *дієсл. недок. (цсл. искидати) (випускати з себе) викидати.* ◊ **гомѣти искидати** – блювати: Но и(з)бави на(с) ѿ(т) лѣкавогѣ, міра сегѣ льстиво-го,... Котѣрїй ѿ(т) лѣкомства; гомѣти искидае, И въ грѣсѣхъ свойхъ нѣ сѣтости нѣмае (Чернігів, 1646 *Перло* 21 зв.).

Див. ще **СКИДАТИ.**

ИСКИНУТИ *дієсл. док. (кого) Вигнати, прогнати:* Прощо его бѣгъ сотворилъ. гди его (х)тѣлъ искинѣти з неба (серед. XVII ст. *Луц.* 525); **со чѣти искинути** (кого) *див. ЧЕСТЬ.*

Див. ще **СКИНУТИ.**

ИСКЛАДОВАТИ *дієсл. недок. (що) (вигадувати; створювати) складати:* И такъ ся годить усѣмъ слугумъ Божимъ, што бы не смотрѣли иманя и богатство сегосвѣтнее, што бы не ходили науковъ лживовъ людсковъ, што простыи люде искиладують: такъ нашѣ дѣдове чинювали, тай мы чинѣме (XVI ст. *НС* 180).

Див. ще **СКЛАДОВАТИ.**

ИСКЛАСТИ *дієсл. док. (що) Скласти, поскладати:* хлопу(м) що дерево и(с)кла-

ли на (с)торону и въкупу да(л)е(м) по(л) пята гро(ш) (Львів, 1592 ЛСБ 1040, 12).

Див. ще СКЛАСТИ.

ИСКЛОТИТИСЯ *дієсл. док. (скала-мутитися)* сколотитися: А бетѣжнѣй вытказавъ ему великымъ голосомъ и рюкъ: “О, лише бы могло быти, али не имаю члѣвка, коли ся исколотить вода, шѣто бы мя понюсъ у воду” (XVI ст. НС 60).

ИСКОНАТИСА *дієсл. док.* Здійснитися: пр(о)рци проповедали как са то имаєть ископати (1489 Чет. 254 зв.).

ИСКОНИ *присл. (цсл. искони)* спочатку; споконвіку: въ ефесе былъ первыи голо(с). искони єсть слово. ѡто всего свѣта приходячи (1489 Чет. 40 зв.); Искони бѣ слово снѣ бжии (Там же, 352).

ИСКОНЧАНІЄ, ИСКОНЬЧАНІЄ *с. (цсл. исконьчаниє)* кончина, смерть: панамарь... // ...не оставить стѣго мѣста своего. ни земли сея до искончаниа (1489 Чет. 10 зв.-11).

◊ **исконьчаниє свѣта** – кінець світу: Єв(г)листа выписоує(т) якъ хс... повѣдаєть ѡ разореніи црѣкве ієр(с)лимьскои. и боудоучіи противности. ты(ж) ѡ искончаниі свѣта. тыж заповѣдаєть. абы са стерегли. ѡбьяденіа. и пианства (1556-1561 ПС 313).

Див. ще СКОНЧАНЄ, СКОНЧАНІЄ.

ИСКОНЧАНЬ *дієприкм. (цсл. исконьчань)* закінчений, завершений: И скончана бысть сіа книга малоумны(м) и многогрѣшны(м) рабо(м) Божіи(м) Аньдрее(м) (1599 Яв. ИЗ 13).

ИСКОНЬЧАНІЄ *див. ИСКОНЧАНІЄ.*

ИСКОПАТИ *дієсл. док. (цсл. ископати)* (що) викопати, вирити: селеніє кидá(р)ское, до(м) тата(р)скій. їже є(ст) сѣгдѣ, еди(н) на колесніци, а дрѣги(и) в зє(м)ли ископанъ (1596 ЛЗ 53); ѡто(ж)

кото́рій са того оувѣиме(т) а побо(ж)не боуде(т) жити теды ты(ж) аггльское мѣсто събѣ чини(т) албо мешкана, а то(ж) не може ю(ж) преити з мѣсца на и(н)шее. є(д)но якобы пропа(ст) якѣю събѣ ископа(л) (к. XVI ст. УЄ № 31, 213 зв.).

Див. ще СКОПАТИ.

ИСКОРЕНИТИ *дієсл. док. (цсл. искоренити)* (кого) (*докорінно винищити, призвести до загибелі*) викоренити: Озна(и)мѣю ва(м), я(к) земля... на васъ перє(д) гмѣ бгмѣ плаче(т), стогне(т)..., просачи сотворителя, я(ко) да пошле(т) серѣпъ смртны(и), серѣпъ казни погибелное, якоже древле на содомланы. и всемирнаго потопѣ, которій бы васъ // выгдбити, и искоренити... могль (1596 Виш. Кн. 260-260 зв.);

(що) (*скасувати, ліквідувати*) викоренити: жертви идо(л)скихъ бгѡвъ вы искорени(с)та (1489 Чет. 231); павель стѣй ре(к), до ты(х) кѡторій та(м) в тѣй ча(с) поймили мачехѣ свою и со нею блоудилї. и ѡ ины(х) стары(х) квасны(х) обычає(х). и(х) жє то каза(л) павє(л) стѣй искоренити (к. XVI – поч. XVII ст. Кн. о лат. 98 зв.).

Див. ще ИСКОРЕНАТИ, СКОРЕНИТИ, СКОРЕНАТИ.

ИСКОРЕНАТИ *дієсл. недок. (цсл. искоренати)* (кого) (*винищувати, убивати*) викоріювати: трѣпи(т) бгѣ латїнд, тоє тає(м)ници не знає(ш); але рѣси не трѣпи(т). але змѣ(н)нико(в) рѣски(х) искоренає(т) (1596 Виш. Кн. 243 зв.).

Див. ще ИСКОРЕНИТИ, СКОРЕНИТИ, СКОРЕНАТИ.

ИСКОРЕНАТИСА *дієсл. недок. (цсл. искоренатиса)* викоріюватися, зникати: блгослове(н)ніє бжїє на домѣ(х) правосла(в)ны(х) хр(с)тїа(н)ски(х), почиває(т);

а на преле(ст)ны(х) вѣра(х) мира сего ща(с-т)а панде(т). которого ѿ(т) хр̄(ст)іа(н)ско-го рода прагнѣчій з домо(м) сѧ искорена-е(т) (1596 *Виш. Кн.* 243 зв.).

ИСКОРКА ж., *перен. (проблиск, ледь відчутний вияв чого-небудь)* іскорка: еслиже маешъ якую іскорку (цноты) и боязни Божее (о чомъ вонтплю),... – латве доведаешся и познаешъ (каждого) (Вильна, 1599 *Ант.* 925); Кто бы иско(р)кѣ мѣ(л) в бг̄ѣ мл̄(с)ти, всѣ зе(м)ныя рѣчи почѣ(л)бы мѣрности (Київ, 1623 *Мог. Кн.* 32);

(те, що надихає, запалює) іскорка: Если за(с) нѣакою иско(р)кою до того боуде(ш) працювати запалены(м), хо(ч) бы на(и)трѣднѣйшее працюйте, и прикрое было, вдѣчне и мѣле боудешъ працювати (поч. XVII ст. *Проп. р.* 221 зв.).

Див. ще ИСКЕРКА, ИСКРА.

ИСКОРНЯТИ дієсл. недок. Вигадувати: Не тяжи кривдою,... не искорняй вѣсть, албо имя лихое на когогодѣ, не осужай, коли есь не постановлюнъ судіевъ, и провкатыромъ не будь (XVI ст. *НЄ* 19).

ИСКРА, ИСЪКРА ж. 1. (*частинка тіла, що горить, жевріє*) іскра: схода(т) бо ѿ(т) ни(х) іскры, и свѣтло(ст) бліскаючи-сѧ яко мб(л)ніи (Устрики, I пол. XVII ст. *УЄ* №29515, 346 зв.); *У порівн.:* и бѣде(т) крѣпо(ст) и(х) яко паздеріє згребное, и дѣла и(х) яко іскры ѿгнены (1596 *Виш. Кн.* 266).

2. *Перен. (проблиск, ледь відчутний вияв чого-небудь)* іскра: И дла великої несправедливо(с)ти... стрѣвбжени бѣдѣ(т) люде. такъ бѣрзо, же и мѣжи свѣими власными не на(и)деса іскра любве (Вильна, 1596 *З. Каз.* 38-38 зв.); на кшталтъ нѣмы(х) бѣдлатъ в' плюгѣвыхъ рѣскошахъ валѣючисѧ, а мѣлою якбю іскрою свѣц-

кого коханаго свѣрѣ,... распалившисѧ, // тѣй з' тогѣ а иный з' иного бѣкѣ я(к) сѣбѣ кгѣй звѣрѣ, напа(д)ши, шѣтѣ цр̄ковнѣю... шарпаемо (Київ, 1619 *Гр. Сл.* 204-205); Который [отступник] и отъ нихъ, если іскру якую благочестіа мають, хвалень быти маеть, ижъ православної вѣры... постерегль (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 767).

3. Особова вл.н., ч.: и кгда мы до преречено(г) месте(ч)ка... приехавъшы а не заста(в)шы поменено(г) пна алекса(н)дра ѿлекъшыча то(л)ко ѣрожно(г) пна яна іскрѣ старосту и слѣгѣ е(г) м(л) пна Самуела Ла(с)ча... пытали(с)-мы (Бородянка, 1638 *ЦДІАЛ* 140, 1, 125, 1).

Див. ще ИСКЕРКА, ИСКОРКА.

ИСКРЪННЫЙ прикм. (*цсл. іскрнни*) щирій, відданий: Прісный: Искрнный, ѡставічны(и), зычлівыи (1627 *ЛБ* 99).

ИСКРИСТИЙ прикм. Искристий: ham-mites, каме(н) іскри(с)ти(й) (1642 *ЛС* 214).

ИСКРЫТЫЙ дієприкм. (*цсл. іскрыти*) скритий, прихований, затаений: оумъ члѣвч не можетъ досегнути, што іскрыто во его стѣомъ ср(д)ци (1489 *Чет.* 189).

ИСКУПИТИ дієсл. док. (*цсл. іскоупити*) 1. (що) (*придбати за гроші, заплативши певну ціну*) викупити: Пришли ко на(м) бра(т)ство ѡспеніа прѣстыѧ бѣца... иже имѣю(т) нѣжнюю потребѣ ново бѣдовати хра(м)... состарѣлыи и ра(з)тлѣнъ сѣще прѣжде. Также и штамбу ѿ(т) рѣкѣ євре(и)скіи іскупити, юже застави теѡдоръ москвити(н) (Львів, 1589 *ЛСБ* 120).

2. (кого, що) (*визволити, врятувати від гріхів*) відкупити: а ведьже зъ любви ку душамъ невинннмъ, кровію Хрыста Бога нашого іскупеннмъ, за которые, яко пастырѣ, маючи ихъ въ порученню своемъ, срокгую личбу дати му-

шу (Рожанка, 1598 *Л. Пот.* 989); гъ из-
бавитель нашъ имѣлъ сънїйти на землю и
искоупити и вызволити ро(д) члч(с)кый
ѡ(т) всѣ(х) оупа(д)ко (!) его и небе(з)пе-
ченства (XVI ст. *УИ* 1911/2, 77); Снѣ
то Бжїй... Властію Бж(с)тва свбегѡ на сѣ-
лѡ смѣртнѡю настѡпївъ. и Нѡрѡ(д) люд-
скїй ѡ(т) вѣчнои смѣрти искѡпївъ (Чер-
нігів, 1646 *Перло* 62); Патрі́арси и Пр(о)р-
ци, В Рѡдѡсти прѣ(д) егѡ Трѡномъ оупа-
ли,... глѡщи, Искѡпїль есї насъ Крѡ-
вѣю свѡею (Там же, 67 зв.).

ИСКУПЛЕНЄ с. Визволення, викуп-
лення: Избавленїе: Искѡпле(н)е, збавле-
(н)е, ѡ(т)кѡплѣнєе. (1627 *ЛБ* 45).

Див. ще **ИСКУПЛЕНИЕЄ.**

Пор. **ИСКУПИТИ.**

ИСКУПЛЕНИЕЄ, ИСКУПЛЕНІЄ с. (*цсл.*
искоупление) визволення, викуплення:
ѡбидимы(м) заступление, въ напасте(х)
поможение, ѡ пожарѣ и в потопѣ, плен-
ны(м) искупление, во гладѣ преко(р)м-
ление (Перемишль, 1592 *ЛСБ* 3, 99); Де-
вїцамъ потребы ѡбїдимы(м) застѡплѣнїе
въ напасте(х) поможѣнїе, в' пожарѣ, и в'
потѡпѣ. плѣ(н)ны(м) искѡплѣнїе. в' гла-
дѣ преко(р)млѣнїе (Львїв, 1609 *ЛСБ* 423).

Див. ще **ИСКУПЛЕНЄ.**

Пор. **ИСКУПИТИ.**

ИСКУПЛЕНІЄ *див.* **ИСКУПЛЕНИЕЄ.**

ИСКУПОВАТИ *дієсл. недок.* (*цсл.* ис-
коуповати) (*заслуговувати прощення*) по-
кутувати, відкуплятися: Наши(х) то пѡт-
рїар(х) їсти(н)наа вѣра, которїе спсѣнїе
своее вѣры в жи(з)ни се(и) собѣ кѡпѣ-
ю(т), по пѡвлѡ, искѡпѣюще, ре(ч) врѣмѡ:
я(к) днїе, жїз'ни сѣѡ лѡкави сѡтъ жївѣ-
те (1599 *Виш. Кн.* 221).

ИСКУПЪ ч. (*цсл.* искоупъ) відкуплен-
ня; покута: А яже нужду от навѣта дї-
авола-миродержца, страстно владычест-

вующаго, страждет, в искупѣ жизни об-
рѣтающихся зде, – не подобает ми время
подробну изглаголати (1610 *Виш. Посл.*
до Княг. 235); Тѣмже сими двѣма и аз
еще косним благодатию христовою: ру-
коделием и искупомъ, – // доколе течет
принесенное от вас (Там же, 235-236).

ИСКУСЕНЪ *див.* **ИСКУСНЫЙ.**

ИСКУСИТЕЛНИЙ *прикм.* Спокуси-
лий: proband(us), искусите(л)ни(й) (1642
ЛС 330).

ИСКУСИТЕЛЬ ч. (*цсл.* искоуситель)
спокуситель: штѡ жъ бы искѡсїтель са-
танѡ бнѡый дшѣвнѡый нѣпрїате(л), лѡди
до ѡ(т)чаанїа привести прѡгнѡчїй, на(д)-
то вымыслнѣйшого вѣрвати мѡгъ (Ост-
рог, 1598-1599 *Апокр.* 157); А не ровнѡй-
те себѣ искѡсїтелю дїаволѡ, котѡрый,...
здѡвна чини(л) старанїе абы пѡстѣ раз-
рѡши(л) (Київ, 1619 *О обр.* 158); Пристоу-
пївши (мови(т) ев(г)лїста) искоусїте(л),
не назва(л) его дїаволо(м) але скѡсїте-
ле(м), кды(ж) мѣль повїн'но(ст) скоусї-
телевоу, яко то(т) (поч. XVII ст. *Проп. р.*
212).

Див. ще **СКУСИТЕЛЬ.**

ИСКУСИТИ *дієсл. док.* (*цсл.* искоу-
сити) (кого і без додатка) спокусити;
заманити: ев(г)листа поведае(т), якъ хс
посѣтил'са чотыр'деса(т) днїй и чотыр'-
деса (!) ношїи, и якъ былъ искоушенъ ѡ(т)
дїавола (1556-1561 *ПС* 27 зв.); И рекль
емоу їс, и такъ тыжь е(ст) писано. не
ис'коусишь га бга своего. паки пояль
его дїаволь на гороу вел'ми високоюу. и
оуказаль емоу в'са ц(р)ства сего свѣта,
и славоу и(х) (Там же, 28); Такъ же пос-
тилъ и Іисусъ, Христосъ, Бгъ нашъ,...
коли пошовъ Духомъ святымъ у пустыню,
якъ // искушенный бывъ выдѣ дїавола,
тамъ не было покарму (XV ст. *НС* 16-

17); дроугый замы(с)лъ бы(л) же пыта(л) жебы мѳгль искоусѳти, не ижбы // не мѳгль знѳти. ахѳвъ михѳа пр(ѳ)рка пыта(л), не и(ж)бы хотѳ(л) правдѳ познѳти (поч. XVII ст. *Проп. р.* 212-212 зв.).

2. (кого) Випробувати, перевѳрити: да аще ѳстаноу(т) сии здѳ. да во смѳхъ потворѳ(т) бози наша. и искоушени бѳдоу(т) ѳ(т) ни(х) (1489 *Чет.* 142 зв.).

Див. ще ИСКУШАТИ.

ИСКУСИТИСЯ *дѳсл. док. 1.* (*пѳддатися спокусѳ*) спокуситися: прошу ба рад иже бы сиа книга... не была... ѳ(т)лучена ѳ(т) сия стѳя цркве, ащели бы ког наважденѳ дияволское навращало попа... или простаг члка ижбы искусился ѳ(т)нести сие евглѳе ѳ(т) цркве (1591 *Свенц.* 72); дознали бо того святые отцы, искусилися лѳчити латинское мудрости хоробу и не толко не успѳли ничтоже, але еще посмѳяны, поругани и за глупых полчени от них были (1608-1609 *Виш. Зач.* 208).

2. (*пѳддатися випробуванню*) випробуватися: “Аще бо, – рече, – кто хошет вслѳд менѳ ити, да отвержется себѳ и возмет крест свой и послѳдует ми”; се жь естѳ в молчании ум имѳти, искуситися подобает (1615-1616 *Виш. Поз. мысл.* 238); “Подобаше бо нам послѳдовати стопам спасению преочищеному, се естѳ, еже отрещися себѳ, взяти крест, искуситися, в безмолвии ум имѳти” (Там же, 241).

ИСКУСНЕ, ИСКУСНѳ *присл.* Розумно, розсудливо: мае игуме(н) того светого манастира... во вѳсе(м) иску(с)не и богобо(и)не иночески поступовати (Новгородок, 1590 *ЛСБ* 137); gnare, gnariter, умѳте(л)нѳ, искуснѳ (1642 *ЛС* 210).

Див. ще ИСКУСНО.

ИСКУСНИЙ *див. ИСКУСНЫЙ.*

ИСКУСНИКЪ *ч.* Наставник, куратор: ксендзѳ Мацей Поплавѳский,... противко... велебному отцу Данилови Полонѳковичови презбитерови, Василеви Кириловичови искусникови... екзекутором и справцом // ...сведчыл и протестовалсе (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 268-269); вси речи // вышменованые..., тудежѳ розмаитые дерева, до будинку способленые, побрала и, до монастира... занесшы, в руки,... отцу Василови Кирыловичови искусникови оддали и тые дерева розными часы повозили (Там же, 269-270).

ИСКУСНО *присл.* Те саме, що **искусне**: prudenter, искусно, мудро (1642 *ЛС* 336).

ИСКУСНЫЙ, ИСКУСНИЙ, ИСКУСЕНЪ *прикм. (цсл. искоусьныи) 1.* Умѳлий, квалѳфикований, досвѳдчений: И слѳлъ послы избрѳнныи да оувѳдатѳ явѳ в коѳей цркѳви оустѳвы кѳ бѳжеи слѳвѳ... они яко искѳсни прилѳжно внимѳли, И бѳгорѳзѳмно оувѳдѳвши послѳвшемѳ дѳли (Острог, 1581 *См. В.* 7 зв.); Мае(т) быти приста(в)лено ѳ(т) брѳтѳи два члѳка иску(с)ные ради строѳнѳа шко(л)ного, да соблюдаю(т) науки, и дѳлъ дида(с)каловы(х) (Львѳв, 1588 *ЛСБ* 93); засѳлисмо на судѳ, маючи при собѳ... дѳаконовѳ нашихѳ на дворныхѳ... и секретара нашего, вѳ филозофѳи и вѳ богословѳи искусного, Гелѳяша Мороховского (Володимир, 1608 *АСД* VI, 115); Надки намѳ, тѳкѳ познѳнѳа рѳзныхѳ дѳалѳктѳвѳ, якѳ, и вырозѳмѳнѳа писма б(ж), жѳчилѳ, и ѳ Дѳдѳскалы искѳсныи, стѳралѳса (Киѳв, 1625 *Кон. Каз.* 31); Потрѳбенѳ: Искѳсенѳ (1627 *ЛБ* 90); Также трѳх брѳти с посродку себе, законников искусных, vybrati и на то назначити, абы един был годным казнодѳею и // проповедачем слова Божого, другий учителем читанем теолооиеи законни-

ком, в том монастыре мешкаючим (Луцьк, 1636 *АрхЮЗР I/VI*, 715-716); perspect(us), иску(с)ни(й), усмо(т)ренъ (1642 *ЛС* 311);

вишколений, вправний: да бѣде(т) прочитáте(л) искѣсе(н) въ чтѣніи. бѣглы(и) и быстры(и) в зрáкѣ. не по(в)торяючи и заи(к)аючися на ѿ(д)ной рѣчи двакро(т) или́ три (1599-1600 *Виш. Кн.* 201).

2. Моральный, добродетельный: и церковного Духа, през мене муровати зачатая, окрасу вшелякую и докончене муров мела, а сами въ искусном, побожном и светобливым житию мешкали (Луцьк, 1636 *АрхЮЗР I/VI*, 716).

ИСКУСНѢ *див.* ИСКУСНЕ.

ИСКУСНѢЙШИЙ *прикм. в. ст.* Умиліший, досвідченіший: В Мл̄твахъ и Чтѣніихъ, ѿ(т)че Всечестнѣйшій, Понѣже бысть изъ млада до днѣсь искѣснѣйшій: Пріатовáль есѣ Креетъ (!) кѣпно съ Лѣнбю, Ѡ(т) бл̄горбдіа ти въ символъ обюю (Київ, 1623 *МІКСВ* 85).

Пор. ИСКУСНЫЙ.

ИСКУСТВО *с. (цсл. искоуство)* до свидченість; уміння: Яко е(ст) красе(н) сѣдіна(м) ро(з)соудок, и старши(м) розмѣти радоу, вѣнѣць старшы(м) много ра(з)личноѣ искоуство, и похвала и(х) стра(х) гнѣ (Острог, 1599 *Кл. Остр.* 201); gnaritas, умѣте(л)ство, и(с)куство (1642 *ЛС* 210).

ИСКУСЪ *ч. (цсл. искоусъ)* 1. Спокуса: алчѣба... бесовѣскимъ искѣсомъ ѿ(т)-гонитель (1489 *Чет.* 308); чудуюся се-му, яко пан Юрко,... без испытанія, искуса, наказания, очищения, просвѣщения и свершения,... челоуѣка творит и разумѣет (Унів, 1605 *Виш. Домн.* 188).

2. Випробування: противленіа над нами оучиню. і наведѣ // рѣкѣ мою на ни(х), и роспа(лю) бѣдами і искѣсо(м) в' ч(с)то-

тѣ (1596 *Виш. Кн.* 265 зв.-266); Покажѣте-ми, ѿ бискѣпи, где которы(и) з ва(с) иноческаго житіа стѣпе(н), ко Х(с)ѣ, и дѣховномѣ ра(з)умѣ ско(р)бны(м) пѣте(м) ведѣщи(и), са(м) собюю пролѣзль, бѣ(з) которого искѣса законъ мови(т), еп(с)пѣ быти не може(т) (1598 *Виш. Кн.* 280); ярем креста христова, искусов, борбы, подвигов во мысли и плоти к духом лукавым поднебесным во терпении взявши, преплыти (1599-1600 *Виш. Кн.* 153); искусомъ – на пробу; на ділі: Которіи(ж) то менены(и) ро(в), яма, глѣбина, пропа(ст); то е(ст) прево(з)-лѣтающіа мнима(н)емъ вы(ш)ше, знаходящая же ся искусо(м) ниже всѣх, грѣдо(ст)..., которая высокое чини(т) сердце, ѿ которо(м) рече прм(д)ры(и) як е(ст) пре(д) г(с)де(м) нечи(ст)ъ (1599 *Виш. Кн.* 214); от искуса – з досвіду: от искуса глаголю, а не от самофалки: за единого, в горах и пещерах сѣдящего руского инока тысячу домолѣжных и в полатах упокоевающихся миролюбцев, мясоедов, роскошных мнихов латынских не промѣнил бым (1615-1616 *Виш. Поз. мысл.* 244).

Див. ще ИСКУШЕНЕ, ИСКУШЕНИЕ.

ИСКУШАТИ *дієсл. недок. (цсл. искоушати)* 1. (кого) Спокушати: гла емоу старецъ. о чадо почто мя искоушаеши (1489 *Чет.* 1 зв.); Євглиста выписоуе якъ х̄с веденъ на поустьяню. и якъ постил'са м дніи. и м̄ ночии, и възальколь. который то коли его искоушаль сотона, каменемъ. а потомъ навратил'са до галилеи. и читаль в ш'колѣ книги пр(о)рчѣскыи, ѿ собѣ (1556-1561 *ЛС* 221 зв.); бранами пеке(л)ными того трѣпа невѣріа твоего проклаты(и) діаво(л),... запечатова(л). Понѣ(же) са емѣ поклони(л), оулакоми(в)шися на показа(н)е бога(т)-ства // свѣта сего, чи(м) и ншго вл(д)кѣ

искѡша(л), и ѡ(т)раже(н) бы(л) (1599 *Виш. Кн.* 220-220 зв.); искоусѣте(л),... двоакы(м) зѡмысло(м) искѡша(л) его [Христа] (поч. XVII ст. *Проп. р.* 212).

2. (кого, що) Випробовувати, перевіряти, оцінювати: яко злато оу огни, тако ю искушаеть здѣсь многими скорбѣми и бѣдами розмоитыми и печальми (поч. XVI ст. *Песн. п.* 55); а другіи пак искоушаючі его, знаменія ѡ(т) него искали съ нбсе (Володимир, 1571 *УЄ Вол.* 70); млтеса бгѣд, да ва(м) да(ст) ї ѡ(т)крые(т) пастыра: его же жребіе(м) ѡ(т) си(х) речѣны(х) искѡша(и)те (1596 *Виш. Кн.* 226); Правда же законникъ онъ той фарысей, што искушалъ Христа, и Василя якогось новотного законъ множить, в чомъ Богъ ему судия, въ якуюсь гипокрызю удалъ (Слуцьк, 1616 *АрхЮЗР I/VII*, 277); *reg-tendo*, искушаю (1642 *ЛС* 312); Ужаснѣса тѣды члче, котѡрый почѡвѡещса быти в' якѡмъ кѡлвекъ грѣхѣ, а якѡ найрѣхлѣй искѡшай и пытай сѣмнѣна своѣго, ежели не зостала на ѡнымъ якаа змаза грѣхѡвнаа (Київ, 1646 *Мог. Тр.* 911).

Див. ще ИСКУСИТИ.

ИСКУШЕНЕ с. Випробування: Напасть: Искѡшен(е), досвѣче(н)е, покѣса, бѣда, пѡтварь, гнѣ(в), зѣдлость (Київ, 1627 *ЛБ* 69); Скрѣбь: фрасѣнокъ, смѣто(к), ѡтискъ, долегливо(ст), искѡше(н)е, ѡтрапѣнье, протѣвность (Там же, 115).

Див. ще ИСКУСЪ, ИСКУШЕНИЕ.

Пор. ИСКУСИТИ.

ИСКУШЕНИЕ, ИСКУШѢНИЕ, ИСКУШЕНІЕ, ИСКУШЕНІЕ с. (цсл. искоушение) 1. Спокуса: ѡче на(ш)... не оуведи на(с) во искѡшѣние (1489 *Чет.* 293); Не ведѣ насъ въ искѡшеніе. Не п'хнѣи грѣхѡлюбивои дѣшѣ мой, ѡ(т) Пресвѣтлои Ѡ(т)цевскои лѡски твоѣ (Чернігів, 1646

Перло 20 зв.); О приготованю вырѣкаючого са свѣта проти(в) искѡшеніа(м)... // ...Котѡры(м) пора(д)ко(м) до досконѡлости встѡповати потрѣба (серед. XVII ст. *Кас.* 57 зв.-58).

2. Те саме, що **искушене**: аще ли ваю не премою первое искоушѣние моукъ. то начнѣта второе творити (1489 *Чет.* 143); Спокѣса, искѡшеніе досвѣ(д)чѣние прѣбба (1596 *ЛЗ* 50); Двѣ части перше гинуло... жидовствомъ и поганствомъ... а третья спасается презъ огонь искушенія, презъ терпливость... напастѣй, бѣдъ, мардерствъ (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 819); егда ѡный ѡста(т)ный ча(с) искѡшенія придетъ,... жебы еси в чомъ не ѡстѣпилъ сѡпостатовѣ: не вѣрѣй емѣ, не по(д)давайся емѣ (Чорна, 1629 *Діал. о см.* 247).

3. Те саме, що **искусъ** у 2 знач.: Хотящому же кому къ житию ихъ приступити, не скоро приемлютъ, но первѣй повелятъ ему жити въ гостиномъ дворцы, особно отъ нихъ,... давше ему секиру и лентѣй, и бѣлую одежду, поки явить искушеніе лѣто одно и воздер'жаніе; тожь потомъ приемлютъ (Супрасльський монастир, 1580 *Пис. пр. лют.* 179).

ИСКУШЕНИЕ *див. ИСКУШЕНИЕ.*

ИСКУШЕНІЕ *див. ИСКУШЕНИЕ.*

ИСКУШѢНИЕ *див. ИСКУШЕНИЕ.*

ИСЛОЖИТИ *див. ИЗЛОЖИТИ.*

ИСНОСТЬ *див. ИСТНОСТЬ.*

ИСНЫЙ *див. ИСТНЫЙ.*

ИСО *див. ИСЪ.*

ИСОЙТИ *дієсл. док. (спуститися з небес)* зійти: стѣи дхѣ и(с)шо(л) напо(л)-нено просвѣщая и ѡсщая и(х) (1489 *Чет.* 213).

Див. ще ЗОЙТИ, ИЗЫЙТИ.

ИСОФЪ *див. ИССОПЪ.*

ИСПАДАТИ дієсл. недок. (*падати до-низу*) спадати: а тоє ся дѣяло ѿ стои покровѣ... земля ся трясла ѿ годинѣ к̄ туй, же из ѿке(н) шибы выпадали, шкляницѣ из столувѣ испадали, и люде в страхѣ были велико(м) (серед. XVII ст. ЛЛ 167).

Див. ще **ИСПАСТИ, СПАДАТИ.**

ИСПАКОСТИТИСА дієсл. док., перен. (*осквернитися*) опоганитися: да аще испакоститса мало ядѣши или пивши. то малая ѿпитемѣя дати ему (1489 Чет. 174 зв.).

ИСПАЛЕНІЄ с. (*цсл.* испаленіє) спалення: а если бы(х) мови(т) ро(з)да(л) всю має(т)ность свою, и если бы(х) выда(л) наѿстато(к) и тѣло свое на испаленіє, и(ж) бы испалено было, а если бы(х) любве не мати мѣ(л), теды тоє нѣк(д)ы нѣзащо є(ст) и нѣчого ми то не поможеть (к. XVI ст. УЄ № 31, 195 зв.).

Див. ще **ИСПАЛЕНЬЄ, СПАЛЕНЄ.**

ИСПАЛЕНЬЄ с. Те саме, що **испаленіє**: и ѿвшемѣ мѣжеть правдіве присагн(ѣ)ти же ничѣго не слѣшалѣ лихого яко члѣвкѣ, инѣчей бовѣмѣ грешылѣ бы смер'тѣльне, испаленья, албо вѣчноє темніци гѣденѣ бы былѣ (Львів, 1645 *О тайн.* 115).

Див. ще **СПАЛЕНЄ.**

Пор. **ИСПАЛИТИ.**

ИСПАЛИТИ дієсл. док. (*піддати дії вогню, знищити вогнем*) спалити: а если бы(х) мови(т) ро(з)да(л) всю має(т)ность свою, и если бы(х) выда(л) наѿстато(к) и тѣло свое на испаленіє, и(ж) бы испалено было, а если бы(х) любве не мати мѣ(л), теды тоє нѣк(д)ы нѣзащо є(ст) и нѣчого ми то не поможеть (к. XVI ст. УЄ № 31, 195 зв.); ѿнь ва(с) боуде(т) кр(с)тити дѣо(м) стѣ(м),... ѿнь має(т) в роука(х) лопѣтоу и згромѣди(т) пшеницю // до гоу(м)на сво-

его, а половоу испали(т) оу ѿгни негасі-мо(м) (XVI ст. УЄ № 29519, 48-48 зв.).

Див. ще **СПАЛИТИ.**

ИСПАСТИ дієсл. док. (*цсл.* испасти) 1. (*упасти донизу*) спасти: якожѣ дей мене колко разѣ въ шию гайдуки ударили, жемѣ дей ажѣ зѣ лавокѣ на долѣ испаль (Володимир, 1591 *АрхЮЗР* 1/1, 289).

2. *Перен.* Стати вигнанцем: ѿ(т) нѣси на землю. ѿ(т) славы в нишетѣ прииде. хотя возвести в первое мѣсто и з него же испали быхо(м) совѣтомѣ дѣволимѣ (1489 Чет. 294).

Див. ще **ИСПАДАТИ.**

ИСПАСЬ ж. Те саме, що **испашѣ**: ѿста(в)уемѣ и(ж) ниhto стада свере(п)его на деди(ч)не чужо(и) такѣ те(ж) и на своє(и) вла(ст)но(и) испаси за(и)мовати не має(т) ани (в) грабе(ж) брати,... бо не має(т) за испа(с) стада брати бы и заста(л) на испаси, але має(т) ѿсветчи(в)ши сѣседѣ ѿтогнати до того п̄на чие стадо є(ст), испа(с) має(т) ѿбѣвести лю(д)ми сторо(н)ними (1566 *ВЛС* 97 зв.).

ИСПАШѣ ч. Спаш, потрава: ѿ испа(ш) и ѿ грабежи на испасе(х) (1566 *ВЛС* 97 зв.).

Див. ще **ИСПАСЬ.**

ИСПЕРВА, ИСПРѢВА присл. (*цсл.* испѣрва) (*насамперед, перш за все*) спершу, спочатку: то все чини(л) х̄с показоучи моцѣ б̄ж(с)тва своего ст̄го абовѣмѣ испрѣва б̄ѣ с̄з(д)аль чл̄ка ѿ(т) зе(м)лѣ в̄завши (к. XVI ст. УЄ № 31, 72 зв.); Пересторога зѣло потребная... православным христіаном..., абы вѣдали, яко нѣкоторые епископове панствѣ коронных, которые исперва под владою и под послушенством святѣйшаго вселенскаго константинопольскаго патріархи были, а потом... своего патріархи отступили и рим-

скому папезови в послушенство ся отда-
ли (Львів, 1605-1606 *Перест.* 25);

(*давніше, раніше*) спершу, спочатку:
низко чолом бью нааснѣйшой господа-
рыни... абы Єе Милость рачила... дѣти
мои в ласце... мѣти а з милостивое лас-
ки и обороны своеє не рачила опѣстити,
так ако исперва рачила почати (Острог,
1539 *AS IV*, 207); За чим наступовали на
столицѣ митрополитове и епископове не-
искусныє, не такіє, якіє исперва бывали
(Львів, 1605-1606 *Перест.* 26); Припатрѣ
же ся, челоуѣче христіанскій, той всей
справе, отколь початокъ взяла, яко ис-
перва діавол mezi Русю забѣгалъ, абы
православіє не коренилося (Там же, 50).

Див. ще СПЕРВА.

ИСПЕРЕДЪ, ИЗПЕРЕДЪ *прийм.* (з род.)
(*виражає об'єктні відношення*) 1. (*вказа-
є на об'єкт, перед яким що-небудь
відбувається*) попереду: и пустили их, и
они пушли испередѣ собора (XVI ст. *НЄ*
33); Христосъ,... узавъ ся, якъ блискъ,
изпередѣ очей ихъ, и смотрѣли, ажъ
идеть на небеса (Там же, 74).

Див. ще СПЕРЕДЪ.

ИСПЕРШУ *присл.* (*насамперед, перш
за все*) спершу, спочатку: Пусть испер-
шу есть одного фелю, якъ ся святии
постили, намъ такъ же подобаєтъ ся
постити (XVI ст. *НЄ* 16).

ИСПЕЧИ *дієсл. док.* (*цсл.* испешти)
спекти: да испекши опреснокъ вокоу-
шоу со дѣтми своими и оумроу (1489 *Чет.*
233).

ИСПИВАТИ *дієсл. недок.* (*цсл.* испи-
вати) (*що*) (*споживати яку-небудь рідни-
ну*) пити: Тепе(р) не ведати дла чого
при(з)волили по(д) едною особою прѣс-
ного оплатѣка, а кровъ спсительнѣю за
нихъ всѣхъ ихъ дховныє испиваютъ (Ост-

рог, 1587 *См. Кл.* 19); С той рѣки бѣсбвѣ-
скои; пиль вѣдѣ манахѣоусъ,... и прѣ-
чїи; но и еще тѣюжъ вѣдѣ испиваютъ
пото(м)кеве (!) ихъ (Почаїв, 1618 *Зерц.*
60 зв.).

Див. ще ИСПИТИ, СПИТИ.

ИСПИСАНІЄ *с.* (*цсл.* исписаніє) (*ви-
клад у письмовій формі*) запис: исписа-
ніє лѣтомъ ѱ(т) ро(ж): х(с)ва: рокѣ: и по
не(м) идуши(х): ... заѣ Татаре Ярославъ
спалили и Ту(р)ци Рогати(н) звоєвали (се-
ред. XVII ст. *ЛЛ* 163).

Пор. ИСПИСАТИ.

Див. ще СПИСАНЄ.

ИСПИСАТИ, ИСПІСАТИ *дієсл. док.*
(*цсл.* исписати) 1. (*що*) (*створити, за-
писати текст*) написати: ап(с)лъ ива(н)
...оумѣлъ бѣгословіє исписати (1489 *Чет.*
192); Марко ев(г)лїсть і ап(ст)лъ гнѣ
оученикъ стѣго ап(ст)ла петра. Испісаль
в римѣ. второе ев(г)лїє (1556-1561 *ПЄ*
128 зв.);

(*що*) (*змалювати мовними засобами*) опи-
сати: Всѣ бо писменики людѣ того свѣ-
та, не наѣчилиса за всѣ тые лѣта. Бѣ
всеси(л)ного славѣ исписати, и невиди-
мое лице ѱглядати (к. XVI – поч. XVII ст.
ПДПИ 182, 97).

2. (*що*) (*зробити список, копію; пере-
писати*) написати: Исписана быс сіа кни-
га... р. б. Стефаном поповичем трѣшев-
ским и дал за ню за писана є злотых и
грошїи вї (1594 *Свєнц.* 72).

Див. ще СПИСАТИ.

ИСПИСОКЪ *ч.* (*юридичний документ*)
запис: Пѣтрашко и сестра его Мъндѣнта...
// продали свою правою ѱтнинѣ и дѣдни-
нѣ ѱт исписок за раздѣленїє, що имали
ѱтциве их ѱт Іоана воеводї (Ясси, 1577
МЭФ 106-107); И исписок, что она има-
ла на той вишнѣ // половинѣ село, еще

его дала въ рѣкѣ слѣзи нашѣмъ Исакъ Морозѣвѣ (Ясси, 1582 МЭФ 118-119).

Див. ще СПИСОК.

ИСПИТАТЕЛЬ *див. ИСПЫТАТЕЛЬ.*

ИСПИТИ *дієсл. док. (цсл. испити)* (що і без додатка) (*спожити яку-небудь рідину*) випити: аще хто хоче̄ть испити. то испии $\bar{Г}$ чаши на обѣдѣ (1489 *Чет.* 174 зв.); Пáвель Стѣ̄й ω(т) Жидѣ̄вского // ωморочѣна, тѣ̄ тежъ и ωманѣна ωцкнѣ̄вшиа, и правдѣ̄ве мáтици вѣ̄нной кѣ̄бокъ ωживлáючій пѣ̄лный испѣ̄вши, и Бж̄ю вѣ̄лю познавши по достáткѣ̄, до Колосѣ̄нчи(к)ω пѣ̄шдчи прикáзде̄(т) (Київ, 1619 *Гр. Сл.* 200-201); **по чаши испити** *див. ЧАША; чашу испити* *див. ЧАША.*

Див. ще ИСПИВАТИ, СПИТИ.

ИСПИТНО *присл. (цсл. испытно)* пошуково, дослѣ̄дно: *perquisite*, ωпá(с)но, и(с)питно (1642 *ЛС* 310).

ИСПІСАТИ *див. ИСПИСАТИ.*

ИСПЛЕСТИ *дієсл. док. (цсл. исплести)* (що) сплести: Тог̄ды вои́ни ге̄монови(и) в'зав'ши $\bar{іса}$ ... одѣ̄ли его х'ла̄мидою... ис'пле̄(т)ши вѣ̄нець тръ̄новыи, вложили на главоу его (1556-1561 *ПЄ* 118 зв.); Тогды по̄яль пилат' $\bar{іса}$ изб'илъ его. вои́ни пакъ ис'пле̄(т)ши вѣ̄нець тръ̄новыи // и вложили на голову его (Там же, 429-429 зв.).

Див. ще СПЛЕСТИ.

ИСПЛѢНИТИ *див. ИСПОЛНИТИ.*

ИСПЛѢНИТИ *див. ИСПОЛНИТИ.*

ИСПЛѢНО *присл. (цсл. исплѣнь)* сповна, повнѣ̄стю: Тое село прода(ли) нашему вѣ̄рномѣ̄ болѣ̄рину, ... великомѣ̄ по(с)те(л)никѣ̄ ра(дї) дваста и пе(т)деса(т) ѣ̄га(р)ски(х) жω(л)ти(х) и вѣ̄ставшисѣ̄, на(ш) вѣ̄рны(и) ви(ш)писанны(и) болѣ̄ринь, и заплати(л) и(м) вѣ̄се и(с)плѣ̄но ти(х) $\bar{сн}$ ѣ̄(г) жω(л)ти(х) и да(л) у рука(х) их ω(т)

прѣ̄д нами, и нашего сѣ̄вѣ̄(ту) (Ясси, 1610 МЭФ 106).

Див. ще ИСПОЛНА, СПОЛНА.

ИСПЛѢСНѢВѢТИ *дієсл. док.* Вкритися плѣ̄снявою, заплѣ̄снявити: Та́кож(д)е блюди, да не исплѣ̄снѣ̄вѣ̄ю(т) [бж̄ествѣ̄нныи та́йны], ѣ̄ли ωдымѣ̄ют', ѣ̄ли вѣ̄аты бѣ̄дѣ̄тъ ω(т) не̄сщенныхъ рѣ̄къ (Львѣ̄в, 1642 *Жел. П.* 4 зв.).

ИСПЛЮВАТИ *дієсл. док., перен. (що)* (*рѣ̄шуче відмовитися, відректися від чого-небудь*) відкинути: Оуже бо ѣ̄но(к) ω(т) твоего смра̄да твое̄е прѣ̄м(д)рости сѣ̄в(т)-ское сѣ̄вѣ̄е начи(н)е̄ дш̄ено(е) ωч(с)ти(л), твой ра(з)у(м) которѣ̄й ты носи(ш), и(з)-блюва(л), и(з)враща(л), ис'плюва(л) (1596 *Виш.Кн.* 247).

ИСПОВЕДАНИЕ *див. ИСПОВѢДАНИЕ.*

ИСПОВЕДАНЬЕ *с.* Те саме, що **исповѣдание** у 2 знач.: ива(н) зла(т)оусто(г). о исповѣдан̄ьи грехо(в) хр(с)тіаномѣ̄ (1489 *Чет.* 276).

ИСПОВЕДАТИ *див. ИСПОВѢДАТИ.*

ИСПОВЕДАТИСЯ *див. ИСПОВѢДАТИСЯ.*

ИСПОВЕДЬ *див. ИСПОВѢДЬ.*

ИСПОВИД *див. ИСПОВѢДЬ.*

ИСПОВНА *див. ИСПОЛНА.*

ИСПОВНИТИ *див. ИСПОЛНИТИ.*

ИСПОВНИТИСЯ *див. ИСПОЛНИТИСЯ.*

ИСПОВНѢНЕ *див. ИСПОЛНЕНЕ.*

ИСПОВНЯТИ *див. ИСПОЛНЯТИ.*

ИСПОВНЯТИСЯ *див. ИСПОЛНЯТИСЯ.*

ИСПОВѢДАНИЕ, ИСПОВѢДАНИЕ, ИСПОВѢДАНИЕ, ИСПОВЕДАНИЕ *с. (цсл. исповѣдание) 1. (визнання, дотримання якої-небудь релігії, віри) сповідування: Вопросы латинника, папу, или кар-*

дынала, или архиєпискупа, бискупа и ко-его-либо латинского рода челоуѣка, егда ся случит кому от православных с ним в бесѣду внийти, да даст исповѣданіе своея вѣры, како вѣрит (1588-1596 *Виш. Кн.* 129); Отожь, и мы теперь прыступуючы до згоды зъ Рымляны тогожь исповѣданія учителей Греческихъ мощно держимосе, яко на Флорентейскомъ синодѣ признали, а яко они на онъ часъ вымовлялися папезови (Вильна, 1595 *Ун. гр.* 129); [отець светѣ(и)ший] што ижь учини(л) и на то свое привилиа и писма по(с)лалъ розказѣючи абыхмо са на сено(д) зозвавши исповеданіе вѣры свѣтое ѳчинили и послушенство столицы римское петра свѣтого климентіеви ѳсмомѳ и его наслѣдник(м) ѳ(т)дали (Берестя, 1596 *ЦДІАЛ* 131, 1, 627); Атоли не тая костела римского вѣра, але восточная ни в чемъ непременно, непорушена, чистая, от самага Христа камени и каменнаго фундамента, петрова исповѣданія с протчими апостолами фундованая (1600-1601 *Виш. Кр. отв.* 185); исповеданіе (исповѣданіе) вѣры – “Символъ вѣри”, молитва “Вірую”: А гдесъ поделъ, душко милый, симѣболъ исповеданія веры свѣтое католическое, который на початку всихъ артыкуловъ того признанья стоить, то есть симѣболъ Никейский и Костенътинопольский (Вильна, 1599 *Ант.* 757-759); то есть жи(з)нь вѣчнаа; и рѣскошь НѢ(с)наа, ѳ котѣрой на всѣкій днѣ мѣвимѳ въ исповѣданію вѣри нашої сѣтой; мѣвимѳ ждѣмъ въскресѣніа мѣртвыхъ, и жи́зни бѣдѣщаго вѣкѳ (Чернігів, 1646 *Перло* 166);

(визнання чого-небудь за істину) сповідування, віра: Бо яко то есть истинная правда, же есть челоуекомъ правдивымъ, во всемъ намъ подобнымъ, опрочъ греха,

такъ и то есть истинная правда, же есть Богомъ правдивымъ... Кто такового исповеданія и веры не маеть, не на // камению, але на песку и на сене будуетъ (Вильна, 1599 *Ант.* 607-609).

2. (*каяття під час сповіди*) сповідь: Котѣраа е́сть матѣріа тои мистѣрїи; Ѳ(т)-вѣтъ. Е́сть скрѣха сердѣчнаа, исповѣданіе всѣхъ грѣхѣвъ, и дѣсытъ оучинѣние (Львѣв, 1642 *Жел. О тайн.* 14 зв.); Исповѣданіе е́ст' добровѣльное ѳб'авлѣніе всѣхъ грѣхѣвъ своѣхъ пре(д) сѣдѣю дѣхѣвнымъ собѣ належашымъ з' ѳскарженемъ себѣ самого (Львѣв, 1645 *О тайн.* 74); Набѣжный члове́че, дарова́лъ ва(м) Г(с)дѣ Іис Хс, погладаючи на слѣзное и ср(д)чное вше пока́ніе и исповѣданіе щѣрое, мнѣю недостѣйны(м) грѣхѣвъ прощѣніе (Киѣв, 1646 *Мог.Тр.* 910).

Див. ще **ИСПОВѣДЬ, СПОВѣДАНІЕ. Пор. ИСПОВѣДАТИ.**

ИСПОВѣДАНІЕ *див. ИСПОВѣДАНІЕ.*

ИСПОВѣДАНІЕ *див. ИСПОВѣДАНІЕ.*

ИСПОВѣДАТИ, ИСПОВЕДАТИ *дієсл. недок. і док. (цсл. исповѣдати, исповѣдати)* 1. (що, що кому) Розповѣсти, розказати: и весь тотъ страхъ исповедали имъ (1489 *Чет.* 262); у церкви зостался злодей... и такъ ушедши увъ олтарь и оцепенѣвши, держалъ подъ пенелкомъ, где огонь держатъ, ажъ его пономаръ на заутрей тамъ нашель, и такъ оный злочестивый все исповедалъ, што ся надъ нимъ чинило (поч. XVII ст. *КЛ* 84);

(кого кому) проповѣдувати: вжо пришо(л) ча(с) его. што(ж) исповедаеть х(с)а явно всѣмъ людемъ (1489 *Чет.* 54 зв.).

2. (кого) (*здійснити обряд сповіди*) висповідати: Бѣди прѣчее гѣтѣвъ вѣнѣ днѣ

и но́щъ, съ кр̄щѣніемъ, съ пока́ніемъ, (сѣрѣчь, исповѣдати болѣщихъ, и всѣхъ ка́ющихъ са) и съ прича́тіемъ (Львів, 1642 Жел. О тайн. 5);

(кому що) сповідатися (кому про що): еп(с)кпъ... оузве(л) ѡчи свои на нбо... прилѣжно моласа бѹ. исповеда пер-вое свое невѣр(с)твие (1489 Чет. 205).

3. (що) Сповідувати, визнавати (визнати): не стыдѣмса кр(с)тъ ч(с)тныи. именоуючо. и чисты(м) ср(д)цемъ исповедаимо его (1489 Чет. 24 зв.); Остави сие образование мечтательное и толкование, от художества и учения силогизм поганских изобрѣтенное, но дай ми простую вѣру соборное и апостолское церкви, голым и сущим писанием апостол преданую и от перваго собора изображенную, купно с папою вашим благочестивым единомудрне и единогласие отринутую и исповѣданую (1588-1596 Виш. Кн. 130); Нехай имъ дастъ Богъ обильность даровъ небескихъ, и да сохранить и укрепить ихъ въ томъ предѣсевзятю зо всимъ духовенствомъ и вернымъ людомъ, абы трывали въ милости и въ послушенствѣ... костела, матеры своее, абы познали и уставичне исповедали величество Боского милосердия противъ себе (Вільна, 1599 Ант. 735);

(кого чим) визнавати (кого чим, кого за що): Ѡ(т) негбже ты ѡ(т)че всепреп(д)бнѣйшій Пётре Архимандрите Пастырю Ч(с)тнѣйшій Има приѣмъ, и хота ср(д)цемъ и оустнами (!) Ха̄ исповѣдати Бмъ прѣсно с' нами (Київ, 1629 На г. П. Мог. 8 ненум.).

Див. ще **ИСПОВѢДОВАТИ, СПОВѢДАТИ.**

ИСПОВѢДАТИСЯ, ИСПОВѢДАТИСА, ИСПОВЕДАТИСЬ дієсл. недок. і док. (цсл.

исповѣдатиса) (кому і без додатка) (ка-лтися, покаятися під час сповіди) сповідатися (висповідатися): живете не исповедающеса (1489 Чет. 276); Тотъ ѡставиль шкляныи келихї дб кбстела капланомъ, бо ббыли пре(д) тымъ древяныи, То те(ж) ѡставилъ на ка(ж)дю и(х) великдю ночь, примовать тело панъское и кро(в) исповедавши(с) (поч. XVII ст. ЦНБ 476 П/1736, 50 зв.); Коли бовѣм' члвкъ исповѣд(а)-етса, тогда если мѣлъ пре(д) йсповедью грѣхи смер'тел'ные, ласкѣ бжую прыймѣт' з'глажающю ѡныє грѣхи (Львів, 1645 О тайн. 10); дитат'камъ ѡ(т) рожества своѣго, немаѣтса давати прыча(с)тїє, еднѣкъже еслїбы чѣсто в'вѣш' помене(н)-ндо и тымъ подбндо хорббѣ оупадали, а не зѣвше в не(и) тр'вали, тогда еслїбы котбрый з ни(х) пере(д) хорббою исповѣда(л)са. и прагнѣл' прычастїа, мбжет'са емѣ позволити (Там же, 43-44);

(чого) покаятися (в чому): молодчїй сынъ, охабивъ блудницы, и свинѣ, и корѣня, и тоту сторону, што была май ему люба, нѣцятъ ся не забавиль тамъ, тай не пушовъ ико иншому нѣкому, лише ико отцу своему, котрого бивъ прогнѣвавъ, и къ тому ся плакавъ, и исповѣдавъ ся грѣховъ своихъ (XVI ст. НС 8).

Див. ще **СПОВѢДАТИСА.**

ИСПОВѢДАТИСА див. **ИСПОВѢДАТИСЯ.**

ИСПОВѢДНИК див. **ИСПОВѢДНИКЪ.**

ИСПОВѢДНИКЪ, ИСПОВѢДНИК ч. (цсл. исповѣдникъ) 1. (проповідник-мученик, канонізований церквою) сповідник: г(с)ъ также и ѡ ты(х) пишеть хто поститса. ѡ исповѣднице(х) (1489 Чет. 328 зв.); Добрый раб и вѣрный теченіє скбнѣчив, душу же богови в руци поручив. Теплѣйший

во вѣри правый исповѣдник, камень вѣры и святыи миру проповѣдник (к. XVI ст. *Укр. н.* 82); Што потомъ зась во ихъ наслѣдовцахъ и наступцахъ, епископахъ, мученикахъ и исповѣдникахъ показалося, и теперь еще показуется, и ажъ до скончания показоватися будетъ – святыхъ всѣхъ выбранныхъ Божіихъ церковь Божія становится и будуетъ (1603 *Пит.* 22); трѣба жебы... мѣли заслу́гы кр̄(с)та ст̄го... те(ж) ст̄иы люде и наисправедлившии, всѣ исповѣдники, м̄(ч)ники (поч. XVII ст. *Проп. р.* 294); Дла т̄ого з' оуфнотью за вѣсь свѣтъ м̄лимьса тогды, из' м̄чениками ихъ называемъ, з' исповѣдниками, и Іерѣями: аб̄овѣмъ едно т̄гло ѣстесмы вси (Київ, 1625 *Коп. Ом.* 152).

2. (духівник) сповідник: еслѣбы з' обавле(н)а якбе околѣчности, кающемьса, ал'бо исповѣдникѣ, ал'бо якбѣ ин'шой оsobѣ // велѣкаа якѣа шкѣда походѣла, тогды еслѣбы ин'шого исповѣдника нѣ могъ мѣти, м̄жет' не поведат' бное околи(ч)ности, и о(д)ложѣти на и(н)шы(и) чась, в котѣрый бы могль бе(з) того небе(з)печѣн'ства исповѣдатиса (Львѣв, 1645 *О тайн.* 77-78); Духовному исповѣдникове моему, котѣрый бы такъ же порядкомъ церковнымъ у Господа Бога, о души моеи грешной старане мелъ, пятдесят золотых полских (Руда, 1646 *ПККДА* I-1, 85).

3. Особова вл. н.: А же Мартинъ... помененныи еретики за приводомъ Максима Исповѣдника проклиналъ – не дивь!.. всходній патріархове, попережаючи вселенскій соборъ... еретиковъ виклинали (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 659).

Див. ще СПОВѣДНИКЪ.

ИСПОВѣДНИЧІЙ *прикм.* (мученицький) сповідницький: Але твѣрдшій нѣжъ

Діамѣнтовый, на камени вѣры мѣцно оутвѣржений фѣларь сей, все тѣе якъ д̄шегѣбныи пеке(л)ногоу м̄бра навѣлности, м̄ченическою д̄шею непоколѣбим̄о знбсачи, ср(д)цемъ исповѣдничимъ стале о(т)ражалъ (Вильна, 1620 *См. Каз.* 17).

ИСПОВѣДНИЙ *прикм.* 1. (який стосується віровизнання) сповідувальний: Сего ради аз вам о себѣ безчестія слову... нашему, яко не знаю ничтоже, ко вам хитро мовити или писати; точию вѣм се, яко православное вѣры простоты держюся и вас в той же вѣрѣ и простотѣ благочестія обрѣстися желаю и молю никако же вам уступати или выкоровати от черты знаменія исповѣдного... зане вѣдайте извѣстно, яко духа святаго дѣйством... основана есть (1608-1609 *Виш. Зач.* 199).

2. (який стосується сповіди) сповідний: А еслѣбы с̄щен'никъ вѣдалъ о котѣрыхъ прыстѣпюущых' до причастїа, же онѣ не с̄тъ // разрѣше(н)ныи дла якбе прычыны, яко напрыккла(д) же не х̄чѣтъ попереस्ता(т)и о(т) грѣхѣвъ своихъ, тогды не маеть и(м) боронѣти, инѣчейбы чыначы ослави(л) таковыхъ людей и печат(т) исповѣдн̄ю нарѣшылъ, и исповѣд' с̄т̄ю в' огидѣ пода(л) (Львѣв, 1645 *О тайн.* 45-46).

ИСПОВѣДОВАТИ *дієсл. недок.* 1. (що і без додатка) Сповідувати, визнавати (що): Што все хотяжь единое знаменуеть, мы однакъ свое “и зъ Сына” назадъ оставивши, Духа Светого отъ Отца через Сына одъ вѣку и истотне, яко отъ единое вины, исхожденіе исповѣдуемъ (Вильна, 1595 *Ун. гр.* 129); Мы тако, православнии, мудрствуем, вѣруем и исповѣдуем, яко подобает спастися хотящему (1600-1601 *Виш. Кр. отв.* 167); ты(м) обо(м) стати са маеть з де(к)ретѣ справедливого с̄д̄и во вт̄рое пришествіе Хр̄(с)тово, по

страшно(м) сѣдѣ, тоє црковъ востѣчнаа и днѣсь тако исповѣдѣть (Київ, 1621 *Коп. Пал. (Лв.)* 26); И в' Символѣ Вѣры так' мѡвимѡ; Исповѣдѡ едино Крщѣніє въ ѡставленіє грѣхѡ(в) (Київ, 1646 *Мог. Тр.* 302).

2. (що) Засвідчувати; символізувати: А пото(м) кладѣмъ рѣкѡ на живо(т), исповѣдѡючи зѣстіє егѡ на землю, и въ прѣ(с)тѣмъ животѣ Бгѡматере, бє(з)сѣмненое зачатіє егѡ (Київ, бл. 1619 *О обр.* 69)

Див. ще **ИСПОВѢДАТИ, СПОВѢДОВАТИ.**

ИСПОВѢДОВАТИСА *дієсл. недок.*

1. (що чим) Проголошувати, декларувати: я(к) ап(с)ль павє(л) повѣдає(т). к ри(м)лано(м) за(ч) рг. ср(д)цємъ оубо вѣроуєть въ прав(д)оу. а оусты исповѣдѣтєса въ сп(с)ніє (к. XVI ст. УЄ № 31, 28).

2. (що чим) Засвідчуватися; символізуватися: Абѡвѣмъ злѣченіємъ тро(х) пѡлцовъ поспѡлѡ, тѡ єсть велікогѡ и малогѡ, и трѣтегѡ штѡ подле малѡгѡ, исповѣдѣтєса таѣмница бж(с)твѣнныхъ тро(х) ипѡстасей (Київ, бл. 1619 *О обр.* 69).

Див. ще **ИСПОВѢДАТИ, СПОВѢДАТИ, СПОВѢДАТИСА.**

ИСПОВѢДУЮЩИЙ *дієприкм. у знач.*

ім. (той, хто сповідається) сповідник: Ани маєть пытати [Ієре(и)] ѡ грѣха(х) потаємнѣйшы(х), котѡрыє тѡлько злочы(н)цо(м) самѡм' сѣть призвойтє, и еслѣбы ѡ ни(х) што хотє(л) мѡвити, тогды бѡрзо ѡстро(ж)не, и рѡзными ѡколѣчностами ѡгрожѡючы, жѣбыса исповѣдѡющий не наѡчѡылъ грѣшѣти (Львів, 1645 *О тайн.* 89).

Див. ще **ИСПОВѢДУЮЩИЙСА.**

ИСПОВѢДУЮЩИЙСА *дієприкм. у*

знач. ім. Те саме, що **исповѣдующий**: [исповѣдѣ] Маєть бѣти послѣшнаа, то

єст' жѣбы исповѣдѡющийсяа бѡылъ гѡтѡвымъ з' ѡхѡтоу прынѡти всѡкѡю покѡтѡ котѡрѡюбы емѡ исповѣдникѡ на(з)начы(л) (Львів, 1645 *О тайн.* 79).

ИСПОВѢДЬ, ИСПОВЕДЬ, ИСПОВИД

ж. (цсл. исповѣдѣ) 1. (каяття в грѣхах нѣд час сповіди) сповѣдѣ: а вѣшакже и межѣ тыми хре(ст)яны котѡрыє бы патє(р)ѡмєли, верѡ в бога и на ко(ж)ды(и) годѣ в клєбано(в) свои(х) на исповєди бывали тело бо(ж)єє при(и)мовали... тѣє маю(т) допѡщѡны бы(ти) свєдє(ц)ства (1566 *ВЛС* 78 зв.); та(к) рѡзѡмѣю и(ж) паматашѣ вѡ(с) всѣхъ ты(х), еслѣ схѡчє(ш) покаатє(л)ное исповѣди прѡвѣдѡ ѡ(т)ригнѡти (1598 *Виш. Кн.* 273 зв.); по том знати, гдє єст вѣра православная католичєская, гдє скутки єє видимо, то єст: послушенство, исповид, покуту, умєртвєнє тѣла, пост, воздержливост, молитву, милостыню (Вільна, 1600 *Катєх.* 70); Коли бѡвѣм' члѡвкѡ исповѣд(а)єтєса, тогды еслѣ мѣлѣ прє(д) ѡсповѣдѡю грѣхи смєртѣльные, лѡскѡ бжѡю прѣймѣєт' з'глажѡючѡ ѡныє грѣхи (Львів, 1645 *О тайн.* 10); В хорѡбѣ тежѣ, еслѣсь нѡпро(д) оутѣкѡлєса до добродѣйствъ Цркѡвныхъ: ѡкѡ то до Исповѣди, Причѡстїа Бж(с)твєнныхъ Таїнъ, и ѡстѡтнегѡ помазѡна Єлѣєм' посѣщеннымъ (Київ, 1646 *Мог. Тр.* 908).

2. (*визнання віри*) сповідування: Пѣтра Скала, Пѣтрѣ Кѡмєнь, ѡ(т) Пѣтры твоєи Бѣ врѣхѡвный Ап(с)ль: иже ѡ(т) своєи Исповѣди нарєчѣнъ, многимъ Пєтрѡмъ быти Дадѣ, и Хѡ Снѡмъ Бжѡимъ оучѣти (Київ, 1629 *На г. П. Мог.* 8 нєнум.).

Див. ще **ИСПОВѢДАНИЕ, СПОВѢДЬ.**

ИСПОВѢСТИ *дієсл. док. (що)* Пока

ятися (в чѡму); висповідатися: еслѣ испѡвѣмє грѣхы свои, Бгѡ вѣренъ єсть и

праведень, выдпуститъ намъ (XVI ст. *НЄ* 24 зв.).

ИСПОДНИЙ, ИСПОДНЫЙ *прикм. (цсл. исподнь)* 1. (який міститься внизу) спідній, нижній: в жида Мошка... видел-о(м) за оказанье(м) его на рукахъ обо(х) пониже(и) пле(ч) раны синие кривавые..., а на твари губа испо(д)няя побита (Житомир, 1583 *АЖМУ* 60); Не бѣдешъ брѣль в застѣвѣ з' исподне(го) и вѣрхнаго камена млынского, то ёсть начинье живности егѡ, бо дѣшѣ свою // застѣвилъ оу тебе (серед. XVII ст. *Хрон.* 157-157 зв.);

спідній (про одяг): Б'ючому та в' чѣлюст', настѣвъ и дрѣгдю, а ѡ(т) берѣчого // оу тебе вѣрхнюю шатѣ, испо(д)нѣ не борони (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 555-556).

2. (неземний, загробний) потойбічний: бо што чтыри еламѣнта и свѣтъ то(т) маѣтъ, испо(д)ный, або по(д)зѣмны(и), нѣчѡго нѣ машѣ го(д)ного, жебы са могло з' нѣ(с)нымъ порѡвнати мѣшкана(м) (поч. XVII ст. *Проп. р.* 234 зв.).

Див. ще СПОДНИЙ.

ИСПОДНЫЙ *див. ИСПОДНИЙ.*

ИСПОДОБИТИ *дієсл. док. (чого)* Удостойти: ѡ(т) меча свобожены боудете. и чести велице исподоблени боудете (1489 *Чет.* 140 зв.); исподоби(л) ма еси троуда стѣ(х) (Там же, 242).

ИСПОДОБИТИСЯ *дієсл. док. (чого)* Удостойтися: исподоби(л)са еси верхъ главы г(с)на принати во ердани (1489 *Чет.* 224).

ИСПОДЪ *ч. 1. (нижня частина чого-небудь)* спід, низ: З городища а боаре голове(н)ские ве(р)хъ криють ве(р)хъ зрѣленъ але исподъ згнилъ ѡбла(н)кованья нетъ (1552 *ОЛЗ* 163); Въ Цркви Катапетазма смѣткѣ те(ж) оузнѣла, звѣрху са

до исподѣ на двѡе роздрала (Львѣв, 1631 *Волк.* 3 зв.).

2. Пивниця, пѣдвал: на исподе же подѣ помостомъ соуды смерѣтныи вчинены были (1489 *Чет.* 56 зв.).

Див. ще СПОДЪ¹.

ИСПОЛЕРОВАТИ *дієсл. док., перен. (удосконалити, поліпшити)* відшліфувати: ибо хс̄ ѡбра(з) то(л)ко побѣ(ж)дати хотащи(м) мѣра да(л), показа(л) и наоучи(л), и са(м) собою изѣѡбрази(л), прѣлести же мѡбего л'живого цр(с)тва мнѣ не ѡ(т)на(л), и не погѣби(л). ато дла то(г) оучини(л), абы сѣмое власти члч(с)коє, в то(м) искѣсѣ, бо(р)бѣ и прѡбѣ вѣка тѡго настоѣщаго досвѣ(д)чалоса, ѡчищалоса, и на живо(т) вѣчний испѡлеровѣло (1599-1600 *Виш. Кн.* 205).

ИСПОЛИНЪ *ч. (цсл. исполинъ)* велетень, богатир; герой: ѡбѣчте великого пе(л)крима, который негды(с) з высѡкого нѣба виходачи, вѣ(з)радовѣлса яко исполинъ теши поу(т); южѣ спрацовѣного, и ледве нѡгоу порѣшити могоучого (поч. XVII ст. *Проп. р.* 181 зв.); heros, ве(л)можѣ, вла(с)тели(н), и(с)полинъ (1642 *ЛС* 217).

ИСПОЛНА, ИСПОВНА *присл. 1.* Сповна, вповні: покажемъ ка(к)же дѣомъ бѣжѣ(м) стѣи троици. испо(л)на навыкли есмо поклонатиса (1489 *Чет.* 218); И вѣстал са слѣга наш вѣрніи... и заплатил емѣ оуси исполна тоти вышечисаних пинѣзи (Яси, 1587 *МЭФ* 130); Шестый хосень: якъ Христосъ тѣломъ бывѣ, што узявѣ горѣ выдѣ святой Маріи, и изолявѣ на насѣ доброту исповна Божую (XVI ст. *НЄ* 195).

2. Те саме, що исполне: Молю вас, братья,... абы есте одно мовили усѣ, абы не была межи вами перека, абы есте ис-

повна были, чомъ не пулавъ Христось лише крестити, али и проповѣдати слово Божіе (XVI ст. *НС* 89).

Див. ще **ИСПЛЪНО, ИСПОЛНЕ, ИСПОЛОКЪ, СПОЛНА, СПОЛНЕ, СПОЛНИ, СПОЛНО.**

ИСПОЛНЕ, ИСПОЛЪНЕ *присл.* Спільно, разом: мы складаемъ на то рокъ... и розказали есмо писати листъ нашъ до ты(х) делчих з руки и(х) взаты(х) абы они... до имене(и)... зъехали испо(л)не з де(л)чими твоими згодившиса... огледавши записо(в)... штобы е(и) слушне во(д)ле права и статуту належало выделили и в де(р)жание е(и) подали (Петрків, 1563 *ЛНБ* 103, 26/Id, 1810, 3 зв.); водлѣ(г) по(с)тупко(в) и ѿ(д)мѣнности часо(в) ѿного вѣкѣ давнего, коли ча(с)тые бывали гу(с)ты(х) народо(в), и ро(з)маиты(х) переносе(н)я з ме(ст)ца на ме(ст)це, испо(л)не с край(н) лепши(х) вча(с)нѣ(и)ши(х) и бога(т)ши(х) ѿхоже(н)я и выбия(н)я (1582 *Кр. Стр.* 31 зв.); Диялася такая уфала и постановенье наше соузмерное от нас на соборе нашем постановенным и згодным, до которое той уфалы нашої и исполъне печати наши приложили есмо и руки свои подѣписали (Берестя, 1591 *ПФ* 106).

Див. ще **ИСПОЛНА, ИСПОЛОКЪ, СПОЛНА, СПОЛНЕ, СПОЛНИ, СПОЛНО.**

ИСПОЛНЕНЕ, ИСПОВНѢНЕ, ИСПОЛНѢНЬС *с.* 1. Сповнення, здійснення; реалізація: в немъ же живетъ все испо(л)нѣнне бжества (1489 *Чет.* 156 зв.); Выдъ Месіи Христа вѣровъ правовъ можеме добыти прощу грѣхумъ и исповнѣня закону (XVI ст. *НС* 138 зв.).

2. Виконання обов'язків: Пакъ ли еще и по семь... позовномъ писанію... по-

звовъ наши(х) не послухаешъ и справы самъ ѿ собѣ ѿчевѣсте дати не всхбчешъ то пакъ мы... тебе я(к) непослушно(г) и во все(мъ)... проти(в)ного яко чло(н)ка гнилого ѿ(т) црковнаго испо(л)не(н)а... ѿ(т)отнемъ и... ѿ(т)лучи(м) и анаѣемъ... предади(м) (Вильна, 1594 *ЛСБ* 251).

3. Громада, спільнота: Проси(м) теда и в.м. всѣхъ Посполите дховны(х) и Княжа(ц)ки(х), Па(н)ски(х) и свѣ(ц)ки(х) вла(с)тей, и всѣхъ христоимениты(х) людей, исполненя црковнаго, ѿ мѣлостивое и ла(с)кавое Баченя и вспоможеня на такъ я(с)ные и всѣ(х) ва(с) Посполитые Потребы (Львів, 1609 *ЛСБ* 422).

Див. ще **ИСПОЛНЕНИЕ.**

ИСПОЛНЕНИЕ, ИСПОЛНЕНИЕ, ИСПОЛНЕНИЕ *с.* (*цсл.* исплънение) 1. Те саме, що исполнене у 1 знач.: И аще ли у старомъ законе... все церковное начине почитано и поклоняемъ было и свято звано, то... все исполненіе християнское таинности церковныя свято имѣти, честь и поклоняніе воздавати (Супрасльський монастир, 1580 *Пис. пр. лют.* 55); остало еще папѣ римскому..., царя всѣх исполнений злоб и козней диаволских, породити, да запечатлѣет латинскую прелест своим пришествием (1588-1596 *Виш. Кн.* 140); Другая наука: дѣля того дитяти имя Исусъ, чомъ по жидувскы "шуя" есть спаситѣль, и валчакъ, и спасеніе, и исполненіе, и увожай намъ у пожитокъ вѣчный (XVI ст. *НС* 200); Триперсональное твое бѣ(з)тво, ѿ нѣм же спасаетъса; вѣрныхъ мнѣство. Снѣовъ твоихъ, Не для заслѣгъ своихъ. [Но твоего то Бжства,] Все исполненіе и авленіе, Съ дѣла на(м) вѣчное спсеніе (Чернігів, 1646 *Перло* 15); Херѣвѣмъ бовѣмъ значи(т) исполненіе оумѣтности: таа великой потребѣ-

еть пра́цы и оуоставичности въ Архіерѣ-ехъ, абѣса в' ѳныхъ вѣполнили слова Ап̄(с)ла Па́вла, ѳвые: Подоба́еть еп̄(с)-пѣ быти оучителнѣ (Киѣв, 1646 *Мог. Тр.* 3 зв.).

2. Те саме, що **исполнене** у 2 знач.: мы имѣюще вла(ст) прѣстго дѣа тебе яко не-послушного и во всемъ закону бжия... проти(в)ного яко члонъка гнилого ѳ(т) испо(л)нення цр̄ко(в)наго соборне ѳ(т)-сечемъ и ѳ(т) всего ѳбъщения вѣрны(х) ѳ(т)лѣчимъ (Вильна, 1594 *ЛЄБ* 255, 1 зв.).

3. Займання, заповнення: тѣи Деват' // Ча́сток' выймѣючи выража́емѳ Дѣвать Хбрѳв' Агглских', взыва́ючи стѣ(х) Бжїихъ, котѳрыи яко Бгослѳвоѳе оуча(т), ѳ(т) Гда́ Ба на исполне́нїе мѣсть, с' котѳрыхъ Люци́феръ з' своїми Адгерѣнтами стрѣчѳный с'паль, мѣстце назначѳное маю́тъ (Киѣв, 1639 *МІКСВ* 217-218).

ИСПОЛНЕНІЄ *див.* **ИСПОЛНЕНИЕЄ.**

ИСПОЛНЕНІЄ *див.* **ИСПОЛНЕНИЕЄ.**

ИСПОЛНЕННЫЙ *прикм.* (*заповнений до краю*) повний: заты(м) вѣполняют са на папежех оныи слова, же за тѳе хранилища их исполненны и сами оутолстѣша з сквернаго прибыткѣ, котѳрїи с того оумножает са (Киѣв, 1621 *Коп. Пал. (Лв.)* 31).

ИСПОЛНИВЫЙ *прикм.* 1. (*який заповнюе собою що-небудь*) який охоплюе, наповнюе: стѣи англі... глѣють. стѣ. стѣ. стѣ г(с)ъ саваѳфъ. исполнины нѳо и землю (1489 *Чет.* 74).

2. *Перен.* (*який пізнав, збагнув що-небудь*) сповнений: павелъ... // ...прошедыи трекровное (н)бо. испо(л)нивыи неизгла(н)ныя таины (1489 *Чет.* 230-230 зв.).

ИСПОЛНИТЕЛЬ, ИСПОЛНІТЕЛЬ *ч.* Виконавець: бѣ исполнитель законѣ пришо(л) (1489 *Чет.* 116); дале(с) гды(с) такъ

велікие бога(ц)тва слоузѣ твоѳмоу іовѳви, и взале(с) са(м) ѳ(т) нѳго, в чѣмъ тебѣ елеме(н)та слоужїли, діавѳли за(с) вѳлѣ твоєи стѳй были испо(л)нїтели и екзекоутѳри. а за(с) са(м) себѣ боудоу кáто(м), не хочѳу бѳвѣмъ чекáти, поки ѳго(н) злѳдѣй, и діавѳли... вы(р)воу(т) мнѣ гвáлто(м) того што ми дала ла(с)каваа твоа деснїца (поч. XVII ст. *Проп. р.* 243 зв.).

ИСПОЛНІТЕЛЬ *див.* **ИСПОЛНИТЕЛЬ.**

ИСПОЛНИТИ, ИСПОВНИТИ, ИСПЛЪНИТИ, ИСПЛЪНИТИ *дієсл. док.*

(*цсл.* исплѣнѣти) 1. (що, що чим) Виконати, здійснити, зробити: а па(к) аще сѣ кто покѣси(т) и не исплѣни(т) наше даанїе, а то(т) таковїи да имае(т) дати ѳ(т)-вѣт, на страшнаи соудищи, прѣ(д) гѣм бгѳм, іс хѳм (Сучава, 1514 *Cost. DB* 327); Покажѣте ми ѳ згѳдѣ важдѣче, где котѳры(и) з ва(с) то(т) коне(ч)ны(и) стѣпень Петрѳва глáса испо(л)ни(л)... Слыша(в)-ше ѳ(т) вчѣтла, яко недѳбѣ богáтїи вѣнїидѣ(т) в цр̄(ст)во нѳ(с)ное (1598 *Виш. Кн.* 274 зв.); Рюкъ ему Христѳсъ: Если хочѣ увойти у пожитокъ вѣчнїи, а ты исполни заповѣди (XVI ст. *НЄ* 10); И мовивъ ему молодець: Усе сесе, мовитъ, емъ исповнивъ што ище, мовитъ, емъ не докунчавъ? (Там же, 21); Если хоче(ш) пѳхоти телѣсное насыти(ти)са и г(с)дре(м), домѣ дрѣва и землѣ шмáта, назватиса; па(д) поклони ми са: я тв(о)ю волю испо(л)ню, // а тобѣ жѣнѣ привѣдѣ хатѣ да(м). зѣмлю дарѣю (1599-1600 *Виш. Кн.* 207 зв.-208); Я(с)но ве(л)мо(ж)ны(и)... мїро(н) бѣ(р)навски(и) могїла го(с)пода(р) землѣ мо(л)дáвскоѣ... постановїв(ши) в собѣ це(р)ковъ лвов(с)кую дове(р)шити зачы(м) вѳлю хр̄(с)толю(б)ную хотячи

дѣло(м) и(с)пб(л)ни(ти) пїса(л) абы кто
ѡ(т) брѣти(и) бы(лѣ) ѡ него (Львѣв, 1627
ЛСБ 1047, 2); Ап(с)лѣ наѡчѣетъ: Дрѡгъ
дрѡгъ, моваѡи, таготъ носѣте, и таѡ
исполните заѡнъ Хвѣ (Киѣв, 1632 МКСВ
284);

(що чим) втілити, реалізувати: Пытаю
ва(с) за(с) ѡ тѡй послѣдне(и) добродѣте-
ли, покажѣте ми, ѡ би(с)кѡпи, // хто да-
ва(л) за ва(ми) свѣ(ди)те(л)ство ѡ(т) внѣш-
ни(х), я(к) есте на тѡй степењь досто(и)-
ни и якъ е(с)те житіе(м) дѡбры(м) ис-
по(л)нили всѣ тые добродѣтели, Пѡв-
ло(м) рече(н)ные (1598 Виш. Кн. 292 зв.-
293); тѡежъ и Пѡвель стѣ(и) Ап(с)тлѣ
гле(т): Рѡдѣйтеся ѡ Г(с)дѣ: и пѡки рекѡ;
Рѡдѣйтеся рѡдо(ст) вѡша испо(л)нена не-
ха(и) бѡде(т), напо(л)на(и)теса дѡхо(м) рѡ-
дости (Чернігѣв, 1646 Перло 8 нenum.).

2. (просотити, наситити чим-небудь)
наповнити: ква(с)ци растѡ(т) в страна(х)
теплы(х)... на наипа(ч) в тѣ(х) мѣсте(х),
гдѣ земля исполнена естѣ сѣрою гораѡею
(XVI ст. Травн. 489); Образно: Ѡ пр(с)таѡ
збавѣтеля наѡшего члѡчѣнства лоуна... Кды
та чрѣвонѡю и крѡвѣю исплѣнѣнѡю на го-
рѣ голгоѡѣ вѣжоу, южъ знаю же тебѣ
вѣтри и непогѡды бѣ(д) и моу(к) ѡкрѣт-
ны(х) готоуѡтса (поч. XVII ст. Проп. р.
270 зв.);

(що) (поширюючись, наповнити собою)
заповнити: ѡ(т) розлѣчного вѣздыхѡнѣя
гѡлосѡвѣ и бѡлѣзни нарѡдѡ(в) ср(д)чний
крѣкъ и непостоѡнный шоумъ всю все-
лѣнноюю исполнитѣль (Острог, 1598 Отп.
КО 15 зв.).

3. Перен. (умістити в собі що-небудь
у значній кількості) наповнитися, сповни-
тися: Мы же грѣшніи, исполнени язвѣ
греховныхъ, плачемся своихъ греховъ и
возлюбимъ плачевное иноческое житие,

пустыню (Супрасльський монастир, 1580
Пис. пр. лют. 155); та повѣсть вѣдѣнѣя
е(г) мнѡгихъ таѣмницѣ избавѣныхъ ис-
полнѣна (Почаѣв, 1618 Зерц. 54); Мл(с)ти
Гнѡ исполнѣна е(ст) земля (Киѣв, 1625
МКСВ 158); Трѡдноє: Трѡда исполнѣн-
ное. Працовѣтоє (1627 ЛБ 134);

(чого) (збагатитися чим-небудь, ста-
ти багатим на що-небудь) сповнитися
(чим): Остили есмо на преложенство...
г(с)дна никифора... яко моужа исполне-
ного всаѡи наоуки, в' бѡгословѣи дѡв-
ной и внѣшней бѣглого (Острог, 1598-
1599 Апокр. 88); Синесѣй: разѡма испол-
нѣнѣ (1627 ЛБ 235).

4. Перен. (чим) (проїнятися вірою,
яким-небудь почиттям) сповнитися: иѡнѣ
пр(д)тча дѡа стѡго исполнѣнѣ бы(ст)
(1489 Чет. 38); ѡ(т) него(ж) да и(з)бави(т) на(с)
всамогуѡаа сила х(с)ва и да ѡкрепи(т)
во ва(с) всю наѡе(ж)дѡ имѣя на единаго
исти(н)наго бѡа... и ѡчителе(и) вселе(н)-
ски(х), всегда да испо(л)ни(т) страхо(м)
его стѣ(м), и верою (Новгородок, 1592
ЛСБ 213); Ѡ весѣла неиз'глѡн'ное! Ко-
торою рѡдостою и мы исполнѣны заво-
лаѣмы вѣскр(с)шемоу црѣ з' ап(с)ло(м)
ѡомѡю гѣ мо(и) (поч. XVII ст. Проп. р.
169); на ѡно(м) сѡдѣ страшномъ, ста-
нетѣ Агглѣ Бжѣй... гнѣва испо(л)нѣнѣ;
и оу велѣкой жалости начне(т) скѡржи-
ти пре(д) Бѡгомъ на грѣшника (Чернігѣв,
1646 Перло 150 зв.); исполнити очи слезѣ
див. ОКО.

Див. ще СПОВНИТИ, СПОВНЯТИ,
СПОЛНИТИ, СПОЛНЯТИ.

**ИСПОЛНИТИСЯ, ИСПОЛНИТИСА,
ИСПОЛНЬТИСЯ, ИСПОЛЪНИТИСЯ,
ИСПОВНИТИСЯ, ИСПОВЪНИТИСЯ**
дієсл. док. 1. (кому, на кому, над чим і без
додатка) (здійснитися; статися) сповни-

тися: многи ω(т) нихъ почали вѣровати... а ка(к) са то исполнило. дх̄ ст̄и рекль (1489 *Чет.* 263); Чтѣ явне вѣдимо нн̄ стра(ж)деши, мртв̄, на(г), бе(з)образе(н), оуби(т) и повр̄же(н) лежиши... Ото(ж) тѣбѣ чоґо есь иска(л), то есь зна(и)шо(л). Ото(ж) тобѣ чоґо са тї хотѣло; тоє ти са испо(л)нило (1599 *Виш. Кн.* 218); Выдѣ дна адового, и выдѣ смерте вѣчнои, и выдѣ страху насъ ослободилъ, и пушовъ выдѣ насъ на небо, та ся исповънило (XVI ст. *НЄ* 74); Той есть самый сосуд тоє излишнее лжи и отщепенства латынского первый, яко ту явне самым им на него показалем, зовомый же Петръ Скарґа; исполнися на нем Давида пророка слово (1600-1601 *Виш. Кр. отв.* 167); Тѣтъ правѣ испо(л)нилося на(д) народо(м) лю(д)ски(м) онаа старѣа проповѣ(ст) и(ж) по смоу(т)кѣ бывае(т) веселіе и по велико(м) забдрѣнію бывае(т) свѣтлость великаа (поч. XVII ст. *УЄ* № 236, 20 зв.); Если не было Тѣло, Іосѣфъ коґѣ взавши оутѣкаль до Егѣптѣ; и еслѣ не былъ Бг̄ъ, зъ Егѣптѣ призвале(м) Сна мбеґо, якъ са исполнитъ. ели не было Тѣло, Іоанн̄ кого кр̄(с)тилъ (Київ, 1625 *Сур. Сл.* 125 зв.); зычили бымо собѣ самодержца господаря тако(го) в свое(и) земли яко Ваша ца(р)ская велможно(ст) православны(и) хрестия(н)ски(и) цр̄ъ азали бы пре(д)вѣчное пророчество ω(т) христа б̄га нашего исполнилося што все в рѣкахъ его ст̄ое мл̄(с)ти (Черкаси, 1648 *ВУР* фотокоп. 12).

2. *Перен. (про час) (збѣгти, минути, закінчитися)* сповнитися: какъ исполнилося ѣ м(с)цеи родила анна (1489 *Чет.* 16); Про то повѣмъ вамъ..., што намъ основавъ своимъ вознесеніемъ, коли было по воскресеніи его изъ мертвыхъ, // коли

ся исповнило чотыридесять днувъ, што чинивъ, чомъ являвъ ся... усякымъ кѣпомъ (XVI ст. *НЄ* 72-73); Едини раздмѣють бѣти; коне(ц) тоґо свѣта, в той часъ; Гды испо(л)натъса лѣта; ω(с)мъ тисѣщій лѣ(т); ω(т) створѣна тоґо свѣта, якѣбы в той часъ; мѣль настѣпѣти бѣдѣщій вѣкъ покѣа (Чернігів, 1646 *Перло* 129 зв.); плакали еґо снове Израилевы на пола(х) Моавски(х) л̄ днѣи и исполнилися днѣи плачѣ плачѣчи(х) Моисеа (серед. XVII ст. *Хрон.* 159).

3. *Перен. (чоґо, чим) (повністю пройнятися чим-небудь)* переповнитися: домъ еґо всего добро(г) исполънитса (1489 *Чет.* 132 зв.); земля радости исполънѣнѣса (Там же, 315); царъ испѣл̄нил̄са тѣжкимъ гнѣвомъ (Остроґ, 1598 *Отп. КО* 10); Меліодійный Мѣзыкѣ, Крѣлю и Пр(о)рче, Мѣжѣ по с(р)дцѣ Бж̄ію, нб̄(с)ный отрѣче. Обфитою радостю гѣйне исполънѣса, Възыґравшиса в дѣхѣ, мѣле веселѣса (Львів, 1631 *Волк.* 25 зв.).

Див. ще **ИСПОЛНЯТИСЯ, СПОЛНИТИСЯ.**

ИСПОЛНИТИСЯ *див. ИСПОЛНИТИСЯ.*

ИСПОЛНІТЕЛЬ *див. ИСПОЛНИТЕЛЬ.*

ИСПОЛНѢТИСЯ *див. ИСПОЛНИТИСЯ.*

ИСПОЛНѢНЬЕ *див. ИСПОЛНЕНЕ.*

ИСПОЛНЯТИ, ИСПОЛНАТИ, ИСПОВНЯТИ *дієсл. недок. (цсл. испл̄няти)* 1. (що) (*здійснювати, реалізовувати*) сповнювати, виконувати: нинѣ тотъ есть. што(ж) первѣ моисѣеви явилса на горѣ синаистеи. б̄ґолѣпно. исполная Законъ (1489 *Чет.* 133); Ино хто будетъ тую землю держати, тотъ маєт тую дань св. Николе давати, а не будетъ человѣка на

Петрову землю, ино тую дань Петровы земли всю тымъ людемъ исполняти, а тую землю самымъ ходити (Київ, 1507 *АрхЮЗР* 1/VI, 10); научайме (ся), што есть до(са)жданіе ученикумъ, котры исповняють заказы его на сюмъ свѣтѣ, якъ было пригодило ся и апостолумъ, чомъ сесь свѣтѣ, якъ великій вѣтеръ изъ волнами (XVI ст. *НЄ* 115); старейшие..., христово повелѣние “хоть быти первы, да будет последи, и хотя быти болий, да будет мний” исполняют (1600-1601 *Виш. Кр. отв.* 184); Частокро(т) и словко чл̄вка в' см̄ткѣ оувеселаеть. и чи(м) могѣчи др̄гъ др̄гъ таготѣ носи(л), а зако(н) Х(с)въ исполна(л): кѣп̄ючи ты(м) пр(с)тво нб(с)ное (Вильна, 1627 *Дух. б.* 8); Невоместімаа свѣтлості, проходітелнаа; сквѣзѣ вса Ликостоаніа Агглскаа: и неддержанно исхо(д)наа; пребываючи, вышше всѣхъ Хѣровъ Агглскихъ; в равночестію Ѡ(т)цевскомъ, и Снѣвскомъ, завше бытне, вса испо(л)наа, вса испытѣа (Чернігів, 1646 *Перло* 35).

2. (що) (усувати хибу, помилку) ви правляти: еслі бым'са в' чомъ яко писма неоумѣтныи поткнуулъ, самъ недостатокъ мой исполнаѣ, або мене гблого слѣвы, и рѣзѣмомъ неозубрѣного... са(м) застѣпи(в)ши Ѡ(т)повѣдай (Острог, 1598 *Отп. КО* 3).

3. (що) Задовольняти, заспокоювати: А ннѣшнего вѣкѣ зась в' к(л)юбѣ невѣрїа прѣваго зѣвемое хр̄(с)тіа(н)ство в'пало. и ѡдны(м) способо(м) с пога(н)ци некрещенными мїръ любат(т). и пр̄(с)тва и рѣскоши его насытитиса прагнѣтъ. и еше бол'ше нежели пѣгане похоти телесныя свово(л)ного и нечїстого жїтїа,

свои(м) злы(м) житїе(м) испо(л)наю(т) (1599-1600 *Виш. Кн.* 204 зв.).

♦ роскошь исполняти *див.* **РОСКОШЬ.**
Див. ще **СПОЛНАТИ.**

ИСПОЛНЯТИСЯ, ИСПОЛНАТИСЯ
дієсл. недок. 1. (на кому, в чому) (*здійснюватися, реалізовуватися*) сповнюватися: сила деи моя в немощи исполнается (1489 *Чет.* 58); ѡни вразоумѣють славу его. и познають што са на немъ испо(л)нают пророч(с)кая слова (Там же, 164).

2. *Перен.* (від чого) (*бути обтяженим чим-небудь*) переповнитися: Яко православные от всех, миру сему служащих, ненавидимы суть и ся исполняют от бѣд, яже рече: “Ненавидимый будет имени моего ради” (1600-1601 *Виш. Кр. отв.* 175).

Див. ще **ИСПОЛНИТИСЯ.**

ИСПОЛНАТИ *див.* **ИСПОЛНЯТИ.**

ИСПОЛНАТИСЯ *див.* **ИСПОЛНЯТИСЯ.**

ИСПОЛОКЪ *присл.* Спільно, разом: речи и sprawy лю(д)ские бы те(ж) и налешие на свете ѡказовалисе с часо(м) испо(л)к з лю(д)ми с памете(и) лю(д)ски(х) сплывати и в забы(т)е приходити бы мѣсели гдѣбы пи(с)мо(м) на при(ш)лые вѣки не ѡ(з)на(и)мены и ѡтве(р)жены не были (Осмоловичі, 1576 *ЖКК* I, 73).

Див. ще **ИСПОЛНА, ИСПОЛНЕ, СПОЛНА, СПОЛНЕ, СПОЛНО.**

ИСПОЛЪНЕ *див.* **ИСПОЛНЕ.**

ИСПОЛЪНИТИСЯ *див.* **ИСПОЛНИТИСЯ.**

ИСПОМАГАТИ *дієсл. недок.* (кого, кого чим) (*надавати допомогу кому-небудь*) допомагати, *діал.* спомагати: Присмотрѣмъ бетѣжныхъ..., и потѣшати скорбныхъ людїй, испомагати недостаточныхъ, учити слугы и дѣти свои слова Божїи (XVI ст. *НЄ* 215); имаеме испомагати ближняго

своего порадовъ добровъ, и обороновъ, и маетностью, и словомъ правымъ (Там же, 217).

Див. ще СПОМАГАТИ, СПОМОЧИ.

ИСПОМИНАТИСЯ *дієсл. недок.* (за що) Ітися (про що), згадуватися (що): Мовивъ емъ вамъ у тоту н̄(д)лю, што минула изъ святого писма, де испоминається за пустъ святой и якъ ся годить хрестіанинови постити (XVI ст. НЄ 25).

Див. ще СПОМИНАТИСЯ.

ИСПОЧАТКУ, ИСПОЧАТЬКУ *присл.* (*перед чим-небудь іншим*) спочатку: видѣлоса и мнѣ которыи же еси ажъ испочатькою с пил'ностью в'се по радуу выпи-саль [вел'мож'ны(и)] дрѣжав'ны(и) ѳеѳиле, абы еси выдалъ прав'доу тыхъ словъ и тыхъ рѣчи и в' нихъ же еси наоучень былъ (1556-1561 ПЄ 204 зв.); слова ты котрїи соу(т) испоча(т)кѣ заложены в той зацной повѣсти ѱ во(з)не(с)нїи га нашего іс х̄а. таа е(ст) прїчина хр̄(с)тіане щоко(л)ве(к) избавите(л) нашъ чинїти рачи(л) (к. XVI ст. УЄ № 31, 75).

Див. ще СПОЧАТКУ.

ИСПОЧАТЬКУ *див. ИСПОЧАТКУ.*

ИСПОЧИВАТИ *дієсл. недок. 1.* (*відновлювати сили після втоми*) відпочивати: іс испрацовавшиса сѣль испочивати близь колодаза была южь шѣстаа година на дн̄ь (поч. XVII ст. Проп. 9).

2. (*гайнувати час*) дармувати: и на каждый день и по хыжахъ и у церкви не испочивали, учили и проповѣдали Іисуса Христа (XVI ст. НЄ 33).

Див. ще СПОЧИВАТИ, СПОЧИНУТИ, СПОЧИТИ.

ИСПОЧИВОКЪ *ч.* Відпочинок: Дѣля того не буйме ся сна и испочивку, али (*в рук. али са. – Прим. вид.*) радуиме ся, коли лѣгаеме, также не буйме ся и смер-

те, чомъ есме сынове дурныи, коли кладуть ихъ лечи, што бы спали (XVI ст. НЄ 156).

Див. ще СПОЧИВОКЪ.

ИСПРАВИТЕЛЬ *ч. (цсл. исправитель)* *перен.* направник, наставник: кр(с)тъ... живота исправитель (1489 Чет. 27 зв.); онъ(ж) полныи явилъса исправитель. соблюдя заповѣди б̄жия (Там же, 88 зв.); б̄гъ самъ е(ст) выбѣрный исправите(л), або спр̄авца, а чл̄къ якобы инструомѣнтъ якій, але в' ѳсоблїво(м) тѣмъ чоудѣ, котороеса на оубо(з)ствѣ добровѣлно и рѣчи(и) доча(с)ны(х) пого(р)женю оуфѣндовало (поч. XVII ст. Проп. р. 243).

Див. ще СПРАВИТЕЛЬ.

ИСПРАВИТИ *дієсл. док. (цсл. исправи-ти) 1.* (що) Здїйснити, виконати: прошу: рачъ ме... до особное розмовы зъ собою ласкаве прыпустити, абыхъмо... въ духу кротости все исправили и, о всихъ речахъ пильне розмовивъши, до пожеданого... коньца все привели (Рожанка, 1598 Л. Пот. 1029); и да исправи(т) б(г)ъ з давнихъ вѣковъ ѳзна(и)мле(н)ное пророче(ст)во которомѣ мы самы себе полцевши до милостивы(х) нд(г)гъ (!) вашемѣ ца(р)скомѣ величествѣ яко на(и)внижене(и) поко(р)не ѳ(т)даемо (Черкаси, 1648 ВУР фотокоп. 12);

(що) завершити, закінчити: Дла тѣго(м) та зоста(л) в' крїтѣ, абы(с) недоко(н)-чаное испр̄ави(л). и поста(л) // попы по в'сѣ(х) мѣстѣ(х) (Вільна, 1596 З. Каз. 102 зв.-103).

2. (що) (*придбати в дар, пожертву*) справити: исправивши сию стую книгу... мы григоры(и) попел наместник городецкы(и) справивши е(и) дшевнаг ради спсєния... и прошу ба рад иже бы сиа

книга... не была... ω(т)лучена ω(т) сия стья цркве (1591 *Свенц.* 72);

(що) (*влаштувати що-небудь на чийсь честь*) справити: новопоста(в)леннии вѣнень на ієпѣскопа и на его дѣховенство и двбрь ωбѣ(д) испрѣвити и чѣстѣвати яко прѣве на весѣлію (к. XVI - поч. XVII ст. *Кн. о лат.* 127 зв.).

3. (що) Залагодити, владнати: Авгѣсть к(р) послѣлъ до цѣсара тѣрѣцкого андрѣа таранѣвского ω спокоєнїи примѣра. котѣрыи оу него все испрѣвивши бѣлъ оу цара перекѣпскаго под' астороханѣ(м) в панс(т)вѣ москѣвскомъ (1509-1633 *Остр. л.* 127); брат нашъ... исправивши потребности, от сел з Володимера, яко чоловікъ спокойный, безпечный и никому ничего невинный, до дому своего... приехал (Володимер, 1601 *АрхЮЗР* 8/III, 479).

4. (що) (*усунути недолѣки, неточности*) виправити; удосконалити: йспра(в)ъ послѣднюю стрѣкѣ, ω(т) самѣго чтѣнїа, бо чтенїа, зле та(м)ъ є(ст) (1627 *ЛБ* 135); якѣ заправды и Бж(ст)ве(н)ный Ко(з)ма в' Велѣко(и) Сѣбѣѣтѣ положѣлъ, Четверѣпѣснецъ тамъ оутворѣвши хѣтъ то // пѣтымъ Прем(д)рѣйшїи Цѣрь Лѣвѣнь росказѣвши, в' досконѣлы(и) Канон пре(з) Єп(с)па Ідрѣитскаго Мѣнаха Мѣрка ѣный привѣлъ и испрѣвилъ (Київ, 1627 *Тр.* 9-10); Тепѣрь зась повтѣре тѣа самѣа Кнѣжечка ω Вѣрѣ Православнокаѣолѣческой, на нѣкоторых' мѣстцехъ трѣха ѣбшїрне испрѣвлена, Дїалектомъ Рѣскимъ // пре(з) Дрѣкъ свѣтѣ пѣбликѣетса (Київ, 1645 *Собр.* 1 зв.-2 нenum.);

перен. (кого, що) (*зробити кращим, досконалішим*) виправити, змінити: и сїю... кнѣгѣ... к лѣцшемѣ поучѣнїю... дали... а напѣче же в нѣнешнїи матѣжѣ мїра сего, понѣже мнѣзи кр(с)тїаньстїи лю-

дїе... в' вѣре поколебѣшася, и мнѣнїе(м) своїмъ ра(з)сверепѣша... читѣнїемъ возмѣгѣтъ себе испрѣвити, и на пѣтъ истинныи привести (Заблудѣв, 1568 *УС* № 552, 1 зв.); Што все да испрѣви(т) во вас г(с)дѣ бо(г) ω не(м) же стоите и радѣ(и)тесе ω(н) же да просвети(т) ва(с) во исти(н)ны(и) и спасите(л)ны(и) разѣ(м) свои, ами(н) (Новгородок, 1592 *ЛСБ* 213); А єгда сїе испрѣвите; чаю на мило(ст) Бжїю, ако призри(т) на на(с) паки милосердны(м) око(м) и блѣгоч(ст)їе нѣше вѣ(з)двѣгне(т). и всѣ(х) в не(м) блѣгоч(ст)но живѣщи(х) спсѣ(т). и цр(ст)ва нѣ(с)наго наслѣ(д)никами бѣти спо(до)битѣ, еже на(м) всѣ(м) полѣчїти гдѣ даждѣ. Аминь (1599-1600 *Виш. Кн.* 199 зв.); Тр(о)це преистѣтнаа..., Христїанω(м) дѣвцо премѣдрости, испрѣви нась (Київ, бл. 1619 *Аз. В.* 14); А и(ж) з' грѣхѣвъ седми поменѣныхъ, яко з' тыхъ котѣрыє сѣтъ головными на(з)вѣанные, вси йные грѣхи, тѣкъ влѣсне яко ω(т) кѣрени вѣтвїе похѣда(т), и мы ѣные подрѣбнѣ ро(з)дѣл'не кѣ блѣшой пѣмочы // ты(м), котѣрыє стѣраю(т)са сѣвѣст' свою испрѣвити положили (Лѣвїв, 1645 *О тайн.* 54-55); **исправити языкъ див. ЯЗЫКЪ.**

Див. ще СПРАВИТИ.

ИСПРАВИТИСЯ, ИСПРАВИТИСА
дієсл. док. 1. Здїйснитися, справдитися: кр(с)тѣ всего дражѣиши є(ст). на нем же сп(с)нїа наше(г) начато(к) исправиса (1489 *Чет.* 27).

2. (*стати правильним, таким, що відповідає певним вимогам*) виправитися: На што ты поглядаючи ωко(м) смѣ(т)ны(м), и се(р)цемъ жалѣ(с)нымъ завше ω то(м) промышляли(х)мо. Яко бы то могло исправитиса и до обычаєвъ давни(х) про(д)-

ковъ н̄ши(х)... приве(с)ти (Городок, 1640 Гр. Мог. 1);

перен. (позбутися вад, перевиховати-ся) виправитися: гедіюне болббане. Дивдю ся ...ижъ твоя м̄л(с)ть... не исправивши-ся смѣшъ б̄е(з)стра(ш)нѣ с̄щенно д̄ѣ(и)-ствіе справовати, и по(д) небл̄гословені-емъ б̄д̄д̄чи по(з)вовъ наши(х) не сл̄дха-ешъ (Берестя, 1593 ЛСБ 237); То па(к) твоя м̄л(с)ть не исправи(в)шиса смѣшъ б̄е(з)стра(ш)не с̄щеннод̄ѣ(и)ствіе справо-вати и пре(д) нами... становитиса не хо-че(ш) (Вільна, 1594 ЛСБ 255);

(кому з чого) покаяться (кому в чому): Вѣдаючи я добре, же кажды(и) которы(и) народи(л)ся на то(т) свѣтъ уме(р)ти по-вине(н), кгда(ж) то(т) вырокъ на(и)выш-шого, жадного з на(с) минути не може, теды напере(д) исправившися Гду Бгу въ Тро(й)ци Єдиному з грѣховъ свои(х),... и ему дшу мою грѣшную о(т)даю яко Тво(р)цу моему (Холм, 1648 Тест. Ст. 470).

3. (*вирушити*) відправитися: Чомъ то-то такой путь бывъ, што н̄кто не мугъ минути путемъ тымъ, кто уже ся испра-вивъ на тотъ путь, чомъ Марко... и Лука такъ мовятъ, ажъ жили у полонинахъ и у гробѣхъ, чомъ жидове тогды поблизь путе чинювали цемрованѣ гробы (XVI ст. НЄ 101).

Див. ще СПРАВИТИСЯ.

ИСПРАВИТИСА *див. ИСПРАВИТИ-СЯ.*

ИСПРАВЛЕНЄ, ИСПРАВЛѢНЬЄ, ИСПРАВЛЕНА *с.* (створення, запис тексту) писання: исправле(н)а кни(г) а̄ гла(в) в̄ (Острог, 1598-1599 Апокр. 98); Успенію Акаѳість, Ч̄(с)таа, твоём̄, Прійми свойхъ м̄лѣбникъ: а тр̄д̄д̄ моём̄, в' исправлѣн'ю, Іса, приближшаа М̄ти, Оублаган'емъ за

грѣхи, рачъ поветовати (Київ, 1625 МІКСВ 134);

перен. (духовне зростання, очищення) виправлення: Иванъ Зла(т)оустъ написалъ намъ сие слово. ѿ нашемъ д̄ш̄вно(м) исп-правлѣннѣи (1489 Чет. 365).

Див. ще ИСПРАВЛЕНІЄ.

ИСПРАВЛЕНІЄ, ИСПРАВЛЕНІЄ *с.* (цсл. исправление) 1. (створення, запис тексту) писання: Сл̄дшнаа теды рѣчь дл̄а такїхъ цн̄отъ и д̄л̄ностїй такъ са-мои особы, якъ и всеи, цнои Фаміліи В̄(ш) Мл̄(с)ти, т̄ю Ст̄д̄ю Книг̄, в' кот̄рой Исправлѣнїи Ласкою Б̄ж̄ею и я в' части м̄бей... оф̄р̄д̄ю (Київ, 1623 МІКСВ 84); В старости бовѣмъ и Типографію вѣста-вилъ, з' кот̄рой книги Б̄ж̄(с)тве(н)ныи Ц̄рк̄вныи и д̄чїлищныи, за исправлѣнї-емъ Люд̄ей д̄ч̄бныхъ, ѿ(т) н̄егожъ на т̄бе м̄ѣсце звѣденыхъ, пор̄адне... вых̄датъ (Київ, 1625 Кон. Каз. 26); Всечѣстный Г̄(с)дн̄ь отецъ Памв̄о Бер̄нда... н̄н̄ь мн̄о-го потрд̄д̄иса въ исправлѣнїе (Типограф-скимъ д̄ѣло(м)) з' Славѣнскаго Языка (Ки-їв, 1628 Дор. Поуч. 520);

(*внесення поправок*) виправлення; пе-регляд: книги двѣ... посылаю, просячи абы вдя(ч)не прыняты были, пры кото-ры(х) и книг̄ кре(ц)к̄д̄ю котор̄ю м̄л̄емъ на исправлѣнїе ты(х) кни(г) ѿ(т) ваши(х) м̄л̄(с)те(и) позычен̄ю пре(з) брата нашо-го пафнотїа ѿ(т)сылаю (Київ, 1624 ЛСБ 493, 1); Шт̄бса за(с) т̄ычетъ Коррект̄ры, и исправлѣнїа Типографскаго, ал̄'бо Л̄ъ-терал̄'ного и Сил̄'л̄абного: т̄б е(ст), же-бы м̄ѣст̄о, А, не было полб̄жено, Ж: м̄ѣ-ст̄о, Б, Щ: м̄ѣст̄о, Далъ, Билъ, і про(ч) // то в' пил̄'ной постор̄бѣ и звычайной Коррект̄рѣ zostало (Львів, 1645 Жел. Тр. 3-3 зв.); Такъ и н̄н̄шныи прекосл̄ов-ници, сквѣрнаго ради прибытчества св̄б-

его на гла́сь Па́стырскій смире́нїа на́шого, абы без' исправле́нїа и бл̄(с)вѣнїа на́шого Па́стырско́го Кни́гъ Цр̄кѡвныхъ, ѡсоблїве Трѣбникѡвъ и Слѣжебникѡвъ, в' котѡрыхъ самы́м' сщ̄енником' надка пода́етса... не дрѣковáли (Київ, 1646 *Мог. Тр.* 6).

2. Покращення, виправлення: я(к) на(мъ) бѣдѣчи(мъ) теле(с)не в тáмошни(х) крає(х)... дла дозранїа и исправле́нїа церкве(и)... случими(с) быти во гра́де... рогатинѣ..., ѡбрѣтохо(мъ) иконѣ намалеваную обра(з) бга невидима(г) (Велике Берестя, 1594 *ЛСБ* 262); якъ се теперь передъ милостїю твоею презъ мой листъ протестую, а остатокъ Господу Богу на исправленїе полежаю, то што повиненъ былемъ и естемъ учинити, учинивши (Дермань, 1628 *КМПИ* I, дод. 320); имѣй еп̄(с)копа своѣго гла́вѣ въ всѣмъ, любѡвъ къ немѣ храна // и бѡазн'... на собо(р) приходи исправле́нїа рáди цр̄кѡвны(х) вѣщей, и прїáтїа рáди исти(н)наго рáзѣма (Львів, 1642 *Жел. П.* 5 зв.-6);

реформація: Євсѣвий, Гилáрий, и иные...свои цр̄кви заде(р)жали, и до нїхъ се знѡвѣ ѡ(д)прãвивши потре́бѣ цр̄кви Собо(р)нои пѣблїчнѣю, ворочáли: Але ѣжъ она по(д) Папськимъ я́р'момъ, з' ѣнъшими в'здыха́ючи стѡгнетъ. Котѡрый ис'правле́нїа [на полях – Реформаціи] ненавидитъ, и ѡбегáеть. И всѣми... сїлами, заборонáеть. и недопѣщáеть. И ма́еть на таковы́хъ, котѡрые на исправленїе наста́бать, // живота, и см̄рти влáдзѣ (Єв'е або Вільна, п. 1616 *Прич. отех.* 15-15 зв.);

перен. (духовне вдосконалення) очищення: Кни́га зовѡмаа ев̄(г)лїе оучїтелное... на пооучѣнїе хр(с)тоименїты(м) лѹдемъ ко исправленїю дш̄евномѣ и телѣсномѣ... вѣдрѣкована (Заблудів, 1568 *УЄ* № 552

тит.); оуготѡванъ (бо) сосоу(д) гнѣва бжїа на вашѣ зе(м)лю, пролїтиса. чому за бѣгáйте покаянїе(м) и исправленїе(м) ваши(м) яже ко бг̄ѣ скѡро (1599-1600 *Виш. Кн.* 199); мы... ваше старанїе и ѡсердїе похвалáе(м) Но паче во правы(х) Похвалѣ, Помощь и сотрѣжденїе: во Погрѣшенны(х) же кроткое Благосердье и братолюбное исправленїе (Бїла Церква, 1620 *ЛСБ* 480, 1); Поминáймо всѣ котѡрыисмо ѡ(т) не́го дш̄пѡлезнѣю прїйма́ли надкѣ на сп̄сѣнїе и исправленїе на́ше, а жалѣймо того, жѣсмо дла свѡихъ внѣтрнихъ страстей бл̄годáрно не хотѣли внимáти (Київ, 1625 *Коп. Ом.* 166-167); я сам и многіе,... розмову мѣли и зычили собѣ упреїме, абыхмо... способъ яко найснаднѣйший вынайшли до затриманя благочестїя и до исправленїа обычаевъ зепсованных (Городок 1640 *ПККДА* 1-1, 69).

ИСПРАВЛѢНІЄ *див.* **ИСПРАВЛЕНІЄ.**

ИСПРАВЛЕННЫЙ *прикм.* Виправлений: Сего рáди и Псалтирь по ѡбщѣ совѣтѣ, ѡспрãвленнѣ подáти велѣлъ еси свѣтѣ (Київ, 1623 *МКСВ* 85).

ИСПРАВЛЕНА *див.* **ИСПРАВЛЕНЄ.**

ИСПРАВЛѢННЄ *див.* **ИСПРАВЛЕНЄ.**

ИСПРАВЛЯТИ, ИСПРАВЛАТИ, ИЗПРАВЛЯТИ, ИЗЪПРАВЛЯТИ *дієсл. недок. (цсл. исправлати) 1. (що) (виконувати, здійснювати)* справляти: Дѣла Сїа зѣвше реченаа исправляти, Назидати, и сове(р)шати (Львів, 1609 *ЛСБ* 422); Ато чем? – “Зане же мнози – молвить – приходятъ к добродѣтельному житию, мали жъ и зѣло мали ярем его подемлют, сирѣчь должное исправляют иночества” (1615-1616 *Виш. Поз. мысл.* 246); [Леонтїй] абы..., вѣрныхъ сердца утверждалъ и утѣшалъ, порядку всякого въ церкве Божїей дозиралъ,... пилно абы постере-

галъ и все по канонамъ и по закону Божому духомъ кротости исправлялъ (Київ, 1623 *КПМП* I, дод. 267).

2. (кого і без додатка) (*вносити поправки, усувати помилки*) виправляти: но ба(ра)ди исправла(и)те ме(н) грѣ(ш)ного не кли(н)те; А писалъ дьячо(к) нестере(ц) (Київ, 1554 *ПИ* № 1); докончана быст сиа книга рекомаа минея... и тыж братіа днаци, прош[у] в.м., чтѣте исправляючи, а мене грѣшнаго ни клинѣте (Дрогобич, 1563 *ЗНТШ* СХ, 4, 158); А где бы(х) са описа(л), вы, ѿ(т)цы ч(с)тныи и даци, чтѣчи исправляйте (Мукачів, 1621 *Яв. ИЗ* 14);

перен. (що) (*робити кращим, досконалішим*) виправляти: А ваши Латинове, якъ и во іншихъ скори будучи, зъ лѣпшое въ горшее нахилиючися, такъ и тутъ Оригенову науку принявши и зволяючи зъ нимъ по смерти чиститися, надто нижли здѣ што съ тѣломъ пополненныхъ презъ покаяніе исправляти (1603 *Пит.* 55); патриархове Константинопольскіи... всю заходнюю на онъ часъ церковь наминали и исправляли и симонію зъ заходнихъ костеловъ выкореняли (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 561);

перен. (що) (*поширювати свою дію на що-небудь*) надихати: тогда дух святыи костела латынскаго исправляти перестал, ибо юже костел латынскій... супротивнымъ быти духу святому показался (1608-1609 *Виш. Зач.* 222).

3. (кого) Спрямовувати, скеровувати, направляти: ся чудовавъ увесь свѣтъ за дѣло, што чинивъ, якъ исправлявъ апостолы Христось, якъ написано (XVI ст. *НЄ* 87); слово Божіе насъ обертаетъ выдъ лихого и выдъ грѣху, чомъ намъ доганяетъ и кортаетъ насъ и потумъ насъ

изъправляетъ на добрый путь (Там же, 190); прѣсфоры пріймай ѿ(т) свойхъ дѣтѣй дѣхѣвныхъ, вѣда житіе ихъ: ихже оучи и исправлай: по мѣрѣ грѣхѣвъ за прѣщай, и имъ епитемію налагай (Львів, 1642 *Жел. П.* 5).

4. *Перен.* (що) Перекручувати, спотворювати: дьяво(л)... своєю наукою исправла(л) перѣвое роже(с)тво преч(с)тое (1489 *Чет.* 208).

Див. ще **ИЗЪПРАВЛЯТИ, ИСПРАВИТИ, СПРАВЛЯТИ.**

ИСПРАВЛАТИ *див. ИСПРАВЛЯТИ.*

ИСПРАВЛАТИСА *дієсл. недок.* (що)

Виконуватися, здійснюватися: велико естъ братя. ко боу приближѣніе. по(ст) а млтва. тѣмъ бо исправлаетса всака добродѣтель (1489 *Чет.* 307 зв.); Се же вѣздѣ по собора(х) бра(тс)ки(х) тако же да са исправлае(т), идѣже сіе писаніе дѣ(и)детъ. яко да познаю(т) хр(с)тіане что естъ нша прѣстаа восточны(х) вѣра, и что дрѣги(х) ѿ(т)щепе(н)цо(в) хитрое бе(з)вѣріе (1599-1600 *Виш. Кн.* 202 зв.).

Див. ще **СПРАВИТИСЯ.**

ИСПРАВОВАТИ *дієсл. недок.* 1. (що) (*турбуватися*) дбати (про що), *діал.* справувати: ревнѣ(и) же прилѣжно сему и вша Мл(с)ть, а послѣдѣй неи(з)мѣн(н)о стѣмѣ прикладѣ оу свѣтлоцвиту(и) мѣлодо(с)-ти свое(и) и(с)правоу(и) хра(м) сво(и) теле(с)ны(и) якобы бы(л) прибы(т)комъ дѣх(с) стѣмѣ (Острог, 1587 *См. Кл.* 1 зв.); Ма етъ теды... отецъ Руднѣцкій... того всего // причиняти, прибавляти, розширяти, село новое на томъ же грѣнтѣ... поддаными осадити, оными рядити, фольварки бѣдѣвати, исправовати (Загайці, 1637 *ПВКРДА* IV-I, 74-75).

2. (що на що) (*скеровувати, направляти*) справувати: та(к)же ты(ж) и дѣ(х) стѣй

котрій ходать з високо(с)ти. теды ро(з)-ли(ч)ны(и) дарі д̄ши члч̄(с)кои, исправд̄еть ей на ро(з)ли(ч)ныи справы и дае(т) ем̄ ла(с)кѣ // и моць (к. XVI ст. УЄ № 31, 87 зв.- 88).

Див. ще СПРАВОВАТИ.

ИСПРАЗНЕНІЄ с. (цсл. испраздньение) знищеня; ліквідація: молю оусердно Церкви егѡ стой в Руссийстей нашей земли обрѣтающейса во всаческоє, б̄гомерзкой, скотскою по нн̄ѣ в ней юродѣвшей Апостасіи попраіє и испразненіє, Велебность Твою дароватиса во многаа лѣта в мирѣ (Вильна, 1620 *См. Каз.* 7).

ИСПРАЦОВАТИСА дієсл. док. (столитиса) спрацюватиса: іс̄ испрацовавши-са с̄ль испбчивати близь колодаза была южь шѣстаа г̄бина на дн̄ѣ и прішла жѣна ѡ(т) самаріа набрати воды (поч. XVII ст. *Проп.* 9).

Див. ще СПРАЦОВАТИСА.

ИСПРАШАТИ дієсл. недок. (цсл. испрашати) (*звертатиса з проханням*) просити: Порицаю: Испрашаю, ск̄аржд̄са, обвинаю, жалд̄ю на ког̄о (1627 *ЛБ* 88).

Див. ще ИСПРОСИТИ.

ИСПРЕНЬЄ с. Суперечка, розбрат: В каждой сторонѣ испрєнья горькии бывали (1489 *Чет.* 251 зв.).

ИСПРОВЕРЖЕНЬ дієпримк. Звергнутий; збурений: аще не бы кр(с)та было... и не бы ад̄ испровержен̄ь был̄ь (1489 *Чет.* 27).

ИСПРОСИТИ дієсл. док. (цсл. испросити) (що, у кого) попросити; випросити: тако испроси(л) Захарія оу б̄а роди(л)-са емоу сн̄ѣ ѡ(т) елисаветы (1489 *Чет.* 223 зв.); ты безаконая дщи иродова головы ивановы испросила (Там же, 271 зв.); Если ж̄ бов̄ѣм̄ оберноу(т)са... нехай боуд̄тъ прощєны, прощеніє наперед̄ ис-

просивши (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 191 зв.); в по(ст) велики(и) ѡжилем̄ь бы(л) ѡ(т)ца Се(р)гия, котры(и) сповѣдаючи(м)се люде(м) ѡказова(л) потребу це(р)кве згорѣло(и), на цо и(с)проси(л) и ѡ(т)да(л) 3(лт) 7 (Львів, 1624 *ЛСБ* 1049, 5 зв.); Дѣрзостне до Пілата смѣтныи пристѣпивши Іѡсифъ, Ісѡво тѣло испросивши. В' плащеніцѣ чїстд̄ю с' плачем' обвиваєть, В' темнозки(м) каменным' грѣбѣм̄ь покладает' (Львів, 1631 *Волк.* 19 зв.).

Див. ще СПРОСИТИ.

ИСПРУБОВАТИ дієсл. док. (кого) випробувати; перевірити: оны(и) то юнбша Ал̄бо мла(д)нє(ц), не пришо(л) бы(л) ты(м) спбсобо(м) и(ж) бы ма(л) испрѣбѡвати х̄а... але дов'нѣма(л) собѣ и(ж) бы якіи лѣп'шіи заповѣди м̄али быти (1645 УЄ № 32, 132).

Див. ще СПРОБОВАТИ.

ИСПРѢВА див. ИСПЕРВА.

ИСПРЯТАТИ, ИСПРАТАТИ дієсл. док.

1. (що) Сховати, помістити, діал. спрятати: Благословен̄ь Бг̄ѡ отець Господа нашего Іисуса Христа, што по многуй своей милости родил̄ь (в рук. и родил̄ь. – *Прим. вид.*) нас̄ь на надежу живую, воскресеніє выд̄ь мертвых̄ и урюк̄ь не гнилий, и нескверный, и неисказанный, чом̄ь испрятан̄ь на небесѣх̄ь (XVI ст. *НЄ* 23).

2. (що) (*підготувати до поховання*) спорядити: Зашо(л) еси свѣте мои не боу(д)-щю ми тамо... ч(с)тноє тѣло твоє испрата(л) и гробоу преда(л) (1489 *Чет.* 238).

Див. ще СПРЯТАТИ.

ИСПРЯТАТИСЯ дієсл. док. (*зійтиса в одне місце*) зібратиса: коли наруд̄ь услышал̄ь, аж̄ь у церкви ест̄ь Христос̄ь, а они там̄ь ся испрятали много людей, що не могли ся у ворота умѣстити, тулько их̄ь

пришло передъ Христа, абы слухали науку слова его (XVI ст. НС 28).

Див. ще **СПРЯТАТИСЯ.**

ИСПРАТАТИ *див. ИСПРЯТАТИ.*

ИСПУСКАТИ *дієсл. недок.* Випускати: Попдскаю: Попдщяю, испдскаю, вьврѣгаю, злецаю, позволѣю, допдскаю, оставляю, ѡстапю (1627 ЛБ 88).

Див. ще **СПУСКАТИ.**

ИСПУСКАТИСА *дієсл. недок. (проходити, простягати ся зверху вниз; опускається)* спускати ся: А хотар вышеписанным селам, на имѣ Синещем и Ѡничканѡм, с верха почьнши межи Ѡничкан(и) и Гоещи ѡт боуковини поуем що испускает са Ѡни[ч]ковою Кичерою до полѣ (Суцава, 1501 ВД II, 184).

Див. ще **ИСПУСЧАТИСЯ.**

ИСПУСТИТИ *дієсл. док. (цсл. испустити)* 1. (що) (*про воду*) (*дати змогу витекти звідки-небудь*) спустити, випустити: хотѣша онии врази испдстити рѣкѣ тѣю (1489 Чет. 9 зв.); и за(с) тѣа стѣ(д)-на, їли исто(ч)ни(к): не то(т) бы(л) ѡ(т) котѣрого чрѣпа(л), котѣрїй пи(в)ши(х) ели і ма́ло, една(к) ве(л)ми та(к) напо(л)-нае(т), и(ж) мѣса(т) его в ро(з)пдценїе рѣ(к) дрѣги(х) на оутоле(н)е жа(ж)ды иньши(м) испдсти(ти) (1599 Виш. Кн. 213); Василїе Вартик и Настасїя... сьзнаваем сь сим истиним нашим пїсанїем, како... ели сѣ потокмили по доброй воли, аби кнѣгинѣ Ньстасїя испдстила став и рибѣ себе изловила (Ясси, 1624 МЭФ 378);

(що) (*виточити*) пустити: А проклатїй ро(д) еше не вставѣетъ, Ещѣса Пѣнѣ ѡкрѣтне рѣгаѣетъ: Еше смѣетъ бѣкѣ копіемъ пробїти, Быстрое жрдло крве зѣ рѣбрѣ испдстити (Львїв, 1631 Волк. 18 зв.);

(*про запах*) видїлити: с твоего,... живота ни единаго не имѣеш, дабы который добровонїе и запах, красный и любимый, от своего тѣла по смерти испустил и знак святости показал, но все смердят, яко гнилые псы (1608-1609 Виш. Зач. 220).

◊ **испустити духа** *див. ДУХЪ; испустити (испушати) слезу (слезы) див. СЛЕЗА.*

2. (що з чого) (*вывести назовні*) видїлити: Стѣйте гѣрнїи гмѣхи смѣтнеса дивѣте, крѣвѣю зѣ себе росѣ гѣїне испдстѣте (Львїв, 1631 Волк. 10);

перен. (що) (*про слово*) промовити, зронити: парасковїя ни единого гласа не испустила (1489 Чет. 63); Претѣжкость смѣткѣ нѣ оустѣ ѡтворїти, Ни однѣ мѣжетѣ слѣво испдстити: Бо стрѣла бѣлю ср(д)це преразїла, Скорбѣ претѣжкѣа ѡ(т)всюль ѡбточїла (Львїв, 1631 Волк. 16).

3. (кого, що) *перен.* Послати, спрямувати, зіслати: [бѣа] испдстила ѡ(т) безмѣрное высоты вси англ(с)кїе силы (1489 Чет. 52 зв.).

4. *Перен.* Випускати, відпускати: Не долго ли тая ловїтва послужитъ, ани Петрѣ-апостол тобѣ не поблажитъ, Коли на суд божїй испуститъ тя земля, искарает господь незаконных племя (к. XVI ст. Укр. п. 79);

перен. (що на кого) наслати: на сїе мучители испусти ѡгнь (1489 Чет. 187); А ели не буде(ме) такѣ чинити, якѣ вышше написано, то на насѣ испуститъ Господь Бѣ карности великїи, котрыи назначивѣ черезъ святого апостола Павла (XVI ст. НС 224).

Див. ще **ИСПУШАТИ, СПУСТИТИ.**

ИСПУСТИТИСА *дієсл. док. (цсл. испуститиса)* випорожнитиса; спорожни-

тися: Истошса: испдствса, вьпоржнивса, вьточивса (1627 ЛБ 51).

Див. ще СПУСТИТИСЯ.

ИСПУСТЬ ч. (*вилов риби*) путина: мы не маемъ до первшого испусту ставовъ тыхъ пѣнязей пану Яну отдавати и того имени в него окупати и з рук его выимовати, поки онъ первый испустъ з ставов того имени возмет (Шумбар, 1538 *Арх ЮЗР* 8/III, 12); А то которые ставы по смерти небошыка князя //... на то(и) же земли че(р)неховъско(и) посыпали... То всихъ ставовъ старыхъ спдстныхъ... тридесте и чотыры В томъ шкоды ѿ тры тисечы копъ гроше(и) менять быти по тые лета за (и)спдсты (1546 *ОГ* 85 зв.-86); А мы не маемъ до пе(р)вшого испустѣ ставо(в) тыхъ пѣназе(и) па(н)у я(н)у ѿ(т)давати и того име(н)я в него окупати и з ру(к) его вы(и)мова(ти) поки ѿ(н) пе(р)вши(и) испустъ з ставо(в) того име(н)я возме(т) (поч. XVII ст. *Арх. Р.* фотокоп. 71).

Див. ще СПУСТЬ.

ИСПУСЧАТИСЯ дієсл. недок. (цсл. испоуштатиса) те саме, що **испускатиса**: зась выходячи съ того гайкѣ, подь самымъ гайкомъ копець; ...испдсчаючи-ся одъ того дрѣгого копца въ долинд и идѣчи межи ставки (Загайці, 1637 *ПВКРДА* IV-1, 69).

Див. ще СПУЩАТИСЯ.

ИСПУЩАТИ дієсл. недок. (цсл. испуштати) 1. (що) (*точити*) пускати: неасы(т), по грѣцкѣ // пелека(н), пта(х) єсть в' еги(п)тѣ, подб(б)ны(и) бдслюлови, котбрій в пдстыни ра(д) мѣшкати, котбромѣ зми вьрогѣю(т), и дѣти его оуме(р)швлѣють, а о(н) прилетѣвши клюе(т)са в пе(р)си свои и кро(в) испдщѣе(т) на ни(х), и та(к) ѿживѣють (1596 *ЛЗ* 60-61); Ѡто а наведѣ на та зло, и

изметѣ послѣ(д)наа твоа и избію та аха-ве при стѣнѣ водѣ испдщѣющего и замк-неного (поч. XVII ст. *Проп. р.* 183 зв.);

перен. (про слово) говорити, промовляти: пастыри ѿкликиваютъ ми оуши. негльпо испоущающе голосъ (1489 *Чет.* 110 зв.).

2. (що) (*бути джерелом чого-небудь*) утворювати, творити: они [воды] в ча(с) вѣшнии великии рѣки испдщѣю(т) (1489 *Чет.* 15);

(що) (*бути творцем чого-небудь*) породжувати: Отець ни от кого не родит-ся а ни походит, але Сына и Духа Святого выпускает з Себе: Сына способом уроженя, а Духа способом похоженя, то ест, Сына уродит, а Духа Святого испу-щает (Вильна, 1600 *Катех.* 57); Єсли же тѣды Снѣ причіною вѣдѣлений єсть ѿ(т) Ѡ(т)ца... тѣды и Дхѣ СТѣомѣ причіною бѣти не мѣжетъ, а затѣмъ анѣ ѿного испдщѣетъ (Київ, бл. 1619 *Аз. В.* 114); невѣмовна єсть Дха СТѣо ласка, и дѣрѣ розмайтѣй. А розмайтѣи дарована сѣть, а тѣй же Дхѣ, и роздѣлена оуслѣгована сѣ(т)... А єслижъ ѣкѡ маючи истѣтне дарѣють гѣднымъ, тѣды и // испдщѣетъ завшебѣтне и пре(д)вѣчне... заїсте ма-етъ в' сего в' собѣ Снѣ Дха, але взглѣ-домъ ѣстности, и прирѣжноу властност-тю а не причіною похожена (Київ, 1619 *Гр. Сл.* 241-242).

3. *Перен.* (що на кого) Насилати: Али сокотѣме ся, братья мои, што бы на насъ милостивый Бгѣ не(пу)стивъ казни злыи, якъ испушавъ на жида, коли его не хотѣли слухати (XVI ст. *НЄ* 215); ѿцѣ нѣ(с)-ный... прострѣ намъ нѣо єдино... и єди(н) дож(д)ь испоущае(т) на добрїи та(к) и на грѣшныи (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 3 зв.).

Див. ще ИСПУСТИТИ, СПУЩАТИ.

ИСПЫТАВАТИ *див.* **ИСПЫТОВАТИ.****ИСПЫТАНИЕ, ИСПЫТАНІЄ** *с.* (*цсл.*

испытание) 1. Випробування, перевірка: такового попа... не маєт его епископ со-верьшати, ани на люди силою накидати...одно которого себе сами парафіяне оберуть, того маєт им епископ со испытанием и за писаньем за ним протопопским посветити (Берестя, 1591 *ПФ* 104); пан Юрко... без испытанія, искуса, наказания, очищения... челоуѣка творит и разумѣт (Унів, 1605 *Виш. Домн.* 188); Непристѣпенъ: Єже ни испытаніа пріемле(т) в' началѣ, нїже бли(з) его бѣти кто мѣже(т) (1627 *ЛБ* 94-95); **испытаніе совѣсти** *див.* **СОВѢСТЬ.**

2. Страшный суд: стерпишь страшное пришествіе г(с)не на испытаніе вся все-леныа (1489 *Чет.* 371); ты оузриши въ днѣ испытаніа и ѿ сѣм' ѿ(т)вѣт' во(з)-дасі. и ме(ст) достѣйню въспрїемиши (Львів, 1642 *Жел. П.* 6 зв.); **страшное испытаніе (испытаніе)** – Страшный суд: они же и Петра, истинну проповѣдающа, убити напустиша и нынѣ безпрестанно и неусыпно на естество чолоуѣческое борют, яко да образ божий поругают и в шуей странѣ во второе пришествіе и страшное испытаніе христово устроят (1588-1596 *Виш. Кн.* 137); дша оумѣрлого през м̄ южъ...в' страшномъ бѣдѣчи испытаніи, южъ за тѣми... принѣсами звѣтажила врага (Київ, 1625 *Коп. Ом.* 160).

ИСПЫТАНІЄ *див.* **ИСПЫТАНИЕ.****ИСПЫТАТЕЛЬ, ИСПИТАТЕЛЬ** *ч.* (*цсл.*

испытатель) 1. Випробовувач: scrutator, испитатель (1642 *ЛС* 365).

2. Знавець; дослідник: Мысль тѣю прѣврѣтнѣю... Іс̄ Хс̄ якъ ср(д)цевїдець и всѣхъ мыслїй лю(д)скихъ испытатель пороздѣмѣвши, заразъ прѣ(д) всѣми ѿ(т)крыва-

еть еѣ и мѣвитъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 111).

ИСПЫТАТИ *дієсл. док.* (*цсл.* испыта-

ти) 1. (кого і без додатка) Спитати, запитати: іс̄ испытал̄ ег̄ ѿ(т)ца. колко лѣт̄ ес̄ як̄ ся емоу то прїгодило. а ѿн рекль з детинства много бо мечет его въ ѿгнь (Володимир, 1571 *УЄ Вол.* 60); теды стѣроста... испытал̄ еи. ѿ оубѣгаж невѣсто, далѣко са так' рѣно квѣпишь (Дермань, 1604 *Охт.* 9); такъ и въ Римѣ ся дѣеть: гды хто прїдетъ до кляшторныхъ вѣротъ, теды заразъ вѣротный испытаетъ, хто тамъ естъ прѣде вѣроты? (1626 *Кир. Н.* 21);

(від кого) дізнатися: иро(д)... побивъ вса дѣти, оу вифлеѿмѣ и по всѣ(х) оукраина(х) его. ѿ(т) дво(х) лѣтъ, и ни(ж)шеи. а по часоу пакъ испыталъ правдїве ѿ(т) моудрѣцевъ (1556-1561 *ПЄ* 25).

2. (кого) Випробувати, перевірити: оусхотать тя испытати врази твои (1489 *Чет.* 371); яко не испытани сѣдѣве его и не изслѣдовани пѣтіе его (Вільна, 1620 *См. Каз.* 2);

(про кого) (*притягти до відповідальності за що-небудь*) спитати: не сѣдомъ ли испытан' бѣдѣши за житіе вѣка сего, такъ(ж) яко // и оубогїй. что ѿ собѣ велемѣдрѣши (1596 *Виш. Кн.* 256 зв.-257); Тѣмже да кѣет'са сїцевый, да не прѣпнѣт'са емѣ и да не испытанъ бѣде(т) в' свое вѣрема, ѿ нѣмже и азъ блг(с)ти Бж҃ей мл̄юса простїтиса емѣ и нам' вса, обѣче о(н) (Київ, 1623 *МІКСВ* 83).

3. (що) Вивчити, проаналїзувати: Испыта(и)те рече писанія да поживете богоугодно ѿ христѣ исусе гдѣ нашемъ (Львів, 1586 *ЛСБ* 72, 1); мы обоїхъ сторонъ з пїлнѣстю вѣслѣхавши, и испытавши свѣдоцтва по(д) неблагословѣнїемъ и кля(т)вою ѿ(т)

всѣхъ града тогѡ свящѣниковъ и мирьскихъ людѣй вѣры нашеѡ... дабы всѣкѣй члѣкъ ннѣ на сѡдѣ нашеѡ изьявилъ винѡ житѣа и вѣры брѣтства сего (Львѣв, 1591 *ЛСБ* 155); Испытайте писма, чомъ выдтудъ гадаете имати пожитокъ вѣчнѣй (XVI ст. *НЄ* 83); судомъ **испытати** – провести суде розслѣдуваннѣ: вселе(н)ски(и) патрѣархъ, выдалъ на нѣго дѣкре(т) повелѣваючи на(м), дабысмы его сѡдо(м) наши(м) испытавши сана еп(с)кпѣскаго обнажѣли, и и(з)вѣргли, и с прѡстыми чернѣцѣми вмѣнѣли (Новгородок, 1594 *ЛСБ* 267).

Див. ще **ИСПЫТОВАТИ, СПЫТАТИ.**

ИСПЫТНИЦА ж. (*цсл.* испытница) огудница, обмовница: чюжимъ дѣломъ испытница еси. а свои великия злобы покрывае(ш) (1489 *Чет.* 354).

ИСПЫТОВАТИ *дѣсл. недок.* 1. (*намагатися дѣзнатися про що-небудь*) випитувати, розпитувати: дивѡчючисѡ томѡ... посѣл', спыталъ, з' якби бы причѣны пыталъ Цѣрь... Цѣрь Правослѣвнѣй... знѣет', же Дѡм'... Четвертѣнских... ѡ(т) Володѣмера ...идѣтъ, дла тѡго(ж) же ѡ(т) колѣна егѡ ѣсть и лѡбачи крѡвь свою... Цѣрь испытѡетъ (Киѣв, 1623 *МКСВ* 71).

2. (кого, що) Випробовувати, перевіряти: Іѡсифъ патрѣарха скрѣтости и ср(д)ца лѡд'ского не вѣдаючи, бо тѡ однѡ испытѡющомѡ ср(д)ца и оутрѡбы самѡмѡ бгѡ вѣдомо, а ѡ(т) члѣкъ оутѣено... посватѣлъ ...исѣдора на митропѡлѣю кѣевскѡю (Острог, 1598 *Ист. фл. син.* 35 зв.); Там тебѣя отсылаю, а теперъ на езовитовыхъ вырокахъ и прѣйзреню правды его зауедлѣти хощу: испытѡвати его буду тѣмъ способомъ (1600-1601 *Виш. Кр. отв.* 179); Дхъ бѡвѣмъ всѣ испытѡе(т) (Киѣв, бл. 1619 *Аз. В.* б); Непостижѣмый: Недостѣгнѣны(и), не-

догѡнѣный, егда испытѡвѣн' и взыскѣнъ, непостижѣнъ бѡде(т) ѡ(т) ищѡщихъ его (1627 *ЛБ* 75); сѡдѣа на нѣмъ са(м) Бгѡ тѡй свѣдокъ; не потребѡе якѡ всевѣдець, тѡй испытѡа ср(д)ца, оутрѡбы, и тѣемное помышлѣнѣе мое знѣетъ; и ѣсно вѣдитъ, тѡй сѡтвѡритъ сѡдъ з наѣми (Чернѣгѣв, 1646 *Перло* 150 зв.).

Див. ще **ИСПЫТАТИ, СПЫТАТИ.**

ИССАДИТИ *дѣсл. док.* (кого з кого) (*допомогти кому-небудь спуститися нанѣз*) зсадити, зняти: рекла мрѣа до іѡсѣфа. иссадѣ ма изъ ѡслате... // иссадѣли ѣи и рекъ где жъ та поведѡ сѡкрѣтити, коли тоу(т) пѡстѡе ѣсть мѣсто, и знаѣшѡль тамъ печѣрѡ, то е(ст) ѣскиню и... вель ѣи тѣмъ (XVI ст. *УЄ* № 29519, 159 зв.-160).

ИССИХАТИ *дѣсл. недок.* Висихати, сохнути: *torresco*, сохну, ис(с)ихаю (1642 *ЛС* 400).

ИССОПЪ, ИЗОПЪ, ИЗСОПЪ, ИСОФЪ ч. (*лат.* *Hyssopus L.*, *цсл.* иссопъ, гр. ὕσσωπος) гѣсоп: окропиши мя исѡфомъ ѡчищю(с) ѡмыеши ма па(ч) снѣга оубелюса (1489 *Чет.* 127 зв.); иссо(п), е(ст) зѣ(л)е котѡрое жѣдове вмѡчѡючи в' кро(в) покро(п)левалиса, и ѡчищѣалиса (1596 *ЛЗ* 89); тог(д)ы ѡны(и) ѡчищенѣй принесе(т) ...древо ке(д)ровѡе, и вѣза(н)кѡ ис'сопѡ (XVI ст. *УЄ* № 29519, 143); Солѡмо(н) тако(ж) оумѣлъ с прирѡж(д)енѣа. выклѡдаючи дрѣва ѡ(т) кедрѡвѡго, а(ж) до и(з)сопоу. тако(ж) и звѣрѣчи. и птѣчѣе и рыбѣе, прирѡж(д)енѣе выклѡда(л) (Львѣв, поч. XVII ст. *Крон.* 16); ѣсть бѡвѣ(м) ис'сопъ зѣла ѣкоесъ невѣлѣкое, на оулѣченѣ хорѡбъ згѡжее, пожѣтѣчное на ѡчищенѣе жѡлоу(д)коу, на скала(х) за(с) и мѣсца(х) каменѣсты(х) росте(т) (поч. XVII ст. *Проп. р.* 174 зв.); Тогдѣ роскѣжетъ Сщѣнникъ, абы вѣзѣлъ тѡй, котѡрый маѣтъ бѣити ѡчѣ-

щенъ, двѣ пташатъ живыхъ чистыхъ, и дѣрева Кедроваго, Сдвѣбѣ кармазыноваго и Избѣ (Київ, 1637 УЄ Кал. 692); Дѣрево те(ж) кедрово, и иссѣпъ, и кармазынъ два крѣтъ фарбованный сщѣнникъ кинетъ в пѣломе (серед. XVII ст. Хрон. 139 зв.).

ИССѢСТИСА дієсл. док. (запектися, згуснути) зсістися: и не знашли тѣла его. а крѣвъ нашли, и якъ камѣ(н) иссѣлася. збоалиса, и вѣшли повѣдаючи вши(т)кымъ (XVI ст. УЄ № 29519, 162 зв.).

ИССѢЧЕНЬ дієприкм. (з чого) (виго-товлений із твердого матеріалу) висічений, витесаний: ібси(ф) и нікоди(м). и стѣ(и) ібанънь съ нѣми... соударъ на главоу его стоую влѣжили... и почали класти въ нѣвыи грѣбъ иссѣчень ис камене который да(л) бы(л) іосіфъ сѣбѣ вчѣинити (Смотрич, II пол. XVI ст. Проп. Д. 13).

Див. ще **ИЗСѢЧИ**.

ИССАКНУТИ дієсл. док. (вичерпатися, пересохнути) висохнути: иссаче вода во потоце то(м) (1489 Чет. 233).

Див. ще **ИЗСЯКНУТИ**.

ИСТА ж. Правда, истина, діал. іста: Пѣвна іста, іжъ Г(с)дѣ Бгѣ оубл(с)вѣтъ чѣстное пожѣтѣе вѣше, и дасть вамъ огладати сыны сынѣвъ вѣшихъ, котѣрые оувесела(т) дойзрѣлые лѣта вѣши, и бѣдѣтъ неомѣлною по(д)пѣрою, и жезлѣмъ старости вѣшеи (Київ, 1646 Мог. Тр. 921).

ИСТАРИНЫ присл. Віддавна, здавна: тоє поле истарины залежалые (!) жадны(м) плуго(м) ани косою о(д) жадного передо мною нерѣшоно кгрѣ(н)товне выробиль, выправи(л) (1582 Кр. Стр. 8).

ИСТАРѢТИСЯ дієсл. док. (стати старим) зістарѣтися, постарѣти: Молодъ емъ бывъ, истарѣвъ емъ ся и не видѣвъ емъ нѣ одного праведного, што бы ся оставъ

выдѣ Бога, тай нѣ насѣню его што бы искавъ албо просивъ хлѣба (XVI ст. НЄ 112).

Див. ще **ЗСТАРѢТИСА, СОСТАРѢТИСЯ**.

ИСТАЯТИ дієсл. док. (цсл. истаяти) перен. (сповнитися ніжністю, чуйністю, теплом) розтанути, зм'якнути: Истаяла душа моя къ такъ цному и побожному княжати, а реку зъ сердца оныи у Іова слова: "Кто убо выдалъ намъ отъ плоти его насытитися"? (Київ, 1621 Кон. Пал. 1139).

ИСТАЯТИСЯ дієсл. док. (чим) Виснажитися: все себѣ угодницы и тѣлолюбцы суть, занеже алчбою и жаждею истаятися не хочют, но паче мясом пресыщают, да им кров не изсякнет и тѣло не увянет (1615-1616 Виш. Поз. мысл. 244).

ИСТВА див. **ѢСТВА**.

ИСТВЪННЫЙ, ИСТУВНЫЙ прикм. у знач. ім. с. р. иствѣное, истувное (іжа, пожива) іствѣне, -ого: И рек'ль имъ. маете ли тоу. што иствѣного. а онѣ подали емоу часть рыбы печенои. и о(т) пчель сотъ (1556-1561 ПЄ 334); пришовъ Іисусъ икъ нимъ, и ставъ на березѣ, и не познали его, и рюкъ ямъ: "Дѣтонкы, ци имаете што истувное?" (XVI ст. НЄ 69).

ИСТЕ (стп. ісціє) 1. присл. Справді, дійсно: Вѣрнѣ: істе, пѣвне, щѣре (1627 ЛБ 24); Оубо: Тедѣ, правдѣве, попрѣв(д)ѣ, істе (Там же, 135); Исте et заисте equidem (Уж. 1643, 50).

2. У ролі вставн. сл. Справді: О(т)-кѣла поставлю пре(д) тебѣ подобѣнство; Албо шѣкаѣшъ зѣсъ о(т) нѣзки(х) и о(т) тѣхъ котѣрыи около тебѣ сѣ(т); Бѣрзо істе встыдѣ єсть, а не тѣлько всты(д), але и на(д)деръ глѣпе, о(т) низкихъ зѣмны(х) приподобѣніє албо прировнѣніє высѣки(м) нѣ(с)нымъ брѣти (Київ, 1619 Гр. Сл. 268).

ИСТЕБКА *див.* **ИЗДЕБКА.**

ИСТЕКАТИ *див.* **ИСТЪКАТИ.**

ИСТЕКАТИСА *дієсл. недок., перен.* (*сходиться, збиратися разом*) стікатися: многии почали истекатиса и оувѣрили ему (1489 *Чет.* 164 зв.).

ИСТЕКАЮЩИЙ *див.* **ИСТЪКАЮЩИЙ.**

ИСТЕННЕ *див.* **ИСТИННЕ.**

ИСТЕННЫЙ *див.* **ИСТИННЫЙ.**

ИСТЕНЪНЫЙ *див.* **ИСТИННЫЙ.**

ИСТЕРПѢТИ *дієсл. док. (що) (випримати, знести біль, страждання)* стерпіти, витерпіти: ты ѡканная д̄шо оуспома- нися. и помысль. какъ имае(ш) истерпѣти напрасное разлучѣние ѡ(т) гѣла (1489 *Чет.* 371).

ИСТЕРТИ *дієсл. док., перен. (що) (знищити)* стерти: бѣ... блдѣ до конца погд- билъ. и всакдю сласть што ражаеъ грѣ(х) потребилъ. и чѣти болваньскія истерлъ (1489 *Чет.* 25).

Див. ще **СТЕРТИ.**

ИСТЕРТИСА *дієсл. док., перен. (перестати існувати)* зникнути: вроздмѣхъ што ворота мѣданая сотреть и верея желѣзныа сломить. в тотъ ча(с) истерлиса ворота и сполнилоса писание (1489 *Чет.* 323 зв.).

ИСТЕЦЪ *ч. (цсл. истецъ)* позивач: Кназь Вишневскій противкѣ того мовилъ ижъ ѡнѣ... Скиндир вжо до того ничего ни маеъ, гдеж и того самого истца, Скиндира и жонѣ его, в кого князь Александръ кѣпилъ, перед нами ставилъ (Краків, 1538 *AS IV*, 154); княз Александръ маеъ тьи пенази ѡномѣ Дривинскомѣ ѡтдати, а тотъ Скиндир тьи пенази Юнькѣ ѡтдати маеъ, а в ѡстаткѣ тых пеназей маеъ самого истца, Скиндира, княз Вишневскій Юнькѣ подати (Там же); хо-

чемъ то мѣти абы(х)мо того спра(в)у ѡ(т) того и(ст)ца ѡле(х)на свищо(в)ского и ѡ(т) ты(х) хто в то(и) справе естѣ мели и ты(х) рече(и) яко неслу(ш)ныхъ до(з)нали (Вильна, 1540 *ЛНБ* 5, II 4043, 3 зв.); А па(к)ли бы ко(л)ко до(л)жнико(в) з ро(з)ными долги на ѡдного (!) име(н)е збе(г)лоса... то(г)ды з оста(т)ними записы маю(т) тые пнзе(и) свои(х) на и(ст)цѣ доходити (1566 *ВЛС* 72 зв.).

ИСТЕЧИ *дієсл. док. (цсл. истещти)*
1. (*втекати, вилитися*) стекти: Сѡплъ прохѡднѣй: Дѣра превѣтѣ в' ямѣ мотылнѣю. Прѣло(г),... ѡ Епѣскопѣ еретѣцѣ, накѣпѣвшѣ(м)са на Цр̄квы Х̄вы, и идѣщѣ емѣ си(х) ѡже взѣти, истече чрѣво егѡ, иде на прохѡ(д). и пребѣвшѣ тѣмо до двѡю чѣсѣ, внидѣша пре(д)стоѣщѣи внѣ, и ѡбрѣтѣша главѣ егѡ, дѣлѣ въ сѡпли прохѣднѣмъ, и нѡзѣ егѡ гѡрѣ тычѣщи (1627 *ЛБ* 119).

2. *Перен. (що) (виникнути, узяти початок)* витекти, пролитися: велико естѣ бра(т)е кр(с)тное дрѣво. ѡ(т) него же истече члѣвкомѣ вѣчнаа жизнь (1489 *Чет.* 307); Во послѣднѣй день праздника ставѣ Иисусъ,... и мовивъ: “кто естѣ жаднѣй, нагай прѣидетъ ко мнѣ и пѣетъ,... рѣкы изъ чрева его истекутъ воды живыи” (XVI ст. *НЄ* 78 зв.).

ИСТИ *див.* **ЪСТИ.**

ИСТИЗНА, ЫСТИЗНА *ж.* Реальна, без процентів і прибутку, основна сума грошей: А во всей той сумѣ пенезей, яко у в ыстизне так и в совитости, волно имѣ будет самымъ... во две имена мои... увезатися (Луцьк, 1565 *АрхЮЗР* 8/VI, 155); на тотъ час истизны и совитости способити есмо не могли и не маемъ дей чого вашей милостямъ дати (Луцьк, 1571 *АрхЮЗР* 8/VI, 355); такъ истизну совитость

зарѣки короля... на тую часть вырокомъ своимъ внесли, а королю,... и мне на томъ смотрети ѡказали (Кременецъ, 1583 *ЛНБ* 5, II 4045, 31 зв.); По которомъ выконанью присяги, судъ конный всю шкоду Трушковского осумовавши истизны зъ навезкою тридцать копъ грошей, а шкодъ десть копъ грошей,... до села Козина тую всю шкоду приложили (Луцьк, 1601 *Арх ЮЗР* 6/1, 282).

ИСТИЙ *див.* **ИСТЫЙ**.

ИСТИНА, ИСТИННА, ИСТИНЪНА, ИСТЫННА, ИСТЫНЪНА *ж.* (*цсл.* истина) (*те, що відповідає дійсності*) истина, правда: ѡ не(м) истина писана (1489 *Чет.* 110); правда сама авлѣеть исти(н)нѣ, и обличѣеть крѣпко проти(в)никовъ свои(х) маючи побѣрника з неба (Острог, 1586 *См. Кл.* 6); Егда же истинна восяет, тогда мечтание лжи, якоже дым от вѣтра, исчезнет (1588-1596 *Виш. Кн.* 139); А цнотлѣвыи бодѣй днѣй дѣбрыхъ заживѣли, и истиннѣ божѣю зѣвжды смѣле визнавали (Львѣв, 1591 *Просф.* 67); исти(н)на, правда (1596 *ЛЗ* 52); Ему суть пѣдобни церковныи врази, и его вѣрныи и мылѣи друзи, иж востѣка свѣтлость нынѣ оставляютъ и до тмы запада во прелестъ отбѣгають, от истыннѣны до лжѣ, от вѣры въ ересь (к. XVI ст. *Укр. п.* 72); видель бы-мъ тую згуду быти пожиточнуну, а ведъже не такую, же бысмы ся мели претворити зовсимъ во инъшый образъ, але зоставъши вцале, а только некоторыхъ речей поправивъши, въ чомъ больше упору, а нижли истиннѣны держимося, згодитися съ тыми, съ которыми есмо и передъ тымъ въ единосѣтве были (Вильна, 1599 *Ант.* 603); Зсѣмоване рѣзницъ междѣ цркъвою Востѣчною, и костѣлом Римским. Лѣчше бовѣ(м) и не познѣты

истинны, нежели познѣвшимъ возвратити са ѡ(т)... стѣя заповѣды (Киѣв, 1621 *Коп. Пал.* 23); Хс Пѣанъ и Збавѣтель нашъ..., аже есть столпъ и оутверждѣние истинны, себе самѣго зоставити рѣчилъ,... до заживѣна, по(д) ѡсѣбами Хлѣба и Вина (Львѣв, 1646 *Жел. Сл.* 4); по истыннѣ – воистину, дѣйсно: по истыннѣ вещь явствѣнна е(ст), иж, всѣко и ѡ(т)нюдъ нѣвый календѣрь облѣдныи, тѣкмо згвалчѣние свѣтъ, незгѣдѣ и звѣдѣ твѣрѣчи (Киѣв, 1621 *Коп. Пал. (Лв.)* 27).

ИСТИНАТИ *дѣсл. недок.* (кого) (*знищувати, убивати кого-небудь*) стинати: и(з)воевали козаки по(л)щу. Почали палити варишѣ и села ѡ(т) рѣки Днѣпра... и ляхо(в) истинати и Рѣснако(в) ажъ до рѣки Ви(с)лы (Кум'ята, 1648 *Паньк.* I, 157).

Див. ще **ИСТНИТИ, СТИНАТИ**.

ИСТИНЕНЪ *див.* **ИСТИННЫЙ**.

ИСТИНИЙ *див.* **ИСТИННЫЙ**.

ИСТИННА *див.* **ИСТИНА**.

ИСТИННЕ, ИСТИННЪ, ИСТЕННЕ *присл.* 1. (*дѣйсно, справдѣ*) истинно, воистину: Але папѣжови лаяти, анѣтыхрыстомъ и непрятелемъ Сына Божого называти, католики и веру повъшехъную Римскую шкалевати,... зъ геретиками и зъ блюзнерѣцами маестату Божого товаришытъся, //... того ся теды всего, мой милостивый пане, истенне годило чынити (Вильна, 1599 *Ант.* 659-661); хотячи теды всему свѣту ѡказати ѡного ревность по Христѣ и исти(н)не его, стараю(с) вперѣ(д) ниж што и(н)шого водлѣгъ ѡста(т)-нее воли его розмову ѡ(т) блаженного противу схизматикомъ и прочиимъ сектаторомъ написанѣю в дрѣкѣ по кгре(ц)кѣ и по рѣскѣ пѣсти(ти) (Острог, 1607 *ЛСБ* 372).

2. Справедливо: предае(м)... правове(р)-ны(м) цр̄ква(м)... по закону х̄вы цр̄кве,... ѓблажати бл̄гы(х) а непокараючи(х)са истиннѣ зако(н)не ѡбличати и казнити (Перемишль, 1592 ЛСБ 399); Повелѣвае(м) и бл̄(с)вляє(м)... Бра(ц)тво Сіе Дх̄овное... творіти с̄(д) истин(н)е и мѣлостыню в потребѣ Братіа(м) недостат(ч)ствѣючи(м) (Львѣв, 1609 ЛСБ 423).

Див. ще **ИСТИННО.**

ИСТИННИЙ *див. ИСТИННЫЙ.*

ИСТИННІЙ *див. ИСТИННЫЙ.*

ИСТИННІЙ *див. ИСТИННЫЙ.*

ИСТИННО, ИСТИНО, ИСТИНЬНО, ИСЪТИННО *присл. (цсл. истиньно)* 1. Те саме, що **истинне** у 1 знач.: старший перст римскаго начальства хворостію мертвости и неисцѣльным гнильством... обложен был; истинно, суетою вѣка сего умудрившись, умре (1608-1609 *Виш. Зач.* 215); без мала не всѣ бы турчили, ибо истинно, яко в Лядской земли... поганских наук блядословіе рускаго народа з благочестивой и православною вѣры в прелесть латынскую мало не всѣх выкрало (Там же, 219); *ilicet*, и(с)ти(н)но (1642 ЛС 224);

(правдиво; правильно) истинно: тѣ(м) же блюдѣте, православнои ѡ(т) тое трѣтїзны дѣти твои. зане да знаете, исти(н)но ва(м) мѡвлю, иде(ж) дх̄ъ любве си(м) пога(н)ски(м) мече(т)ны(м) мїра сего оуго(д)ны(м) дог'матом(м) прїлне(т). то(т) запе(в)не въ вѣрѣ погрѣши(т) (1596 *Виш. Кн.* 224 зв.); Тако истинно разумѣй, християнине правовѣрный, и о римском костелѣ (1608-1609 *Виш. Зач.* 217); Рѣснотївїе: Истинно (1627 ЛБ 110); *ecastor*, воисти(н)ну, ис(ъ)ти(н)но (1642 ЛС 173);

(по правді) насправді: проклени же тѣх всѣх пап римских..., ибо юже против твоего разума те были глупы, а истинно и

непотребны, а по неправовѣрству и прокляти (1608-1609 *Виш. Зач.* 223).

2. Те саме, що **истинне** у 2 знач.: На их бо вѣпїет спасителей голос, иже есть наполненъ страшных его чудес. Коли от уст его народы научал, и непокорывых истинно обличал (к. XVI ст. *Укр. п.* 71); А ты нынѣ, латынниче, истинну гонишь и со убийцами петровыми, истинно имя петрово носящих убыти подвизаешься (1600-1601 *Виш. Кр. отв.* 182).

3. *(по-справжньому)* насправді, справді, дійсно: много с православныхъ є(д)ны з невѣдомости дрѣгіе за(с) з частого ѓжива(н)я казаня и набоженства ихъ на(д)де(р) зканцерованы(м) зостали, ижъ трѣ(д)но розе(з)нати, если истинно православный а(л)бо имене(м) токмо (Городок, 1640 ЛВКРДА I-1, 151); выдана Книги... потреба конечнаа, такъ в' надцѣ Шкѡлной мѡлоди йстинно и бл̄гочестно працѣющей на посполїтѣю в' Цр̄кви Бж̄ой... потреба (Львѣв, 1640 *Окт.* 3 зв. нenum.); Аже немоватка не могутъ ѡсвѣдчити вѣры сами пре(з) себе,... для того Цр̄ковѣ ст̄аа, якѡ йстинно чадолюбиваа Матка наша придала ѡным' родїтелей дх̄овных' (Київ, 1646 *Мог. Тр.* 904);

широ: И ты истинно Христови служїли, и для християнов души положили (к. XVI ст. *Укр. п.* 71); Помогати за(с) и ѡ давно зачатое ц(р)кве Бг̄оматере бѣдова(н)я докона(н)ю, иле силъ моихъ и оказїи повага здолати може(т),... ты(л)ко бы лѣпшая ани(ж)ли за Сага(и)дачно(г) вдячно(ст) быти могла, где сѡмне(н)е(м) мѡи(м) исти(н)но яко в бж̄о(и) справѣ слѣжилось (Київ, 1627 ЛСБ 496); Прийскр̄но: Истинно (1627 ЛБ 97); Мнѣ во(ж)делѣ(н)но любные Пн̄ве Львовяне бра(т)ства ѡспенїя Ст̄ыя Бца Поспѣше(ст)ва

Нъстасія испѣстила став и рибѣ себе изловила, а аз, Василіе Вартик, абих имал изновити тот став (Ясси, бл. 1624 МЭФ 378).

3. (об'ективний) справедливий: тымъ... листомъ... въ воспоминание предаемъ... гражаномъ мѣста... творити сѣдъ истиненъ и милостиню в потребѣ братиямъ недостаточѣствѣющимъ (Львів, 1586 ЛСБ 71).

4. (вірний, відданий) щирый: тот истинній наш сестричич пан Дѣмша постелникъ, ...оумираючи, своимъ языкомъ дал по своєю воли... слоузѣ на имѣ Пашины... село... Петрикани (1501 ВД II, 181); мы Петръ Воевода... Знаменито чинимъ оже тоти истиннии наши вѣрнии болѣри пан Юн Стрѣча... и брат его Михоул Стрѣча... слоужили намъ право и вѣрно (Хуші, 1528 ДВВ I, 26); тот истинній слѣга наш Матяшъ іоанъшъ слѣжилъ намъ право и вѣрно (Васлуй, 1537 МЭФ 47).

ИСТИННѢ див. ИСТИННЕ.

ИСТИНО див. ИСТИННО.

ИСТИНСТВОВАТИ дієсл. недок. (в чому, з чим) Існувати, жити: Не быва(и)мо южъ бо(л)ше дѣти оумо(м), фѣючиса, и слонаючи са въ всако(м) вѣтрѣ нау(к), в' кла(м)ствѣ лю(д)ско(м), и в хитрости наѣздо(в) облѣды але исти(н)ствѣючи в' мл(с)ти, абысмо взроста(л)и в него всѣ рѣчи, которы(и) е(ст) голова хс (Острог, 1599 Кл. Остр. 222);

співіснувати: Славна це(р)ковъ каме(н)ная ч(ст)нѣша хва живаа, котро(и) бо(л)шого и вслугова(н)я, и ѿ не(и) чине(н)е стара(н)я потреба, на що бачу в(м)л(л) рачите мѣти роздмное баче(н)е, абы имени ре(ч) согласовала, слава с правдою исти(н)ствовала (Острог, 1633 ЛСБ 519).

ИСТИНЪНА див. ИСТИНА.

ИСТИННО див. ИСТИННО.

ИСТИНЪНЫЙ див. ИСТИННЫЙ.

ИСТИНЫЙ див. ИСТИННЫЙ.

ИСТИНЬНЫЙ див. ИСТИННЫЙ.

ИСТИТИ дієсл. недок. (що) (здійснювати, реалізувати) виконувати: то все ...мы собѣ сами за себе и за потомъки наши и обеща(м) добры(м) нши(м) свтите(л)ски(м) слово(м) завжды истити зде(р)жа<ти> и выпо(л)нати по(д) тою(ж) виною ве(р)хѣ ѿписаною (Берестя, 1590 ЛСБ 141).

ИСТИТИСЕ див. ИСТИТИСЯ.

ИСТИТИСЯ, ИСТИТИСА, ИСТИТИСЕ дієсл. недок. 1. (здійснюватися, реалізуватися) збуватися: Преложенаа мною в' фндаментъ тепѣрешней Бѣсѣдѣ моѣй Сен'тѣнція оваа, Справедливый члѣкъ, гды емѣ прійдетъ оумерети, в' ѿ(т)починѣнью бѣдетъ: бе(з) жадной вонт'пливостти на нѣмъ, з' ласки Бжеи, иститьса, выполняѣтса и ѿпочиваѣтъ (Вільна, 1620 См. Каз. 15); Великою Тайною Ап(с)ль Малжѣнство называѣтъ, ... // ...тежъ для дхѣвногѣ Малжѣнства Хр(с)та Паана с' Црквю, в' котбромса истат' слова ѿныи: Сего ради ѿставить члѣкъ ѿ(т)ца свѣгѣгѣ и матеръ, и прилѣпйтса къ женѣ свѣей (Київ, 1646 Мог.Тр. 927).

2. Каятися, розкаюватися: той бѣвѣ(м) жаданіе маючи видѣти Іса, влѣзъ на дерево, ... и завбланы(и) ѿ(т) Іса злѣ(з), и приналъ егѣ в' дѣмъ... и сповѣдалъса, и истильса и дѣсы(т) чини(л), чворако нагорожаючи ты(м) котбры(х) оукрѣвди(л) и оушкѣди(л) (Київ, бл. 1619 Аз. В. 311).

3. (чим кому) Розраховуватися (чим з ким): В лесе са(р)нови(ц)комъ фалбы попелѣ ла(ш)то(в) пе(т)деся(т) которы(м) попело(м) албо фалбою обеща(л) ми се и(с)ти(т) толко проси(л) абы мѣ я емѣ еще до того даль золоты(х) сто (Житомир, 1605 ЦДІАК 11, 1, 4, 37).

ИСТИТИСА *див.* **ИСТИТИСЯ.**
ИСТІНЬНІЙ *див.* **ИСТИННЫЙ.**
ИСТІНЬНІЙ *див.* **ИСТИННЫЙ.**

ИСТКАНЕНЬ *дієприкм.* Зітканий: Воини пакъ коли южь распали іса в'зали одѣна его. и чинили чотыры части. каж'домоу воинови час'ть. и хитонь. бо былъ хитонь не (с)ш'тыи. съвыше истканень весь [хитонь соукна не шитаа] (1556-1561 *ЛС* 432).

ИСТЛЕВАТИ *дієсл. недок. (розклада-тися, гнити)* зотлівати: Хочеш отмѣнѣти божіе безумне, но твоя срамота тебе не омине. Богом ся на земли смѣш удавати, который по смѣрты будеш истлевати (к. XVI ст. *Укр. п.* 78).

Див. ще **ИСТЛѢТИ.**

ИСТЛѢВШИЙ *дієприкм., перен. (який втрапив безсмертя)* загиблій: въсхотѣ(в) ...снѣ бж'ій, съ ѿ(т)чею вблею // въстаніе пѣдшемѣ подати, і истлѣвшее престѣплѣніемъ естество члч(с)кое бесмѣртіемъ обновіти (Острог, 1588 *Сур.* 5-5 зв.).

ИСТЛѢНІЕ *с. (цсл. истлѣніе)* (розкладання, гниття) тління: рекль еи иванъ ...не имаеть видѣти истлѣнія. преч(с)тое и стое тѣло твое (1489 *Чет.* 259 зв.).

ИСТНИВАТИ *дієсл. недок.* Розтирати, товкти: *pertergo*, и(с)тниваю, сотираю (1642 *ЛС* 312).

Див. ще **ИСТНИТИ.**

ИСТНИТИ *дієсл. док. (цсл. истънिति)* стерти; стовкти: Распалѣніе, крѣчина: распале(н)е. ѿ(н) се(г) исправи погрѣшеніе, истнѣвъ и(х) распалѣніе с пѣхліною (1627 *ЛБ* 107); *pistus*, сто(л)ченъ, истне(н) (1642 *ЛС* 317).

Див. ще **ИСТИНАТИ, ИСТНИВАТИ, СТИНАТИ.**

ИСТНОСТЬ, ИСТЪНОСТ, ИСТЪНОСТЬ, ИСТНОСТЬ, ИСНОСТЬ *ж. (стп.*

istność, isność) (*природа, ество*) сутність: Смотри яко тутъ выразне даеть знати, же Духъ Светый маеть бытность а истность одъ Отца и отъ Сына (Вільна, 1595 *Ун. гр.* 125); сѣщество, ѣстъность (1596 *ЛЗ* 78); Потом... маем розумѣти през тое назвиско, въ Бога,... толко единого правдивого Бога, то ест едину оную невымовную, вѣчную, неогорненную и недостиженную истъност (Вільна, 1600 *Катех.* 10); Многіе найдуются таковые, читателю хрестіянській, которые, не вѣдаючи // кгрунту истности самое, звыкли подъ часъ и добрые речы ганити (Вільна, 1608 *Гарм.* 169-170); Єдина бовѣмъ вбла Ѡца и Сна и СТго Дха, якожь ти єдина ѣстъность и мѣць, и нѣмашь рѣзности вбламъ в' СТѣй Тр(о)ци (Київ, 1619 *Гр. Сл.* 191); не є(ст) воды исно(ст), котѣрая еси зогрѣ(ш) зѣмно(ст) оутрачаеть, вода єдна(к) зоставдетса, а прѣто исно(ст) есть само прирѣженѣ рѣчи(и) (поч. XVII ст. *Проп. р.* 215); Єднѣ бовѣмъ ест(с)тво, Оца и Сна и СТго Дха. єдна сіла. єдна ѣстъность. єдно Цр(с)тво (Київ, 1625 *Сур. сл.* 125); Сма(к) дшѣвный, не є(ст) твѣи южъ смѣкѣ подобный, Котрый собѣ цѣкрѣть Желиборъ ѿздѣбный. Истность бовѣмъ оного, в' Мѣрсѣ фѣндовѣна (Львів, 1642 *Бут.* 4 зв.); То такъ ѿ ѣстности и скѣткахъ Крѣщеніѣ лѣски вѣши оувѣдавши, еше оувѣдомлѣтеса ѿ роздѣлѣніи троѣкомъ Крѣщеніѣ (Київ, 1646 *Мог. Тр.* 903).

ИСТНЫЙ *прикм.* Вірний, відданий: що послѣшавши и(с)тнаѣ вдѣва юдифъ засмоутѣласа... же такъ зле и попоудлѣве оурадѣли (поч. XVII ст. *Проп. р.* 158 зв.); Мѣсленнаго Сампсѣна южъ ѣто крѣпѣють, Смѣрть емѣ понѣснѣю безвѣнне гѣтѣють. Іеремѣѣ ѣстный ѣто ест пойманъ

ный, До Вавилѡнѡ в' тажкѣх' окѡва(х) послáнный (Львѣв, 1631 *Волк.* 5 зв.).

Див. ще **ИСТИННЫЙ**.

ИСТОЛКОВАНИЕ, ИСТОЛКОВАНІЄ с. (*цсл.* истолкование) тлумачення; пояснення: книги... служебникъ писаны(и) стары(и) исто(л)кованіе еѡлїи ро(з)ны(х) ...моли(т)вы дневные друкованые (Львѣв, 1637 *Инв. Усп.* 28 зв.); *interpretatio*, исто(л)кование (1642 *ЛС* 243).

ИСТОЛКОВАНІЄ *див.* **ИСТОЛКОВАНИЕ**.

ИСТОЛКОВАНЪ *дієприкм.* Витлумачений, пояснений: *interpretat(us)*, исто(л)кованъ (1642 *ЛС* 243).

ИСТОНЧЕНЪ *дієприкм.* Витончений: Истнѣнь: Стончѣный, истѡнче(н) (1627 *ЛБ* 50).

Див. ще **СТОНЧЕНЫЙ**.

ИСТОПЛЕНІЄ с. (*цсл.* истопение) *перен.* (*про слъози*) проливання: Аще прилоучитса Рождество Хѡво въ второкъ, боудеть зима снежна, весна мокра, лѣто добро, но соухо, ѡсѣнь сѣха, плодом скѣдось, скотом пагоуба, недѣзи напраснїи содержать, плакающим истопленіе (к. XVI – поч. XVII ст. *Яв. Рук.* 113).

ИСТОПЛЯТИСЯ *дієсл. недок.* (*цсл.* истоплатиса) (*розкладатиса, зникати*) розчинятиса: Абовѣмъ, яко въ нѣякомъ гробѣ, въ водѣ погружаемымъ нашимъ главамъ ветхїй челоѡккъ погребаетса долу и истопляется весь до конца, а потомъ вынікающимъ намъ, новый зась намъ выходитъ (1603 *Пит.* 52).

ИСТОПЪТАТИ *дієсл. док., перен.* Попрати: Дѣля того приноситъ Бгъ на насъ усякыи неволѣ и мече на нѣ гнѣвъ и вымирение, албо бетюгъ, албо ненависть людскую, што бы право старого члѡвѣка Адама истопътало, и сокотѣме духъ, што есть у

насъ, абесме грѣхъ свуй вытдалили (XVI ст. *НЄ* 70).

ИСТОРГНУТИ, ИСТОРЪГНУТИ *дієсл. док.* (*цсл.* исторгнуоти, истръгнуоти) 1. (що) (*виштовхнути з себе*) вивергнути: якже ся повѣтра влагѣ то есть мокрос(т) и мглѣ, исто(р)гнетъ, то ся в немъ изме(р)знет и ѡчинитса с того градъ, и крѣпи (серед. XVII ст. *Луц.* 542).

2. (що від кого) (*силою забрати*) видерти: а коли ва(м) тѣю ра(д)у оны(и) голо(с) (безоумне в сию ноць дшѣ твою исто(р)гнѣ(т) ѡ(т) тебе, а я(ж) еси оуготова(л) комоу бѣде(т) посѣче(т) так' бо ре(ч) всакомоу трафи(т)са, котѡрыи въ мїръ богатѣе(т), а не в' ба (п. 1596 *Виш. Кн.* 254).

3. *Перен.* (що) (*рїшуче відхилити щось, не визнати чогось*) відкинути: Было на немъ епископовѣ 630, которіе сошедшися исторгнули тую ересь, яко куколь, отъ православїа и отсудили и анаѡемѣ отдали, и вѣру умоцнили (1603 *Пит.* 42).

Див. ще **СТОРГНУТИ**.

ИСТОРИКЪ, ИСТОРИКЪ, ИСТОРИКЪ, ИСТОРИКЪ, ИСТОРИКЪ, ГИСТОРИК, ГИСТОРИКЪ, ГИСТОРИКЪ, ГИСТОРИКЪ ч. 1. Историк, літописецъ: тѣ(т) чите(л)нику миль(и) ѡбачивши на давне(и)шѣю и на(и)правдившѣю бы(ти) и(с)торию светую мо(и)сѡвную... та(м) ѡбачишь велики(и) блу(д) ги(с)торико(в) и поето(в) (1582 *Кр. Стр.* 30 зв.); Сеи ннѣшнїи хвалебны(и) днѣ... та(к) мае(м) ро(з)умѣти... и(ж) есть ѡ(т)крїтіе таинства бжїа... ктѡрое было скрїте потаѣно пре(д) вѣки давны(ми) яко пїшоут' мнѡзи историци (Львѣв, 1585 *УЄ* № 5, 508, на полях); О которомъ Созоменъ (гисторыкъ церьковный) пишетъ (и показуетъ), какое покоры (и послушенства

оного юноши-оратора,... духа велерѣчи- ваго изгнал (1600-1601 *Виш. Кр. отв.* 160); Таа Истѳрїа ачъ пре(з) Барѳнѣдша ...ѣсть ѡпїсана (Київ, бл. 1619 *Аз. В.* 148); кды тѣжъ везри(м) в' ннѣшнее ѣв(г)лїе, зара(з) подѳбнѣю гисторїю знайдѣю, ви- ждъ бовѣ(м) в нѣмъ женоу самаританскоу котѳраа вѳдѣ чрѣпаючи... х(с)та знашла (поч. XVII ст. *Проп. р.* 179); зачинаю и тѣю ннѣ Рѳчнѣю Памать, ѡ(т) жалѳснои и подѳбнои пѣрвои плачлївои Истѳрїи (Ки- їв, 1625 *Коп. Ом.* 147).

2. (оповїдъ, розповїдъ) истѳрїя: Як тре- ба казнодѣи... подѳченїе ѡт евангелїя чи- таючому вышше всѣх на амбѳнѣ стоя- ти,... также и житїя святых, и надки, и истории ѡ дни яком гѳсподѣскаго празд- ника, абы всѣ взирали на него, что слы- шат ѡт ѳст его, и внимали пїлно (поч. XVII ст. *Вол. В.* 80);

вїгадка, фантазїя: ѣстовѣдъ маѣть бѣ- ти прѳстаа, щѣраа, бѣ(з) вымѳвокъ не мѣшajúчи бáсен' яки(х), альбо гистѳрїи, не менѣючы ѳсѳбы вѣспо(л) грѣшajúщой, ани чѣжы(х) грѣхо(в) вмѣсто своѣхъ по- ведajúчи (Львїв, 1645 *О тайн.* 80).

3. (опис подїи минулого) истѳрїя: Ты(м) же способѳ(м) и вси нтї которы(с)мо тѣ ѡ нѣкѳторы(х) би(т)ва(х) зна(ч)ны(х) в то(и) истории положи(ли) и(н)шѳго ѡ(д)но год- ны(х) мѣжѳвѣ и княжа(т) годне ѳ(в)вѣлача- ючи вы(с)лавляю(т) (1582 *Кр. Стр.* 14 зв.); за часу панѳваня великаго князя Воло- димира,... окрещѳный ест вес народ Рус- кий на Почайне рѣцѣ, яко истѳрїя опе- ваетъ (Вїльна, 1600 *Катех.* 71); Егѣйскаа пѣчина: тѣ естъ, мѳре: котрѳе межї Грѣцїею, а Асїею лежїтъ. Ѳ котрѳм' мѳ- ри Егѣйскомъ, ѣстъ Истѳрїа (Львїв, 1614 *Кн. о св.* 437); Поганскїи тѣжъ гистѳрии свѣ(д)ча(т) ѡ валѣрїи попли (поч. XVII ст.

Проп. р. 265); Лѣторѳслѣ Надкѣ пѣрваа. Кліѳ Тѳ естъ Цвїче(н)ѣ в' чита(н)ю Гїс- тѳрїи (Київ, 1632 *Євх.* 300); люде пога(н)- ский того перестерѣгалы, Абы ѳчтывѳ(ст) свои(м) бого(м) выражалы Якъ ся ѡ и(х) славу за(с)тавляли ме(н)жне... // ...ѣсть в гистѳрїя(х) приклатѳ(в) немало (1636 *Лям. о пр.* 4-4 зв.); Гистѳри(к) жидѳвскїи Іѳсїфъ, в' своѣи Гистѳрїи такъ ѡ Соло- мѳнѣ спѳминаѣтъ: Царъ Соломѳнъ южъ бáрзо старѣи оумѣръ (Київ, 1646 *Мог. Тр.* 943);

(опис развитку певних институцій) ис- торїя: та(к) бовѣ(м) и прѣвѣе блѣгѳ(с)тї- вые црїе хр(с)тїа(н)скїе (в' црѣвны(х) истѳрїа(х) знаходимо) чинили, пѣшо в' пѣстыню драба(н)товали (п. 1596 *Виш. Кн.* 240 зв.); о то(м)... // ...каждѣи читajúчи гистѳрїю косте(л)нѣю, латве са спрãвїтъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 115 зв.-116); тѣе твое доводи, которыхесъ съ писма и съ церѣковныхъ гистѳрїей нагматвалъ, ма- ло суть потребные (Вїльна, 1599 *Ант.* 813); А в писмѣ святомъ ничѳго не найдем, абы Петръ святыи в Рымѣ мѣл столец епископ- скїи держати..., кгдажъ яко истѳрїя цер- ковная свѣдчит, ижъ смерть прїнялъ по воскресенїи Христовѣ (Львїв, 1605-1606 *Перест.* 51); Ѳ(т) котѳрого Храма по- чãткѣ и выставе(н)ю, такъже ѡ чѳдахъ Гїстѳрїа в кѳротце са покладãетъ, з' то- гѳжъ Послѣдовãнїа... Нїкїфѳра Каллїс- та ксанѳопѣла Црѣковногѳ Гїстѳрїка взã- таа (Київ, 1631 *Син. Тр.* 812);

життепис: але са врѣнѣмъ до истѳрїи ѳного црã, котрїи звергъ ис столца црїю свою (XVI ст. *УЄ* № 29519, 216); тѣ(т) чи- те(л)нику милы(и) ѳбачивши... на(и)прав- дившѣю бы(ти) и(с)торїю светую мо(и)- сѳвѳвую... та(м) ѳбачишъ велики(и) блуд(и) ги(с)торико(в) (1582 *Кр. Стр.* 30 зв.); По-

йди, Скарго, в Великую Россию и прочитай истории житий оных святых мужей, чудотворцов великих (1608-1609 *Виш. Зач.* 218); великаа Ббзскаа добротливость есть и мл̄(с)рд̄е, протївко т̄ым' кот̄орыи ц̄алою д̄ш̄ею з' п̄рв̄ыхъ гр̄х̄ов̄ъ наверн̄д̄тиса предсав'з̄ат'е маю(т), ѿ Егїпе(т)-ской М̄арїи Історїа ясне ѿказдетъ (Київ, 1627 *Тр.* 620).

4. У складі назви книги **прирожденая гисторїя** – “Природнича історія” Плінія Старшого: В природно́й сво́ей гисторїи пл̄н̄н̄ѡуш̄ъ св̄ѣ(д)читъ, ижъ лисиппоу(с)... вырисова(л) бы(л) два ѡбразы (поч. XVII ст. *Проп. р.* 248).

ИСТОРИА *див.* **ИСТОРИЯ.**

ИСТОРИЯ *див.* **ИСТОРИЯ.**

ИСТОРИКЪ *див.* **ИСТОРИКЪ.**

ИСТОРИЯ *див.* **ИСТОРИЯ.**

ИСТОРИА *див.* **ИСТОРИЯ.**

ИСТОРЪГНУТИ *див.* **ИСТОРГНУТИ.**

ИСТОРИЧНЫЙ *див.* **ИСТОРИЧНЫЙ.**

ИСТОТА *ж.* 1. (*особа, индивід*) исто́та: Если бов̄ѣмъ п̄зр̄имъ до ста́рогѡ за́конѡ, в' кот̄оромъ ко́ждои новозак̄оннои истоты т̄ѣни и ѡбразы были: ѡб̄ачимъ сна́дне же и та́мъ т̄ѣи ѡбх̄оды в' п̄їлнои посторо́зѣ,... были (Київ, 1625 *Коп. Ом.* 148); А въ день южъ, самогосмы св̄ѣтла дочекали: гдысмы истоту св̄ѣтла, Христа оглядали (Львів, 1630 *Траг. п.* 174).

2. (*природа, ество*) сутність: М̄ѡви(т) бов̄ѣмъ ѡнъ розд̄ѣлне р̄ѣчъ прова́даци, же исх̄одитъ ѡ(т) Б̄га и ѡ̄ца, а не е́сть ѡ(т)лег-лы(м) и ѡб̄цымъ ѡ(т) С̄на в̄едле сп̄ѡсѡбѡ ист̄ѡты, т̄ѡ е́сть спольистный, и е́дногѡ приро́жен̄а з' С̄номъ е́сть (Київ, 1619 *Аз. В.* 126); А в т̄ѡй б̄ытности б̄ѡ(з)-ской; с̄в̄тъ трї Перс̄ѡни р̄ѡзнїи, безнача́лнїи, в' перс̄ѡна(л)но(и) истот̄ѣ; неслитнїй, и непр̄евратн̄ы(и), и неѡд̄ѣлн̄ы(и), Разд̄ѣм',

// сл̄ѡво, и сїла ѡбщаа, т̄ѡй б̄ытности (Чернігів, 1646 *Перло* 11-11 зв.); Тр̄(ѡ)ца; ве(д)ле тр̄ѡхъ Перс̄ѡнъ р̄ѡзд̄ѣлн̄ыхъ, Ра́зѡма и Сла́ва, и сїлы б̄ѡ(з)кои; то е́сть ѡ(т)ца, и С̄на, и Д̄ха ст̄г̄ѡ; а ве(д)ле е́дїнои б̄ытности, и истоты еи, е́дїнъ Б̄г̄ъ (Там же, 12);

(*характерна якість, властивість*) природа: Б̄д̄ете хот̄ѣли з̄дане свое з̄ з̄дане(м) людски(м) стосовати и на ро(з)с̄ѡдо(к) прип̄ѡстити ты(х) кот̄орие аф̄екто(в) и прива(т) жадны(х) в то(м) не маю(т) а за ты(м) леп̄ѣ(и) истот̄ѡ р̄ечи... розозна́ти мог̄ѡ(т) (Острог, 1607 *ЛСБ* 410, 1); А я́кожъ та(м) мо́жетъ // б̄ыти кр̄ѡвь кгд̄ы с̄а хл̄ѣба ист̄ѡта в' т̄ѣло ѡберн̄ѡла а не в' кро(в) (Київ, бл. 1619 *Аз. В.* 214-215); Уважъ же е́дно з̄ п̄їлно́стю, правосла́вн̄ый чителнику, а ѡбачишъ видочне тыхъ люде́й облуду, якъ сами, ѡманены бывши, иншихъ ѡбезумити усилюють, н̄ѣ на пор̄ядокъ справъ, н̄ѣ на р̄ечи истоту жадного взгляду не маючи (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 696).

3. (*значення, сенс*) суть: росказа(л) Л̄ѡвъ Па́па Гре́цкою р̄ѣч̄ѡ... мовити... и(ж) Гре́цкаа мо́ва доскона(л)ша и певн̄ѣйшаа е́ст' до показ̄ана // ист̄ѡты (Київ, бл. 1619 *Аз. В.* 148-149); іс̄ те́ды пр̄ч̄(с)тн̄ые на т̄ѣл̄ѣ свое(м) ра́ны задр̄ѣжати хот̄ѣл̄ъ, абы та́къ в̄ѣроу на́шоу потверд̄їл̄ъ и истоту правд̄ївоюю своего в̄ск̄р(с)нїа показ̄ал̄ъ (поч. XVII ст. *Проп. р.* 167 зв.); Бо в̄ѣда(и)мо, же если сама́а истота то́ѣи спра́вы, т̄ѡ е́сть: ста́витиса до прина́(т)а... правд̄ївыхъ и з̄бав̄енн̄ыхъ ѡн̄ыхъ д̄ѡбр̄ь, на на́съ того не переведе́тъ, абысмоса ста́вили и бра́ли: т̄ѡ тежъ ани дост̄ѡп̄їти іхъ г̄ѡдни б̄д̄е(м) (Київ, 1632 *МКСВ* 281);

(*правда*) истина: тоє все костел латынский, от Павла реченное, за шидерство поличил, а оноє сопротивное за власть и истоту вменил (1608-1609 *Виш. Зач.* 225); Пойдѣмъ до Законѣ ласки, до истоты, а ѿбачмо, якъ досконалѣй тѣе са оузаконѣеть, якъ знаменитѣй тоє са станѡвить (Київ, 1625 *Коп. Ом.* 149).

4. Реальність, дійсність: яко первѣнство в' пора(д)кѣ и в' личбѣ а не в' влады, такъ и почести, титулы и величана Папины, в' слова(х)... а не в' истотѣ завѣслы (Київ, бл. 1619 *О обр.* 180).

5. (*забезпечення одержаної позики майном*) застава: а мы там же ся усправедливим будем так за истоту, заклад, яко и за шкоды без присеги их телесное будем повинни (Локачи, 1591 *ПККДА* 1-2, 165).

ИСТОТНЕ, ИСТОТЪНЕ *присл. (стп. istotnie)* дійсно, насправді, реально: тры особы, то єсть княз Роман, Мышка и Желех перед нами постановилиса, нижли Мышка... вымовлалса с того и не хотел был Желеха... истотъне, а рѣкодаине перед нас до тоє справы ставити (Вильна, 1565 *AS* VI, 275); А гдебых тоє...сумы... пану Больману... зуполне истотне до рукъ его не отдалъ,... тогды повинен буду..., пану Яну Больману... дати истотъное увязанье, // скучечное уживанье (Дубно, 1575 *Арх ЮЗР* 8/VI, 412-413); то(т) то Ки(р)корь... ли(ст) сведе(ц)ства и(х) м(л). пно(в) ра(д)цо(в) каменецки(х) авте(н)тыце показа(л) тому то Стоцкому, которые то в себе мели и сви(т)чили, же певне, исто(т)не то(т) то Мошко,... зоста(л) вине(н) до(л)гу певно(го) за волю,... пну Якубови (Володимир, 1600 *ТУ* 232); в' тыхъ тайнахъ... єсть правдѣе и истотне Євхарѣстіа по(д) двѣ-

ма особбами (Київ, бл. 1619 *Аз. В.* 249); Вьраснотѣ, истинно, вѣисти(н)нѣ, вѣлѣпотѣ: Правдѣе, истотне, заправды (1627 *ЛБ* 22); тую суму..., всю сполна истотне заплатилъ и во вѣсемъ тому записови своему... досыть учинилъ (Луцьк, 1631 *АрхЮЗР* 1/VI, 641); которю то сѣмьмѣ при помененомъ панѣ... зна(и)дѣуючюся поводъ теперешъни(и)... пререченомѣ коньвентови... святого доминика ретелне и истотъне ѿ(т)да(л) (Люблін, 1647 *ЛНБ* 5, II 4069, 147 зв.).

2. (*так, як повинно бути*) по-справжньому: А правдѣе Бѣга хвалимо и вѣлѣбимѡ: не фѣкгѣрѡвне, якъ Самарѣне и Жидѡве але истотне и правдѣе (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 266).

ИСТОТНЫЙ, ИСТОТЪНЫЙ, ИСТОТНІЙ, ЫСТОТНЫЙ *прикм. 1. (який стосується ества, сутності)* субстанціональний: Єсть жрѣдло бж(с)тва ѿ(т)ць, а снѣ и дхъ насѣнья бжого, або такъ мѡвачи, лѣторѣсли бгомъ в'са в'саж(д)еныи, и яко цвѣтѡве всегда истотнїи (Острог, 1598 *Ист. фл. син.* 41 зв.); якъ вноутрь трѡйци стои персѡнѣ ѿ(т)ца самѡго знати маєшь еденъ почѣто(к) всегѡ бо(з)ства... такъ те(ж) внѣ трѡйци самѣй тѣлко еден' истотный, спѡль естествѣннѣю и спѡль бытнѣю трѡйцѣ почѣтокъ всѣхъ рѣчїй створѣныхъ (Дермань, 1605 *Мел. Л.* 15 зв.); Яко бѡвѣмъ в' йстности и в' ѡколїчностехъ истотныхъ рѡвность єсть Преблагословенѣйшей Трѡйци: такъ и в' порѣдкѣ Бозскихъ персѡнѣ, самѣмъ тѣлко порѣдкомъ кѣждаа персѡна сама в' собѣса маєть (Київ, 1619 *Гр. Сл.* 279).

2. (*правдивий*) истинный: єдина бѡвѣмъ истотнаа йстность ѡцѣ и снѣ и стѡмѣ Дхѣ, нероздѣлна прирѡжѡны(м) спѡсобѡ(м) трѡѣеть, и не выливѣетьса (Київ,

1619 *Гр. Сл.* 252); Моисей, ... позналъ правдѣе истотного Б̄га и творцѣ всѣ(х), чере(з) нѡвое ч̄до котѡрое оказалося // в' кдстѣ (Там же, 272-273); Прѣчь З̄аконаа Арка нехай оустѣпдетъ, Бо истѡтнаа Арка в' рѣках' са найддетъ, Филистинчикѡ(в) срѡгихъ: ижъ ей плѣнѣли, Абы... срѡдзе оумертвѣли (Львѣв, 1631 *Волк.* 5); Таѣмнаа Вечѣра П̄анскаа, на котѡрой пра(в)дѣвое и истѡтное Тѣло и Крѡвь Х̄ва, пѡ(д) ѡсѡбою хлѣба и вина, на п̄аматкѣ // мѣки Х̄вои, ... бываѣтъ, посв̄аченое и поживаѡное (Львѣв, 1646 *Зобр.* 43 зв.-44);

(*правильный*) справжній: умоцованые стороны по(з)ваное репротѣ(с)товалисе, и(ж) жа(д)но(г)[о] ублѣженъя кгрунътомъ по(в)одовымъ не чиню(т), але по(д)лугъ правъ свои(х) дукътъ и(с)то(т)ны(и) и ретельны(и) провадя(т) (Київщина, 1639 *ККПС* 267);

(*фактичний, дійсний*) справжній: Прѣчь З̄аконаа Арка нехай оустѣпдетъ, Бо истѡтнаа Арка в' руках' са найддетъ, Филистинчикѡ(в) срѡгихъ: ижъ ей плѣнѣли, Абы... срѡдзе оумертвѣли (Львѣв, 1631 *Волк.* 5); пан Кгурскій... сведчылъ и протесътовалъ, декляруючы имъ то, же его мл. панъ Стефанъ Песлякъ, ... о неучинене с тых выжей менованых людей справедливости // до ставеня их на вряде, яко теж з войтом и месчаны яснокгородскими, ... яко истотными принъципалами, инъ фото фори правъ не чинити в суде належном не занехаѣтъ (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 133-134).

3. (*основний, визначальний*) истотный: ѡ(д) любви вш̄акже, котѡроумъ повѣненъ, ц̄ркви стѡй Каѡолической и каждѡмъ з' ѡсобна еѣ оучаѣтникови, себе нѣгды не ѡ(д)лѣчаю: але з' мене бѣтъ мѡжетъ зо

всими, покѡль се в' истѡтных' наѣшей вѣры Артикѡлахъ, и зложе(н)ахъ старѡдавной ц̄ркви Х̄вой згажаѣемъ, векѣйте бѣтъ в' сполѣчности ѣстемъ гѡтовый (Єв'е, або Вѣльна, п. 1616 *Прич. отех.* 17); Не маю(т) теды жа(д)ныхъ... и(н)стрѡме(н)товъ, кромъ шко(л)ныхъ мѣти, ани книжо(к) иновѣ(р)скихъ и герети(ц)кихъ дла набы(т)а и захова(н)а исто(т)ныхъ цно(т) которыся на право(и) вѣрѣ фѣ(н)дѣю(т) ховати (Луцьк, 1624 *ПВКРДА* I-1, 89);

величний, незабгненний: Вѣдѣль іаковъ въ снѣ лѣствицѣ н̄ба врѣхо(м) еднымъ а дрѣгы(м) земли дотыкающюю... Ѡ таемницы правдивые, и истотные! вчѡра преми(р)наа // ѡнаа вѣплощѣнѣа с̄на б̄ж̄іа лѣствица всемоу свѣтоу еѣтъ показана (поч. XVII ст. *Проп. р.* 27-27 зв.);

(*значний, великий*) истотный: Прото... взявши достато(ч)нѣю и исто(т)нѣю заплатѣ и нагородѣ п̄нъзми гѡвы(ми) немалое сумы... // то все на преречѡно(г)... п̄на лаврина песочинъского... записѣ(м) на ве(ч)но(ст) (Кременецъ, 1599 *ЛНБ* 5, II 4050, 33 зв.-34); ѡный ѡгѡнь бы(л) истѡ(т)ный бо не мѡгъ бы смолы и грѣбѣи и лозы, рѡзны(х) ты(х) матерѣи пожирати (Острог, 1607 *Лѣк.* 22);

повний, остаточный: менованые их милости отецъ игумен из своим духовенствомъ, до еффекту свой умыслъ приводячы и до истотного знисченя протестанта приправуючы, ведаючы, добре, же збоже ярое протестанъта еѣще с пол дла небеспеченства близко наступуючого поганского не спрятъненое было... казавши быдла розмаитого поголовя на двесте нагнати на кгрунътик досыт счуплый, попасли и потравили (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 357).

4. Властивий, притаманний: Гра(м)ма́тїце сѣй на чо(м) бы сходило не ёсть такъ далѣце ёй ѣстотное якъ вамъ оучїтеле(м) вл́асное Анбмалны(х) мб́влю імѣнъ и гл̄ъ зобр́ан'є и до вѣдомости оуч́ащи(х)са под́ан'є (Єв'є, 1619 *См. Грам.* 4).

5. (зумовлений зобов'язанням) належний: записую и(м)... на (в)си(х) ты(х) имѣ(н)яхъ кгру(н)то(х) и пожи(т)ко(х), котory(х) я и по се(с) ча(с) в де(р)жанью свое(м) ме(л), сѣм̄ п̄нзе(и), яко пе(в)ного и и(с)то(т)ного до(л)гѣ двана(д)ца(т) тисече(и) ко(п) гроше(и) лито(в)ски(х) (Пашева, 1592 *ЛНБ* 5, II 4047, 86 зв.); а за ты(м) вли(в)ковы(м) право(м) з ы(с)то(т)ною сѣмою пе(в)ные зы(с)ки и презы(с)ки зл̄дчи(в)ши в̄се(г) сѣмою оди(н)на(д)ца(т) со(т) золоты(х) по(л)ски(х) сказаню и присѣжоню запла(л) (Житомир, 1609 *ЦДИАК* 11, 1, 5, 28); ѿ котory(и) закла(д) та(к)же и ѿ самю исто(т)ню сѣм̄ пово(д) в̄м(с) ты(м) по(з)во(м) позывае(т) (Київ, 1617 *ЦДИАЛ* 181, 2, 129, 30, 58 зв.); то(т) позо(в) е(ст) Писаны(и)... в жалобе е(г̄) м(л) П̄на васи(л)я тишы Быко(в)ско(г)... А то кѣ При(с)луха(н)ю сказа(н)я пере(д) сѣ(д) голо(в)ны(и) трыб̄дна(л)ски(и) на е(г̄) м(л) вины Баниции... за неѿ(т)да(н)є(м) и(с)тотное сумы Пенезе(и) Петисо(т) золоты(х) По(л)ски(х) (Житомир, 1624 *ЛНБ* 5, II 4058, 69); поводовая сторона велебно(ст) твою на те(р)минъ вышеѿзначоны(и) позывае(т),... абы велебно(ст) твоя... тдю сѣ(м)м̄ исто(т)ню з закладо(м) запла(л) (Луцьк, 1643 *ЛНБ* 103, 21/Id, 2004, 7 зв.); пяты(и) запи(с)... на трыста золоты(х) по(л)ски(х) до(л)гу исто(т)ного (Житомир, 1649 *ДМВН* 190); **истотъное увязанъ див. УВЯЗАНЄ.**

ИСТОТНІЙ див. **ИСТОТНЫЙ.**

ИСТОТЪНЕ див. **ИСТОТНЕ.**

ИСТОТЪНЫЙ див. **ИСТОТНЫЙ.**

ИСТОЧАТИ дієсл. недок. (цсл. источати) (що) роздавати, розсївати: протожъ братья и рц̄ѣмъ. радуиса с̄тїтелю николаю. источая миро бл̄гооуханное в̄рнымъ (1489 *Чет.* 197).

ИСТОЧИТИ дієсл. док. (цсл. источити) 1. (що) (про воду) виточити: б̄ъ... целебныя потоки животныя ѿ(т) ни(х) источиль (1489 *Чет.* 69); пото(м) к(д)ы по поустынї ходили жидо(в)скыи наро(ди) тог(д)ы ты(м) же посоухо(м) воды моръскыа моисеи оуслادي(л) и ѿ(т) соухого камена воды великыа источи(л) и жадаючи єи наро(д)... напои(л) (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 25 зв.).

2. *Перен.* (що) (про почуття) виявити, проявити: Здойми одно ѿ(т)че владыка жестоков̄йство фараб̄нское..., ткнїса в' ср(д)це і источи ч̄ювство, ѿ(т)же ни мр̄ачныи д̄ыма ѿ(т) оума хм̄ары (Острог, 1598 *Отп. КО* 15 зв.).

ИСТОЧНИКЪ, ИСТОЧНІКЪ, ИСТОЧЬНИКЪ ч. (цсл. источьникъ) 1. (потік води з-під землі) джерело: жадаєть елень на и(с)точники водныя (1489 *Чет.* 211 зв.); Огородокъ замкнений а источникъ запечатаный (поч. XVI ст. *Песн. п.* 53); Не дивъ теды коли источьники высохнутъ, же и реки уставають (Вільна, 1599 *Ант.* 603); Яко(ж) бо жадає(т) еле(н) на исто(ч)нїкы в̄(д)ныа далеко завше тече(т), теды воу(н) ходитъ пїти (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 87); а їжъ на гор̄ахъ, бывають жроудла и истб̄чники в̄од̄ныи, та причїна есть, понѣже земля вса окр̄дгла есть якъ яблоко, на котб̄рой в̄оды лежа(т) зо в'си(х) сторб̄нъ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 16 зв.); ор̄ель: Пт̄ахъ котб̄рый на патс̄бтное л̄то ѿбновл̄ає(т)са жег̄бм' сл̄нце(м), и

погарáа в' истб́чницѣ воднѣ, пáки юнѣ бывáе(т) (1627 ЛБ 79); Яко ѿ(т) исто(ч)-ника истѣка́еть вода́: малáа а пото(м) чини(т) са бол'шаа рѣ́ка... тако(ж) и ѿ(т) хвѣхъ оу́сть истѣка́еть вода́ (Устрики, I пол. XVII ст. УЄ № 29515, 101); fontanus, fontalis, источникъ (1642 ЛС 200); А по сѣмъ втб́рый Аггль; вѣлѣеть Чáшд гнѣвѣ Бжѣго на мб́ре и на рѣ́ки, и на истб́чники в(д)ныи, и стáндтса, и премѣнатъ вб́ды всѣ въ крб́вь (Чернігів, 1646 Перло 140 зв.).

2. *Перен. (основа чого-небудь, вихідне начало)* джерело: тѣло х(с)во прѣймѣте источника бесмр́тного вкоусите (1489 Чет. 171 зв.); любб́вь естѣ источникъ або жро(д)ло ѿгнá (Острог, 1598 Отп. КО 31); единъ гѣ ве вши(ст)кымъ справцею, ... свѣ(т) е(ст) и животь и живыи исто(ч)ни(к) оум'ныи, то е(ст) дшѣв'ны(и) (к. XVI ст. УЄ № 31, 88); Абовѣм нигдѣ индѣ тот источник слова божия от духа святаго не естѣ фундован, только во церкви (1600-1601 Виш. Кр. отв. 167); Гордýна: Пýха... остáтнї(и) злѣй пб́мысл', ѿ(т) осмї стра́стей злб́бныхъ. Якоже гб́рдость истб́чникъ злобы всакїа ест' (1627 ЛБ 27); Ты Нб́(с)но(и) премоу(д)рости; Истб́чникъ невичерпáнный, Ты скáрбъ дáровъ Бжїихъ непребрáнный (Чернігів, 1646 Перло 70 зв.); Ина́чей зáсь мл(с)рдїа истб́чни(к) якб́ Ѡцѣ чадолубївый Нб́(с)ный Монáрха з' своїми зб́гами, грѣшниками мб́влю постѣпдет' (Київ, 1648 МІКСВ 347).

ИСТОЧНІКЪ *див. ИСТОЧНИКЪ.*

ИСТОЧЬНИКЪ *див. ИСТОЧНИКЪ.*

ИСТОЩАТИ *дієсл. недок. (цсл. истошати) (кого) виснажувати, морити: Зоставдючи теды в цалости пови(н)но(ст)*

ихъ зако(н)ничдю, в которо(и) обовязалися истошати себе праве в слд(ж)бѣ Божо(и) всї исти(н)ныи Ки(и)новитове, и стокро(т) боле(и) на(д) ѿписанїе на́ше доброго чинити повин(н)и бддѣтъ (Луцьк, 1624 ПВКРДА I-1, 60).

Див. ще ИСТОЩТИ.

ИСТОЩТИ *дієсл. док. (цсл. истошати, истѣшати) 1. (що) виснажити, зморити, знесилити: смр́ть е(ст) ро(ж)деномѣ се, и(ж) миръ // се(и) любá(т), и томѣ мысль свою приковали сѣтъ, и водлѣ(г) тѣла живоу(т), и мдр́ю(т),... и на то(м) ме(ч)тани(и) всю мысль свою истошили сѣ(т), ко бѓд же и ко бддѣщемѣ вѣкѣ (п. 1596 Виш. Кн. 231-231 зв.); толко все о мизерной и дочасной славі тлѣнно-го и смертного человѣка, римского папы; хотячи конечно на земли обоготворити его, весь розум и всю мысль свою... истошил, ... иж Христос не имѣет мощи и силы властелское спасти кого без власти римского папы (1608-1609 Виш. Зач. 210).*

2. (що) Зруйнувати, спустошити: Бѣсѿве злб́мѣ начáлници до пѣ́кла загнáни, И тáмо мрáкомъ тмѣ вѣчнои свазáни. Адѣ мрáчнїй ннѣ разорѣнѣ, и истошѣнѣ (Чернігів, 1646 Перло 60).

Див. ще ИСТОЩАТИ.

ИСТРАВА *ж. (цсл. истрава) (їжа, харчі) страва: На истраву дали ему одно стокопѣ грошей (Торунь, 1520 АЮЗР II, 129).*

Див. ще СТРАВА.

ИСТРАТИТИ, ИСТРАТИТИ *дієсл. док. (цсл. истратити) (що) (позбутися яких-небудь своїх властивостей) втратити: Яко смѣти боудемо, ... титоу(л) снѣвства... привлащати... гды и(х) прирѣжб́ное подб́бїе свб́ими ѿ(т)мѣн'ками, свб́ими мѣлким(и) оумысл'*

ками, с тв́ари сво́еє істрати́мо зма́жемо (Острог, 1599 *Кл. Остр.* 204); чл̄кь н̄ь-которій пр̄ве(л) до него с̄на сво́е(г) котр̄й... бы(л) истратилъ слоу(х) оуш̄й свои(х), и сло(в) языка своего для велико(и) немощи сво́еи (к. XVI ст. УЄ № 31, 30).

Див. ще СТРАТИТИ.

ИСТРЕБИТИ *дієсл. док. (цсл. истрѣбити)* (що, що від чого) (*позбутися чого-небудь*) викоренити: он̄и же в р̄озные л̄ѣта... на вселѣнскыа соб̄оры збира́ючи-са,... пр̄е(з) сос̄ды л̄дкаваго вра́га нас̄ѣ-анные их' же яко пл̄вель ѿ(т) пшени́цы, ѿ(т) непоро(ч)ныа в̄ѣры истреб̄иша, и сами(х) т̄ѣ(х) пл̄вело с̄ѣ́телей скв̄ерны(х) еретикѿ(в) облич̄иша (Острог, 1588 *Єур.* 15 зв.); а то было на соборѣ первом Никейском, гдѣ ересь арианская истреблена и в̄ѣра во отца и сына и святаго духа чисто изображенна была (1608-1609 *Виш. Зач.* 215);

(що від кого) відмести, відкинути: А кто бы посполитова(л)са с тыми ѿ(т)луче(н)ными посполу с ни(м) ѿс̄дита, ... и аще н̄ѣки(и) бра(т) именуе(м) б̄д̄е(т) блу(д)ни(к) или лихоиме(ц)... с таковыми не ясти, вса нед̄го(д)наа мнѣ истребите а ѿ(т) себе ре(ч) г̄ь (Перемишль, 1592 *ЛСБ* 399).

Див. ще ИСТРЕБЛЯТИ.

ИСТРЕБИТИСЯ *дієсл. док. (цсл. истрѣбитиса)* (від чого) бути усуненим, відстороненим. ◊ **истребитися отъ церкве** *див. ЦЕРКВА.*

ИСТРЕБЛЯТИ *дієсл. недок. (цсл. истрѣбляти)* (що) (*позбуватися чого-небудь*) викорінювати: Мы теды соборомъ симъ нн̄ѣшнимъ нашимъ в̄дл̄дгъ д̄крет̄д... патриа(р)ха... Іеремія таковыє ереси и з̄ѣными т̄ымъ подобны(м) проклинаемъ и ѿ(т) ст̄ое нашеє каѿолическия сиречь со-

б̄орное великое ц̄ркве истребляемъ конѣчно (Берестя, 1590 *ЛСБ* 144).

Див. ще ИСТРЕБИТИ.

ИСТРЕБЛАТИСА *дієсл. недок. (цсл. истрѣблатиса)* знищуватися: жел̄ѣзо для то(г) тако названо є(ст), что, землю им̄ оремъ, и хл̄б̄ь пашемъ... а истреблает-са ржавиною (XVI ст. *Травн.* 513).

ИСТРАСТИ *дієсл. док. (кого)* Струснути (кого) затрусити (ким): и привели єго к н̄моу, а тоє ѿб̄ачивши, д̄х̄ь з̄ара(з) истра(с) єго и оупа(д)ши на з̄е(м)лю вала(л)са (XVI ст. УЄ № 29519, 25 зв.).

ИСТУВНЫЙ *див. ИСТВЪНЫЙ.*

ИСТУПИТИ *дієсл. док. 1. (з чого)* Зрушитися, *діал.* поступитися: ст̄ыи георгій не ист̄дпиль с м̄ѣста того (1489 *Чет.* 83).

2. (*покинути, залишити що-небудь*) відмовитися (від чого): мало найдемъ ты(х), штобы чл̄вка для ист̄дпиль сво́е(г) ч(с)тно-го столыца на пони́ж̄ние (1489 *Чет.* 52); **иступити слова** *див. СЛОВО.*

Див. ще СТУПИТИ.

ИСТУКАННЫЙ *прикм.* Витесаний; вирізьблений: Комедіи обычаемъ поганскимъ отправають. Образы истуканныа, м̄ѣсто малеваныхъ, мають, обычаемъ балвановъ языческихъ противу св. Отець (бл. 1626 *Кир. Н.* 27).

ИСТЪС, ИСТЕ *с. (стп. ісіє)* ходіння. ◊ **исте в малженство** (за кого) *див. МАЛЖЕНСТВО; истье за Паномъ* *див. ПАНЪ.*

ИСТЪНОСТ *див. ИСТНОСТЬ.*

ИСТЪНОСТЬ *див. ИСТНОСТЬ.*

ИСТЫЙ, ИСТИЙ *прикм. 1. (правдивий)* істинний: Поневажъ ѿ расслабленномъ недоуз̄ѣ, або ѿ немочи ѿп̄соуеть, а прото ты(ж) л̄ѣка(р)скаа моу(д)рость знаемаа бывае(т) к̄ѣ ѿномуу вышнемуу и ко истомуу вра(ч)у то є(ст) л̄ѣкароу гоу на-

шѣмоу $\bar{и}с$ $\bar{х}оу$ (к. XVI ст. УЄ № 31, 127); тыи антихрестове не самы истыи дѣволы суть... але чловѣцы (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 316).

2. (*справжній, дійсний*) істинний: братъ наш ѓзревши на... вѣрнѣю... слѣжбѣ... кна-за Семена Юревича з Голшан, ... хотачи его на потом готовнѣшого и охвотнѣшого кѣ тойже истой слѣжбе своей захо-вати... дал... емѣ... имѣне... Головин (Кра-ків, 1507 *АС* III, 39); тогды... повиненъ есть и бѣдетъ съ того вырокѣ и розсѣдкѣ господарского Желеха кѣ правѣ, передъ Его Королевскою Милость поставити подъ обовязки и моцю тоє истое припорѣки (Петрків, 1564 *АС* VI, 256); тыи антихрестове не самы истыи дѣволы суть... але чловѣцы (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 316); при-чашѣніє Агѣзмою йстаа ёсть непотрѣб-ница, и старый забобнѣ (Київ, 1646 *Мог. Тр.* 5 зв.).

3. (*названий, указаний*) відомий: той самий: тот // истый Мицьк менит са быт боарином Кѣзминским (Кузьмин, 1544 *АС* IV, 414-415); и то(т) де(и) исты(и) ю(р)-ко са(м) рѣкою своею в голову вдари(л) ма па(ст)ю ѡ(т) которо(г) де(и) ѓдаре-(н)я мало(м) з сано(к) не выпа(л) (Воло-димир, 1567 *ЦДИАК* 28, 1, 2, 6); то(т) пред-речены(и) голѣбѣ ки(р)корови(ч) на то(т) рокѣ и день положены(и) того и(с)того де(р)жавцѣ домѣ того по(с)тавѣти мае(т) (Кам'янець, 1577 *ЛСБ* 1201); тои истыи ма(р)ци(н) воле(н) ме(ш)кати и вживати продати и даровати и ку лѣпшему по-жи(т) (!) своему привѣ(с)ти (Львів, 1583 *Юр.* 5 зв.); я никого иншого не знаю, тол-ко тотъ истый Ювко шкодца мой власный, – готовъ есми его, яко шкодника своего, водлугъ права поприсягнути (Житомир, 1590 *АрхЮЗР* 6/1, 213); Косте(н)ти(н)...

воевода кие(в)скии... ѡзна(и)мѣю... ижъ истыи лавренты(и)... кѣпилъ... до(м) ве(л)воє на передѣме(ст)ю гали(ц)комъ (Ост-рог, 1598 *ЦДИАЛ* 201, 4, 12, 47); мнѣгіє бовѣ(м) исты(х) мѣжбѣвѣ и невѣсть ко-тѣрыє на йгриска(х),... невсты(д)ливыми рѣчами бава(т)са, нарѣкаю(т) на себе (Ост-рог, 1607 *Лѣк.* 90); те(д)ы ты(и) исты(и) за-паматалыи сторожеве вчинѣли // дла про-збы и(х) и дла лакомства пѣназѣй... и(з) мрѣтвы(х) востаніє стѣе таили (к. XVI ст. УЄ № 31, 49-49 зв.);

(*добірний, якісний*) чистий: слава ч(с)та ...сла(д)ше медоу иста (1489 *Чет.* 218 зв.).

ИСТЫНІЙ *див. ИСТИННЫЙ.*

ИСТЫННА *див. ИСТИННА.*

ИСТЫННО *див. ИСТИННО.*

ИСТЫНЪНА *див. ИСТИННА.*

ИСТЫСЯ *дієсл. недок., перен. (сваритися один з одним) гризтися, діал. істися:* Пятая, же тут ест шпикгом и знати даєт до Турок, што ся ту у нас дѣет и в листех своих пишет, же Поляци яко пси сами ся идят, и указуєть дорогу до нас поганино-ви (Львів, 1606-1606 *Перест.* 38).

ИСТЪКАТИ, ИСТЕКАТИ *дієсл. недок. (цсл. истѣкати) 1. (текти, виліватися звідки-небудь) витікати:* Яко ѡ(т) исто(ч)-ника истѣкѣєть водѣ: малѣа а пото(м) чи-ни(т) са бол'шаа рѣка (Устрики, I пол. XVII ст. УЄ № 29515, 101); **истѣкати кровлю (кровлювѣ)** – (*втрачати кров*) стіка-ти кров'ю: Первое: исцѣливъ тоту жону убогую, што истѣкала кровлю за двана-десять лѣтъ (XVI ст. *НЄ* 154); Также бѣзентуєть... за тоту жону, што истѣка-ла кровлювѣ за вѣ лѣтъ (Там же, 59);

перен. (мати початок) виникати: тая грѣдо(ст), котбраа истѣкає(т) ѡ(т) висо-кого ср(д)ца изрыгає(т)са нагло к(г)ва(л)-то(в)ны(м) языко(м)... // ...и языкоя(д)ны(м)

гласо(м) оуранає(т) слышащи(х) (1599 *Виш. Кн.* 214-214 зв.).

2. *Перен.* (поширюватися, виходячи від кого-небудь) випливати, виливатися: Вм̄ ω(т)че владыка обачь пй(л)но, если не ты(м) шлѣко(м) (!) идѣте, невдѣчны боудѣчи, мѣнны нб(с)ной, ... котѡраа ω(т) самы(х) живонѡсны(х) рѣбрь животодѣвца истѣкаючи живо(т) вѣчны(и) дароуеть (Острог, 1599 *Кл. Остр.* 216); Якоже и дарь благодати Святого Духа ровно истекаетъ на вся, и толико приймаеть каждый зъ нихъ, колко самъ себе на приимоване годнымъ учинить (1603 *Пит.* 23); А зась речѣна, выливати, и посылати, и истѣкати и иньи томѡ подобныи, Парѣклитовы дѣйства, справована и дары показѣють (Київ, бл. 1619 *Аз. В.* 93);

ИСТѢКАЮЧИЙ дієприкм. у знач. прикм., *перен.* Який проливається, ллється: А тоижъ единоежъ и тоежъ церькви часть немалая... во единое тело соединиласе, и единое главы благочестивые уды истекающую благодать Божию вокупе приймають (Рожанка, 1598 *Л. Пот.* 1001);

який має початок: ω(т)кѡла поста́влю пре(д) тебѣ подобѣнство... Бѣрзо... глѣпе, ω(т) нѣзкихъ зѣмны(х) приподобѣніе ѡлбо прировнѣніе высѡки(м) нѡснымъ брѣти, и непорѣшены(х) ω(т) истѣкающего прироженѣна (Київ, 1619 *Гр. Сл.* 268).

ИСТЯГНУТИ дієсл. док. (цсл. истагнути) (що з кого) стягнути, скинути, зняти: Нынѣ уже выдложѣтъ вы выдѣ себе усякий гнѣвъ..., не ужѣтъ другъ ко другу, истягнѣтъ изъ себе старую одежду и уболоцѣтъ ся у новую (XVI ст. *НЄ* 18).

Див. ще **СТЯГАТИ, СТЯГНУТИ.**

ИСТЯЗАТИ *див.* **ИСТАЗАТИ.**

ИСТЯМИТИ дієсл. док. (за що) Пригадати, вивѣсти, нагадати (що): Дер-

зай, члѣвѣче, и бѣгай пудь крыла Божіи, чомъ багме, дѣля Іисуса Христа, сына любого, прійметъ тя и грѣхы ти проститъ, чомъ ся загадовавъ, варе у котрый часъ члѣвѣкъ грѣшный ико нему изъдыхне и нѣколи за грѣхы не истямитъ, али булма тя будетъ миловати (XVI ст. *НЄ* 108).

Див. ще **ИСТЯМЛЯТИ.**

ИСТЯМЛЕНІЄ с. Пам'ять. ◊ на истямленіе – у пам'ять: Возмѣте и ижѣте, се есть тѣло мое, што ся изломило за васъ; сесе чинѣте мѣнѣ на истямленіе (XVI ст. *НЄ* 199).

Пор. **ИСТЯМИТИ.**

ИСТЯМЛЯТИ дієсл. недок. (що, за що) Пригадувати, вивѣдати, нагадувати (що): Айно, чомъ Христось истямляетъ на судѣ сесѣ дѣла? (XVI ст. *НЄ* 12); Дѣля того берѣтъ собѣ на розумъ гораздѣ, котрымъ кѣпомъ годить ся хрестіанинови постити, кулко фелю посту находиме у святумъ писмѣ, за што у писмѣ святумъ у... многихъ мѣстохъ находиме, ажъ истямляетъ за пустъ (Там же, 13).

Див. ще **ИСТЯМИТИ.**

ИСТАЖИТИ дієсл. док. (кого) Завдати мук (кому): скоро прійде(т) на насъ и страшливе, а васъ силныхъ силно истажетъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 49); Онъ всѣ(х) насъ оучѣнки выпѣтѣтъ... и если не заховаемо егѡ Приказаній... скѡрѡ прійдет на на(с) и страшливе; а васъ силныхъ силно истажетъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 95).

ИСТАЗАНІЄ с. (цсл. истазание) випробування, вивѣрнання: Мыта(р)ства срозмѣють дрѣгимъ спѡсобомъ по Славѣнскѡ мѡвѣчи, Истазаніе, тѣбестъ выбадыва(н)ѣ, ѡлбо тѣжъ, ѡле тѡ на томъ мѣсцѣ выразмѣватисѣ дѣетъ, препинѣніѣ, перешкѡды, и тѡрбова(н)ѣ дѣшамъ (Київ, 1625 *Кол. Ом.* 156); Испытаніе: истазаніе, вы-

пытованье, вывѣдованье, разбирание, баданье (1627 ЛБ 50).

Пор. **ИСТАЗАТИ.**

ИСТАЗАТИ, ИСТЯЗАТИ дієсл. док. (цсл. истазати) (о чом) 1. Випробовувати, вивіряти: а єгда истаза(н) и пыта(н) ко(ж)ды(и) за свое житіє бѣде(т), што(ж) за пожито(к) слѣхана ты(х) ове(ц), котѣрыє вслѣ(д) Пастыре(и) свои(х) во погибе(л) ведѣщи(х), и сами з ни(м)(и) в тѣю(ж) прѣпа(ст) впадаю(т) и погибаю(т) (1598 Виш. Кн. 284 зв.).

2. Вияснити, вивідати, встановити, з'ясувати: на тотъ нашъ събо(р) дѣховны(и) принесє са къ на(м) декретъ ради монастыра Лво(в)ского ста(в)ропигіонъ стѣго онофрїа ω(т) стѣ(и)шого патриа(р)хи ки(р) ієремїи, повелеваючи на(м) ω все(м) истаза(в)ши т(в). м(л) ω(т) епи(с)п(с)тва становити и всакого стѣйте(л)ского чина ωбнажити (Берестя, 1593 ЛСБ 238, 1 зв.); **судомъ истызати** – допитати судовим порядком: та(к) же и в рогати(н) прише(д)ши сѣдо(м) истыза(в)ши, люди ѣсмири(в)ши, проти(в)нико(м) запрети(лі) єсмо, вселенскому(ж) патриа(р)хѣ на єп(с)па ω(т) насъ во(з)вести(с) (Берестя, 1594 ЛСБ 260, 1 зв.).

Див. ще **ИСТАЗОВАТИ.**

ИСТАЗОВАТИ дієсл. недок. (цсл. истазовати) (шо) вияснювати, випитувати: на єдино мѣсце з'єжджаючися сполной єпархїи таковыи взысканїа истазовали (Острог, 1598-1599 Апокр. 135 зв.); Многоспытовати: Велмї истазовати (1627 ЛБ 64).

Див. ще **ИСТАЗАТИ.**

ИСХИНУТИСА дієсл. док., перен. (збитися з правильного життєвого шляху) схитити: Тоут же кѣждыи з насъ... бе(з) весла не пускаиса на тое сѣтное и боурли-

вое море бо вѣръ томоу иже са исхинеш и потоне(ш) (XVI ст. УЄ Триг. 98); є(с)ли не боуде(ш) слоухати нау(к) єго стѣои, а поу(с)ти(ш)са бе(з) ве(с)ла на оноє срогое и моу(т)ное море албо ѡзеро страшливое, и ѡмы(л)ное свѣта того, тєды са моусишь исхиноути (к. XVI ст. УЄ № 31, 191 зв.).

ИСХИТИТИ дієсл. док., перен. (кого від чого) Вирвати, звільнити: Є(ст) оу на(с) непобѣдимаа //...сїла, непрестѣпное бж(с)тво, стаа єдиносѣщнаа животворѣщаа і нера(з)дѣлїмаа тр(о)ца ω(т)ць і снѣ і стѣ(и) дѣхъ; бгѣ в' тре(х) ипостаєє(х)... Которїи сїле(н) є(ст) на(с) ω(т) плѣнєнїа лати(н)ского исхитити, і ω(т) прелести а(н)тихр(с)товы вѣры ѡсвободити (1599 Виш. Кн. 222).

ИСХЛАСТИТИ дієсл. док. Скаструвати, оскотити: Скопѣць: Требєне(ц), скопїти, сїрѣ(ч), исхластїти [жребѣ] (1627 ЛБ 115).

ИСХОВАНЪ дієприкм. Захований: бы(л) же по(д)точїл'ни(к) що є(ст) по(д) жрѣтѣв'нико(м), то са ра(з)умѣеть трѣбни(к) кгде крѣвь исхована (1645 УЄ № 32, 125).

ИСХОДАТАИТИ, ИСХОДОТАИТИ дієсл. док. 1. Випросити, вимолити: И сїх,... которых... род росїйский породил, спасенными же быти и освятити тот же свѣтый язык славенский исхода-таил,... споминаю (1608-1609 Виш. Зач. 218).

2. Постаратися, подбати: не вѣ(с) ли и Никифѣра дѣбре посѣтїли и в темницѣ затворити исхо(до)таили єсте (1598 Виш. Кн. 273 зв.).

ИСХОДИТИ, ИЗХОДИТИ дієсл. недок. (цсл. исходити) 1. (з чого) (ити за межї чого-небудѣ) виходити: Такѣже... и ѡ Мнї-хѣхъ, рѣкше, ѡ Чернѣцѣхъ, котѣрыи з'

Монастырѣй исхѣдаты безъ вѣли и ѿ(т)-поустное гра́моты... Мнѣси, з' Монастырѣй // свойхъ безъ вѣли игоуменьское ника́коже да не исхѣдаты, и безъ ѿ(т)-поустное гра́моты его нигдѣ ѣхъ да не прѣймають (Львѣв, 1614 *Вил. соб.* 17-18);

(вѣд кого) (*покидати, залишати кого-небудь*) вѣдходити, їти: Ты всѣ Хѣры Аггльскѣи невозбранно, прохѣдишь, и Невдержанно: ѿ(т) всѣхъ сѣхъ исхѣдишь (Чернигѣв, 1646 *Перло* 30); **исходити изъ свѣта див. СВѢТЪ;**

(з кого і без додатка) (*покидаючи кого-небудь, зникати, пропадати*) виходити: Тѣмже тот дух, исходячи с того человека, кричал на Епифанія (1600-1601 *Виш. Кр. отв.* 160); И дла тѣго Хс повѣдилъ, Ижъ // родзай дѣаволскѣй не исхѣди(т), тѣлько молѣтвомъ и пѣсто(м) (Киѣв, бл. 1619 *О обр.* 170-171).

2. (до кого і без додатка) (*спускатися з небес*) сходити: дхъ стѣи исходячи на вѣрны(х) хр(с)тѣяне(х) ѿпочиваетъ (1489 *Чет.* 43 зв.); вшо(л) петръ з гори на до(л) молитиса... пришо(л) на него стра(х), и виде(л) нѣбо ѿтворено исходачую до него судину неякую якобы про(с)тѣру великую (II пол. XVI ст. *КА* 52).

3. (вѣд кого, з кого) (*про Святу Трійцю*) (*поставати вѣд кого-небудь*) виходити (вѣд кого): Важилъса кромъ соборовъ вселенскихъ, противъ письма стѣго приложити дхѣ стѣомѣ исходити ровно и ѿ(т) снѣа яко ѿ(т) оца (Острог, 1587 *См. Кл.* 18); Иоанъ Златоустый..., о складѣ вѣры такъ мовить: “сей есть Духъ изъ Отца, изъ Сына исходящый, который раздѣляетъ власные дары, комуждо зособна яко хочеть” (Вильна, 1595 *Ун. гр.* 126); Але яко Сынъ отъ Отца не двакротъ, ани трикротъ родитса, але разъ ся предвѣчне

невывовне народилъ; также и Духъ Святыи не колкокротъ, одно разъ отъ Отца исходитъ, то есть изышоль (1603 *Пит.* 14); Нѣгде васѣлѣй стѣый не написаль, абы Дхъ стѣый и ѿ(т) снѣа исходи(л) (Киѣв, бл. 1619 *Аз. В.* 112); стѣый засъ втѣорый Вселенскѣй... Собѣръ придаль; Гдѣ животворѣщаго, ѿ(т) О(т)ца исходачо-го... такъ якѣса в' собѣ маеть визна(н)ѣ вѣры (Киѣв, 1637 *УС Кал.* 310).

4. (*про рѣку, воду*) (*вѣтикати, впливати*) виходити: радѣлѣють же са вѣды, мѣра окѣанъского, на однѣги, и ѣзера, и на малыи мѣра: на рѣки, и на жроудла, котѣрѣи ѿ(т) кѣмени и ѿ(т) землѣ исхѣдаты (Почаѣв, 1618 *Зерц.* 15 зв.); Єгдаже оувидитъ змѣа, и вѣдѣ изъ оустъ его исходащю: тогда заразомъ вѣзлѣтаеть на высотѣ бѣгоразмѣа (Там же, 61); Рѣкѣа огне(н)наа теклѣа исхѣдаци прѣ(д) ни(м). Што всѣ часъ готована повѣаги сѣдовой оукѣзѣть (Киѣв, бл. 1619 *О обр.* 136);

(чѣму) (*розливатися*) затоплювати (шо): есть великая долина на части Федоровской, где вода завше стоитъ, исходитъ полю и сеноженъцомъ, тѣды презъ часть Ивановскую потребный ровъ будетъ копать для усущеня сеножателей и полъ (Володимир, 1606 *АрхЮЗР* 6/1, 330).

5. (*простягати, пролягати вѣд яко-небудь мѣсця*) виходити: та всѣ дорогою олховецкою идеже исходит поут излѣса на ѣгол Жѣржин на поланѣ Хиревѣ (1583 *ДВВ* I, 86).

6. (*про екскременти, випорожнення*) виходити, видалятиса: в'се. ш'то в'ходи(т) вѣ оуста, в' чрево вѣмѣщае(т)са, и за(д)-кѣ(м) исходи(т) (1556-1561 *ПС* 70).

7. (*про запах*) (*видѣлятися*) виходити: ѿт тѣла его смрадъ исходитъ безчислено (1489 *Чет.* 3); а тѣло его стѣое и ч(с)тноѣ,

и ннѣ еще пребывае(т) и оулѣченіе неи(з)-ре(ч)но вѣроующи(м) подае(т), и бл̄го-оуханіе ѡ(т) тѣла его ст̄го исходитъ (к. XVI ст. УЄ № 31, 38 зв.); **исходити бла-гоуханіемь** – пахнути: І исходи(т) бл̄го-оуханіемь дх̄ ст̄ый а злыи и смра(д)ныи оучинкы и грѣхы наша ѡ(т)ганаетъ (Там же, 175).

8. Перен. (від чого) (*базуватися на чому-небудь, мати що-небудь вихідним пунктом*) виходити (з чого): ѡ(т) ев(г)льскы(х) сло-ве(с) соло(д)каа вода исх̄ди(т), то є(ст) наоука (1645 УЄ № 32, 88 зв.).

9. Перен. (від кого, від кого на кого) (*даруватися кому-небудь, поширюватися на кого-небудь*) виходити; проливатися: Че(м) са лакоми(ш) на ща(ст)є, не ѡ(т) б̄га да(н)ное; а не лакоми(ш)са на бл̄(с)веніе бж̄іє ѡ(т) б̄га исходащее на достои(н)ны(х) (п. 1596 Виш. Кн. 244 зв.); то ко(л)ми ѡ нб̄(с)ны(х) даре(х), ѡ(т) бж̄(с)тва исхода-щи(х), не бе(з) засл̄гъ и пора(д)кѡ за-ко(н)ного дарованы бываю(т), розв̄м̄ти маємо (1598 Виш. Кн. 269 зв.).

10. Перен. (від чого, з чого) (*про по-чуття, думки*) (*виникати, з'являтися*) ви-ходити: ѡ(т) ср(д)ца бо помышленіа злыи исхода(т)... и л'живыи свѣдоцства. хоу-лы. тыи посквернають чл̄ка (1556-1561 ПЄ 70); того дѣла мовить же нахо(ди)ть лдненіе або немочи таковыи... з наоученіа бѣсовскаго, которымса ѡ(н) накладае(т) мысли на ср(д)ца чл̄чіе, которіе исхо-да(т) из ноу(т)р̄ности к(д)ы не слышитъ сло(в) бж̄(с)твны(х) (к. XVI ст. УЄ № 31, 152); **исходити изъ усть, изъ усть ис-ходити** див. **УСТА**;

(перед кого) (*досягати кого-небудь*) доходити (до кого): Але святых моліт-вы пред бога исходятъ и милость божію мируи приводятъ (к. XVI ст. Укр. п. 76).

◊ **на брань исходити** – (*долати свої недоліки*) боротися з собою: Се, мню, по-страдати иноческому чину, иже на брань естественных похотей, в еже одолѣти пло-ти вооружается и исходятъ, вешми же чувственными побѣждаются и обѣт свой попирают (1588-1596 Виш. Кн. 145); **на свѣтъ исходити** див. **СВѢТЪ**.

Див. ще **ЗОЙТИ, ИЗЫЙТИ, ИСОЙТИ, СХОДИТИ**.

ИСХОДИТИСЬ див. **ИСХОДИТИСА**.

ИСХОДИТИСА, ИСХОДИТИСЬ дієсл. недок. (цсл. исходитиса) **1.** (к кому і без додатка) (*збиратися разом*) сходитися (до кого): ѡнъ оувидевъ што са исхода(т) люди к нѣмоу (1489 Чет. 103 зв.); ѡкб̄-ло ѡнои(с) коупели(и) б̄ыло избоудован'-но па(т) пр̄творь там' же исх̄дилоса мн̄бжествѡ нарбдовъ из д̄алекихъ кра-инь (поч. XVII ст. Проп. 4).

2. (у чому) (*вміщатися*) міститися: оу твоих словесѣхъ великая власть исходитъ(с) (1489 Чет. 228).

ИСХОДНЫЙ прикм. (*такий, що сто-сується поминання*) поминальній: Притѡм-ни сѣ(т), Исх̄дное пѣти пѣніе Нач̄ални-кѡ своѣмѡ Приспѣли, прослезитиса на(д) П̄астыремъ своімъ..., Бл̄гоговѣнныи Дщ̄є-рѣ Бж̄іи (Київ, 1625 Коп. Каз. 2).

◊ **исходные лѣта** див. **ЛѢТО**.

ИСХОДОТАИТИ див. **ИСХОДАТА-ИТИ**.

ИСХОДЪ¹ ч. **1.** (*рух за межі чого-не-будь*) вихід: Одвѣрныє, котбрымъ вх̄дъ и исхо(д) ст̄ыхъ ворб̄тъ порѣче(н)ны(и) бывае(т), они выл̄дчоныхъ еретикѡвъ и про(ч): ѡ(т)ган̄ають (Львів, 1645 О тайн. 129).

2. (*назва другої із п'яти книг Старого Заповіту*) “Вихід”: Читае(м) въ исх̄дѣ ижъ ѡп̄бка в син̄айстей поўщи Посох̄(м)

оударенаа вѣдѣ вѣпоустила, котѣроу все вѣйско и(л)ьское было насыщено, довлне насытилоса (поч. XVII ст. *Проп. р.* 251); Є(ст) прикла(д) вѣ исхѣдѣ згожій до нѣшой рѣчи (Там же, 66).

3. (*вѣдхид из життя*) смерть: але са по-стараю абы и вы по исходе мое(м) ты(х) рече(и) ча(с)то спомина(н)е чини(ли) (II пол. XVI ст. *КА* 197); Єсли хоче(ш) идо-лопекло(н)ником' сребролюбце(м) и лѣ-хои(м)цемъ бѣти, я тебе мы(т)нико(м), кѣпце(м), и ка(р)чмарѣ(м) оучиню, та(м) твою //...волю и прагнена забѣвлатиса дѣкола здо(х)нѣ(ш) приважѣ, и моцно до самого исхода... ѡ(т) лихой(м)ства ѡто-драти прикѣю (1599-1600 *Виш. Кн.* 207-207 зв.); Тѣло и крѣвь Хѣва естѣ на здо-ро(в)е и заховѣнѣ дѣши и тѣла идѣтъ, анѣ стравлѣе(т)са анѣ пѣветѣса, и на исхо(д) не идѣтъ але в' нашѣ истность... идѣтъ, и всѣкїй невчѣсѣ ѡ(т)ганѣетѣ (Ки-їв, 1619 *Аз. В.* 200); **исходъ ко будущему вѣку** – смерть: А егда и вы мѣсите, хочѣ и не хочѣте, та(к) же я(к) и родители вѣ-ши помрѣти, готовѣте(ж) са на исхо(д) ко бѣдѣщемѣ вѣкѣ, Готовѣте дѣла, готовѣ-те ч(с)тое жѣтїе (до 1596 *Виш. Кн.* 267); **исходъ смертный** – смерть: толко спа-сение живота вѣчнаго да наслѣдуем и правду евангелскую и науку апостоль-скую с вѣроу прародителей наших до ис-хода смертного цѣло заховати и сѣдер-жати... вѣдоме обѣцуем (1608-1609 *Виш. Зач.* 207).

♦ **на исходѣ** – наприкинці: Сѣ(т) тѣды тѣи Ѡцѣве Іѡаннѣ и Петрѣ... з котѣры(х) еднѣ жѣли на исхѣдѣ десѣтого стѣа, а дрѣгїи в' единадѣсѣато(м) стѣа, яко з' Хронолѣгїи дораховѣтиса мѣжемъ (Ки-їв, бл. 1619 *Аз. В.* 284).

ИСХОДЪ² ч. (*згин під кутом*) колїно: Вѣлица: креѣура, кроук', гѣкѣ, исхо(д) (1627 *ЛБ* 15).

ИСХОЖДЕНІЄ, ИСХОЖДЕНІЄ с. (*цсл.* исхождение) виникнення, походжен-ня: стѣго тѣкже яко і о исхождѣнїю стѣ-го дѣа телѣсне м(д)рѣствѣють, сѣми(х) бо писѣнїа свѣ(д)телствѣють(т) ѡ сѣмъ (Ост-рог, 1588 *Сур.* 65 зв.); Рымляне повѣда-ють, ижѣ Духѣ Светый походитѣ одѣ От-ца и отѣ Сына единамъ исхождѣнїемъ и единамъ дыханїемъ (Вѣльна, 1595 *Ун. гр.* 12); Розоумѣю тѣды ижѣ вы котѣрыи пис-ма розоумѣти хватаѣтесѣ, боудѣте мѣти досы(т), не даваѣчисѣ зводити фѣльши-вы(м) оучителе(м) исхождѣнїе дѣа прѣсва-тѣйшаго (Височани, 1635 *УЄ* № 62, 51);

(*сходження*) зїшѣстѣ: Абовѣмъ иншая естѣ исхождение, а иншая посылане. Але яко Сынѣ отѣ Отца не двакрытѣ, ани три-крытѣ родитѣся, але разѣ ся предѣвѣчне не-вымовне народилѣ; тѣкже и Духѣ Святый не колкокрытѣ, одно разѣ отѣ Отца ис-ходитѣ, то естѣ изышоль (1603 *Пит.* 14); але не вѣдаѣшь ѡ(т)ко(л) приходи(т) и да-леко иде(т), ѡ(т) великаго шале(н)ства македон'скаго, и и(х) наслѣ(д)нико(в), яко вѣдати могоу(т) глѣбинѣ дѣа стѣго и мѣрѣ исхождѣнїа его (Височани, 1635 *УЄ* № 62, 49 зв.).

Див. ще **ИСХОЖЕНЄ.**

Пор. **ИСХОДИТИ.**

ИСХОЖДЕНІЄ *див.* **ИСХОЖДЕНІЄ.**

ИСХОЖЕНЄ с. Виникнення, походжен-ня: А тѣкѣ Правѣвѣрный Христїанїне... ѡ(т)прѣавивши... гѣдны довѣды, ѡ... ис-хожѣнїю Дѣа... не гѣлыми и не вѣтрны-ми слѣвы, але Автѣнтиками. Бѣвѣ(м) з' Синодѣвы(х) вѣрокѣ(в)... тѣе жѣ са по-кѣзѣ... и сѣмы(м) едностѣйнымъ и нѣ-

кгда неω(т)мѣнны(м) оуживаніемъ... вѣры (Київ, бл. 1619 *Аз. В.* 164).

Див. ще **ИСХОЖДЕНИЕ**.

Пор. **ИСХОДИТИ**.

ИСЦЕЛЕНАЕ с. З'єднування, об'єднування: з' повін'ности оурадови моємѣ належачой, тѣюжъ пра(в)дѣ, иле з' мене быти мѣжетъ ра(з)жегати и ѡб'яснати бѣдѣ: и до згажѣнѣя ѡ(д)щепе(н)ствѣ: и направы исцелена(н)а, Соединѣнїа, це(р)-ковного дорбгѣ ѡтворати, и яснѣ показати не занехаяю (Єв'є або Вільна, п. 1616 *Прич. отех.* 14).

ИСЦЕЛЕНИЕ *див.* **ИСЦѢЛЕНИЕ**.

ИСЦЕЛЕНІЕ *див.* **ИСЦѢЛЕНІЕ**.

ИСЦЕЛИТЕЛЬ ч. (*цсл.* исцѣлитель) зцілитель: кр(с)тъ... // болаши(м) врачъ, недоу(ж)ны(м) исцелитель (1489 *Чет.* 27-27 зв.); то(т) бо ч(с)тнѣй крестъ исцелитель недѣгомъ наши(м) (Там же, 29).

ИСЦЕЛИТИ *див.* **ИСЦѢЛИТИ**.

ИСЦЕЛѢНІЕ *див.* **ИСЦѢЛЕНІЕ**.

ИСЦЕЛЯТИСА *дієсл. недок.* (*цсл.* исцѣлятиса) зцілятиса, виліковуватиса: болѣзни исцеляютса (1489 *Чет.* 76 зв.).

Див. ще **ИСЦѢЛИТИСЯ**.

ИСЦИЛЕНІЕ *див.* **ИСЦѢЛЕНІЕ**.

ИСЦѢЛЕНІЕ *див.* **ИСЦѢЛЕНІЕ**.

ИСЦѢЛЕНІЕ, ИСЦѢЛЕНІЕ, ИСЦЕЛЕНІЕ, ИСЦЕЛЕНІЕ, ИСЦИЛЕНІЕ, ИСЦЕЛѢНІЕ с. (*цсл.* исцѣление) 1. Зцілення, оздоровлення: святой Афанасіе... сказуеть, яко... кровь и вода вышла изъ дошки образа // ...и исцеленіе стало велико хоримъ, мажущимся кровию тою (Супрасльський монастир, 1580 *Пис. пр. лют.* 67-68); ѡ(н) е(ст) ще(д)рїи и до(л)-готрѣпели(в) и мно(г) мл(с)ти(в) г(д)е-ко(л)ве(к) чиниль какое чоудо албо какое исцѣленіе то все чини(т)... с покурою великою дла оувѣренїа лоу(д)ского (к.

XVI ст. УЄ № 31, 30 зв.); Маємъ прикладъ одного Инока, Венїамїна, ѡ котѡромъ Нікїфоръ Каллістъ Історїкъ та(к) піше(т), же исцѣленїа бѣлезней дәръ маючи, самъ..., былъ счоралый (Київ, 1625 *Кон. Каз.* 38); Цѣленїе: Лѣче(н)е. Исцѣленїе: длѣчѣ(н)е (1627 *ЛБ* 155); доминикано(в), босаковъ, ка(р)мелитовъ, и прочи(х), до которы(х) заслуханѣлемъ ѡ нѣкоторы(х) з вашего бра(т)ства же са с хорыми своими на мшѣ ѡфѣрѣю(т), для исциленїа, а для ба що то за вѣра в тако(м), братѣ (Скит, 1633 *ЛСБ* 520, 2).

3. (*звільнення від вад, недоліків*) приборкування: сего пан Юрко на мѣсцы христовѣ, прежде исцѣления страсти, садит и христову честь отдает (Унів, 1605 *Виш. Домн.* 189); В том же и вѣтхий человекъ подвигомъ постничества, труда и плача, в молитвѣ дѣйствующаго, отлагается и вново по исцѣлѣнїю страстей одѣвается (1615-1616 *Виш. Поз. мисл.* 245).

4. (*складання частин в одне ціле*) відновлення: Тогда Аггловѣ затрѣба(т), кр(с)та ѡбразно, в' тѡй часѣ по(д)вїгнетса прѣхъ сѣщїй вѣ грѣбѣ, и розсыпани кѡсти, кѣ исцѣленїю, и кѡсть до кѡсти и жїлы, и покрїютса кѡжею, або тѣломъ (Чернігів, 1646 *Перло* 147 зв.).

Пор. **ИСЦѢЛИТИ**.

ИСЦѢЛЕНІЕ *див.* **ИСЦѢЛЕНІЕ**.

ИСЦѢЛИТИ, ИСЦѢЛѢТИ, ИСЦЕЛИТИ, ИСЦЕЛИТИ *дієсл. док.* (*цсл.* исцѣлити) (кого) зцілити, оздоровити: рече емоу анхи мандритъ. се вже исцѣлѣнъ еси (1489 *Чет.* 4); исцеливъ его х(с)ъ пошо(л) на нѣо (Там же, 180); бор'зо оусхло тече(н)е крѣве еа, и порозоумѣла тѣломъ иже исцѣлена е(ст) ѡ(т) тои немочи (1556-1561 *ЛЄ* 145); познавайме туй, хрестяне, ажъ лишъ Христосъ естъ лѣкаръ доб-

рый и хытрый, што безъ ніякихъ лѣкувъ и безъ зѣля... можетъ исцѣлити (XVI ст. *НС* 38); Исцѣлѣ(т) х̄с раслабленны(х), слѣпы(х), хрѣмы(х), нѣмы(х), глоухи(х) (Львѣв, поч. XVII ст. *Крон.* 21); Петръ съ іоаннѣмъ въ цркви ѿ красны(х) вратъ хромого... исцелили (Там же, 21 зв.).

Див. ще ЗЦѢЛИТИ, ИСЦѢЛЯТИ.

ИСЦѢЛИТИСЯ *дієсл. док. (цсл. исцѣлитиса)* (від чого і без додатка) зцілитися, вилікуватися: Также бѣзентуеѣ Матѣ,... за тоту жону, што истѣкала кровлювъ за вѣ лѣтъ и была искелтовала усе имѣніе свое на лѣкарѣ и не могла нѣ вытъ кого помучъ пріяти, али пришла ико... Іисусови и дотулила ся лише одежѣ его, и заразъ исцѣлила ся вытъ тои болести (XVI ст. *НС* 59); глеть бо х̄с врачѣ исцѣлїся са(м), и вы(и)мї прежде сѣчець и(з) шкѣ своего, тожѣ пѣтѣмъ здрѣжняго (поч. XVII ст. *ЦНБ* 476 П/1736, 52).

Див. ще ИСЦЕЛЯТИСА.

ИСЦѢЛѢТИ *див. ИСЦѢЛИТИ.*

ИСЦѢЛЯТИ, ИСЦѢЛАТИ *дієсл. недок. (цсл. исцѣлати)* (кого, що) зцілювати, оздоровляти: Іс... проповѣдалъ и(м) ев(г)ліе цр(с)твїа и исцѣлалъ всакїи недоугъ и всакоу болєзнь въ людєхъ (1556-1561 *ПС* 48); Туй научайме(ся), чомъ не лише Христосъ тыхъ спомагає, што приходять икъ немоу изъ науковъ добровъ, та молятъ ся ему, али и тыхъ спомагаєѣ и исцѣляєѣ (XVI ст. *НС* 110); Працовалъ, гды яко Бг̄ мѣцный... великїи недѣги, и болѣзни исцѣлалъ (поч. XVII ст. *Пчела* 34); Цѣлю: Лѣчѣ. Исцѣлѣю: ѿздоровлѣю (1627 *ЛБ* 155); И всакїи недѣги члѣвѣческїи исцѣлѣють (Чернігів, 1646 *Перло* 49 зв.).

ИСЦѢЛАТИ *див. ИСЦѢЛЯТИ.*

ИСЦѢПНУТИ *дієсл. док. (про язык)* (*стати нерухомим*) заціпеніти: я вамъ преда(м) его какъ не исцѣплъ языкъ его, и какъ не оусхнѣла оуста є(г) (1489 *Чет.* 318 зв.).

ИСЧЕЗНУТИ, ИЩЕЗНУТИ *дієсл. док. (цсл. исчезнѣти) (зникнути)* щезнути: посраматса и ищезноу(т) оклеветающїи дшю твою (1489 *Чет.* 80 зв.); Егда же истинна восїает, тогда мечтание лжи, якоже дым от вѣтра, исчезнет (1588-1596 *Виш. Кн.* 139); Дла того и(ж) бѣд оугоди(л), тые ща(ст)а цар(с)твѣ, или оуживаючїе и(х), исчезли, пропали, а ѿ(н) и ннѣ с паматїю живє(т) (Там же, 244 зв.); Або не вѣдаєшъ, їжъ нѣкгды бы члчаа дѣша огѣнь оной офѣры не понєслѣ, але знѣгла всѣ бы исчезнѣли (Київ, бл. 1619 *Аз. В.* 189).

Див. ще ИЩЕЗАТИ, ЩЕЗАТИ, ЩЕЗНУТИ.

ИСЧЕКИВАТИ *дієсл. недок. (чого)* Чекати: которое направи и пода(н)я тоє руды зо (в)сѣмъ на (в)се во(д)лу(г) облику ихъ м(л)ти ажъ до сєго часу исчекива(л) (*Житомир*, 1609 *ДМВН* 176).

Див. ще ЧЕКАТИ.

ИСЧЕРПАТИ *дієсл. док. (що)* Вичерпати: Безднѣ исче(р)пати когда недѣбно, тобѣ же члѣвче сїє неподѣбно (к. XVI – поч. XVII ст. *ПДПИ* 182, 112).

Див. ще ЧЕРПАТИ.

ИСЧЕСТИ *дієсл. док. (цсл. исчесати)* (що) (*визначити кїлькїсть*) злїчити: хто можетъ исчести мл(с)ти и чюдєса стго николаы (1489 *Чет.* 110).

ИСЪ, ИСЬ, ИС, ИСО *прїйм. (цсл. исъ)*
I. (з род.) **1.** (*виражає об'єктні відношення*) **а)** (*вказує на стан, який зазнає змін*) із, зі, з: па(к) по(з)ваны(и) препо(м)не(в)-

ши доброво(л)но(г) запису своє(г)... преречоного жида мо(р)дѣхана... и(с) споко(и)но(г) де(р)жа(н)я... // ...кгва(л)то(м) выбы(л) и мае(т)но(ст) є(г) вла(с)ную всю... по(г)раби(л) (Вінниця, 1610 ЛНБ 5, II 4052, 148-148 зв.);

(вказує на становище, з якого хто-небудь був увільнений) із, зі, з: Тѡй звѣтѣзца мѡцный, и преслѣвный,... Праѡтець нашихъ, с те(м)ніци адовы свободивъ, и вибѣл' іхъ ис тмы; на свѣтъ (Чернігів, 1646 Перло 63 зв.);

б) (вказує на об'єкт позбавлений чогонбудь) із, зі, з: тѣю зброю однѣ... ободравши ис того срѣбра, образ намѣстный сватого // Богоавлена... шковати (Острог, 1539 AS IV, 206-207); и та(к) крычали и метали и(с) себе шаты свои поро(з)кидаючи на повѣ(т)рие (II пол. XVI ст. КА 124);

в) (вказує на об'єкт як зразок наслідування) із, зі, з: възмѣможь събѣ приклад(д) не того блоуднаго сѣна, которій то з великою покорою пришо(л) до ѡца своего (к. XVI ст. УЄ 31, 7); въз(з)мѣмо(ж) и мы ты(ж) собѣ приклад(д)... ис того члѣка которому то да(л) ви(ди)ти що ви(н)ні є(х)мо просити єго стѡй мл(с)ти (Там же, 74 зв.);

г) (вказує на сукупність осіб, із яких виділяється одна) із, зі, з: Милыи мои бѣлыи а червеныи, выборныи исъ тысячи (поч. XVI ст. Песн. п. 54); повѣдаю бо ва(м), иже ни единый, ис ты(х) моужей зван'ны(х) не в'коуси(т) моеи вечерѣ (1556-1561 ПЄ 286); в то(т) же де(и) ча(с) и мене соромоти(ли) и сто(р)сова(ли) пытаючи са в мене є(с)ли же бы(х) которо(г) исъ слу(г) пнѣ(и) ѡа(л)че(в)ско(и) в коморе або в клети не заховала (Володимир, 1567 ЦДІАК 28, 1, 1, 2, 8); за то и

христос мовит имъ горе, а хто бы ис челоуѣкъ то мовил, ѡбити готовы, як жида пророка и христа (поч. XVII ст. Вол. В. 84);

г) (вказує на джерело яких-небудь відомостей) із, зі, з: Рекль ємоу. исъ // твои(х) оустъ соужоу тобѣ злыи слоуго (1556-1561 ПЄ 305-305 зв.); Дошло ма вѣдати ис писана певны(х) ѡсо(б)... и(ж) вѣм... Балабанѣ спротиви(в)шиса... розрѣ(х) ѡчинили (Острог, 1607 ЛСБ 410, 1);

(вказує на джерело прибутків) із, зі, з: Лѣвки. Єще ѡкромя ты(х) ѡходовъ што... въ ѡсень ходять... ѡходники весною на ѡсетри... по лѣкамъ ис того беретъ староста ѡтъ чѣжогородѣцовъ ѡсмого ѡсетра (1552 ОЧерк. 3. 11).

2. (виражає причиніві відношення) (вказує на причину дії, стану) із, зі, з: исъ которого збитья изъ мо(р)дованья якобы вже и (в) животе єе не было (Луцьк, 1577 ЖКК I, 80); слѣхай же далѣй члѣче и(ж) са засмоутили на(д) тобою // ѡныи народы... ѡ котори(х) писма повѣдаю(т) яко всѣг(д)ы засмоученіи ис кож(д)ого оупа(д)кѣ грѣшнаго члѣка (к. XVI ст. УЄ № 31, 202-202 зв.); Петрѣ святыи римское столици власным епископом не былѣ, а то ис тых причин: ...Ижъ в писме апостольском не найдуется (Львів, 1605-1606 Перест. 51).

3. (виражає відношення способу дії) (вказує на спосіб виконання дії) із, зі, з: Кназ Андреи... ис своєї рѣкы взал сѣдею пана Михайла Семашковича, а а взал ис своєї рѣкы сѣдею княза Васила Четвертенского (Вільна, 1522 AS III, 231); Выр'вав'ши са еди(н) фа(л)шивый свѣдо(к) и ре(к): я слыша(л) ѡ(т) него, же ѡ(н) говори(т)... цркъвь нашу, котороую Соломо(н) боу-

дова(л); я, мови(т), єи збѣрю, разорю ис фундаме(н)тоу (XVI ст. УЄ Трост. 62).

4. (виражає просторові відношення)

а) (вказує на об'єкт, зсередини якого спрямована дія) із, зі, з: Єв(г)листа выписоує, якъ і̄с послалъ по ѡслѣ... и якъ коуп'цѣ ис' цр̄кве выганѣ(т) (1556-1561 ПЄ 170); Тог'ды выш'ли дѣаволове исъ чл̄ка и вош'ли въ свинѣ (Там же, 249 зв.); на Возношение Господне выношено все исъ церкви и вси обрады церковные (поч. XVII ст. КЛ 83); В той часъ бѣси взавши Соломона и випровадили ис пекла (I пол. XVII ст. Сл. о зб. 31); ис тог'ото мбра; бѣстїа выйдеть (Чернігів, 1646 Перло 137);

б) (вказує на місце, від якого починається дія) із, зі, з: ѡт того лѣга речкою ѡ верхъ тоє рѣчки через дорогѡ, котораа идет ис Ковла къ Дороготешѡ (Ковель, 1540 АС IV, 237); и(с) переми(ш)ля тако(ж) до на(с) посланы су(т) дякове на надкѡ (Сучава, 1558 ЛСБ 24);

в) (вказує на сторону простору, де щонебудь знаходиться) із, зі, з: печь половиная, такъ же плоха; комора исъ светлицы (Володимир, 1590 АрхЮЗР 6/1, 207).

5. а) (виражає часові відношення) (вказує на момент початку дії) із, зі, з: оуготованно ва(м) ис початкоу свѣта точію братіє не вдаваимо себе сами въ блоу(д) чюжеложьства (XVI ст. УИ 1911/2, 74); Третее речеть Христось; "Наслѣдуйте, што наготовленно вамъ царство исъ початку свѣта" (XVI ст. НЄ 12);

б) (у поєднанні з применником на) (вказує на відрізок часу між двома днями) із, зі, з: Року 1614 месяца февраля 26 дня исъ четверга на пятницу на память свєтого отца Василя преставися той чесный отецъ игумень Василей Чернобровка (поч. XVII ст. КЛ 84); Того жъ року, мѣ-

сяца априля 9 дня, исъ овторка на середу, земля ся трясла передъ Воскресенїемъ Христовымъ (1636-1650 ХЛ 84).

6. (виражає означальні відношення)

а) (вказує на місце проживання кого-небудь) із, зі, з: Пыта(л) є(с)ми и(х), дво(х) мужико(в)... пере(д) во(з)ными и стороною: "Ис которого вы села и чии по(д)даныеї (Житомир, 1605 ДМВН 78);

б) (вказує на приналежність кого-небудь до певної групи) із, зі, з: И нам са сѡдам ис обѡ сторон видѣло, иж Их Милость на тыи грани доводѡ жадного не вчинили (Острог, 1506 АС III, 38); и пришоль моужь которому то было има иаирь. былъ бо ѡнь кнѣземъ исъ ш'колы жидовьскои (1556-1561 ПЄ 250 зв.);

в) (вказує на джерело походження щогонебудь) із, зі, з: даги(л) коудеравыи... наше порана гризи коре(н) албо въ горѣлцѣ пїи то ѡтроутоу въсю вынищає(т) хотя ис пита хотя и из идѣна (XVI ст. УТ фотокон. 3 зв.); потреба бы с пи(л)ностью са старати ѡ него лѣпше нѣжли ѡ(т) сего которїй то проминає(т) яко ды(м) ис комина исходить и прѡ(д)ко ищезає(т) (к. XVI ст. УЄ № 31, 111 зв.).

II. (з ор.) 1. (виражає об'єктні відношення) а) (вказує на об'єкт, на який поширюється дія) із, зі, з: кн<а>зь Андрѣй перед нами мовил кн<а>г<и>ни Михайловой: коли са видить тобѣ <моа дѣлница болша, то возми собѣ дворъ Кошоръ ис тыми селы без жеребѡ (Кошир, 1502 АС I, 147); Ино мы з ласки н<а>шое тоє дворищо ѡлизаровское ис ставищомъ... потвержаем сим н<а>шимъ листом на вѣчность ей и єє дѣтем (Вільна, 1503 АС I, 125); Я Федор... Сонкѡшковича... єсми кѡпил ѡ княза Андрѣа... половинѡ имѣна его ѡтчизного... ис приселки (Воло-

димир, 1537 *AS* IV, 76); всѣхъ кни(г) три(д)цатеры ис триѡ(д)ми (Львѣв, 1579-1588 *ЛСБ* 1034, 1); па(н) григоре(и)... по(д)даного моего... зби(л)... и мае(т)-но(с)т... ѡ(т) него побра(л)... пое(с) ис калитою и(з) ножами ѡго(р)скими сокеру (Житомир, 1586 *ПИ* № 16);

б) (вказує на об'єкти, які вступають у взаємодію) із, зі, з: И князь Андрѣй повѣл исъ своими старци по гранем (Острог, 1506 *AS* III, 38); Я юреи михайлови(ч) монто(в)товича воевода кие(в)ски(и)... доклада(л) на(с) ма(т)фѣи игѣме(н) пѣсты(н)ски(и) исъ свои(ми) старци абыхмо имъ призволи(ли) землю бортнѣю кѣпити (Київ, 1508 *ПИ* № 4); Ино а княгина Иванова... ис сынами моими даем и записѣем затѣ нашеѣ из дочкою нашею тоє имѣне наше... на веки вечныи (Торговиця, 1527 *AS* III, 304); Пришо(л) андре(и) исъ сыно(м) свои(м) (Одрехова, 1550 *ЦДІАЛ* 37, 16, 14); припа(д)ши зра(д)ливе преречоны(и) Верещака ис тыми тата(р)ми, помо(ч)никами своими... збро(и)но,... на па(д)ши... пана ро(т)мистра... Ками(н)ского... // ...зра(д)ливе его само(г)[о] и при не(м) товаришовъ... помо(р)довали (Житомир, 1584 *АЖМУ* 117-118); то пакъ я во(з)ны(и) ис тою шляхтою и(х) милости пановъ ѡбоде(н)скихъ в то(м) имену и(л)инца(х) не заста(л) (Вінниця, 1599 *ЛНБ* 5, II 4049, 139); Перед... врядом мѣским... ставши очевисто жона небожчика Ивана Туцького, Федора ис па(сы)нком своим Радком,... сами доброволне признали... иж мы, пане вряде, погодилисмо ся з (о)бох рукъ межи собою (Бориспіль, 1640 *АБМУ* 34); Трѣтяя сѣла естъ абы мою(ж)-не и смѣле мѡглъ воевати проти(в)ко ис приятелемъ дѣшнымъ (Львѣв, 1645 *О тайн.* 11).

2. (виражає відношення способу дії)
а) (вказує на об'єкт як засіб досягнення певної мети) із, зі, з: мл(с)тїю бжїєю, мы стефа(н) воево(да),... знаменито чини(м) ис си(м) листѡ(м) наши(м) вьса(м), ктѡ на(м) възри(т) (Бадєвці, 1503 *Cost. S.* 255); ми Богдан Воевод... Знаменито чиним ис сим листом нашим вьсѣм кто на нь възрит (Ясси, 1508 *ДВВ* I, 2); мы богда(н) воевод(а),... знаменито чиним ис сим листѡм нашим вьсѣм, кто на нем възри(т) (Сучава, 1514 *Cost. DB* 327);

б) (вказує на об'єкт, що виражає повноту охоплення дією чого-небудь) із, зі, з: рано оученици идоучи оуз(д)рѣли смоков'ницоу. а она оухла ис коренемъ (1556-1561 *ПЄ* 172 зв.);

в) (вказує на супровідні почуття, стан) із, зі, з: а по се(м) проси(м) вашѣ мл(с)ть за никои слѣги наши... щоби ести и(х) лишили и(с) покое(м), щоби пришли до на(с) (Гирлов, 1526 *Cost. DS* 564); а тоє имѣнїє и з нарѣканамъ и ис фрасоу(н)-комъ напо(л)нено естъ мешкана члч(с)-кое (XVI ст. *УЄ* № 31, 17 зв.); Нѣчого и(н)шого не е(ст) на(д) сѣмлѣна доброй вѣри, анѣ ты(ж) нѣчого не е(ст) до га ба е(д)но надѣю и вѣрою прїходити ис хотю (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 118); Вшелакїй члкъ который посмотри(т) на женѣ ис похотїю из мыслю такою абы еи пожада(л) то ю(ж) чужело(ж)ство попо(л)-ни(л) вь ср(д)ци свое(м) (Височани, 1635 *УЄ* № 62, 26 зв.); Идѣте жъ ис покоем до домѣ своего (I пол. XVII ст. *Рєз.* 178).

3. (виражає означальні відношення) (вказує на характерну особливість об'єкта) із, зі, з: на то єсми емѣ да(л) сєсь мо(и) ли(с)ть по(д) печа(т)ю моею ис по(д)пи-со(м) вла(ст)ное рѣки моеє (Милянєвичі, 1572 *ЖКК* I, 36); в тыи часы прибы(л)

до це(р)кве образъ стои прч(с)тои срѣбро(м) оправлены(и) ис каме(н)ми (Львѣв, 1579 ЛСБ 1033); Кажет богъ жидамъ всакѣю жрѣтвѣ приносити ис солию, а папезники приносят хлѣбъ без соли (поч. XVII ст. Вол. В. 74); ѿ чо(м) была аре(н)да ѿ(т) по(з)вано(г) на пи(с)ме ему ...шире(и) дана по(д) печат(ю) и(с) по(д)писѿ(м) рѣки по(з)вано(г) вла(с)ное (Вѣнница, 1610 ЛНБ 5, II 4052, 148).

Див. ще ЗЪ, ИЗЪ, СЪ.

ИСЪКРА *див. ИСКРА.*

ИСЪСЕРЕДИНЫ *присл. (із внутрѣшньої частини чого-небудь)* зсередины: почали исъсередини робити зысподу и заробили болшую баню... на память свѣтого мученика Вавилы (поч. XVII ст. КЛ 83).

Див. ще ЗСЕРЕДИНЫ.

ИСЪТИННО *див. ИСТИННО.*

ИСЪ *див. ИСЪ.*

ИСЪКАТИ *див. ИСКАТИ.*

ИСЪСОРОМОТИТИ *дієсл. док. (кого)* Засоромити: а ѿни пакъ исъсоромотили его, и рек'ли емоу. ты самъ оучеником' его боудъ (1556-1561 ПЄ 387 зв.).

Див. ще СОРОМОТИТИ.

ИСЪСОХШИЙ *дієприкм. у знач. прикм. (про рослину)* засохлий: Повѣсть о ѿслици изъ ослѣтемь... О выгнанїи пѣнязѣ мѣнаючи(м) з храмѣ. И о исъсохшой смоковниці (1556-1561 ПЄ 89).

ИСЪХОВАНЬС *с. (місце, де що-небудь ховають)* сховок: а на(д) кгмахомъ исъхованье (1552 ОКр. 3. 150).

Див. ще СХОВАНЄ.

ИСЪЧИ *дієсл. док. Відсікти. ◊ исѣчишию* *див. ШИЯ.*

Див. ще СЪЧИ.

ИТЕ *с. Вихід. ◊ ите замужъ* – заміжжя, одруження: она а(ж) до ле(т) доро(с)-

лы(х) в опеце ѿ ма(т)ки свое(и) зо (в)си(м) ты(м) быти и тоє(г) часѣ и(т)я замѣ(ж) ѿ(т)да(т) все... ма(л)жо(н)це свое(и) ѿ(т)писѣю на обы(и)стѣе домовое (Житомир, 1608 ЦДІАК 11, 1, 5, 6).

ИТИ, ИДТИ, ІТИ, ІТІ *дієсл. недок.*

1. *(ступаячи ногами, пересуватися)* іти, йти: и видѣв'ши и(х) коли то ишли. и поз'налі и(х) многы. и из'бѣглиса та(м) пѣшіи ѿ(т) всѣ(х) мѣсть (1556-1561 ПЄ 149 зв.); Самарѣнинъ же нѣакісь ишо(л), и оувидѣвши прішо(л) на(д) него (XVI ст. УЄ № 29519, 131 зв.); Та(к) же иное осл котброе ишло по(д)лѣ ослицѣ котброе бѣло не ѿз(д)ан'ное, тоє знамено вало нѣро(д) пѣга(н)скій (к. XVI ст. УЄ № 77, 21 зв.); и ѿбачилъ нѣакѣю невѣстѣ бѣр'зо проу(д)ко идоучѣю (Дермань, 1604 Охт. 9); Нѣакій члѣкъ идѣчи мѣмо обра(з) Спсо(в), верг(л) кѣмѣ(н) на нѣго (Київ, 1619 О обр. 26); Якъ тѣи котбрыи прѣкроу и дѣлгоу идѣт' дорогоу, ... гды где дѣрево галѣзистое... знайдѣтъ, мѣлоу прѣсѣвши ѿ(т)почиваѣють (Київ, 1627 Тр. 472); Іѿсифъ, шедши кѣпѣль Простирѣло (Київ, 1637 УЄ Кал. 227); протестуючий, ... шоль яко чоловекъ спокойный (Житомир, 1644 АрхЮЗР 8/III, 602); А тѣкъ вѣпхаль ю прѣчь хлѣпецъ егѣ, и затворѣлъ двѣри за нѣю, котбраж... взложивши рѣки на гѣловѣ свою шла идѣчи а кричѣчи (серед. XVII ст. Хрон. 261);

(рухатися у визначеному напрямку) іти, йти: лисовци идѣчи до ѿбѣз великіи шкѣды починѣли (1509-1633 Остр. л. 130); А што са ткнет того попа Волоского... котрый, идѣчи до Вилни, перед врадником твоим Володимерским повѣдил, иж цар Тѣрецкій розказал был воеводе Волоскомѣ до Вгер съ собою пойти, леч он с того са вымовил (Краків, 1543 AS IV,

351); чл̄къ нѣакий идѣчи з̄ Єр̄(с)лима до ерихбна и впа(л) ме(ж) разбойники (XVI ст. УЄ № 29515, 131 зв.); іс... рекль имь. идѣте до села. которое е(ст) передь вами (1556-1561 ПЄ 89); а ѿ(т) тоєе коморы... идено а(ж) до тоє вежи которая на(д) ворота где бы(л) ска(р)бѣ кн̄зя (Володимир, 1578 ЖКК I, 96); Кирил луцкій..., направиль своих ему кровных,... шпикговати того Стефана, который в своих потребах у мѣстѣ был у Луцку, ишол до черницѣ до монастыря (Львѣв, 1605-1606 Перест. 41); Сімеонъ Горбачевскій, працы ся поднялъ, до Константинополя шоль (Київ, 1621 Коп. Пал. 470); авраамъ ѿслѣха(л) га... шѣ(л) до зѣмлѣ хананейской (Львѣв, поч. XVII ст. Крон. 14 зв.); Петр̄... выстѣпи(в)ши з̄ корабл̄а шоль до нѣго (Київ, 1637 УЄ Кал. 440); skin z serca buntu, Nawerni oka, kotory z Potoka idesz ku Sławuti (1648 П. про Пом. 201); **в тропы ити див. ТРОПА;**

(вирушати куди-небудь із певною метою) ити, йти: Не знаешь ли себѣ, о прекрасная mezi жонами? выиди, иди и послѣди стада, а паси козльє твои (поч. XVI ст. Песн. п. 50); князь Богѣш... къ нам писал, иж люди великии ѿ панство наше воевати идѣт (Вильна, 1541 AS IV, 287); коли ишовъ Христосъ Содомъ и Гоморъ губити, тогды Авраамъ просиль Христа за пять варышувъ (XVI ст. НЄ 31); чл̄къ нѣкоторый, ималь два с̄ны. и пристоупивши к' пер'вомоу рекъ. с̄ноу, // иди дне(с) въ виноградѣ мое(м) (1556-1561 ПЄ 91 зв.-92); С таки(м) орѣжїе(м) идѣ оуважати и строфовати еп(с)па, бного (Острог, 1599 Кл. Остр. 202); сторона правая въ церкви была и естѣ учтившая и поважнѣйшая..., каѣедры патріаршіи и... крила суть на ней поставлены и з̄

евангелиємъ на правую до нихъ къ цѣлованью идутъ (Київ, 1621 Коп. Пал. 1173); А то рѣкши,... помазалъ болѣтомъ ѿчи слѣпогѣ: и рекль емѣ: Иди оумѣйся въ сажавцѣ Сїлшамъ (Київ, 1637 УЄ Кал. 277); Аггль Бжїй... начне(т) скържити пре(д) Бгомъ на грѣшника; якѣ тѣй слѣхаль ради егѣ; ...абы ѿ(т) грѣха престалъ; и щонайпрѣдше ше(д) на покаѣнїе (Чернігів, 1646 Перло 150 зв.); воѣзь... шблѣ спатъ при стѣгѣ сноповѣ (серед. XVII ст. Хрон. 195); въ добытки ити див. **ДОБЫТОКЪ.**

2. (приходити, приїжджати) прибувати: Послы королевѣские коли идѣтъ берѣтъ силою по(д)воды... мешъкають тежѣ по г̄ и по д̄ дни и по тыдню (1552 ОЖЗ 122 зв.); Также ис коруны полское до киева сѣхи(м) путе(м) и водены(м) идѣтъ (Варшава, 1570 ЛНБ 4, II 1136, 27); ѿ(т)-куль идешъ изали з̄ замора не идѣ з̄ Франціи (к. XVI ст. Розм. 43 зв.); Градѣ: Идѣ, прихожѣ (1627 ЛБ 28); пото(м) до короля козаковѣ пришло много, и дрѣгїи еще шли (серед. XVII ст. ЛЛ 171);

(наближати, надходити) ити: въ плѣночи же сталъса въплѣ. Се жени(х) иде(т), выидѣте на стрѣтенїе емоу (1556-1561 ПЄ 105); Та іа братіа sobi lieзу Та ѿс Нánhel idet wiзу (Яворів, 1619 Гав. 22); а кг(д)ы ѿслышá(л), и(ж) за нїмъ погѣна идѣтъ ...хѣтѣ(л) са са(м) забїти, але не моглѣ (Львѣв, поч. XVII ст. Крон. 36).

3. (відходити, забиратися геть) ити: І ре(ч) и(м) іс, розважѣте єго негай иде(т) (XVI ст. УЄ № 29519, 32 зв.); Рекль и(м) іс. розважите єго. и поустѣте єго нехай идѣтъ (1556-1561 ПЄ 398); цѣна абовѣмъ товаровъ твоихъ несправе(д)ливаа е(ст) иди гдеколвекъ з̄ божою помочью шѣка(и) собѣ лѣпшого (к. XVI ст. Розм. 55);

ити пречъ, пречъ (прочъ) ити – іти
геть: добры(и) естесь приятель тера(з) те-
ды по(и)дѣмо готовъ естемъ я идѣ пречъ
(к. XVI ст. *Розм.* 41); И погрозилъ емоу
іс и бор'зо каза(л) емоу пречъ ити (1556-
1561 *ПЄ* 132 зв.); кгда которы(и) члѣвкъ
с тыхъ сель прочъ идетъ виненъ панд
да(ти) в̄ копе грш' ѡтѣхо(д)ногѡ (1552
ОВин. 3. 140); идѣте(жъ) вон – ідѣть геть:
Если ж христіанство добро, якож ест,
пробывайтежъ в нем, а если не добро,
идѣте жъ вон (Львѣв, 1605-1606 *Перест.*
46); ити до бѣса лихого, ити (соби) къ
бису див. БѢСЪ; ити в гробъ див. ГРОБЪ;
ити зъ (съ) миромъ див. МИРЪ²;

(підніматися, летіти вгору) іти, йти:
его стаа мл̄(с)ть... пре(д) облі(ч)ністю
вши(т)кы(х) мѡцю своею бозкою, встоу-
пивши, // на ѡбла(к), и шо(л) ѡ(т) ни(х)
до нба (XVI ст. *УЄ* № 29519, 71 зв.-72);
ѡболо(к) по(д)на(л) его ѡт о(ч)ю и(х) и
коли пи(л)но по(д)носили ѡчи свои в не-
бо а ѡ(н) шо(л) (к. XVI ст. *КА* 1 зв.);

(про душу) (потрапляти у визначене міс-
це після смерті) іти, йти: А ты зовѣрный
грѣшнакѡ пощѡ са тѡмо квѡпишь ити
прѣдше..., нѣмаш' в' той странѣ нѣ еди-
нѡи радѡсти, всѣгди плѡчъ, стогнѡна; и
въздыхѡніе..., тѡмо ѡгнь мѡцный бѡрзо
(Чернігѡв, 1646 *Перло* 156); ити до неба
див. НЕБО; ити до чистѣца див. ЧИС-
ТЕЦЬ; ити на тотъ свѣтъ див. СВѢТЪ;
къ богу ити див. БОГЪ; с того света
ити див. СВѢТЪ.

4. (пересуватися особливим чином) іти,
йти: дроўзіи пре(з) вѣйска неприѡте(л)-
скїи вхо(ди)ли, обвиваючиса ве псѣи скѡ-
пы, идѣчи на рѣка(х) и на нѡга(х): мни-
мѡли неприѡтеле бы пѣсъ шо(л) (Львѣв,
поч. XVII ст. *Крон.* 263); в пласы ити
див. ПЛАСЪ;

(пересуватися водним шляхом, плис-
ти) іти, йти: Кгда соль идетъ знизѣ да-
ють с кажѣдого чо(л)на мыта... по каме-
ню соли (1552 *ОКЗ* 38 зв.); А кгда во-
дою корованъ идетъ ино никого иного
на(и)мати имъ с чо(л)ны не вольно (1552
ОЧерк. 3. 8 зв.); Црѣ Ираклі(и),... шѡль
по Євксїнопѡнтѡ, тѡ ест', по велѣкомѡ мѡ-
рю (Киѡв, 1627 *Тр.* 658);

(пересуватися, виконуючи певну робо-
ту) іти, йти: лишень избиравъ члѣвкъ
одинъ у святъ день нѣчѡго бурше, лише
трѣскы, идучи, и такъ то Господъ БГѣ
искаравъ его, и каменїемъ умеръ (XVI ст.
НЄ 215); Хто маеть сво(и) плѣгъ тотъ
своимъ идетъ а хто не маеть зѣпо(л)ного
плѣга тотъ спрагъшиса идетъ (1552 *ОЛЗ*
186).

5. (про водойми) (текти, протікати) іти,
йти: Напе(р)ве(и) тые то Бранецѣкїе ѡка-
зали початокъ быти границы именью сво-
емѡ з великимъ князствомъ рекѡ Бранкѡ
которая идетъ ѡ(т) воиня ѡ млынка пле-
бана воиньского (1546 *ОГ* 1); кгрунтъ
зе(м)лены(и)... ѡ(т)... дороги... до речки
котораѡ иде(т) до свищѡва (Луцьк, 1587
ЛНБ 5, II 4046, 31); а тою долиною иде(т)
пото(к) живе(ц) (Киѡв, 1592 *ЦНБ ДА/П-*
216, 110); вѡды окиа(н)ского мѡра идоутъ
проуд'ко, ѡ(т) востѡка къ западѡ, и зѡса
ѡ(т) зѡпада текѡтъ на пѡльночъ, а ѡ(т)
пол'ночного мѡра знѡвѡ бѣжатъ на вос-
токъ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 16); вольно бу-
детъ монастыреви... сѣна косити до са-
мого Удаѡ рѣки, которыйто Удаѡ тамъ,...
неподалеку того кгрунту идетъ (Вишнѡ-
вѣцъ, 1619 *АЮЗР* II, 71);

(про плинні субстанції) (текти, витікати)
іти, йти: з уха правого кровъ идетъ
(Житомир, 1583 *АЖМУ* 70); тотъ е(ст)
исто(ч)ни(к) прав(д)ивый, с которого иде(т)

вода живаа (к. XVI ст. УЄ № 31, 70 зв.); видиломъ ставъ Охматковский спустошальный,... которого гребля незанятая, – ку пустомъ прочъ вода идетъ (Луцьк, 1624 *АрхЮЗР* 6/І, 445); въ голову ударилъ и голову... пробыль, же... и мозъкъ з головы добыватысь и ити почаль (Луцьк, 1644 *АрхЮЗР* 8/ІІІ, 600); воротѣлиса вбды з' землі идѣчї (серед. XVII ст. *Хрон.* 15 зв.).

6. (*про атмосферні опади*) іти, йти, падати: *Осѣнь* была мокраа, два м(с)ца дбждь непрестанно ишблъ (1509-1633 *Остр. л.* 128); *doszcz na puch idet* (Винница, 1545 *АрхЮЗР* 6/І, 20); тыи маю(т) мо(ц) замыкати небо абы до(ж)чь не шо(л) (XVI ст. *КАЗ* 625); Того-же року шель дождь все лѣто безъ престани (поч. XVII ст. *КЛ* 76); Дождѣт': Дбжчь идѣтъ, дбжчь падае(т) (1627 *ЛБ* 31); велѣкїи дбждь през' $\bar{m}$ днїй и $\bar{m}$ нбчей ишбвъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 15).

7. (*линуги в просторї*) іти, йти: А тая рѣчь, о которой ся мовить, теда якобы свѣтло неякое впередъ идучее, впередъ освитити тые темности (Єгипет, 1602 *Діал.* 50); Але абымъ ихъ або овымъ “облочнымъ свѣтлымъ столпомъ”, который шоль зъ Египту передъ людомъ Израильскимъ, розсвѣтилъ и уцѣломудрилъ (што дай, Христе!), або позаду люду того идучимъ хмурнымъ и темнымъ, который Фараона посередъ моря непостереглого впровадилъ и затопилъ (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 348);

(*про тїнь*) (*пересуватися, супроводжуючи кого-небудь*) іти, йти: Як нѣ маш' тѣла за которы(м) бы не мѣла ити вслѣ(д) тѣнь, та(к) анѣ котбрый бы не по(д)лѣга(л) грѣхбви (Острог, 1614 *Тест.* 168).

8. (*про небесне тіло*) (*пересуватися в небї*) іти, йти: а таа звѣз(д)а ея же видѣли, на всходоу с̄лнца, ишла пере(д) нами, а прише(д)ши стала е(ст) // где было отроча (1556-1561 *ПЄ* 24-24 зв.).

9. (*потрапляти, проникати всередину чого-небудь*) іти, йти: Єсть оу же(н)скомъ животѣ, двѣ жили, тоне(н)ки(х) в тую комо(р)ку дитяти покармъ идетъ скрозъ двѣ жили (серед. XVII ст. *Луц.* 544).

перен. (потрапляти, впадати в певний емоційний стан) входить: На тбї ча(с) побѣвши прехїтрыхъ, згнїлихъ, и страшлївы(х) дѣховъ бнхъ, идѣтъ въ бнѣю невыповѣдїмѣю радо(ст) (Львів, 1642 *Час. Слово* 269); **въ запам'ятане ити див. ЗАПАМ'ЯТАНЄ.**

10. (*виходити назовні; виділятися*) іти, йти: въ сына его, Станислава, видель есмы на лѣвомъ боку рану кривавую, сокирою тятую, съ которой, яко кашелнетъ, то ажъ духъ идетъ раною (Володимир, 1577 *АрхЮЗР* 6/І, 100); тбе що иде презъ тѣло; якѡ пѣтъ, млѣко, сѣмень, и ѣныи плюгавства; все тбе зостане внѣ тѣла; съ тлѣнїе(м) (Чернігів, 1646 *Перло* 144 зв.); Учень. Якъ волоси ростуть. Майстеръ. *Ѡ(т)* пари которая иде(т) и – жолудка (серед. XVII ст. *Луц.* 545); **ити изъ рота див. РОТЪ; ити изъ устѣ див. УСТА.**

11. (*про стихїю*) (*насуватися*) іти, йти: Бѣра была велѣкаа ишла мїмо ѡстрогъ ѡ(т) жаслāvла (1509-1633 *Остр. л.* 128 зв.); оуже зима; страшногѡ дрижана мїмо иде; Гды стихїи ѡгнѣмъ ѡ(б)новлѣни и разорени (Чернігів, 1646 *Перло* 159 зв.);

(*налїтати великою масою*) іти, йти: Року 1603 Ишла саранча месяца Августа 16 (поч. XVII ст. *КЛ* 78).

12. (*мати напрямок, пролягати, тягтися*) іти, йти: а хотаръ... монастирѣ...

близ пѣтъ, що ѡт рѣлан идеть,... до полѣна настини... на три липы знаменани (Сучава, 1503 *Cost. S.* 260); ѡтъ того лѣса простѣ до ложчины въ дубѣ по дорогу великую, которая идеть зъ Меньска до Логозка (Новгородок, 1518 *АЮЗР I*, 59); тою дорожкой пришедши по великѣю дорогѣ, котораяа идеть дорога ѡт Лѣцка къ Краманцѣ (Торговиця, 1527 *AS III*, 304); ѡт того лѣга рѣчкою ѡ верхъ тое рѣчки черезъ дорогѣ, котораяа идеть ис Ковла къ Дороготешѣ (Ковель, 1540 *AS IV*, 237); люди тые... в ѡстрыцы где шла(х) идеть на базарабо(в) бродѣ ви(н)ни тежѣ сена косити на замокъ (1552 *ОВин. З.* 139 зв.); вишо(в)ши з лѣса поле(м)... до доро(г) которые идѣтъ зъ сѣлъ из глинянѣ сѣножатъми до мостка и до гатки (Унів, 1581 *ЛСБ* 61); дорога иде(т) зъ села... беликове(ц) до села... староселе(ц) (Житомир, 1586 *ПИ* № 16); и такъ ся... тые границы... мають... почавши ѡтъ лозокъ... до дорогѣ великихъ, которая одна идеть до Высокого, а другая до Раковщины (Київ, 1600 *АрхЮЗР 7/I*, 262); Потомъ полемъ просто ро(в)ниною до могилъки на(д) дорогою, которая с Перегоновъки до Дереме(з)ное иде (Київщина, 1639 *ККПС* 272); *Образно*: сте(ж)ка которая йдетъ до пекла полна ес(т) смоли (серед. XVII ст. *Луц.* 526);

(бути розташованим певним чином, протягати, лежати) ити, йти: Мы... тѣю землю... емѣ присѣдили... по тымъ врочищамъ: поченши ѡтъ болота великого,... и болотомъ Ѡсовымъ, которое идеть с озера Серса и по половине того болота до реки (Мизове, 1537 *AS IV*, 100); Ино котораа земля ѡт Тѣрийска, ѡт Ѡбынежа, ѡт Болбол идеть берег Серебреницы, таа земля маеть быти в мою сторонѣ (Турійск,

1540 *AS IV*, 241); гды мѡре всю зѣмлю, в' ѡколо ѡбхѡдитъ,... Ѡщеаномъ зовѣтса: гды зась в' посрѣдѣ свѣта Идѣтъ, рѡзне его тѣжѣ зовѣтъ Аравѣта (Київ, 1632 *Свх.* 298); людей... зъ стрельбою огнистою..., на церьковѣ Светое Софии, въ Києве на горе будущую, яко тежѣ на слободу при той же церьквѣ и въ вале коло места идучомъ осаженую..., наслали (Київ, 1633 *КМПП I* (дод.) 541); Мѡре четвѣртое идеть ѡ(т) сѣракѣсь сторонѡю сѣверскою, и обхѡдитъ Асѣю и испанѣю (серед. XVII ст. *Хрон.* 6 зв.); подле тых Вертепищѣ идеть граница и властные нивы Галичанские аж в дуброву (Галичани, 1553 *АрхЮЗР 8/VI*, 12);

межувати, граничити: который повѣтъ Звинигородский з веку естъ ку воеводству Браславскому и своими границами идеть зъ землею воеводства Киевского аж до лесов каневскихъ и границы черкасское (Брацлав, 1570 *АрхЮЗР 8/I*, 264).

13. (відбуватися, здійснюватися) ити, йти: ѡста(в)уе(м)... абы в праве зе(м)скомъ за(в)жды порадокъ и справа ѡбыча(и)не шла (1566 *ВЛС* 14 зв.); похоче(т) ли мене та(к) ѡ тое зране(н)е свое... позвати до короля его мл(с)ти или до которого ко(л)ве(к) повету права и судѣ... якие по(д) тотъ часъ ити буду(т) (Кунів, 1581 *ЛНБ 5*, II 4044, 94 зв.); по(з)ваны(и)... вырозѣмѣвши... то ижѣ справа иде(т) з ѡря(д)нико(м) прыле(г)лымъ..., прото су(д) позваному... поступова(т) наказѣ(т) (Київ, 1621 *ЛНБ 5*, III 4057, 20); а в справа(х) грани(ч)ны(х), которые зволюки не те(р)пятъ, таковые арешты не (и)дутъ (Горошки, 1642 *ДМВН* 222); За чи(м) не може(т) в не(и) ити жа(д)ная пре(з) по(з)ваны(х) зволюка (Люблін, 1643 *ДМВН* 228); ити (тымже) торомъ, своимъ то-

ромъ ити *див. ТОРЪ; шротомъ ити* *див. ШРОТЪ;*

(*тривати, продовжуватися*) іти: мы бра(т)ство маемо платити помѣненому майстрови ка(ж)ды(и) ты(ж)де(н) коли работа ити буде(т) по золоты(х) два полски(х) (Львів, 1591 *ЛСБ* 159); я... за вѣчныхъ опѣкѣно(в) томѣ монастыреви и пото(м)ки и(х) обрале(м)... котріє бѣдѣтъ вѣры старода(в)нои хр(с)тіа(н)скои Цр̄кве всхо(д)нои... котраа ω(т) іє(р̄)слима вышла а пре(з) да(р)... // га б̄га всемогщего... на ѡве(с) свѣ(т) выплындла... и по н(и)нѣшній дн̄ь иде(т)..., и брамы пеке(л)ные не звитяжатъ ей (Топельница, 1616 *ЦДІАЛ* 14, 1, 96, 646); идѣтъ ж̄итіє з̄ н̄имъ б̄гобб̄иноє, Котѡрое мѣ ч̄инитъ с̄мнѣн̄е вѡлноє (Київ, 1622 *Сак. В.* 51 зв.); арешт̄ справъ вшелякихъ до третего дня иде(т) (Горошки, 1642 *ДМВН* 221);

(за чим, по чому) (*наставати, розпочинатися*) іти, йти: Викторъ пана мученик̄ь розказалъ церквямъ въ Азьи, абы Великодн̄я не светили з̄ жидами 14 дня по настаню месеца першого, але въ неделю, за тымъ днемъ идучую (Вільна, 1597 *РИБ* XIX, 262); што(ж) теды боуде(т) с̄ того слѡва, що заты(м) иде(т) (поч. XVII ст. *Проп. р.* 146); п̄н̄ь Валерия(н) Понято(в)ски(и)... п̄н̄ь Стани(с)лавѣ Надари(н)ско(мѣ) выше(и) поменены име(н)я села... на три роки спо(л)ны(х) напере(д) по себе идѣчи(х) по(с)тѣпилъ до (с)поко(и)ного де(р)жа(н)я и влады пода(л) (Житомир, 1605 *ЦДІАК* 11, 1, 4, 33 зв.); Л̄ижъ кроу(г) Мѣсячный, далеко бо(л)шѣю має(т) ω(т)мѣнѣ, ни(ж) сл̄нчнн̄ый прѣто те(ж) и пр̄азники т̄иї за ни(м) идѣчи моу(с)а(т), наза(д), и напѣре(д) оустѣп̄ати (Острог, 1612 *Час. Туп.* 309); исписаніє лѣтомъ

ω(т) ро(ж): х(с)ва: рокѣ: и по не(м) идѣщи(х) (серед. XVII ст. *ЛЛ* 163);

(*наставати як наслідок певних дій*) іти, йти, впливати: тая клятва,... опубликована быти маєтъ и отъ тое години... во все, што за клятвою иде(т), впадати маєтъ (Володимир, 1608 *АСД* VI, 120); во(з)ны(и) енера(л)... а(н)дры(и) ме(д)ви(д)ски(и) ѡстне со(з)на(н)е свое в тые слова ѡчини(л)... и(ж)... положи(м) позо(в)... ω неω(д)да(н)е... дво(х)со(т) золоты(х) по(л)ски(х) ω закла(д) и шкоды за ты(м) идѣчие (Вінниця, 1622 *ЛНБ* 5, III 4057, 63); Котѡрѡю тѣды и я найн̄ижшій в̄ правосл̄авіи с̄тѡмъ // кгды нерѡвно оныхъ бѡлшѣю, до вше-л̄акихъ ωбр̄адковъ цр̄ковнн̄ыхъ, х̄дтъ, и м̄илость; до скѣткѣ южъ за л̄аскою б̄жою идѣчою,... на то(м) новошасл̄ивомъ дх̄ѡв-ного Панова(н)а рѡкѣ, оугладаю (Львів, 1642 *Бут.* 2 зв.-3);

(по кому і без додатка) (*наближатися; з'являтися, грядати*) іти, йти: Я кр(с)щоу ва(с) водою на покааніє. але той который иде(т) по мнѣ, крѣплшій // е(ст) ω(т) мене (1556-1561 *ПС* 26 зв.-27); идѣтъ п̄анъ вседе(р)житель, и кто мѡже(т) сте(р)пѣти день приходѣ его (Острог, 1607 *Лѣк.* 52); иде косар̄ь страшний, несподѣване, положи(т) та; меж̄и трѣпы смра(д)ныи (Чернігів, 1646 *Перло* 135 зв.).

14. (*про час*) (*наставати; тривати*) іти: ωтець мой з̄ сего свѣта зышол, томѣ вжо четвертый годъ иде(т) (Львів, 1537 *AS* IV, 84); **рокъ теперъ (ныне) идучий, рокъ идучий, идущий рокъ** *див. РОКЪ; теперъ идучий часъ* *див. ЧАСЪ;*

(*доходити, сягати*) іти, йти: тотъ календаръ, который отъ первого Никейскаго вселенского синоду... постановленъ и завартъ,... ест̄ самъ въ собѣ статечный и трывалый, рокъ отъ року по собѣ поряд-

не ажъ до найдалшыхъ временъ и часовъ и лѣтъ идучій (1603 *Пит.* 89).

15. Перен. (*діяти, жити певним чином*) іти, йти: мы, маючи баченъ на пелгримокъ тыхъ, которые отъ свицкихъ роскошей на духовные, отъ земли на небо,... идут и на той дорози биды и напасти... приимовати,... изволяютъ тое мешканъе поступити мусимо (Дубно, 1592 *АрхЮЗР* 1/VI, 90); Пре то и я,... въ той мѣрѣ иду правдою святою (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 323); имъ дáleй в' Пост' входіти бѣдемъ, ты(м) бaрзѣй з' прѣшлыхъ тыднейъ полѣпшѣна собѣ принабываймъ... же такъ злѣгка и помалѣ идѣчи досконалости достѣпимо (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 75); **ити противко** (кому) – діяти, жити всупереч певним принципам, идеям: оу ѳншихъ бовѣмъ людѣй сѣмнѣн'е єсть затвердѣлое,... ижъ видачи такъ ясное каране на(д) собою Б̄жеє, а еднакъ не ѳпаматалса але ишѣлъ въпрѣки протівко Б̄ви (Київ, 1646 *Мог. Тр.* 944); **ити противъ** (кого) – виступати проти кого-небудь, боротися, воювати з ким-небудь: Кгды люди неприательские приходатъ на волость... повинни тогды противъ нихъ ити... з места и(з) волости кажды(и) хто кольвекъ конъ маєть (1556 *ОВин.* 3. 132 зв.); **ити на смерть, на смерть** ити *див.* СМЕРТЬ; **в погибел** ити *див.* ПОГИБЕЛЬ; **в руки** (кого) ити *див.* РУКА; **въ мнишескій чинъ** ити *див.* ЧИНЪ; **прикладомъ** ити *див.* ПРИКЛАДЪ; **путем** ити *див.* ПУТЬ; **умысломъ** (своимъ) ити *див.* УМЫСЛЪ;

перен. (до кого, за ким, з ким і без датка) (*приєднуватися до чийхось поглядів, бути послідовником кого-небудь*) іти (за ким): Єв(г)листа поведаетъ. якъ х̄с... ѳ(т)повѣдає(т) томоу, которые хотѣль за хр(с)томъ ити. а оученикоу не даль ѳ(т)-

ца погреб'сти (1556-1561 *ПС* 41 зв.); А видячи єзд(с) гневаль ся... допу(с)те детка(м) ити до мене, а не гаму(и)те ихъ (Хорошів, 1581 *Є. Нег.* 46 зв.); кто не хочет во соединении со православними пребывати, нехай же тыи идут восполк со проклатыми еретики (Кринос, 1586 *МCSL* I-1, 134); Путем бо христовым отцеве ходили и нам стезю благу ити сѣтворили (к. XVI ст. *Укр. н.* 79); Когѣжъ теды лѣпше слѣхати, и за кѣмъ ити маємо (Київ, 1619 *Гр. Сл.* 265); И мы претѣ братіє, котѣрыѣ на солѣномъ и гѣркомъ... мѣри житіа сегѣ плаваємо,... идѣмъ до Х̄а, и не ѳ(т)стѣпаймо ѳ(т) него (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 443); Вы же сынѣве свѣта..., спѣшно идѣте за прѣ(д)водітелемъ ваѣшимъ; за снѣомъ Б̄жїимъ (Чернігів, 1646 *Перло* 167 зв.); **вслѣдъ** ити *див.* ВСЛѣДЪ¹.

16. (до кого, к кому) (*удаватися до кого-небудь із певним питанням, звертатися*) іти, йти: з листомъ митрополимъ шоль до владыки (1581 *ЖКК* I, 219); еп(с)кпа своего не вспоминаєшь, за ѳбослания(м) и позвы ко на(м) еп(с)кпу своему ити не хоче(ш) (Львів, 1591 *ЛСБ* 164); коли не можєшь намъ помочи одна гораздъ, а мы идеме и до десятихъ (XVI ст. *НЄ* 177); Пѣто(м) шли до кролевои старшіи, прѣсачи, абы іса дала пѣймаѣти (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 93); Помененные ѳсобы... // ...по(д)даны(х) били а которые з ска(р)гою на него до єє м(л): Панєє Протє(с)-туючого по(и)ти хотєли ѳнымъ заказючи забороняль абы жадєнь з ска(р)гою не (и)шоль (Київ, 1643 *ЛНБ* 5, II 4064, 131-131 зв.); Прето умислне отецъ тоеи бѣлое головы идєть сѣ тымъ листомъ до возможности ваѣей и до того котляра, абы вже конецъ мижъ собою а ж(о)ною сво-

ею конецъ учинивъ (Чернігів, 1648 АЮЗР III, 137).

17. (за кого і без додатка) (*виходити заміж*) іти, йти: ωт̄ вдовы котораа иде(т) за чѣжогородьца жъ старосте ·к̄· гроше(и) (1552 ОВол. З. 200 зв.); по смерти отца и матки без воли брати и стрыве паненки ити не мают (Луцьк, 1589 АрхЮЗР 8/III, 127); Зми(р)ское кѣницы бывало ω(т) де(в)ки коли за тѣто(ш)не(г) идетъ ше(ст) гроше(и) (1616 ООЗ-2, 2 зв.); Пото(м) боуде(т) ей винѣнь даті лѣстъ розвѣдѣ, и(ж) може(т) за иного йти (Львів, поч. XVII ст. Крон. 95); священники за другого мужа ити забораняють и вѣнчати не хочуть (Чернігів, 1646 АЮЗР III, 157); **замужъ ити див. ЗАМУЖЬ; в малженство ити див. МАЛЖЕНСТВО.**

18. (з чого, від чого) (*брати початок, походити від чого-небудь*) іти, йти: Але познай, каждый богу вѣрный рабе, иж пресътуплѣніе от запада иде (к. XVI ст. Укр. н. 83); напред(д) тѣды маемо пожа(д)ливо(ст) смѣкѣ подоплати и мѣсль нѣшѣ соуфѣтѣлне вѣполѣровати... чѣсты(м) ср(д)ца сѣкрѣшѣніемъ, которое итѣ мае(т) чѣстью з того в чо(м) собѣ припомни(т), же ошѣкѣна або звѣтажена была (серед. XVII ст. Кас. 70 зв.);

(від кого, з кого, з чого) (*вести свій рід, походити*) іти, йти: Вѣдають всѣ же ты(ж) Четвертѣнскіи зъ Дѣмѣ Кнажѣть Кіевскихъ идѣтѣ, и гѣрбѣ Кнажѣть Рѣсскихъ по сѣй дѣнь оуживѣють (Київ, 1623 МІКСВ 73); але Цѣрь Правослѣвный... знѣетѣ, жѣ Дѣмѣ ...Четвертѣнскихъ... ω(т) Володѣмера... идѣтъ (Там же, 71); Адамъ... пре(д) Рѣемъ оусѣвши плѣкаль, ѣкъ мнѣгѣ дѣбрѣ оутрѣтилъ и бѣлъ ѣбнажѣный, дла тѣго же малѣй часѣ не пѣстилъ, и вѣсь рѣжай зъ нѣго идѣчѣй рѣвныхъ емѣ

бѣдѣ зостѣль оучѣстникомъ (Київ, 1627 Тр. 148); трѣтѣй сѣнь ханѣа(н) ω(т) котѣро(г) идѣ(т) ханѣнеичиковѣ, жидѣве (Львів, серед. XVII ст. Крон. 9 зв.); Іѣвѣннѣ. ω(т) то-го идѣ(т) грекѣве (Там же);

(*про рослину*) рости: Ирись бѣвѣмъ в' слѣчнае фѣрбы са прибрѣла, Кришталѣвый дѣжчѣ засхлѣй крѣвѣнѣвилѣла. Абы в' горѣ весѣло шлѣ, на росквитнѣнѣе Милѣвдѣчныхъ овоцѣвъ (Львів, 1642 Бут. 6).

19. (*поширюючись, ставати відомим, доходить до загалу*) іти, йти: Акѣ до Распѣтѣа Хѣва ишла срамѣта: а ω(т) распѣтѣа настѣпѣаетъ слѣва Хѣва (Чернігів, 1646 Перло 91 зв.);

(*ставати видним, помітним*) виглядати: чѣлядника его вышей менѣваного тѣль в' руку лѣвую през лѣпѣтѣку и рану долѣгую и шѣрокую, з которе кѣсти идѣтъ, задалѣ (1650 АрхЮЗР 3/IV, 531); за оказанем прѣтѣстанта видилѣ рану тѣтую,... над окомѣ з лѣвое стороны, з которе кѣсти идѣтъ, и знову тѣло его в'се тамѣ по хрѣбте,... синее, збитѣе (Там же, 532).

20. (з кого, з чого і без додатка) (*дѣставатися, припадати*) іти, йти: а с тыхъ же людеѣ подѣти: ѣбѣстѣкы идѣтъ кузня (!) мѣду, и лѣвчѣму куница да корчага мѣду (Київ, 1507 АрхЮЗР 1/VI, 10); мы тѣе двѣрище... и тыи людеѣ зъ землѣми... з доходы и поплатѣми всѣми которыи з нихъ идѣ(т) прѣдали... бѣскупу вѣле(н)скомѣ (Луцьк, 1532 Арх. Р. фѣтѣокоп. 13); Зѣмѣчокѣ выслѣга... потѣгѣовѣ дѣ дѣмѣовѣ кѣе подѣачѣкы з нихъ идѣтъ ѣ копѣ и к̄ гроше(и) (1552 ООвр. З. 109 зв.); а кѣ то-му платѣ посполитѣй, которѣй со всѣихъ жидѣвъ зъ мѣстѣ Великаго Князѣства идѣтъ, они то-го платѣ часть свою на каждый годѣ дають (1552 РЕА II, 26); село Грушѣвая Воля зъ озерѣмъ, село Сушинно, данни-

ки, отколь только дань медовая идетъ (Володимир, 1593 *АрхЮЗР* 1/І, 374); 8 ареньдаровъ за раты п̄нзи за ле(т) польтретя пощд̄бирали с̄ которы(х) шло што ро(к) по тисечи золотыхъ по(л)скихъ и с то(г) всего презъ летъ польтретя личьбы не чинили (Київ, 1643 *ЛНБ* 5, II 4064, 131 зв.);

(на кого, на що, кому, між кого) (*призначатися кому-небудь, бути використуваним на що-небудь*) іти, йти: им за тое привезти к монастиру кораманъ меду и тыи подарки и што на слуги идетъ (Київ, 1507 *АрхЮЗР* 1/VI, 10); Puszka-rey try: Lawryn, Hawryło a Hryń, kotorym służba jdet z skarbu po szesty kop hroszėy a po suknu łunskomu (Вінниця, 1545 *АрхЮЗР* 6/1, 21); А Если бы... панъ бо(г) часть сме(р)телны(и) на мене... доп̄сти(л)... вся мае(т)ность моя р̄хома в ро(з)ны(и) де(л) межи вси пото(м)ки мои ити мае(т) (Єсівці, 1581 *ЛНБ* 5, II 4044, 100 зв.); с корчми зыскъ иде(т) на старост̄ але не за(в)жды (Варшава, 1616 *ООЗ-2*, 2); Та(к)же што ко(л)векъ л̄юбъ Иг̄дменови л̄юбъ котором̄ ко(л)векъ брат̄ ѿ(т) кого ко(л)ве(к) в способъ я(л)м̄жны б̄де(т) дано, все тое на вс̄хъ выживе(н)е ...ити мае(т) (Луцьк, 1624 *ПВКРДА* I-1, 75); Ко(л) две млыновы(х) ѿ(д)но ступное, а другое мучное, с которы(х) вымеры на пожито(к) Мана(с)ти(р)ский маю(т) ити (Чигирин, 1649 *ЦДИАК* 203, 1, 5, 1).

21. (*мати ціну*) коштувати: Хема мае(т) тое жито заплатит, по чем̄ идет (Краків, бл. 1531 *AS* III, 391); на то(т) ча(с) в Люблине шо(л) по шести золотыхъ ко(ж)ды(и) каме(н) (Луцьк, 1567 *ТУ* 125); ѿпр̄чь дво(х) б̄длокъ з кот̄рих' є(д)на не ц̄флы(и) ф̄днтъ ва̄жи(т), и которіє та(м) л̄дв̄ за три п̄-

наз̄ф ид̄тъ, жаде(н) са б̄ле(и) не оупомина̄етъ (серед. XVII ст. *Кас.* 40);

(*про грошовий курс*) (*бути в обігу*) ходити: маю я и буду повинна на ден свята Рожества святого Ивана тую всю суму пенезей... пани Зофеи с Тернова одати и заплатити грошми готовыми таковыми, которые на тотъ час тут на Воляни по чому ити и браны будутъ (Володимир, 1572 *АрхЮЗР* 8/VI, 381).

22. (о кого, о що, за чим) (*залежати на кому-, чому-небудь; матися на увазі*) ітиса, йтиса (про кого, про що): знала [кнажна] шо оум̄слила, воз̄двигн̄ти гон̄єніє на ц̄рковь, тылко ей ѿ тоє ишло же т̄ло ей ѿ(т)ца... в ц̄ркви замковой, напер(д) тое оучин̄ла, же в̄ыкрала с ц̄ркви т̄ло ѿцев̄ское (1509-1633 *Остр. л.* 131); А ве(д)же кому идетъ ѿ го(р)ло або ѿ че(ст) в таково(и) речи ко(ж)ды(и) можетъ себе прок̄ратора... ѿ(т) себе ѱтановити (1566 *ВЛС* 35 зв.); Где бы теж венць шло о кгрунт альбо о потоптанье збожя и починенье якое шкоды,... теды тые мают быт за коштом нашим (Локачі, 1591 *ПККДА* I-2, 163); И для тогожъ под̄ часть мовите: “попови толко навезька шляхецькая, але не идетъ то за тымъ, абы мель быти шляхтичомъ”, то-сте ихъ и з̄ Жыдами поровнали (Вільна, 1599 *Ант.* 685); А и(ж) и(м) иде(т) с п̄но(м) ха(р)ли(н)ски(м) и ѿ ѿзера две и ѿ лугъ,... са(ми) раче(и) вм̄стя(м) ѿ(з)на(и)ма(т) яко бы себе ме(л) привлащи(т) а и(м) то властне и справедливе яко даю(т) справу, до того монастыра... належи(т) (Острог, 1602 *ПИ* фотокоп. № 25); Трафялися не толко межи Ігнатіємъ и Фотіємъ, але и межи передь ними пожилыми святыми неснаски и споры: не южъ еднакъ за тымъ заразы шло, абысмо таковыхъ за

клятии и богомерзкия мѣли (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 745); тая апелляция допущена быти має(т), бо иде(т) ѿ дукѣтъ (Житомирщина, 1639 *ККПС* 201); Не годи(т)са жа(д)номѸ оста(т)него помаза(н)а оузычѣти, котѡры(и) // бы та(ж)ко не хорова(л), а(ч)кѡл'векѣ бы емѸ те(ж) и ѿ смѣрть ишло (Львѣв, 1645 *О тайн.* 120-121); **гра** идетъ (шла) *див.* **ГРА**; идетъ речь *див.* **РЕЧЬ**.

ИХАТИ *див.* **ЄХАТИ**.

ИШАРНИКЪ *ч.* Назва певної рослини: isatis, dis, иша(р)никъ трава (1642 *ЛС* 244).

ИШМА *ж.* Служба Божя, Літургія: И заразъ въ неделю езуита въ соборной церкви служилъ ишму (1596 *МИВР* 71).

Див. ще **МША**.

ИШПАНЪ *ч.* (уг. ispan) управитель: Тогда Левко старый рѣкъ: млы(н) вашъ... Тогда Ишпа(н) дал до воды Федорови Шкуматичови и Головачови (Бенедиківци, 1603 *НЗУж.* XIV, 224); Чо(м) коли Тарканѣювъ ишпа(н) ходи(л) Миха(л) діякъ хутори заходячи,... тодгы (!) зашолъ от Головачового млына (Там же).

ИШЧЕ *див.* **ЄЩЕ**.

ИЩАЛОВАТИ *дієсл. недок.* (уг. csal) (кого) (*не додавати комусь чого-небудь*) обраховувати: Не ищаловати его у торгубли и у купли, не мѣстити надѣ ближнимъ своимъ, али усе тото лишати на Господа Бога (XVI ст. *НС* 219).

ИЩЕ *див.* **ЄЩЕ**.

ИЩЕЗАТИ *дієсл. недок.* Зникати, пропадати, щезати: потреба бы с пи(л)ностью са старати ѿ него лѣпше нѣжли ѡ(т) сего которій то проминає(т) яко ды(м) ис комина исходитъ и прѣ(д)ко ищезає(т) (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 111 зв.); ѡбѣчь якъ много стѡпней и спѡсобовъ дѣа: якъ злѣгка

оумнѣйшаєтса и ищезаєтъ злѡсть (Вильна, 1627 *Дух. б.* 129).

Див. ще **ИЩЕЗНУТИ**, **ЩЕЗАТИ**, **ЩЕЗНУТИ**.

ИЩЕЗНУТИ *див.* **ИЩЕЗНУТИ**.

ИЮДА, **ІУДА**, **ЇЮДА** *ч.* (*цсл.* Иоуда, гр. Ιουδαῖς) 1. Особова вл. н. Юда: Євглѣста повѣдаєтъ якъ хс до пѣлата прѣведен, якъ теж іюда ѡбвесилса (Володимир, 1571 *УЄ Вол.* 51); Надчиле(м)са прел'ще(н)ны(ми) ѡ(т) внѣ бл҃гоче(с)тиво(и) вѣры м(д)рѣючи(х), ѡ(т) Петра, Іуды (и) Пѣвла ап(с)ловъ, звати (1598 *Виш. Кн.* 309); Дла тѡго іюдоу тѣмъ самѣмъ звѡлъ хѣтрый шѣтанъ, абы того належѣчого не имѣв'са почѣт'кою (Острог, 1607 *Лѣк.* 35).

2. *Перен.* Зрадник, запроданецъ: его смѣле може(ш) назвати ты(м) имене(м), іюда, рабъ и лесте(ц), дрѣгъ и предѣте(л) (п. 1596 *Виш. Кн.* 248 зв.).

ИЮДЕЙ, **ІУДЕЙ**, **ЇУДЕЙ** *ч.* (*цсл.* иудѣи, гр. ιουδαῖος, лат. iudaeus) іудей: им' же довол'но было навѣк'ноути, яко ѡ(т) авраама и двѣа родиса хс почиває(т) бо іюдеи егда слыши(т) яко ѡ(т) двѣа есть хс (1556-1561 *ПЄ* 18); Єсть бовѣ(м)... то(т) то члѣкъ котѡрого пѣла(т) іюдеѡ(м) з' подивена(м) показа(л), ѡто члѣкъ (поч. XVII ст. *Проп. р.* 177 зв.); А то про то оучѣни(л) иже абы ѡ(т) невѣрны(х) іюдеѡвъ, котории на(м) молвили иже бы и(х) законъ лама(л)... а гды година ве(ч)рѣ, сѣлъ за сто(л) (поч. XVII ст. *УЄ* № 256, 11 зв.); нѣ(ст) прочее Іуде(и) ни еллинъ, нѣ(ст) рабъ, ни свободъ, нѣ(ст) дѣховны(и) ни люди(н), нѣ(ст) Бл҃городе(н) ни простецъ,... но вси єсмы едино (Луцьк, 1624 *ПВКРДА* I-1, 58).

ИЮДЕЙСКИЙ, **ІУДЕЙСКИЙ**, **ІУДЕЙСКЪ** *прикм.* Іудейський: тогда моудрѣцеве ѡ(т) сходуу слнца до іероу(с)лима

приш'ли г̄люще, где е(ст) народил'са цр̄ь іоудейскыи (1556-1561 ПЄ 23 зв.); а п̄лат ω(т)повѣдил им рекучи: хочете лі пушу вамъ цар̄я іудейска (Володимир, 1571 УЄ Вол. 66); Христос... на проше-ние пилатово “ты ли еси царь іудей-ский?” не великие орации протягал, гла-голюще только: “ты рече” (1600-1601 Виш. Кр. отв. 175).

ИЮЛЕВИЙ *прикм.* Липневий: ω(з)на(и)-муемъ... и(ж) на ро(ч)ка(х) июлевы(х) в року тепере(ш)немъ... всказана и прису-жона е(ст) де(к)ретомъ судѣ... Сума пз̄е(и) семь тысяче(и) и (д)вѣсте золоты(х) по(л)-ски(х) (Київ, 1635 ЦДІАЛ 181, 2, 129, 33 зв.).

ИЮЛИЙ, ІЮЛІЙ *ч.* (цсл. июлий, *гр.* Ιούλιος, *лат.* iulius) (назва місяця) липень: весенное поровнане ночи зъ днемъ мусело бы быти въ іюлію, по святыхъ апостолѣхъ Петра и Павла (1603 Пит. 91); Писанъ в п̄тяти(н)цехъ м(с)ца Ію-лия дня ла рокѣ ꙗхлд (Путятинці, 1634 ЛСБ 522, 1 зв.); іюлиа 19 кды п̄нове ак-торове складалиса на выкѣпно процесѣ с пото(м)ками Ка(м)п̄яновыми (Львів, 1636 ЛСБ 1054, 18).

Див. ще ІЮЛЬ.

ИЮЛЬ, ІЮЛЬ, ІЮЛЪ *ч.* (цсл. июль, июль, *гр.* Ιούλιος, *лат.* iulius) (назва міся-ця) липень: Писанъ в Вилни в лѣто ꙗзаі, мѣсѣсѣа іюлѣа к̄ ден (Вільна, 1503 АS I, 125); листь... пса(н) в киеве ію(л) к̄ днѣ (Київ, 1508 ПИ № 4); М(с)ца іюла, погебреис кѣ тамѣ(с), просто липецъ (Ост-рог, 1581 Римша Хрон. 36); которы(и) [судѣ] ся ста(л) м(с)ца іюля девѣ(т)на(д)-цятаго дня (Вінниця, 1605 ЛНБ 5, II 4051, 106); Мѣсяцъ іюль... 11. Св. княгиня Ольга, во св. крещеніи Єлена. наречена, бабка великого князя Володимера (Ки-їв, 1621 Кон. Пал. 854); іюла 28 дна с

полано(и) привезено камена ло(к)ти(и) 56 1/2 фѣры (Львів, 1633 ЛСБ 1054, 5); Сь Путивля іюля 9 дня (Путивль, 1638 АЮЗР III, 12); guintilis, мсць іюл(ъ), ли-пе(ц) (1642 ЛС 343); Року тысяча шесть-сотъ пятьдесятаго, месяца іюля первого дня (Луцьк, 1650 АрхЮЗР 3/IV, 452).

Див. ще ІЮЛИЙ, ЮЛИЙ.

ИЮНЕВИЙ *прикм.* Червневий. ◊ ми-нея июневая *див.* МИНЕЯ.

ИЮНЬ, ІЮНЬ, ІЮНЬ *ч.* (цсл. июнь, *гр.* Ιούνιος, *лат.* iunius) (назва місяця) чер-вень: А на то есмо и(м) дали сѣсь на(ш) листь... пса(н) в кие(в) ію(н) н̄ де(н) (Ки-їв, 1508-1523 ПИ № 5); Писанъ в Крако-ве... месеца іюна двадцат сѣмого дна (Краків, 1518 АS III, 174); Писанъ в Во-лодимири іюнь з̄і, ден (Володимир, 1521 АS III, 207); М(с)ца іюна, погебреискѣ сы-ванъ просто ч̄ырвецъ (Острог, 1581 Рим-ша Хрон. 36); по(д)даныи... ωповѣдалъ... и(ж)... дня прошлого, м(с)ца іюня, пято-гона(д)цатъ дня, подъданыи... Гры(ц)ко Свистунъ... бе(з)вин(н)е... мене по(и)мав-ши, до везе(н)я ωсадити да(л) (Жито-мир, 1583 АЖМУ 56); дата (!) при цр̄кви споле(ч)но(и) ст̄го великомч̄нка х̄ва Ге-ор̄гья м(с)ца Іюня ӣі дня (Львів, 1607 ЛСБ 415, 1); Да(т) с че(р)ка(с) дня ӣ юня (Черкаси, 1648 ДБХ фотокоп. 11); и тым се не конѣтентуючы, есче,... месеца ію-ня тридцатаго дня, воловь два..., подда-ному монастырскому Гарасимови Стѣм-пахови взял и кгвальтовъне заграбил (Луцьк, 1649 АрхЮЗР 3/IV, 264).

І

І¹ 1. Одинадцята літера алфавіту на означення голосного звука “і”.

2. Має числове позначення $\bar{І}$ – 10, а також значення порядкового числівника “десятий”: пла(тѣ) з нихъ в̄ копе и $\bar{І}$ гроше(и) медѣ $\bar{К}$ е веде(р) (1552 *ООвр.* 3. 109 зв.); посла(л) есми $\bar{ВМ}$ г(с)дрю моему... $\bar{І}$ шу(к) валы(х) за верозубы (Київ, 1555-1568 *Гр. Мат.* 1 зв.); мисю... запла(л)... дѣвка(м) на сѣкнѣ зло(т) $\bar{І}$ (Одрехова, 1607 *ЦДІАЛ* 37, 16, 11); За гво(з)да г(р) $\bar{І}$ (Львів, 1607-1645 *РДВ* 7 зв.); маа $\bar{І}$ дна (Острог, 1581 *Римша, Хрон.* 36 зв.); рокѣ 1628 м(с)ца ге(н)ва(р) $\bar{І}$ д(н) (Львів, 1628 *ЛСБ* 1051, 5).

І² *див. И².*

Ї *див. И².*

ІАКИНФЪ *ч. (гр. ἰακίνθος)* яхонт: оучи-нійшъ и заслѣнѣ зъ Іакѣнфѣ и шарлѣтѣ, и з кармазѣнѣ (серед. XVIII ст. *Хрон.* 104 зв.); речѣшъ до нѣхъ: абы собѣ починѣли брамы на рогахъ шѣтъ свойхъ приправивши до нѣхъ шнѣрки зъ Іакѣнфѣ (Там же, 137).

Див. ще АКИНФЪ.

ІАНУАРІЙ *див. ЯНУАРИЙ.*

ІГЛА *див. ИГЛА.*

ІГРА *див. ГРА.*

ІГРАЛНИКЪ *ч. Гравець; комедіант;*

фокусник: ludius, i, ludio, nis, ігралникъ, кощун(н)икъ (1642 ЛС 258).

Див. ще ИГРЕЦЪ, ІГРАТЕЛЪ.

ІГРАТЕЛЪ *ч. Те саме, що ігралникъ: lusor, oris, ігрател(ъ), ле(с)тець (1642 ЛС 259).*

Див. ще ИГРЕЦЪ.

ІГУМЕН *див. ИГУМЕНЪ.*

ІГУМЕНІЯ *ж. Ігуменя: abbatisa, ігуменія (1642 ЛС 61).*

ІГУМЕНСТВО *див. ИГУМЕНСТВО.*

ІГУМЕНЪ *див. ИГУМЕНЪ.*

ІГУМЕНЪ *див. ИГУМЕНЪ.*

ІДАТИ *див. ЪДАТИ.*

ІДОЛОЖРЕЦЪ *див. ИДОЛОЖРЕЦЪ.*

ІДОЛОПОКЛОННИКЪ *див. ИДОЛОПОКЛОННИКЪ.*

ІДОЛОПОКЛОННИЙ *прикм., перен. (який стосується поклоніння облудним цінностям) ідолопоклонницький: Прѣто да знѣеши дѣаволе я(к) а ѡ(т) тебе того ідо-лопо(к)ло(н)ного тѣтѣлѣ и забѣвы жѣ-тѣа моего в не(м) не трѣбѣю, тобѣ са не по(к)лоню (1599-1600 Виш. Кн. 210 зв.).*

ІДУМЕИ *мн. (жителі Ідумеї) ідумеї: Гѡла: Встѣпе(не)е а(б) перестѣпство еѡ. Мѣсто Ідѣмѣѡ(в) (1627 ЛБ 199); Ависай зась снѣ сарѣсевъ поразиль Ідѣмѣѡвъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 253 зв.).*

ІДУМЕЙЧИКЪ *див. ИДУМЕЙЧИКЪ.*

ІГУМЕНЬ *див. ИГУМЕНЬ.*

ІЕЗУИТЪ *див. ЕЗУИТЪ.*

ІЕПИСКОПЪ *див. ЕПИСКОПЪ.*

ІЕРАРХІЯ, ІЕРАРХІЯ *ж. (цсл. іерархiа, гр. ієραρχία) (чин, ступінь) ієрархiя: мѡвлю же то(т) гетманъ си(л) нѡ(с)ны(х) не то(л)ко е(ст) з прѣшой ієрархiи хѡрѡ, але за всѣ(х) агглов(в), которые по оупа(д)коу лоуцифѣра з' егѡ слоугами, зостали в нѡѣ найпрѣшій, найшлахетнѣйшій (поч. XVII ст. Проп. р. 286 зв.); ієрархiя церковная, церковная ієрархiя – церковна ієрархiя: З котѡрыхъ стый Діонiсiй... в' роздѣлѣ сѣдмомъ Ієрархiи цркѡвной розбираѣтъ, и выпiсѡючи всѣ на(д) оумѣрлыми цркѡвными церемѡнiями..., спѣва(н)а, Каза(н)а доводне надѣаетъ (Київ, 1625 *Коп. Ом.* 150); Стый Діонiсi(и) Арѡпагiта в' кнiзѣ ѡ цркѡвной Ієрархiи гла(в) ·вi· написа(л) (Там же, 161).*

ІЕРАРХІЯ *див. ІЕРАРХІЯ.*

ІЕРЕЙ *див. ИЕРЕЙ.*

ІЕРЕЙСКИЙ *див. ИЕРЕЙСКИЙ.*

ІЕРЕЙСКІЙ *див. ИЕРЕЙСКИЙ.*

ІЕРЕЙСТВО *див. ИЕРЕЙСТВО.*

ІЕРЕТИКЪ *див. ЕРЕТИКЪ.*

ІЕРЕТИЦКІЙ *див. ЕРЕТИЦКИЙ.*

ІЕРОДИЯКОНЪ, ИЕРОДИЯКОНЪ, ІЕРОДИАКОНЪ, ІЕРОДИЯКОНЪ, ЕРОДИЯКОНЪ *ч. (цсл. ієродіаконъ, гр. ієродіаκονος) ієродіакон: повелѣниемъ святѣйшаго Мелетiя патриарха александрийскаго, списаниемъ Исаака ієродіакона, во Святую гору сiю скаржино счинение прислася (1600-1601 *Виш. Кр. отв.* 159); кгда Іосифъ помененого Самойла черезъ ієродіакона Аѡнасіа передъ себе позвалъ, не только не сталъ, але и его словы лъжилъ (Володимир, 1608 *АСД VI*, 116); Еродіаконъ Гедеонъ... Монахъ Гер-*

манъ рукою (Київ, 1624 *КМПМ*, дод. 271); И на то даломъ тое писмо мое с подписомъ руки моее и отца еродіакона Селивестра (Луцьк, 1630 *АрхЮЗР I/VI*, 614); прото и я, ієродіаконъ Силвестер, игумень ма-настыра Чорненъского, почуваючись // быти близшимъ смерти, а нижли живота ...зверхности чиню (Чорненський монастир, 1635 *ПККДА I-1*, 64-65); Ієродіакон Селивестеръ подписуюся на свой тестаментъ рукою своею власною (Там же, 66).

ІЕРОДИАКОНЪ *див. ІЕРОДИЯКОНЪ.*

ІЕРОДИЯКОНЪ *див. ІЕРОДИЯКОНЪ.*

ІЕРОКИРИКЪ *ч. (цсл. ієрокирикъ, гр. ієροκίρις) проповідник: венць и Ієрокирiковъ, тѡе(ст), Проповѣдникѡвъ слова Бжгѡ Цркѡвныхъ приспособлалъ, задержѡва(л) (Київ, 1625 *Коп. Каз.* 31).*

ІЕРОМОНАСКИЙ *прикм. Ієромонаший: И былъ еще на той часъ во ієромонаскомъ полку пописовалъ (Єгипет, 1602 *Диал.* 50).*

ІЕРОМОНАХЪ, ИЕРОМОНАХЪ, ІЕРОМОНАХЪ, ЕРОМОНАХЪ, ЕРМОНАХЪ *ч. (гр. ієρομοναχός) ієромонах: тогди(ж)... при ієр(о)монасѣ авраамiа игѡмена дадѡ(х) єго стѣи монастири по мое(и) доброй воли (1562 *DIR "A"*, XVI, т. II, фотокоп. 154); е(р)мона(х) гаврилiе... продалъ своа ...ѡ(т)нина и да(д)нина (Ясси, 1591 *МЭФ* фотокоп. 63); тамо соберѡ(т)ся мнози, ѡ(т) стлѣ(и) и сщєнны(х) а(р)хима(н)дритѡ(в) иє(р)монахо(в) и монахо(в) (Львiв, 1607 *ЛСБ* 408, 1); трѡдѡ моѣмѡ, в' исправлєнiю, Іса, наблiжшаа Мѣи, оублаганѣмъ за грѣхи, рачъ поветѡвати, Ієром(х): Тарасiй Л: З: (Київ, 1625 *МКСВ* 134); Предъ насъ Лаврентiя Низолєвскаго еромонаха економа монастыра Дерманскаго и Станислава Щєпанѡвскаго... Евдокiя...*

жаловалася на пана Стефана Негребецкого (Дермань, 1645 *ВИАС II*, 263).

ІЕРОСХИММОНАХЪ ч. (*пресвітер, який прийняв чернецтво*) ієросхимонах: совершѣннаго жїтелства и вѣзраста бѣдѣчи, совершѣнны(и) тѣж' и обра(з) Иноческїй, тѣе(ст), Великѣю Схїмѣ принѣти сподобїл'са, и зостѣвши Ієросхи(м)монѣхо(м), зостѣл' и преименованы(и) з' Єлісѣа Євѣймїемъ (Київ, 1625 *Коп. Каз.* 31).

ІЄЧМЕНЬ див. **ЯЧМЕНЬ**.

ІЄЧЬМЕНЬ див. **ЯЧЬМЕНЬ**.

ІЖЕ див. **ИЖЕ**.

ІЖЪ див. **ИЖЪ**.

ІЖЬ див. **ИЖЕ**.

ІЗМАИЛТОВЕ мн. (*нащадки Ізмаїла, біблійного родоначальника 12 арабських племен*) ізмаїльтяни: Ізмаилтове ж' єго кѣпивши шли в дорогѣ (серед. XVII ст. *Хрон.* 61 зв.).

ІЗМАИЛТАНСКИЙ прикм. (*який стосується ізмаїлтян*) ізмаїлтянський: Ісавъ которїи са зоветъ Єдомъ, мѣваль жоны з народовъ розныхъ з дочокъ хананѣйски(х) и Ізмаилтанекїхъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 54 зв.).

ІЗМѢНИТИСА див. **ИЗМѢНИТИСА**.

ІЗРАИЛТАНС див. **ИЗРАИЛТЯНЫ**.

ІЗРАИЛТАНКА ж. Іраїлтянка, єврейка: Первородный єго былъ Аммонъ з' Ахіноамїи Ізраилтанки (серед. XVII ст. *Хрон.* 245).

ІЗРАИЛЧИКИ див. **ИЗРАИЛЧИКИ**.

ІЗРАИЛЬТАНС див. **ИЗРАИЛТЯНЫ**.

ІЗРАИЛЬТЯНЫ див. **ИЗРАИЛТЯНЫ**.

ІЗРАИЛЬЧИКИ див. **ИЗРАИЛЧИКИ**.

ІНОЧЕСКИЙ див. **ИНОЧЕСКИЙ**.

ІІСРАЛТАНЫ див. **ИЗРАИЛТЯНЫ**.

ІІСУСОРУГАТЕЛЬ ч. Ісусооудник: видѣле(м) і рапсакѣ клічѣчого, видѣле(м)

єздитѣ іисѣсорѣгателя бл(ю)значого, але ѿ вышнїй слыши і внѣши то(т) гла(с) (1599 *Виш. Кн.* 215).

ІКОНА див. **ИКОНА**.

ІЛЕКРОТЪ див. **ИЛЕКРОТЪ**.

ІЛІОСКОПИЙ ч. Назва певної рослини: helioscopion, ілѣоскопи(й) трава (1642 *ЛС* 216).

ІЛЛУМІНОВАНЫЙ дієприкм. Оздоблений, намальований: А то єсть Пр: Хр(с): образъ стѣго Мѣжа сего, фѣрбами цнѣтъ в' контерфѣктѣ іллѣмїнованный (Вільна, 1620 *См. Каз.* 18).

ІЛЪ ч. Дуб: ilex, сіс, іл(ъ), ялинъ (1642 *ЛС* 224).

ІМЕНОВАТИ див. **ИМЕНОВАТИ**.

ІМЯ див. **ИМЯ**.

ІМА див. **ИМЯ**.

ІМѦ див. **ИМЯ**.

ІМАНОВАТИ див. **ИМЕНОВАТИ**.

ІНАВГУРОВАНЪ див. **ИНАВГУРОВАНЫЙ**.

ІНАВГУРОВАНЫЙ, ІНАВГУРОВАНЪ дієприкм. (*урочисто введений або посвячений у вищїй духовнїй сан*) інавгурований: яко(м) реклѣ, прѣстогѣ и животворашогѣ Дѣа, ѿ(т) црковнои зверхности інавгѣрованъ быти, оудостоєны(м) сталса (Вільна, 1620 *См. Каз.* 4 зв.); на то блѣдѣтїю, За лѣскою и везволѣнїемъ вседобротлївогѣ... Бѣа, везвѣанный и Інавгѣрованный бѣдѣчи я на стѣй Правослѣвноѣ // єп(с)кѣпїѣ Лѣовскоѣ, Гѣлицкоѣ,... Престѣлѣ, взѣлемъ то пре(д) сѣбе,... бѣти неключїмы(м) рабѣмъ и лѣкѣвы(м) Дѣмѣ Бѣгогѣ стрѣтелемъ (Лѣвїв, 1645 *Жел. Тр.* 1-1 зв.).

ІНВЕНТАРЪ див. **ИНВЕНТАРЪ**.

ІНДЫ мн. (*жителї Індїї*) індїйці, індуси: пѣрвѣй Пѣрское плюндрѣютъ Цѣрство, пѣтымъ Єгїптѣ и Лївію, наше(д)ши

тѣжъ и на Индо́въ, Єѡіѡтовъ и Испано́въ, по́тымъ и на самбе Ца́рское мѣсто, вѡйскомъ настѣпѡють (Київ, 1627 *Тр.* 682).

ИНКАУСТЪ ч. (*стп.* inkaust, *стч.* inkaust, *лат.* encaustum) чорнило: Пристѣпѣте и вы знаменітогѡ и выбѡрногѡ Кѡнштѣ Типографскогѡ строители и дѣлатели, не Инка́дствѣ, а ни пера до писан'а зажива́ючи, и пре(д) ты(м) такѡвыи небыва́лыи Писарѣ, а вспомнѣте и вы на смерть (Київ, 1625 *Коп. Каз.* 41).

ИНОВѢРЕЦЪ *див.* ИНОВѢРЕЦЪ.

ИНОКЪ *див.* ИНОКЪ.

ИНОЧЕСКИЙ *див.* ИНОЧЕСКИЙ.

ИНОЧЕСКИЙ *див.* ИНОЧЕСКИЙ.

ИНСТАНЦІЯ *див.* ИНСТАНЦИЯ.

ИНСТИНКТЪ ч. (*нім.* Instinkt, *лат.* instinctus) инстинкт, спонукання: пре(д) кѣлка лѣты для Бл̄гочестіа, за инстѣн'ктом и инстанцією незбе(д)нои знѣтскои Апостасіи, ... шлахѣтныи сей Мѡжъ вседѡшно шѡкан' былѣ (Вильна, 1620 *См. Каз.* 16).

ИНСТРУМЕНТЪ *див.* ИНСТРУМЕНТЪ.

ИНТЕРЕСЪ *див.* ИНТЕРРЕСЪ.

ИНТІТУЛОВАНЫЙ *дієприкм.* у знач. *прикм.* Озаглавлений, титулований: Михайль Корѣѡвѣ... пра́гнѣлѣ и выгладѣлѣ дна тогѡ и щаста, абы тѡю... интѣтлованѣю мѡглѣ былѣ видѣти Кни́гѡ, на што и знаменітыи задѣтки кѡштѣ ва́жилѣ (Київ, 1623 *МКСВ* 76).

ИНШЫЙ *див.* ИНШИЙ.

ЮДЛОВЫЙ, ЮДЛОВЫЙ *прикм.* (*стп.* jodłowy) ялиновий; смерековий: 3 прѡтесы іѡ(д)ловые... ка(ж)ды(и) по гро(ш) 18 (Львів, 1627 *ЛСБ* 1051, 3); 8 платѡвъ Юдловыхъ (Там же, 5 зв.).

ЮДЛОВЫЙ *див.* ЮДЛОВЫЙ.

ЮНАКЪ *прикм.* (такий самый) однаковий: Tut Kozaki vse ionaki, Zdobywaiet,

Propiwaiet. Szczo maiet, Pregraiet (1625 *П. про Кул.* 24).

ЮРГЕЛТЪ *див.* ЮРГЕЛТЪ.

ЮТА ж. (*цсл.* юта, *гр.* ἰὼτα) (мала частка чого-небудь) йота: Іѡта єдина албо єдина крѣска ѡ(т) за́кона не згѣнетѣ (Київ, 1619 *Гр. Сл.* 197).

ПОТРАХЕЛЬ ч. (*гр.* ἐπιτραχύλιον) єпітрахиль: hypotrachelium, іпотрахе(л) (1642 *ЛС* 222).

Див. ще **ЄПИТРАХИЛЬ.**

ИРМОЛОЙ *див.* ИРМОЛОЙ.

ИРМОСЪ *див.* ИРМОСЪ.

ИСМАРАГДЪ ч. (*цел.* исмарагдъ, *гр.* σμάραγδος, *лат.* smaragdus) смарагд: И насадишь в негѡ чѡтыре рѣды ка́меньа, в пѣршѡмъ рѣде бѡде ка́мень сардиѡнъ, топазиѡнъ, Исмарагдъ. Во вторѡмъ... аспѣсь. В трѣтемъ ли́гирѡнъ... В четвѣртомъ хрѣсолитѡсь (серед. XVII ст. *Хрон.* 105 зв.).

Див. ще **СМАРАГДЪ.**

ИСПАНЫ *мн.* (жителі Іспанії) іспанці: пѣрвѣй Пѣрское плюндрѡють Ца́рство, по́тымъ Єгѣптѣ и Лѣвию, наше(д)ши тѣжъ и на Индо́въ, Єѡіѡповъ и Испано́въ, по́тымъ и на самбе ца́рское мѣсто, вѡйскомъ настѣпѡють (Київ, 1627 *Тр.* 682).

ИСПЛОДИТИ *дієсл. док.* (кого) Сплодити, породити: За́падная мати не нас породила, але прегорды дѣти ісплодила (к. XVI ст. *Укр. п.* 75).

Див. ще **СПЛОДИТИ.**

ИСТЕНЪНЫЙ *див.* ИСТИННЫЙ.

ИСТИ *див.* ЪСТИ.

ИСТНОСТЬ *див.* ИСТНОСТЬ.

ИСТОРИКЪ *див.* ИСТОРИКЪ.

ИСТОРИЦКИЙ *прикм.* Історичный: до предложенихъ ѡ Игнатіи и Фотіи прикладѡвъ и пословъ папезскихъ – басни

суть отступницькіи, а не повѣсть історичкаа (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 725).

Див. ще **ИСТОРИЧНЫЙ.**

ІСТОРИА *див.* **ИСТОРИЯ.**

ІСТОРИЯ *див.* **ИСТОРИЯ.**

ІСТОРИКЪ *див.* **ИСТОРИКЪ.**

ІСТОРИЯ *див.* **ИСТОРИЯ.**

ІСТОРИА *див.* **ИСТОРИЯ.**

ІСТОРИЯ *див.* **ИСТОРИЯ.**

ЇСТОРИЯ *див.* **ИСТОРИЯ.**

ІСТРАТИТИ *див.* **ИСТРАТИТИ.**

ІСЦЕЛИТИ *див.* **ИСЦѢЛИТИ.**

ІСЪБРАТИСА *див.* **ИЗОБРАТИСЯ.**

ІТИ *див.* **ИТИ.**

ІТІ *див.* **ИТИ.**

ІУДА *див.* **ИЮДА.**

ІУДЕЙ *див.* **ИЮДЕЙ.**

ІУДЕЙСКИЙ *див.* **ИЮДЕЙСКИЙ.**

ІУДИНЪ *прикм.* Іудин, іудинів: скоро то ре(к) выхопили роўкы свой, е(д)но іоўдина зосталá (поч. XVII ст. УЄ № 256, 14 зв.).

ІУРГЕЛТЪ *див.* **ЮРГЕЛТЪ.**

ІХАТИ *див.* **ЅХАТИ.**

ІЩЕ *див.* **ЄЩЕ.**

ЇЮДА *див.* **ИЮДА.**

ІЮДЕЙСКЪ *див.* **ИЮДЕЙСКИЙ.**

ІЮЛІЙ *див.* **ИЮЛИЙ.**

ІЮЛЬ *див.* **ИЮЛЬ.**

ІЮЛЬ *див.* **ИЮЛЬ.**

ІЮНЬ *див.* **ИЮНЬ.**

**СЛОВНИК УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
XVI – ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ XVII ст.**

Випуск 13

И — I

Оригінал-макет виконано на комп'ютерній системі, придбаній за кошти INTAS, надруковано на кошти Українського Наукового Інституту Гарвардського Університету

Затверджено до друку вченою радою Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича
НАН України

Підписано до друку з готових діапозитивів 21. 11. 2006. Формат 84x108/16
Папір друкарський. Офсетний друк.

**Відгуки та побажання
просимо надсилати на адресу:
Відділ української мови
Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича
вул. Козельницька, 4
79026 Львів-26
УКРАЇНА**

Поліграфічний центр
Видавництва Національного університету “Львівська політехніка”
вул. Ф. Колесси, 2, Львів 79000

